

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**BESNİ MASALLARI'NIN SÖZLÜ KOMPOZİSYON
TEORİSİNE GÖRE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YALÇIN KORKMAZ

GAZİANTEP
EYLÜL 2005

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**BESNİ MASALLARI'NIN SÖZLÜ KOMPOZİSYON
TEORİSİNE GÖRE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YALÇIN KORKMAZ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fuzuli Bayat

GAZİANTEP
EYLÜL 2005

T.C.
Gaziantep Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Prof. Dr. Osman ERKMEN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Vahit Türk
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca(tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Fuzuli Bayat
Danışman

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Doç. Dr. Fuzuli Bayat

.....

Yrd. Doç. Dr. Behiye Köksel

.....

Yrd. Doç. Dr. Rıfat Ergeç

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÖZET

BESNİ MASALLARININ SÖZLÜ KOMPOZİSYON TEORİSİNE GÖRE İNCELENMESİ

KORKMAZ, Yalçın

Yüksek Lisans Tezi, Türk Halk Edebiyatı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fuzuli BAYAT

Eylül 2005, 427 sayfa

Bu çalışmanın amacı Besni’de tarihin çok eski dönemlerinden beri anlatılagelen sözlü kültür ürünlerinden birisi olan masalların tespit edilmesi ve bu masalların halk bilim çalışmalarında oldukça yaygın olarak kullanılan *Sözlü Kompozisyon Teorisi*’ne göre tahlilinin yapılmasıdır. Bu tezde Besni merkez ve köylerinden derlenen elli dört masalın incelemesi vardır. Bu elli dört masalın on dokuzu Salih SAN tarafından 1950 yılında yayımlanmış olan “Her Bakımından Kısaca Besni” adlı kitaptan aldım. Masallar icra ortamındaki özelliklerine sadık kalınarak kaydedilmiş olup çalışmamızı da bu özelliklere bağlı kalarak gerçekleştirdik. Aynı zamanda bazı masalların söyleyiciden söyleyiciye geçirdiği değişimlerin daha iyi görülmesi için varyantlarını da verdim. Derleme çalışmaları neticesinde elde ettiğim masal metinlerini halk bilimi çalışmaları içerisinde gittikçe önemi artan *Sözlü Kompozisyon Teorisine* göre tahlil ettim.

Anahtar kelimeler: Sözlü Kompozisyon Teorisi, Masal, Söyleyici, Dinleyici Kitle

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF TALES OF BESNİ ACCORDİND TO THE ORAL COMPOSITION THEORY

KORKMAZ, Yalçın

Master Thesis, Turkish Folk Literature

Thesis Advisor: Assistant Professor Dr. Fuzuli Bayat

September 2005, 427 page

The aim of this work is to determine the tales which are one of the culturel products told in Besni since the early yeras of the history, and to analyze these tales according to the Oral Composition Theory which is frequently used in the folk science studies. In this thesis, there is a stduy of fifty four Tales gathered from the centre of Besni and its villages. I have taken nineteen of these fifty four Tales from the book “Her Bakımdan Kısaca Besni” published by Salih San in 1950. The Tales have been recorded without any change in the characteristic of their orginal places, and we have realized our study accordin to these characteristic. Meanwhile, I gave all the variants of the Tales i order to indicate the changes made by different speakers. I have analyzed the Tales obtained from these gathering studies according to the “Oral Composition Theory” which has gained importance increasingly.

Key words: Oral Composition Theory, Tale, Singer, Listener

ÖNSÖZ

Hazırlamış olduğum bu çalışma, Adıyaman'ın Besni ilçesinde yapmış olduğum derleme çalışmaları neticesinde elde ettiğim masal metnlerinin halk bilimi çalışmaları içerisinde gittikçe önemi artan *Sözlü Kompozisyon Teorisine* göre tahlilini içermektedir. Bu çalışmanın temelinde masal metnlerinin bu teori açısından incelenmesi söz konusu olduğu için bu çalışma, masal metnlerinin şekillenişinde etkili olan hususların ve masal söyleyicilerinin masallarını icra ederken kullanmış oldukları formüllerin, temaların onların icralarında üstlendikleri fonksiyonların anlaşılmasını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Albert B. Lord, eserin metninin oluştuğu anın aslında icra anı olduğunu belirtir. Bunun için O, söyleyiciyi bir tekrarcı olarak değil de icra anında eserini oluşturan bir söyleyici olarak, eserin *yaratıcısı* olarak belirler. Söyleyicinin icra anında yarattığı aslında geleneksel türün kalıplaşmış yapısı değildir. Söyleyicinin yarattığı, klasik kalıplar üzerine inşa ettiği, yılların getirdiği tecrübe ile oluşturduğu tasvir kabiliyeti ve anlatım gücünün etkisiyle ortaya çıkardığı metnin en son halidir. İşte bunun için araştırmacı anlatıcıya büyük önem verir. Çünkü metnin şekillenışı, ortaya çıkışı, anlatıcının irticalen söylediği anda gerçekleşir. Onun için çalışmamızda masal söyleyicilerinin özelliklerinin masalın kompozisyon yapısına ve söyleyicilerin kullanacağı formüllere ne şekilde etki ettiği üzerinde durmaya çalıştık.

Çalışmam boyunca bana yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen sayın hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Fuzuli Bayat'a şükranlarımı bir borç bilirim. Aynı zamanda bana gerek görüşleriyle gerek yardımlarıyla çalışmama katkı sağlayan bütün hocalarıma saygı ve sevgilerimi sunarım. Yine derleme çalışmaları esnasında bana yardımcı olan bütün hemşerilerime ve özellikle bu konuda beni destekleyen sayın Besni kaymakamı Mahmut Hersanlıoğlu'na da teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Yalçın KORKMAZ

Eylül 2005

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TÜRKÇE ÖZET	i
İNGİLİZCE ÖZET	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
1. GİRİŞ	1
1.1. GİRİŞ.....	1
1.2. BESNİ İLÇESİ’NİN COĞRAFİ KONUMU	4
1.3. BESNİ İLÇESİNİN TARİHÇESİ.....	4
1.4. BESNİ’NİN FOLKLOR ÖZELLİKLERİ.....	6
2. SÖZLÜ KOMPOZİSYON TEORİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	10
2.1. TEORİNİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	10
2.2. KURAMSAL ÇATININ OLUŞUMU.....	11
2.3. TEORİNİN GELİŞİMİ.....	13
2.4. TEORİNİN BUGÜNKİ HALK BİLİMİ ÇALIŞMALARINDAKİ YERİ.....	18
3. MASAL KOMPOZİSYONUNUN OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN HUSUSLAR	20
3.1. SÖYLEYİCİ TİPİ VE SÖYLEYİCİ ÖZELLİKLERİNİ ORTAYA ÇIKARAN ETMENLER.....	22
3.1.1. Sosyal Çevreleri(Aile Yapısı, Dini İnanışı, Mesleği).....	24
3.1.1.1. Aile yapısı.....	27
3.1.1.2.Dini inancı.....	29
3.1.1.3.Mesleği.....	31
3.1.2.Şahsi Özellikleri(Yetişme Tarzı, Eğitim Durumu).....	34
3.1.2.1.Masal söyleyicisinin yetişme tarzı.....	36
3.1.2.2.Masal söyleyicisinin eğitim durumu.....	43
3.1.3. Psikolojik Özellikleri	47
3.1.4. Arasöz	56
3.1.4.1. Açıklayıcı ve öğretici arasözler.....	59
3.1.4.2. Görüş, yorum ve eleştiriyile ilgili.....	61
3.1.4.3. Şahsi serzeniş ve itiraf.....	63
3.2. İCRA ORTAMI VE İCRA ANININ MASAL KOMPOZİSYONUNA OLAN ETKİSİ.....	66

Sayfa No

3.2.1.Masal Söyleyicisinin İcra Anında Kullandığı İletişim Şekli.....	73
3.2.1.1. Masal söyleyicisinin dinleyici kitle ile tekerleme kalıbıyla kurduğu iletişim şekli.....	80
3.2.1.2. Masal söyleyicisinin taraf tutumundan kaynaklanan iletişim şekli.....	87
3.2.1.3.Masal söyleyicisinin diyalog yoluyla kurduğu iletişim şekli.....	93
3.2.1.4.Masal söyleyicisinin masalın mesajını vermek için kullandığı iletişim şekli.....	100
3.2.2.Masal Söyleyicisi İle Dinleyicisinin Aralarındaki İletişimin Masalın Kompozisyon Yapısına Olan Etkisi.....	107
3.2.2.1. Masal söyleyicisi ile dinleyicisinin ve icra ortamının masalın kompozisyon yapısına etkisi(Katılanların karşılıklı münasebeti, konuşmalar: masalın takdim Ediliş tarzı, katılımlar, kapanış konuşmaları).....	109
3.2.2.2. İcranın zaman ve süresi.....	125
3.2.2.3. Masal söyleyicisinin üslupsal özelliğinin ve hazır kalıp ve formüllerinin etkisi (Hitabet, süreklilik ve konuşma hızı, tekrarlar, ses ahengi ve ritim).....	130
3.2.2.4. Masal söyleyicinin kullandığı anlatım tutumları.....	151
3.2.2.4.1. Mizah.....	155
3.2.2.4.2. Takdir etme ve eleştirme.....	157
3.2.2.4.3. Öğüt verme.....	159
3.2.2.4.4. Açıklayıcı-bilgilendirici.....	161
3.2.2.4.5. Tasvirler.....	162
3.3. Kaynak Kişiler Hakkında Bilgiler.....	165
3.4. GELENEKSEL YAPI BAĞLAMINDA MASALIN KOMPOZİSYON UNSURLARI.....	166
3.4.1. Şekil.....	166
3.4.2. Formüller.....	169
3.4.2.1. Masalın açılış formülleri.....	175
3.4.2.1.1. Uzun tekerlemelerden oluşan açılış kısmı.....	175
3.4.2.1.2.Tekerlemeli ve tekerlemesiz kısa girişlerin olduğu açılış kısmı.....	183
3.4.2.2. Geçiş formülleri.....	189
3.4.2.3. Kapanış formülleri.....	196
3.4.2.3.1.Geleceğe ait kapanış formülleri.....	198
3.4.2.3.2. Basit kapanış formülleri.....	199
3.4.2.3.3.Toparlayıcı kapanış formülleri.....	201
3.4.2.3.4.Ani kesiş ile sonlanan kapanış formülleri.....	202
3.4.2.3.5. Kişisel kapanış formülleri.....	204
3.4.2.3.6. Öğüt verici kapanış formülleri.....	206
3.4.3.Kalıplaşmış Konu ve Olay Örgüsü(Masalların Kalıplaşmış Tema Yapıları).....	208
3.4.4. Zaman Kavramının Masalın Kompozisyonuna Etkisi.....	213
3.5. Metinler.....	216

	<u>Sayfa No</u>
3.5.1. Garı Ana.....	216
3.5.2. Şeker Bey.....	224
3.5.3. Hırsız.....	229
3.5.4. Çopur Yüzlü İle Yanık Yüzlü.....	233
3.5.5. Dohdonuzlan Hacıaslan.....	237
3.5.6. Muradına Nail Olmayan Dilber.....	243
3.5.7. Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olan Kız.....	252
3.5.8. Yedi Kağıt Arasında Biber.....	259
3.5.9. Alına Yazılan Yazı Bozulmaz.....	266
3.5.10. Bakımcı Masalı.....	274
3.5.11. Culfacı Çocuk Masalı.....	276
3.5.12. Çingiraklı Sofu.....	277
3.5.13. Dev Masalı.....	279
3.5.14. Erdem Güzeli.....	280
3.5.15. Gelinler Masalı.....	287
3.5.16. Cadı Gelin.....	291
3.5.17. Hırsızla Yankesici.....	293
3.5.18. İki Hükümdarın Kavgası.....	297
3.5.19. Keloğlan Masalı.....	298
3.5.20. Mısır Padişahının Masalı.....	299
3.5.21. Ne Yaparsan Kendine.....	301
3.5.22. Padişah.....	302
3.5.23. Sultan Zeliha Masalı.....	305
3.5.24. Tahta Kız Masalı.....	308
3.5.25. Uğur Masalı.....	309
3.5.26. Üç Gardaş Masalı.....	310
3.5.27. Şih Mehmed'le Şih Müslüm.....	313
3.5.28. Şih Yusuf Şih Mamed.....	316
3.5.29. Deniz Kızı ile Adam.....	322
3.5.30. Su Gızı ile Adam.....	328
3.5.31. Canpolat.....	332
3.5.32. Yedi Başlı Dev.....	340
3.5.33. Salak Oğlan.....	351
3.5.34. Vittik Masalı.....	352
3.5.35. Aplan ile Şaplan.....	353
3.5.36. Tilki, Tomuzlan, Tospağa.....	356
3.5.37. Devleri Kandıran Adamlar.....	362
3.5.38. İki Gardaş.....	363
3.5.39. Meryem Gız ile Dev.....	366
3.5.40. Cadaloz Gaynana.....	371
3.5.41. Gırh Altın Bi Hatın.....	373
3.5.42. Soğan Gabığı.....	376
3.5.43. İki Gardaş Masalı.....	378
3.5.44. Keloğlan ile Zilli Yenge.....	381
3.5.45. Beçare Herif.....	384
3.5.46. Nacar.....	389
3.5.47. Değirmenci Hacı Efendi.....	391

	<u>Sayfa No</u>
3.5.48. Perici Vakkas.....	396
3.5.49. Fahir Mahammet.....	401
3.5.50. Kel Tıraş.....	404
3.5.51. Üvey Ana.....	406
3.5.52. Üzümcü Haco.....	409
3.5.53. Dilki Ali.....	412
3.5.54. Yetim Oğlan.....	417
4. SONUÇLAR.....	419
KAYNAKLAR.....	425
ÖZGEÇMİŞ.....	427

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Besni Masalları'nın Sözlü Kompozisyon Teorisine Göre Tahlili adlı tezimizde Besni bölgesinde hala varlığını sürdüren sözlü kültürün önemli türlerinden biri olan masalların derlemesi yapılmış ve bu masallar da halk bilimi çalışmaları içerisinde gittikçe önemi artan Sözlü Kompozisyon Teorisi'nin ilkelerine göre incelenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, teorinin temel ilkesi olan “sözlü kültür ürünlerini icra eden söyleyicilerinin her icrada sözlü kültürün hangi kurallarını kullanarak icralarını nasıl oluşturduklarını, bu icralarında nelerden nasıl etkilendiklerini ve bu etkilenmelerin masal metinlerine nasıl yansıtıldıklarını, icralarını gerçekleştirirken kalıplaşmış formüllerden nasıl faydalandıklarını” ortaya koymaktır. Yani her icrada söyleyiciler tarafından oluşturulan metinlerin söyleyici-dinleyici, söyleyici-sosyal çevre, söyleyici-söyleyicinin şahsi özellikleri etkileşiminden nasıl etkilendiğini, bu etkileri söyleyici, icra sırasında uygularken sözlü geleneğin hangi kalıplaşmış yapılarından faydalandığını ve bu kalıplaşmış yapıların söyleyiciler elinde her icrada nasıl şekillendiğini ortaya çıkarmaktır. Bununla birlikte, söyleyiciye ve onun icra anında gerçekleştirdiği ortamın metin üzerinde olan etkisine dikkat çekerek o dönemde icranın gerçekleştiği ortamı ve icra geleneğinin yapısı hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Çünkü bu iki öge metnin şekillenişinde baş rolü oynayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söyleyici, dinleyicinin anlattıklarından etkilenmediğini veya dinlemeye istekli olmadığını anladığı zaman uzun tasvir formüllerini kısaltarak metnin daralmasına etki eder. Bu nedenle aynı metin söyleyici tarafından farklı uzunluklarda oluşturulabilir. Bunun içindir ki çalışmamızda dinleyici kitlenin özelliğinin önemini belirtip, bu hususun metnin şekillenişindeki payını ifade ederek

teorinin temel fikirlerinden olan bu noktanın önemini özellikle vurguladık. Böylece dinleyici kitlenin özelliğinin, söyleyicinin anlatım tutumuna da ne derecede etkiye bulunduğunu ortaya çıkarmaya çalıştık.

Çalışmamızda formül kavramı üzerinde durarak Milman Parry'nin destan türü için yaptığı formül tanımında hareketle masalda görülen formül tanımını şöyle yaptık: *“Belli fikir, duygu ve olayları ifade etmek; bu olaylar, duygular ve fikirler arasındaki bağı kurmak için belli kelime grupları şeklinde ritmik bir yapı ile ifade edilen kalıpsal ifadelere formül diyebiliriz.”* Bu tanımdan hareketle derlediğimiz masal metinlerinde karşılaştığımız formülleri sınıflara ayırarak bu formüllerin masal söyleyicisi için icrasını gerçekleştirirken üstlendiği rolü belirlemeye çalıştık. Formülün şekillenişinde masal söyleyicisinin ne derecede etkili olduğunu anlamaya çalıştık. Bunun için çalışmamız boyunca söyleyicinin tecrübesinin, yaratma yeteneğinin formülün işlevine doğrudan etki ettiğini çalışmamız boyunca belirttik. Bunun sonucunda formülün bünyesinde söyleyicinin izinin bulunması sonucuna ulaştık.

Çalışmamızın bir başka bölümünde tema konusunu üzerinde durarak geleneksel yapının yüzyıllardır sahip olduğu bir tema birikiminin var olduğundan hareketle bu birikimin masal söyleyicileri tarafından her icra ile birlikte anlatıla anlatıla gelişerek çoğaldığını vurgulamaya çalıştık. Temanın da tıpkı metin veya formül gibi donmuş bir yapıya sahip olmadığını, söyleyicinin ustalarından dinlediği masalarda yer alan temaları öğrenip kendisinin de anlatmaya başladığı andan itibaren her tecrübesinde bunları da kendine özgü bir yapıya büründürdüğünü belirledik. Yani, masal söyleyicisinin öğrendiği temaların, yeteneğiyle birlikte yoğrularak, öğrendiklerinin üzerine hızla kat kat eklenerek, anlatacağı anda kendine özgü bir yapıyla dinleyici ile buluştuğunu ifade etmeye çalıştık.

Homer Meselesi'nden hareketle ortaya çıkan Sözlü Kompozisyon Teorisi'ni çalışmamızda masal metinlerine uygulamaya çalıştık. Çalışmamızda vurgulamak istediğimiz esas meseleyi özetleyecek olursak şu sonuç karşımıza çıkar. Söyleyicinin yetişme tarzı, anlatımdaki tecrübesi, yaratma yeteneği, söyleyiciye icra ortamında dinleyicinin etkilerinin metindeki yapıya, şekillenişe doğrudan katkısı bulunduğu fikri, bu teorinin gelişimi içerisinde birçok araştırmacı tarafından vurgulana gelmiştir. İşte biz de çalışmamızda bunun masal anlatma geleneği içerisinde üstlendiği rolü belirme noktasından yola çıkarak masalların şekillenişinde saydığımız bütün bu hususların hangi fonksiyonları yerine getirdiklerini

belirlemeye çalıştık. Masal metinlerinin şekillenişinde masal söyleyicilerinin kendi özelliklerini ve içinde buldukları sosyal çevrenin özelliklerini nasıl kullandıklarını ifade etmeye çalıştık. Bu oluşumun sonucunda ortaya çıkan formüllerin ve temaların masal söyleyicisinin icrasında üstlendiği fonksiyonları anlamaya ve sınırlarını belirlemeye çalıştık.

Çalışmamız boyunca bir çok güçlükle karşılaştık. Bu güçlüklerin hiç kuşkusuz en önemlisi bu teorinin nazım şeklinde söylenen destan türüne göre ortaya çıkması ve teorinin kuramsal çatısının bu türe göre oluşturulması gelmektedir. Teorinin en önemli kavramı olan formül kavramının tanımı da bu türe göre yapılmıştır. İşte biz de bu teoriyi nesir şeklinde söylenen masal türüne uyguladığımız için formül tanımını nesir şeklinde söylenen türler için yeniden tanımladık. Ve yaptığımız bu tanımdan hareketle formülleri belirledik. Yapılacak yeni çalışmalarda bizim yaptığımız bu tanımları ve kavramları daha da etkili bir şekilde ortaya koyacak araştırmacıların olacağı umudundayız.

Bu tip bir çalışmanın Türkiye’de ilk kez yapılmış olması(bu teorinin ilk kez masal metinlerine uygulanmış olması) açısından kaynak konusunda çeşitli sıkıntılarla karşılaştık. Elimizden geldiği kadarıyla bu konuda yapılmış kaynaklara ulaşmaya çalışarak çalışmamıza yön vermeye çalıştıysak da bu kaynakların yeterli olmadığı kanısındayız. Bu konuda yapılacak yeni çalışmaların artmasıyla bu hususun ortadan kalkması bütün araştırmacıların yapması gereken bir görevidir. Bu tip çalışmalarla masal geleneğimizin gizli kalmış bütün özelliklerinin gün yüzüne çıkması daha kolay olacaktır. Bunun için de araştırmacılara büyük görevler düşmektedir.

Çalışmamız boyunca yukarıda çizdiğimiz amaç doğrultusunda hareket ederek teorinin temel ilkelerini masal metinlerine uygulamaya çalışacağız. Böylece sözlü kültür ürünlerinin daha iyi anlaşılmasında hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirleyerek masal metinlerimizi bu doğrultuda ele alıp inceleyeceğiz.

1.2. BESNİ İLÇESİ'NİN COĞRAFİ KONUMU :

Besni, Güneydoğu Anadolu bölgesinin kuzey batısında bulunan, tarihi geçmişi çok eski devirlere dayanan ve şu an Adıyaman iline bağlı olan bir ilçedir. Batısında Gölbaşı ilçesi, güneybatısında Kahramanmaraş, güneyinde Gaziantep, doğusunda Adıyaman, güneydoğusunda Fırat nehri ile Şanlıurfa ili bulunmaktadır.

İlçe daha önceleri, şimdiki yerinden üç kilometre uzaklıktaki, yöre halkı tarafından Aşağı Şehir(Eski Besni) olarak anılan Besni Kalesinin yamaçlarında bulunuyordu. Coğrafi şartların yeterli olmayışından şehir 1950-1960 yılları arasında bu günkü yerine taşındı.

İlçe, adeta iklim özellikleriyle bir geçiş bölgesini andırır. İlçenin Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin karışımı bir iklim yapısı bulunmaktadır. Bu iklimsel yapı çok çeşitli ürünlerin yetiştirilmesinde son derece etkilidir.

1.3. BESNİ İLÇESİNİN TARİHÇESİ * :

Bölgede tarihi bilinen en eski alanlardan biri olan Besni, çeşitli dönemlerde değişik isimler almıştır. Kommogene Krallığı dönemlerinde Bahsna, daha sonra Bethesna(Süryanice) adıyla anılmış olup Arap ve Fars kaynaklarında ise bu ismin Behesna'dan geldiği ve “eşsiz, cennete eş” manalarına gelen *hesna* kelimesinden türetildiği belirtilmektedir. Osmanlı döneminin başlangıcında Behisni ve Behesni olarak kullanılan isim, 19. yy. sonlarında Bihisni şeklini almış, daha sonra da Besni olmuştur.

Tarih boyunca Akadlar, Hurriler, Mitanniler ve Asurlar'ın akınlarına sahne olan Besni, milattan önce 500'lerden başlayarak Persler'in, İskender'in, ve Romalılar'ın yönetimine girmiştir. İslamiyet'in yayılmaya başladığı ilk devirlerden itibaren Arap kuvvetlerinin akınlarına hedef olan kale o dönemlerde Keysun'a bağlı idi. Bağdat-Halep güzergahını takip eden meşhur İpek Yolu'nun buradan geçmesi Besni'nin önemini oldukça artırmış ve buranın birçok defa el değiştirmesine neden olmuştur. Başta Besni olmak üzere Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bazı yöreler 670'te Emevi orduları tarafından ele geçirildi. Keysun ve civarı IX. yüzyılın başında Emun-Memun mücadelesi sırasında Memun'a karşı

* Bu kısım Türk Diyanet Vakfı'nın hazırladığı İslam Ansiklopedisi'ndeki “Besni” maddesinden olduğu gibi alınmıştır.(Hazırlayan Mehmet Taşdemir)

muhalefet ve mukavemet eden Mudar ve Rebia Arapları'nın merkezi haline geldi. 949'da Bizanslılar tarafından Hamdani Emiri Seyfüddele'den alındı ve bir asır kadar Bizanslılar'ın elinde kaldı. 1084'te Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın komutanlarından Buldacı tarafından fethedildi. 1097 yılında Maraş Haçlılar tarafından ele geçirildikten sonra Besni ve Keysun, Kogh Vasil(Hırsız Vasil) adında bir Ermeni'nin hakimiyeti altına girdi ve 1116'da da Urfa Kontu II. Baudouin tarafından onun halefinden alındı. Ardından Franklar'ın eline geçti. 1149'a kadar Maraş senyörlüğü idaresinde kaldı. Kısa bir müddet için yeniden Urfa Kontluğunun idaresine girdi ise de 1150'de Kont II. Joscelin'in Türkler tarafından esir edilmesiyle tekrar el değiştirdi ve Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud tarafından alındı. 1151'te Mesud'un ölümüyle Zengiler'den Atabeg Nureddin Mahmud burayı zaptetti. Ancak kesin hakimiyeti, 1173'te Anadolu üzerine yaptığı seferden sonra gerçekleşti. Fakat çok geçmeden bütün ülkesiyle birlikte Besni de Eyyubiler'in eline geçti ve Eyyubi topraklarının taksiminden sonra Halep Eyyubilleri'nin hakimiyeti altına girdi. 1218'de Halep-Suriye üzerine yürüyen ve başarısızlıkla geri çekilen Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus tarafından kuşatıldı, fakat alınamadı. 1260'ta Hülagü'nün Suriye seferi sırasında Moğollar tarafından zapt edildi. Hülagü burayı kendisine yaptığı yardımların karşılığında Ermeni Kralı Hethum'a vermek istediye de kaledeki Türk ahalinin şiddetle karşı koyması üzerine bundan vazgeçerek Müslüman bir idareciye teslim etti. Moğolların bölgeden ayrılmasından hemen sonra Besni Ermenilerin saldırılarına uğradı. Memlûklüler' den herhangi bir yardım gelmeyince kale 1261'de Ermeni kralına teslim oldu. Memlûk Sultanı Baybars 1266'da Kilikya'ya inerek Sis Kralı Hethum'un oğlunu esir aldı. Daha sonra yapılan anlaşmada Ermeni Kralı'nın başta Besni olmak üzere işgal ettiği bazı şehir ve kaleleri geri vermesi ve Lefyon'un serbest bırakılması kararlaştırıldı. Ancak Sultan Baybars emirlerinden Sungur'un ricasıyla sadece Besni'nin Ermenilerde kalmasına razı oldu.

Besni ve yöresi 1293'te tekrar Memlûklüler'in eline geçti ve Halep valiliğine bağlı naipliklerden birini teşkil etti. Bu hakimiyet sırasında kale sağlamlaştırıldı ve şehir imar edildi. 15. yy.ın ikinci yarısından itibaren Elbistan ve civarında Dulkadiroğulları'nın kuvvet kazanmalarından sonra Besni yöresi, Dulkadirli Türkmenlerine mensup çeşitli cemaatlerin yayıldıkları yerlerden biri oldu. Bu arada 1398'e Sivas, Darende ve Malatya ile birlikte Osmanlı

topraklarına katıldıysa da 1400'de Timur'un Sivas ve Malatya'yı zaptı sırasında Memlûklüleri'nin eline geçti. Ancak Timur 27 Eylül 1400'de şiddetli bir muhasaradan sonra burayı zaptetti. Onun bu yöreden çekilmesinden sonra tekrar Memlûklüleri'nin eline geçti. Ancak Besni ve yöresi Dulkadir Türkmenlerinin yoğun olarak bulunduğu, kültürel ve sosyal yapısını şekillendirdiği bölgelerden biri olma durumunu korudu.

Besni nihayet 1516 Ağustosunda Yavuz Sultan Selim tarafından Memlûklüleri'nin elinden alındı ve teşkil edilen Arap vilayetine bağlı bir sancak haline getirildi. Ancak daha sonra bir kaza olarak Malatya sancağına bağlandı. Bu tarihten itibaren Besni tam anlamıyla Türk kültürünün önemli bir merkezi haline aldı. Aynı zamanda Besni'de Hasan Bey Muallimhanesi ile Bekir Bey Medresesi adı altında önemli iki okul bulunmaktaydı. Bu okulların bölgenin eğitim seviyesinde oldukça etkili olduğu yetiştirdiği divan şairlerinin ve ulemanın çokluğundan açıkça anlaşılmaktadır.

1.4. BESNİ'NİN FOLKLOR ÖZELLİKLERİ:

Çok eski bir tarihe sahip olan Besni bölgesi folklor malzemesi bakımından da çok geniş bir kültürel mirasa sahiptir. Türklerin bu bölgeyi yurt edinmeleriyle birlikte bölge tamamen bir Türk yurdu haline gelmiştir. Bu bakımdan bölgenin kültürel dokusunda Türkler' in Orta Asya' dan gelirken beraberlerinde getirdikleri bir çok inanış hala varlığını sürdürmektedir. Bölgede yaptığım saha araştırmalarında bu kültürel canlılığı bütün yönleriyle görme fırsatı buldum.

Besni yöresinde Türk Halk Kültürünün çeşitli inançları ve bu inançların etrafında oluşan gelenek ve görenekler yoğun bir şekilde mevcudiyetini muhafaza etmektedir. Bununla birlikte halk edebiyatımızın masal dışında önemli türleri olan efsane, mani, türkü, atasözleri, deyimler, dualar, beddualar, tekerlemeler hala canlılığını sürdürmektedir. Bununla birlikte insanların önemli günlerinde yerine getirdikleri adetleri de buna dahil etmek gerekir. Mesela Ölüm, düğün, bayram merasimleri Besni yöresinde oldukça kendine has özellikleri bünyesinde bulundurmaktadır.

Besni yöresinde anlatılan bir çok efsane ile karşılaştık. Benim bu çalışmam esnasında yüze yakın efsane metni derlemem efsane türünün Besni yöresinde canlılığını muhafaza ettiğine delalet olarak gösterilebilir. Bu

efsanelerden bazıları Cüneyt Dede, Yel Baba, Hallo Baba, Hacı Zeyrek Efendi, Aşpinciğin Körü gibi bölgede önemli zatlar olarak kabul edilen şahıslar etrafında teşekkül etmiş, bazıları da çeşitli nesnelere oluşumu veya yapımı etrafında ortaya çıkmış efsaneler olarak kendi gösterir.

Besni yöresinde halk kültürümüzün oldukça önemli türlerinden biri olan mani türüne çok yaygın bir şekilde rastlarız:

*“Yola yolladım seni Karyolam demir olsa
Yollar yormasın seni Varduğum zengin olsa
Hızır elinden tutsun Dengin olmuş neyleyim
Bana yollasın seni. Alnımın dengi olsa.”*

Besni yöresinde Türkü türü de oldukça yaygın bir şekilde kendini gösterir. Salih San “Her Bakımdan Kısaca Besni” adlı eserinde Besni yöresinde 1940’lı yıllarda söylenen Türküleri derlemiş ve yayınlamıştır. Bu türkülerden bir tanesi şöyledir:

Besni’nin Pınar Türküsü

*Testiyi aldın kızım,
Çeşmeye vardın kızım,
Gittin ki tez gelesin,
Nerede kaldın kızım?
Nay...nay...na...nay...na..*

*Testiyi aldım ana,
Çeşmeye vardım ana,
Yıkılası çeşmede,
Mendilim kaldı ana.
Nay...nay...na...nay...na..*

...

*Kınayı getir ana,
Parmağın batır ana,
Ben kararı vermişim,
Muhtarı getir ana.
Nay...nay...na...nay...na..(San, 2002: 126)*

Bu Türkülerin sayısını artırabiliriz. Fakat çalışmamızın sınırları içerisinde bir örneğin yeterli olduğunu düşünerek bu konuya ileride yapacağımız çalışmalarda daha ayrıntılı şekilde değineceğiz.

Türk halk kültürünün en önemli türlerinden biri de hiç şüphesiz atasözleridir ki Besni yöresinde de halkın kullandığı kendine has atasözleri bulunmaktadır. Bu atasözlerinin yanında deyimler, dualar, beddualar, tekerlemeler de bölgede yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Düğün adetleri bakımından da Besni çok köklü geleneklere sahiptir. Düğün geleneği belli aşamaları kapsar. Bunun ilk aşaması kızın beğenilmesi, istenmesi(dünürcü gitme), söz kesimi, nişan, düğün olarak temel başlıklardan oluşur. Bu başlıkların her birinde oldukça köklü gelenekler uygulanır. Mesela düğün aşamasında kına gecesinde önemli gelenekler uygulanır. Besni'nin bazı köylerinde düğün günü bazı oyunlar hala sergilenmektedir. Kız kaçırma olarak adlandırılan bu oyunda erkekler kadın kılığına girerler. Bu kadınların başında da onları koruyan deli bir bekçi bulunur. Bu bekçinin kıyafeti oldukça ilginç eşyalarla süslenir. Daha sonra bekar erkekler bu kızları kaçırmak için birbirleriyle yarışa girerler. Onlar bekçiye yakalanmadan kızları kaçırmaya çalışırken bekçi de kızları kaçırmaya çalışan erkekleri kalın değneklerle döver. Düğünlerde yemek çeşitlerinden tutun da düğün merasimlerine kadar bir çok ayrıntı titizlikle yerine getirilir.

Çalışmamızın temel konusu olan masal anlatma geleneği de hala canlılığını muhafaza etmektedir. Çalışmamızda bu masalların bir kısmını inceledik. Bu masal metinlerini ağız özelliklerini değiştirmeden olduğu gibi çalışmamıza alarak çalışmamızı daha sağlam temeller üzerine oturtmaya çalıştık. Bu çalışmamız sırasında Besni yöresinde canlı bir masal anlatma geleneğinin varlığını hala koruduğunu tespit etmekle birlikte bu geleneğin kırsal kesimlerde daha etkili bir şekilde yaşandığını gözlemledik. Masalları icra eden kaynak şahıslarımızın köklü bir masal anlatma geleneği içerisinde yetiştiklerini çalışmamızın belli bölümlerinde inceleyerek bu konuda Besni yöresinin ne kadar köklü bir masal icra geleneğine sahip olduğunu belirlemeye çalıştık.

Besni masalları hakkında bu zamana kadar çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan en önemlisi Salih San'ın yaptığı çalışmadır ki araştırmacı 1940-50'li yıllarda Besni yöresinde icra edilen masalları derlemiş ve bu masalları "Her Bakımdan Kısaca Besni" adlı eserinde yayımlamıştır. Bu

çalışmada yer alan bazı masal metinlerini kendi çalışmamızda da kullandık. Bir diğer çalışmada Pertev Naili Boratav'a aittir. Boratav "Tekerleme" adlı çalışmasında Besni yöresinde icra edilen birkaç masal metnini incelemiş ve bu masal metinlerindeki tekerleme özelliği taşıyan örnekler üzerinde durmuştur.

Besni yöresinde masal icra geleneği daha çok yaşlılar arasında daha etkin olarak yapılmaktadır. Çeşitli iletişim araçlarının günümüzde kültürel unsurlar üzerindeki olumsuz etkisi hiç şüphesiz bu masalların gençler tarafından bilinmemesinde oldukça önemlidir. Buna rağmen yaşlıların gençlere bu masalları anlatma isteğiyle karşılaşma fırsatı da bulduk. Bu durum daha çok kırsal kesimlerde kendini göstermektedir. İyi masal icra ettiğini bildikleri usta masal söyleyicilerini kırsal kesimde yaşayan bazı Besnililer özellikle masal anlatması hususunda ikna ederek bu icraları sıkça gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Köylerde belli evlerde toplanarak uzun kış gecelerinde bu tip toplantıları ara sıra yapmaya çalıştıklarını gözlemlene şansını bulduk. Bu tip icraların varlığını koruması köklü bir geçmişe sahip olan masal anlatma geleneğinin zamanın bütün olumsuz şartlarına nasıl direndiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Besni yöresi de Anadolu'nun bir çok yöresi gibi halk kültürü özellikleri açısından ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Kültürel varlığımızın bu coğrafyada nasıl kök saldığının daha iyi anlaşılması, Türk kültürel değerlerinin tam anlamıyla ortaya çıkarılması halk kültürü alanında yapılacak çalışmaların daha yoğun bir şekilde yapılması ile mümkündür. Onun içindir ki Besni gibi Türk kültürel değerlerinin varlığını sürdürdüğü bölgelere araştırmacıların yönelmesi gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM SÖZLÜ KOMPOZİSYON TEORİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

2. 1. TEORİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

20. yüzyılın en önemli halk bilimi kuramlarından birisi olan Sözlü Kompozisyon Teorisi (Oral-Formulaic Theory) ortaya atıldığı ilk günden bu yana, büyük bir gelişme kaydederek bugünkü halk bilimi çalışmalarında önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu teorinin ortaya çıkışında en önemli etken yine halk bilimi alanındaki çalışmaların ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Bu teori, Homer'in Odyssea ve İlyada adlı eserlerinin sözlü kültür ortamında ortaya çıkıp çıkmadığı meselesinden hareketle ilk olarak Milman Parry ve onun öğrencisi ve asistanı olan Albert B. Lord tarafından ortaya atılmıştır.

Yukarda da belirttiğimiz gibi bu teorinin ortaya çıkmasında etkili olan Homer Meselesi, bu teorinin gelişimine fikir babalığı etmiştir. Onun için bu meselinin ne olduğunu ana hatlarıyla belirtmek teorinin anlaşılması açısından önemlidir. Homer Meselesi, Homer'in kim olduğu, ona ait kabul edilen Odyssea ve İlyada Destanları'nı ne zaman yazdığı, destanların hazırlanışına ve yorumlanışına dair bu gibi kuşkuvarın giderilmesine yönelik cevaplar ve tartışmalar" olarak tanımlanır.

Klasik Yunan Döneminde ortaya çıktığı iddia edilen Odyssea ve İlyada Destanları'nın sözlü kültür ortamında kompoze edilmişliğine dair

"...Truva Savaşı'nın Homer'in zamanından çok önceleri yapılmış olması ve Homer'e ulaşan ve doğrudan savaş zamanından kalma şiirler olmayışından hareketle" söz konusu destanların "daha eski zamanlarda oluşturulduğunu ve pek çok uyumsuzluğun da bu nedenle ortaya çıktığı..." (Çobanoğlu, 1999:230) görüşü Musevi Haham başı Flavius Josephus tarafından ortaya atılmıştır.

John F. Miley ise bu yaklaşıma farklı bir görüş daha ekler. Ona göre bu teorinin ortaya çıkışında etkili olan asıl çalışma

“...Friedrich Wolf’un 1795 yılında yazdığı “Prolegomena ve Homerum” adlı çalışmadır...” (Miles Foley, John 1988: 4)

Foley, Wolf’un bu çalışmasında Homer’in İlyada ve Odysseia’sının yazılı olarak bulunmadığının nedenleriyle açıklayarak bu metinlerin sonraki dönemlerdeki yazarlar tarafından kendi dönemlerine kadar gelen sözlü destan parçalarının yazı ile birleştirilerek bugünkü haline geldiğini belirtir. Bununla birlikte Wolf, bu destan metinlerinin aslında tek bir kişi tarafından oluşturulmadığını da belirterek bu destan metinlerini birden çok usta anlatıcının anlatmalarından ortaya çıktığının altını çizmeyi de unutmamıştır.

“...Analistlerden Karl Lahmann, 1816 yılında yaşadığı dönemin romantik milliyetçilerinin geleneksel sözlü şiir parçalarını derleyerek onların etrafında oluşturdukları milli kahramanları tanımlamaya yönelik çalışmalarından hareketle geliştirdiği ve Alman Destanı Nibelungenlied ile Homer’ in İlyada’ sına uyguladığı *şarkı teorisinin(liedertheorie)*...” (M. Foley, John, 1988:5) ilk kez ortaya atmıştır.

Bundan hareketle gelenek içinde birden çok anlatıcının bu destan metinlerinin oluşumuna katkılarının unutulmaması gerekliliğinin üstüne parmak basmıştır.

Yine Foley eserinde Gottfried Herman şu görüşünü de belirtip “...Kompozisyon tekniğinin yapı ve bütünleştirmedeki genel özellikleri, vezin yapısının uyumlu hale getirilmesi ve uygulanışı, süslemeler, tasvirler, kalıplaşmış sözler(atasözü, deyim vs.) gibi halk hafızasında hazır bulunan malzemelerin kullanılmasıyla oluşan genel anlatı stillerinin oluşturduğu Odysseia ve İlyada şiirlerinin aslında okunmak için değil dinlenmek için...”(M. Foley, John, 1988: 4) olduğunu vurgulamıştır.

Teorinin ortaya çıkışında etkili olan bu hususlar Milman Parry ve Albert B. Lord’ un çalışmalarıyla hızlı bir şekilde kendini geliştirmiş, halkbilimi çalışmalarında bir çok araştırmacıya kaynaklık edecek bir hüviyete bürünmüştür.

2. 2. KURAMSAL ÇATININ OLUŞUMU

Sözlü Kompozisyon Teorisi’nin tarihi gelişimi, yukarıda da belirttiğimiz, görüş ve çalışmalarıyla sıraladığımız Milman Parry, Albert B. Lord, Gottfried Herman, Friedrich Wolf, Flivaus Josephus gibi önemli isimlerle birlikte Matija Murko’nun da çalışmalarını göz ardı etmemekte teorinin tarihi şekillenişinin gerçekçi bir zeminde değerlendirilmesi açısından büyük bir önem arz eder.

John M. Foley'in de belirttiği üzere sözlü kompozisyon teorisi hakkında ilk önemli çalışmaya imzayı atan Milman Parry'nin bu konu hakkındaki önemli görüşleri 1923 yılında hazırladığı master tezinde yer almıştır. Buna ek olarak M. J. Foley, M. Parry'nin, Homer'in aslında bir yazar olduğunun ve Odysseia ve İlyada'sının aslında sözlü kültür ortamında ortaya çıkan halk anlatılarından hareketle oluşturduğunun, yani onun usta bir destan anlatıcısı olmadığını, sadece bu destan parçalarını bir araya getiren bir şair olduğunun altını önemle çizmektedir.

M. Parry'nin çalışmalarının şekillenişinde önemli katkıları olan hocaları Matija Murko ile A. Meillet'tir. M. Parry çalışmalarının ilk amacının şiirlerinin stilistik özelliklerini belirlemek olarak ele almıştır. M. Parry'nin ardı ardına yaptığı çalışmalarının doğrultusu, İlyada ve Odysseia'nın tekrarlanan formüllerle oluşturulma tekniğiyle oluşturulmuş olmasından hareketle, destanların geleneksel destanlar olduğu konusundaki düşüncelerini pekiştirdiğini ve söz konusu destanların sözlü olarak kompoze edildiğini düşündüğü görülmektedir. M. Parry'in şu sözleri de bunu kanıtlar niteliktedir ki bunu şöyle belirtir:

“...Benim ilk çalışmalarım Homer'in şiirlerinin stili üzerineydi. Bu çalışmalar bana Homer'in şiirlerinin formüller yoluyla, dolayısıyla da geleneksel olduğunu anlamama yardım etmişti. Bununla birlikte ben o zaman Homer'in şiirinin sadece geleneksel değil, aynı zamanda sözlü olduğunu anlayamamıştım. İlk olarak hocam M. Antonie Meillet bu konuya dikkatimi çeken ilk kişidir...” (Çobanoğlu, 1999:142)

Biraz önce yukarıda belirttiğimiz gibi Milman Parry'in çalışmalarının şekillenişinde Matija Murko'nun çok büyük katkıları vardır. Matija Murko çalışmalarında klasik destan geleneği hakkındaki değişmezlik görüşünü şiddetle eleştirmiş, bunun imkansızlığını vurgulamıştır. Yaptığı derleme çalışmalarında destan söyleyicilerinin 70.000, 80.000 mısrayı bulan destanlarından hareketle, bu kadar uzun destanların ezberlenemeyeceği fikri onda destan geleneğinin devamına usta anlatıcılarının olan katkılarının destanın yapısında büyük rollere sahip olduğunun açıkça göstermiştir. O dönemde destanların anlatılırken değişmez olduğunu belirten bilim adamlarına karşı yapmış olduğu deneylerle her icra anında yeni bir metine ulaşılacağını kanıtlamıştır. Bu nedenle O, esas metin fikrinin de sağlam bir zemin üzerinde durmadığını açıkça belirtmiştir.

Milman Parry de hocasının fikirlerinden hareketle büyük bir derleme çalışmasına girerek öğrencisiyle birlikte Yugoslavya, Makedonya bölgelerinde

büyük bir derleme çalışması yapmıştır. Yaptığı derleme çalışmalarında Müslüman ve Hıristiyan halktan bir çok destan metni derlemiştir.

“...Bu derlemelerde Müslümanlardan derlediği metinlerin daha uzun ve Homer’in şiirlerine stil bakımından daha yakın olduğu kanaatine varmıştır...” (M. Foley, John, 1988: 32)

Aynı zamanda bu çalışma esnasında aynı destanların farklı aşıklardan dinleme fırsatı bulması, aynı destanların farklı icra ortamlarında dinlemesi, O’na metinler arasındaki farkları daha net görmesini sağlamıştır ki bu da onun çalışmalarının amacına ulaşmasında aldığı yolu en iyi şekilde göstermektedir. Yaptığı bu çalışmayı kitaba dönüştürmek için Amerika’ya döndükten kısa bir süre *Singer Of Tales* (Destanların Söyleyicisi) adlı çalışmasını bitirmeden hayata gözlerini kapatır.

Onun ölmeden önce yapmış olduğu bu büyük çalışma öğrencisi Albert B. Lord’a ışık kaynağı olur. Hocasının ortaya attığı formül, tema kavramlarına da formüsel açıklama kavramını da ekleyerek bu çalışmanın sınırlarını çizer.

2. 3. TEORİNİN GELİŞİMİ:

Biraz önce de belirttiğimiz üzere Albert Bates Lord, hocası Milman Parry’nin ölmeden önce gerçekleştirdiği çalışmaların en önemli mirasçısı olarak kaldı. Hocasının ölmeden önce yazmaya başladığı eserini ve sürdürdüğü araştırmalarını kaldığı yerden devam ettirmeyi ihmal etmedi. O da ilk iş olarak hocası gibi Yugoslavya, Bulgaristan, Arnavutluk’u kapsayan derleme çalışmalarını sürdürdü. Bu derleme çalışmalarının bitimiyle hocasının yazmaya başladığı *Singer of Tales* adlı çalışmasını bitirdi. Sözlü Kompozisyon Teorisinin baş eseri olan bu kitap, yazıldığı dönemde halkbilimi çevresinde büyük ses getirdi.

Bu eser biraz önce de belirttiğimiz bu teorinin temel kaynağı olması itibarıyla bir çok dile çevrilmiştir. Bunun içindir ki bütün halkbilimi dünyasında sarsılmaz bir etkiye sahip olmuştur. Albert B. Lord, teoriyi destan metinleri üzerine uygulamıştır.

Lord, eserin metninin oluştuğu anın aslında icra anı olduğunu belirtir. Bunun için O, söyleyiciyi bir tekrarcı olarak değil de icra anında eserini oluşturan bir söyleyici olarak, eserin yaratıcısı olarak belirler. Aslında bu noktada belirtmemiz gereken bir nokta vardır. Söyleyicinin icra anında yarattığı aslında

geleneksel türün kalıplaşmış yapısı değildir. Söyleyicinin yarattığı, klasik kalıplar üzerine inşa ettiği, yılların getirdiği tecrübe ile oluşturduğu tasvir kabiliyeti ve anlatım gücünün etkisiyle ortaya çıkardığı metnin en son halidir. İşte bunun için araştırmacı anlatıcıya büyük önem verir. Çünkü metnin şekillenışı, ortaya çıkışı, anlatıcının irticalen söylediği anda gerçekleşir. Onun için ezberleyerek icra eden şairler, sadece bir icracıdırlar, yani tekrarcıdırlar.

Lord, söyleyiciye ve onun icra anında gerçekleştirdiği ortamın metin üzerinde olan etkisine dikkat çekerek o dönemde icranın gerçekleştiği ortamı ve icra geleneğinin yapısı hakkında bilgiler verir. Çünkü bu iki öge metnin şekillenişinde baş rolü oynayan unsurlardır.

Lord, eserinde icra anın şekillendiği ortam hakkında şöyle bir resim çizer:

“...Küçük kasabalarda, köylerde ve bazen de evlerde icra edilmektedir. Evler dışındaki icralar kahvehanelerde tamamen erkeklerden oluşan bir dinleyici topluluğu önünde icra edilirler...”

İcranın yapıldığı ortamın anlatı türleri üzerindeki etkisi dolaylı yoldan da olsa önemlidir. Aslında dolaylı olarak nitelenmek de yanlış olabilir. Bu konu üzerine yapılan bir çok araştırma göstermiştir ki icra ortamı ve icra anında bulunan dinleyicilerin anlatı türlerinin metinlerine doğrudan etki ettiği. Buna vereceğimiz şu örnek bu görüşü destekler niteliktedir. İlhan Başgöz' ün Anadolu ve Rumeli Aşık tarzı şiir geleneği üzerine yaptığı çalışmalar esnasında, Kars'taki bir aşık kahvehanesinde saz çalmakta olan Aşık Murat Çobanoğlu'nun dinleyicilere neşeli parçalar çalarken içeriye akrabalarını kaybetmiş bir dinleyicinin girmesiyle bu neşeli parçaları hemen keserek hüznü parçalar çalmaya başlaması dinleyicinin ortama ve metne olan etkisini göstermektedir.

Lord da eserinde ve çalışmalarında dinleyici kitlenin özelliğinin önemini belirtip bu hususun metnin şekillenişindeki payını ifade ederek teorinin temel fikirlerinden olan bu noktanın önemini özellikle vurgular. Ayrıca dinleyici kitlenin özelliği söyleyicinin anlatım tutumuna da önemli derecede etkiler. Söyleyici, dinleyicinin anlattıklarından etkilenmediğini veya dinlemeye istekli olmadığını anladığı zaman uzun tasvir formüllerini kısaltarak metnin daralmasına etki eder. Bu nedenle aynı metin söyleyici tarafından farklı uzunluklarda oluşturulabilir.

“...Bütün bunlar dinleyiciye bağılı olarak meydana gelen değişmelerdir ve aynı zamanda her icra, aşığın dramatik kabiliyetinin sanatını icra etmede dinleyiciyle kurduğu iletişimle şekillendirip değiştirebilme hünelerinin test edilmesi olarak değerlendirilebilir...” (Çobanoğlu, 1999:238)

A. B. Lord’ un, yukarıdan beri sıraladığımız, bu tespitleri teorinin gelişimi ačíısından çığır ačíıřtır.

Bununla da kalmayan A. B. Lord, aşıkların,(söyleyicilerin olarak genelleyebiliriz) yetişme süreçleri üzerinde de durur. Çünkü aşığın veya anlatı türü söyleyicisinin yetişme tarzı ileride anlatacağı bütün destan metinleri üzerinde etkili olacaktır. A. B. Lord, aşıkların ve anlatıcıların yetişme süreçlerini dinleme, özümseme ve uygulama o.ü. üç bölüme ayırır. Birinci dönemde aşık olmak isteyen genç geleneğin bütün kurallarını öğrenir. İkinci dönem ise genç aşığın destanı söylemesiyle başlar. Böylece her anlatışında kendi anlatma geleneğini oluşturmaya başlar. Tabi ki bu oluşun kökü geleneğin ičíinden gelen birikimdir. Anlatırken kullandığı bütün anlatım şekilleri, ifade tarzları daha önce dinlediği ustalarının gelenekten getirdikleridir. Genç anlatıcı, bunları kullanarak, sık sık tekrar ederek kendi hafızasının bir parçası yapar. Kısacası bu dönem, anlatıcının geleneksel kompozisyon tekniği bakımından formüllerle işlenen konu ve temaları öğrenmesini kapsar. Bu ikinci devre genç anlatıcının destanını seyirci veya dinleyici önünde anlatmasıyla sona erer. Her icrada kazandığı tecrübe, geleneğe ait bütün kalıplaşmış kuralların ezberci bir zihniyetle değil de sürekli yenileyici bir tutumla geliştirmesine katkı sağlar. Aslında burada onun okuma yazma bilmemesi de önemli bir faktördür. Anlatıcının üslubu, destan repertuarı her anlatışta ve dinleyişte daha da zenginleşir ve gelişir, her öğrendiğinin üstüne, her anlatışında kendinden de bir şeyler katar, böylece anlatımına kendi imzasını atar, tabii ki her tecrübe anında dinleyiciyle olan etkileşimi hızla gelişir.

Lord, eserinin bir bölümünde de formül kavramı üzerinde durur.¹

Milman Parry, formülü:

“...anlatılmak istenilen bir ana fikri anlatmak için aynı vezin şartları altında düzenli olarak kullanılan bir grup sözcük...” olarak tanımlar.²

¹ Daha geniş bilgi için bkz., Lord, A. B., *Singer Of Tales (Destanların Söyleyicisi)*, Cornell Universty Pres, London, 1995, s.117

² Burada çalışmamızla ilgili bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bu güne kadar bu konuda Türkiye’de yapılan çalışmaları çoğu destan ve aşıklık geleneği üzerinedir. Bu açıdan bakıldığında söyleyicinin yetişmesi, formülün tanımı ve işlevi, hep destan türü üzerinde açıklanmaya çalışılmıştır. Burada karşımıza şu sorun çıkmaktadır: Çalışmamızın ana zemini “masal türü” olduğu için masal söyleyicisi ve masaldaki formüller aşıklık geleneği

Formülün şekillenişinde belli oranda anlatıcıya bağlıdır. Anlatıcının tecrübesi, yaratma yeteneği formülün işlevine doğrudan etkiler. Bunun sonucunda formülün bünyesinde söyleyicinin izinin bulunması kaçınılmaz bir gerçektir.

Formülün söyleyici tarafından öğrenilip özümsemesi, söyleyicinin ilk destan icrasını dinlemesiyle etkin bir şekilde başlar. Söyleyicinin günlük hayatı içerisinde kullandığı dil ile bir halk anlatısının dili arasındaki yapısal, ritmik, üslupsal farklılıkları çok çabuk biçimde fark eder. Geleneğin getirdiği üslupsal özellikler söyleyici tarafından özümseilir ve kendine ait olan özellikleri de bunun üzerine ekleyerek kendisine has bir formüsel yapı inşa eder.

“...Bu dönemde formül fikrinin ön plana çıkarak tam anlamıyla teşekkül etmeyişinin nedeni, formülün bizzat destanı icra etme anında oluşabilmesi gereğidir. Bu bağlamda formül, icra anında ortaya çıkan fenomendir ve sadece icra anında var olup açık-seçik bir tanıma kavuşabilir...”(Çobanoğlu, 1999:243)

Yukarıdan hareketle diyebiliriz ki formülün anlatıcının tecrübe kazanmasıyla birlikte gelenekten gelen formül kalıplarını birleştirmesi veya kendine özgün yeni formüller oluşturması her icrada daha belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkar. Çünkü anlatıcının formülleri kullanacağı bir icra ortamının varlığı gerekmektedir. Eğer ki böyle bir ortamdan söz edilmediği takdirde formüllerin şekillenışı de bir kısır döngü içerisine girer. Şu da önemli bir husustur ki her ortamın yapısına uygun olan formüller kullanılması anlatıcının vazgeçemediği alışkanlıklarındandır.

Son yıllarda formül üzerine yapılan çalışmalar konun daha da aydınlanmasını sağladı. İşte bu araştırmalardan birinde Doç. Dr. Fuzuli Bayat yapılan ilmi çalışmalardan hareketle formülü şu şekilde tasnif etmiştir:

“1)Sintagmatik prensip(epik metin boyunca mevkiye bağlı olarak formel tasnifini göz önünde tutarak) a)Başlangıç b)Geçit c)Sonuç formülleri.

2)Semantik prensip:1. Ritüel formeller, a)düğün, b)yas, c) hediye verme 2. Savaş Formelleri,a)yola çıkma, b) savaş, c) zafer, d) giyim, e) silah.3.Kütlevi sahne formelleri,4.Övme formelleri, 5.Dua formelleri, 6.Maişet formelleri, 7. Doğaya münasebet formelleri, 8. Akıllı kelimeler vs.

3)Dilcilik Prensibi”(Bayat, 2003: 33-34)

Lord, eserinin dördüncü bölümünde tema³ konusunu işler. Lord hocasının tema tanımı olarak temayı “...bir destanın anlatımında düzenli olarak kullanılan fikir grupları...” şeklinde açıklar. Ona göre geleneksel yapının yüzyıllardır sahip olduğu bir tema birikimi vardır ki işte bu birikim anlatıcılar tarafından her icra ile birlikte anlatıla anlatıla gelişerek çoğalmıştır. Tema da tıpkı metin veya formül gibi donmuş bir yapıda değildir. Söyleyici ustalarından dinlediği destanlarda yer alan temaları öğrenir. Kendisi de anlatmaya başladığı andan itibaren her tecrübesinde bunları da kendine özgü bir yapıya büründürür. Yani, öğrendiği temalar, yeteneğiyle birlikte yoğrularak, öğrendiklerinin üzerine hızla kat kat eklenerek anlatacağı anda kendine özgü bir yapıyla dinleyici ile buluşur.

Homer Meselesi’nden hareketle ortaya çıkan Sözlü Kompozisyon Teorisi, Milman Parry’ nin çalışmalarını devam ettiren ve onun öğrencisi olan Albert Bates Lord tarafından gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Çalışmalarında vurguladıkları esas meseleyi özetleyecek olursak şu sonuç karşımıza çıkar. Onların ve takipçilerinin ifade ettiği anlatı türlerinin metinlerinin şekillenişinde mutlaka şu iki öge tarafından desteklendiğidir. Söyleyicinin yetişme tarzı, anlatımdaki tecrübesi, yaratma yeteneği, söyleyiciye icra ortamında dinleyicinin etkilerinin metindeki yapıya, şekillenişe doğrudan katkısı bulunduğu fikri, bu teorinin gelişimi içerisinde birçok araştırmacı tarafından vurgulana gelmiştir.

Bu çalışmalar neticesinde halkbilimi çalışmalarında yeni bir dönemin kapılarını aralayan bu çalışma, teorinin gelişimini bize açık olarak ifade eder. A. B. Lord’ un Harvard Üniversitesi’ nde yaptığı çalışmaları sonucunda *Sözlü Kompozisyon Teorisi* çok kısa bir zaman diliminde bilim dünyası tarafından tanınmış ve halkbilimi çalışmalarının yeni bir boyutta şekillenişine zemin hazırlamıştır. Nitekim bu gün bile işlevi giderek artmaktadır.

³ Daha geniş bilgi için bkz., Lord, A. B., a.g.e., s. 137

2. 4. TEORİNİN BUGÜNKİ HALK BİLİMİ ÇALIŞMALARINDAKİ YERİ

Sözlü Kompozisyon Teorisi, sözlü kültür ortamının anlatıcı için önemli bir merkez olduğundan hareketle, söyleyicinin her icra anında irticalen meydana getirdiği ürünlerinin her icrada farklılaşarak ortaya çıktığını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Buradan hareketle sözlü gelenekte, edebi metinlerin aksine devamlı kendini yenileyen bir metinsel yapının varlığından bahsederek, sözlü kültür ortamında her anlatmada ortaya çıkan metnin kendine has özelliklere sahip olduğu, sözlü kültür ortamında oluşan her metnin orijinal olduğu belirtilmiştir. Sözlü Kompozisyon Teorisinin bu kavramsal açılımı kendisinden sonra ortaya çıkan Performans Teori'nin ortaya çıkmasında ve bu teorinin şekillenişinde fikir babalığını üstlenmiştir.

Bu teorinin ortaya attığı bu fikirlerden hareketle anlatma anında ortaya çıkan metinlerin donuk bir yapıya sahip olmadığı, her anlatışta metnin söyleyici tarafından yenilenerek oluşturulduğunun, bunun neticesinde sabit metin fikrinin bırakılıp anlatı geleneği içinde oluşan metinlerin belli bir sürece bağlanması gerektiğinin önemi özellikle vurgulanarak halkbilimi çalışmalarında yeni bir dönemin açılmasına zemin hazırlanmıştır.

Lord'un ifadesiyle ortaya konulan bu özel teknik kullanılarak insanlık tarihinde en yaygın olarak kullanılan gelen sözlü iletişim ve yayılma konusu aydınlatılarak daha anlaşılır hale gelmiştir. Aynı şekilde sözlü kompozisyon teorisi, sözlü ve sözlü kültür ortamından kaynaklanmış olabileceği düşünülen yazılı metinlerin tahlil edilmesinde ve birbirinden farklı metinlerin mukayeseli olarak çalışılabilmesini sağlayan bir çalışma şeması oluşturmuştur.⁴ Sözlü kompozisyon teorisinin son yıllarda destan türü dışındaki halk anlatılarına da uygulandığı görülmektedir. Bunlardan bazılarını şu örnekleri sıralayacak olursak Reichl 1992, Adams 1976, Finnegan 1977, McDonald 1978, Başgöz 1990, Coote 1976 gibi örnekler karşımıza çıkar. Bunun haricinde Özkul Çobanoğlu'nun

⁴ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. **Çobanoğlu, Özkul.**(1999). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları

bildirdiğine göre masallara (aşık tarzı destan muadili türler üzerine (Çobanoğlu 1996, Conroy 1980, Arant 1967,1981, McDowell 1972, Warren 1981), Türk halk Hikayeleri üzerine (Başgöz 1975, 1978a, 1978b,) ve “Blues” üzerine (Barnie 1978), kutsal kitaplar üzerine (Culley 1986), haftalık kilise vaazları ve vaizleri üzerine (Rosenberg 1970) ve mektuplar üzerine (Bayer 1980) yapılan çalışmalarla “dar alan uygulaması” eleştirilerinin altından kalkılmaya çalışılmıştır. Lomax’ın çalışmalarıyla önemli bir aşama kaydeden bilgisayar teknolojisinin halkbilimi çalışmalarında kullanılmaya başlanması Sözlü Kompozisyon Teorisi ile birlikte Performans Teori’ nin uygulamalarında, geliştirilen programlarla icra anındaki dikkate alınmayan anlatıcı ile ilgili bir çok özelliklerin incelenmesine katkı sağlamıştır. Sözlü kompozisyon Teorisinin bugünkü gelişimi yukarıda sıraladığımız şekilde devam etmektedir. Kendisine yöneltilen eleştirilere cevap olarak verilmeye çalışılan cevaplar bu teorinin bugünkü yapısına etki edecek şekilde şekillenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **MASAL KOMPOZİSYONUNUN OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN** **HUSUSLAR**

Tarihin gerçek benliğinden, varlığını bugüne kadar getirebilen pek az millet vardır. Tarihin karanlığından sıyrılarak benliğini bugünün şartlarına uyarlayabilen, çağımızın bütün kültürel etkilerine karşı ayakta durabilen milletler bunu yalnız ve yalnız geçmişin köklerine sınıksız bağlı kalmakla başarabilmişlerdir.

Çağımızın en büyük ve tehlikeli savaşı hiç şüphesiz “kültür savaşı”dır. Kültür yapısı bir milletin genetik yapısıyla doğru orantılıdır. İnsan fizyolojisinin temel birimi olan genetik yapı, insan varlığının devamını sağlayan, varoluşun temel kaynağıdır. Nitekim bir çocuğunun babasının ve annesinin özelliklerini taşıması, hatta dört kuşak önceki atasının fizyolojik ve psikolojik özelliklerini taşıması, bu genetik yapının varlığındandır. Kültür kavramını da milletlerin genetik yapısı olarak adlandırırız bunda yanılmış olmayız. Çünkü milletlerin devamlılık arz etmesi kültür genetiğinin devamlı olarak aktarımı ile gerçekleşebilir.

İşte milletlerin genetik yapısını oluşturan her millete has din, inanış, gelenek, dil, bunlara bağlı olarak gelişen, bu unsurların gösterim ve anlatım alanı olan, sözlü veya yazılı olarak gerçekleştirilebilen anlatım türleri olarak adlandırabileceğimiz türkü, destan, roman, masal gibi millete ait olan türler, kültürel genetiğin saklandığı belli başlı hücrelerdir. Bu kültürel genetik yapı içinde o topluma ait, tarihin süzgecinden geçerek, bugüne ulaşan bütün değerler

gizlidir. Bu değerlerin çözümlenmesi o toplumun anlaşılmasının en kestirme yoludur.

İşte çalışmamızın konusu olan masallar da bu kültürel genetik yapının en önemli hücrelerinden biridir. Masallar, milletleri geçmişin byl dünyasından bugünün gerçekliğine getiren bir uçan halı gibidir adeta. Masallardaki mekanlar, olaylar, kahramanlar, bugünün insanlığının özlemle hayal ettiği yerlerin, olayların, kahramanların bir kopyasını gözler önüne sererek insanoğlunun yüzyıllardır değişmeyen arzularının hayat bulduğu tek yer olarak karşımıza çıkar. Her milletin hayattan beklediği, ona vermek istedikleri, ondan almak istedikleri, hayatı yorumlayışı farklıdır. Bu farklılıkların sergilendiği bir tiyatro sahnesidir masallar. Masalları anlamak, yorumlamak milletlerin benliğini, fizyolojisini, psikolojisini anlamak anlamına gelir ki bu da masalların önemini daha da artırmaktadır.

Tarihin en büyük milletlerinden biri olan Türk milletinin de kültürel genetik yapısının aktarımı görevini üstlenen en önemli anlatı türü de hiç şüphesiz masallardır. İşte bunun içindir ki Türk masallarını tarihi kkenimizin içinden büyük bir nehir gibi coşa coşa akan bir ırmak gibi düşünmek gerekir. Masal geleneğimiz sistemleşmiş bir bütünlüğün içerisinde tarihin derinliklerinden sıyrılarak varlığını bugüne kadar ulaştırmıştır. Onun içindir ki bu bütünlüğü sadece bir açıdan ele almak masalların yapısını ve anlamını anlamamızda bizi gerçekliğe ulaştırmayarak büyük yanılığların eşiğine itebilir. İşte biz de bu çalışmamızda bu bütünlüğün sadece küçük bir parçasını irdeleyeceğiz.

Varlığını tarihin derin köklerinden alan Türk milleti, kendine has masal anlatma geleneğine sahiptir. Bu gelenek öyle sistemleşmiştir ki masal türünü sağlıklı bir şekilde incelemek ancak bu sistemi, bir bütünlüğün içinde ele alarak irdelemekle mümkündür.

Masal türünün kendine has bir yapısı mevcuttur. Elbette ki bu yapı tarihin içinde işlenerek bugüne kadar ulaşmış bir yapıdır. Masal metinlerinin yapılarının şekillenilişinde belli bir birikimin izleri her zaman mevcudiyetini göstermektedir. Bu zellik hiç şüphesiz anlatı türlerinin en temel özelliğidir. İşte bu özelliğin oluşmasında belli başlı hususiyetler vardır ki masalın kendine has yapısının oluşmasında baş rolü oynar. Masalların bu özelliği kazanması, diğer halk anlatı türleri gibi, kültür nehrinin yüzyıllar içinde beslendiği kaynakların etkisiyledir.

Masal denilince çoğu kişinin aklına gelen ilk şey, aslı astarı olmayan, belli bir gerçekliğe dayanmayan, belli bir sistemi olmayan bir anlatı türü anlayışıdır. İnsanları yanılgıya götüren aslında işte bu anlayıştır. Masal yukarıda ifade edilen fikirlerin aksine belli bir sistemin üzerine kurulmuş, oldukça gelişmiş bir yapıdır. Özellikle bu sistemleşmiş yapıyı Türk masallarında görmek diğer milletlerin masallarında görmekten daha kolaydır.

Biz de bu çalışmamızda, masalların bu sistemleşmiş yapısı üzerinde duracağız. Masalın bu sistemleşmiş yapısının oluşmasında, çok eski bir geleneğe sahip olması nedeniyle yüzyılların içinde bir çok toplum tarafından işlenmesi, insanoğlunun hayal dünyasının bir yansıması olması, çok eski devirlere dayandığı için arkaik diyebileceğimiz birçok öğeyi hala bünyesinde barındırıyor olması, masalları icra eden anlatıcıların masal anlatma geleneğini bilgi ve tecrübeleriyle şekillendirebilmesi gibi etmenler önemli rol oynar. Biz de bu çalışmamızda, en son olarak belirttiğimiz, masal kompozisyonunun oluşmasında önemli bir etkiye sahip olan söyleyici tipi ve söyleyici tipini ortaya çıkaran etmenler üzerinde duracağız. Aslında bu bakış açısı masal üzerinde yapılan çalışmaların aksine daha farklı bir eksenle hayat bulacaktır. Bugüne kadar yapılan çalışmalar metin merkezli olup, masalın şekil özelliklerinin açıklanması noktasında gerçekleşmiştir. Biz de burada masalın kendine has bu özelliklerinin ortaya çıkmasında etkili olan bu etmenlerin üzerinde ayrıntılarıyla durarak, masalın bu özelliklerinin oluşmasında hangi nedenlerin rol aldığı noktasını daha geniş bir açıdan ele almaya çalışacağız.

3.1. SÖYLEYİCİ TİPİ VE SÖYLEYİCİ ÖZELLİKLERİNİ ORTAYA ÇIKARAN ETMENLER

Masal türü belli bir bütünlüğün sonucunda ortaya çıkan bir türdür. Bu bütünlüğün şekillenişinde etkili olan birden çok husus vardır. Bu hususların temelini oluşturan ise hiç şüphesiz masalın söyleyicisidir. Çünkü anlatmaya dayalı türler içerisinde kendine mahsus özellikleri olan masal türü, adeta söyleyicisinin belirlediği sınırlar içerisinde onun eliyle tekrardan yeni bir yapıya bürünür. Diğer bir ifadeyle masalı her anlatan, onu bir ölçüde yeniden yaratır ve masalın yaşadığı her çevre ona kendi renklerini ve nakışlarını vurur. Bunun içindir ki masallar, varlıklarının şekillenişinde yaratıcılarının özelliklerinden, onların sosyal çevrelerinden kısacası onlara ait bütün özelliklerden etkilenmiştir. Masal metinleri

mutlaka ama mutlaka söyleyicisinin parmak izlerini bıraktığı bir alan gibidir, bu alanda söyleyiciye ait bir çok hususiyeti görmemiz mümkündür.

Halk kültürünün hiç şüphesiz en önemli unsuru onu oluşturan insandır. Anlatmaya dayalı türlerin şekillenışı de insanoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunun içindir ki insanoğlu, gerçekleştirdiği her işe, ortaya çıkardığı her yeni olguya ve kavrama kendine ait olan özellikleri işlemekten kaçınmaz. Hayal dünyasına ait olan bütün özellikler, yaşadığı çevre, hayatı algılayışı, varlıkları yorumlayışı gibi kendine ait olan bütün hususlar insanoğlunun yaptığı her işte, kendi becerisine göre yer alır. İşte bunun içindir ki anlatmaya dayalı türler içerisinde yukarıda sıraladığımız özellikleri, yapısı itibariyle, bünyesinde en çok taşıyabilecek tür hiç şüphesiz masallardır. Diğer bir ifadeyle masalların şekillenışinde söyleyicinin sosyal çevresi, şahsi özellikleri, psikolojik özellikleri ve hayat tecrübeleri etkin rol oynar. Her masal, söyleyicisinin bu özelliklerini her yeni icrada farklı kimliklerle bünyesine sokar. Bunun içindir ki masal söyleyicisinin icra yeteneği bu kimliğin şekillenışinde en önemli etkidir.

Diğer bir ifadeyle Berendson, “Grimm Kardeşlerin Çocuklara ve Ev Halkına Masallar Adlı Kitabındaki Temel Biçimler adlı eserinde :

“...Bize, kesinlikle bozulmamış, eskileri ve artıkları ile, halkın yaşayan sanatını yansıtan derlemeler gerek. Sosyal çevreden, anlatımın yapıldığı genel havadan, anlatıcının dinleyici ile ilişkilerinden ve anlatım sanatının içeriğinden bir şeyler anlamak ve öğrenmek bize düşüyor. Bu bilgiyi, her şeyden önce, ayrıntılı tasvirlerle anlatıcılığı tanımak, onun masal dağarcığını öğrenmek, masalın yeniden yoğrulup yaratılmasında kişinin önemini yorumlamak için, gerekli buluyoruz. Unutmamalıyız ki biz, zengin hayal güçleri, sağlam bellekleri olan ve sanat vergisi sunulmuş ve dünya edebiyatındaki yaratıcı sanat erlerine eşit, üstün kabiliyetli kişilerle ilgileniyoruz...”(Azadovski, 1992: 53-54) diyerek yukarıda sıraladığımız bu hususa açıklık getirir.

Yine bu konuyla ilgili Saim Sakaoğlu da :

“...Masalıcının ruh hali de mühimdir. O, anlatırken daima zayıflardan, hakkı yenenlerden yana olur. O, bu halini, masalın bünyesinde bulunmayan bazı sözlerle ortaya koyar, ..., her anlatıcı aynı hadiseyi değişik kelimelerle anlatabilir. İşte anlatıcılar bu anlatma sırasında masala bir şeyler katarlar. Hatta kendilerini masalla bütünleştirirler...”(Sakaoğlu, 2003:130) bu görüşlerini belirterek söyleyicinin masalın yapısında oynadığı rolü ortaya koyar.

Anlatı türlerini bir ırmak gibi düşünürsek, onları yüz yıllardır icra edenleri de bu ırmağı besleyen çeşitli kaynaklar olarak algılayabiliriz. Çünkü

anlatı türlerinin gelişimi yüzyılların getirdiği deneyime dayanır, bu deneyim her söyleyicinin her yeni icrasında farklı kaynaklardan aldığı özlerle beslenerek debisini artırır, nihayet daha geniş bir havzaya vardığında yüzyılların getirdiği tecrübeyle oluşmuş bütünün içerisinde yer alır. Unutmamalıyız ki bu bütün de çok çeşitli kaynaklarla sürekli beslenmektedir. Masal türü de çok eski devirlerden bu yana işlenerek, her söyleyicinin elinde farklı özellikleri her anlatışta yeniden kazanarak sürekli bir gelişim ve oluşum içerisinde. Bu oluşum ve gelişimin baş mimarı ise hiç şüphesiz masal söyleyicisinin ta kendisidir.

Besni bölgesinden çeşitli masal söyleyicilerinden derlediğim masal metinlerinin şekillenişinde anlatıcının etkin rolüne tanık olduk. İşte buradan hareketle bu çalışmada söyleyici tipinin masalın yapısını hangi yönden etkilediği üzerinde durmaya çalışacağız, masal söyleyicisinin özelliklerinin masal metnine yansımalarını irdeleyeceğiz.

3.1.1. Sosyal Çevreleri(Aile Yapısı, Dini İnanışı, Mesleği):

Halk kültürünün en önemli unsuru insanoğludur. İnsanoğlu yapısı itibariyle sosyal bir varlıktır, gelişimini de bu özelliğinden dolayı belli bir sosyal çevrenin içinde gerçekleştirir. Bunun sonucu olarak bu gelişim, belli noktaları itibariyle, sosyal çevrenin belli hususiyetlerini bünyesinde barındırır. İnsanoğlu içinde bulunduğu sosyal çevrenin her türlü inanışlarını, geleneklerini ve bu bağlamda var olan her türlü soyut ve somut olgu ile kavramların kuşattığı bir normlar bütününü hayat yapısının dışına itemez. Yaptığı her davranışta, gerçekleştirdiği her eylemde sosyal çevresinin bütün özelliklerine ve kurallarına bağlı kalır. Bu insanoğlunun vazgeçilmezidir, bunun aksi bir durum onu bu sosyal çevrenin dışına iter ki, bu da insanoğlun kabullenemeyeceği bir gerçektir.

Bu durum anlatmaya dayalı türlerin söyleyicileri için de geçerlidir. Çünkü onlar da belli bir sosyal çevreyle kuşatılmış bir insandır, bunun içindir ki kendisini bu çevreden soyutlayamaz. Anlattığı her masalı sosyal çevresinin şartlarına uygun şekilde icra eder. Diğer bir ifadeyle Dan Ben Amos' un :

“...Folklor formları ve metinleri yazılı edebiyat, müzik ve güzel sanatların aksine çeşitli vesilelerle farklı kişiler tarafından tekrar tekrar icra edilirler. Nihai bir analiz için icra durumu, çevre ve mevcut metin için hayati önemdedir. Profesyonel bir sanatçının veya bir ürünü ilk yaratan sanatçının hususi bir becerisi, bu sanatçının icra sırasındaki hevesi ve dinleyicinin ona tepkisinin hepsi, o sanatçının masal ve türküsünün metinini

etkileyebilir...” bu ifadesiyle söyleyicinin her yönüyle sosyal çevreden etkilendiği fikri kesin olarak kendini gösterir.(Dan Ben Amos , 2003: 34)

Bilindiği gibi, bir arada bulunan insanları “sosyal” kılan şey kurdukları iletişimdir.

“...İnsanlar dokunma, tat, koku, görme ve duyma duyularını seferber ederek ve yine el kol hareketleri, jest ve mimikler ile sözsüz iletişim yöntemleriyle sayısız yoldan iletişim kurarlar...”(Çobanoğlu, 2003: 56)

Bunun için söyleyici ile dinleyicinin arasındaki etkileşim ağı belli bir diyalog sistemi neticesinde gerçekleşir. Bu sistem elbette aynı toplumun içerisinden çıkan insanların oluşturduğu bir sistemdir. Bu da söyleyicinin anlattığı veya icra ettiği her masalda kendi sosyal çevresinin özelliklerini barındırmasına etki eder. Çünkü sözlü kültür olayı, sözlü iletişim neticesinde gerçekleşen bir olaydır.

Çeşitli yerel unsurların masala sokulması, kesinlikle, her anlatıcının kişiliği ile bağlantılıdır. A. Aarne’ nin yerelleştirme, yerel iklime uyarlama dediği şey işte budur. Onun ortaya attığı “her halk adamı masala kendi damgasını vurur” ifadesi, daha da genişletilmeli ve şöyle olmalıdır.

“...Her halk zümresinde masal, bu zümrenin kişisel ve yerel özelliklerini edinir; bu özellikler masala anlatıcı kişinin dili ile girer...”(Azadovski, 1992: 50)

Buradan hareketle söyleyici, masalını icra ederken içinde bulunduğu sosyal çevrenin bütün özelliklerini istem dışı da olsa masallarına yansıtır. Bazen aile yapısının içerisinde görülen bir özelliği masal kahramanına yükler, onunla kendi aile yapısına ait olan bu özelliği masal dünyasına aktarır. Masal kahramanın adı, söyleyicinin kendi yöresinde en yaygın olarak kullanılan adlardan seçilir ki bu adeta bölgesel etkinin en güzel göstergesidir.

Söyleyicinin içerisinde bulunduğu sosyal grubun özellikleri, masal dünyasındaki sosyal grupların(aile, inanç grupları vs.) bünyesinde toplanır. Masal söyleyicisi inanç yönünden güçlü bir kişiliğe sahip ise masal kahramanı da bu özellikleri taşır.

“...Folklor, ona şeklini veren bir grup olmaksızın veya o gruptan ayrı olarak düşünülmemiştir. Folklor eşsiz, emsalsiz bir fenomen değildir. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, onun mevcudiyeti ya bir coğrafyaya, dile, kavme veya aynı meslekten bir iş grubuna ait olabilen sosyal çevreye bağlıdır...” (Dan Ben Amos, 2003: 35)

“...Don Ben Amos da folklor olayında iki kavramı önemli tutar. Ona göre folklor olayı, daha evvel öğrenilmiş, zihinde kalıplar halinde tutulan, değişmez

metinlerden ve birimlerden oluşmaz. Sözle verilen bir mesajı olduğu için, her zaman kişisel ve sosyal değişkenler içinde ortaya çıkar. Bu mesajın daha evvel öğrenilen bir yanı vardır, ama dille aktarılan bu öğrenilmiş mesaj durağan değildir, değişkendir, üstelik olayın yer aldığı sosyal çevrenin değişkenleri ile gösterime gelir. Bu sosyal değişkenlere göre folklorun mesajı, biçimi, işlevi, yapısı, nakışları değişerek ortaya çıkacaktır...”(Azadovski, 1992: 32)

Diğer bir ifadeyle sosyal bir etkileşim olan anlatma işi her yönüyle sosyal çevrenin içinde şekillenerek gerçekleşir. Onun içerisindeki bir değişim hemen kendisini sözlü kültür ortamındaki türlerde gösterir.

“...Sosyal çevrede gelişen anlatılar, grup ve bireylerin tutumlarına karşı oldukça duyarlıdırlar. Ne kadar çok beğenilirse o kadar tutarsız olurlar. Son şekilleri yoktur. Anlatılmadıkları zaman kağıda yazılmış gibi katlaşıp ve donarlar. Anlatıldıkları süreçte çoğalır, çeşitlenir ve birbirleriyle birleşir; sosyal değerlerindeki bir değişiklik genellikle yeni bir türe dönmeye sonuçlanır...”(Linda Degh, 2003: 99)

Toplumun sosyal yapısı, toplumdaki önemli sosyal hareketler hiç şüphesiz yüzyıllardır ilk önce halk anlatılarında kendisini göstermiştir. Sosyal adaletsizlik, fakirlik, sosyal sınıf farkı, sosyal değerlerin değişmesi ile sosyal yapıda ortaya çıkan değişim vb. gibi sosyal yapıyı ilgilendiren konular masal gibi halk anlatılarının vazgeçilmez ögesi olarak bir nevi halkın kendini ifade edebildiği, sesini duyurmaya çalıştığı bir platform olmuştur. Masallar da yukarıda saydığımız bu sosyal işlevi, önemli bir şekilde yüzyıllardır gerçekleştiren meircinin en üst kademesini oluşturmuştur.

İnsanoğlu hayatı boyunca birden çok sosyal grubun içerisinde varlığını sürdürür. Bu sosyal gruplar onun hayatı boyunca girip çıktığı farklı yapılardaki sosyal gruplardan oluşabilir. Fakat her insanın kişiliğinin gelişmesinde etkili olan belli başlı sosyal gruplar vardır ki bunların fonksiyonları diğer sosyal gruplara nazaran daha baskındır. Bu gruplar kişinin kişiliğini, inanç dünyasının ve hayata bakış açısının şekillendiği esas gruplardır. Bunun içindir ki her insanın hayata bakış açısı bu grupların penceresinden olacaktır. Aslında kişinin yaşamı değerlendirisi bu çerçevenin içinde gerçekleşir. Masal söyleyicisi de sosyal yapının içinde yaşayan bir birey olduğu için onun da diğer insanlar gibi etkilendiği önemli sosyal gruplar vardır. İşte buradan hareketle masal söyleyicisinin icrasına etki eden bu sosyal yapılar üzerinde durmak, masalların yapısal boyutunun algılanmasında daha etkili olacaktır. Biz masal söyleyicisinin

anlatımına etki eden bu sosyal grupları aile, din ve meslek grupları olmak üzere üç temel başlık altında inceledik.

3.1.1.1. Aile yapısı

Masalların çoğunda söyleyici kendi aile yapısının veya özlemini duyduğu ailenin özelliklerini yansıtır. Masal söyleyicisinin çocukluğundan başlayıp yaşlandığı döneme kadar yaşadığı aile hayatı onun masallarında kendisini gösterir. Çalışmamız esnasında çeşitli kaynak kişilerden derlediğimiz masalarda bu özelliğe sıkça rastladık. Bu kaynak kişilerden ilki Mustafa Özoğul'dur. Seksen beş yaşında olan bu kaynak kişi küçük yaşta hem yetim hem öksüz kalmıştır. Kendisini yetiştiren amcası ve amcasının karısı, yengesi, kendisini büyük bir baskı altında tutmuşlar. Küçük yaşına rağmen her türlü ağır işlerde çalıştırmışlar. O da bu baskılara dayanamayıp evden kaçarak yakın köylerden birinin ağasının yanına sığınmış. Bu adam ona çok iyi davrandığı için askere gidene kadar onların yanında kalmış. Mustafa Özoğul, hayatının bu önemli kısmını anlattığı bir masalda tam olarak işlemektedir:

"...Bu oğlan yazzıh güçükken, hem ahani anası öliyu, hem bubası eyle oluncuh, emücesi bahıyu buna, bunun emcesi de oğlanın babasını çekemezmiş, he, onun için bu oğlana çoh eziyet ediyu cadaloz avradiynan, ya yavırcah yazzıh netsin, eli mahkum..."(Yetim Oğlan)

Mustafa Özoğul'un anlattığı Yetim Oğlan adlı bu masal tamamen kendi yaşantısının izleriyle doludur. Onun özlediği aile tipi de masallarında vazgeçemediği tema olmuştur. Aynı masaldaki şu ifade onun özlediği aile yapısını gösterir niteliktedir:

"...Bu oğlan gaçıyu, az gediye uz gediye, güir deyi hava bozuncuh bi ine sığınyu bu, he, orda ahani, diyu, bu navar Alām, diyu, benim de bi bubam olaydı, olaydı da beni döveydi, diyu..."(Yetim Oğlan)

Esmâ Şimşek "Malatyalı Bir Masal Anası: Suzan Geniş" adlı çalışmasında:

"...Anlatılan masalların çoğunluğunda mutlu bir aile tablosu sergilenir. Karı-koca, anne-baba, evlat-ebeveyn, bacı-kardeş birbirlerine çok iyi davranırlar ki, bu durum da anlatıcının düzenli bir aile hayatı ile bağlantılı olsa gerek. Çünkü, masalların diğer varyantlarında bu özellikler üzerinde fazla durulmaz..."(Şimşek, 2002: 118)

diyerek söyleyicinin aile yapısının masala ne şekilde yansıdığını ifade eder.

Yine masal derleme çalışması esnasında tanıştığım bir başka masal söyleyicisi vardır ki O da aile yapısını masal dünyasına aktaran usta masal söyleyicilerinden biridir. Bildiği masal sayısı ve kullandığı anlatım tekniği, teatral yeteneği bunun en güzel göstergesidir. Fatma Tedik, seksen yaşında olmasına rağmen çok iyi bir hafızaya sahip, onun da yaşantısı iniş çıkışlarla dolu olmuş. Uzun yıllar Besni’de varlıklı bir ailenin yanında hizmetkarlık yapmış. Fakat kendi ifadesine göre onlardan biri gibiymiş ve o günlerde yaşadıklarını hiç unutamıyor, her fırsatta bunu vurguluyor. Yaşantısının bu dönemi onun masallarına da yansımaktadır:

“...bu gızın dadası, he onu çoh seviyu ya, sevincik her bişeyini yapıyu...”

Onun hayatının önemli bir kısmını oluşturan bu yaşantı hayal dünyasında devamlı yer almakla birlikte anlattığı masalarda da bunlara ait özelliklere dolaylı veya direkt olarak yer vermektedir. Özellikle evin hanımına olan sevgisi daha önemlidir ki masallarının çoğunda kullandığı hanım kahramanlar onun bu özelliğini taşımaktadır:

“...bu gadının gönlünde heç bi kötülük yohmuş, heç bi kimseye kötülü yohmuş...”

Fatma Tedik’in masallarında gelin tipi de oldukça fazla yer almaktadır. Bu gelin tipleri de tıpkı yukarıda olduğu gibi kendi yaşantısının bir parçası olarak masal dünyasında yaşattığı bir bölüm olarak kendini göstermektedir. Çünkü oğlunun kendisi ile konuşmamasını gelinine bağlıyor, onun kötü biri olduğunu her fırsatta dile getiriyor, bunun için de kendi oğlunu da suçluyor. Anlattığı *Cadı Gelin* masasında kendi yaşantısının bir bölümünü işliyor adeta. Fakat bu masalda kahramanın oğlu yaptığı yanlışların farkına varıyor ve eşini boşuyor, masalı da şöyle bitiriyor:

“ Neyse artıhşey etmiyu, ne gadek avrad alsa, anasını sevmiyular, oğlan da vaz geçmiyu anasından, oğlan seviyumuş anasını, heyirli evlat, o zaman anam öleneçe evlenmem diyu, aha anasını birahmıyu, aha yiyular içiyular, eyle yaşıyular.”(Cadı Gelin)

Masalın bitiş şekli aslında Fatma Tedik’ in özlemini duyduğu bir aile tipidir. Bu masalda oğlanın annesi için bir daha evlenmemesi aslında Fatma Tedik’ in kendi oğlundan beklentilerini abartılı bir şekilde masal dünyasına yansıtmasıdır.

Yine aynı masalda çizdiği gelin tipi yine kendi yaşantısının bir parçasıdır, bu masalın Besni’de derlediğimiz bir varyantındaki olaylar daha abartısızdır. Fakat Fatma Tedik’ in anlattığı varyantta ise gelinin kaynanasına yaptıkları daha abartılı bir şekilde işlenmiştir. Bunda da hiç şüphesiz masal söyleyicisinin faktörü etkilidir. Masalda gelinin eşine söylediği şu ifade bunu kanıtlar niteliktedir: “...*Geri mi getirdin, diyu, ya bu gidecek, diyu, ya ben gidicām, diyu...*”(*Cadı Gelin*)

Fatma Tedik yaşantısında önemli bir nokta da kayınvalidesinin birlikte yaşadıkları sırada kendisine yaptıklarıdır. Belirttiğine göre kayınvalidesi ona çok baskı yapmış, aile düzenini altüst etmiş, kocası ile devamlı aralarına girmiştir. Anlattığı *Cadaloz Ganyana* adlı masalında adeta bu konuyu işlemiştir. Bu masalda çizilen kaynana tipi gerçek hayata göre oldukça abartılı olmakla birlikte masal dünyasına uygunluğu dikkat çekicidir. Burada da onun usta bir masal söyleyicisi olması etkilidir. O, hayatını etkileyen olayları masalların dünyasına çok etkili bir şekilde uyarlayabilme kabiliyetine sahip bir masal söyleyicisi olması itibariyle anlatımında bu özelliğini de sıkça kullanmaktadır:

“...*Yidir ha yidir, diyu, teresin çağası altına sıçarsa görürsün sen yavaş, diyu...ondan sona gece oluyu, yatıyular, oğlan diyu ki, oğlan gözetliyu bunu, ersine goyuyo, getiriyu pisini, yorganı galdırıyu altına itiyu, altına itiyu usuldah...*” (*Cadaloz Ganyana*)

Burada kaynananın planı, gelinini oğlunun gözünde küçük düşürmek, görüldüğü üzere kullandığı yöntem ise söyleyicinin kendi hayatındaki olayların masal dünyasına uyarlanmasıyla oluşmuştur. Bunun içindir ki masal söyleyicisinin gerçek hayattaki aile yapısının masal söyleyicisi tarafından masallarına ne şekilde yansıtıldığını açık şekilde görmekteyiz. Bu da bize söyleyici tipinin oluşmasında etkili olan sosyal grupların etkisini daha açık bir şekilde gösterir.

3.1.1.2. Dini inancı

Masal söyleyicisinin ifade dünyasını etkileyen sosyal gruplardan birisi de onun dahil olduğu dini inanışıdır. Onun içerisinde bulunduğu topluluğun inanış sisteminin özellikleri masal söyleyicisinin etkisinde kaldığı en önemli faktördür. Çünkü insanoğlu varlığıyla birlikte dahil olduğu bir sosyal grubun bütün özelliklerinden kendini soyutlayamaz. Böyle bir şeye kalkıştığında ise kendisini toplumdan soyutlamış olur ki bu da varlığını tek başına sürdürmeyi gerektirir.

Onun içindir ki birey dahil olduğu her sosyal sistemin normlarını her yönüyle yaşatmaya ve bunlara uymaya mecburdur.

Her anlatıcı, anlattığı masala kendi inancını da aksettirir. Buna bağlı olarak, İslamiyet’i yaşayan bir anlatıcının anlattığı masalarda bir takım İslami unsurlara rastlamamız mümkündür. Bu durum, anlatıcının, İslamiyet’i yaşayış derecesine göre değişir. “...Eğer İslamiyet’in bütün emir ve yasaklarını tamamıyla yerine getirmeye çalışan bir anlatıcı var ise, onun anlattığı masalarda da kahramanlar aynı şeyleri yapar...”(Şimşek, 2002: 118-119)

Söyleyicinin her yönüyle yaşadığı inanış sisteminin etkisi belli oranda kendisinin bu inanış sistemine olan bağının derecesi ile ilgilidir. İnanç sisteminin masal dünyasına yansımaları büyük oranda anlatıcının bu özelliğine bağlıdır. Her anlatıcı kendi benliğinde yaşattığı bu inanç dünyasını masal dünyasına aksettirir. Bunun içindir ki bu özellik her söyleyicide farklı şekillerde tezahür eder.

Yaptığımız derleme çalışmalarında kaynak şahıslarda bu hususiyeti etkin bir şekilde gördük. Ayşe Şüküroğlu Soylu’ nun anlattığı masalarda İslam inanışına ait bir çok unsuru söyleyicinin sıkça kullandığını tespit ettik:

“...Benim, diyo, gardeşin, diyo, padişân heç oğlu yohtu, Ceneb Allah’a niyaz ettik, bu gadar gıldih namazı, diyo, gırh gün gırh gece aç galdık, diyo, seni Allah bize verdi, diyo...”(Şeker Bey)

Görüldüğü gibi masalda kardeşi olmayan masal kahramanının Allah’ a dua ederek ve namaz kılarak ondan bir erkek kardeş istenmesi dile getiriliyor. Aynı masalın bir çok bölümünde söyleyici İslam inancın gereklerinden hareketle bir çok konunun çözümünü ve açıklamasını getiriyor:

“...O anna sohpet ediyola, dünya kelamı ediyola, ahret kelamı ediyola, neyse sohpet ediyola amma, Cenab-ı Allah bi oğlan, Allah’ ın eli değdi ya çoh güzel, veriyola ki heç yüzüne bahılmaz, çoh güzel, çoh güzel...” (Şeker Bey)

Bilindiği *Muradına Nail Olmayan Dilber* adlı masal Anadolu sahasında halk kültürü içinde çok yaygın olarak anlatılan masaldır. Biz de derleme çalışmamız esnasında bu masalın iki varyantını derledik. Birincisi yukarıda bahsettiğimiz Ayşe Şüküroğlu Soylu’dan derlenen masal, ikincisi ise Fatma Tedik’ten derlediğimiz, aslında *Muradına Nail Olmayan Dilber* masalının farklı bir adla anılan bir varyantı, Doh Donuzlan Hacıaslan masalıdır. Bu iki varyantta kadının doğum yaptığı bölüm söyleyicilerin İslami inanışlarına göre farklılık

göstermektedir. Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı varyantta bu bölüm şöyle anlatılmaktadır:

“...Ona da amin demişler. Üç tene hürü gelmiş, dua ediyorlar, kadın bilmiyo, hamamda bir kimse var sanıyo, onlar gendine hizmet ediyo sanıyo, cennetten şey getiriyolar, sargı getiriyolar ipekten, giyiken getiriyolar, çocuā getiriyolar, çocuā geydiriyolar, ipē sarıyolar, gundāa da gundahlıyolar, gocası bekliyo gapıda, gendini gönderi bekliyolar, kadın farhında olmuyo, Allah sizden razı olsun, diyo, dua ediyo, hamamiñ hapısını açıyolar, gendiler gidiyolar evleriñe, fakiler yatah yoh, o sargıya utanyolar ellerine aldıhlarıynan, orda bi çapıt minder varmış, üstüne goyuyolar bebē, bebē neyse goyduhtan sona, diyo ki gocasına...”
(Muradına Nail Olmayan Dilber)

Görüldüğü gibi masalda çocuğun sarıldığı sargı huriler tarafından cennetten getirilmektedir. Bu aslında masal söyleyicisinin inanç sistemine olan bağlılık derecesinin masal dünyasına yansımaları ile ortaya çıkan bir anlatım şeklidir.

Fatma Tedik' in anlattığı masalda ise yukarıdaki söyleyicinin tasvirinden daha uzak bir görüntü gözlenmektedir. Onun anlattığı varyantta doğum anı şöyle tasvir edilir:

“...Ondan sona üç şeye varıyo, üçünde de eyle diyular yavrım, he eyle diyular, çıhıyo geliyo bu hürü gızları, üç tene hürü gızı geliyo, buna yardım ediyular buna, doğa doğa doğuyu ki bi gız, diyo ki biri...” (Dohdonuzlan Hacıaslan)

Fatma Tedik' in anlattığı bu varyantta çocuğun doğumu oldukça kısa bir tasvir şeklinde anlatılır. Yukarıdaki varyantta ise söyleyici doğum anına dini motifleri de ekleyerek anlatımını kendi inanç dünyasının yapısı ile süsler. Bu da gösterir ki söyleyicinin inanç dünyası, masalın yapısında söyleyicinin etkisiyle kendine yer edinir.

Diğer bir ifadeyle söyleyicilerin inanç sistemlerine olan bağlılıklarının derecesi ile bu inanç sisteminin özelliklerinin masal dünyasına olan yansımaları doğru orantılıdır. Söyleyicinin benliğindeki inancı, ister istemez onun hayal dünyasından sıyrılarak masallarında kahramanlarının ağzıyla veya yaptıklarıyla hayat bulur. Bu hususiyet de bize masal söyleyicisinin etkisinde kaldığı sosyal grubunun normlarını yansıtmaya mecburiyetini hissettiğini gösterir.

3.1.1.3. Mesleği:

Masal söyleyicisinin üzerinde etkili olan bir diğer husus da hiç şüphesiz dahil olduğu meslek grubudur. Bireylerin ilgi alanları kendi kişiliklerinin oluşumunda ve hayatı algılayışlarında oldukça etkilidir. Nitekim masal söyleyicisinin sahip olduğu mesleğin özellikleri onun anlattığı masallarının kahramanlarına da geçer. Mesela Besni bölgesinde halı, kilim dokumacılığı çok eski dönemlerden bu güne kadar uzanan çok önemli bir meslektir. Bu hususa derlediğimiz masal metinleri içinde masal söyleyicilerinin dahil olduğu mesleğe göre doğrudan veya dolaylı olarak masal dünyasında yer verdiklerini gördük. Bunlardan bir tanesi Garı Ana masalındaki şu bölümdür:

“... Galhmış Garı ana yollara düşmüş. Yeri ha yeri, yeri ha yeri, yeri ha yeri, Garı ana varmış ki bi adam oturmuş yumah iplik sarıyu.

“ Eliñe salih baba,” demiş.

“ Sağol Garı ana”, demiş.

“ Noluyu”, demiş.

“ Bu yumah bitecek ki sabah ola,” demiş...” (Garı Ana)

Masalda yer alan *yumakçılık* aslında Besni’de halı, kilim dokumacılığına bağlı olan bir yan sektörmüş. Tabii ki bu meslek de teknolojik gelişmelerle tarihe karışmış. Fakat bu meslek, masalın sihirli dünyasına uyarak zamanı ayarlama fonksiyonunu üstlenmiştir. Aslında bu hususiyet söyleyicinin mesleğiyle de doğru orantılıdır. Söyleyici bu yörenin çok ünlü terzilerinden biri olup küçükken dokumacılık alanında da çalışmış, ardından terzilik mesleğine geçiş yapmıştır. Bu da bize söyleyicinin mesleğiyle ilgili önemli özellikleri masal dünyasına uyarlayarak yansıttığını gösterir.

Yine Besni bölgesinde 1940 yıllarında Salih San tarafından derlenen bazı masalarda, bu bölgedeki yaygın olan bu dokumacılık mesleğiyle ilgili unsurları görmekteyiz. O’nun derlediği Culfacı Çocuk Masalı(San, 2002:172) dokumacılık mesleğiyle ilgilidir. Aslında bu masalın bir çok varyantı Anadolu sahasında çeşitli adlarla bilinmekle beraber bu bölgede yaygın olan bu mesleğin kahramanların mesleği olması itibariyle bu adla anılmıştır:

“...Vaktiyle zamanında bir culfa⁵ dükkanında üç çocuk dokuma dokurlarmış. Her gece padişahla veziri tebdili giyafat ederek şehri gezerlermiş. Bir gece yine gezerken bu dükkanın önüne gelip durmuşlar ve çocukları dinlemeye başlamışlar...”⁶(Garı Ana)

Bir başka masal söyleyicisi ise Mustafa Özoğul’dur ki O da masallarında kendi mesleğiyle ilgili bir çok ögeyi kullanmıştır. Anlattığı masallarında mesleği olan çiftçilik ile ilgili bir çok unsuru masal dünyasına uyarlayarak yansıtır:

“... Babam, der, seferbirliğe getti, der, künyası geldi, der, iş dutamıyım güç dutamıyım, açlığımızdan nar gabiği yiyuh, der, neyse anam bi kürek torpah çiharttı, der, buñū gazdı, ortasiñi oydu, içine gabah attı, der, gabah, der, aha Allah yüzümüze bahtı, der, üç metre beş metre, üç metre beş metre, gol attı, der, bi şehir, der, beş on beş adamlan gabah topluyuh, diyu, köyün diline geldik, diyu biliyon mu, bah zamanında acından nar gabiği yiyudu, şimdi on beş adamlan gabah topluyu, para bunlar diyular, diyu köylü, aşşā yuharı derken köyün diline düştük, diyu, köylü hırıldı ettiler, diyu, aha gettiler hükümete şikayet ettiler, diyu, hükümetten iki tene adam geldi, diyu, keşfetti, diyu, ağam bu gabağın her tarafı, dalları köye zarar dediler, diyu, keseceksin dediler, diyu, sekiz adam, diyu, sekiz tene balta bulduh, diyu, sekiz tene günlükçü bulduh, diyu, sekiz günde gabağın kökünü kestik, diyu, aha gabah gurudu, diyu, aha köyün dilinden gurtulduh, diyu...”(Değirmenci Hacı Efendi)

Görüldüğü gibi Mustafa Özoğul bu masalında olayları kendi mesleğinin bazı objeleri ile süsleyerek mesleğiyle ilgili hususiyetleri masal dünyasının iklimine göre düzenlemiştir. Onun bu özelliği diğer masallarında da kendini gösterir.

Yukarıda sıraladığımız bu örneklerin sayısını oldukça artırabiliriz. Görüldüğü üzere burada karşımıza çıkan olgu, masal yapısının oluşumunda söyleyicinin etkisinin hayli fazla olduğudur. Onun kendisine ait özellikleri ile birlikte çevresini kuşatan bütün etmenler onun masal dünyasını oluşturmada oldukça etkin role sahiptir. Her masal söyleyicisi bağımsız olmadığı sosyal çevresinin etkisi altında kendi kişiliği ile birlikte masal söyleme esnasında

⁵ eskiden ipliğin yapıldığı alete verilen ad

⁶ San, Salih, Her Bakımdan Kısaca Besni, Beta Basım A. Ş., İstanbul 2002(ikinci baskı, birinci baskı 1950 Malatya Güven Matbaası), s. 172

oluşturacağı masalını bu etkinin dışına sürükleme şansına sahip değildir. Çünkü onu var eden sosyal çevresidir.

Diğer bir ifadeyle, "...folklor formları ve metinleri, yazılı edebiyat, müzik ve güzel sanatların aksine çeşitli vesilelerle farklı kişiler tarafından tekrar tekrar icra edilirler. Nihai bir analiz için icra durumu, çevre ve mevcut metin için hayati önemdedir. Profesyonel bir sanatçının veya bir ürünü ilk yaratan sanatçının hususi bir becerisi, bu sanatçının icra sırasındaki hevesi ve dinleyicinin ona tepkisinin hepsi, o sanatçının masal ve türküsünün metinini etkileyebilir..."(Ben Amos, 2003: 34)

Bizim burada sıraladığımız aslında masal söyleyici tipinin oluşmasında etkili olan hususlardan sadece bir bölümüdür. Masal söyleyicisini etkileyen bazı önemli hususlar da vardır ki bunları şöyle sıralayabiliriz:

3.1.2. Şahsi Özellikleri:

Türk halk kültürünün kendine has yapısı içinde ortaya çıkan masalların şekillenişinde etkili olan bir husus da hiç şüphesiz anlatıcıya bağlı özelliklerden biri olan anlatıcının şahsi özellikleridir. Masal söyleyicisinin şahsi özellikleri masal kompozisyonun oluşumunda doğrudan etkilidir. Onun hayatı boyunca edindiği tecrübe ve masal söyleme konusunda geliştirdiği bütün yöntemler, anlattığı masalların yapılarında hem şekil hem de tematik anlamda katkı sağlar. Çünkü masal söyleyicisi icra ettiği masalarda kendinden olan bütün kişisel özellikleri kullanarak adeta içinde bulunduğu toplumun bir yansıtıcısıdır. Çünkü yaşadığı olaylar, karşılaştığı durumlar, içinde bulunduğu toplumun hayatıyla doğru orantılıdır.

Bu konuda Linda Degh de "...kişinin öz hayatını anlatmasını bir folklor olayı sayarak, hayat hikayesini de halk edebiyatı çalışmalarının içeriğine alma gereği üzerinde durmuştur. Kişi, ona göre, öz hayatını anlatırken de, tıpkı masalı ve hikayeyi anlatır gibi kendi psikolojisine ve sosyal çevrenin isteklerine göre hayat hikayesini değiştiriyordu. Öz hayat hikayesi, gerçek hayatın hikayesi değil, toplumun kabulleneceği hayatın hikayesidir..."(Azadovski, 1992: 34).

Halk bilimi tek bir öge tarafından ortaya çıkan veya gelişen, ilgi alanı olarak sadece bir nokta üzerinde yoğunlaşan bir bilim dalı değildir. Onun ilgi alanı bütün toplumu, bireyden başlayarak ele alır ve onun her türlü özelliğiyle yakından ilgilenir. Bunun içindir ki masal söyleyicisinin kendine ait her türlü özelliği masalın kalıplaşmış yapısında açıkça etkilidir.

Buradan hareketle diyebiliriz ki masal söyleyicisinin masala yansıttığı her türlü olgu, konu veya olaylar kendisinden bir parçadır ki bu da tabii ki bir günlük bir olay sonucunda ortaya çıkan bir durum değildir. Söyleyici bütün hayatı boyunca edindiği bilgiler sonucunda bu aşamaya, yani masal anlatma konumuna gelmiştir. Bunun için de ele aldığımız masalların incelenmesinde söyleyicinin şahsi özellikleri göz ardı edilmemelidir. Çünkü söyleyicinin şahsi özellikleri olarak sınıflandırdığımız yetişme tarzı, eğitim durumu, teatral yeteneği gibi olgular, masalın, söyleyicilerinin sayesinde, kalıplaşan yapısı üzerinde önemli işlevleri vardır.

Masallar da tıpkı halk geleneğinin anlatıya dayalı diğer türlerinde olduğu gibi belli bir geleneğin içinden gelerek bu güne kadar ulaşmıştır. Bu geleneği oluşturan da yine o toplumun halkıdır ki bu geleneğin şekillenmesinde ise baş rolü oynayan hiç şüphesiz masal söyleyicileridir. İşte bu noktada masal söyleyicileri kendine ait olan durumları masallarına yansıtmak için en uygun zamanı yakalarlar.

Masal söyleyicisi hitap ettiği toplumla, kendilerine de yabancı olmayan her türlü konu hakkında, bilgi alışverişine girer. Bu öyle bir iletişimdir ki kendine ait her türlü sorun bir anda topluma mal olur. Dinleyicinin istekleri de söyleyici ile aynı düzlemde olduğu için bu iletişim bütün yoğunluğu ile en üst düzeyde yaşanır. Masal söyleyicisi, ailevi problemlerini masal icrası sırasında dinleyicilerine aktararak bir nevi dertleşme, problemlerini giderme ihtiyacını yerine getirerek ruhsal anlamda rahatlama yoluna gider. Zengin olma arzusu, çok güzel bir kızla evlenme isteği, kaynana ile gelin çatışması, bir yerden bir yere çabuk bir şekilde gitme isteği, problemleri ve zorlukları kolayca aşma isteği gibi masalın kemikleşmiş temleri aslında masal söyleyicisinin kişisel özelliklerinden ortaya çıkan ve gelenek içinde şekillenerek oluşan olgulardır.

İşte bu olguların ifade olarak canlandıran kişi de masal söyleyicisidir. Masal söyleyicisi, ifadesinde yükümlü olduğu bu temleri kendi dünyasına göre, kendi bilgisine göre, kendi eğitim durumuna göre ifade eder. Kendisinin ustalarından öğrendiği her şey onun bu ifade kabiliyetine doğrudan etki eder. Bu gelişim aslında belli oranda sınama yanılma olgusu ile gelişen bir olaydır ki söyleyici her icrasında kendine has bir yöntem geliştirerek her icrasında kullanacağı üslubu, teatral yeteneği artık elde eder. Ustalaştıkça da elde ettiği bu yetenekleri şahsında birleştirerek masallarına yansıtır ve masalın sahip olduğu

kalıplaşmış yapıya katkı sağlar. Bu, bir nevi süreçtir ki bu da halk kültürünün en yaygın türü olan masalların, geleneğin getirdiği birikimler neticesinde kazandığı geleneksel yapısının ve kendine has geleneksel kalıpların oluşmasına etki etmiştir. Şöyle de diye biliriz ki bu süreç masalların kazandığı kalıplaşmış kompozisyon yapısını ortaya çıkarmıştır.

Yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız gibi bu bölümde masal söyleyicisinin şahsi özelliklerinin masal kompozisyonun oluşmasında hangi yönlerden etki ettiği üzerinde durarak, masalların sahip olduğu kalıplaşmış yapının ortaya çıkarılmasında bu özelliklerden faydalanma yoluna gideceğiz.

3.1.2.1. Masal söyleyicisinin yetişme tarzı

Masalların geleneksel yapısının oluşumunda masal söyleyicisinin önemli bir fonksiyonu vardır. Her masal söyleyicisinin kendine has bir anlatma tekniği, hayal dünyası ve bilgi kapasitesi olmakla birlikte geleneğin bunların üzerindeki esas katkısını göz ardı etmemek gerekir. Bunun için masalların kalıplaşmış yapısının oluşmasında esas rol oynayan bu iki unsurdur. Çünkü geleneğin yüzyılların getirdiği birikimler sonucunda ortaya çıkmış kalıplaşmış yapıya, söyleyici kendi bireysel özelliklerinden bir şeyler katarak masal anlatma, icra etme ve oluşturma noktasında kendine has bir kalıplaşmış yapı ile etki eder. Bu da masalların her söyleyici tarafından yeniden icra edildiği anlamına gelmekle birlikte esas olan yapıya(kalıplaşmış yapıya), her söyleyicinin kendinden de bir şeyler katarak bu kalıplaşmış yapıyı kendine has bir şekil içinde sunma anlamına geldiğini belirtmek gerekmektedir.

Burada asıl nokta olarak karşımıza şu çıkmaktadır ki o da masallar üzerinde yapılan çalışmaların tek bir yönde değil de derinlemesine incelenmesi gerektiğidir. Bu da şu anlama gelmektedir ki masal incelemeleri yapılırken masal söyleyicisinin ele alınarak incelenmesi gerekliliğidir.

“...Azadovski’ ye göre masalın yaşadığı yerlerin, masaldaki olayların ve masalda görülen başka değişmelerin ve çeşitlenmelerin incelenmesi masal anlatıcısının yaratıcı rolünü anlamak için yetersiz çalışmalardır. Anlatıcının kişiliği üzerinde yapılan çalışma, kuşaklardan kuşaklara aktarıla gelen masalı, kurup yaratan etkenlerin aranıp bulunup, ortaya çıkarılması hedef alınmalıdır...”(Azadovski, 1992: 24)

Her söyleyici kendi anlayışına göre masalını icra eder. Kendinden bir parça olarak anlattığı noktalar, masalların içerisinde ya konu olarak, ya motif olarak ya da tem

olarak karşımıza çıkar. Bu folklorun vazgeçilmez doğal kanunlarından biridir, her masal söyleyicisi de aslında bu kanuna, anlattığı ilk masaldan itibaren başlar. Onun dinlediği masal söyleyicileri de aynı noktadan hareketle bu işe başlamışlardır.

Masal söyleyicisinin yetişme tarzı da masalların kalıplaşmış yapısına doğrudan etki eder. Her masal söyleyicisinin çocukluktan itibaren aldığı yetişme tarzı, kendisini her yönden etkiler. Hiç şüphesiz bu etkilerin görüldüğü en önemli yerler de icra ettiği masallardır.

Çalışmamız sırasında elde ettiğimiz masal metinlerinin kaynak kişileri yukarıda sıraladığımız bu özellikleri az çok masallarına da yansıtmaktadırlar. Masal söyleyicileri aile ve çevrelerinden aldıkları sosyal normları, gelenekleri, hayata bakış açılarını vs. özellikleri icra ettikleri masalarda sıkça kullanma gereği duyarlar. Çünkü yaptıkları bu iş, dahil oldukları toplumun ve grubun sosyal sınırından fazlası veya daha azı olamaz. O da bu toplumun bir parçasıdır ve onlardan biridir. Bu şekilde masal söyleyicisi dinleyici kitlesiyle olan iletişim gücünü de daha kolay artırır. Bu da doğal olarak masalın kalıplaşmış yapısına katkı sağlayarak her söyleyicinin anlattığı her masala kendinden bir parça dahil etmesine olanak sağlar.

Besni bölgesinde derleme yaptığımız masal söyleyicilerinden biri Vakkas Korkmaz' dır. Vakkas Korkmaz, küçük yaşlarından itibaren terzilik mesleğine başlamış, hayatının bir parçası olan bu meslek onun yetişme tarzında da önemli etken olmuştur. Terzilik mesleğinin gerektirdiği normlar onun bütün hayat tarzına yansımıştır. Masallarında da bu mesleğe ait özellikleri sıkça kullanmaktadır. Anlattığı Garı Ana adlı masalda gece gündüzün zaman ayarını yapan kahraman terzidir:

“Galhmiş Garı ana yollara düşmüş. Yeri ha yeri, yeri ha yeri, yeri ha yeri, Garı ana varmış ki bi adam oturmuş yumah iplik sarıyu, bu adam terziymiş.

“Galhmiş Garı ana yollara düşmüş. Yeri ha yeri, yeri ha yeri, yeri ha yeri, Garı ana varmış ki bi adam oturmuş yumah iplik sarıyu, bu adam terziymiş.

“Eliñe salıh baba,” demiş.

“Sağol Garı ana,” demiş.

“ *Noluyu,*” demiş.

“ *Bu yumah bitecek ki sabah ola,*” demiş.

“ *Niye,*” demiş

“*İşte bu yumah, gece sarıyum gündüz de sağıyum, demiş, sağarsam bitiyu ahşam oluyu, yumā da sararsam sabah oluyo,*” demiş.” (Gari Ana)

Yine bir başka masal söyleyicisi olan Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı masalarda da bu noktayla açık bir şekilde karşılaşyoruz. Ayşe Şüküroğlu Soylu, aile yapısı bakımından oldukça köklü bir ailenin çocuğu olmakla beraber ailesinin fertleri ilmi anlamda kendisinin, çocukluğu yıllarında, şehrin ileri gelenleri arasında yer alıyormuş. Babası o dönemde dini ilimlerde otorite denilecek kadar önemli bir mevkide imiş. Eğitime verdiği önem neticesinde çocuklarının tamamına okuma yazma(eski harflerle) öğretmekle yetişmelerinde büyük rol oynamış. Bunun içindir ki Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun yetişmesinde bu şartlar oldukça etkili olmuş, dini inanışlarına oldukça bağlı, bunun neticesinde bu inanışların gerektirdiği vecibeleri aksatmadan yerine getiren birisi olarak yetişmiş ve hayatının her dönemine bu özelliğini yansıtmıştır. Onun icra ettiği masalarda bu yetişme tarzının izlerini rahatlıkla görmekteyiz.

“*Zamanında padişān bi tek bi gızı varmış. Zaman gelmiş çatmış, vahit ayrılma vahtı olmuş. Demiş ki veziriñe:*

“ *Vezirim bi Hicaz'a gedek,*” demiş.

“ *Gedek,*” demiş.”(Şeker Bey)

Bu masalda Ayşe Şüküroğlu Soylu, masalın ana olayı Padişah'ın Hicaz'a(Hacca) gitmesi olarak başlatmıştır. Bu masaldaki olayın dini bir inanış etrafında ortaya çıkması Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun yukarıda belirttiğimiz özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Yine aynı masalda hiç erkek kardeşi olmayan padişahın kızı Allah'a dua ederek bir erkek kardeş sahibi olmak ister:

“Benim, diyo, gardeşin, diyo, padişān heç oğlu yohtu, Cenab Allah’a niyaz ettik, bu gadar gildih namazı, diyo, gırh gün gırh gece aç galdık, diyo, seni Allah bize verdi,” diyo.(Şeker Bey)

Olağan üstü bir olayın(bu masalda Şeker’den yapılmış çocuğun Allah’ın yardımıyla canlanması) masal söyleyicisinin inanış dünyasından hareketle gerçekleştiğini görüyoruz. Masalların çoğunda bu gibi yeniden diriltme eylemleri periler gibi olağan üstü yaratıklar tarafından gerçekleştirilmekte. Mesela Fatma Tedik’ in anlattığı bir masalda(İki Gardaş Masalı) masal kahramanı, ölen kardeşinin tekrar dirilmesi için peri kızına rica eder, o da onun bu dileğini gerçekleştirir:

“Neysel bu peri gızı elini şeyleme savırdıynan, aha her taraf toz torpā garışıyu, Allah tövbe, nasılmış bu beyle, garıştıynan, aha sen de, bi dakka, ben deyim on yıl kimi vahıt geçiyu, gardaşı lapbıdana geliyu, hē, hē geliyu ahane, o gelincik peri gızı şey oluyu, geri yiriñe dönüyu, o şeye, çibiğa, bu dönen diyu ki:

“Yav, diyu, beni yediler, diyu, ben ne geziyom burada,” ölen gardaş diyu.”(İki Gardaş Masalı)

Bu masalda diriltme eylemini gerçekleştiren peri kızıdır. Bu da bu masalın söyleyicisi Fatma Tedik’in yetişme tarzından kaynaklanır. Karşılaştırdığımız bu iki diriltme motifi de bize açıkça gösterir ki masallardaki olayların, durumların gerçek yapıları durmakla birlikte(kalıplaşmış yapı:diriltme), bu yapının ortaya çıkışı farklı yollardan gerçekleşmektedir. Bu masallardaki kalıplaşmış eylemin farklı şekillerde ortaya çıkması masal söyleyicisinin yetişme tarzı neticesinde oluşan hayal dünyası ile alakalıdır.

Bir başka masal söyleyicisi Cuma Er ise köy hayatının gerekleri içerisinde hayatına devam etmiş bir kişidir. Onun söylediği masalarda çiftçilik ile ilgili nesnelere, bu çevrede gelişen olaylara sıkça rastlarız. Cuma Er’in en önemli özelliklerinden biri de Kıbrıs gazisi olmasıdır. Bu olay onun hayatının önemli bir kesiti olduğu için yetişme tarzına doğrudan etki etmiş, vatan sevgisinin onda oldukça gelişmesine katkı sağlamıştır. Anlattığı bir masalında padişah, masal kahramanı olan Hırsız “Makaryos” u yakalamakla görevlendirmiştir:

1. “Eyleyse oğlum, bunları yapıyon, demiş, şu Maharyos var, demiş, Maharyos, demiş, Maharyosa git, demiş, diri diri yanıma getir, demiş, gızı saā verecam, demiş, yohsa senin kelleni keserim, demiş.”

2. *"Maharyos:*

"Amman, ne derseniz onu yaparım, diyo, tek öldürmen beni."

"Bilmem milyon kaç seneye baā harb etmemeye senet ver ki," diyo padişah.

Maharyos da senetleri veriyo, padişah da kızını bu hırhıza veriyo, ondan sona bunlar miradlarına eriyolar, yiyip içip yaşıyolar."(Hırsız Masalı)

Bu iki örnekte Cuma Er'in Kıbrıs savaşıdan hatırladığı önemli olayların yansımalarını buluyoruz. Padişahın, hırsız, Makaryos'u yakalamayla görevlendirmesinde aslında Cuma Er'in Türk insanın her türlü zorlukla kolayca baş edebileceği fikrini taşımasının açık bir ifadesidir. Derleme çalışmaları esnasında Kıbrıs savaşı ile ilgili anlattıkları, savaşa dair olaylar da bunu açıkça kanıtlamaktadır. İkinci örnekte ise Makaryos'un her şeyi kabullenerek pes etmesi de Kıbrıs Savaşı'nın neticesinin masal söyleyicisinin hayal dünyasında tezahür etmesi anlamına gelir. Ayrıca bu örnekte uzun yıllar barış istenmesi O'nun savaş hakkındaki olumsuz düşüncelerinin kanıtıdır. Buradan hareketle şunu diyebiliriz ki Cuma Er yaşadığı bu olaylar neticesinde yukarıda sıraladığımız vatan sevgisi ve barış fikrinin gelişmesine katkı sağladığı görülmekte. Bu fikrin söyleyici tarafından masal dünyasına aksettirilerek masalın kalıplaşmış olaylarının temel yapı zincirini bozmadan bu yapı üzerinde yeni renklerin sürüldüğünü göstermekte. Yani masal söyleyicisi hayatının önemli dönemlerinde karşılaştığı olayları masal dünyasının kalıplaşmış yapısı içerisinde sunmaktadır. Bu da bize gösterir ki masal söyleyicisi, yetişme tarzı neticesinde edindiği bilgileri, tecrübeleri, izlenimleri çevresindeki toplulukla paylaşmak için masalın gösterim alanını kullanır. Bunun neticesinde de masala farkında olmadan da yeni kalıplar sokarak masalın geleneksel kalıplaşmış yapısını geliştirir.

Yine Cuma Er, söylediği (Çopur Yüzlü ile Yanlı Yüzlü) bir başka masalda kendi bölgesindeki gelenek etrafında şekillenen namus kavramına bakış açısını yansıtarak bu geleneksel bakış açısını bir motif olarak kullanmıştır:

"Hemen buñu ,dedi, hatırı bağladım, dedi, yüzüm yandı, dedi, ip de yandı, dedi, gopdu golum, dedi, avrad belki o seslenme demiştir, şu gılıçlan şunu kesim de

ondan sona avradı uyarım dedim, dedi, avradı çektim, dedi, gılıçlan gafasını kestim, dedi,

“Bii ,dedi, beylesi yiğide nassı gıyon,” dedi benim avrad.

“Cılp buñu da kestim, dedi, köynekerini gana beledim, dedi, gılıcın ucuna dahdım geldim babasının yanına,” dedi,

“Aha gızıyın köynā dedim,” dedi.

“Ney,” dedi.

“Beyle beyle oldu dedim,” dedi.

“Eyi etmişñ, tamam çalın güçük gıza düğün olsun,” dedi,” (Çopur Yüzlü ile Yanlı Yüzlü)

Kadının kocasının yanında başka bir erkeğe ilgi göstermesi masal kahramanın tepkisine yol açmıştır. Kadının kocası tarafından öldürülmesi olayı da masalda yeni bir olayın ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, kayınbaba diğer kızını damadıyla evlendirmiştir, masalda geçen bu olay Cuma Er'in hayatı algılayışı ile ilgili fikirlerin masal dünyasına tezahürüdür. Onun kendisine ve çevresine ait olan her olgu, yetiştiği çerçevenin sosyal normlarına uyum düzleminde gerçekleşmek mecburiyetindedir. Çünkü bu olgu yaşam tarzından dolayı kendisine işlenmiştir. Bu da onun masallarında bu geleneksel ideolün kalıplaşmış şekilde kendini göstermesini sağlar ki bu da söyleyicinin bildiği masal kompozisyonun bu olgunun doğrultusunda yeni bir kalıplaşmış yapıyla şekillenerek gelişmesine katkı sağlar.

Diğer bir masal söyleyicisi olan Fatma Tedik de masallarını anlatırken yetiştirme tarzının izlerini masallarında tam bir kalıplaşmış yapı olarak kullanır. Fatma Tedik, hayatının büyük bir bölümünde fakirliği yaşamış, çocukluğu, gençliği, bunun birlikte zengin bir ailenin yanında hizmetçi olarak geçirdiği orta yaş dönemi yoksullukla geçmiştir. Bu da onun yaşantısının bir parçasıdır. İşte bunun içindir ki anlattığı masalların hemen hemen hepsinde giriş kısımlarındaki ana olaylar kalıplaşmış bir olay döngüsü ile başlar:

1. “İki arhadaş varmış ağam, iki arhadaş, iki arhadaş, gediolar buñlar, irizk aramaya gidiolar.

“Nereye gidiyoñuz,” demişler.

“İrızk aramaya gidiyoh,” demişler.” (Tilki, Tomuzlan, Tospağa)

2. *“İki gardaş oluyolar bi yere gidiyolar. Gediolar, diyolar ki:*

“Gedek ırızkımızı arayah,” diyolar.” (Devleri Kandıran Adamlar)

3. *“Zamanın vahtında birisi varmış, o da diyu ki, şey diyu:*

“İrızgımızı arıyah yeri iki gardaş,” diyu.

Yazzıh, onlar da iki gardaşmış, yavrım eskiden geçim mi vardı, ırızk aramaya gedyu bu, gediolar bahıyolar ki bunlar şeye, bi padişān evine, bunlar diyular ki:” (İki Gardaş)

4. *“Bir varmış bir yohmuş, Allan gulu çohmuş, ondan sona bitene çerçi varmış, geder bi yük odun getirirmiş, ondan sona bu bi yük odunu satarmış, eşşāne arpa alırmış, bi gün de satarmış un alırmış, bu unu da avrad, bu unu açarlarmış, ekmekleriñi yirlemiş, tezek kimi, demişler ki:”*

Fatma Tedik’in anlattığı bu masallar, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi kalıplaşmış bu yapı ile başlar. Fatma Tedik, bu masallarında kendine göre bir giriş kalıbı oluşturmuş, bu giriş kalıplarının olaylarını “rızk arama” olarak belirlemiştir. Bu durum, Fatma Tedik’e has bir durumdur. O, hayatının merkezinde olan yoksulluk düşüncesini masallarının ana olayı olarak kullanır, bu özellik onun masallarının büyük bir kısmında kalıplaşmış bir yapı olarak kendini gösterir. Ana olay olarak algıladığı bu kalıplaşmış giriş olaylarını müteakiben masalların hareket noktasına taşıyan yardımcı olaylara çok usta bir şekilde bağlar. Bu da onun kalıplaşmış konuları masallarında oldukça usta bir yöntemle kullandığını gösterir. Buradan hareketle şunu diyebiliriz ki masal söyleyicileri, gelenek içinde öğrendikleri her türlü bilgi birikimlerini, tecrübelerini kendi yaşam tarzlarını şekillendiren yetiştirme tarzı gibi kişisel özellikleriyle birlikte usta bir şekilde kullanıp masalın kompozisyon yapısının gelişerek daha sağlam zemine oturtulmasına katkı sağladılar.

Fatma Tedik'in söylediği masalarda kendi yaşam tarzından kaynaklanan yetişme tarzı ile ilgili bir ok durumu kendi masallarında sıkça kullandığını gormekteyiz. Misafirlerle ilgili kullandığı şu rnek bunu gosterir niteliktedir:

“Ee senin evin bizim evimiz, biz saā yardım ettik diyolar. Yardım ettik biz saa,”
diyolar, bah hele heç misafir şey eder mi, evi gariştırır mı”(Aplah ile şaplah)

Masal kahramanlarının misafir oldukları evde yaptıklarını rnekteki şekliyle eleştirmesi onun yetişme tarzı ile doğru orantılıdır. Misafirlerin bir ev içinde nasıl davranması gerektiği konusunda oluşan fikri yukarıdaki rneğin geçtiği masalda ana temin etrafında gelişen olaylarında kullanmıştır. Bu da onun hayatında var olan her olgu, deneyim vs.yi masallarında ya kalıplaşmış bir konu olarak ya kalıplaşmış bir ifade olarak ya da kalıplaşmış bir motif dokusu olarak yer almaktadır.

Masallar, birikim neticesinde ortaya çıkan bir geleneğin yansıtıcısıdır. Bu geleneğin gelişmesi de mutlaka onları yaşatan usta masal soyleyicilerinin kişisel yetenekleri, bilgileri, yetişme tarzlarıyla doğru orantılıdır.

“...Her anlatıcının kişisel beğeni, belli bir blgede canlı kalan masal kalabalığı içinden, anlatacağı masalı seçmesini sağlıyor...” diyor Onukof. “...Masal anlatıcısı belli bir masal tipinde, hayalini uyandıran, duygularını etkileyen ve ruhunda derin izler bırakan neler duymuşsa onları aklında tutuyor...” (Azadovski, 1992: 48)

Buradan hareketle de diyebiliriz ki her masal soyleyicisi duyduğu, yaşadığı her tecrubeyi kendi masal kompozisyonunu oluştururken mutlaka kullanmaktadır. Bu sadece kendisinin masal kompozisyon yapısına etki etmesinin yanında gelenek çevresinde kalıplaşmış bir yapı kazanan masalların, yeni kalıplaşmış yapıları kazanmasını sağlayarak masalın kompozisyon yapısının gelişmesine de yardımcı olmaktadır.

Masal soyleyicileri, hayatları suresince hangi yaşam şartları ile yetişmişlerse soyleyecekleri masallarında bunun tezahurlerini de sıkça kullanmaktadırlar. Bu tutum da masal kompozisyonun gelişerek gelenekten gelen kompozisyon yapısının daha sağlam bir yapıya burunmesine katkı sağlamaktadır.

3.1.2.2. Masal soyleyicisinin eğitim durumu:

Halk bilimi insan merkezli bir bilim dalı olduğu için onun çevresi dahilinde gelişen her turlu sozlu kultur runu insan elinden ortaya çıkmıştır. Masal turu de halk kulturu geleneği içinde ortaya çıkan, insanoğlunun kendini her

yönüyle ifade ettiği bir tür olduğu için onu şekillendiren insanoğlunun her türlü etkisine açık bir türdür. Her masal söyleyicisi, icra ettiği masallarını mutlaka kendi karakteristik özellikleriyle şekillendirir.

Masal söyleyicisinin masal kompozisyonun şekillenişindeki payı hususundaki yukarıdan beri belirttiğimiz noktalardan farklı bir husus da masal söyleyicisinin eğitim durumudur. Bu hususun masal söyleyicisinin hayatı algılayışı noktasındaki payı büyük orandadır. Bu özellik masal söyleyicisinin masallardaki olayları işleme, kullandığı kalıplaşmış ifadelerin şekillenişinde, masal epizotlarının kurgulanışında, tekerlemelerin yapısal özelliğinde, masalda kullandığı her şeyde kendini gösterir.

Masal söyleyicisinin kullandığı temler geleneğin içinden gelen temler olmakla birlikte eğitim durumunun yüksekliği veya azlığı onun bu kalıplaşmış temler dışında kullanacağı veya oluşturacağı temleri, bunun yanında kullandığı motifleri, kahramana yardımcı olan öğeleri, kahramanların adlarını, kullandığı mekana ait olan yer adlarını vs. gibi masalın muhteva ve şekil özelliklerinin şekillenmesinde oldukça etkilidir.

Pertev Naili Boratav, “Tekerleme” adlı çalışmasında verdiği şu tekerleme örneği hakkındaki görüşleri masal söyleyicisinin eğitim durumunun masal kompozisyonuna olan etkisini gösterir niteliktedir.

“Zuhur-i evvel ile ahir arasında...(Dünyanın başı ile sonu arasında) “Bu kalıp söz(Ayancık 1), bilgili, okumuş yazmış çevrelerden bazı profesyonel masal anlatıcıları aracılığıyla sözlü geleneğe geçmiştir. Zaman-ı evvelde... (Erbaa 1) kalıp sözü de aynıdır; *zaman-ı evvelde* ifadesinin taklit edilmesiyle oluşturulmuştur.”(Boratav, 2000: 26)

Buradan hareketle şunu diyebiliriz ki masal söyleyicisinin edindiği bilgiler, okumuş yazmış oranlığı da yukarıda sıraladığımız şekilde onun masal kompozisyonuna doğrudan etki eder.

Kaynak şahıslardan derlediğimiz masal metinlerinde yukarıda belirttiğimiz eğitim durumunun masal kompozisyonuna olan etkisini açık bir şekilde gözlemledik. Usta bir masal söyleyicisi olan Vakkas Korkmaz’ın anlattığı masalarda onun eğitim seviyesinin, ilgi alanlarının masal kompozisyonun şekillenişinde kullandığını gördük. Anlattığı bir masaldaki şu örnek:

1. “*Garı ana galhmiş gitmiş, çalı çırpı toplamış, daşı daşa vurmuş, daşı başa vurmuş, bi ataş yahmış. Ataşı yahtıhtan sona gelmiş, ataş köz olmuş, getirmiş*

budu goymuş üstüne bişirmiş. Mis kimi her tarafı, ormanı gohu sarmış. Ne gadek aslan, kaplan, dilki, çakal, sırtlan varsa , ne gadek et yiyen hayvan varsa, gelmiş ki buraya, oho tov, aslan oturuyo, garı ana et bişiriyo.

“Selamün aleyküm.”

“Aleyküm selam ormanların gıralı,” demişler.

“Ne ediyöñuz? Garı ana et bişiriyo, bişirmeyi belletti bize, biz de etleri artıh, avları bişirip yiyecāh.”

“Garı ana bunlara bişirmiş vermiş, bişirmiş vermiş, onlar gitmiş avlamış, bu, getirmişler bişirmiş. Bellemişler bi sefer et bişirmeyi aslanlar, gaplanlar...”(Garı Ana)

2. *“bunuñ bi de şeyi varmış gocaman heyvan bahçası, he dolu da hayvanı varmış, buñları beslermiş eliyle, he gözü kimi baharmış”(Perici Vakkas)*

Masal söyleyicisi bu masalında gelişen bu olayı tamamen hayvanlar üzerine kurmuş. Masal söyleyicisinin ilkokul mezunu olmasına rağmen hayvanlarla ilgili yapılan televizyon belgesellerini yakından takip etmektedir. Bu aslında hobisidir. Bu da onun anlattığı birinci örnekteki masalda olay zincirlerinin bir halkasını hayvan kahramanları üzerinde kurgulamasına etki etmiştir. İkinci örnekte masal kahramanın tasvirini yapan masal söyleyicisi onun bu özelliklerini sıralarken ona ait olan hayvanat bahçesini de özellikle vurgulamaktadır.

Vakkas Korkmaz’ ın bir başka özelliği ise coğrafyaya olan merakıdır. Okuduğu kitaplar coğrafya ile ilgili kitaplardır ki bu da onun masallarında Basra Körfezi, Kızıldeniz gibi masal dünyasına ait olmayan gerçek dünyada karşılığı bulunan yer adlarını kullanmasına etki etmektedir:

“Su bu oğlanı götürmüş, götürmüş, götürmüş, götürmüş, tā Kızıldeniz’e, Kızıldeniz’e, Basra körfezi’ne varmış oğlan, bir balıh gelmiş bunu karşılamaş, deniz büyük bi balıh. Balıh demiş ki:”(Garı Ana Masalı)

Ayşe Şüküroğlu Soylu’nun iyi bir din eğitimi aldığını yukarıda belirtmiştik. Onun icra ettiği masalarda dini konularda aldığı eğitimin derin izleri açıkça görülmektedir. Adeta Ayşe Soylu masallarındaki olayları ve temleri bu

aldığı dini eğitimin etkisiyle kurgulayıp bu olayların kahramanlarına, epizotlara ustaca yerleştirmektedir.

1. “ *O anna sohbet ediyola, dünya kelamı ediyola, ahret kelamı ediyola, neyse sohbet ediyola amma, Cenab-ı Allah bi oğlan, Allah’ ın eli değdi ya çoh güzel, veriyo ki heç yüzüne bahılmaz, çoh güzel, çoh güzel. Ayrık vahit saat tamam oluyo, babasının gelecek zaman, diyo ki, adını Şeker Bey vuruyolar, ondan sona diyo ki:” (Şeker Bey)*

2. “*Gız bu sefte Allah’a dua ediyu, bizi tez eve vardır deyin, o meyanda beyaz, pambık kimi bi at beliryu, gocaman ganatları varmuş atın da, şükrediyu. Neyse bu at buñları aldı kimin gendi melmeklerine Hızır kimi uçuruyo, bunlar memleketlerine geliyolar” (Şekerbey Masalı)*

3. “*Allān emriyle benim oğluma gızıñı istiyom , diyo, diyo ki padişah mektupta:”*

“Allān emrinden heç kimse kaçmaz, gader olursa verrim,” diyo. (Muradına Nail Olmayan Dilber)

4. “*Cenab-ı Allah ona o gadek muhabetini veriyo, gadına da o gader sevmesizlik veriyo” (Muradına Nail Olmayan Dilber)*

5. “ *o zamanın hökmünde Cenab-ı Allah’a dedim ki, diyo, “ Beni gullara rüsva itme, sen bunu baa gayibte verdin, beni gabre ver, dedim, diyo. Cenab-ı Allah duamı gabul etti, diyo, o günün o hökmünde de baba dedim, diyo,” (Muradına Nail Olmayan Dilber)*

Bu beş örnek de Ayşe Soylu’nun anlattığı masallardan alınmıştır. Bu beş örnekte de görüldüğü üzere masal söyleyicisi hayatı boyunca aldığı eğitimin yansımalarını masallarında oldukça usta bir şekilde kullanmış. Masal söyleyici anlattığı masallardaki olayların Allah’ın inayetiyle gerçekleştiği fikrini açıkça ifade etmekte. Allah’ın istediği zaman her şeyi gerçekleştirebileceğini, onun gücünün her şeye yettiğini masal dinleyicilerine mesaj yoluyla sunmaya çalışan masal söyleyicisi, bu tekniğini anlattığı bütün masallarında kullanarak, bunu masallarının kalıplaşan bir özelliği olarak göstermektedir. Buradan hareketle diyebiliriz ki onun aldığı bu eğitim, onun karakterinin şekillenmesinde oldukça

etkili olmuş, bu etkinin tezahürü de icra ettiği masallarında kalıplaşmış yöntem olarak kendini göstermekte. Buradan hareketle, her masal söyleyicisinin deneyimleri neticesinde oluşturduğu masal anlatma tekniğine sahip olduğunu, masalları bu deneyimlerinden hareketle zenginleştirerek olay örgüsüne, tasvir ifadelerine, kalıpsal ve formül ifadeleri ne şekilde kullanmalarına katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Masal söyleyicisinin aldığı eğitim, onun her yönüyle gelişimine etki eder. Okuduğu kitap, çalıştığı iş gibi sosyal hayatın içinde yer alan, insanı etkileyen her şey masal söyleyicisinin bilgi hazinesini, hayal dünyasını etkileyerek, ona anlatacağı masalarda malzeme olarak kullanacağı her olayı, temi yeniden düzenleme fırsatını verir. Bunun yanında her masal söyleyicisi, icra edeceği masalarda geleneğin oluşturduğu kalıplaşmış masal kompozisyonuna bağlı kalmakla birlikte yukarıda sıraladığımız sebeplerden dolayı kendine has bir masal kompozisyonu oluşturur. Bu olay da aslında geleneğe dahildir. Çünkü her anlatıcı ustalarından öğrendiği bütün teknikleri öğrendikten sonra anlattığı her masalda uygular. İcra etme sayısı artıkça öğrendiği bütün teknikleri daha iyi uygulayarak kendine has bir teknik oluşturma seviyesine erişir. Zamanla geleneğin içine yeni temleri, yeni olay kurgularını, epizotları ekler. İşte aslında sıraladığımız bu döngü geleneğin bir parçasıdır. Her masal söyleyicisi bu zamana kadar kendisini bu şekilde geliştirmiş ve geleneğe böyle katkı sağlayarak masal geleneğinin kökleşmesine yardımcı olmuştur. Bu da bir masal geleneğidir.

3.1.3. Psikolojik Özellikleri:

Masal kompozisyonun oluşumunda etkili olan bir diğer husus da, masal söyleyicisine ait diğer özelliklerden biri olan, masal söyleyicisinin psikolojik özellikleridir. Masal söyleyicisi, hayatı boyunca yaşadığı, hayatında iz bırakan olayların, edindiği tecrübelerin, oluşturduğu inanç dünyasının vs.nin etkisi altında yaşayarak psikolojik dünyasında bunların birer katmanını oluşturur. Bu katman onun hayatını her yönden etkilediği gibi icra ettiği masallarını bir gösterim sahnesi olarak kullanmasına da katkı sağlar. Masal söyleyicisi, psikolojik dünyasında var olan her türlü duyguyu, olguyu istemeden de olsa masallarında olay kurguları içinde, tasvirlerinde, kişisel yorumlarında kullanır. Bu husus da masal kompozisyonun oluşumunda etkili olur.

Azadovski çalışmasında "...Anlatıcının kişisel karakteri de masallardaki moral dokuda yansıyor. Derleyicilerin söylediğine göre, masal anlatıcısı Petruşka, sarsılmaz bir sofu ve sağlam ahlak ilkelerin adamı idi. Hikayelerinde ahlak ilkelerini açıklamaktan hiç geri durmazdı. İyilikler üst üste geldikçe masallarında, o sevinçten uçar, heyecanlanırdı. Seçtiği masallar hep böyle değerleri doğrulayan, onlara destek veren masallardı..."(Azadovski, 1992:49) diyerek masal söyleyicisinin bu özelliğinin masallarına nasıl yansıdığını ifade eder.

Yine Azadovski "...Dindar bir anlatıcı, masalında, bir yolunu bulup, sık sık Tanrı'nın adını anıyor. Masalı İncil'den alıntılar ve dini sloganlarla dolduruyor. Kurnaz bir anlatıcının masalında ise, yeminler, zorla söz vermeler, açık saçık kahramanların hikayeleri bol bol bulunuyor. Anlatıcı da var ki, şakaya, alay etmeye çok düşkün. Onların dilinde en ağır başlı bir olağan üstü bir masal bile gülünç, düzenbazlıklarla dolu bir kılığa bürünebiliyor..." (Azadovski, 1992:50) diyerek her masal söyleyicisinin sahip olduğu şahsi psikolojik özelliklerini masala yansıttığı noktada önemli ipuçları verir.

Biz de derleme çalışmaları neticesinde elde ettiğimiz masal metinlerinde bu hususu oldukça açık bir şekilde gözlemledik. Her masal söyleyicisinin masallarını icra ederken kendi psikolojik özelliklerini masallarına yansıttıklarını gördük. Kaynak kişilerimizden biri olan Ayşe Şüküroğlu Soylu, Hacı Şükürzade ve Emiroğlu Mehmet Ağa'nın kızı Hatice hatunun üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelmiş. Doğum tarihi hicri 1325'dir. Mükemmel derecede bildiği Osmanlıca eğitimini medresede değil evde özel olarak gerçekleştirmiştir. Hayata bakış açısı çok geniş olan bir kişi olmakla birlikte oldukça nüktedandır. Karşılaştığı her olayı çözümlerken veya bilgisine başvurulduğu zaman konu ile ilgili çok güzel deyişleri ile ünlüdür. 1933 yılında Besni Kurşunlu Camii imamı Hocazade Mehmet Efendi ile evlenmiştir. Bu evlilikten iki kız bir oğlan olmak üzere üç çocuğu olmuştur. O dönemde Besni'de önemli bir pozisyonunu bulunan eşi Mehmet Efendi'nin 1949 yılında genç yaşta ölmesi onun yaşantısında oldukça önemli olmuştur. Edebi yönü kuvvetli, nüktedan ve teatral yeteneği olan Ayşe Şüküroğlu Soylu 2002'de Besni'de vefat etmiştir.

Yukarıda öz geçmişi kısaca verdiğimiz Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun hayatında ilk dikkati çeken onun aile eğitimini iyi almış olması, o dönemin Besnisi'nde çok önemli birisi ile evlenmesi(Kurşunlu Camii İmamı) ve bu kocasını çok erken kaybetmesi olarak dikkati çekmektedir. Onun ile ilgili yaptığımız araştırmada babası ve kocasından çok iyi derecede dini eğitim almış

olması, kendisini bu konuda oldukça geliştirmesi onun masallarına da yansımıştır. Hitabet tarzının mükemmelliği, tasvir yeteneği aldığı bu eğitimden kaynaklanmaktadır. Masallarında kullandığı konuları, olayları dini bir renkle sunması dini inancının psikolojik dünyasına olan etkilerinden ortaya çıkmaktadır. Onun masallarında bu oldukça açık bir şekilde gözükür, aşağıda vereceğim şu dört örnek de Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun söylediği masalların bitiş kısmıdır:

1. *“Hocalar geliyo, nikāni gıyıyo, Allah emriyle dünler dümbelekler oluyo, Cenab-ı Allah nikaā goyyu, böyük söylemiş padişah, padişah da, gelini oluyo, yedi kaat arasındaki bibere varmış gız, mirazları gendilere nasibolmuş ayrış.”* (Yedi Kağıt Arasında Bir Biber)

2. *“Bu beni Hüsn-ü Yusuf alsın, diyu, eyii, diyu, cariyeye padişān gızıyla oturuyo, Allah buñnarı mutlu gılyū, Allah isterse her şeyi yapar, gahıyolar, içiyolar, muradlarına eriyolar.”* (Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olan Kız)

3. *“Nikānı üstünden alıyo, gendileriñi savıyo, hocalar geliyo, onun da nikānı gıyıyular, Allān emriylen alıyo, bi de ağla saābi oluyo, oturuyo.”* (Muradına Nail Olmayan Dilber)

4. *“Padişah salında tacını vuruyo, gendisi bi köşeye çekiliyo, Cenab-ı Allah'a ibadet ediyö, Allān birliñe inanıyo,- yiyip içip miraziña⁷ geçiyö, işte beyle.”* (Şeker Bey)

Örneklere dikkat edilirse bu örnekler masalların bitiş kısmıdır. Bu örneklerde masal söyleyicisi masalların bitiş kısmında dini inancının etkisi altında kalarak kendine has kalıplaşmış bir bitiş şekli kullanmakta. Adeta bu bitiş şekli onun masallarının sloganı haline gelmiş. Bu da bize onun masallarında kalıplaşan bazı formüsel ifadelerin kendi psikolojik dünyasından etkilenerek oluşturduğunu göstermektedir.

Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun psikolojik dünyasına etki eden bir diğer olay da kocasını çok erken yaşta kaybetmesidir ki bu olay da onun masallarında önemli etkilerle kendini gösterir. Tek oğlu olması, kocasının ölümünde erkek çocuğunun küçük olması onda aile reisliği yapacak bir erkeğin özlemine duymasına neden

⁷ Murat, dilek

olmuş, hayatında önemli bir iz bırakan bu olay da anlattığı Şeker Bey masalının ana olayının oluşmasında önemli bir etken olarak gözükmektedir. Bu masalda padişah Hicaz'a(Hac görevini yerine getirmek için) gider, padişahın erkek çocuğu olmadığı için kızını bırakacak kimse bulamaz, padişahın kızı da bir erkek kardeşinin olmasını ister, aslında masaldaki bu ana olay Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun hayatının bir kesitinin yansımasıdır:

“Neyse, bunlar ayrıh tederik görmüşler, Hicaz'a getmişler, bu kızlarlan beraber söz sohbet edincik, bir gün demiş ki, havuzun başında oturuncuh, ağlamaya başlamış. Gız demiş ki padişān gızı:

“Ah n'olaydı, bi erkek gardaşım olaydı, demiş, babam bizi ona ısmarlayaydı, gederdi, demiş, babam da çoh ağladı Hicaz'a gedincik,” demiş.”(Şeker Bey)

Örnekte de görüldüğü gibi masal söyleyicisi hayatında önemli bir iz bırakan bazı olayların psikolojik dünyasına olan etkilerini masallarında ustaca kullanmaktadır. Bu da onun icra ettiği masallarının hem yapısal hem de şekil bakımından yeni yapılara bürünmesine katkı sağlamıştır.

Bir başka masal söyleyicimiz olan Fatma Tedik'in hayatı boyunca edindiği tecrübeler, yaşadığı olaylar neticesinde kazandığı psikolojik özellikler onun masallarının da şekillenmesinde oldukça etkindir. Hayatı boyunca yokluk içinde yaşamış, fakirliğin ne olduğunu oldukça iyi bilen Fatma Tedik, bunun ezikliğini her anında hissetmiş. Kendi ile sohbetlerimizde sık sık kullandığı “Allah hiç kimseyi muhtaç etmesin, fakirlik çok zor Allah düşürmesin,” gibi ifadeleri oldukça sık kullanıyor. Uzun zaman zengin bir ailenin yanında çalıştığı günleri anlatması yokluk içindeki yaşantısını ifade etmek içindir. Yaşadığı yoksulluk onun psikolojik özelliklerinin en önemlisidir. Bu özelliği de onun icra ettiği masallarında açıkça kendini gösterir:

1. *“İki arhadaş varmış ağam, iki arhadaş, iki arhadaş, gediolar buñlar, ırızk aramaya gidiolar.*

“Nereye gidiyoñuz,” demişler.

“İrızk aramaya gidiyoh,” demişler.

“Nereye gidiyoñuz.”

İrızk aramaya, demişler.”

2. *“İki gardaş oluyolar bi yere gidiyolar. Gedyolar, diyolar ki:*

“Gedek ırızkımızı arayah,” diyolar.”

3. *“Vahtı zamanında bi herif varmış, bu herif, fihara çoh talihsizmiş, yazzıh ne gadek avrad alsa, hepsi ölüyumuş, sararıp soluyu, ölüyular, bi adam diyu ki, gahıp oturup düşünüyü.”(Cadaloz Ganyana Masalı)*

4. *“İki gardaş varmış, biri Dohdonuz, biri Haciaslan, Doh Donuz zenginmiş, çoh zengin, hacı aslan da fihara, yazzıh. Bi de iki bacı varmış, bi fiharaya Haciaslan, biri zengine Doh Donuza varyıu.”(Dohdonuzla Haciaslan Masalı)*

5. *“Bir varmış bir yohmuş, bi garı varmış, bu şeymiş ebeymiş, fiharaymış yazzıh, çoh fihara, bi de gelin varmış, şindi bi gelinin ağrısı dutıyo, dev ha onlar da dev, geliyular gece bu garıyı aparıyular, evdekiler diyu ki”(Soğan Gabığı Masalı)*

7. *“İki şey varmış, iki yoldaş varmış, ekmekleriñi almışlar bunlar, çıhınlamışlar, adları neydi bunların, işte adları batsın hele, neyse bunlar gedyolar, bu onunkini yiyo, o gardaşıninkini yiyö, iki gardaş varmış, ekmekleriñi çıhınlamışlar, rızk aramaya gedyo bunlar.”(İki Gardaş Masalı)*

8. *“Bir varmış, bi yohmuş, bi Allah’ın gulu varmış. Bi fiharaymış, askerden geliyumuş, ahtıyattan⁸ geliyumuş, düşmüş, acından ölmüş.”(Beçare Herif Masalı)*

Bu sekiz örnek, Fatma Tedik’in anlattığı sekiz farklı masalın giriş kısımlarıdır. Fatma Tedik, icra ettiği masalların ana olayına geçmeden önce farkında olmayarak yukarıdaki örneklerde olduğu gibi kalıplaştırdığı bu giriş kalıplarını kullanır. Onun masallarının giriş kalıpları “rızk arama, fakirlik” temleri üzerine kurulmuş giriş kalıplarıdır. Onun masallarında fakir olanlar karakter özellikleri bakımından ahlaki seviyeleri yüksek olan kişilerdir. Giriş kalıplarında

⁸ Askerlik, asker ocağı.

kullandığı bu tematik yapı masallarının genelindeki olaylara, epizotlara ve motiflere de yansımıştır. Onun icra ettiği masallarda bu şekilde ortaya çıkan yapı onun bu psikolojik yapısından ileri gelmektedir.

Fatma Tedik'in bir psikolojik özelliğinin oluşmasında etkili olan bir başka olay da kendisinin ifadesiyle "oğlunun hayırsız olması, gelininin kendisine iyi davranmaması, onu istememesi"dir. Bu olay onun icra ettiği Cadı Gelin masalında oldukça açık bir şekilde göstermektedir:

1) "*Öpmeden ısıryon ama cahıl mısın nē,*" demiş(*öy Allāhım, öy Allāhım o günlere goyma bizi navar*) *ondan sona getirmiş bunu demiş ki.*"

2) "*Eyi, demiş zilli , o gelin töremiyesice, yüzünden gurtulduh şükür, demiş, yüzünden gurtulduh,*" demiş,

3) "*Eylese ki gırh tene yumurta al ki, busef de gurha yatıracam bunu, diyu, gurha yatıracam bunu,*" diyu, *görüyon mu töremiyesiceyi, ah gelinlerbeyle işte.*"

4) "*Avrad getti, avradı govaladı, getti, görüyon mu oğlanı, anasını el üstünde dutuyu, ben de el üstüneydim bi zaman, şimdi de yüzüme bahmıyu, ondan sona oturuyular bunlar, oğlan biri oturuyu, iki oturuyu*"(Cadı Gelin Masalı)

Fatma Tedik, icra ettiği bu masalda adeta kendi yaşantısının izlerinin gösterimini yapmakta. Oğlu ve gelini ile yaşadığı sıkıntıları, oğluna ve gelinine serzenişlerini bu masalında dile getirmektedir. Bundan dolayı icra ettiği bu masalda psikolojik özelliklerinden kaynaklanan bu hususiyetleri gelenek içinden gelen kalıplaşmış gelin-kaynana temi etrafında oldukça usta bir şekilde işleyerek adeta dinleyicileri ile dertleşmektedir. Bu da bize, masal söyleyicisinin şahsi özelliklerinin icra ettikleri masallarda ne şekilde etkili olduğunu gösterir. İcra etme, her masal söyleyicisinin kendi dünyasında şekillenerek, geleneğin getirdiği bütün birikimleri yeniden işler. Bu da masal söyleyicisinin geleneğe olan katkısıdır ki bu katkı da onun şahsına aittir. Onun için şunu ifade etmekte yarar var: Masal söyleyicisi, her icrada yeniden yaratma eylemini, geleneğin temelleri üzerinde kendi özellikleri dahilinde gerçekleştirir, bunun neticesinde de kendi özelliklerinden kaynaklan yeni kalıplar üretebilir. Bu da onun tecrübesiyle doğru orantılıdır.

Masal söyleme geleneğinin usta söyleyicilerinden biri olan Mustafa Özoğul, geniş bir hayal dünyasına sahip bir söyleyici. Hayal gücünün etkili olmasında içine kapanık olmasından kaynaklanır. Çevresinde hiç erkek arkadaşı olmaması ile birlikte bayanlarla sohbet etmeyi oldukça seven bir anlatıcıdır. Hatta derleme çalışmamız sırasında erkek dinleyicilerin çoğunluğunu oluşturduğu icra ortamında masal söylemeye bir türlü ikna olmadı. Oğlu bize babasının masalları sadece bayanlara anlatabileceğini belirtti. Biz de bayan dinleyicilerden oluşan bir icra ortamı oluşturduk. Bayanların ağırlıkta olduğu bu icra ortamında ise Mustafa Özoğul, masallarına usta anlatıcıların söyleyebileceği uzun tekerlemelerle başlayarak olayların birbirleriyle olan bağlanışını ustaca gerçekleştirdi. Tasvirleri yoğun bir şekilde kullanarak masallarının hacmini oldukça geniş tuttu. Onun masallarındaki temlerin bayan kahramanlar etrafında gelişmesi biraz da bu psikolojik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Deniz Kızı ile Adam adlı masalında masalın kahramanı olan erkek, yardımcı kahramanlar olan peri kızı, uzak bir memlekette evlendiği bayan bu masalın olaylarının merkezinde yer alır. Masaldaki olağan üstü yaratıklar dahi bayan kahramanların önüne geçemez. Bu da usta söyleyici Mustafa Özoğul'un yukarıda sıraladığımız şahsi özelliklerinden kaynaklanır.

Ayrıca bu masalda geleneğin önemli kalıplaşmış motiflerinden olan “ölen kadının kocasının da birlikte gömülmesi” motifi Mustafa Özoğul'un ilk icrasında söylediği masalda yoktu. Bunda da biraz önce belirttiğimiz icra ortamında bayan sayısının az olmasından kaynaklandığını gözlemledik. İkinci icrasında ise bayan ağırlıklı bir dinleyici kitlesi olduğu için “ölen kadının kocasının da birlikte gömülmesi” motifini çok ustaca masala monte etmiştir. Mustafa Özoğul, masala bu motifi öyle bir eklemiştir ki olay akışını bu motifle birleştirishi ancak usta bir yazarın yapabileceği bir işçiliktir. Bunun yanında onun hayal dünyasının ne kadar derinlerde şekillenerek bu özelliğini masallarına büyük bir ustalıkla yansıttığını gösterir. Buradan hareketle şunu diyebiliriz ki anlatıcının icra anındaki psikolojik rahatlığının bile masalın kalıplaşmış yapısına ne şekilde etki ettiğini gösterir.

Mustafa Özoğul' un icra ettiği masalların giriş kısmındaki tekerlemelerde onun hayal dünyasının üretkenliğini açıkça görmekteyiz. Onun söylediği tekerlemeler, kendisinin hayal dünyasının bir yansımasıdır ki kullandığı

ifadeler bunu açıkça gösterir. Tabi ki hayal dünyasının gelişmesinde tecrübelerin ve eğitim tarzının da önemli etkisini unutmamak lazımdır.

Ak sakallı kuşlar gördüm

Köprü akan daşlar gördüm

Ayağa değmedik taş olmaz

Başta gelmedik iş olmaz.

Kız mızı bozar, dostluğu bozar, dedi,

Alış veriş başka dostluk başka, dedi.

Cellacelali hu, şeytanın yüzüne pu ,dedi.

Aç ayı oynamaz ,dedi

Boş çuval ayakta durmaz

Rakı içen sarhoş olur,

Hamama giren terler ,

Ölüye giden ağlar

Düğüne giden oynar,dedi.

Kimin bahçesinde bir ağaç, dedi

Dalsız budaksız,

Üstüne bir kuş kondu.

Kolsuz ayaksız.

Çektik bunu vurduk

Topsuz tüfeksiz

Pişirdik otuz ocakta

Yidik tadı damakta

Ayşe hatın demiş fili fili

Nerden aldın bu kadar fili

Alladım pulladım

Medineye yolladım

Medinenin kızları

Yazı yazar elleri

Kuran okur dilleri

Ali bey hasta

Çorbası tasta

Püsküllü mavi

İnadına kavi

Hop tası ,altın bilezik kaşı

Senin baban subaşı

Benim babam gölbaşı, demiş

Subaşını kızları

Etek etek kozları

Kırdık kozunu yedik

Öptük ela gözünü

Şu çalı senin olsun

Şu çalı benim olsun

Eğildik su içmeye

Kanat verdi uçmaya

Kanat kapısı açıldı.

İçenden güller saçıldı.

Mustafa Özoğul, sahip olduğu geniş hayal dünyası ile icra ettiği masalların kalıplaşmış yapılarına katkı sağlar. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi masal söyleyicisi, sahip olduğu psikolojik özelliklerini masalların yapılarında geleneğe bağlı olarak geliştirir. Bu da her usta masal söyleyicisinin yaptığı geleneksel bir eylemdir. Usta söyleyici, sahip olduğu geleneksel tecrübeye, kendi şahsi özelliklerini de ekleyerek söylediği masalları kalıplaşmış bir yapının içinde yeniden şekillendirir. Kalıplaşmış yapı masal söyleyicisinin daima hafızasında yer alan geleneksel temler, kalıplaşmış ifadeler(tekerleme vb.) gibi geleneksel öğelerden oluşan bir yapıdır ki bu da masal söyleyicisinin temel ham maddesidir. Bu ham maddeyi işleyen, kullanılır hale getiren ise masal söyleyicisidir. Onun sahip olduğu malzemeler bu ham maddenin şekillenmesinde kullanılan en önemli malzemedir. Masal söyleyicisinin sahip olduğu malzemenin işlenmesi de ham maddenin varlığıyla gerçekleşebilir. Ham madde olmadan masal söyleyicisinin malzemesi bir işe yaramaz. İşte bunun içindir ki masal söyleyicisi, gelenekten öğrendiği kalıplaşmış yapıları ve temaları geliştirerek, yeni biçimlere sokarak ifade etmeden vazgeçmez. Destan anlatıcılarında da, hikaye anlatıcılarında da bu özellik devamlı kendini gösterir.

“...Duyduğu bir destanı söylemesi istenen bir aşık kelime kelime onu tekrarlamaz, o destanı kendi seçimi olan kelimelerle yeniden inşa eder ve ona kendi mührünü vurur...”(Çobanoğlu, 1999:240)

Masal söyleyicisi de bu yolu takip eder, kendi tecrübe bilgilerinden oluşan malzemesini, geleneğin getirdiği kalıplaşmış malzemeler katmanının üzerine ekler. İşte ortaya çıkan bu yeni yapı, masal söyleyicisinin kendi şahsi özellikleriyle ortaya çıkan bir yapıdır ki onda masal söyleyicisinin imzası bulunur. Bu imza yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız masal söyleyicisinin şahsi özellikleridir. Onun için her icra neticesinde ortaya çıkan metinlerde masal söyleyicilerinin farklı özellikleriyle karşılaşabiliriz. İşte bundan dolayıdır ki her yeni icra yeni bir yaratmadır. Fakat bu yaratmanın geçerli olduğu alan masal söyleyicisine ait olan malzemelerden ortaya çıkan alandır. Geleneğin getirdiği temel formüsel yapı ise masal söyleyicisinin kendi malzemesini kullanabilmesi için temel yapıyı teşkil eder.

3.1.4. Arasöz:

Sözlü kültürün bütün ürünlerinde anlatıcılar tarafından kullanılan **arasöz** kavramı, masal anlatma geleneğinde de masal söyleyicileri tarafından da sıkça kullanılır. Arasöz kavramının incelenmesinin, gelenek içinde önemli paya sahip olan masal söyleyicilerinin masala olan şahsi katkılarının masalın kalıplaşmış yapısında hangi etkilerle değişiklik yaptığının anlaşılması açısından önemlidir. Yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız masal söyleyici tipi ve özelliklerini ortaya çıkaran etmenlerin masalın kalıplaşmış yapısında hangi değişikliklere yol açarak katkılar sağladığı noktasında bu özelliklerin daha iyi anlaşılması açısından “**arasöz**” kavramının da iyi irdelenmesi gerekir.

İlhan Başgöz “...Arasözün, anlatıcının şahsi mülahazalarının geleneksel hikayeyi, çağdaş hikaye haline getirebileceğini, motiflerin, epizotların ve karakterlerin vasıflarına ait anlamları değiştirebileceğini; kendi ideoloji ve değerlerini, hikayeyi icra edenin dünya görüşünü ifade edebileceğini ve sözlü anlatım icrasına, sosyal, ekonomik ve siyasal konular katabileceğini ortaya koyar...”(Başgöz, 2003:190) şeklindeki tespiti gelenek içinde yer alan arasöz kavramının incelenmesini daha önemli kılmaktadır.

Yukarıdan beri belirttiğimiz gibi masalın kalıplaşmış yapısına masal söyleyicisinin şahsi katkıları oldukça önemlidir. Biz burada masal söyleyicisinin bu katkılarını daha açık ortaya çıkarmak için arasöz kavramının etkilerini de kullanmamız gerekliliğini vurgulayacağız. Çünkü arasözlerde masal söyleyicileri hakkında bizlere ipucu olacak bir çok materyal vardır.

Bazen masal söyleyicisi masalın çeşitli yerlerinde kendine ait olan görüşleri dile getirmek isteği taşır. Bu da ister istemez masal metnine yansır. Arasözleri de metnin bir parçası olarak görmek mecburiyetindeyiz. Çünkü her anlatıcı arasözlerle masal ile bağlantılı bir çok konu hakkında çeşitli açıklamalar yaparak aslında anlattığı masalın hangi düzlem üzerinde icra ettiğini dile getirir.

Masal söyleyicisi aslında icranın başrolünü üstlenen kişidir. Hitap ettiği topluluğunun prensiplerini iyi bilen bir kişi olduğu için o toplumun bir yansıtıcısıdır. Çünkü anlatıcı, icra anında kuralları ve prensipleri, toplum ve kendi sanat anlayışı tarafından belirlenen bir sosyal rol oynar. Bununla birlikte anlatıcı icra sırasında kendi düşüncelerini de masal bütünlüğü içerisinde oldukça usta bir şekilde kullanır. Bu da onun icra ettiği masalların şekillenmesinde oldukça önemli rol oynar. Toplumun kriterleri onun için ne kadar önemli ise kendi kriterleri de o kadar önemlidir. İşte bunların açık bir şekilde ifade edildiği yer arasözlerdir.

Masal söyleyicisi icra sırasında masaldaki olayları, kahramanları dinleyicilere anlatır. Bunu yaparken gerçek hayattaki kimliğini bir kenara bırakır.

“...Ancak, içi ve dış etkenler zaman zaman kişinin şahsiyetini belirleyen diğer etkenleri harekete geçirip, onların öne çıkmasını, işe karışmasını ve anlatımın kesilmesini sağlar. Böyle durumlarda, hikaye anlatımı yapan şahsiyet sessizleşir ve hikaye durma noktasına gelir. Böylece anlatıcı , hikayenin mesajını farklı bir kanala, farklı bir iletişim seviyesine taşır...”(Başgöz, 2003:194) İşte bu kanal arasözdür.

Masal söyleyicisi bu kanalda hayat hikayesini, psikolojisini, dünyayı algılayışını ifade eder. Bu kanal onun kendisini daha iyi açıkladığı, kendisini daha iyi tanıttığı bir kanaldır.

Masal söyleyicisi, icra anında grup terapisindeki gibi bir hastanın rolünü oynayarak kendi sorunlarından bahseder. Masal söyleyicisi, masal kahramanlarının özellikleri ve davranışları hakkında ve de masaldaki temel olaylarının gelişimi hakkında, bir eleştirmen gibi, kendi düşüncelerini ifade yoluna gider. Böylece masal söyleyicisi tecrübe sahibi bir kişi gibi fikirlerini beyan eder. Masal söyleyicisi anlattığı masalında her türlü konuya değinen usta bir aydın gibi davranarak masalına geri dönmek üzere ara verir. İşte masal söyleyicisinin verilen bu ara boyunca görüşlerini, fikirlerini ve dünya görüşlerini dile getirirken oluşturduğu bütün sözlere arasöz denir.

Kısacası "...Anlatıcının fikri ufuklarını ve şahsi bağlamını icranın içine yerleştirmesi, bir arasözdür..." (Başgöz, 2003: 194)

Masal söyleyicisi şahsına münhasır özelliklerini, fikirlerini, bilgilerini vs.yi masalda oldukça gizli bir şekilde de dinleyicilerine sunar. Mesela şu örnekte gibi "*Üç tene hörü gelmiş, dua ediyorlar, kadın bilmiyo, hamamda bir kimse var sanıyo, onlar gendine hizmet ediyö sanıyo, cennetten şey getiriyolar, sargı getiriyolar ipekten, giyiken getiriyolar, çocuā getiriyolar, çocuā geydiriyolar, ipē sarıyolar, gundāa da gundahlıyolar, gocası beklıyo gapıda, gendini gönderi beklıyolar, kadın farhında olmuyo, Allah sizden razı olsun, diyo, dua ediyö*"(Muradına Nail Olmayan Dilber) inanç dünyasına ait olan özelliklerini icra ettiği bu masalının çoğu yerinde oldukça sık bir şekilde kullanmıştır. Aynı anlatıcı bu özelliğini aynı masalda (*Allah'ın eli değdi ya çoh güzel, gurban olum Allah'a onun derman olmadı şey mi var*)(Şeker Bey Masalı) bu arasöz ile de dile getirmiştir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere arasöz kavramı masal söyleyicisinin kişisel düşüncelerinin icra sırasında yansıması olarak ifade edilebilir.

Arasözün işlevsel özelliği ise esas itibariyle söyleyicinin ve toplumun kriterlerinin masala yansıyan kısmının çözümlenmesini yapmaktır. Arasöz, masallardaki motiflerin, epizotların anlamını açıklayarak bu motiflerin ve epizotların niçin oluşturulduğunu ifade etmeye çalışır. Ünlü bir araştırmacı olan Auistin arasöz hakkındaki şu görüşleri de :

"...Arasözler her zaman ikna eğiliminde olan retoriğe ait araçlardır. Bu sözler, ya nasihat verici(veya vazgeçirici), veyahut da özür, af dileyicidir ve bu onların bir kişi tarafından, bir başkasına, o kişiyi cesaretlendirmeye veya düşüncesinden vazgeçirmeye yönelik olarak ifade edilen, tartışmanın bir şekli veya belli bir şeyi izleyen kişinin, kendinin savunması olarak, herhangi bir kişi tarafından teklif edilen bazı hareketlerdir. Arasözlerin bazıları, hem nasihat verici, hem teşvik edici ve hem de af dileyici olabilir..."(Başgöz, 2003: 196) arasözlerin işlevini belirleyici niteliktedir.

Bununla birlikte arasözler söyleyicinin psikolojik durumuna göre her türlü konu hakkında açıklama getirebilir. Çünkü masal söyleyicisi bunu yaparken masaldaki olayların, konuların, temlerin, motiflerin ve epizotların kendinde uyandırdığı izlenimlerden hareketle dile getirir. Bu da arasözlerin masal söyleyicisinin isteğine göre şekillenebilmesine imkan sağlar. O zaman masal metnin şekillenmesinde masal söyleyicisinin katkılarının çok açık olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Derleme çalışmalarında elde ettiğimiz masal metinlerinde kullanılan arasözlerin sınıflandırma şeklimiz İlhan Başgöz'ün yaptığı üç kategori üzerinden olacaktır. İlhan Başgöz arasözü 1) açıklayıcı ve öğretici, 2) görüş, yorum ve eleştiriyle ilgili, 3) şahsi serzeniş ve itiraf olmak üzere üç kategoride incelemiştir.

3.1.4.1. Açıklayıcı ve öğretici arasözler:

Masal söyleyicisi, bu tip arasözlerde, bilinmeyen kelimeleri, ifadeleri, bunun yanında gelenek, tarih, coğrafya, din gibi konulara açıklama getirir. Böylece bu konularda hiçbir malumatı olmayan dinleyiciyi, masalı daha iyi anlamaları noktasında, bilgilendirmeyi amaç edinir. Bu da masalın kalıplaşmış bir özelliğidir. Çünkü masal söyleyicisi, bununla dinleyicisini masala daha da sokmayı düşünür. Kavramların, olayların daha iyi anlaşılması masalın etkisini daha da artır. Bunun yanında masal söyleyicisinin masalı icra etme yeteneğinin ne kadar etkili olup olmadığının da anlaşılmasında oldukça önemlidir. Masal derleme çalışmamız neticesinde elde ettiğimiz metinlerde bu tip arasözlere şu örneklerle karşılaştık.

Vereceğimiz bu arasöz Ayşe Şüküroğlu Soylu'dan derlenen Şeker Bey adlı masalda geçmektedir. Şeker Beyi rüyasında gören kız, erkek kılığına girerek Şeker Bey'in bulunduğu memlekete gemiyle gelir. Masal söyleyicisi gemiyi "define" şeklinde adlandırmaktaydı. Dinleyicinin bu kelimeyi daha iyi anlaması için bu açıklamayı yapar: "*o zaman define derlermiş adına, vapur geliyo, o zaman vapur demeyi bilmezlermiş*" **(Bir kelimenin açıklanması)**(Şeker Bey Masalı)

Yine bu arasöz de Ayşe Şüküroğlu Soylu'dan derlenen Şeker Bey adlı masalda geçmektedir. Masal söyleyicisi burada cariyeler hakkında bilgi verir: "*eskiden beyle cariyeler varmış, he şindinin hizmetçisi kimi bişey, amma bunlar parayla alınıyu, her bi işi görürlermiş evin, babam dirdi, eskiden padişahların dolu cariyesi olurmuş, he.*" **(Bir kavramın açıklanarak bu kavramın bir dönem hangi işlevleri üstlendiği)** (Şeker Bey Masalı)

Bu hususa ait bir arasöz de Cuma Er'in anlattığı Hırsız adlı masalda geçmektedir. Masalda bir dönem oldukça sık kullanılan "Fotur şapka" hakkında

masal söyleyicisi şöyle açıklama yapmaktadır: “*bunu herkes giymezdi, yuvarlah olurdu, he beyle havalı havalı dururdu, eskiden Besni ağaları, beyleri geyerdi.*”
(Bir kelimenin açıklanması)(Hırsız masalı)

Yine Cuma Er’in anlattığı Çopur Yüzlü ile Yanık Yüzlü adlı masalda geçen arasöz buna örnek olarak verilebilir.. Masalda kullandığı bu arasözde pardiso kelimesinin eskiden hangi adla adlandırıldığını açıklamaktadır. “*eskiden paradise aba dirlerdi, pardisoya*” **(Bir kelimenin açıklanması)** (Çopur Yüzlü ile Yanık Yüzlü)

Bu arasöz de Cuma Er’in anlattığı Çopur Yüzlü ile Yanık Yüzlü adlı masalda geçmektedir. Masalda kullandığı bu arasözde yüklük denilen yer adının ne işe yaradığını açıklamaktadır. “*hanı döşekleri gorlar, yorgan neyin gırlar, duvarı oyup yaparlar*” **(Bir kelimenin açıklanması)** (Çopur Yüzlü ile Yanık Yüzlü)

Bir başka örnek de Mustafa Özoğul’un anlattığı Deniz Kızı ile Adam adlı masalda geçmektedir. Masalda hizmet eden yaşlı bir adamı görmesinden sonra şu arasözle bu açıklamayı yapmaktadır. “*Böyükler hizmet etmez güççüklere, güççüklere hizmet eder, eyi davranır böyüklere, eskiden biz heç gonuşamazdık, böyüklerimizin yanında, şeyden saygıdan.*” **(Bir geleneksel törenin açıklanması)**(Deniz kızı ile adam)

Bu arasöz Cuma Er’in anlattığı Can Polat adlı masalda geçmektedir. Kahramanın devle savaşını dürbün ile izleyen kızıdan sonra bu arasözünü kullanmaktadır. “*Dürbünlen bakıyor ya görmüş, dev o kızı bir yerden çalmış, hocamız biz ohuldayken bunu göstertmişti, eskerde de gördüm*” **(Kendi yaşantısında etkilendiği bir nesnenin kullanılması)** (Can Polat)

Cuma Er’in anlattığı Can Polat adlı masalda ise yine böyle bir arasöz örneği geçmektedir. Kahramanın uyuyan kızın başındaki şerbeti içmesinden sonra bu arasözünü kullanmaktadır. “*Eskiden kızların şerbetini kim içerse , o, kızı almış, adet böylemiş.*” **(Bir geleneğin açıklanması)** (Canpolat)

Bu arasöz Mustafa Özoğul’un anlattığı Değirmenci Hacı Efendi adlı masalda geçmektedir. Masalda kahramanın başından geçen bir olayı anlatırken açlık çektiğini belirtmesiyle bu açıklamayı yapar: “*eskiden gıtlıh çoğdu, hele o şeylerde garneyle alırdıh her beşeyi, garnen yohsa aç galırdın, ne ekmek bulurduh, ne tomates bulurduh, ne şeker, ne çay, ne gayfe, şimdi her şey bol*” **(Tarihi bir olayın anlatılması)** (Değirmenci Hacı Efendi)

Vakkas Korkmaz'ın anlattığı Perici Vakkas adlı masalda geçen şu arasöz de dikkat çekicidir. Masal söyleyicisi, kahramanın sevdiği kızı bulmak için geldiği memlekette bir kahveye gitmesi üzerine bu açıklamayı yapmaktadır: *“gahveler eskiden beyle deāldi, oyun neyin oynanmazdı, herkeşler gelir sohbet edilirdi, efendim, herkeş orda muhabbet ederdı, bi keresinde orda masal anlattıydım”* (**Kahve geleneğinin anlatılması**)(Perici Vakkas)

Vakkas Korkmaz anlattığı Perici Vakkas adlı masalda yine böyle bir arasöz kullanmaktadır. Masal söyleyicisi Perici Vakkas'ın özelliklerini sıralarken olağan üstü bir varlık olan periler ile ilgili bu açıklamayı yapmaktadır: *“peri ya, her şeyi billermiş buñlar, abov Allah göstertmiye, insan eti yillermiş buñlar”* (**Olağanüstü bir varlıkla ilgili açıklama**)(Perici Vakkas)

Bu arasöz de Vakkas Korkmaz'ın anlattığı Kel Tıraş adlı masalda geçmektedir. Masal söyleyicisi, Kel Taş'ı tanıtırken şu açıklamayı yapmaktadır: *“Hanı aşşaşærde gala varya he, onun yapan adam ha bu, eskiden bu galanın daşları, surları hep duruyudu, işte buraya daşınırken şear, hep galanın daşını söktüler, ne bilim yıhtılar, ahani işte o şey galdı, mancınh filan galdı, tov nassı bi yapıydı”* (**Tarihi bir yapıtla ilgili bilgi**) (Kel Tıraş)

Bu arasöz Vakkas Korkmaz'ın anlattığı Üzümcü Haco Masalı adlı masalda geçmektedir. Masal söyleyicisi yörede çok ünlü olan üzüm hakkında şu ara sözü kullanmaktadır: *“eskiden nassı üzümler olurdu yav, gaç çeşit olurdu, pehamber, annebi, kızlar tahtası, goreş, öküz gözü, ne bilim dolu dolu, şindi tükendi, ama dikiyūlar bağları geri”* (**Yöresel bir meyvenin özellikleri**)(Üzümcü Haco Masalı)

Örneklere de görüldüğü üzere masal söyleyicileri icra ettikleri masalların çeşitli yerlerinde çeşitli kelime, gelenek, tarihi olaylar v.s. hakkında açıklama yaparak arasöz kullanıma gitmişlerdir. Masal geleneği içerisinde söyleyicilerin çoğu arasöz kullanmayı tercih ederler. Çünkü masalın anlatımının amacı birazda buradan geçer.

3.1.4.2. Görüş, yorum ve eleştiriyle ilgili:

“...Arasözün bu kategorisinde, anlatıcının ideolojik ifadesini(siyasal, sosyal ve dini), şahsi felsefesini, protestosunu ve eleştirisini buluruz...”(Başgöz, 2003: 197)

Aslında bu tip arasözlerde söyleyici koyu bir eleştiri yöntemini kullanmaz. Bu tip arasözlerde eski ile yeniyi, bugün ile yarını karşılaştırma yoluna gidilir.

“...Böyle şikayetler, çoğunlukla geçmişteki iyi günlerle, çağdaş toplumu karşılaştırır. Bu karşılaştırma tekniği, Türklerin yazılı ve sözlü edebiyatında oldukça eski bir tarihe sahiptir...” (Başgöz, 2003: 197)

Bu tür arasözlerde masal söyleyicisi kendisine garip olan her hangi bir olayı veya olguyu eleştirme yolunu tutar. Böyle bir arasöze Cuma Er’in anlattığı Hırsız adlı masalda görmekteyiz. Masal söyleyicisi, masal kahramanın “Makaryos”u yakalayıp getirmesi üzerine bu arasözü kullanır: “*Savaşta Maharyosu beyle ettiydik, aynı mavlattık beyle, Türknen baş mı edilir, he beyle ezdiydik namısızları, neydi yav, Allah göstertmiye bi daha savaş mavaş*” (**Vatan sevgisi**) (Hırsız)

Bu arasöz, Mustafa Özoğul’ un anlattığı Deniz Kızı ile Adam adlı masalda kullanılmıştır. Masal söyleyicisi, kahramanın ölen karısı ile birlikte gömülmesi hakkında bu arasözü kullanır: “*Eskiden beyle adetler varmış, insanlar nasımış yav o zamanlar, garip garip adatları varmış, şindiki adatlar daha eyi, ne bilim hep olmuyacahşişler dutarlardı.*” (**Gelenek Karşılaştırması**)(Deniz Kızı ile Adam)

Bu arasöz de Cuma Er’in anlattığı Can Polat adlı masalda geçmektedir. Masal söyleyicisi, padişah ile ilgili konuşurken padişahlık ve cumhuriyet hakkında bu arasözü kullanmaktadır: “*Eskiden padişahlık varmış, he, cumhuriyet neyin yok, o ni dirse o olur, heç kimse yoh diyemezmiş, şindi cumhuriyet var, herkes rahat, istediñi seçiyu, her şey rahat*” (**Rejim karşılaştırması**) (Canpolat)

Bu arasöz de bir başka masal söyleyicimiz Fatma Tedik’in anlattığı Tilki, Tomuzlan, Tospağa adlı masalda geçmektedir. Masal kahramanın takılarıyla bir değirmene gitmesi neticesinde masal söyleyicisi bu arasözü kullanmaktadır: “*bu gelin altınlı incili gelin, dārmende ne gezermiş o gadek altın, işte eskinin adamları, heç gidilir mi eyle, adamı soyarlar, gorlar mı, amma eskiden şeydi, insalar daha eyiydi, gorhmazdık bi yere getmeye, amma şindi yürāmiz āzımıza geliyu, erksinin her bişey datlıydı*” (**Güven**) (Tilki, Tomuzlan, Tospağa Masalı)

Bu arasöz, Fatma Tedik’in anlattığı Cadı Gelin adlı masalda kullanılmaktadır. Masalda kahramanlardan biri olan gelinin yaptıklarından sonra bu arasöz kullanılmaktadır: “*öy Allāhım, öy Allāhım o günlere goyma bizi navar, heç bunların eline düşürme, ya evlat işte, büyüdürsün, ahani sona da beyle anayı*

bilmez olur, he şindiki gelinler de beyle, bizi oğlan da geline uyuyo” (Yaşlılara Saygı) (Cadı Gelin Masalı)

Vakkas Korkmaz’ın anlattığı Garı Ana adlı masalda böyle bir başka örnek geçmektedir. Kahramanın bir hoca ile çırağın yanına gitmesinden sonra masal söyleyicisi şu arasözünü kullanmaktadır: *“Eskiden ohul mu vardı, bizim zamamızda vardı Aşşaşærde, amma ne defter, ne kitap, üstümüzde fistan vardı, eyle gederdik ohula, imkan mı vardı, şindi daha eyi, biz mumun ışığında ohurduk, şindi her bişey var, bilgisayar mı ne o bile var, öğretmen çoh,şindi her şey bol” (Eğitim) (Garı Ana)*

Bu arasöz de Vakkas Korkmaz’ın anlattığı Şih Mehmed ile Şih Müslüm adlı masalda geçmektedir. Masal söyleyicisi, padişahı bahsederken padişahlar hakkında şu arasözünü kullanmaktadır: *“o zaman ki devlet adamları kudretliymiş, şimdiki gibi deāl, eyle gorhmazlardı her şeyden, astıhları astıh kestikleri kestik, eyle güçlülermiş.” (Devlet Adamları) (Şih Yusuf ile Şih Mamed varyant)*

Yine Vakkas Korkmaz’ın anlattığı bir başka masal olan Şih Mehmed ile Şih Müslüm adlı masalda böyle bir arasöz geçmektedir. Masalda padişahın çocuğunun olmaması üzerine derman aramak için seyahate çıkması üzerine şu arasöz kullanılmaktadır: *“Eskiden çağaya önem verirlerdi, çoh olsun dirlerdi, soyu yürüyecek ya, onun için, bi de bahçada filan çalıştırmah için, onun çocuk çok isterlerdi” (Çocuğun Önemi) (Şih Yusuf ile Şih Mamed varyant)*

Vakkas Korkmaz’ın anlattığı Fahır Mahammet adlı masalda geçen arasözde masal kahramanını kandırmaya çalışan adamın yaptıkları üzerine masal söyleyicisi şu ifadeyi kullanmaktadır: *“buñu guru çula oturta, töremeyesice, ya bah işte, heş kimse inanmayacan, insanoğlu hep aynı, eskiden de aynı gene aynı, hep hinlik düşünüyü, bundan heç vaz geçmez insanoğlu” (Güven) (Fahır Mahammet)*

Örneklere de görüldüğü masal söyleyicileri toplumda gördükleri eksiklikleri bu gün ile geçmişi karşılaştırarak istemeden de olsa masala sosyal bir işlev katarlar. Masal anlatma geleneğinde masalın bu fonksiyonu daima vardır. Bu da masalın kalıplaşmış yapısının bir parçası olarak dikkatimizi çeker. Bu durumun varlığı masalın yapısına masal söyleyicisinin vasıtasıyla dahil olduğunu gösterir.

3.1.4.3. Şahsi serzeniş ve itiraf:

Bu tip arasözlerde masal söyleyicisi kendisi için özel olan konular hakkında açıklamalar getirir. Aslında bu açıklamalar onun şahsi dertleri, kederleri, psikolojik durumu ile alakalıdır.

“...Arasözün bu tipi, anlatıcının şahsi problemlerini, dert ve kederlerini açığa çıkarır ve bu tip, arasözün psikolojik boyutunu temsil eder...” (Başgöz, 2003: 198)

Böylece masal söyleyicisi, kendine ait problemleri icra sırasında açık bir şekilde dile getirerek ruhsal açıdan rahatlama isteğini yerine getirir. Bu da onun icra ettiği masallara açık bir şekilde yansiyarak masalın şekillenmesine yardımcı olur. Aşağıda vereceğimiz örneklerde bunu açık bir şekilde görebiliriz.

Vereceğimiz bu arasöz, Ayşe Şüküroğlu Soylu tarafından anlatılan Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masalda geçmektedir. Masal kahramanın ailesinin zengin olması neticesinde memleketlerini terk etme kararı almaları ile masal söyleyicisi bu arasözü kullanmaktadır: “*Bi yerde adın çıhmayacah, eğer çıharsa heç şey olmaz, unutulmaz, onun için ya orayı terk edecen, ya da ölecen, yohsa heç mümkünü yoh, Allah göstermesin, insanların şeyinden, hainliğinden bu, halbuki insanın başına her şey gelir.*” (Muradına Nail Olmayan Dilber)

Yine aynı masalda Ayşe Şüküroğlu Soylu masaldaki bir olay karşısında vereceğimiz arasözü kullanır. Bu olay şöyledir: Masal kahramanının yaşlı bir adam tarafından bulanarak evine getirilmesiyle o evin hanımı kıza kötü davranır. Fakat kızın banyo yaptığı suların altın olmasıyla kadın kıızı sever. “*Allah insanı nefesine minnet ettirmeye, insanoğlu hep zengin sever, amma herkeş aynı bir*” (Muradına Nail Olmayan Dilber)

Bu arasöz de Ayşe Şüküroğlu Soylu tarafından anlatılan Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masalda geçmektedir. Kahramanın evden ayrılmasına üzülen üvey anası ve babası, ilk önce onun altınlarını sevmişlerdi, onun ayrılığına dayanamadıkları için masal söyleyicisi şu arasözü kullanır: “*Ya işte Allah istediynen herkeşin gönlüne muhabbeti de verir, yeter ki istesin*” (Muradına Nail Olmayan Dilber)

Bu duruma örnek diğer bir arasöz de Fatma Tedik’in anlattığı Tilki, Tomuzlan, Tospağa Masalında geçmektedir. Tilkinin kıızı alıp geri yüz üstü bırakması üzerine masal söyleyicisi bu arasözü kullanmaktadır: “*Allah senin canı ala da gurtulasın, elin gül gibi gızını getirdi geri de beyle ediyu*” (Tilki, Tomuzlan, Tospağa Masalı)

Yine Fatma Tedik'in anlattığı Aplaş ile Şaplaş adlı masalda böyle bir arasöz geçmektedir. Kahramanın evine gelen misafirler üzerine masal söyleyicisi eski günlerini hatırlayarak şu arasözü kullanmaktadır: *“ah, ah, eskiden Sunam'ın eviñe de çoh misafir gelirdi, ahani biz de azzetlerdir.”* (Aplaş ile Şaplaş)

Bu arasöz de Fatma Tedik'in anlattığı Dohdonuz ile Haciaslan adlı bir başka masalda geçmektedir. Masal kahramanın annesi zengin olan kız kardeşinin evine gider. Kadın fakir olduğu için kız kardeşi onu sevmez. Ona yemek getirmesine rağmen onun yememesi için kocasının geldiğini söylemesini hizmetçisine tembihler. Masal söyleyicisi de bu duruma olan eleştirisini şu arasözü kullanarak dile getirir: *“Hanan harap ola ha, iki kere dediği ha, iki kere dedi, ondan sona diyu ki, şey diyu , hatın ağam geliyu, hatınım ağam geliyu, garere gele ağam beley ki, tanlalasıca , vallah şırfıntılar, fıhara oluncu gardaşın da bahmaz, bacın da bahmaz”* (Dohdonuz ile Haciaslan)

Fatma Tedik'in anlattığı İki Gardaş adlı masalda, masal söyleyicisi masal kahramanlarının fakirliğinden hareketle kendi yaşantısına, bu arasözle, şu göndermeyi yapmaktadır: *“yavrım eskiden geçim mi vardı, ne bulsah onu yirik, Allah kimseyi aç goymasın”* (İki Gardaş Masalı)

Fatma Tedik, Üvey Ana adlı masalda Üvey annenin masalın kahramanları olan çocuklara kötü davranması neticesinde bu serzenişini yapmaktadır: *“Görüyün mu zilliyi, he, yetmiyesice, bu gelinler hep beyle mi oluyu, hep beyle ciğersiz bunlar, netti var saña çağaların”* (Üvey Ana)

Görüldüğü üzere arasöz, masal söyleyicisinin haykırma arenasıdır. Düşüncelerini söyleme arzusunu hissettiği anda acil olarak baş vurduğu bir iletişim kanalıdır. Bu yolla masal söyleyicisi, masalının daha net bir şekilde dinleyicisi tarafından farkında olmadan anlaşılmasını kolaylaştırır. Bu eylem ister usta bir söyleyici olsun ister acemi bir anlatıcı olsun tüm masal söyleyicileri tarafından sıkça kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem masalın kompozisyon yapısı içerisinde oldukça önemli bir fonksiyonu da üstlenir. Masal söyleyicisi, arasözler yardımıyla adeta masalın konularını, motiflerini, epizotlarını, temlerini dinleyiciye açıklama yoluna girer. Bu da masalın gelişen bütün yapıları üzerinde etkili olur. Masal söyleyicisi arasöz vasıtasıyla masalın konuları, olayları, temleri üzerinde, psikolojik özelliğinden de etkilenerek, masalın akışına göre eklemeler ve çıkarmalar yapabilir. Bu da masalın kompozisyonuna doğrudan etki eder. Bu

da bize gösterir ki masalın asıl kompozisyonunu düzenleyen kişinin masal söyleyicisi olduğunu gösterir.

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız Söyleyici Tipi ve Söyleyici Özelliklerini Ortaya Çıkaran Etmenler hakkında sonuç olarak diyebiliriz ki folklor ürünlerini çevrelerinden, onu icra edenlerinden bağımsız olarak düşünmek bu ürünlerin yorumlanışında bizi yanılgılara götürebilir. Nitekim anlatı türlerinin en önemlisi olan masalların yapısına etki eden yukarıda saydığımız hususiyetlerin oldukça önemli etkileri vardır. Onun içindir ki masalların incelenmesinde araştırmacıların bu noktaları da göz ardı etmemeleri gerekir.

3.2. İCRA ORTAMI VE İCRA ANININ MASAL KOMPOZİSYONUNA OLAN ETKİSİ:

Halk edebiyatı bilgisi türlerinin şekillenmesinde önemli katkısı olan bir başka husus da icra anı ve bu icra anındaki ortamdır. İcra ortamı, söyleyici ve dinleyiciden oluşan fiziki bir yapı olmakla birlikte asıl önemi icra anındaki söyleyici ile dinleyici arasındaki iletişimden kaynaklanır. Bir halk bilgisi ürününün incelenmesi sadece metnin ele alınması ile gerçekleşmez.

Onun için “...Herhangi bir halk bilgisi unsurunu bir kişi, dokusu(texture), metni(texte) ve çevre ve şartları(contexte) itibariyle tahlil edilebilir. Bir halk bilgisi türünün sadece bunlardan birinin temel alınarak tarif edilmesi mümkün değildir. Bir tür, ideal olarak bu üç seviyenin hepsinin göz önüne alınmasıyla tarif edilmelidir...”(Dundes, 2003: 70)

Masal söyleme geleneği de belli şartlar çevresinde gelişen bir gelenektir. Bu geleneğin de bir söyleyicisi ve onu dinleyen bir dinleyici kitlesi vardır. Masal söyleyicisini, kendisini var eden dinleyicisinden ayırmak ve onun söylediği masalları bu dinleyici kitleyi göz önünde bulundurmada irdelemek büyük hata olur. Masal söyleyicisini var eden kendisi ile dinleyicisi arasında kurduğu iletişimdir. İlhan Başgöz, Azadovski'nin Sibiry'a'dan Bir Masal Anası adlı çalışmasını Türkçeye çevirirken onun görüşlerini şu şekilde ifade eder:

“...Her masal anlatıcısının masala katkısı, masalların özelliklerini Azadovski ince ince araştırır. Folklor eserlerinin anlatıcısı ise, tarihini yaşamış, devrini geçirmiş ve adı sanı bilinmeyen anlatıcıların dilinde boyuna tekrar edilen, ölü kalıntılar olarak düşünür. Halbuki usta halk anlatıcısı, geleneğe bağlı olsa da, yaratıcı bir kişidir. Masal anlatıcısının iyisi, kişiliğinde iki önemli ustalığı birleştirir: O anlatma tekniğinin ustasıdır, sonra da anlattıklarını bir dinleyici kitlesi önünde canlandırabilen

gösterimcidir. Ona göre masalı anlatanla, masalı dinleyen arasındaki karşılıklı etkilenme masalın yaratılmasında önemli bir olaydır...” (Azadovski, 1992: 25)

Masal söyleme geleneği de canlı bir gösterim neticesinde oluşur. Onun için masal metnini tek başına incelemek bizi yanılgılara götürebilir. İcra sırasında söyleyici ile dinleyici arasında oluşan iletişim, söyleyicinin icra edeceği masalı direkt olarak etkiler.

İlhan Başgöz’ün şu tespiti: “...Hikayeler yazıya geçirilmeden önce anlatılıyordu ve hikayenin anlatımı sosyal bir olay, bir eylem, canlı bir gösterimdi. Sonra ya bir matbaacı veya bir dinleyici, ya da aşkın biri sözlü anlatımı yazıya geçiriyor. Bize hikaye olarak sunulan metinler bunlardır. Biz araştırmacılar bu metinleri inceliyoruz. Bu metinde canlı bir gösterim olan hikaye ölü hale geliyor, eksikleniyor, kısılıyor, gösterimdeki elemanlardan soyutlanıyor. İlk bu metin, anlatım sırasında hikayecinin ağzından çıkan sözleri kağıda geçemiyor. Yazmanın hızı, söylemenininkini hiçbir zaman yakalayamıyor. Onun için de ya dinleyen yakalayabildiklerini, ya da aklında kalanları yazıyor; asıl hikayeyi böyle özetliyor...” (Azadovski, 1992: 27) bize icra anının metine olan katkısı hakkında önemli ip uçları verir.

Onun içindir ki icra anı her hangi bir halk bilgisi ürününün metninin şekillenmesinde oldukça önemlidir.

Ortamdaki her türlü olay, etkileşim masal söyleyicisinin icrasına doğrudan etki eder. Dinleyicilerin tutumları bir gösterimci olan masal söyleyicisini direkt olarak etkiler. Çünkü söyleyicinin vereceği mesaj biraz da dinleyicisine bağlı olan, onların faydalanması gereken nitelikte olmalıdır. Bu da karşılıklı bir iletişim neticesinde kendini gösterir. Onun için icra sırasında ortaya çıkan iletişim tek yönlü değil, yani sadece masal söyleyicisinin etkin olduğu, aksine iki yönlü, aktif, dinleyicinin de katıldığı bir iletişimdir.

“...Anlatan kullandığı geleneksel anlatımı ile iletişim kurduğu dinleyiciye vermek istediği mesaj veya dinleyicide oluşturmak yahut uyandırmak istediği duygu ve düşünceler söz konusudur. Bu süreç sadece anlatandan dinleyiciye doğru tek yönlü bir akıştan ziyade özellikle yaratılış ve icra bağlamında iki yönlü bir etkileşim şeklinde ortaya çıkmaktadır...” (Çobanoğlu, 2000:90)

Masal kompozisyonun şekil yönünden kalıplaşmış özellikleri olduğu gibi masalların icrası sırasında söyleyişle ilgili kalıplaşmış temayüller de söz konusudur. Bu söyleyişle ilgili temayüller masalın şekil yapısından kaynaklanan kompozisyonuna da etki eder. Halk bilgisi türlerinin bir çoğunda da bu özellik kendini gösterir.

“...Aşıklar ele aldıkları konuyu toplumun yapısını göz önünde bulundurarak, destanların toplumda görmesini istedikleri iş veya uyandırmak istedikleri duygu ve düşüncelere uygun düşen söz konusu kalıplaşmış temayüller, anlatım tutumları veya edalara göre oluşturmaktadır...”(Çobanoğlu, 2000: 91)

Masal söyleyicisi için hitap ettiği topluluğun nitelikleri oldukça önemlidir. Kendisini dinlemeye gelen kişilerin kendisine olan yakınlığı(komşu, akraba, torunları...), dinleyicileri tanıyıp tanımaması onun icra edeceği masalların kalıplaşmış kompozisyon yapısını doğrudan etkiler. Derleme çalışmamız sırasında buna benzer birkaç olayla karşılaştık. Usta bir masal söyleyicisi olan Mustafa Özoğul’ dan ilk karşılaşmamızda dört beş kişilik, erkeklerden oluşan bir gruba masal anlatmasını rica ettik. İcra anında kendinin oğlunun bulunması dahi, oğlunun yönlendirmeleri dahi onu masal anlatmaya sevk etmedi. Daha sonra oğlu bize onun içine kapanık birisi olduğunu, hiç erkek arkadaşının olmadığını, sadece bayanlarla sohbet ettiğini belirtti. Bunun üzerine köyün bayanlarından oluşan on kişilik bir grup oluşturduk. Ses kayıt cihazını da gruptan bir bayana vererek icra anını gizli bir şekilde kaydettik. Biz de icrayı odanın yatak, yorgan konulan, yüklük adı verilen yerinden gizlice takip ettik. Mustafa Özoğul’un, bu bayanlardan oluşan dinleyici kitlesi içerisinde oldukça rahat davrandığını, icra ettiği masallarını ustaca dile getirdiğini, dinleyicilerinin yönlendirmelerinden etkilenecek şekilde anlattığı masallarını buna göre düzenlediğini gözlemledik. Gördük ki Mustafa Özoğul için icra sırasında kendisini dinleyenlerin özellikleri oldukça önemli. Rahat olmadığı ortamlarda kesinlikle masal icra etmiyor. Bu örnek de bize icra ortamındaki söyleyici ile dinleyici kitlenin özelliklerinin masal söyleyicisinin kullandığı kompozisyon tekniğini etkilediğini gösterir. İcra başlı başına bir iletişim şeklidir. Bu iletişimin etkilendiği hususlarda daima mevcuttur.

Yine bir başka kaynak şahsımız olan Fatma Tedik ile ilgili karşılaştığımız şu örnek de icra ortamının masal kompozisyonuna olan etkisini oldukça açık bir şekilde gösterir. Fatma Tedik’in usta bir masal söyleyicisi olduğunu, yıllarca bir ailenin yanında hizmetçi olarak çalıştığı ailenin kızı olan Gökçin Şüküroğlu’ndan öğrendik. Bunun üzerine kendisinin yanına gittik, fakat bize masal anlatmayı kabul etmedi, bildiklerini hep unuttuğunu söyledi. Daha sonra devreye Gökçin Şüküroğlu’nu soktuk, bunun üzerine beni kabul etti. İlk karşılaşmamızda bana çok kısa olan, motiflerini ve epizotlarını çıkardığı belli olan bir masal anlattı. Daha sonra benden yaşlılık maaşının kesildiğini, kendisine

yardımcı olmamı istedi. Ben de bunun üzerine problemini çözdüm. Bu olaydan sonra Fatma Tedik' in bana olan güveni oldukça arttı ve masal anlatmaya daha bir iştah ile sarıldı. İlk karşılaşmamızda bildiği masalların hepsini unuttuğunu belirten Fatma Tedik, bana güven duyduktan sonra motif ve epizot yapısı oldukça geniş olan masallar anlatmaya başladı. İcra sırasında ise icra ortamında torunlarından, kızından, damadından oluşan yedi sekiz kişilik bir dinleyici kitlesi bulunuyordu. Bir keresinde kızına bir başka icrada komşularını da çağırmasını rica ettim. Bu icrada oldukça kalabalık bir dinleyici kitlesi bulunuyordu. Fakat Fatma Tedik bu icrada sadece bir masal anlattı ve anlattığı bu masalın epizotları ve motiflerinin bir çoğunun çıkarıldığı belliydi. Fatma Tedik bu icra ortamından hoşlanmamıştı. Komşular gidince kızına söylediği şu sözler “Bu şarmitaları niye çağırdın, çağama anlatıyorum ben masal, onlara anlatmam” onun icra ortamında olan dinleyici kitlesine olan bir protestoyu açıkça gösteriyordu. Bu icra anlattığı tek masal, geleneğin kalıplaşan özelliklerinin hiç birini taşımıyordu. Bu da bize Fatma Tedik'in icrasını ancak yakın gördüğü kişilerden oluşan bir dinleyici kitlesinin önünde gerçekleştireceğini gösterdi. Gerçekten torunları, gelinleri ve kızından oluşan küçük dinleyici kitlesi önünde anlattığı masallar geleneksel yapıya uygundu. Fatma Tedik'in en önemli özelliği olan teatral yeteneği de ancak bu icra ortamında ortaya çıkıyordu. jest ve mimiklerini, tasvirlerini, kalıplaşmış ifadelerini gerçek anlamda bu icra ortamında kullanıyordu. Bu da bize Fatma Tedik'in güven duyduğu dinleyici kitlesine icra yapabileceğini gösterdi. Daha önemlisi ise icra ortamında bulunan dinleyici kitle ile masal söyleyicisi arasındaki iletişimin masal kompozisyonuna ne şekilde etki ettiğini göstermesiydi.

İcra anındaki masal söyleyicisi ile dinleyici kitle arasındaki etkileşim, masal söyleyicisini her yönden etkiler. Bu iletişimden etkilenen sadece masal söyleyicisi olduğu için dinleyici kitlenin davranışlarındaki tutumlarına, masal söyleyicisine olan yakınlıklarına göre dinleyici kitlenin ondan isteyecekleri de değişir. Bu da masal söyleyicisi ile dinleyici kitle arasındaki arz talep ilgisinin şekillenmesine de etki eder.

“...Max Lüthi'nin tabiriyle “amaç yönelimi” meydana getirilecek olan edebi ürünün, yer aldığı geleneğin ölçülerinde gelenekçi olan dinleyicilerin arzu, ihtiyaç ve duymak istediklerini iyi bilen sanatkarın bunlardan hareketle konusunu seçip oluşturmasında etkilidir. Dahası seçilen konunun hangi duygu ve düşüncelere yönelik olacağı ve icra edileceği topluluk içindeki rolü ve işlevlerinin ne olacağı da yaratan sanatkar tarafından

bir hedef veya amaç olarak belirlenerek, o amaca yönelik bir anlatım tutumu yahut eda ile belirlemektedir...”(Çobanoğlu, 2000: 90)

İcra etme eylemi icra ortamındaki bütün etmenleriyle komple bir olaydır. İcranın şekillenişinde icra ortamında bulunan her şey bu şekillenişe katkı sağlar. Bunun neticesinde ortaya çıkan halk bilgisi türü aslında bu ortamın katkılarıyla son haline bürünmüştür.

“...Lomax’ın 1968’de yayınladığı “Halk Türküsü Biçemi ve Kültür” (Folk Song Style and Culture) adlı kitabı, dünyanın çeşitli kültürlerinden 2000 ses kaydının ve 400 plağın dinlenmesi ile hazırlanmıştır. Bu kitabında Lomax, halk türküsünü ve halk danslarını bir gösterim (performance) olarak kabul eder. Ona göre türkü biçemi, yalnızca türkünün metnini ve müziğini incelemekle belirlenmez. Türkü ve dans biçemi, okuyucu veya oynayıcının vücutlarının duruşu, (ayakta, oturarak, elini yüzünü koyarak), enerjilerini boşaltmadaki özelliklerini, okuyucu-oyuncu grubundaki sanatçıların birbiri ile ilişkisinin dinamiği,(solo veya grup halinde okuma veya koroda tek tek kişinin türküyü götürmesi) ve okuyucu ile dinleyici arasındaki etki alışverişi gibi karmaşık elemanların bir bileşiği olarak alınmalıdır...” (Azadovski, 1992: 28)

“...Anlatma, masaldır; bu sebeple de anlatıcı, hikayesi ile dinleyicileri tek bir bütünün tamamlayıcıları gibi hepsi birbirleriyle ilişkilidir ki bu konuşma, iletişime ait bir olaydır...” (Dan Ben Amos, 2003:42).

Buradan hareketle halk kültürü içerisinde ortaya çıkan halk bilgisi ürünlerinin şekillenişinde icra anında ortaya çıkan bütün etmenlerin ve bu etmenler neticesinde ortaya çıkan iletişimin etkisinin olduğunu net bir şekilde belirtebiliriz.

İcra ortamının da metinlerle birlikte derlenmesi gerekliliği bu güne kadar yapılan çalışmaların sonucunda ortaya çıkmıştır. Yukarıdan beri belirttiğimiz ifadelerde, örneklerde icra anın ve icra ortamının metin üzerindeki önemi açık bir şekilde kendini gösterir. İcranın hangi şartlar altında gerçekleşeceği metine doğrudan yansır.

“...Kontekste meydana gelen bir değişiklik dokudaki bir değişikliği açık bir şekilde etkiler.(Örneğin, bayan bir anlatıcı veya dinleyici, kullanılması yasak bir kelimeyi daha hafif bir ifadeyle değiştirmeye sebep olabilir.)...” (Dundes, 2003: 85)

Onun için icra anında her türlü yeniden yaratma(aslında bu yeniden yaratma değil söyleyicinin kendi özelliklerinden ve dinleyicisinin beklentilerinden kaynaklanan yeniden icradır.) bulunduğu icra ortamının fiziksel ve iletişimsel özelliklerinden etkilenerek şekillenir. Bu özellik halk bilgisi türlerinin hemen hemen hepsinde görülür.

“...İrtical sahibi ozanlar sıradan icracılar değil, tabii olarak, geniş çerçevede, kendi manas varyantlarının konusunun ve üslubunun yaratıcısıdır. Radlov’un zamanında işaret ettiği gibi Kırgız destanı gayet değişik bir metin olarak biliniyor. Tekrar yazılanlar, bir icranın sözlerinden diğerine yapılan aranjmanlar, farklı aranjmanların bir veya bir benzer muhtevaları gibi büyük farklar gösteriyor. Kendi sanatlarının öğrenimi sırasında böyle icracılar, senaryo gibi bir metne bağlı olmaksızın konuyu, meşhur ve birbiri ardına gelen parçaları ve olayları, geleneksel ortak noktaları, epik klişeleri hatırında tutuyor ve şarkının gidişinde dinleyicilerin karakterine uygun olarak, ara sıra ona yeni ayrıntılar ekleyerek, hatta bölümler koyarak icra edilen metni yeniden kuruyorlar...” (Jirmunskiy, 2003: 269)

Halk bilgisi ürünlerinin şekillenışı bir icra ortamında gerçekleşir. Bunun yanında derleme çalışmaları yapan araştırmacıların kaynak şahsa gidip “bana bir hikaye, masal, destan anlatır mısın” gibi ricalar neticesinde gerçekleşen halk bilgisi ürünleri de vardır. Fakat bu yolla kayda geçirilen ürünler, halk kültürü geleneği içinde şekillenmeden ortaya çıkar. Bu da elde edilen metinlerin veya ürünlerin nelerden etkilenecek gerçekleştiği hakkında araştırmacılara ipucu vermez. Halk bilgisi ürününü mutlaka bir icra ortamından kaynaklanan etkiler neticesinde ortaya çıkması lazımdır. Bunun aksi bir şekilde gerçekleşen icra, donuk, mekanikleşmiş metinlerin ortaya çıkmasına neden olur. Bu konu üzerinde Jirmunski, Özbek destan anlatıcıları bahşılarında söz ederken şöyle demiştir:

“...Özbek destan anlatıcısı bahşının, destanı dinleyicinin isteklerine ve onu sevip sevmemesine göre ayarladığını biliyoruz. Dinleyicisine bağlı olarak bahşı, destanı kısaltır, uzatır, bazen bütün bir epizodu destandan düşürür. Aynı destanı gençlerin önünde ayrı, yaşlıların önünde ayrı anlatır. Eskiden de destan anlatıcısı bir emirin sarayında destanı başka türlü, halka anlattığı yerlerde başka türlü anlatırdı...” (Azadovski, 1992: 35-36)

Bu örnek de bize halk bilgisi ürünlerinin kalıplaşmış yapısında icra ortamı ve icra anının önemini açık bir şekilde kaydeder.

Kalıplaşmış yapının zenginleşerek gelişmesi için de icranın sürekliliği gereklidir. Her icrada, kalıplaşmış yapı, anlatıcının yeteneğine göre daha zenginleşerek yeni bir gelişmiş yapı kazanır.

“...Sosyal çevrede gelişen anlatılar, grup ve bireylerin tutumlarına karşı oldukça duyarlıdır. Ne kadar çok beğenilirse o kadar tutarsız olurlar. Son şekilleri yoktur. Anlatılmadıkları zaman kağıda yazılmış gibi katılaşır ve donarlar. Anlatıldıkları sürece çoğalır, çeşitlenir ve birbirleriyle birleşir; sosyal değerlerindeki bir değişiklik genellikle yeni bir türe dönmeyle sonuçlanır...” (Degh, 2003: 99)

Yüzyılların getirdiği birikimler neticesinde yeni yapılar kazanarak gelişen halk bilgisi ürünlerinin canlılığını koruması ve kendinin geliştirmesi de yukarıda belirttiğimiz gibi icranın geleneksel yapı içerisinde gerçekteşmesi ile mümkündür.

Yine bu konuda önemli araştırmaları olan İlhan Başgöz, Aşık Müdami ile ilgili yaptığı çalışmadaki şu tespiti konumuz ile doğrudan alakalıdır.

İlhan Başgöz, "...Müdami ile yaptığımız deney, bize biçimsel kurgunun başka bir yanını, geleneksel söz kalıplarını(bunlara tekerleme de denilebilir) daha iyi tanımamıza, onların dinleyici ile ilgisini daha iyi anlamamıza yardım etti. Halk hikayeleri bu kalıplarla süslenerek söylenir. Bunlar genellikle hikayeye başlarken ve bitirirken, düz anlatımdan türkülerini söylemeye ve şiirden düz anlatıma geçerken kullanılır. Hikayeciler hikaye kahramanı olan kızın güzelliğini, erkeğin yiğitliğini, doğanın güzelliklerini, dövüş ve kavganın yamanlığını, hikayelerde ayrılıkları, birleşmeleri ve büyük üzüntüleri de söz kalıpları ile anlatırlar. Bu söz kalıpları geleneksel oldukları halde, hikayeciden hikayeciye değişebilirler. Tek bir söz kalıbının, ufak tefek değişmelerle bir çok aşık tarafından, aynı hikayenin, aynı yerinde kullanıldığı da olur. Her anlatıcı hikayeye girişte, sevip beğendiği bir söz kalıbı ile anlatıma başlayabilir..."(Başgöz, 1986: 56) der.

Her icra sırasında anlatıcının psikolojik hali onun dile getireceği ifadeleri etkiler. Çünkü sunacağı gösterimde olayları ifade etme şekli icra ortamındaki dinleyici kitlenin yapısal özelliğinin yansıtıcısı olmak mecburiyetindedir. Bunun için de söyleyicinin kullanacağı kalıpsal ifadeler dinleyicinin özelliklerine göre şekillenir. Bu da doğrudan halk bilgisi ürününün yapısal özelliğine etki eder.

İyi bir masal söyleyicisi icrasını mükemmel bir şekilde gerçekteşirebilmek için sahip olduğu geleneksel bilgiyi çok ustaca kullanmak mecburiyetindedir. Bunun yanında kendisini dinleyen dinleyici kitlesi ile kuracağı iletişimsel boyutu çok iyi bir şekilde hafızasında canlandırmalıdır. Yani dinleyicisinin arzularına hangi kanaldan yaklaşacağını bilecek kadar usta olmalıdır. Bu durum halk bilgisi ürünlerinin diğer türlerinin gelenekleri için de aynıdır.

Bu konuda Özkul Çobanoğlu'nun şu tespiti "...Türk epik destanlarının icrası, irticalı yaratmaya dayanır. İcra edilen bir eserin başarılı bir kompozisyona sahip olabilmesi için, üç şartın bir arada mevcut olması gereklidir. Bunlardan birincisi, destancının anlatacağı hikayenin kahraman, olaylar ve olay örgüsü gibi ana hatlarını iyi bilmesi, geleneksel yapı formüllerini ezberlemesi, irticalı söz söyleme kabiliyetine ve bu nedenle de yaratıcı bir hafızaya sahip olmasıdır. İkinci husus, destan anlatma sırasında epik destan geleneğinin repertuarında yer alan temalara uygun geleneksel

melodileri kullanmadaki ustalığını ortaya koyabileceği geleneksel icra töresini uygulamasıdır. Üçüncü husus ise, icra sırasında, sanatçıyı teşvik edecek ve geleneksel icra töresine göre destandan anlayan bir dinleyici topluluğunun bulunmasıdır...” (Çobanoğlu, 2000:59) halk bilgisi ürünlerinin geleneksel icradan ve icra ortamdan nasıl etkilendiğini göstermektedir.

Karl Reichel *Türk Boylarının Destanları* adlı çalışmasında Braun’un destancı ve dinleyicinin etkileşimi hakkında söylediği şu bilgileri verir:

“...Dinleyiciler, anlatıcının icrası için bir tür yankı görevi görür ve onların davranış tarzı anlatımın kalitesini etkiler. Dinleyiciler aynı zamanda, onların zevki sorularak anlatılacak destana karar verilmesinde de bir görev yaptıkları için geleneğin gerçek taşıyıcılarıdır. Aynı şekilde dinleyiciler, belli destani şiirlerin seçim görevini üstlenmelerinden dolayı, bu destani şiirlerin yaşatılmasında da önemli bir yere sahiplerdir. Dinleyiciler sadece özel bazı şiirleri seçmek suretiyle değil, aynı zamanda, örneğin kendi ailelerinden ve sülalelerinden bahseden destani şiirlerin hakkıyla anlatıldığı özel versiyonları istemek suretiyle de son derece faal şekilde anlatıma katılırlar...”(Reichel, 2002:119)

Bu durum masal söyleme geleneğinde de belli oranda dinleyicileri masal söyleyicisinin hangi masalı anlatacağı konusunda etkiler. Bu etkilenme masal söyleyicisini masalı hangi şekilde icra edeceği noktasında yönlendirir.

Masal söyleyicisinin icra anında dinleyici ile olan etkileşimi neticesinde ortaya çıkan iletişim şekilleri vardır. Bu iletişim şekillerini, aslında, masal söyleyicisi, kendini dinleyen dinleyicilerinden etkilenerek ortaya çıkarır. Masal söyleyicisinin bundan amacı masalının içerdiği temaya ait olan mesajı dinleyicisine daha sağlıklı bir şekilde ulaştırmaktır. İşte bunun içindir ki masal anlatma geleneği içerisinde masal söyleyicileri, kendilerine has iletişim şekilleri oluşturarak, bu iletişim şekillerinin masalın kalıplaşmış yapısını oluşturmada kullanmışlardır. Bu da masalın kalıplaşmış yapısının ayrı bir boyutudur.

Bu yapı masalın şekillenişinde önemli bir rol üstlenir. Masal söyleyicisi bu iletişim şekillerinin yardımıyla, farkında olmadan da olsa, masalın şekline etki eder. İşte bu iletişim şekli bağlam merkezli(icra ortamına ait) bir iletişim şeklidir. Bu iletişim şekli her anlatıcıya göre değişebilir. Anlatıcı vardır kahramanın ağzı ile, yani onun yerine geçerek, masalı anlatır, anlatıcı da vardır kahramanlar arasında akıcı bir diyalog zinciri kurarak masalını icra eder. Bazı masal söyleyicisi de masalın çeşitli yerlerinde tekerleme kalıpları kullanarak masalın yapısını farklı bir şekle büründürür.

Buradan hareketle bu iletişim şekillerinin neler olduğunu belirleyip, bunların özelliklerini açığa çıkararak masalın kalıplaşmış yapısına hangi şekilde etki ettiğini belirlemek gerekir.

3.2.1. Masal Söyleyicisinin İcra Anında Kullandığı İletişim Şekilleri:

İnsanoğlunun hayatını çepeçevre saran en önemli kavramlardan biri de iletişimdir. İnsanoğlu hayatının hemen hemen her anında çevresini saran sosyal kurumlarla, bu sosyal kurumları oluşturan bireylerle iletişim kurar. Şunu da belirtmek gerekir ki insanoğlunun her bireyle olan iletişim şekli birbirinden farklıdır. Bu fark insanoğlunun çevresindeki insanlarla yakınlık derecesine göre çeşitlenir. Bu da onun kurduğu iletişim şeklinin farklı yapılarda ortaya çıkmasını sağlar.

“...Söz konusu iletişimlerin durumuna ve iletişim kurduğumuz kişilerin konumuna göre kullandığımız dil ve davranış değişir. Öğretmenimize veya patronumuza annemizle konuşup davrandığımızdan farklı davranır ve konuşuruz. Bu konuşma ve davranış tarzlarımızdan başka bir ifadeyle konuşma ve iletişim stillerimizden(communication modes) biri de “sanatsal iletişim”(artistic communication)dir...”(Çobanoğlu, 2000: 161)

Halk bilgisi ürünlerinin şekillenişinde, icrasında etkili olan iletişim de “sanatsal iletişim”dir. Günlük hayatın gerektirdiği iletişim şeklinden farklı olan sanatsal iletişim, masal söyleyicisinin icra sırasında başvurduğu iletişim şeklidir. Bunun içindir ki masal söyleyicisi, masallarını icra ederken farklı şekillerde bu iletişim şeklini kullandığını belirtir. Bundan amaç icra edeceği masalın, günlük hayatın içindeki eylemlerden farklı olduğunu bildirmek ve başlayacağı eylemin sanatsal bir yapıda olduğunu dinleyicisine kavratmaktır. Söyleyici bunu yaparken “...bir varmış bir yokmuş...”, “...evvel zaman içinde kalbur saman içinde...”, “zamanın birinde bir padişah varmış...”, “...bir zamanlar üç gardaş varmış...” gibi uzun tekerleme kalıpları ile birlikte “açış formülleri” kullanarak başlayacağı masalın iletişim frekansını dinleyicisine ulaştırır.

Masal söyleyicisi, “...sadece sözlü ve formül şeklinde değil ses tonundaki değişmeler, ritim, ezgi ve bir mimik, biri vücut hareketi gibi kullandığı...”(Çobanoğlu, 2000:162) teatral özelliklerini de icrasına dahil ederek kuracağı sanatsal iletişim frekansını daha güçlü bir zemine oturtur.

Böylece masal söyleyicisi, icrasında hangi geleneksel halk bilgisi ürününün anlatımına başlayacağını ana hatlarını çizer. Bu durum diğer halk bilgisi ürünlerinin geleneksel icrası için de geçerlidir.

Çalışmamızın başından beri ifade etmeye çalıştığımız, incelenecek metinlerin ele alınırken onu etkileyecek her hususun da bu incelemeye dahil edilmesi gerekliliğidir. Yaptığımız çalışmalar neticesinde elde ettiğimiz sonuçlara göre masalın kompozisyon yapısını etkileyen bir çok etmen vardır. Bu etmenler masal söyleyicisine ait özellikler, bağlama ait özellikler gibi geniş bir yelpazeyi içine alır. Masalarda kalıplaşmış formüsel ifadeler de söyleyici ile birlikte gelenek içinde kalıplaşan icra şekilleri ve bu icra şekillerine katılan dinleyicilerin etkileri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu da bize gösterir ki kompozisyon yapısı bir değil birden çok etmen sonucunda kalıplaşmış bir yapı olarak ortaya çıkar. Masalın kalıplaşan kompozisyon yapısı sadece şekle değil onu oluşturan bütün etmenlere bağlıdır. Bu da kompozisyonun sadece kalıpsal ifadelerden ibaret olmadığını bize gösterir. Masal söyleyicisinin kullandığı iletişim şekilleri de masalın kalıplaşmış yapısında oldukça önemlidir. Usta masal söyleyicisi masalın olaylarına, motiflerine, epizotlarına göre kendisini dinleyen dinleyici kitleye sanatsal iletişimi hangi şekillerde kullanacağını bilerek masalını icra eder, bu da onun masalının şekillenişinde önemli bir rol üstlenir.

Geleneksel halk kültürü ürünlerinin sözlü icrasına dayanan türleri anlatıcı ve dinleyicilerin kurdukları iletişimsel icra neticesinde ortaya çıktığını defalarca belirttik. Her icrada bir verici(encoder) bir de alıcı(decoder) vardır. Bu ikisi arasındaki etkileşim neticesinde ortaya sanatsal iletişim dediğimiz iletişim boyutu çıkar. “Robert George, “Hikaye Anlatma Olayının Anlaşılmasına Doğru”, (Toward an Understanding of Story Telling Event, Journal of American Folklore, 1969, No. 326) adlı makalesinde der ki:

“...1. Her hikaye anlatım olayında en az bir mesajı kurup veren(encoder), bir de mesajı alıp çözümleyen(decoder) vardır. Her hikaye anlatım olayında bu ikili arasında bir iletişim kurulur. Her hikaye anlatım olayında mesajı verenle alan daha evvel biçim almış geleneksel bir mesajla anlaşılır.

2. Her hikaye anlatım olayı bir sosyal olaydır. Bu olayda en az bir kişi hikaye anlatıcısı, bir kişi de hikaye dinleyicisi rolünü benimser.

3. Her hikaye anlatım olayı tektir, onun tam benzeri yoktur. O belli bir yerde belli bir zamanda, belli bir sosyal koşullar içinde ortaya çıkar, bir daha tekrar edilmesi olanağı yoktur.

Yani hikaye anlatımı, daha genel bir deyim kullanırsak, anlatıcının, dinleyicinin ve hikayenin kesiştiği noktada belirir...”(Azadovski, 1992:31) Bu kesişim noktası da icra edilen halk bilgisi ürününün şekillendiği yerdir.

Yine bir başka araştırmacı Jacobson da iletişim olayını aşağıdaki ortak elemanlarla sınırlar:

“...1. İletişim olayına katılanlar.

2. Kullanılacak iletişim birimleri: yazma, konuşma, kitap basma...

3. İletişimin yer aldığı çevre

4. Mesaj biçimi: şiir, hikaye, türkü, masal ...

5. Verilen mesajın içeriği, tema.

6. Bu gösterim olayının bütünü...” (Azadovski, 1992: 31)

Bu iki araştırmacının iletişim olayına dair sundukları elemanların ortak noktası iletişim anında etkin olan özelliklerin iletişim sonucunda ortaya çıkacak metne doğrudan etki ettiğini göstermesidir.

Yukarıda araştırmacıların iletişimin özelliklerine dair görüşlerinden sonra Abraham Moles’un iletişim tanımını vermek gerekir.

Ona göre “...İletişimin ana olgusu şudur: bir repertuardan belirli yasalara göre bir takım sembollerini alıp toplayan bir vericinin zaman ve mekan çerçevesinde mesajın transfer edildiği bir kanalın ve mesajı oluşturan sembollerini alan kendi öz repertuarındaki sembolere göre çözümleyen ve bu semboller bütününe ötesinde biçimler, düzenlilikler ve anlamlar gören, bunları gerekirse belleğine işleyen bir alıcının birbirine bağlanmasıdır...” (Moles, 1983: 84)

İletişim anı başından sonuna kadar bir bütünü oluşturur. İşte bu bütünün temel çekirdeği de mesaj kurucu(endecoder) ile mesajı alan(decoder) arasında kurulan, sosyal bir olay olan iletişim aktivitesidir. İşte bu aktivite sonucunda ortaya çıkan metin, her yönüyle bu iletişimsel aktiviteye bağlıdır. İcra anını taşıdığı özellikleri bünyesinde taşır. Özkul Çobanoğlu’nun Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü adlı çalışmasında destan türünün incelenirken hangi

noktalara dikkat edilmesi gerektiğini vurgularken yaptığı şu tespit çalışmamızın aydınlanması açısından önemlidir.

Ona göre “...destanların iç ve dış özelliklerinin tespitine yönelik bir araştırma modelinin, öncelikle anlatılan(destan) ve onu anlatan(aşık/destancı) ile dinleyenler arasında kurulan iletişimin tahlili üzerine kurulması gerekmektedir...” (Çobanoğlu, 2000: 164)

Masal anlatma geleneği içinde masal söyleyicisinin oldukça önemli fonksiyonları vardır. İcranın şekillenişinde etkin rolü oynayan masal söyleyicisi, ustalığı ölçüsünde, dinleyicilerini icrada daha etkin hale getiren kişidir. Onun sahip olduğu teatral yeteneği, günlük hayatındaki sosyal olabilme özeliği, icra anında dinleyici ile kurulacak iletişimde baş rolü oynayacak özellikleridir. Bu özelliklere sahip olan masal söyleyicisi, dinleyicisinin masalı dinlerken daha etkin bir hale gelmesini sağlar. Vecd haline gelen dinleyici istekli hareketleri ile masal söyleyicisini coşturur. İşte bu an kurulan iletişimin doruğa çıktığı andır. Bu anda kendisini masalın akışına iyice kaptıran dinleyici, çeşitli yönlendirmelerle masal söyleyicisini etkiler. İşte bu anda her iki kanalın(verici-alıcı) farkında olmadığı olay gerçekleşir. İşte bu olay icra sırasında masal metninin şekillenmesidir.

“...Her icra, aşığın dramatik kabiliyetinin sanatını icra etmede dinleyici ile kurduğu iletişim ile şekillendirip değiştirebilme hünerinin test edilmesi olarak da değerlendirilebilir...”(Çobanoğlu, 1999: 238)

Bu tespit masal söyleyicisi ve dinleyicisi için de geçerlidir. Çünkü masal söyleyicisi de aşık gibi dramatik kabiliyetini sanatını icra etmek için bir dinleyici kitlesi ile karşılıklı iletişim sonucunda icra ortamında kullanarak masalını icra eder.

“...Anlatıcı ve dinleyiciler, özel olarak bir araya gelirler, ama bu birlikte olma sadece fizik olarak oluş değil, bundan daha önemlisi bir törene dahil olmanın getirdiği beraberliktir. Seyirciler arkalarına yaslanıp oturmaz, onları bir gösteriyi seyreden veya dikkatle takip edenlerin bulunduğu, korunaklı bir uzaklıktan, gelişen bir aksiyonu izler gibi, ama anlatımın içine çekilerek ve anlatımın törensel havasına sokularak izlerler. Seyircilerin tavrı bir bayram havasındadır, bu tavır, anlatımda ortaya çıkan dışa dönük şartları yansıtmaktadır ve çok sık olarak bu şartlar bir bayram veya bir kutlamadır. Anlatım zamanı çeşitli bakımlardan özeldir...”(Reichel, 2002: 96)

Sözlü kültür ortamında destan söyleme geleneği içinde ortaya çıkan bu icra ortamı, masal söyleme geleneği için de(tam olmasa da) geçerlidir ve bu icra bağlamı masalların kalıplaşan kompozisyonuna, icra bağlamlarında yer alan

dinleyicilerin masal söyleyicisi ile kurdukları iletişim neticesinde masal söyleyicisine belli mesajlar verirler. Masallar daha çok akşam sohbetlerinde, tarlada, mekan sınırlaması getirilmeden her yerde ve her zaman anlatılabilir. Ama masal söyleme geleneğinde de bağlama ait kalıplaşmış bir icra kuralları vardır.

“...Belli ölçüde kendiliğinden yaratma olmasına rağmen, şekil ve geleneğe göre çeşitli olabilen irtical, her bir durumda düzenler ve kurallar tarafından kontrol edilir ve bu durum, düzenleyicinin ani ve hazırlıksız olarak ürettiğine şekil vermede bir dayanak sağlar...”(Reichel, 2002:242)

Söyleyici ve dinleyici bu kurallara ne zaman, nasıl uyacaklarını bilirler. Bu kurallar dahilinde masal söyleyicisi masalını icra etmek ve dinleyici de masalı dinlemek mecburiyetindedir. İşte böyle bir ortamda dinleyici, masal söyleyicisine mesajlarını iletir. Masal söyleyicisi de dinleyicisinden gelen bu mesajın boyutunu algıladıktan sonra gelenekten gelen kalıplaşmış yapıya bu mesajları kendi potasında özümseyerek kullanacağı iletişim modellerini oluşturur. Masal söyleyicisi masal anlatırken elinden geldiği kadar dinleyicisinin beklentilerine kulak verir. Bu da iletişimin masala belli oranda katkı sağlamasına yardımcı olur.

Masallar geleneğin getirdiklerinden başlayarak söyleyicinin özellikleri ve icra ortamında bulunan dinleyici kitlenin özelliklerine kadar belli bir sistem bütünlüğünü taşır. Yüzyıllar içerisinde gelişen, çoğalan masal motifleri, konuları, olayları ve epizotları masal söyleyicisi ve onun değişmez bir parçası olan dinleyicisinin özelliklerinden her zaman bir şeyler kazanarak gelişir. Bu gelişme donukluğun değil devamlı gelişen bir yapının göstergesidir. Masal geleneği masal söyleyicileri ile başlayıp, onun özellikleri ile yoğunlaşarak şekillenen ve nihayetinde dinleyici kitlenin karşısına çıktığı zaman masal söyleyicisi tarafından bu kitlenin özelliğine göre tekrar biçimlendirilen sistemleşmiş bir yapıdan oluşur. Onun için masal geleneği içerisinde daima var olmuş söyleyici ile dinleyici arasındaki iletişimsel boyut, masalların incelenirken dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Bu güne kadar yapılan çalışmalarda bu konunun geri plana itilmiş olması masalların icra bağlamları ve bu icra bağlamlarının masalın kalıplaşmış kompozisyon yapısına etkileri hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmamamıza neden olmuştur. Onun için masalın kalıplaşmış yapısı hakkında oldukça kısıtlı bilgiler elimizde bulunmakla birlikte bu bilgilerin de masaların incelenmesi hususunda yeteri kadar etkili olacağı tartışmalıdır. Bunun bir nedeni de yapılan derleme çalışmalarının

bağlam hakkında bilgi vermemesidir ki bu da bize masalların tek bir yönden incelendiğini gösterir.

Halbuki halk geleneği içerisinde yer alan bütün sözlü kültür ürünleri, metinlerinde vermeye çalıştıkları mesajla birlikte bağlamda da bu mesajların daha açık bir şekilde ifade edildiği ürünlerdir. Her söyleyici icra anında teatral yeteneği dahilinde kullandığı jestler, mimikler, tonlamalarla metine etki eder. Onun üzüntülü bir duyguyu ifade ediş tarzı her icrada dinleyicisi ile kurduğu iletişim boyutuna göre değişir. İcra anında ortamda bulunan kederli birisi masal söyleyicisini duygusal anlamda etkileyerek onun kullanacağı üzüntü tasvirlerinin daha da geliştirilmiş bir yapıyla sunulmasını sağlayabilir. Dinleyicinin mizahi bir konu taşıyan bir masalı istemesi masal söyleyicisini anlatacağı masal konusunu da etkiler.

İşte bu etkileşimler neticesinde masal söyleyicisinin kullanacağı iletişim şeklinin yapısı da değişir. İcra edeceği masala göre çeşitli iletişim şekilleri kullanır. İcra anında hangi olayı ne şekilde ifade edeceğini masal söyleyicisi yıllardır edindiği tecrübeler ve icra anındaki icra bağlamının yapısına göre düzenler. Bir masalı anlatırken birden farklı iletişim şekline baş vurabilir. Olayın daha açık anlaşılmasını istediği yerlerde masal söyleyicisi kahramanlarını diyalog yolu ile konuşturarak masaldaki zamanın akışını yavaşlatır. Bu da masalın kompozisyon yapısına doğrudan etki eder.

Sözlü kültürün anlatıya dayalı en önemli türlerinden biri olan destan türünde de destancı, destanını icra ederken bu tip iletişim şekillerini kullanır.

“...Destanlarda birincisi destanı meydana getiren aşık kimliği içinde dinleyiciye doğrudan ileten, ikincisi ise destanda hikaye edilen konun kahramanları ağzından ve onların aralarındaki olaylardan hareketle dolaylı olarak kurulan olmak üzere iki iletişim boyutu vardır...”(Çobanoğlu, 2000: 167)

Tabir olunan bu iletişim şekilleri aslında masal söyleyicisinin anlatımına doğrudan etki eder. Bu, masal söyleyicisinin anlatım tekniğinin belli oranda kalıplaşmış olarak yeniden yapılanmasını sağlar.

Bunun yanında masallarda kurulan iletişim şekilleri farklı yapılarda ortaya çıkabilir. Masallarda masal söyleyicilerinin yaygın olarak kullandıkları ilk iletişim şekli dinleyiciyi dolaylı yoldan masal dünyası ile tanıtan tekerlemelerle kurulan iletişim şeklidir. Bu yapıyı aslında kullanan usta masal söyleyicileridir. Bazı masal söyleyicileri ise tekerleme kalıbı kullanmadan masalın ana konusu

olan, diğ er yardımcı olayların hareketine zemin hazırlayan ana olayların tanıtımı şeklinde gerçekleş en iletişim şekli kullanırlar. Bu çeş it iletişim şek illeri masalların giriş kısımlarının kalıplaş masına yol aç ar. Masal söyleyicisinin kurduğ u bir iletişim şekli de kahramanın ağ zıyla kurduğ u iletişim şeklidir. Bu iletişim şeklinde masal söyleyicisi masal kahramanın yerine geçerek dinleyicileri masalın içine daha da çeker. Bu iletişim şeklinde dinleyici ile masal metni arasındaki sınır kalkar. Olaylar ve tasvirler masalı dinleyenler tarafından tam olarak algılanır. Bundan sonra masal söyleyicisi tarafsızlık tutumunu hep masal kahramanının lehine kullanarak taraf tutar. Böylece dinleyiciye dolaylı olarak masal mesajını empoze etmeye ç alışır. Bu da masal söyleyicisinin takındığ ı tarafsızlık tutumundan kaynaklanan iletişim şeklidir. Masal söyleyicisinin kullandığı bir iletişim şekli de diyalog yoluyla kurduğ u iletişim şeklidir. Bu aşamada masal söyleyicisi, kahramanları yoğun bir karş ılıklı diyalog iç erisine sokarak olayların gerekçeliğ inin açıklamasını yaparlar. Karş ılıklı diyalogların arttığ ı yerde zaman oldukça yavaş geç er. Bu durum masalın kalıplaş an yapısı iç erisinde önemli bir yer tutar. Bunun ardından masal söyleyicisi, masalın kapanış kısmından önce masal mesajını dinleyicilerine iletmeye ç alışır. Böylece dinleyicileriyle duygusal bir iletişim gerçekleştirir. Bu iletişim şek illeri masalın kalıplaş an yapısına katkı sağ lar. Buradan çıkarılacak bir baş ka sonuç da masalın iskeletini oluşturan giriş, gövde, kapanış kısımlarının bu iletişim şek illeriyle ilk yansımaları sunulur. Ş imdi bu iletişim şek illerinin masalın kompozisyon yapısında üstlendikleri görevleri daha ayrıntılı bir şekilde ele alarak, bu iletişim şek illerinin masalın kalıplaş an yapısı iç erisinde hangi konumlarda bulduklarını irdelemeye ç alışalım.

3.2.1.1. Masal söyleyicisinin dinleyici kitle ile tekerleme kalıbıyla kurduğ u iletişim şekli:

Masalın kalıplaş mış kompozisyon yapısında tekerlemeler, önemli bir görevi üstlenmişlerdir. P. N. Boratav tekerlemelerin görevlerini şöyle belirlemiştir:

“...Masal-baş ı tekerlemeleri masalcının veya dinleyicilerin isteklerine- ama, asıl, masalcının ustalığına-göre uzun veya kısa şek illeriyle masal başlamadan söylenir. Tekereleme, günlük hayatımızın ölçütlerine sığmayan, olmayacak işleri olağ an sayan bir masal dünyasına ayak basacak dinleyiciyi gerçek-üstü ve gerçek-dışı havaya alışt ırmak için bir giriş tir...”(Boratav, 1998: 33)

Masal söyleyicisi, böylece tekerlemenin yardımıyla masalın hangi sınırlarla çevrili olduğunu dinleyicisine ulaştıracaktır. Masal söyleyicisinin kullandığı her tekerleme, aslında her masalın, yıllardır yapılmaya çalışılan, tanımını oldukça açık bir şekilde yapar. Bu tanım⁹ masal dünyasının tekerleme yardımıyla dinleyiciye benimsetilmesi amaçlanır.

“...Asıl masalın metninde rastlanacak olanları çok geride bırakan şaşırtıcı hayal oyunlarıyla yalanın perdesi arkasından gerçeği görmeye, tekerleme, bir davet gibidir...” (Boratav, 1998:33)

İşte bütün bu hususlar, masal söyleyicisinin dinleyicisi ile kurduğu iletişimin ilk aşamasıdır. Bununla masal söyleyicisi, dinleyici kitlesini masal dünyasına sokmaya hazırlar. Aşağıdaki bir tekerleme örneğimiz bu hazırlayışın bir ifadesidir:

1.Matal matal matlı goz

Biri sıçan biri boz

Bindim bozun üstüñe

Gittim Haleb yoluña

Minareniñ oğlañı

Çıhtı damı loğladı

Bahtı ki ağası geliyo

İndi atı bağladı

Evvel zaman içinde

Halbur saman içinde

Develer tellal iken

Pireler çoban iken

Ben anamın beşiiñi

Tıngır mıngır salları iken

Bir varmış bir yohmuş

Allah'tan başka kimse yohmuş(Garı Ana Masalı)

Bu tekerleme örneği aslında kurgu bakımından oldukça basit ve bilindik bir tekerlemedir. “Garı Ana” adlı masalın giriş kısmındaki bu tekerleme, masal

⁹ Tekerlemeler hakkında daha geniş olarak “Geleneksel Yapı Bağlamında Kompozisyon Unsurları” adlı bölümde ele alacağız.

söyleyicisinin dinleyicisine icra edeceği masal hakkında bilgileri sunar. Masalda karşılaşılacak akla ve mantığa uygun olmayan olaylara, durumlara dinleyiciyi hazırlar. Tekerlemeler, masal söyleyicisinin kendini masal anlatmaya hazırlama görevini de üstlenir. Bu şekilde masalını söylemeye hazırlanan masal söyleyicisi bir anlamda da kendisini masal anlatmaya motive ederek dinleyici ile olan iletişimin en üst seviyeye çıkarmayı amaçlar.

Derleme çalışmamız esnasında derlediğimiz şu tekerleme örneğinde de masal söyleyicisinin dinleyicisine masalın mantığı hakkında bilgiler verecek tekerlemeyi söyleyip dinleyici kitlesi ile masal boyunca sürecek iletişim aktivitesini başlatır. İcra anında Mustafa Özoğul, bayanlardan oluşan dinleyici kitlesine masal anlatmada usta olduğunu, onun için kendisini iyi dinlemeleri gerektiğini, tekerlemeyi ve masalı anlatırken bir çok kez uyararak dinleyicinin kendisinde odaklanmasını istemiştir. “ *Dinnyoñuz mu*” şeklindeki soru kalıbı dinleyicisini masala ve kendisine pür dikkatle dinlemeleri hususunda uyarısıdır. Bu da onun bayanlardan oluşan dinleyici kitlesi ile kuracağı iletişimin kesintisiz olmasını istemesindedir. Tekerlemenin anlamsal boyutuna baktığımızda tekerlemelerdeki anlam masalın anlamı ile örtüşür. Masalın içerdiği anlamsal boyut masalın başında, usta masal söyleyicileri tarafından dile getirilen tekerlemelerle izah edilir. Bu da masal söyleyicisi ile dinleyicisi arasında kurulan iletişim bağının ilk merhalesi olarak dikkati çeker. Böylece masal söyleyicisi farkında olmadan masalın kalıplaşmış yapısına kurduğu bu iletişim şekli ile katkı sağlar.

P. N. Boratav, “...tekerlemelerin kaynağında bilinç altının bir ifadesi olan normal düşlerden başka, duyuları ve hayal gücünü kamçılayıcı bazı araçlarla elde edilen “yapma-düşler”in de payı olsa gerek...” (Boratav, 1998:37) diyerek tekerlemenin masal söyleyicisi ile dinleyici arasındaki iletişimin hangi boyutta gerçekleştiğinin bize ipuçlarını verir.

Aşağıdaki tekerlemedeki “*Ak sakallı kuşlar gördüm, Köprü akan daşlar gördüm; Kimin bahçesinde bir ağaç, dedi(Dilyoñuz mu), Dalsız budaksız, Üstüne bir kuş kondu, Kolsuz ayaksız.*” bu ifadeler masal söyleyicisinin dinleyicisi ile olan iletişimini daha da güçlendirmek için “yapma-düşler” kullandığını gösterir. Bu da tekerlemelerle kurulan iletişim şeklinin temel yapısını oluşturur. Aşağıdaki ikinci ve üçüncü tekerlemeler, Mustafa Özoğul’ un söylediği iki tekerlemedir. İkinci tekerleme ilk icrada anlattığı birinci masalda, üçüncü örnek de ilk icrada anlattığı

ikinci masaldadır. Üçüncü örnek birinci örneğin varyantıdır. İki örnek karşılaştırıldığında iki tekerleme arasında çok küçük farklılıklar vardır. Buradan anlaşılan Mustafa Özoğul' un bu tekerleme kalıbını dinleyicileriyle kuracağı iletişim için kullanmakta olduğudur.

2.Kim başlasa bitti bi ağaç dedi, dalsız budahsız

Üstüne bi guş gondu golsuz ganatsız

Çektik vurduh topsuz tüfeksiz,

Bişirdik odunsuz ocahta, yidik datlı damahta, dedi(Dinyoñuz mu)

Ayşe hātın, fili fili nerde aldın bu fili

Alladı pulladı,medineye yolladı

Medinenin gızaları

Yazı yazar elleri

Kuran ohur dilleri,

Ali bey hasta

Çorbası tasta

Püsküllü mavi

İnadına kavi

Hop tası,altın bilezik kaşı

Senin baban subaşı

Benim babam gölbaşı, demiş(Dinyoñuz mu)

Subaşını kızları

Etek etek kozları

Kırdık kozunu yedik

Öptük ela gözünü

Şu çalı senin olsun

Şu çalı benim olsun

Eğildik su içmeye

Kanat verdi uçmaya

Kanat kapısı açıldı.

İçine güller saçıldı. (Dinyoñuz mu)

Bir ahça iki ahça

Ben bilemem Arepça

Aldı beni ohuttu

Sırma saçmir dohuttu

Sırma saçmir ipliği
Hasir masir kekliği
Keklik saña ne gerek
Altı ameli gerek
Bir ucu yerde gerek
Biri ucu göğde gerek
Derelerde sel gibi
Depelerde yel gibi
Öncüt¹⁰ almış un gibi
Az gittik uz gittik dedi
Altı ay bi de güz gettik dedi(Dinyoñuz mu)
Yedi ay yol gettik dedi
O yalan bu yalan dedi
Garınçaya vurduh palan dedi
Sıçan gider tahır tuhur
Yeraltında halı dohur
Mahkemede ferman ohur
Güçük sıçan evlendi
Sivrisinek de saz çalacah dedi, biliyon mu
Minareyi duttum
Belime sohtum
Dolu dolu düğmeleri
Topun güllerini cebime doldurdum,
Darıdır deyin dedi(Dinyoñuz mu) (44.Değirmenci Hacı Efendi)

Aşağıdaki tekerleme örneği de Mustafa Özoğul tarafından anlatılan bir masalın giriş kısmında söylenmiştir. Bu masalda Mustafa Özoğul, söylediği(yukarıda verdiğimiz) diğer tekerlemelerden farklı bir tekerleme söylemiştir. Mustafa Özoğul, bu tekerlemesinde insanların bilinç altındaki duyguları harekete geçirerek yapma duygular etrafında tekerlemesini şekillendirir. Böylece masal söyleyicisi kuracağı iletişimin yoğunluğunu artırır. Bu tekerlemedeki kullandığı ifadeler, onun masal söyleme sanatında ne kadar usta olduğunu bize açık bir şekilde gösterir. Masal söyleyicisi kullandığı ifadelerle

¹⁰ Emanet

aslında insanoğlunun gerçekleştirmek istediği sınırsız isteklerini kullanır. Kendisini dinleyen dinleyici kitlenin insan olduğunu bilen usta masal söyleyicisi, bir nebze de olsa, anlatacağı masalarda bu istekleri dinleyicisi adına nasıl dile getireceğini tekerlemeleriyle ilk kez ifade ederek geliştireceği iletişimin adını koyar. “*Periler oğlana varıncıh, Dev adamı yiyincik, Dağlar daşlar dile gelincik, Kafdan Anka gelincik, Mirazlar olur demişler*” Bu örneklerde görüleceği üzere masal söyleyicisi, masalın işlevini çok iyi bildiğini gösterir. Buradan hareketle de dinleyicisine sunacağı icra gösteriminin kalıpsal ve anlamsal yapısı hakkında dinleyicisine ipuçları verir. Böylece iletişimin merkezinde kendisinin olduğunu dinleyiciye gösterir.

3.Hay diyeniñ hayına demişler

Vah diyeniñ vahuña demişler

Ağlamañın sızlamañın

Dadı olmaz demişler

Çiçek arıynañ sarılıncıh

Guş semaya varıncıh

Periler oğlana varıncıh

Dev adamı yiyincik

Dağlar daşlar dile gelincik

Kafdan Anka gelincik

Mirazlar olur demişler

Leblebi deyin demir yenirmiş

Aş deyin torpah yenirmiş

Su deyin ganlar içilirmiş

Gül deyin osuruh çiçeā derilirmiş

Mintan deyin çullar geyilirmiş

Çarıh deyin tahta geyilirmiş

Et deyin eşek yenilirmiş, biliyoñ mu

Bülbül gülüñü bilirken

Oğul ana deyin sızlarken

Devler cirit atarken

Padişahlar cirit oynarken

Balıhlar garada gezerken

İnsan deyin hayvanlar gomuşurken

Bir varmış bir yohmuş,

Allah'ın gulu çohmuş, (Şih Yusuf ile Şih Mamed varyantı)

Aşağıdaki tekerleme örneği yine usta bir masal söyleyicisi olan Cuma Er tarafından söylenmiştir. Bu tekerleme dikkatle incelenirse tekerlemenin kompozisyon yapısı Mustafa cumanın anlatacağı masalın akışının bir örneği gibi gözükür. Cuma Er, tekerlemesinde masaldaki olayların akış kurgusunu bir masalın akış kurgusu ile aynı doğrultuda çizmiştir. Tekerlemede bir masaldaki gibi olaylar ve kahramanlar zinciri tekerlemenin sonuna kadar belli bir kompozisyona dayanır. İşte bu örnek bizim yukarıdan beri ifade etmeye çalıştığımız fikirlerin en güzel örneğidir. Masal söyleyicisinin hafızasında şekillenen kalıplaşmış yapı tekerlemesinde de mevcudiyetini korumuş, tekerlemeye yansımıştır. Bununla masal söyleyicisi masalına başlarken dinleyicisine masal hakkında kısa bilgiler vererek iletişiminin bu yapı dahilinde gerçekleşeceğini ifade eder. Tekerlemenin sonunda adeta dinleyiciyi direkt olarak kendine bağlayarak kuracağı iletişimin haberini verir: “*Sular dolu balıhlan, Balıhların hepsi altın, Pullarını topladım, Ona buna dağıttım, Ahanik matalıma başladım*” Böylece Cuma Er, dinleyicisine masalına başlayacağını haber vererek geçeceği yeni iletişim boyutunun haberini verir.

4.Şıra asmadan boşanır

Bastıh dağlara bulaşır

Gözel benimle oynaşır

Benim ahlım sevdaya bulaşır

Atarım mendilimi geceye

Gece bilmez ne neye

Hangi bağ hangi dereye

Ben nideyim bu dezeye

Bu dezeyi nitmeli

Tospağaya vermeli

Cadolozu tospağa netsin

Dağa götürüp deve vermeli...

...Balıhların hepsi altın

Pullarını topladım

Ona buna dağıttım

Ahanik matalıma başladım

Başlarkene zamanın birinde bi padişah varmış,(Yedi Başlı Devlin – Canpolatin – varyantı)

Yukarıda belirttiğimiz husus Vakkas Korkamaz'ın anlattığı Dilki Ali adlı masalda söylediği bu tekerlemede de görülür. Masal söyleyicisi “*Yalancılıh dimeyek bu lafa,Laf olur bostanda*” diyerek masalının sadece yalana dayanmadığını dinleyicisi ile kurduğu bu iletişim ile haber verir. Tekermenin sonunda “*Cebindeki erigi, Bu matal dinleyenin, Ahani size dilki Ali*” kullandığı bu ifadelerle masalın başlayacağını haber verir. Böylece masalda kurulan ilk iletişim şekli olan tekerleme görevini tamamlayarak yerini masalın gövde kısmında ortaya çıkacak iletişim şekillerine bırakır.

Bohçada ayran satılırmış

Suda duz satılırmış

Eşşek havada uçarımış

Tosbalar göğe çıkarımış

Minareler cebe sārımış

Yimekler yarpahda¹¹ bişermiş

Yalancılıh dimeyek bu lafa

Laf olur bostanda

Matal matal matlı Ali

Cebindeki erigi

Bu matal dinleyenin

Ahani size dilki Ali

Vahtı zamanında bi tene Ali varmış(Dikli Ali Masalı)

Görüldüğü üzere masal söyleyicisi masalına başlamadan önce tekerleme kalıplarını kullanarak dinleyicisi ile ilk iletişimini kurar. Bu iletişim şekli masal geleneği içerisinde kalıplaşan bir iletişim şeklidir. Bunun için bu iletişim şekli masalın kalıplaşan kompozisyon yapısına doğrudan etki eder.

3.2.1.2. Masal söyleyicisinin taraf tutumundan kaynaklanan iletişim şekli:

Günümüz insanlığı yaşadığı sosyal ve ekonomik değişimlerini bugünkü halk üretilerine de ister istemez yansıtırlar. Bunun asıl sebebi ise çağımızda gelişen iletişim olanaklarının hızla artmasıdır. Bunun içindir ki

¹¹ Yaprak

“...Modernliğe geçiş sürecinin yaşanması, dolayısıyla, sözel icra ortamlarında tecrübe edilen en üst seviyedeki iletişimlerin etkilenmesine karşın, sözlü kültür ürünlerinin geleneklerine ve türlerine uygun kalıplar, anlatım ve kompozisyon öğeleri yaratmalarını ifade eden folklorun kalıplaşma özelliği, onların çatısını meydana getirir ve yaşamasını da sağlar...” (Dursun Yıldırım,1998: 37-42)

Halk bilgisi türlerinin en önemlilerinden biri olan masallar, çağımızın değişimleriyle ortaya çıkan yeni iletişim şekillerine rağmen gelenekten getirdiği kalıplaşmış özelliklere hala sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağın en güzel göstergelerinden biri de şimdi açıklamasını yapacağımız taraf tutumundan kaynaklanan iletişim şeklidir.

Taraf tutumundan kaynaklanan iletişim şekli masal geleneğinin bir parçasıdır. Derleme çalışmalarında icra ortamının öneminin anlaşılması ile birlikte bu iletişim şekli masal metinlerine araştırmacılar tarafından alınmakla birlikte bunun farkına varılmamıştır. Son yüzyılda gelişen halk bilimi yöntem çalışmalarında iletişim modelleri hakkında bilgiler verilerek bu iletişim şekillerinin metne olan katkıları irdelenmiştir.¹² Bu çalışmaların dışında masala ait icra geleneği hakkında oldukça dar kapsamlı çalışmalar yapılmış, bu çalışmalarda ise bahsini açacağımız bu husus üzerinde durulmamıştır. Halbuki masal geleneğinin icra ortamı da masal metninin ve onun kalıplaşan yapısının ortaya çıkarılması açısından oldukça mühimdir. Masal geleneğinde de icra ortamında söyleyici ve dinleyici arasında gelişen iletişim şekilleri vardır ve bunların masalın kalıplaşan yapısı içerisinde oldukça önemli katkıları vardır. Bu bağlamda icra anında masal söyleyicisi ve dinleyicisi arasında gelişen bu iletişim şekillerinin masal hakkında yapılan araştırmalarda göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Bu iletişim şekli, masal kahramanlarının masaldaki olaylar karşısında düştükleri durumların masal söyleyicisinin psikolojik dünyasında uyandırdığı izlenimlerin masal söyleyicisi tarafından dinleyici kitlesine duyurularak onların da bu duygulardan etkilenmesini sağlayan bir iletişim modelidir. Bu iletişim şeklini ortaya çıkaran masal söyleyicisi, dinleyicisine duygusal anlamda bir üstünlük kurarak, masaldaki kötü ve iyi özellikleri taşıyan kahramanlar arasındaki mücadelenin hangi boyutta gerçekleştiğini iletmeye çalışır. Böylece masal

¹² Daha geniş bilgi için bkz. “*Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*”, obanoğlu Özkul.

söyleyicisi, dinleyicisine masalın temel mesajı olan *iyiliğin galibiyetini*, iyi ve kötü arasındaki mücadelenin hangi şekilde sonuçlanacağını benimsetmeye çalışır.

Bunun yanında masal söyleyicisi, kahramanların karşılaştığı bu olayların gerçek hayatta da var olduğunu, onun için bu anlatılanlardan kendi paylarına bir ders çıkarmaları gerektiğini dinleyici kitlesine bildirir. Bunun neticesinde masal söyleyicisi farkında olmadan dinleyici ile duygusal anlamda bir iletişim kurar. Bu iletişim boyutu masal söyleyicisinin sıkça baş vurduğu bir iletişim şeklidir. Bununla masal söyleyicisi, dinleyici kitlesini masala daha sıkıca bağlanmalarını sağlayarak aralarındaki iletişimin daha yoğun hale gelmesini sağlar.

İşte masal söyleyicisi ve dinleyicisi arasında ortaya çıkan bu iletişim şekli, masalın kalıplaşmış kompozisyon yapısının yüzyıllardır şekillenmesinde oldukça önemli yer tutmuştur. Masal söyleyicisi icrasını yaparken kendisini dinleyen masal dinleyicisine bağlıdır. Dinleyicisinin istekleri ve arzuları onun için önem arz eder. Çünkü masal söyleyicisi dinleyici kitlesinin ilgisini daima ayakta tutmak mecburiyetindedir. Bu da masalın yapısına etki eder. Masalda ilginin nasıl canlı tutulduğunu belirtmek için, E. Rohde şu prensibi ileri sürer:

“...Halk, fakara ve sıkıntılı hayatın içinde gömülü kalmaktan hoşlanmaz, bu bilinen bir şeydir. Bu prensip hayal kurmanın rahatlığı içinde bile doğrudur; halk hayal kurmak isterken bile güçlüklerden sıyrılıp dinlenmek ister. Gerçek masal, işi şakaya vurarak masalı sınırlayan günlük olayların üstüne çıkamaz. Bu sınırlamadan tümünden kurtulup, fantastik ve hudutsuz bir dünyaya geçmeyi yeğler. Halk, kuşkusuz, masalda krallardan, kraliçeden söz eder. Ama bunlar sadece masallardaki krallardır ki her yere kolayca girer çıkarlar, başlarında da gece gündüz ağır bir taç taşımazlar...”(Azadovski, 1992: 64-65)

İşte bu iletişim şeklinde de masal söyleyicisi bunu amaçlar. Kahraman hangi tabakandan olursa olsun çektiği zorluklar aslında kendisini dinleyen dinleyici kitlenin sıkıntılarıdır. Bunun için masal söyleyicisi daima halkın çektiği zorlukları bünyesinde barındıran kahramanını savunur. Savunduğu kişi aslında kendi halkı, yani dinleyicisidir. Bunun için masal söyleyicisi masallarında kahramanın mutluluğuyla sevinir, üzüntüsüyle üzülür, açlığıyla açlık çeker, düğününde oynar ve her zaman masalının sonucunu kahramanın zaferiyle tamamlar.

İşte masal söyleyicisi bu hususu masalını anlatırken dinleyicisine hissettirmeye çalışır ki bu da masalını icra ederken kahramanları hakkında onu yorum yapmaya sevk eder. Yaptığı bu yorumlarla dinleyicilerini, kahramanları hakkında düşünecekleri şeyler hususunda etkiler ve aralarında bir iletişim bağı

gerçekleşir. İşte bu iletişim şekli masal söyleyicisi ile dinleyicisi arasında ortaya çıkan taraf tutma eylemidir. Bu taraf her zaman masalın baş rol oyuncusu kahramandır.

Masal söyleyicisinin bu tutumu onu, eserlerini canlı bir şekilde gösteren bir senariste benzetir. Masalı yazan masal söyleyicisi, masalı yöneten ise masal söyleyicisi ve dinleyicisidir. İki öge ortaya konulan bu senaryoyu birlikte canlı bir şekilde yöneterek onun şekillenmesinde rol oynarlar. Aslında masalın esas oyuncularını masal söyleyicisi ve dinleyicisidir.

Masal söyleme geleneği, bütün özellikleriyle bir bütünü yansıtır. Birbirine kenetlenmiş zincir halkaları gibi birbirine bağlı olan bu yapı, masal türünün temel kalıbıdır ki bu halkalardan birinin kopması bu geleneğin ortadan kalkarak yeni bir türe dönüşmesine neden olur. Bu da bize masal türünün sistemleşmiş, kalıplaşmış bir kompozisyon yapısının olduğunu açıkça gösterir.

Masal söyleyicisinin taraf tutumundan kaynaklanan iletişim şekli, masal söyleyicisi ile dinleyicisinin kuracağı bağın önemli bir halkasıdır. Bu halka masalın kalıplaşan kompozisyon yapısının en önemli unsurlarından biri olarak karşımıza çıkar. Bu iletişim şeklinin daha iyi anlaşılması, özelliklerinin daha iyi tespit edilmesi sağlıklı derleme çalışmalarına bağlıdır. Bunun için halk bilimi üzerinde çalışmalar yapan her araştırmacının bu hususu göz ardı etmemesi gerekir.

Derleme çalışmamız sırasında karşılaştığımız bu iletişim şeklinin örneklerini aşağıda vereceğiz. Bu örneklere masal metnin tümü ele alınarak dikkat edilmesi gerekir. Çünkü yukarıda belirttiğimiz gibi parçalar bir bütünün içinde anlam kazanır. Bu önemli ayrıntıyı da belirttikten sonra bu iletişim şeklinden ortaya çıkan örneklere bakalım.

Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Şeker Bey adlı masalda, masal söyleyicisi, Allah tarafından şekerden bir heykelin canlandırılmasıyla oluşan Şeker Bey adlı kahramanın, Şeker Bey'i çok uzaklardan gelen kız tarafından kaçırılmasından sonra duygularının ifadesi olan ve dinleyicisini padişah ve kızının tarafına yönelten bu sözleri dile getirir.

“Padişah da ağlıyo, padişah da seviyü ya, tek oğlan ya, he tek oğlan oluncu golay deāl, yazzıh gız netsin, hasret ya, golay deāl.” (Şeker Bey masalı)

Yine Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Şeker Bey adlı masalda masal söyleyicisi dinleyici kitlesini, kahramanın kendisinin ve ailesinin tarafını tutmaya

yönlendirir. *“Niye sevsin, gönülsüz sevilir mi, yazzih”* (Şeker Bey masalı) Aynı masalda Ayşe Şüküroğlu Soylu, Şeker Bey ve kız kardeşinin düşmanlarının elinden kurtulması ile bu ifadeleri dile getirmiştir. Böylece dinleyicisine kahramanlarının tarafına geçmelerini isteyerek bu olayı kendi hayatlarıyla karşılaştırmalarını ister.

“ayrış dünyada Şeker Bey galhsa kaçacak sanıyo, otursa uçacak sanıyo. Padişah da eyle, o da çoh severmiş, oğlum heç bi yere getmesin, yazzih golay mı sonadan bi oğlan bulmuş zorlan” (Şeker Bey masalı)

Cuma Er’in anlattığı Hırsız adlı masalda masal söyleyicisi, masalın kahramanı olan hırsızın, ülkesi adına padişah tarafından görevlendirilerek padişahın düşmanı olan Maharyos adlı düşmanı yakalamasından sonra dinleyicisini, kötü bir mesleği olan bir adamın bu mesleğini vatanı için kullanması ile onun tarafını tutmaya yönlendirir.

“baş edilir mi heç bu hırhızlan, helal olsun oynadıyu Maharyuos’u barmānda” (Hırsız)

Ayşe Şüküroğlu Soylu’nun anlattığı Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masalda, masal söyleyicisi fakir durumda olan bir ailenin zor durumundan bahsederek dinleyicisini bu fakir ailenin yanında yer almaları gerektiğini belirtir.

“Ama çoh, fakirlermiş, yazzih netsin garip, evde yoh, mecbur eyle ediyü”; “fakiler yatah yoh, o sargıya utanıyolar ellerine aldihlarıynan” (Muradına Nail Olmayan Dilber)

Ayşe Şüküroğlu Soylu’nun anlattığı yine Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masaldaki bu örneklerde masal söyleyicisi, masal kahramanı olan kızın padişahın oğluyla evlenmeye giderken teyzesi tarafından gözleri oyularak bir kenara atılması ve kendi yerine teyzesinin kızının geçmesi ve bunların bu padişahın oğlu ile karşılaştıktan sonra böyle bir tasvir yaparak adeta dinleyici kitlesine yol gösterir. Böyle dinleyicisine hangi tarafı tutacağını belirtir.

“Nası olsun, nur mu var ki suratlarında, yazzih o gız da dünyeye gözeli.” (Muradına Nail Olmayan Dilber); *“Cenab-ı Allah ona o gadek muhabetini veriyo, gadına da o gader sevmesizlik veriyu”* (Muradına Nail Olmayan Dilber)

Ayşe Şüküroğlu Soylu’nun anlattığı bir başka masal olan Hüsnü Yusuf’a Aşık Olan Kız adlı masalda, masal söyleyicisi masal kahramanı olan kızın camdan gördüğü gence aşık olması ile düştüğü duruma, dinleyicisinin acımasını isteyerek, onun tarafına geçmelerini ister.

“Ayrıh gız sararıyu soluyu, ne yemek yiyo, gız samana dönüyo yazzıh. Padişah da buna çoh üzülüyo. Tabii dünyada bi tek evladı oldü için.”(Hüsni Yusuf’a Aşık Olan Kız)

Yine Ayşe Şüküroğlu Soylu’nun anlattığı “Yedi Kaāt Arasında Biber” adlı masalda da masal söyleyicisi padişahın oğlunun kaçırılması ile padişahın düştüğü ruh halini belirtip dinleyicisine padişah ve oğlunun yanında yer almalarını belirtir.

“padişah ayrıh her gün perişan olmuş, dünyada bi tek oğlu varmış. Hergün sahalıñdan aşaa ağlıyo”(Yedi Kaāt Arasında Biber)

Bir örnek de Salih San tarafından 1949 yıllarında derlenerek “Her Bakımından Besni” adlı kitabında yer alan “Alına Yazılan Yazı Bozulmaz” adlı masaldan alınmıştır. Bu örnekte masal söyleyicisi, padişahın kızının evleneceği çobanın tasvirini yapar. Bu tasvirle masal söyleyicisi zor durumda olan kahramanını dinleyicisine benimsetmeye çalışır. Böylece dinleyicisi ile kahramanın tarafında olduğunu belirtir.

“Ahmed içeri gedip çağayı getirmiş, padişān yanına getirmiş, getirmiş ki ne getirsin , yavrucah eyle datlıymış ki sanki Allah gendi eliylen özenmiş de yaratmış. Gören gözler görmez olur, görmeyen gözler de pişmanlıhdan figan feryad eylemiş. Yanı eyleme datlımış yavrucah.”(Alına Yazılan Yazı Bozulmaz)

Mustafa Özoğul’un anlattığı Deniz Kızı ile Adam adlı masalda masal söyleyicisi, masal kahramanı olan adamın su kızı tarafından defalarca kurtarılmasına rağmen, masal kahramanının bu su kızına tepki göstermesi ile hemen onu savunmaya geçer. Böylece dinleyiciye hangi tarafın haklı olduğunu bildirir.

“Beheey , hakikaten de üç kere , dört kere bu su kızı kendini kurtardı. Ya su gızı haklı, boşuna sinirleniyü gıza.”(Deniz Kızı ile Adam)

Fatma Tedik tarafından anlatılan “Tilki, Tomuzlan, Tospağa” adlı masalda, masal kahramanı olan, kurnazlığı ile bilinen Tilkinin, değirmenciye bir buğday tanesi vererek yerine bir çuval un isteyip bunu vermeyen değirmencinin gelinini almasıyla onu eleştiri yağmuruna tutar. Böylece dinleyicisi ile ona yoğun bir eleştiri yapar.

“Habbe buğday ha, bi habbe buğday, bi habbe buğdaya ne işler çevirecek töremiyesice.”; Alıyu geliyu bu geliñi, onlar yazzıh, nerde sürünüyolarsa

sürünüyolar, onlar yazzıh, gandırdı buğdayı aldı geldi. (Tilki, Tomuzlan, Tospağa)

Bu örnek de Fatma Tedik tarafından anlatılan “Tilki, Tomuzlan, Tospağa” adlı masaldan alınmıştır. Bu örnekte de masal söyleyicisi tilkinin aç gözlülüğünü eleştirerek dinleyicisine hangi tarafta olmaları gerektiğini bildirir.

“Neyse bunlar bi tene donuz dutuyolar, hanı pis bi heyvan var ya, ondan dutuyolar, pis mis dinler mi dilki, aç gözlü ya” (Tilki, Tomuzlan, Tospağa)

Fatma Tedik tarafından anlatılan Doh Donuzlan Hacı Aslan adlı masalda, masal söyleyicisi, masal kahramanlarından biri olan fakir kadının kız kardeşi tarafından uğradığı ezikliği bu örnekle eleştirerek dinleyicisinin hangi tarafta yer almaları gerektiğinin mesajını verir.

“Beslemeye örgetliyu şırfıntı, geri topluyu, gergi topluyu alıyu, geri topluyu alıyu, ondan sona şey diyu, geri dönüyu, topladılar, aha geri açılıyu surfa, bi gaşî ağzına değirecek maâl, ağzına değirecek maâl” ; Hanan harap ola ha, iki kere dediği ha, iki kere dedi, ondan sona diyu ki, şey diyu , hatın ağam geliyu, hatınım ağam geliyu, garere gele ağam beley ki, tanlalasıca , vallah şırfıntılar, fıhara oluncu gardaşın da bahmaz, bacın da bahmaz (Doh Donuzlan Hacı Aslan)

Vakkas Korkmaz tarafından anlatılan “Üvey ana” adlı masalda, masal söyleyicisi, masal kahramanlarından biri olan babanın hanımını kaybetmesiyle çocuklarına bakamaz hale gelip yeni bir kadınla evlenmesinin gerekçesini dinleyicisine benimsetmeye çalışarak onun tarafında yer almaları gerektiğini belirtir.

“Vahtı zamanında bi herif varmış, bu herifin bi de avradı varmış, bi de bunların iki tene çağaları varmış, zaman oluyü işte, neyse, bu adamın bu avradı ölüyü, bunuñ bu avradı ölüncü işte, herif daha genç, iki tene de çağası var, yazzıh netsin bu herif, artı dayanamıyü, bahamıyüçağalara, çağalar yemek neyin istiyü, bu da yapamıyü, edip çatamıyü , artı netsin, gonu gomşu buña bi avrad buluyü, buluncuh bu da evleniyü,”(Üveyna)

3.2.1.3. Masal söyleyicisinin diyalog yoluyla kurduğu iletişim şekli:

Masal söyleyicisinin masalını icra ederken dinleyicisiyle kurmaya çalıştığı iletişim şekillerinden biri de diyalog yoluyla kurulan iletişim tarzıdır. Bu iletişim tarzında masal söyleyicisinin kullandığı yöntem, masal kahramanlarının ve masalda yer alan birinci, ikinci derecedeki karakterlerin birbirleriyle

konuşturulmasıyla ortaya çıkan bir tarzdir. Bu tarz, masal icra etme geleneği içerisinde mevcudiyetini hep korumuş, masal söyleyicileri tarafından geliştirilerek masalın kalıplaşan yapısında önemli bir yere sahip olmuştur.

Masal söyleyicisi, bu iletişim tarzı ile masal olaylarının akışını kontrol ederek ana olaylar etrafında gelişecek diğer yardımcı olayların birbirleri ile olan bağını, masal karakterlerinin yardımıyla sağlar. Bu durum masalın hem metnine hem de icrasına canlılık getirerek masalın hareketli bir yapıda olmasını sağlar. Salih San tarafından 1940-50 yıllarında derlenip tahminen yazarın metne müdahalesiyle kahramanların birbiriyle olan diyaloglarının yazar tarafından çıkarılması ile ortaya çıkan bu masal metninde diyalog yoluyla kurulan iletişim şeklinin masalın kalıplaşmış yapısı için ne kadar önemli olduğunu daha rahat anlayabiliriz:

“NE YAPARSAN KENDİNE MASALI”

Anadolu'muzun güney kısımlarında oturan birkaç ihtiyar birleşerek fakir olduklarından dilenmeye çıkmışlar. Muhtelif yerleri gezdikten sonra bir köye gelerek bir eve misafir olmuşlar. Çok acıkmış olan dilenciler ev sahibinden yiyecek istemişler, ev sahibi de bunları istemediğinden zehirli yimek yaparak torbalarını doldurmuş. Bunlar azıklarını tutmuşlar ve köyden ayrılarak bir suyun başına gelmişler. Tam yiyeceklerini yiyecekleri vakıt uzaktan bir asker görünmüş, o da çok acıktığından ve dizlerinde derman kalmadığından bunlardan yimek istemiş. Meğer bu da o yimeği veren ev sahibinin askerden terhis olup da köyüne dönen oğlu imiş. İhtiyarlar o köyden aldıkları azıkları azığı bu askerin yalvarmasına dayanamayarak o askere vermişler. Asker yir yimez hemen orda ölmüş. İhtiyarlar zatan yimeği yimeye başlamamışlarmış. Bu askerin öldüğünü görünce ağızlarına srmemişler. İhtiyarlara da bişey olmamış. Kadının zehirli yimeği oğluna nasip olmuş. Kötülükten kötülük yapan zarar görür, insan açtığı kuyuya kendi düşer, ne yaparsan kendine.”

Bu masal metninde görüldüğü üzere karakterler arasında hiçbir diyalog bulunmamaktadır. Bu da bize bu masal metnin kısaca özetlendiğini, motiflerinin ve epizotlarının çıkarıldığını açık bir şekilde göstermektedir. Masal söyleyicisinin diyaloglarla kurduğu iletişim şekliyle anlattığı masalarda ise motifsel yapının çok geniş bir şeklide yer aldığını görürüz. Çünkü masallardaki olayları harekete geçiren kahramanlardır. Kahramanların aktif olmadığı masalarda, yani olay örgülerinin çıkarılarak karakterler arasındaki bağın azaltılması ile, motifler ve

epizotlar da etkinliğini yitirerek masal metnin donuk ve kısa bir halde ortaya çıkmasına neden olur. Masalda hareketin ortaya çıkmasını sağlayan kahramandır ki bu da masaldaki diğer karakterlerin kendisine yardımcı olmasıyla gerçekleşir. Böylece masal kahramanının ve diğer yardımcı karakterlerin karşılıklı diyalogu masaldaki motifsel ve epizot yapısının gelişmesine katkı sağlar. Bunun içindir ki masal söyleyicileri, dinleyicisine masallarını icra ederken diyalog yolu ile kurduğu iletişim şekli ile daha cazip gelmesini sağlamayı amaç edinirler. Bu masal geleneğinin vazgeçilmez bir ögesidir. Yukarıda sıraladığımız bu hususlar hiç şüphesiz masalın kalıplaşmış kompozisyon yapısına doğrudan etki eder.

P. N. Boratav, "...Masalın esaslı karakterlerinden biri, seri ve kısa bir tahkiye tekniğine sahip olmasıdır. Vakanın süratle cereyanı onun tesir vasıtalarından birini teşkil eder. Konuşmalar herhangi bir dramatik veya lirik tesirden çok, yine vakanın heyecanını takviye gayesi gözetilerek konmuş tali unsurlardır..."(Boratav, 2002:46) diyerek diyalogla anlatma tekniğinin masalın olaylarının daha heyecan verici bir yapıya bürünmesinde etkili olduğunu belirtir.

Masal söyleyicisi, masalında diyalog tekniğini kullandıkça olayların akışını heyecan duygusuna yaklaştırır. Aşağıdaki örnekte bu hususu rahatlıkla görebiliyoruz.

Bu örnek Cuma Er'in anlattığı Canpolat adlı masaldan alınmıştır. Cuma Er, derleme çalışmalarımız esnasında, icra ettiği masalarda diyalog ile iletişim kurma tekniğini en çok kullanan masal söyleyicilerinden biriydi. O, yukarıda belirttiğimiz hususu büyük bir ustalıkla uygulamaktaydı. Masallarında kahramanları ile diğer karakterleri arasında etkin bir diyalog yapısı kurarak dinleyicisinin heyecanını daha da artırıyordu. Bu masalda da padişah olan babalarından izin alarak ayrılan gençlerin en küçüğünün, babasının verdiği öğüdü dinlemeyerek gerektiği yoldan gitmemesi ile bu yolun sonunda karşılaştığı devle kavga etmeden önce kurduğu diyalogu görmekteyiz. Dev ile kahramanın mücadelesini masal söyleyicisi, diyalog yoluyla daha heyecanlı bir yapıya büründürerek dinleyicisi ile olan iletişim aktivitesini geliştirir. Bu da görüldüğü üzere masalın kompozisyon yapısına doğrudan etki eder.

"Bunlar çıkmışlar yola , büyüğü sağa , ortancılı ortaya , küçüğü ortada kalmış . O da ne yapsın sola gitmiş. (gider dönmez yolmuş ora) Gitmiş bakmış ki güzel yeşillik bir bahçe var. Adam burda yatayım demiş. Dev bakmış ki (devlerin bahçesi bura) bir adam yatıyor . Atı da yanında . Dev adamın yanına gitmiş.

“Yav bura kuş uçmaz kervan geçmez , nerden düştün buraya, ” demiş .

“Geldim, ” demiş.

“Hazır ol, ” demiş dev.

“Hazırım, ” demiş.

*Bu hemen ata binmiş , bir güz varmış . Güzü atınca atın karnına değmiş .
Adam düşmüş gitmiş. Ortalık toz duman olmuş .*

“Ey kafır hazır ol, ” demiş .

Bakmış adam diri , duman çekilince , bu nasıl oldu , demiş .

“Hazırım, ” demiş.

*Gelmiş devin kellesini kesmiş devin oğlu. Orda devin yanında da konakta
bir kız varmış .”(Canpolat)*

Masal söyleyicisinin yaygın olarak kullandığı diyalog yoluyla iletişim şeklinin bir başka özelliği de masal kahramanları ile dinleyici kitlenin yüz yüze gelmesini sağlamasıdır. Bundan kastımız, olayları harekete geçiren kahramanın bu olaylar neticesinde takındığı tutumlarla, gösterdiği davranış kalıplarıyla kendine ait özelliklerin dinleyici kitleye benimsetilmeye çalışılmasıdır. Zorluklarla mücadele eden, kötü niyetli insanlarla uğraşmak zorunda kalan kahraman, onlarla olan mücadelesini hiç bırakmaz. Bu mücadeleyi sürdürecektir kişinin de hangi özellikleri taşıması gerektiğini masal söyleyicisi, kurduğu bu diyalog sistemiyle dolaylı olarak dinleyicisine ulaştırır. Bu örnek de yine Cuma Er ‘in anlattığı Can Polat adlı masaldan alınmıştır. Bu örnekte masal kahramanı karşılaştığı ilk devî öldürdükten sonra devin tutsak ettiği kız ile kurduğu diyalogla kahramanın diğer devle mücadele edeceğinin ipucunu vererek kahramanın korkusuzluğunu dinleyicisi ile karşı karşıya getirir. İşte böylece masal söyleyicisi, kahramanın cesur olma özelliğini dinleyicisine ulaştırır.

“Gelmiş devin kellesini kesmiş devin oğlu. Orda devin yanında da konakta bir kız varmış . (Dürbünlen bakıyor ya görmüş, dev o kızı bir yerden çalmış, hocamız biz ohuldayken bunu göstertmişti, eskerde de gördüm)

“Hay , senin ayağının altını öpeyim. Sen bu işi ne güzel ettin.”

“Ne ettim ki ?”

“Daha ne yapacaksın devi öldürdün . Bunu kimse öldüremedi ,” demiş.

Gelmişler konağa , kız demiş ki.

“Ne kadar öteberi varsa yükleyip gidelim.”

“Yok, demiş, bu yol nereye gidiyor,” demiş .

“Böyle gidiyor, demiş, o yolun sonunda iki başlı dev var, demiş. Seni öldürür gitme,” demiş.

“Yok,” demiş.

Ne kadar çabaladıysa dinlememiş. Demiş ki:

“Sen ölmezsen geri döndüğünde beni götüreceğine söz veriyor musun?”

“Veriyorum ,” demiş.

“Allah işini rast getirsin , git,” demiş.”(Canpolat)

Yine bir başka örnekte de masal söyleyicisi kötü karakterli masal kahramanını diyalog yoluyla dinleyicilerine tanıtır. Bu örnek Ayşe Şüküroğlu Soylu tarafından anlatılan Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masaldan alınmıştır. Teyzesinin tuzağına düşerek gözlerini kaybeden masal kahramanını yoldan bulan yaşlı bir adamın kızı eve alıp götürmesiyle karısının kızın

gelmesine karşı çıkmasını ifade eden bu örnekte bu kadının kötü özelliği dinleyiciye tanıtılır:

“Gız, diyo, senin heç mi kimsen yoh?”

Diyo ki:

“Kimse yoh baba,” diyo.

Gözü görmüyo ya, gızı icabında orda, gucāna alıyo, götürür götürmez eviñe götürüyo.

“Sen sığdın da bu gız mı galdı,” diyo. Gadını çoh hayasızmış, (Allah insanı nefesine minnet ettirmeye, insanoğlu hep zengin sever, amma gerkeş aynı bir)

“Heç gattiyen goymam, diyo, bu kör mü galdı, diyo, getirecek!”

Gız buña ağılyo,” (Muradına Nail Olmayan Dilber)

Aynı hususa bir başka örnek ise Fatma Tedik tarafından anlatılan Doh Donuzlan Hacıaslan adlı masalda geçmektedir. Bu masal yukarıda örnek verdiğimiz Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masalın başka bir söyleyici tarafından anlatılan varyantıdır. Varyant olan bu örnekte de aynı olay diyalog yoluyla dinleyiciye iletilir:

(“Bu kim eyle, gözün mü yoh ne, gızım gocayım,” diyu.

“Goca baba navar, diyu, itin köpēn olum, diyu, beni apar,” diyu.

“Gızım, diyu, benim garım var ki, diyu, ortalıñ şırfıntısı¹³, diyu, seni de govar beni de govar, diyu, ortalıñ şarmutası¹⁴, diyu, nassı aparım seni,” diyu.

“Goca baba beni apar, diyu, seni de beslerim, beni de beslerim,” diyu. Ondan sona geri dönüyular, şeyler diyular ki, canını alasıcalar:

¹³ Fahişe

¹⁴ Erkeklerle düşüp kalkan, kötü kadın

“Behey, herifin kör getiriyu,” diyolar.

“Canını ala senin, diyu, gendi sığdı da bu galdı, diyu, gendini de govarım onu da govarım, diyu, govarım,” diyu,) (Doh Donuzlan Haciaslan)

Görüldüğü gibi aynı masalın farklı iki varyantında aynı olayın ifade tarzı oldukça birbirine yakındır. Her iki masal söyleyicisi de bu olayı diyalog yoluyla kurulan iletişim şeklini seçerek dinleyicilerine kahramanlarının özelliklerini gösterirler. İşte bu örneklerde bize masal söyleyicisinin kullandığı iletişim şekillerinin masalın kalıplaşmış yapısındaki etkisini açıkça gösterir.

Diyalog yoluyla iletişim şeklinin bir başka özelliği de masaldaki önemli olayları, kahramanların ağzından masal söyleyicisinin söyletmesidir. Masaldaki olayların düğüm noktası olan bu olaylar, masal söyleyicisi tarafından kötü veya iyi özelliklere sahip olan kahramanlara söylenir. Böylece masal söyleyicisi olayların düğümü olan bu kilit olayları kahramanlara söyleterek dinleyicisinin dikkatini bu noktada yoğunlaştırır.

Bu örnek, Cuma Er tarafından anlatılan Can Polat adlı masaldan alınmıştır. Bu masalda masal söyleyicisi, kahramanın düşmanı olan Can Polat adlı devı öldürmek için bir çok yola başvurur, fakat öldüremez. Sevgilisi olan kız devle evlendirerek onu nasıl öldüreceğini öğrenmesini ister. İşte aşağıdaki bu diyalog, bununla ilgilidir:

“Yav sen beni buraya kapattın , ne sırrını anlatıyorsun ne konuşuyorsun.”

“Benim sırrım şu ağaçtaki elmada,” dedi.

Dev ava gidip döndükten sonra baktı ti kız, elma ağacından topladığı elmaları ipe bağlamış. O zaman dev:

“Yav bu insanoğlu akılsız olur derlerdi de inanmazdım. Hiç benim sırrım elmada olur mu ?”

“Ee söyle o zaman , ne var ki bunda?”

“Söylerim ama oğlana söylemeyeceksin.”

“Tamam.”

“Yukarı dağda bir mağarada kara eşek var. Onu öldürünce can dizime çıkar, onun karnunda bir tavşan var, tavşanı da öldürürse can kuşağıma çıkar, tavşanı tutup bacağındaki tabakayı alıp içindeki yumurtayı kırarsa işte benim sırrıma ulaşır, beni öldürür,” dedi.(Can Polat Masalı)

Bu örnek de Cuma Er tarafından anlatılan “Yedi Başlı Dev” adlı masaldan alınmıştır. Bu masal “Can Polat” adlı masalın varyantıdır. Bu varyantta da aynı olay masal söyleyicisi tarafından kahramanın girdiği diyalogla çözüme kavuşturulur. İki örneğe de dikkat edilirse olayın ifade ediliş tarzı kalıplaşmış bir yapı halinde masal söyleyicisi tarafından ifade edilir.

“Yav sen de çoh ahılsızmışsın, diyu, heç sıırım armutda olur mu,” diyu.

“Ne benlen oyun oynuyon, diyu gız, navar, diyu ben senin avradın deāl miyim, diyu, niye sahlyun benden,” diyu.

“Eyi, diyu dev, ama oğlana demiyecān,” diyu.

“Eyi,” diyu.

“Bah, diyu, şindi eyi dinle, aha şu garşı dağda bi mağra var, mağrada bi tene eşek var, o eşşā öldürüncük canımın yarısı geder, diyu, onun garnundan da bi tene davşan çihar, onu da öldürüncük, canım birez daha geder, davşanın da bacağında güççük bi sandıh sahli, onu da alıp açıncı içindeki cevizleri gırarasa ahani ben de köklü öllüm,” diyu dev.”(Yedi Başlı Dev, Can Polat masalının varyantı)

Masal söyleyicisinin kullandığı bu iletişim şekli masal kompozisyonun oluşmasında önemli rol oynamıştır. Bu rolün daha iyi anlaşılması için icra ortamının öneminin korunduğu derleme çalışmalarından elde edilen masalların incelenerek irdelenmesi gerekmektedir. Bunun yanında yapılan çalışmalarda farklı bölgelerde, farklı masal söyleyicileri tarafından icra edilen farklı masal metinlerinin karşılaştırılmaları gerekmektedir. Bunun için bu konuda araştırma yapacak araştırmacıların bu hususu da göz önünde bulundurarak çalışmalarını gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

3.2.1.4. Masal söyleyicisinin masalın mesajını vermek için kullandığı iletişim şekli:

Masalların en önemli özelliklerinden biri de dinleyici kitleye sahip olduğu toplumun normlarına göre mesajlar vererek bu toplumu oluşturan her bireyin ahlaki yönden gelişmesini, zorluklarla mücadele edebilmesini amaçlayan kalıplaşmış mesajlardır. Her masal kahramanı, bu mesaj yapısının birer savunucusu ve yansıtıcısıdır. Kahramanın devlerle mücadelesi aslında insanoğlunun karşılaştığı her zorluğu isterse yenebileceği fikrini veren masalın kalıplaşmış mesajlarından biridir. Masaldaki kahramanların, çok fakirken zengin olmaları, padişah olmaları gibi sosyal tabaka değişikliklerini işleyen motiflerin oldukça sık kullanılması insanlara “ne oldum deme, ne olacağım de” atasözündeki mesajı veren bir fikirden başka bir şey değildir.

“...Günümüzde de bir yerlere gelebilmek için verilen uğraşlarla, masalarda verilen uğraşlar arasında bir paralellik kurulamaz mı... İnsanların bu yaşam pastasından, iyi bir pay alabilmek için, daha ilkokul öncesinden başlayarak hazırlandıkları ve sırayla kazanmak zorunda oldukları sınavlar, masallardaki mutlu sonlara ulaşabilmek için, öldürülecek devlerden başka bir şey olmasa gerek...”(Boratav, 2001: 4)

Masallar, insanoğlunun yüzyıllar boyunca yaşadığı bütün nefsi mücadelelerin yansıtıldığı bir gösterim merkezini andırır. Kötü niyetli ve iyilik severlerin mücadelesi masalın zıtlıklar üzerine kurulu kalıplaşmış teminin oluşmasını sağlamıştır. Masalların başında başlayan bu zıtlıklar savaşı masal sonunda iyilerin kazanması, bunun sonucunda da kötülerin cezalandırılması ile sonuçlanır.

“...Masalarda çoğunlukla iyilik, dürüstlük, adalet ve çalışkanlık üstün gelmekte ve yine çoğunlukla masallar mutlu sonla bitip, iyiler hak ettikleri yere ulaşırken, kötüler de cezalarını çekmektedirler...” (Boratav, 2001:4-5)

Her zaman iyiliğin galip gelmesi masalın insanlara her zaman cazip gelmesini sağlamış, bu da masal geleneğinin oldukça sistemleşmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşte masal söyleyicisinin masalını icra ederken dinleyici kitlesine masalın yukarıda sıraladığımız mesajsal boyutunu ulaştırmaya çalıştığı kanal da masalın mesajını vermek için kullandığı iletişim şekli kanalıdır. Masaldaki mesaj yapısı farklı mesajlardan oluşabilir. Masalın genelinde bulunan bu yapı masalın bütününde farklı görünümde yer alabilir. Bunun yanında masalarda esas

düşünceyi ifade eden temel mesajlar vardır. İşte bu nokta masal söyleyicisi, masalın bu temel mesajını dinleyicisine vermek için onların doğrudan anlayabileceği bir ifade şeklini kullanır. Bu da masal söyleyicisi ve dinleyicisi arasında bir iletişim şeklinin ortaya çıkmasında en büyük etkidir. Oluşan bu bağla masal dinleyicisi masalın kendilerine verdiği dersi öğrenerek vicdan dünyalarındaki akislerin seslerini duymaya başlarlar. Böylece masal söyleyicisi hem masalın mesajını dinleyicisine ulaştırır hem de onların bundan etkilenmelerini sağlayarak onlar üstünde ahlaki değerleri bilen bir kişi olarak etki bırakır.

Her usta masal söyleyicisi bu iletişim şeklini oldukça profesyonel şekilde kullanmayı bilir. Her usta masal söyleyicisi öğrendiği bu kalıpsal mesajlara yenilerini ekleme yoluna gidebilirler. Fakat masalın kalıplaşmış mesaj biçimleri, ana fikirleri vardır. İşte bundan dolayı bu geliştirme fazlaca bir yekun tutmayarak gelenekte var olan sınırlar içinde kalır. Fakat bu sınırlı ana fikirleri, mesajları sunma şekilleri masal söyleyicilerini birbirinden ayıran noktalardan biridir.

Bu iletişim şeklini masal söyleyicisinin kullanma isteği biraz da dinleyicisini yönlendirme isteğinden ileri gelir. Çünkü masal içinde gizli olarak verilen mesajlar, ana fikirler, dinleyici tarafından tam olarak algılanmayabilir. Her dinleyici masaldan farklı yorumlar çıkarabilir. Çünkü dinleyici kitleyi oluşturan her birey aynı dünya görüşüne, aynı eğitim ve yetişme tarzına, doğal olarak da düşünme yeteneğine sahip değildir. Bunun için masalın vereceği mesajın netliğinin iyi olmaması masalın cazipliğine gölge düşürebilir. Bu da sıkıcı bir icra demektir ki masal söyleyicisi hiçbir zaman sıkıcı icraları zevkle işlemez. Onun için önemli olan icra anın hangi yapıda olacaktır. Yoksa ortaya çıkacak masal metnini uzunluğu veya kısalığı, geleneğe uyup uymaması onu ilgilendir ve düşündürmez. Onun icrasının yapısını etkileyecek öğe dinleyici kitesidir. Onun içinde masal söyleyicisi kendisini usta sınıfına sokan bütün meziyetlerini kullanarak dinleyici kitlesinin ilgisini canlı tutmak ister.

Masal söyleyicisi bu iletişim şekli ile aslında kendi görüşlerini de dinleyicisine ulaştırır. Hayata hangi pencereden baktığını karşısındakilere benimsetmeye çalışarak onları da kendi yanında görmek ister. Çünkü o da bir insan olduğu için haklı olduğunun insanlarca onaylanmasıyla tadacağı hazzın zevkini çıkarmak ister. Nihayetinde o da bir insandır ve her insanın tattığı her

mutluluğu tatmak istemesi onun da hakkıdır. Bu da onun icra ettiği masalların kalıplaşmış kompozisyon yapısına katkı sağlar.

Onun bütün bu özellikleri gelenekten gelen bütün kalıplaşmış yapıları etkileyerek masalına kendinden bir şeyler katmasını sağlar.

“...Bir sanat yaratması salt konu değildir, bir theme ile, bunu geliştiren adsız-soyut insan çizgilerinden meydana gelmiş bir masal da düşünülemez. Ana theme ile, ve onu süsleyerek genişleten, uzatan, dolgunlaştıran nakışlar(motifler) ile, her biri kendi dilini konuşarak, kendi oyunlarını göstererek, masalı seslendiren, kıvıldatan canlı varlıklar(kişiler biri bütün halindedir. Nakışları boyayan ve seslendiren ise masalci dediğimiz sanatçıdır...)”(Boratav, 1998: 14)

Bir sanatçı edasıyla masalını icra eden masal söyleyicisi, dinleyicisini her yönden memnun ederek yaptığı işten kendisi de zevk almayı ister. Bunun için dinleyicisi ile arasında yoğun bir iletişim akışının varolması gereklidir. Bu iletişim akışının sağlıklı bir şekilde yaşandığı icra ortamlarında en güzel masal metinleri ortaya çıkar. Masal söyleyicisinin masalın mesajını vermek için kullandığı iletişim şekli de bu noktada önemli fonksiyonları taşır.

Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı “Muradına Nail Olmayan” Dilber adlı masalda, zor durumda olan masal kahramanın yaşlı bir adam tarafından bulunup kendi evine götürüldükten sonra yaşlı adamın karısı kızı kabul etmez. Fakat kahraman saçını yıkayınca yıkandığı suların altın olmasıyla kadın kızı sever. İşte burada masal söyleyicisi dinleyicisine ince bir mesaj gönderir. İnsanların paraya önem verdiklerini gizli bir şekilde dinleyicisine ulaştırarak bu kanaldan dinleyicisi ile iletişime geçer. Böylece masalın bir mesajı dinleyiciye iletilmiş olur.

“Gadın sevmeye başlıyo, gadın bāārīña basıyo, fiharalarmış. Ayrıh parayı goyacak yir bulamıyolar, neyse üç günde bi kere yuyu, üç günde bi kere yıhıyu gızı. Ayrıh gız şey oldu, seviyu gızı. Neyse bir gün zamanında hoşuna geliyu gızı, gadın da çoh seviyu”(Muradına Nail Olmayan Dilber)

Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Yedi Kaat Arasında Biber adlı masalda da, kahraman babasından yedi kaat arasında biber ister. Babası da gittiği ülkede bunun ne olduğu sorar soruşturur. Bunun sadece padişahta olduğunu öğrenerek bunu padişahın ister. Yedi Kaat Arasında Biber denilen şey aslında padişahın oğludur. Bir bezirganın padişahın oğlunu istemesi padişahı sinirlendirir. Böylece padişah bezirganı korkutur. Bezirgan da kızını cariye olarak satar. Daha

sonra bu kız gelişen olaylardan sonra padişahın güvenini kazanır. Aşağıdaki örnek padişah ile kızın karşılaştığı andır. Masalın ana olayı olan ve aşağıda masal kahramanı tarafından özetlenen olayın mesajı aşağıda kahramanın ağzından masal söyleyicisi tarafından dinleyici kitlesine ulaştırılır. Burada masal söyleyicisi büyük konuşmama, insanın büyük konuşunca başına her şey gelebileceğini ve insanların hakir görülmemesi gerektiğini dinleyici kitlesine bildirir.

“Gızım dile dilēni, dilēni verim,” diyo.

“Benim dilēm senin sağlın, diyo, ben dünyada heç bişey istemiyum, diyo, başıña geleni gonuşuyo, ben bi bezirgan gızıydım, diyo, abalarım altınlar istedi, inciler istedi, diyo, bu memlekete gelmiş, diyo, hocam da yedi kaāt arasında biberi saā getirsin dedi, diyo, o zaman gaveze gelmişsin sen, babamın başıñı kestirtecekmişsin, neyse bilmezliğe saymışsın, diyo, babam da geldi gaveze geldiiñi söyledi, diyo, beñi cariye olarak sattı,” diyo, iki gözüne iki mendil basıyo.(Yedi Kaāt Arasında Biber)

Salih San tarafından derlenen, 1949 yılında yayımlanan, “Alına Yazılan Yazı Bozulmaz” adlı masalda padişah veziri ile seyahate çıkar. Yolda gelecekle ilgili kehanet yapan bir adam ile karşılaşır. Bu adam padişahın kızının fakir bir çocuk ile evleneceğini söyler. Padişah da bunu bozmak için bu çocuğu bularak onu öldürmeye çalışır. Fakat başaramaz. Aşağıdaki örnekte insanın kaderinde ne varsa onun olacağı mesajı masal kahramanlarına söylenilerek dinleyiciye bu mesaj ulaştırılır.

Vezir ahıllı oldū için hemen anlamış, padişah demiş ki vezirine:

“Vezirim yazılan yazı bozulmazmış, ama biz de bi delilik ettik, bi eşeklik ettik” deyi hayıflanmış padişah.

“Padişām ben saña yazılan yazı bozulmaz demedi miydim, bah görüyon ya ne senin gücün yeter, ne benim,” demiş.(Alına Yazılan Yazı Bozulmaz)

Yine Salih San tarafından derlenen, 1949 yılında yayımlanan, “Erdem Güzeli” adlı masalda masalın başında üç kız kardeş kendi aralarında padişahın oğlu ile evlenirlerse yapacakları vaatleri birbirlerine söyleyerek iddialaşırlar. En küçük kızın vaadi ise altın perçemli çocuk dünyaya getirmektir. Padişahın oğlu bu vaatleri duyar ve bunlarla sırayla evlenir. Bu vaatleri gerçekleştiren kız olur. Kız

kardeşleri bunu kıskanarak ona köpek yavrusu doğurdu diye iftirada bulunarak padişahın oğlunu kandırırlar. Padişah da karısını cezalandırır. Çocuklar da bir cazı garısı tarafından dereye atılır. Çocuklar büyüyünce babaları ile karşılaşır. İşte bu karşılaşma anında masal kahramanının babasına serzenişi aşağıdaki örnektir. Örnekte verilen mesaj herkesin söylediği sözlere inanılmaması gerektiğidir. Her sözün aslının öğrenildikten sonra gerekenin yapılması gerektiğidir. İşte masal söyleyicisi, dinleyicisine bu mesajı böyle ulaştırır.

Erdem Gözeli de dedi ki:

“Benim atım taş demir yir” diye cevap verdi.

Padişah dedi ki:

“At daş, demir yir mi,” dedi.

Erdem gözeli de dedi ki:

“Adam köpek yavrusu doğurur mu,” deyin cevap verdi.(Erdem Güzeli)

Salih San tarafından derlenen, 1949 yılında yayımlanan, “Hırsızla Yankesici” adlı masalda, masalın kahramanları olan hırsız ile yankesici aynı kadınla evlidirler. Fakat ikisinin de bundan haberi yoktur. Bir gün bu kadının kandırdıklarını anlarlar ama kadından da vazgeçmezler. Hemen kadının yanına giderler. O da bunlara hanginiz birbirinizi kandırırsa kadın onun olur der. Bunlardan ustalıklarını sergilerken padişahı kandırmayı da başarırlar. Padişah bunu anlar ve aşağıdaki örnekte olduğu gibi padişah bunları saraydan bir şey çalmadıkları için affeder. Bir daha dürüst olmalarını ister. İşte burada masal söyleyicisi dinleyicisine hırsızlığın kötü bir iş olduğunu açık bir mesaj ile iletir.

Padişah dedi ki:

“Saraydan hiç bir şey çalmadığın için seni affettim, bundan sona hırsızlık ve yankesicilikten vaz geçeceksiniz, namuslu adam olacaksınız, alın terinizle ekmek kazanacaksınız.” (Hırsızla Yankesici)

Bu örnek de Salih San tarafından derlenen, 1949 yılında yayımlanan, Sultan Zeliha adlı masaldan alınmıştır. Aşağıdaki örnekte padişahın vatan her

şeyi yapacağı belirtilmiştir. Böylece masal dinleyicisine vatan sevgisinin her şeyden önemli olduğu mesajı verilmiştir.

“Ailesi Zeliha'nın kocasının harbe gitmesine canı çok sıkılmış. Padişaha, harbe giderse kendisinin yalnız kalacağını ve bunun için harbe gitmemesini söylemiş. Bu teklif padişah tarafından iyi karşılanmamış.

Memleketin müdafasının bir namus borcu olduğunu ve vatanın aile yuvasından daha mukaddes bulunduğunu padişah ileri sürmüş ve ailesinin bu teklifini reddetmiş. Vatanını ailesinden yüksek tutarak savaşa gitmek üzere hazırlanmış ve birinci vezirini yerine vekil bırakmış. (Sultan Zeliha)”

Salih San tarafından derlenen, 1949 yılında yayımlanan Sultan Zeliha adlı masalda padişah savaşa gittikten sonra padişahın veziri Sultan Zeliha'ya göz koyar. Buna yanaşmayan Sultan Zeliha'nın kötü biri olduğunu iftira atarak Vezir ile padişaha bildirir. Böylece sultan cezalandırılır. Savaştan dönen padişah her şeyi anlar. Hemen vezirini cezalandırır. İşte burada masal söyleyicisi dinleyici kitesine her zaman doğruluğun hak ettiği yere geleceğinin mesajını verir.

“Harbı muvaffakla bitiren padişah memlekete döndüğünde halk tarafından sevinçle karşılanmış. Padişah sarayına çıktığında diğer maiyetleri otururken dadi padişahı bizzat görmek istediğini söylemiş, müsaade alarak içeri girmiş. Zeliha'nın mektubunu padişaha vermiş. Padişah mektubu okuyunca hakikati anlamış. Evvelce de meselenin yalan olduğu Mahmud Ağa tarafından anlatıldığından padişah veziri hemen zindana attırıp yerine emektar ve hakikatten ayrılmayan Mahmud Ağa'yı vezir yapmış.” (Sultan Zeliha)

Fatma Tedik'in anlattığı İki Gardaş adlı masalda bir kardeşin küçük kardeşine kötülük yapmasına karşın küçük kardeşin buna rağmen ağabeyine iyilikle davrandığını aşağıdaki şekilde mesaj olarak dinleyici kitleye ulaştırılır. Böylece ne olursa olsun daima herkese iyilik yapılması gerektiğini, iyiliğin her şeyi düzeltereği mesajı dinleyici kitleye masal söyleyicisi tarafından ulaştırılır.

“Neyse bu peri gızı elini şeyleme savırdıynan, aha her taraf toz torpā garışıyu, Allah tövbe, nasılmış bu beyle, garıştıynan, aha sen de, bi dakka, ben deyim on yıl kimi vahıt geçiyu, gardaşı lapbıdana geliyu, hē, hē geliyu ahane, o gelincik peri gızı şey oluyu, geri yiriñe dönüyu, o şeye, çibiğa, bu dönen diyu ki:

“Yav, diyu, beni yediler, diyu, ben ne geziyom burada,” ölen gardaş diyu.

“Seni yediler amma, diyu, ahani ben getirttim, diyu, bi daha iştek beyle kötülük etme,” diyu.

“Aböv, diyu, Allah göstertmeye, diyu, heç seni bırahmam artıh, diyu, artı sen ne dirsen o,” diyu.(İki Gardaş Masalı)

Örneklerde de görüldüğü üzere masal söyleyicileri masaldaki ana fikirleri dinleyicisine ulaştırmak için bahsini ettiğimiz iletişim şeklini kullanır. Örneklerde dikkat edilirse bazı örnekler derleyenin müdahalesine uğramıştır. Bu müdahaleye uğrayan örnekler bir icra anında söylendiğı kesindir. Çünkü bu örneklerde verilen mesajların oluşumu bir icra ortamında gerçekleşebilir. İcra ortamında derlenmeyen örneklerde derleyici direkt olarak kendi yorumunu işin içine katar.

Masal söyleyicisi icra anında yukarıda bahsini ettiğimiz iletişim şekillerinden farklı olan iletişim şekilleri kullanabilir. Bu iletişim şekillerinin ne olduğı hususunda bütün araştırmacılara iş düşmektedir. Çünkü bu tespitlerin yapılması ancak geniş bir saha çalışması neticesinde ortaya çıkabilir. Farklı bölgelerden farklı masal söyleyicilerinin icra ettiğı masallar bir araya getirilerek daha kapsamlı yapılan çalışmalar bu iletişim şekillerinin neler olduğunun tespitinde ve masalın kalıplaşmış kompozisyon yapısında hangi etkileri ortaya çıkardığının belirlenmesinde oldukça önemli bir aşamayı oluşturur. Bunun için halk bilimi araştırmacılarına büyük işler düşmektedir.

3.2.2. Masal Söyleyicisi İle Dinleyicisinin Aralarındaki İletişimin Masalın Kompozisyon Yapısına Olan Etkisi:

Folklor insan merkezli bir bilim dalıdır. Bunun için bu bilim dalının bütün ürünleri insanoğlunun eliyle yaratılmıştır ki bu bilimin incelediğı bütün ürünlere de insanoğlu kendinden bir şeyler katmıştır. Folklor, inceleme alanına giren bütün ürünleri incelerken bunu göz önünde tutar. Çünkü insanoğlu sözlü olarak icra ettiğı bu ürünleri her hangi bir metine bağılı kalmaksızın anlatır. Her anlatı da yeni bir icradır. Bunun için onu icra eden ve icracının vazgeçilmezi olan dinleyici her yeni icrada ortaya çıkan metinlerde etkin rol üstlenir.

“...Folklor formları ve metinleri yazılı edebiyat, müzik ve güzel sanatların aksine çeşitli vesilelerle farklı kişiler tarafından tekrar tekrar icra edilirler. Nihai bir analiz için

icra durumu, çevre ve mevcut metin için hayati önemdedir. Profesyonel bir sanatçının veya bir ürünü ilk yaratan sanatçının hususi bir becerisi, bu sanatçının icra sırasındaki hevesi ve dinleyicinin ona tepkisinin hepsi, o sanatçının masal ve türküsünün metinini etkileyebilir...”(Don Ben Amos, 2003: 34)

Masalların icraları da belli bir gelenek etrafında gerçekleşir. Bu geleneğin merkezinde de masal söyleyicisi ve onun dinleyicisi vardır. Bu iki eleman birbirinden bağımsız değil aksine birbirlerine bağlıdırlar. Bu iki elemanın da icra anındaki fonksiyonu önemli olmakla birlikte masal söyleyicisinin fonksiyonu daha işlevseldir. Çünkü masal söyleyicisi, masalı icra ederek ona can veren kişidir. Masalı icra etmek her kişinin gerçekleştirebileceği bir eylem değildir. Bunun için masal anlatan kişinin icra kabiliyetinin olmasıyla birlikte masal söyleme tecrübesinin de oldukça geniş olması gerekir. Her masal söyleyicisi icra sayısını artırdıkça masal söyleme yeteneğinin gelişmesini de sağlar. Masal söyleme işi bir günde ortaya çıkabilecek bir iş değildir. Her icra ile birlikte masal söyleyicisi geleneğin ne demek olduğunu öğrenir ve masala ait kalıplaşmış iç ve dış unsurları(temleri, konuları, motifleri, epizotları, kalıplaşmış ifadeleri v.s.) hafızasına yerleştirerek yeni icrası sırasında bunları kullanır. İşte bunları geliştirdikçe hitabet, jest ve mimikleri kullanma gibi icra anına ait özelliklerini daha da geliştirir. Tabi ki bunu yapacağı tek yer de icra ortamıdır.

İcra ortamının önemi masal söyleyicisi için oldukça önemlidir. Çünkü masal söyleyicisi icra ortamında bulunan tek eleman değildir. Masalın şekillenmesinde asıl rolü masal söyleyicisi oynamakla beraber dinleyicisi de masalın şekillenişinde önemli görevler üstlenir. Dinleyici kitlesinin özellikleri masallarının şekillenişinde oldukça etkilidir. Onların özellikleri tıpkı diğer türlerde olduğu gibi masalların şekil yapısına, hacmine etki edebilir. Bu hususa ait örnekleri yukarıda açıklamıştık. Ama asıl önemli olan bu iki eleman arasındaki etkileşimden ortaya çıkan iletişimlerdir. Masal söyleyicisi, dinleyicisinin icra anından memnun olmadığını anladığı zaman bu memnuniyetsizlik ona da sıçrar. Masal söyleyicisinde oluşan bu memnuniyetsizlik onun icra ettiği masallarında kullandığı formülleri, kalıpsal ifadeleri ya çıkartmasına ya da kısaltmasına neden olur. Bu da hiç şüphesiz masalın hacimsel yapısına etki eder.

Masal söyleyicisi, işini iyi bilen birisi olduğunda icra ortamını yönlendirme yeteneğini de o denli iyi bilir. Dinleyici kitlesi kendisi üzerinde nasıl etkiler uyandırıyor ise kendi de ustalığı ölçüsünde dinleyicisini etkiler. Onların

icraya katılmalarını sağlamak bir bakıma da onun icra kabiliyetine bağlıdır. İcra kabiliyeti gelişmiş bir masal söyleyicisi dinleyici kitlesini etkileyerek dinleyicilerini masala motive eder. Masal dinlemeye motive olmuş bir dinleyici kitle de hiç şüphesiz kendisini icranın akışına kaptırarak masal söyleyicisi üzerinde çeşitli etkiler uyandırır. Sadece dinlemek için gelen bir dinleyici kitle masal söyleyicisine hiçbir zaman cazip gelmez. Dinleyicinin masalla ilgili soracağı sorular masal söyleyicisinin anlatımına etki ederek onun masalını icra ediş şekline etki eder. Onun ve dinleyicisinin karşılıklı iletişimi her soru ve diyalogda daha da artarak icranın şekillenişinde önemli rol oynar. Bu iki eleman icranın ortak elemanlarıdır. Bunları birbirinden ayrı düşünmek masal metinlerinin incelenmesinde bizleri hataya götürebilir. Çünkü bu iki eleman da metinler üzerinde etkilidir. İşte aynı masal metninin farklı zamanlarda değişik hacimlerde ortaya çıkması bundan kaynaklanır. Bu da bize gösterir ki icra anında dinleyici ile masal söyleyicisinin iletişimleri ve özellikleri masal metinlerine doğrudan etki eder.

Şimdi de icra anındaki masal söyleyicisi ile dinleyicisi arasındaki ilişkilerin ve bu ilişkiler neticesinde oluşan icra ortamının masalın kompozisyon yapısına hangi şekillerde etki ettiğini incelemeye çalışalım.

3.2.2.1. Masal söyleyicisi ile dinleyicisinin ve icra ortamının masalın kompozisyon yapısına olan etkisi (Katılanların karşılıklı münasebeti konuşmalar: Masalın takdim ediliş tarzı, katılımlar, kapanış konuşmaları):

Bugüne kadar masalla ilgili yapılan çalışmaların temel hareket noktası metin merkezli olan Tarihi-Coğrafi Fin Okulu, Tarihi Yeniden Kurma Kuramı, Psikoanalitik Halk Bilimi Kuramları, Yapısal Halk Bilimi Kuramları gibi halk bilimi kuramlarına dayanmaktadır. Bunun için yapılan çalışmalarda masalların icra ortamlarıyla ilgili hususlar ele alınmamış, bu da masalların icra ortamlarından ne şekilde etkilendiği, söyleyici dinleyici etkileşiminin ne şekilde olduğu hakkında elimizde yeterli bilgilerin olmamasına neden olmuştur. Burada yapacağımız inceleme sınırlı sayıdaki icra ortamlarından ortaya çıkan bir sonuç olduğu için bazı konuların tam olarak açıklığa kavuşmamasına neden olmuştur. Onun için araştırmacıların masal derlemeleri yaparken bu hususlara da dikkat ederek icra ortamında gelişen bütün iletişim şekillerinin bütün haliyle kaydedilmesi gereklidir. Yapacakları çalışmalarda icra ortamının masalın

kompozisyon yapısına hangi yönlerden etki ettiğini araştırmacıların göz ardı etmemeleri gerekir. Çünkü masal icrası da belli bir gelenek etrafında şekillenmiştir ve masalın kalıplaşmış yapısı gibi belli bir sisteme dayanır.

Masal söyleme geleneği oldukça köklü bir gelenek olmasına rağmen yukarıda sıraladığımız sebeplerden dolayı bu geleneğin hangi şartlar altında ortaya çıktığı noktasında yeterli bilgilerimiz bulunmamaktadır. Fakat görülen o ki masal türü de destan, halk hikayesi gibi aşıklık geleneği içerisinde söylenen türler kadar köklü bir icra geleneğine sahiptir. Kaynak şahıslarımızdan Vakkas Korkmaz'ın belirttiğine göre eskiden kahvehanelerde de masallar söylenirmiş: *"...Gahveler eskiden beyle deāldi, oyun neyin oynanmazdı, herkeşler gelir sohbet edilirdi, efendim, herkeş orda muhabbet ederdi, bi keresinde orda masal anlattıydım..."*(Perici Vakkas) Günümüzde gelişen teknolojik gelişmelerin masalların icra ortamlarına oldukça önemli etkileri olmuştur. Gelişen teknolojiyle beraber ortaya çıkan televizyon, radyo gibi hızlı iletişim araçları aile meclislerinde, köy odalarında devamlı icra edilen masalların zaman içerisinde anlatılmamasına neden olarak bu geleneğin belli bir kan kaybına uğramasına etki etmiştir. Bununla beraber hala masal icra etme hüviyetini taşıyan usta masal söyleyicilerinin televizyonda gördükleri dizi filmlerden, sinema filmlerinden etkilenerek icra ettikleri masallarda bu dizilere ait kahramanların özelliklerini, olaylarını alarak masallarında kullanmaya başlamışlardır. Bu teknolojik gelişmemelerle ortaya çıkan teknolojik ürünlerin masal söyleyicisine ve masal dinleyicisine oldukça önemli olumsuz etkileri olmuştur. Hızla yaygınlaşan radyo ve televizyonun çekim gücünden etkilenen insanlar, daha önceleri evlerde, köy odalarında, kahvehanelerde toplanarak dinledikleri masalları bir kenara bırakmışlardır. Rağbetin bu hızlı iletişim araçlarına yönelmesi ile birlikte önemli iletişim merkezleri konumunda olan masal icra ortamları da çekim gücünü kaybetmiştir. İlginin televizyona, radyoya yönelmesi artık masal söyleyicilerinin ikinci plana itilmesine neden olmuş ve böylece masal söyleme işinde oldukça usta olan masal söyleyicilerine toplum tarafından verilen sosyal statü üstünlüğü etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu da hiç şüphesiz yeni masal söyleyicilerinin yetişmemesine neden olarak bu icra geleneğin hızla kaybolmasına olumsuz etkilerde bulunmuştur.

Yukarıda söylediğimiz nedenlerden dolayı derleme çalışmalarımız sırasında oldukça sıkıntı çektik. Masalları derlerken icra ortamından yoksun

derlemeler yapmamaya çalıştık. Bulabildiğimiz icra ortamlarında derlediğimiz masalların, masal söyleyicisinden doğrudan, icra ortamından yoksun şekilde derlediğimiz masallardan farklı yapılarda olduğunu gördük. Bunun içinde icra ortamları oluşturmaya özen göstererek masal derleme çalışmasını yürüttük. Böylece az da olsa icra ortamının masal söyleyicisinin bildiği ve uyguladığı masal kompozisyonuna hangi yönlerden etki ettiğini gözlemledik. Bunun yanında icra ortamında bulunan dinleyicilerden ve masal söyleyicilerinden masalların eskide hangi şartlarda icra edildiği hakkında bilgiler de edindik.

Şunu da belirtmemiz gerekir ki derlenen masallar usta, yaşlı masal söyleyicilerinden derlendi. Çünkü yeni neslin masala olan ilgisinin hızla azalıp başka meşgalelerle yönelmesi ile acemi masal söyleyicilerinin yetişmesi ortadan kalkmıştır. Bu da bizim masal söyleyicisinin nasıl yetiştiği hakkında yeterli bilgiye sahip olmamamıza neden olarak bu konunun yeteri kadar aydınlanmamasına etki etti. Onun için hızla kaybolan masal söyleme geleneği üzerinde araştırmacıların önemli çalışmalar gerçekleştirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde masalların icra ortamları hakkında bildiklerimiz çok sınırlı bir şekilde kalacaktır.

Şimdi de derleme çalışmamız sırasında karşılaştığımız icra bağlamlarının özelliklerini belirterek, dinleyici ile masal söyleyicisinin diyaloglarının masala hangi yönlerden etki ettiği üzerinde duracağız. Masalların icraları için belli başlı bir zaman dilimi olamamakla beraber uzun kış gecelerinde bir araya gelen komşular arasında, köy odalarındaki sohbetler sırasında, yıllık işlerini yaparken bir araya gelen kadınlar arasında, bir dedenin torunlarına onları eğlendirmek, eğitmek amacıyla anlattığı zamanlarda masallar icra edilir. Hangi zamanda veya yerde anlatılırsa anlatılsın masalların da bir icra bağlamları ve bu icra bağlamına ait özellikleri vardır.

İcranın merkezinde masal söyleyicisi bulunur. Onun için önemli olan da dinleyici kitlesinin özellikleridir. Masalın icrası insanların masalı dinlemek için bir araya geldikleri andan itibaren başlar. Masal söyleyicisinin sevdiği yiyecek ve içecekler onun masalını daha güzel anlatması için masal söyleyicisinin önüne konulur. Kaynak şahıslarımızdan Mustafa Özoğul, “...*Bana matal anlat dirlerdi, he, ben de derdim ki, yav bastih, heylık, gırma verirseñiz anlatırım, derdim, he yohsa nidicām anlatmazdım...*” şeklinde dinleyicilerinden ikramlar istediğini ve ondan sonra masal anlatmaya başladığını söyledi. Bu aslında kendisi ile

dinleyicilerin aralarındaki iletişimin artırılmasında önemli bir husustur. Bunun gibi şakalaşarak başlanılan icralarda masal söyleyicisi ile dinleyicisinin icra süresince olacak samimi hava ortaya çıkar. Çünkü masal söyleyicisinin kendisini rahat hissederek anlatacağı masallar dinleyici için daha caziptir. Buna bir başka örnek de Cuma Er'in anlatacağı masaldan önce karşılaştık. Dinleyicilerden biri Cuma Er'e "...La Cuma fazla atma ha, bah bugadek gişi var burada, heç biri inanmaza sona..." şeklinde şakaya yaparak onun masal anlatırken samimi bir dinleyici kitlesi olduğunu bildirir. Böylece masal söyleyicisi icra ortamının samimi havasının farkına vararak masallarını gönül rahatlığı ile anlatmaya hazırlanır. Bu şakalaşma masalın icrası boyunca devam edebilir. Bu da masalın icra edildiği ortamın daha neşeli bir ortam olmasına yardımcı olur.

Bundan sonra ise masalın icrası için dinleyiciler tarafından masal söyleyicisine hangi masalı anlatması gerektiği konusunda yönlendirmeler iletilir. Dinleyicilerin "hele şeyi anlat, Canpolat'ı annat, hanı vardı ya, dev, yedi başlı dev, he"(Cuma Er'in anlattığı canpolat adlı masaldan önce dinleyicilerden biri masal söyleyicisine bu sözleri söylemiş, diğer dinleyiciler de buna katılmış ve böylece masal söyleyicisi bu masalı anlatmıştı.) şeklindeki istekleri masal söyleyicisinin anlatacağı masalın hangisi olacağı konusunda masal söyleyicisine etki eder. Aynı zamanda masal söyleyicisi kendi isteği doğrultusunda da anlatacağı masalını seçebilir veya bazı zaman kendisi de dinleyicisine "hangi masalı anlatım, hele deyin, şeyi Hırhızı annatım mı?"(Yine Cuma Er'in icrası sırasında ikinci masalı anlatmaya geçmeden önce bu soruyu seyirciler sormuş, onlardan gelen isteğe göre de masalını anlatmıştı, anlaşılan bu masalları masal söyleyicisi aynı dinleyici kitlesine daha önce de anlatmıştı.) şeklinde sorular sorarak onların isteğini yönlendirerek masal seçiminde yardımcı olmalarını ister. Yine Fatma Tedik'ten derleme çalışmaları yaptığımız sıralarda icra ortamında bulunan dinleyicilerle kendisi arasında geçen şu diyalogda da "Kele neyi annatah, hī deyin, şeyi annatım mı Soğan Gabıgını. Yoh ana, şey vardı ya Dohdoñuzla Haciaslan, onu annat, şeyi sona annadırsın bu güzel tama." masal söyleyicisinin dinleyicisine hangi masalı anlatması gerektiği konusunda onların isteğini öğrenir. Böylece masal söyleyicisi dinleyicisinin isteği doğrultusunda masalını anlatmaya hazırlanır.

Hangi masalın anlatılacağı masal söyleyicisi ile dinleyicisi arasındaki konuşmalarla belirlendikten sonra sıra masalın *takdim ediliş tarzı* aşamasına gelir.

İşte bu aşamada masal söyleyicisi artık daha aktif hale gelerek icra süresince bu konumunu korur. Masalların takdim ediliş tarzı, icra sırasında, masal anlatılmadan önce gerçekleşir. Masalın takdim edilişinde masalı daha önceden dinlemiş olan herhangi bir dinleyicinin masal söyleyicisine şu masalı anlat şeklindeki isteği etkilidir. Çünkü dinleyici masal söyleyicisine isteğini bildirdikten sonra masal söyleyicisi de ister istemez masalın içeriği ile ilgili dinleyici kitlesine bilgi verir. Böylece masalın içeriğine ait verilen bu bilgiler masalın dinleyicilere takdim ediliş olur. Masalın içeriğini öğrenen masal dinleyicisi masalın icrasını dört gözle bekler. Masal söyleyicisi de hangi masalın icrasını yapacağını belirledikten sonra icra sırasında hangi kompozisyon tekniğini kullanacağını kurgulamaya başlar. Masalın konusunu, olay örgüsünü, motiflerini, epizotlarını yavaş yavaş hatırlamaya başlar. Onun için önemli olan masalın ilk olayı, ilk motifi, ilk epizodudur. Çünkü bunlar onun için masalın kilitli olan kompozisyon yapısını açacak anahtarlardır. Bu anahtarlar sayesinde masal söyleyicisi masalın ilk kısmını açarak diğer anahtarlarını bulur. Bu döngü masal anlatımı sürdüğü sürece devam eder. Böylece masal söyleyicisi hafızasına kaydettiği masal kompozisyonunu hatırlamaya başlayarak her anahtarı yerli yerinde kullanarak masalın gizli olan bütün kapılarını açarak masalını düzenler. Dinleyici kitle ile yapılan bu iletişim tarzı masal söyleyicisinin hafızasını harekete geçiren bir enerji gibidir.

Bu örnek Cuma Er'in anlattığı Hırsız masalının icrası sırasında kaydedilmiştir. Burada, Cuma Er hangi masalı anlatacağını dinleyicilere bildirirken masalın içeriği ile ilgili bu kısa bilgiyi verir. Bu masalın kısa bir takdim edilişidir. *(Yav, he o matal, hanı Maharyosu yahalayan var ya o, he...)* *(Hırsız Masalı)*

Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olan Gız masalının icrası sırasında, Ayşe Şüküroğlu Soylu hangi masalı anlatacağını dinleyicilerle kararlaştırırken masalı kısaca böyle takdim eder. *(Buñu biliyoñuz mu, Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olanı, bu o)* *(Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olan Gız masalı)*

Mustafa Özoğul'un anlattığı Deniz Kızı ile Adam masalının icrası sırasında derlenmiştir. Burada da masal söyleyicisi hangi masalı anlatacağını belirlerken masalı kısaca takdim eder. *(Durun ki şeyi anladam, Deniz Kızını, hanı denizde giden var ya, oğlanı gurtarıyū ya, onu)* *(Deniz Kızı ile Adam masalı)*

Cuma Er'in anlattığı Canpolat masalının icrası sırasında masal söyleyicisi, dinleyicisi ile kurduğu diyalogla masalı kısaca takdim eder. Burada da dinleyici ile masal söyleyicisi masalı birlikte takdim ederler.

(-Hele şeyi anlat, Canpolat'ı annat, hanı vardı ya, dev, yedi başlı dev, he.

-Devlerle döğüşeni mi, he bu güzel matal buñu annadım)(Canpolat masalı)

Bu örnek de Fatma Tedik'in anlattığı Meryem Gız ile Dev masalının icrası sırasında kaydedilmiştir. Bu örnekte masal söyleyicisi masalını kısaca takdim ederek giriş kısmına geçiyor. *(Bi tene dev varmış, bu şey ediyu çağasını yiyü)(Meryem Gız ilşe DevMasalı)* Yine Fatma Tedik'in anlattığı Dohdonuzla Hacıaslan masalının icrası sırasında karşılaştığımız bu örnekte masal söyleyicisi ile dinleyicilerinin hangi masalın anlatılacağı konusunda tartışmaları neticesinde bulunan masalın içeriğini kısaca birlikte takdim ederler.

“_Kele neyi anñatah, hī deyin, şeyi añnatım mı Soğan Gabığını.

_Yoh ana, şey vardı ya Dohdoñuzla Hacıaslan, onu anñat, şeyi sona añnadırsın bu güzel tama.

_Neyi gız?

_Hanı cadı bi deze vardı ya.

_Hī,şey ediyü herifini elinden aliyü ”(Dohdoñuzan Hacıaslan Masalı)

Tabi ki bu tür iletişimlerin olmadığı masal icraları da olabilir. Bu özellikler her icra da gerçekleşecek diye bir şey söylememiz de oldukça zordur. Derleme çalışmamız sırasında bu tip takdim edilmiş olmadığı icra ortamları ile de karşılaştık. İşte bu noktada da masal söyleyicisi masalın anahtar noktalarını hatırlamak için kendinin hafızasına harekete geçirecek giriş kalıplarını kullanır. Bunlar tekerleme kalıpları olabileceği gibi masalın kısa giriş kısımları da olabilir. İşte bu kısa girişler de masalın takdim edilmiş tarzıdır. Fakat bu takdim edilmiş icra sırasında ortaya çıkan bir takdim edilmiş değildir, bu masal söyleyicisinin kendine özgü oluşturduğu bir takdim edilmiş tarzıdır. Bu kısımlarda masal söyleyicisi masalın kahramanları ve ana olayları hakkında kısa bilgiler vererek masalın kompozisyon yapısını hatırlamaya çalışır. İcrasını hangi kurgu üzerinde gerçekleştireceğini belirlemeye çalışır. Aşağıdaki örnekler bu takdim edilmiş tarzına verilecek örneklerdir. Bu örnekler hemen hemen bütün masalarda yer alır.

Bu örnek Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Muradına Nail Olmayan Dilber masalından alınmıştır. Burada dikkat edilirse masal söyleyicisi, masalın giriş kısmında ana olayı harekete geçirecek kahramanların özelliklerini dinleyici

kitlesine vermektedir. Bu özellik masalların hemen hemen hepsinde olan bir durumdur. Bu tip girişler aslında masalın dinleyiciye takdim edilişidir. Böylece hem dinleyici masalın içeriği hakkında kısa bir bilgi sahibi olur hem de masal söyleyicisi kullanacağı kompozisyon tekniğini belirlemiş olur. (*Vahtıyla zamanında bir varmış bir yohmuş, bir fakır varmış, çuh fakırımış bu adam, bi gün neyse zaman gelmiş geçmiş, hanımı gebe olmuş, çüh fahirimiş*)(Muradına Nail Olmayan Dilber)

Aşağıdaki diğer örneklerde de yukarıda belirttiğimiz takdim ediliş tarzı vardır. Bu takdim etme şekli, masalın giriş kalıbının içine gizlenmiştir. İşte bunun gibi olan örnekler masalın dinleyiciye açtığı ilk kapıdır. Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Yedi Kaāt Arasında Biber masalında (*Vahtıyla zamanında bir varmış bir yohmuş, bi bezirgan varmış, bezirganın da üç gızı varmış. Bir gün, gendi de şeymiş, o zamanın hökmünde bezirganmış.*)(Yedi Kaāt Arasında Biber) bu şekilde geçer.

Fatma Tedik'in anlattığı masalarda da bu hususun örneklerini görmekteyiz:(*Bir varmış bir yohmuş, Allah'ın gulu çohmuş, bi adamın bi anası varmış*)(Cadı Gelin Masalı); (*Vahtu zamanında bi herif varmış, he bu evleniyü, avradları hep öliüyü*)(Cadaloz Ganyana); (*Bir varmış bir yohmuş, bi garı varmış, bu şeymiş ebeymiş, fiharaymış yazzıh, çoh fihara, bi de gelin varmış*)(Soğan Gabıği)

Bu örnek Vakkas Korkmaz'ın anlattığı Fahır Mamed adlı masalda görülmekte: (*Bir varmış bir yohmuş, Allān gulu çohmuş, zamanıñ biriñde bi tene şey varmış, yohsuluñ biri varmış, fiharamış, yazzıh heç beşeyi yohmuş, he çoh yohsul, geçimini neyin şeylen edermiş, işte odun kesermiş dağdan, onu da allır, satarmış, işte üç beş kaāt kazanırmış, onunla da duz neyin alırmış, işte eyle geçinirmiş, buña şey dillermiş, Mahammet dillermiş, kimi kimsesi de yoh*)(Fahır Mamed)

Görüldüğü gibi masal söyleme geleneği dinleyici ile masal söyleyicisinin karşılıklı etkileşimi neticesinde ortaya çıkan sistemli bir gelenektir. Onun için icra anında ortaya çıkan her iletişim masal söyleyicisini etkileyerek masalın şekillenmesinde önemli rol oynar. İşte icra sırasında ortaya çıkan masal söyleyicisi ile dinleyicileri arasında ve dinleyiciler arasında olan *konuşmalar ve katılımlar* da yukarıda belirttiğimiz kurulan iletişimlerden biridir.

Konuşmalar ve katılımlarla anlatmaya çalıştığımız icra sırasında masal söyleyicisi ve dinleyici kitlesi arasında geçen diyaloglardır. Bu diyalogların temelinde dinleyicilerin merakından kaynaklanan masal söyleyicisine yöneltilen sorularla birlikte masal söyleyicisinin masal hakkında getirdiği açıklamalar yatar. İşte bu katılımlar masalın yapısına etki eder. Halk edebiyatının sözlü kültür ürünlerinin hemen hemen hepsinde dinleyici ile söyleyici arasındaki iletişimden doğan ve daha çok dinleyici kitleye ait olan katılımlar görülmektedir.

Çünkü “...Sözlü edebiyat bir çeşitlenme edebiyatıdır. Bu edebiyatı dinleyiciye sunan yaratıcı-anlatıcı, her anlatışta irili ufaklı değişmeler sokar. Bu nedenle sözlü edebiyat sayısız çeşitlenmelerle yayılır. Bu çeşitlenmelerde dinleyicinin katkısı olduğu da bilinmektedir...”(Başgöz, 1986:49)

İcra anında dinleyicilerle masal söyleyicisi icrayı birlikte gerçekleştirerek ortaya çıkacak sözlü kültür ürününün oluşmasında önemli rol üstlenirler.

Masal söyleme geleneğinde masal söyleyicisi kadar dinleyicilerin rolü de oldukça önemlidir. Masalların icrasında asıl önemli olan ise masal söyleyicisinin masalı anlatmaya motive olmasıdır. Masal söyleyicisinin icraya hazır olması da hiç şüphesiz dinleyicilerin tutumlarına bağlıdır.¹⁵ Masal dinlemeye istekli olan bir dinleyici kitlesi masal söyleyicisinin iştahını kabartır. Böyle bir kitleyi gören masal söyleyicisi icrasını en mükemmel şekilde gerçekleştirmeyi amaçlar. Karşılıklı oluşan bu samimi hava icra anında masal söyleyicisi ile dinleyicisi arasında diyalogların ortaya çıkmasını sağlar.

Bu da masal söyleyicisi için dinleyici kitlenin önemini artırır. “...Bazılarında bir kişinin varlığı bile anlatmaya tesir ederken, bazılarında da kalabalık bir dinleyici topluluğu adeta bir imtihan havasının yaratılmasına vesile teşkil eder. Bilhassa düğünlerde masal anlatanlar, kalabalıktan hoşlanan, dinleyicinin, bir yerden sonra seyircinin, karşısında kendisinden geçen bir tuluat oyuncusu gibi, bu işi duyarak yapmaktadır. Tabii bu hususiyeti bütün anlatıcılarda bulmak mümkün değildir...”(Sakaoğlu, 2003: 135)

İcranın başarılı olması bu iki unsurun başarılı bir şekilde kurdukları diyaloglara bağlıdır. Bu diyalogların ortaya çıkacağı bağlamlar doğal özelliklerini, otantikliğini koruyan ortamlardır. Bu ortamlarda masal söyleyicisi baskılar, ricalar olmadan masalı anlatma isteğini kazanır. İşte böyle ortamlarda dinleyici de masal

¹⁵ Samimi dinleyicilerde hiç şüphesiz masal söyleyicisini yakından tanıyan ortamlarda bulunur. Bu gün doğal bir icra ortamını bulmak güç olmakla birlikte yapılacak ciddi araştırmalar buna imkan verebilir. Özellikle derleyicilerin sahayı çok iyi tanımları kaynak şahsılarla kurulacak diyalogların daha gerçekçi olmasını sağlayacaktır.

söyleyicisinin icrasına katılarak icrada etkin bir rol üstlenir. İcranın etkisinde kalan dinleyicinin rolü bundan sonra başlamıştır. Bu olaylar masal söyleyicisinin motivesini artıran şartlardır. Motive olmadan yapılan icralar hiç şüphesiz etkili bir icra kapsamına girmez. Bunun için icra ortamının etkisini araştırmacılar, yapacakları incelemelerde göz önünde bulundurulmalıdırlar.

İşte bu noktadan hareketle derleme çalışmalarımız esnasında icra ortamlarında karşılaştığımız bu hususiyetleri aslına uygun olarak elimizden geldiği kadar burada yansıtmaya çalışacağız. İcra anında ortaya çıkan bu özellikleri derleme çalışmalarımızda imkanlarımız ölçüsünde kaydetmeye çalıştık. Fakat buna rağmen burada vereceğimiz örnekler icra ortamını tam olarak yansıtmayabilir. Ama yine de burada vereceğimiz örnekler, icra anında dinleyiciler ile masal söyleyicileri arasında geçen önemli diyaloglardandır. İcra anında çeşitli nedenlerle kaydedemediğimiz durumlar olsa da aşağıdaki örnekler icra anının masal söyleyicisi ve masal metinleri üzerindeki etkilerini gösterecek kadar değerlidir. İşte buradan hareketle aşağıdaki örnekleri ele alıp inceleyerek, bunların masalın kompozisyon yapısının oluşurken hangi aşamalardan geçtiğini ve masalın kompozisyon yapısına hangi etkilerinin olduğunu göstermesi açısından ele almaya çalışacağız.

Bu örnekler Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Şeker Bey ve Vakkas Korkmaz'ın anlattığı Perici Vakkas adlı masalların icra ortamından kaydedilmiştir. Bu örneklerin alındığı Şeker Bey adlı masalda, babalarının Hicaz'a gitmesiyle yalnız kalan kız, şekerden bir heykel yaparak Allah'tan bir kardeş diler. Allah da bu isteğini kabul eder. İşte dinleyicilerden biri çocuğun şekerden yapılmasına şaşırarak masal söyleyicisine aşağıdaki soruyu sorar. Masal söyleyicisi de masaldaki kahramanlara ait bir durumun açıklamasını yaparak ana olayın başladığını, bunun arkasından gelecek olaylar zincirinin var olduğunu haberini dinleyicisine bildirir. Bu durum icra sırasında sıkça olan bir durumdur. Aynı husus Perici Vakkas masalından alınan örnek için de geçerlidir.

(*Şekerden mi olmuş nine oğlan?*)

He yavrim, şekerden oluyū, işte hanı yalanızlardı ya buñlar, onun için vermiş Allah, amma bah yazzıh neler gelecek başına(Şeker Bey)

(*Babası görmüyor mu bu oğlanı?*)

(*Göreceğ görmez olur mu, perici, periler habar verecek*)(Perici Vakkas)

Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Şeker Bey ve Fatma Tedik'in anlattığı İki Gardaş adlı masalların icra ortamlarından kaydedilmiştir. Bu örnekler de yukarıdaki örneklerin benzeridir. Yine dinleyicilerden biri merakını gidermek için masal söyleyicisine gelecek yeni olayın ne olduğunu sorarak onun icrasına etki eder. Burada belki masal söyleyicisi “kaçırma motifini” kullanmaya da bilir. Fakat dinleyicinin yönelttiği bu soru, masal söyleyicisinin aklına bu motifin yerleşmesini sağlayarak, bu motifi masalında kullanmasına etki eder. Nitekim de masalın bu yeni olayı da kahramanın kaçırılmasıdır.

(*_Yalnız gel mi diyū, kaçıracah mı oğlanı?*

_Dur ki acele etme, şindi çağırıyū ki şey ede.)(Şeker Bey)

(-Doğruymuş yanı

-ha o doğrulandı

- O zaman padişah da puştur.

- Dur ki, he anladam)(İki Gardaş)

Cuma Er'in anlattığı Hırsız adlı masalın icra ortamından kaydedilmiş ve yine bu örnekte de dinleyicinin merakı harekete geçer. Sorulan bu soru ile masal söyleyicisi açıklamasını yaptıktan sonra kahramanın özelliklerini de belirterek masalın şekillenişine etki eder:“*-Buhırsız deāl mi, onun kellesini kesen.*

-He, o, Hırsız, hırsız, bi afatmış bu, baş edemiyūlar.

-Eyle uyanıh yanı.

-He.”(Hırsız)

Cuma Er'in anlattığı Hırsız adlı masalın icra ortamından kaydedilmiştir. Bu örnekte masalını büyük bir şevkle icra eden masal söyleyicisi, kendisine yöneltilen soruyu yanıtlamayı hem dinleyicilerinin ilgisini canlı tutmayı hem de hafızasında kayıtlı olan masalın kompozisyonunu unutmamayı amaçlar. Çünkü kendisini masalın akışına kaptıran masal söyleyicisi olaylar zincirini unutmamak zorundadır.

(-Hırsız da geri hepsini boyuyū deāl mi, hapıların.

-He, dur ki.)(Hırsız)

Yine Cuma Er'in anlattığı Hırsız adlı masalın icra ortamından kaydettiğimiz bu örnekte de masal söyleyicisi, dinleyicisinin yukarıdaki örnekte sorduğu sorunun yanıtını verir. Çünkü masalın kalıplaşmış yapısı içerisinde yer alan bu cevap ancak yeri geldiği zaman verilir. Masalın kalıplaşan yapısı bunu

gerektirir. Her olayın, her açıklamanın sistemli bir düzeni vardır. Usta masal söyleyicileri de bu sıranın nasıl dizildiğini bilirler. Aksi bir durumun gerçekleşmesi, yani masal söyleyicisinin cevabı önceden vermesi, masalın dinleyici üzerinde etkili olamamasına neden olur.

(annadın mı, hepsini boyamış gapıların, anamasınlar deyin.) (Hırsız)

Cuma Er'in yine burada da masal söyleyicisi kahramana ait özellikleri dinleyicisine açıklar. Burada gördüğümüz durum da bize bir önceki örnekte belirttiğimiz durumun bir açıklaması gibidir. Masal söyleyicisi burada dinleyicisine fırsat vermeden onların merakını giderir. Bunu yapmak onun icra geleneğinin içerisinde vardır. Çünkü bu da icraya ait kalıplaşmış bir tutumdur. Her usta masal söyleyicisi, dinleyicisinin ne zaman meraklanacağını, onlara ne zaman bilgi vermesi gerektiğini bilir. Aksi takdirde o usta değil, profesyonel olmayan bir masal söyleyicisidir.

(gendi tanıdıyū ha gendini yohsa bulamazlar, golay mı, eyle cin.)(Hırsız)

Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Hüsn-ü Yusuf adlı masalın icra ortamından kaydettiğimiz bu örnekte sandığın içinde saklanan kahraman cariyeler tarafından hemen sultana bildirilir. Aslında iyi niyetli olan cariyeler, korktukları için onu sultana teslim ederler. Yine burada dinleyicinin merakı ortaya çıkar. Burada da masal söyleyicisi dinleyicisinin merakını yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı gidermeye çalışır.

(-Gorhuyu zār fihara cariye, netsin yazzıh, bişey diyū mu ya sultan

-Yoh, neyse, sultan hanım buñu gördüynen boynuna sarılıyu, öpiyu, çoh da ciddiyeynen öpiyu, neyse oturuyu, bunu yiyu içiriyu)(Hüsnü Yusuf)

Mustafa Özoğul'un anlattığı Su Kızı ile Adam adlı masalda, masal söyleyicisi soruyu yönelten dinleyiciye biraz sert bir şekilde cevap verir. Çünkü dinleyicinin dikkati dağılmış bazı olayları kaçırmıştır. İşte burada masal söyleyicisi olayların kısa bir özetini yapar. Böylece dinleyicilerin dikkatini tekrar toplayarak icrasına devam eder. Bu olay onu hem icrasına etki eder hem söylediği masalın yapısına. Dinleyicilerin kendisini dinlemediğinin farkına varan masal söyleyicisi icrası kısa tutabilir.

(-Ammi, bu avrat, yeni alıyū deāl mi.

-He ha, bu teze memlekette, bu çoh zengin, su gızından ayrıldı ya, su gızı getti, çağaları da aldı getti.)(Su gızı ile Adam)

Cuma Er'in anlattığı Canpolat adlı maslın icra ortamında, dinleyici kitle kahramanlar hakkında yorumlar yaparken masal söyleyicisi bu yorumların doğru olduğunu, ancak olayların da farklı şekilde cereyan edebileceğinin haberini verir. Aşağıdaki örnekte masal söyleyicisinin sözleri bunu açıklar niteliktedir. Nitekim masalın gelişen bölümlerinde olaylar, masal söyleyicisinin belirttiği şekilde cereyan eder. Masal kahramanı kardeşleri tarafından öldürülecekken kardeşlerden biri kahramanı gözünü oyup kuyuya atmayı öne sürer. Böylece kahraman öldürülmeyerek masaldaki yeni olayların gelişimine fırsat verilir. İşte masal söyleyicisinin “öldürülecek, ama” şeklindeki ifadesi bunun göstergesidir. Bu da bize masal söyleyicisinin masalın kalıplaşmış olaylar zincirini iyi bildiğini, uygulamadaki ustalığını gösterir.

(-Bii, nassı gardaşmış la bunlar, bah hep hayınlıh ediyūlar, oğlan gendilere yardım ediyū, bunlarda onu öldüre, tanlı alasıcalar.)

-He öldürecekler, oğlanı ama.)(Canpolat)

Fatma Tedik'in anlattığı Tilki, Tomuzlan, Tospağa adlı masalın icra ortamında elde edilen bu örneğimizde de yukarıda belirttiğimiz dinleyicilerin merak duygularından ortaya çıkan bir diyalogdur. Burada da masal kahramanın özellikleri masal söyleyicisi tarafından dinleyici kitlesine bildirilir.

(-O bir habbe buğdayı mı un yapacak.

-He, habbe buğday ha, bi habbe buğday, bi habbe buğdaya ne işler çevirecek töremiyesice, bah şindi)(Tilki, Tomuzlan, Tospağa)

Fatma Tedik'in anlattığı Meryem Gız ile Dev ve Dohdonuzlan Haciaslan adlı masalların icra ortamlarında, dinleyicinin bilmediği bir kelimenin anlamını masal söyleyicisine sormasıyla icra sırasında aşağıdaki şekilde bir diyalog geçmiştir. Bu örnek icra anın hangi işlevleri yerine getirdiğini göstermesi açısından da önemlidir.

(- Bu Altın hap ne deze?

- Be yavrım, şey bu eskiden beyle fundıh böyüklünde altın olurdu, beyle golye şeklinde, he o altın hap işte.)(Meryem Gız ile Dev)

(-Çav ne deze.

-Şey nidican,

-Deze anlamını desene.

-Çükü daşşā sallanyu ha garı gudurdu ha) (Dohdonuzlan Haciaslan)

Bu örnek de Fatma Tedik'in anlattığı Cadı Gelin adlı masalın icra ortamından kaydedilmiştir. Burada ise dinleyicilerin her hangi bir yorumu veya bir açıklama almak için sorduğu sorular yoktur. Masal söyleyicisinin tamamen psikolojik özelliklerinden kaynaklanan bu yorum, dinleyiciye masalın mesajına odaklanmaları için yapılmıştır. Bununla masal söyleyicisi dinleyicisini kendi tarafına çekmeyi amaçlamaktadır.

(*öy Allāhum, öy Allāhum o günlere goyma bizi navar, heç bunların eline düşürme, ya evlat işte, büyüdürsün, ahani sona da beyle anayı bilmez olur, he şindiki gelinler de beyle, bizi oğlan da geline uyuyo*)(Cadı Gelin)

Masal söyleyicisi ve masal dinleyicisinin icra anında konuşmaları ve dinleyicilerin masal icrasına etkin bir şekilde katılımları masal geleneğinin oluşumunda etkili olan hususlardan biridir. Sonuç olarak diyebiliriz ki icra anında ortaya çıkan katılımların ve konuşmaların masalın kompozisyon yapısına olan etkileri vardır. Bu etkilerin daha iyi belirlenmesi de ancak yapılacak akademik çalışmalarda icra ortamının bütün özellikleriyle kaydedilip incelenmesine bağlıdır. Bu aynı zamanda masal söyleme geleneğinin hangi kriterler içerisinde gerçekleştiğini göstermesi açısından da oldukça önemlidir. İşte bunun için araştırmacıların bu hususları göz ardı etmemeleri gerekir.

İcra anında ortaya çıkan iletişim şekillerinden biri de masal söyleyicisinin masalının icrasını bitirdikten sonra başlar. *Kapanış konuşmaları* olarak adlandırabileceğimiz bu konuşmalar, tıpkı bir sinema filminin galasından sonra eleştirmenlerin film hakkında yaptıkları yorumlara benzer. Masalın icrasının tamamlanmasından sonra dinleyiciler ve masal söyleyicisi kendi aralarında kahramanların özellikleri hakkında, masalın ana fikri hakkında yorumlar getirerek adeta bunların reel hayattaki açılımının ne olacağı üzerinde görüş bildirirler. Bu durum aslında masalların işlevsel yanlarının artık aktif hale gelmesidir. Masal boyunca gizli olarak dinleyiciye verilmeye çalışılan, masalın sosyal işlevini yerine getiren eğitici yönü masalın icrasının sonunda bu konuşmalarla açığa çıkar. Böylece masalın gizli olan sosyal işlevi açığa çıkarılarak işler bir hale getirilir.

Bu konuşmalarda dinleyiciler, kötülük yapan masal kahramanlarını oldukça ağır bir şekilde eleştiriye maruz bırakırlar. Aslında bu eleştiri masal

kahramanlarına değil kendi çevrelerinde bulunan bu tip insanlara yöneliktir. İşte bu da masalın sosyal bir işlevidir. Bu sosyal işlev de masal sonunda ortaya çıkan kapanış konuşmalarında açık bir şekilde kendini gösterir.

Bu konuşmaların masal icrasının sonunda ortaya çıkması masalın kompozisyon yapısına doğrudan etki etmediğini gösterir. Fakat masal icrası her şeyi ile bir bütün olduğu için bu konuşmaların önemleri de göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu konuşmalar gelenek içinde devamlılığını koruyarak bugüne kadar ulaşmıştır, bu da bize masal icrasının ayrı bir özelliğinin olduğunu gösterir. İşte bu özellik masal söyleme geleneğinin sistemleşmesinde etkili olan özelliklerden biridir. Kapanış konuşmaları masal sonunda mutlaka ortaya çıktığı için bu geleneğin içinde kendine devamlı bir yer bulmuştur.

Masal sonunda ortaya çıkan bu tür konuşmalar masal söyleme geleneğinin, icra anının kalıplaşan bir özelliğidir. Sözlü halk kültürünün bütün türlerinin icralarında bu şekilde icra sonunda dinleyiciler ve anlatıcılar arasında konuşmalar, yorumlar mutlaka olmaktadır. Bu yorumlar yukarıda belirttiğimiz sözlü kültür ürünlerinin işlevlerini açığa çıkarmada, daha iyi anlaşılmasında bize yardımcı olur. Onun için bu konuşmaların bu bakımdan değerlendirilip ele alınması gerekir. Bunun yanında anlatıcıların ve dinleyicilerin bu ürünler içerisinde kendi yaşantıları ile alakalı hususların hangilerinin olduğunun anlaşılması açısından da bu konuşmaların önemi büyüktür.

Vakkas Korkmaz'ın anlattığı Garı Ana adlı masalın icra ortamında kaydettiğimiz bu örnekte masalın esas yapısını anlamayan dinleyicilerden birisi, masal söyleyicisine aşağıdaki soruyu sorarak masalın yapısını öğrenmek istiyor.

-Bunların hepsi rüyada mı olmuş?

-He, he, rüyada, sonunda gorhudan altına ediyū ya.

-Ben de başından geçiyū zannettim.

-Yoh(Garı Ana)

Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Şeker Bey adlı masalın icra ortamından kaydedilmiş olan bu örnekte dinleyicilerin masal hakkında yaptıkları yorum görülmektedir. Masalın ana teması hakkında yapılan bu yorumlar dinleyicilerin masal icrasına motive olduklarını da gösterir. Bu yorum masaldaki temalardan biri olan kaderin değişmeyeceği ile ilgilidir. Bu da dinleyici kitlenin ve masal söyleyicisinin hayat görüşleri hakkında bize bilgi verir. Çalışmamızın geçen bölümünde söyleyicilerin hayat görüşlerinin masalın şekillenmesinde etkili

olduğunu belirtmiştik. Masal sonundaki bu konuşmada da dinleyici kitlenin de aynı fikirleri paylaştığını görüyoruz. Demek ki masal söyleyicisi masalını icra ederken dinleyicisinin özelliklerini dikkate alarak masallarını icra etmektedir.

-Ya görüyon mu, neyse o oluyū.

-Zorlan güzelik olmaz.

-O gız da ne şey ediyū boşuna, istemiyusa istemiyū.

-Ammaalna onu yazmış Allah, o olmuş, hey yohsa hepsi boş. (Şeker Bey)

Cuma Er'in anlattığı Hırsız adlı masalın icra ortamından kaydedilen bu örnekte de dinleyiciler masal kahramanın özellikleri üzerinde açıklama getiriyorlar. Toplum içerisinde oldukça kötü bir sosyal değeri olan hırsız, ülkesi için yaptığı fedakarlıklar neticesinde dinleyici tarafından üstün bir statüye getiriliyor. Masal kahramanı hakkında yapılan bu yorum dinleyicilerin ülkeleri hakkında düşündüklerini göstermektedir. Bu da masalın oluşmasında oldukça fazla unsurun olduğunu bize göstermektedir. Buradan çıkaracağımız bir sonuç da dinleyicisinin özelliklerinden haberi olmayan bir masal söyleyicisinin icrasını başarıyla tamamlayamayacağıdır.

-Amma ediyū ha namıssıza,

-He valla, bizim hırhızımız bile gıymatlı.

-Maharyosu nassı mavladiyū hele.(Hırsız)

Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masalın icra ortamında kaydedilen bu örnekte dinleyiciler, masal kahramanlarının özellikleri hakkında yorumlar yapmaktadırlar. Kötülük yapan kahramanın çok ağır bir şekilde cezalandırılmasını isteyen dinleyici, iyilik yapan kızı ise baş köşeye oturtur. Bu olay, dinleyicinin kötülük ve iyilik karşısındaki sosyal refleksidir. Onun için masalların sonun bu şekilde bitmesi kalıplaşmıştır.

-Off, ne datlı olmuş ya, töremiyesice, aha beyle kötülük edincik beyle olur.

-Keşke geberdeydi, dezesini, bohu.

-He öldürseydi daha iyiydi.

-Amma gız eyi ya, kötülük falan edemez, edemez, işte bu da beyleydi, he bu matalda beyle.(Muradına Nail Olmayan Dilber)

Vereceğimiz bu örnek Ayşe Şüküroğlu Soylu'nun anlattığı Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olan Gız adlı masalın icra ortamından kaydedilmiştir. Yine bu örnekte de masalın kahramanı hakkında dinleyiciler tarafından yorumlar yapılmaktadır. Burada yapılan yorum, kendileriyle karşılaştırılarak yapılmaktadır.

-İkisini aliyū deāl mi?

-He ikisini de aliyū, netsin ayrış, bahtı ki biri üzülecek.

-O avrad da eyimiş, valla herkeş gabıl etmez.

-He ben olsam ben de gabıl etmem.

-Olur mu heç, ben gabıl etmem.(Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olan Gız)

Aşağıdaki bu örnekler de Mustafa Özoğul'un anlattığı Su Gızı ile Adam ve Cuma Er'in anlattığı Canpolat adlı masalların icra ortamlarından kaydedilmiştir. Bu iki örnekte de dinleyicilerin masalda kafalarına takılan sorulara cevap aradıkları görülmektedir. Bununla birlikte masal kahramanları hakkında yaptıkları yorumlarda göze çarpmaktadır.

-Ammi bu su gızı çağaları nassı şey ediyū, nassı suda yaşıyū

-Gızım onlar da su herifi oluyū.

-Bii yohsa nassı şey eder.

-Amma su gızı vefalıymış, eski herifini gurtardıyū.(Su Gızı ile Adam)

-Hanı gardaşı vardı ya, onu niye öldürmüyū?

-O şey demişdi ya, buñū öldürmek gözünü oyah, guyuya atah demişdi ya, ondan, öldürmedi diye.

-O gardaşı n'oluyū ya?

-Onu da govuyūlar, babaları evlatlıhtan red ediyū.

-Oğlan da yiğitmiş ha, devleri eyi öldürüyū.(Canpolat)

Bu örnekler Fatma Tedik'in anlattığı Tilki-Tomuzlan-Tospağa, Meryem Gız ile Dev, Dohdonuzla Hacıaslan, Dohdonuzla Hacıaslan, Cadı Gelin adlı masalların icra ortamından kaydedilmiştir. Bu örneklerin üçünde de kahramanlar hakkında yapılan yorumlar yer almaktadır. Bunların içinde yer alan Cadı Gelin Adlı masaldan alınan örnekte masal söyleyicisinin kendi hayatında yer alan bir olayın yansıması görülmektedir. İşte bu, masal sonunda yapılan konuşmaların nelerden etkilendiğinin ve bunların masalın oluşumunda nasıl etkili olduğunun anlaşılması açısından oldukça önemli ipuçlarıdır. Bunun için icraya ait her türlü özelliğın ele alınıp incelenmesi gerekir.

-Off amma da etmişler ha, töremiyesiceye.

-Nassı gandırıyū hele fıharaları.

-Sonunda eyi ediyūlar, acı keşke pincikliyelerdi.(Tilki, Tomuzlan, Tospağa)

-Nassı yirlemiş bu devler insanı.

-Allah'tan hepsi ölmüş, olsa niderdik kele.

-Tanlıhalısca çağlarını hep yemiş bahsana eyi olmuş.

-Gız da ahullıymış ha, dediñi yapmıyū devin.

-He anası uyarıyū ya. (Meryem Gız ile Dev)

-Datlıymış bu matal.

-He, yazzıh nassı gıyıyon sen yiğenine.

-Amman hep beyle dünya.

-İnsanlar bi acayıp olmuşlar.

-He eskiden ne datlıydı beyle kötülük olmazdı. (Dohdonuzla Hacıaslan)

-Ya yavrım benim gelinim de beyle, oğlumu baña hasret goydu, ahani bunların yanında galyūm, eyi ki bu gızım varmış.

-Be ana, nası diyūn eyle, nerde galacan ya, başımın üstündeyerin var.

-Bah oğlan anasına atep edenleri hep boşuyū, gene bu oğlan eyimiş.

-Teyze Allah sağlık versin gerisini boş ver. (Cadı Gelin)

Vakkas Korkmaz'ın anlattığı Kel Tıraş adlı masalın icra ortamında da dinleyicilerden biri masal kahramanın gerçekliği üzerinde soru sorarak masaldaki olayın veya kahramanın tarihi gerçekliğini anlamaya çalışmaktadır. Aslında bu masal Besni bölgesinde genel olarak insanlar tarafından efsane türü olarak anlatılmaktadır. Burada masal söyleyicisinin bu efsaneyi masal şekline sokarak anlattığına şahit olduk. Bu da bize masal söyleyicisinin masal kompozisyonunda sahip olduğu ustalığını gösterir. Bir masal söyleyicisi istediği bir türü, tabii bu ustalık derecesine bağlı, masal formatında icra edebilir. Bu onun masal kompozisyonu hakkında sahip olduğu birikimin derinliğini de gösterir. Yani usta bir anlatıcı her türlü konuyu her hangi bir sözlü kültür ürününün formatında işleyerek icra edebilir.

-Baba bu gerçekten yaşamış mı.

-He eyle anladırklar amma nerden bilecan, amma şey doğruymuş galanın içinde şehir varmış, çoh büyükmüş içi.

-Hacı usta ölümü nası bilmezmiş yav.

-İşte öğreninci merak ediyū, eylece de atlıyū, nası beşeymiş deyin. (Kel Tıraş)

Sonuç olarak diyebiliriz ki masalların özelliklerinin tespitinde her türlü olgunun büyük önemi vardır. Bunun için de masalların icra bağlamlarının da masal türünün oluşumunda oldukça büyük tesirleri vardır. Bunun içindir ki masalların bağlamlarına ait her türlü özelliğin araştırmacılar tarafından dikkatle kaydedilip incelenmesi gerekir. Böylece masallar hakkında daha bilimsel sonuçlara varılır.

3.2.2.2. İcranın zamanı ve süresi:

Sözlü kültürün bütün ürünlerinin icrası belli bir zaman diliminde ve belli bir sürede gerçekleşir. Türk halk kültürünün en köklü sözlü türleri olan destan, masal, halk hikayesinin icraları da belli bir zaman diliminde ve belli bir süre içerisinde gerçekleşir. Türk destanlarının icraları çok eski devirlere dayanır. Ozan-baksı geleneğinin içinden gelen destan türü, kendine has zaman dilimlerinde icra edilirdi.

“...Savaşlardan, genel sürek avlarından ve şölenlerden sonra ozanlar tarafından hükümdarın kahramanlığına, büyüklüğüne ve o günkü savaşta yahut avda tezahür eden kahramanlık sahnelerine dair övgüler veya eski kahramanların hikayelerini anlatan destanlar okunduğunu...”(Köprülü, 1989:72-102) bilmekteyiz.

Bunun yanında Türklerin İslam dinini kabul etmeleriyle Türk toplumu yeni bir kültürün etkisi altına girdi. Böylece Türk toplumunun sosyal hayatının içinde önemli bir yeri olan tekkeler ortaya çıktı.

“...Tekkeler 16. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı coğrafyası içinde Müslümanların ibadetinin yanı sıra topluca eğlenme ve diğer sosyal kültürel faaliyetlerde bulunma imkanını bulduğu en önemli sivil ve tek sosyal kurum” olarak işlevini sürdürdü...”(Çobanoğlu, 2000: 129)

Bundan sonra Türk kültürü içerisinde yaygınlaşmaya başlayan kahvehane kültürü aşık tarzının şekillenmesinde önemli görevler üstlenmiştir. Belli bir dini içerik taşımayan kahvehanelerde insanlar hoşça vakit geçirmek için bir araya gelmeye başlamışlar ve böylece kahvehanelerde geleneksel türlerin icrası yaygınlaşmaya başlamıştır. İşte kahvehanelerde hoş vakit geçirmek için yaygınlaşmaya başlayan geleneksel türlerin başında hiç şüphesiz destan türü gelmektedir. Kahvehane ortamlarında söylenmeye başlanılan destan türü hiç şüphesiz uzun kış gecelerinde zaman geçirmek için de çok güzel bir araçtı.

Türk kültürünün sözlü olarak icra edilen önemli türlerinden biri olan masal türünün de çok eski dönemlerden beri varlığını halk arasında sürdürdüğünü

bilmekteyiz. Bu bilgiler oldukça net olmasa da elde bulunan bazı yazılı kaynaklar ve Türk insanın sahip olduğu masal repertuarı bu hususun çok köklü olduğunu göstermektedir.

“...Zira, eski devirlerde yazılı eserlerin bir köy odasında muayyen bir şahıs tarafından okunduğunu biliyoruz...”(Sakaoğlu, 2002:21)

Bu da masalların halk tarafından bilindiğini ve muayyen zamanlarda bu masaları icra ettiklerini açıkça gösterir. Nitekim derleme çalışmalarımızda kaynak şahıslarımızdan öğrendiğimiz bilgiler de bu doğrultudadır. Kaynak şahıslarımızdan biri olan Mustafa Özoğul “*Eskiden bi evde toplanırdıh, he baña çohısrar ediyūlardı masa l anlat deyı, işte otururdūh ben anlatırdım işte onlar da dinnerledi, ondan sonama işte ikram ederlerdi, gayfe, bastıh neyin, yirdik içerdı, hanel iderdik, bazan geceyeçe annatırdım.*” şeklinde masal anlattığını bize ifade etti. Bunun gibi Anadolu’nun bir çok yerinde örneklere rastlamamız mümkündür.

Türklerin masal söyleme geleneği hakkında bunlara rağmen elimizde oldukça geniş bilgiler bulunmamaktadır. VI. ve IX. yy.lar içerisinde Türklerin bir bölümü Uzak Doğu kültürünün etkisi altında kalmıştır. Bu etkilene hiç şüphesiz yansımalarını bazı tercüme eserlerle kültürümüzde kendisini göstermiştir.

Mesela bu dönemlerde “...Uygurcaya tercüme edilen eserler arasında masal özelliği taşıyan metinler de vardır. Bunların bir kısmı Sanskritçeden ve daha çoğu Çince, Orta Farsça, Soğdca veya Tohari gibi dillerden tercüme edilmiştir...”(Sakaoğlu, 2002:21-22)

Prens Kalyanamkara ve Papamkara, Altun Yaruk, Kuanşi im Puser, Türkçische Turfantexte, Uiuurica, Tütççe Mani El Yazıları adlı eserlerde masal unsurlarına rastlanan dini hikayeler yer almaktadır. Fakat bu tercümelerin Türk masal geleneği hakkında yeterli bilgiler vereceği şüphelidir.

Masalların icra zamanları hemen her an olabilir. Bir masalın icrası için özel bir zaman olmamakla birlikte uzun kış gecelerinin en önemli eğlence aracı olarak bu günümüze kadar geldiği bilinmektedir. Çünkü eskiden halkın büyük bir bölümünün geçimini tarımcılıktan sağlaması, tarım ile ilgili işlerin daha çok yazın görülmesi masal anlatımının yaz aylarında seyrek olarak icra edilmesine neden olmuştur. Fakat işlerin kışın daha az olması halkın ertesi gün için meşgul olacağı işlerin kaygılarını da üzerinden artar. İşte bunun için uzun kış gecelerini zevkli bir şekilde atlatabilmek insanların bir araya gelerek anlatacakları masallara,

hikayelere ve söyleyecekleri türkölere bağlıdır. Onun için diyebiliriz ki masalların icra edildiği zamanlar uzun kış aylarında daha da yoğun olmaktadır.

Bunun yanında masalların söylendiği bir diğer zaman da önemli günlerde kalabalıkların bir araya toplandığı günlerdir. Eskiden düğün törenlerinde iyi bir masal söyleyicisi bulunuyorsa mutlaka ona masal anlattırılmış. Bu gelenek Anadolu'nun bir çok yöresinde görölmektedir. Bunun yanında Ramazan aylarında kahvehanelerde masal söyleyicileri tarafından masal icralarının olduğu bir çok kişi tarafından belirtilmektedir. Besni yöresinde konuştuğumuz bir çok kişi bu hususun eskiden çok yaygın olduğunu belirttiler. Kaynak şahıslarımızdan biri olan Mustafa Özoğul bir kere kahvehanede masal anlattığını bize belirtmişti. Göröldüğü gibi masalların icrası için belli bir zaman dilimi yoktur. İyi bir icranın olması için iyi bir masal söyleyicisi ve onu harekete geçirecek bir dinleyici kitlenin bulunması kafidir.

Masalların *icralarının süresi* ise tıpkı diğer türlerde olduğu gibi dinleyici kitlenin ve masal söyleyicisinin karşılıklı iletişimine bağlıdır. Masal söyleyicilerinin icra sırasında kendini dinleyen dinleyicinin özellikleri onun masalının uzunluğuna kısalığına ve doğal olarak da icranın süresinin ne kadar olacağına da etki eder. Masal söyleyicisi, karşısında masal dinlemek için motive olmamış bir dinleyici topluluğu bulduğu zaman masalını icra ederken kullandığı bütün formüsel teknikleri kısaltarak söyler. Veya karşısında tam anlamıyla motive olmuş, masal dinlemeye istekli olduğunu belli eden bir dinleyici topluluğu masal söyleyicisinin iştahını kabartarak masalının icrasını oldukça uzun bir şekilde gerçekleştirir. Çünkü iyi bir dinleyici kitle masal söyleyicisinin kendisini ispatlaması için bulunmaz bir fırsattır. O bu dinleyiciye masal anlatma işinde ne kadar yetenekli ve iyi olduğunu göstermek için bütün formüsel ifadelere kendisinden bir şeyler katarak genişletir. Bu da hiç şüphesiz masalın icrasının süresini uzatır.

Masal söyleyicisi için hitap ettiği topluluğun nitelikleri oldukça önemlidir. Kendisini dinlemeye gelen kişilerin kendisine olan yakınlığı(komşu, akraba, torunları...), dinleyicileri tanıyıp tanımaması onun icra edeceği masalların kalıplaşmış kompozisyon yapısını doğrudan etkileyeceği gibi icranın süresini de etkiler. Derleme çalışmamız sırasında buna benzer birkaç olayla karşılaştık. Usta bir masal söyleyicisi olan Mustafa Özoğul'dan ilk karşılaşmamızda dört beş kişilik erkeklerden oluşan bir gruba masal anlatmasını rica ettik. İcra anında

kendinin oğlunun bulunması, oğlunun yönlendirmeleri dahi onu masal anlatmaya sevk etmedi. Daha sonra oğlu bize onun içine kapanık birisi olduğunu, hiç erkek arkadaşının olmadığını, sadece bayanlarla sohbet ettiğini belirtti. Bunun üzerine köyün bayanlarından oluşan on kişilik bir grup oluşturduk. Ses kayıt cihazını da gruptan bir bayana vererek icra anını gizli bir şekilde kaydettik. Biz de icrayı odanın yatak, yorgan konulan, yüklük adı verilen yerden gizlice takip ettik. Mustafa Özoğul, bu bayanlardan oluşan dinleyici kitlesi içerisinde oldukça rahat davrandığını, icra ettiği masallarını ustaca dile getirdiğini, dinleyicilerinin yönlendirmelerinden etkilenecek anlattığı masallarını buna göre düzenlediğini gözlemledik. İcranın süresinin oldukça uzun bir zaman diliminde gerçekleştiğini tespit ettik. Gördük ki Mustafa Özoğul için icra sırasında kendisini dinleyenlerin özellikleri oldukça önemli. Rahat olmadığı ortamlarda kesinlikle masal icra etmiyor. Bu örnek de bize icra ortamındaki söyleyici ile dinleyici kitlenin özelliklerinin masal söyleyicisinin kullandığı kompozisyon tekniğinin yanında icranın süresini de etkilediğini gösterir. İcra başlı başına bir iletişim şeklidir. Bu iletişimin etkilendiği hususlarda daima mevcuttur.

Yine bir başka kaynak şahsımız olan Fatma Tedik ile ilgili karşılaştığımız şu örnek de icra ortamının masal kompozisyonuna ve icranın süresine olan etkisini oldukça açık bir şekilde gösterir. Fatma Tedik'in usta bir masal söyleyicisi olduğunu, yıllarca bir ailenin yanında hizmetçi olarak çalıştığı ailenin kızı olan Gökçin Şüküroğlu'ndan öğrendik. Bunun üzerine kendisinin yanına gittik, fakat bize masal anlatmayı kabul etmedi, bildiklerini hep unuttuğunu söyledi. Daha sonra devreye Gökçin Şüküroğlu'nu soktuk, bunun üzerine beni kabul etti. İlk karşılaşmamızda bana çok kısa olan, motiflerini ve epizotlarını çıkardığı belli olan bir masal anlattı. Daha sonra benden yaşlılık maaşının kesildiğini, kendisine yardımcı olmamı istedi. Ben de bunun üzerine problemini çözdüm. Bu olaydan sonra Fatma Tedik'in bana olan güveni oldukça arttı ve masal anlatmaya daha bir iştahla sarıldı. İlk karşılaşmamızda bildiği masalların hepsini unuttuğunu belirten Fatma Tedik, bana güven duyduktan sonra motif ve epizot yapısı oldukça geniş olan ve icranın süreleri bir-iki saat olan masallar anlatmaya başladı. İcra sırasında ise icra ortamında torunlarından, kızından, damadından oluşan yedi sekiz kişilik bir dinleyici kitlesi bulunuyordu. Bir keresinde kızına bir başka icrada komşularını da çağırmasını rica ettim. Bu icrada oldukça kalabalık bir dinleyici kitlesi bulunuyordu. Fakat Fatma Tedik bu

icrada sadece bir masal anlattı ve anlattığı bu masalın epizotları ve motiflerinin bir çoğunun çıkarıldığı belliydi. Fatma Tedik bu icra ortamından hoşlanmamıştı. Komşular gidince kızına söylediği şu sözler “*Bu şarmutaları niye çağırдың, çağama anlatıyım ben masal, onlara anlatmam*” onun icra ortamında olan dinleyici kitlesine olan bir protestoyu açıkça gösteriyordu. Bu icrada anlattığı tek masal, geleneğin kalıplaşan özelliklerinin hiç birini taşıymıyordu ve icranın süresi çok kısaydı. Bu da bize Fatma Tedik’in icrasını ancak yakın gördüğü kişilerden oluşan bir dinleyici kitlesinin önünde gerçekleştireceğini gösterdi. Gerçekten torunları, gelinleri ve kızından oluşan küçük dinleyici kitlesi önünde anlattığı masallar geleneksel yapıya uygun ve icra süreleri de o kadar uzundu.

Bir icranın süresinin ne kadar olacağı konusunda kesin bir sınır belirtmemiz oldukça yanlış olur. Çünkü her icra yeni bir zaman diliminde gerçekleşir. İşte bunun için bu zaman dilimi içerisinde bulunan icranın bütün öğeleri, icranın hem yapısını hem sürersini etkiler. İcra anında masal söyleyicisinin sevmediği bir kişinin bulunması dahi icranın süresinin çok kısa olmasına neden olabilir. Aksi bir durumda ise bu süre oldukça uzayabilir. Bunun için masalların icrasının süresinin ne kadar uzun olup olmayacağı, icra anında masal söyleyicisi ile dinleyici kitlesi arasındaki iletişime bağlıdır. Onun masal bilgisiyle alay eden, onu anlattığı masalara ilgi göstermeyen bir dinleyici kitlesi masal söyleyicisinin motivesini de bozacağı için icranın süresi çok kısa olur. Böyle bir dinleyici kitlesine masal söyleyicisi ne teatral yeteneğini sergilemek için bir çaba sarf eder ne de kullanacağı formüsel tekniklere kendinden bir şeyler katar. Kendisini önemsemeyen bir dinleyici kitlesi onun için de önemsizdir.

Görüldüğü gibi bir masalının icrasının süresi icranın en önemli iki unsuru olan masal söyleyicisi ile dinleyici kitlenin özelliklerine ve bu iki unsurun icra anında kurdukları iletişimin boyutuna bağlıdır. Bu iki öge birbirine sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte birbirlerini de tamamlarlar.

3.2.2.3. Masal söyleyicisinin üslupsal özelliğinin ve hazır kalıp ve formüllerinin etkisi (Hitabet, süreklilik ve konuşma hızı, tekrarlar, ses ahengi ve ritim):

Sözlü geleneğin en önemli türlerinden biri olan masal türü, kendine has bir üslupsal yapıya sahip olmakla birlikte masalarda kullanılan dil, tıpkı destanlarda, efsanelerde diğer sözlü kültür ürünlerinde kullanılan günlük konuşma

dili ile aynı yapıya sahiptir. Masalın üslubunu diğer türlerden ayıran kendi şahsına münhasır özellikleri vardır. Bu özellikler masalın üslupsal yapısının oluşumunda oldukça etkilidir. Masal söyleyicilerinin masallarını icra ederken kullandıkları hitabet, süreklilik ve konuşma hızı, tekrarlar, ses ahengi ve ritim vb. masalın üslupsal yapısının oluşumunda baş rolü oynarlar. Bu sıralama oldukça geniş bir üslupsal yapının temel unsurları olarak karşımıza çıkar. Şunu da diyebiliriz ki masalın üslupsal özellikleri masal söyleyicilerine göre değişmekle birlikte masal geleneğinin içinden gelerek sistemleşmiş bir şekilde kendini gösterir. İşte bu noktada masal söyleyicileri, gelenek içinde şekillenen masalın bu üslupsal ve hazır kalıp ve formüllerine ister istemez uyarak, kullanacakları üslubu buna göre belirlerler.

Halk edebiyatı türlerinin hemen hepsinin sahip olduğu belli bir üslup, hazır kalıp ve formül unsurları olabilir. Bu türlerin sınıflandırılmasında kullanılan kıstaslardan biri de bu üslupsal özellikler ve hazır kalıp ve formüllerdir. Destan türünün, üslupsal özellikleri ile masal türünün kendine has üslupsal ve hazır kalıp ve formülleri mevcuttur. Destanlar şiir formunda ele alınan halk edebiyatı türleridir. Masallar ise nesir türü dediğimiz düz yazı formundadır. Destanın nazımsal özellikleri, bu türe ait kalıplaşmış formül ifadelerin de şekillenmesinde etkili olmuştur. Destanların en önemli nazımsal özellikleri hece vezni ve mısra sonlarında oluşan kafiye sistemidir. Masallarda ise tamamen farklı bir formüsel yapı mevcuttur. Nazım özellikleri masalın yapısına has bir durum olmadığı için onda hece vezni gibi nazım türüne ait özellikler bulunmaz. Fakat halk dilinin etkili bir şekilde kullanılmasından kaynaklanan aliterasyonlar, iç uyaklar, deyimler ve atasözleri, tekrarlar, tekerlemeler bir nebze de olsa masalın ritimsel ve ahenksel unsurları olarak karışımıza çıkmaktadır.

Yukarıda sınıflamaya çalıştığımız başlığımız, masallarda görülen üslupsal ve hazır kalıp ve formüsel çatıyı oluşturur. Masal türünün en önemli üslupsal özelliklerinden birisi derleme çalışmamız sırasında karşılaştığımız, daha çok masal söyleyicilerinin icra sırasında kişisel tutumlarından kaynaklanan, dinleyici kitleye kullandıkları *hitaplardır*.

İcra sırasında masal söyleyicisinin kullandığı hitaplar, masalın üslupsal ve hazır kalıp ve formüllerinin en başta gelenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İcra süresince masal söyleyicisi kendisini dinlemeye gelen masal dinleyicileriyle kuracağı iletişimde sıkça bu hitaplara baş vurur. Bu güne kadar

masalla ilgili yapılan çalışmalarda masal söyleyicilerinin kullandıkları hitaplar dikkate alınmayarak göz ardı edilmiştir. Masal söyleyicisi tarafından kullanılan bu hitaplar, masal söyleyicisinin masalın icrası süresince kullanacağı ifade şeklinin hangi boyutta olacağı hakkında önemli ipuçları verir. Bu da onun masal metnindeki önemini artırıcı bir etkidir.

Masalın icrası süresince masal söyleyicisi tarafından kullanılan bu hitaplar, karşımıza farklı şekillerde çıkmaktadır. Şimdi bu hitapların masalın icrası süresince hangi özelliklerde kullanıldığını açıklamaya çalışarak onun masal metninin üslupsal ve hazır kalıp ve formüllerindeki yerini belirlemeye çalışacağız.

Masallarda kullanılan hitapların ortaya çıktığı ilk yerler tekerlemelerdir. Tekerlemelerin dinleyiciye yöneltilen hitap işlevi de vardır. Tekerlemelerde masalların yapısı hakkında verilen bilgiler, bir nebze de olsa, dinleyici kitleye bir hitaptır. Aşağıdaki örnek ve diğerlerinde bu hususla karşılaşırız.

1.

*“Gurulmuş ki bu divan,
Görüle her derman,
Görülmedik iş yoh,
Onulmadık dert yoh,
Ahani dinneyin beni,
Belleyin her çareyi,
Aha bu matal size,*

Tahın gulāñıza küpe.”(Şeker Bey-Hitap ile Muradına Nail Omayan Dilber)

Bu tekerleme örneğinde masal söyleyicisi adeta masalın işlevsel özelliğini dinleyicisine duyurmak çabasındadır. Bu özellik belki de destan geleneği içinden gelen bir söyleyicinin masal icrası sırasında masala uyarladığı bir yapı da olabilir. Fakat bu masallarda kullanılan tekerlemelerin hitap özelliğinin olmadığı anlamına gelmez. İşte bu örnekte de bu özelliği açıkça görmekteyiz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu örnekte masal söyleyicisi icra edeceği masalın işlevsel yapısını dinleyicisine duyurarak tekerlemenin sonunda *“Aha bu matal size, Tahın gulāñıza küpe”* ifadesini kullanarak masalın icrasına dinleyicilerinin

çok iyi motive olmalarını hitap yoluyla duyurur ve bundan kıssadan hisse çıkarmalarını belirtir.

Yine aşağıda vereceğimiz bu örnekte tekerlemelerin hitapsal yanını bize göstermektedir. Masal söyleyicisi, masala başlamadan önce dinleyici kitlesine hangi masalı icra edeceğini söyler. Bu tutum aslında her icra sırasında dinleyici ile masal söyleyicisi arasındaki iletişimden ortaya çıkan bir durumdur. Bazen masal söyleyicisini dinleyici kitle yönlendirerek onun hangi masalı anlatacağı konusunda yönlendirir. Aşağıdaki örnek de bu durumdan kaynaklanan bir örnektir. Ardından masal söyleyicisinin kullandığı kalıplaşmış uzun tekerleme örneğinin sonunda kullandığı ifade dikkat çekicidir. Tıpkı yukarıdaki örnekteki gibi masal söyleyicisi tekerlemenin sonunda masalın işlevine ait özelliği belirtip tekerlemeyi sonuçlandırarak masalın üslupsal yapısında önemli bir yer alan hitap unsurunu kullanır:

2.(Durun ki şeyi anladam, Deniz Kızını, hanı denizde giden var ya, oğlanı gurtarıyū ya, onu)

...

Şu çalı senin olsun

Şu çalı benim olsun

Eğildik su içmeye

Kanat verdi uçmaya

Kanat kapısı açıldı.

İçinden güller saçıldı.

Şimdi söz bende

Dinleyen erdi servete(Deniz kızı ile Adam)

Aşağıda vereceğimiz bu örnek yukarıda belirttiğimiz durumu daha açık bir şekilde gösterir. Tekerlemenin sonundaki “*Ahani diyūm, Matalımı dinneyin, dedi*” şeklindeki ifade masalda masal söyleyicisinin üslupsal özelliğinin önemli bir parçası olan hitap unsurunun masalarda ne şekilde kullanıldığı noktasında bizim için önemli ipuçları konumundadır. Masal söyleyicisinin dinleyici kitleye bu örnekteki gibi hitapları onları masalın icrasına hazırlamaktan başka bir şey değildir. Bunun gibi hitaplar masalın icrası sırasında masal söyleyicisi tarafından sıkça kullanılır. Bu tutum masalın kalıplaşan özelliklerinden biridir. Fakat bu

hususun masalların icra geleneği içinde ne şekilde ortaya çıktığı ve hangi öneme sahip olduğu hakkında yeterli bilgi elimizde bulunmamaktadır. Bu da hiç kuşkusuz masal çalışmalarında icra ortamına yeterli önemin verilmeyişindedir.

3. ...

Topun güllerini cebime doldurdum,

Darıdır deyin, dedi

Ahani diyüm,

Matalımı dinneyin, dedi.- Şambayadına Hacı efendinin deârmeniñe giderler, dinnioñuz mu, (Değirmenci Hacı Efedî-Mustafa Özoğul)

Yine aşağıdaki iki örnekte de yine aynı hususlarla karşılaşyoruz. Tekerlemelerin en son kısımlarındaki hitapsal ifadeler, masal söyleyicisinin direkt olarak dinleyici kitlesine hitaplarıdır. Bu durum masalın üslupsal ve hazır kalıp ve formüllerinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Hitaplar karşıdaki kişiye bir sesleniştir. Masal söyleyicisi bu sesleniş icra sırasında bir çok kez kullanmaktadır. Bu durum iletişimin vaz geçilmez kuralıdır. Her iletişimde verici ile alıcı ögesinin bulunması hiç şüphesiz hitapların da varlığını ortaya çıkarır. Bu husus her iletişimin bir parçasıdır. İşte bunun içindir ki masal söyleyicisi de icrası sırasında kullandığı hitapları üslubunun bir parçası olarak kullanma ihtiyacı hissetmektedir. Böylece masalın kalıplaşmış yapısının oluşumunda hitapların önemli bir konumu olduğunu bize gösterir.

4. ...

Sular dolu balıhlan

Balıhların hepsi altın

Pullarını topladım

Ona buna dağıttım

Şimdi matalıma başladım(Yedi Başlı Dev)

...

Laf olur bostanda

Matal matal matlı Ali

Cebindeki erigi

Bu matal dinleyenin

Ahani size dilki Ali(Dilki Ali)

Yukarıdaki örneklerden hareketle tekerlemelerdeki hitapsal özelliğin hangi şekillerde ortaya çıktığını anlamak ve bunların masalın üslupsal ve hazır

kalıp ve formülleri içindeki yerini belirlemek oldukça dar kapsamlı olur. Bu hususun yapılan derleme çalışmalarında göz ardı edilmemesi gereklidir. Yapılacak yeni çalışmalarda buna dikkat edilmesi bu hususun aydınlanmasında önemli katkılar sağlayacaktır. Yine de biz ulaştığımız sonuçları daha açık bir şekilde belirtecek olursak karşımıza şu veriler çıkar:

1. *Tekerlemelerdeki hitaplar, kalıplaşmış bir şekildedir. Her masal söyleyicisi kendine ait hitaplar kullanabilir.*

2. *Tekerlemelerde yer alan bu hitaplar masalın işlevsel özelliğini belirtme fonksiyonunu da üzerine alır.*

3. *Bu hitaplar, dinleyici kitleyi masal dinlemeye motive eden bir iletişim aracıdır.* Bunun için masal söyleyicisi, hitapları masalın bir çok yerinde kullanır. Bundan dinleyicinin ilgisini canlı tutmak amaçlanır.

Hitapların tekerleme yapısının dışında masalın icra sırasında masal söyleyicisi tarafından bir çok kez kullanıldığını belirtmiştik. İşte bu husus kalıplaşmış bir yapı olarak karşımıza çıkar. Tabi ki bu da her hitapsal ifadenin aynı ses değerleri ile ifade edildiği anlamına gelmez. Çünkü her anlatıcının kendine ait bir ifade şekli mevcuttur. Fakat bu hitapların üstlendiği fonksiyonlar hemen hemen aynı yapıdadır. İşte buradan hareketle masalın çeşitli yerlerinde kullanılan bu hitapların hangi şekilde ortaya çıktığına değinmekte fayda vardır. Aşağıdaki şu üç örnek masal söyleyicisinin masalın başında kullandığı hitaplardır. Bu hitaplarda masal söyleyicisi icra edeceği masalın hangisi olduğunu dinleyicisine ilan eder:

Durun size Garı Ana'yı annadım, bu şey, komik bi matal, ahani başlayah(Garı Ana Masalı)

Yav, he o matal, hanı Maharyosu yahalayan var ya o, he...(Hırsız Masalı)

Buñu biliyoñuz mu, Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olanı, bu o (Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olan Kız Masalı)

(Bi tene dev varmış ağam, bu şey ediyu çağasını yiyü) Bir varmış bir yohmuş, Allah'ın gulu çohmuş hatınlar, bi garı varmış, bir de dev.(Meryem Gız ile Dev Masalı)

Bu dört örnekte de masal söyleyicisi dinleyici kitlesine icra edeceği masalın hangisi olduğunu doğrudan ve dolaylı olarak bildirir. Böylece masal dinleyicileri icranın yapısı hakkında ilk bilgileri alır. Masalın içeriğiyle tanışan dinleyici kitle icra sırasında bazı zaman dikkatini kaybeder. İşte bu noktada

devreye masal söyleyicisi girerek onların dikkatini toplamaya çalışır. Aşağıdaki örnek bu hususu bize açıklar niteliktedir:

“görüyoñuz mu hayvanlar da belliyū, onlar da bellemişler ataşda bişirmeyi”
(Garı Ana masalı)

Hitaplar yoluyla masal söyleyicisi, masaldaki çeşitli düğümleri açıklama yoluna gidebilir. Dinleyici tarafından anlaşılmayan her hangi bir nokta masal söyleyicisi tarafından anlaşıldığında, aşağıdaki gibi, hemen hitap yoluyla bu anlaşılmayan noktayı açıklama yoluna gider:

Ya bahın rüyasında görmüş bunları hep. (Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz tarafından anlatılmıştır.)

Yukarıdaki örneğin alındığı Garı Ana adlı masalda çok geniş bir olaylar zinciri vardır. Masal kahramanlarının başına oldukça farklı, olağan üstü olaylar gelmektedir ve olaylar oldukça hızlı bir şekilde aktığı için olayların arasındaki bağ bazı dinleyiciler tarafından icra sırasında kurulamadığı için masal söyleyicisi böyle bir hitapla masalın ne şekilde bittiğini açıklar. Bu tip açıklamalara icra sırasında oldukça sıkça rastlanır. Mesela aşağıdaki örnek de bir açıklama niteliğinde olan bir hitaptır. Masal söyleyicisi burada dinleyici kitlesine diyalog sırasında kimin söz aldığını dinleyici kitlesine hitap kalıbı ile bildirir:

“Hele ana sen git hele, diyu, gelinin alacah,” anasına diyu ha oğlan.(Cadaloz Ganyana Masalı)

Masal icrası, sözlü kültürün diğer türlerinin icrası gibi komple bir bütünlük arz eder. Bu bütünlük de hiç şüphesiz masalın gelenekselleşmiş icra töresine ve yapısına dayanır. Masal söyleyicisi tarafından kullanılan hitaplar da bu bütünlüğün içinde her zaman varlığını korumuştur. Masalın üslupsal özelliğinin ve hazır kalıp ve formüllerinin şekillenmesinde hitaplardan başka önemli bir yeri olan diğer bir husus da hiç şüphesiz *süreklilik ve konuşma hızıdır* ki bu da her anlatıcının kendisine ait olan bir özelliğidir.

Masal söyleyicisinin üslupsal özelliklerinden birisi de onun icra sırasında konuşma, anlatma hızı ile alakalı olan süreklilik ve konuşma hızıdır. Bu husus, icra ortamında ortaya çıkan bir durum olmakla birlikte masal söyleyicisinin masalın kompozisyon yapısına ve bu kompozisyon içerisinde yer alan kalıpsal ifadelerle olan aşinalığı ile alakalıdır. Bu aşinalıktan kastımız onun her icrasıyla daha da öğrendiği ve geliştirdiği kalıpsal ifadelerle, konulara, motiflere, epizotlara ve kahramanlara ait özelliklere olan hakimiyetidir.

Masal söyleyicisi, sahip olduğu kompozisyon bilgisi ile icrası sırasında kullandığı ifadenin akıcılığı arasında doğru orantı vardır. Masalın kompozisyon yapısına hakim olan masal söyleyicisi, hangi motifi nereye getireceğini, hangi kalıplaşmış ifadeyi nerede kullanacağını bilir. Aksi durumda ise masal söyleyicisi, neyi nerede nasıl kullanacağını bilemeyeceği için masalı anlatırken çeşitli yerlerde duraklamaya başlar ki bu da onun süreklilik ve konuşma hızına etki eder. Akıcılığını kaybeden anlatım ve ifade şekli de masal metnine durağan, karmaşık bir yapı yansıtır. Hatta masal söyleyicisinin çeşitli olayları, motifleri, epizotları ve kalıpsal ifadeleri kullanmamasına neden olur.

Bu durum, masal söyleyicisinin usta bir söyleyici olmasıyla ilişkili olan bir durum olmasıyla da yakından alakalı olmakla birlikte her usta masal söyleyicisinin uzun zaman icra etmediği bir masalı yeniden icra etmesiyle de ortaya çıkabilir. Çünkü icrası uzun bir süredir yapılmayan bir masal, masal söyleyicisi için ilk kez icra edeceği bir masal gibidir. Uzun süredir anlatılmayan bir masal, usta masal söyleyicisini masal icrasına başladığı ilk günlerinin acemiliğine götürebilir. Çünkü masal söyleyicisi bu süre zarfında masalla ilgili bir çok noktayı unutmuş olabilir. Bu da onun uzun zamandır icra etmediği masalı yeniden icrası sırasında kullanacağı ifade ve anlatım hızının yavaşlamasına, sürekliliğinin durağanlaşmasına neden olur. Bu da masalın üslupsal yapısının günlük konuşma diline olan yakınlığını artırarak masalın geleneksel çizgisinden uzaklaşmasına etki eder. Çünkü masalarda günlük konuşma dili kullanılmasına rağmen sanatlı bir söyleyiş vardır. Aşağıdaki örnekte masal söyleyicisinin masalın motiflerine, epizotlarına, kalıpsal ifadelerine hakim olduğu bir masalı icra ederken kullandığı anlatımın hızı ve sürekliliği masalın geleneksel icrasına uygundur. Bu da onun icra ettiği masalın üslupsal özelliğinin daha sanatkarane bir yapıda olmasını sağlar:

“Bir garıylan bir oğlu varmış, bir de kötü kel eşşeâ. Her gün bu kel eşşaneñ, oğlan , dağdan odun getirirmiş, geçinir giderlermiş. İki de tavıhları varmış, tavıhları alırlarmış köyden yumurtalarını alır iki tavıh götürür şâerde satarlarmış. Bir gün, iki gün, bir sene on sene, elli sene devam etmiş. Bir gün oğlan gitmiş, gelmemiş. Garı ana yola düşmüş, ara ha ara, ara ha ara, aramış, dağ seniñ daş benim, Mağrib senin maşrıb benim, oğluñu olmamış bulamamış. Bir gitmiş güz gitmiş, bir de bahmış ki ne bahsın, bir demir gapı dağın başında. Gitmiş gapıyı çalmış kimse yoh, açmamışlar, beklemiş beklemiş, artıh bir sene mi beklemiş, on

sene mi beklemiş, bir de bahmiş ki gapı açılmış, aç aça , gele gele gelmiş ki bir hürü-i gılman bi gız, güzel mi güzel, suna mı suna, boy mu bos, getirmiş bu gıza demiş:” (Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz tarafından anlatılmıştır.)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere masal söyleyicisinin masalın kompozisyon yapısına hakimiyeti açıkça görülür. Masal söyleyicisinin masalın giriş kısmında ana olay ile yaptığı tasvirleri birbirine bağlamadaki ustalığı rahatça görülmektedir. Ana olaydan birinci yardımcı olaya geçerken kullandığı (*Bir gün oğlan gitmiş, gelmemiş. Garı ana yola düşmüş, ara ha ara, ara ha ara, aramış, dağ seniñ daş benim, Mağrib senin maşrib benim, oğluñu olmamış bulamamış. Bir gitmiş güz gitmiş, bir de bahmiş ki ne bahsın, bir demir gapı dağın başında.*) kalıpsal ifadelerin birbirleri arasındaki uyumu, masal söyleyicisinin masalın kompozisyon yapısına olan hakimiyetini gösterir. Bu da masal söyleyicisinin kullandığı bu ifade şeklinin akıcı bir şekilde masal metnine yansımaları sağlamıştır.

Bu sefer de uzun zaman icrasını yapmadığı bir masalı tekrar icra eden Fatma Tedik’in anlattığı Devleri Kandıran Adamlar adlı masala bakalım. Bu örnek, Fatma Tedik ile yapmaya başladığımız derleme çalışmasında bize anlattığı ilk masaldır. İlk derleme çalışmamızda uzun zamandır masal anlatmadığını bize defalarca hatırlatmıştır. Ardından aşağıdaki masalı anlatmıştır. Bu masalın bir varyantını 1940 yıllarda Besni’de masal derlemesi yapan Salih San’ın Besni ile ilgili hazırladığı Her Bakımdan Besni adlı kitapta bulduk. Bu kitapta masalın adı Uğur Masalı olarak geçmektedir. Bu iki varyant arasında oldukça farklılıklar bulunmaktadır. Salih San’ın derlediği varyantta masalın geleneksel çizgileri varlığını korumaktadır. Bizim derlediğimiz varyantta ise masal söyleyicisi masalın gelenekselleşmiş kompozisyon unsurlarının çoğunu göz ardı ederek icra etmiştir. Bu farklılığın daha açık olarak görülmesi için Fatma Tedik’in anlattığı örneği aşağıda olduğu gibi vermeyi daha uygun görüyoruz:

DEVLERİ KANDIRAN ADAMLAR

(Bu masal, Fatma Tetik’in anlattığı ilk masal, bu masal 23. masalın-Uğur Masalı- varyantıdır.)

İki gardaş ohuyolar bi yere gidiyolar. Gedyolar, diyolar ki:

“Gedek ırzkımızı arayah,” diyolar.

Bir gün gediyo bahıyo ki, şey, bi tuluh, alıyo hemen, gısmet deyi goynuna goyuyo. Öte varıyo, şey diyo ki, bahıyo ki bi urgan bölüğü , onu da alıyo, bu benim gısmetim diyo, alıyo, ırzk aramaya gidiyolar ya yavrım, bu da şey diyo, bu da gısmet diyo, onu da goynuna goyuyo, öte varıyo bahıyo ki şey, bi davıl, alıyo onu da çinne çalıyo, ondan sona gidiyo bahıyo ki şey devlerin mağrası, diyo ki:

“Nedim, işte bunların içine gedyim işte,” diyu. Gediyo onların içine, bunlar, şey, diyolar ki:

“İnsan eti gohuyo, diyolar devler, insan eti gohuyo ha,” diyolar.

Bu diyo ki:

“Hadı bahalım işe, diyolar, tulün ağzını açtıynan bu foşur foşur,” şey ahıyo.

“Ula, diyolar, buñun işā beyle olursa şeyi nasıl olacah,” diyolar. Aha geri gorhuyolar onu geri yimeye. Anca geri bahıyolar diyolar ki:

“Hadı bahalım şeyinin gılını at bahalım,” diyolar. Urgan bölüğünü çıhadiyo atıyo, diyolar ki:

“Çükünün gılı beyle olursa bunun şeyi nasıl olacah,” diyolar.

Ondan sona atıyo yavrım, atıyo, diyo ki:

“Ula hadı baāmşey et, diyu, osur bahım,” diyo.

Aha bu davılı alıyo, dom dom, hep de gaçıyolar mağrada gendi galıyo, yiyu, içiyu mirazına yetiyu.

Görüldüğü üzere masal söyleyicisi uzun zamandır icra etmediği bu masalın sadece olaylarının akış sırasını hatırlayabilmektedir. Bunun için masalın geleneksel yapısına uygun olan bir çok özelliğini masaldan çıkarmış, bu da

masalın üslubuna yansımıştır. Dikkat edilirse masalın bir çok yerinde masal söyleyicisi bir çok kez duraklamıştır. “Şey” gibi ifadeleri oldukça sık kullanması bunu açık bir şekilde gösterir. Bu onun usta bir anlatıcı olmadığını göstermez. Nitekim onunla devam eden derleme çalışmalarında elde ettiğimiz masal metinlerinde kullandığı geleneksel motifler, epizotlar, hazır kalıp ve formüller onun usta bir masal söyleyicisi olduğunu göstermiş, onun yukarıda icra ettiği masalda bir çok geleneksel öğenin çıkarmasında onun uzun yıllar masal icra etmemesi gerçeğinden kaynaklanmıştır. Ayrıca bu olay bize her icranın masal söyleyicisi için yeni bir tecrübenin kazanıldığı, kendisini daha da geliştirdiği bir etkinlik olduğunu da gösterir. Bu konuda yukarıdaki gibi bir çok örnek vererek bu örneklerin sayısını artırabiliriz. Ama bu örneğin konumuzu yeteri kadar aydınlatacağı kanaatindeyiz. Burada önemli olan masal söyleyicilerinin masallarını icra ederken kullandıkları ifade şeklinin hızının ve sürekliliğinin hangi etkilerden kaynaklandığını ve bunun masalın kalıplaşmış yapısına hangi yönde etki ettiğini göstermektir. Bu konu üzerinde farklı etkilerin olup olmadığı hususunda diğer araştırmacılara da büyük görevler düşmektedir. Bunun için masal araştırmalarında bu konunun da ele alınması gereklidir. Sonuç olarak diyebiliriz ki masal söyleyicisinin üslubunun akıcılığı her durumda masal metnine yansır. Bu akıcılığın ortaya çıkmasında mutlaka masal söyleyicisinin icrasını belli bir hız ve süreklilikte gerçekleştirmesi gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bunda da etkili olan en önemli unsurun masal söyleyicisinin icra edeceği masalın kompozisyon yapısına olan hakimiyeti olduğu ortaya çıkmaktadır.

Masalın üslupsal ve hazır kalıp ve formüllerinin oluşumunda etkili olan diğer bir husus da masal söyleyicisinin kullandığı *tekrarlardır*. Tekrarlardan kastımız masal söyleyicisinin icrası sırasında hatırlamadığı noktaları hatırlamaya çabalarken, olayların veya durumların önem derecelerinin daha iyi vurgulamaya çalışırken kullandığı kalıplaşmış bazı ifadelerin sık sık tekrarlanmasıyla ortaya çıkan kullanımlardır. Bunların masal metnine yansması kimi zaman masal söyleyicilerinin şahsi kullanımları olarak veya masal geleneği içinde kalıplaşmış yapılar olarak gerçekleşir.

Masal söyleyicileri tarafından sıkça kullanılan bu tekrarlar masalın ritim ve ahenginin de oluşmasında önemli rol oynar. Masal söyleyicileri tarafından bir olaydan bir başka olaya veya bir durumdan bir başka duruma geçmek için kullanılan, masal geleneği içinde kalıplaşmış olarak karşımıza çıkan “Neyse”

kalıp ifadesi, masal söyleyicisinin masalını icra ederken soluklandığı bir durak gibi olmakla beraber olaylar ve durumlar arasında geçişi sağlayan bir köprü vazifesi de görür. “Neyse” sözcüğü masallarda masal söyleyicisi tarafından sıkça tekrarlandığı için kalıplaşmış bir ifadedir. Bu kalıpsal ifadenin masaldaki fonksiyonu bir olaydan başka bir olaya veya bir durumdan başka bir duruma geçmek olduğunu belirtmiştik. Böylece masal söyleyicisi bu kalıpla iki farklı veya benzer durumu birbirine bağlayarak masalın akışının belli bir düzende seyrettiğini gösterir. Bu ifadenin varlığı masal söyleyicisinin masalına olan hakimiyetini de gösterir ki masal söyleyicisi bu ifade şekli ile masaldaki olayların ve durumların hangi sıralama düzeninde olduğunu bildiğini adeta kanıtlama çabası içerisindedir. Bu ifade masal icra geleneği içinde masal söyleyicileri tarafından sıkça kullanıldığı için masalın kalıplaşmış yapısı içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu ifadeyi hemen hemen bütün masallarda görebiliriz. Aşağıdaki örnekler konuyu aydınlatacak niteliktedir:

“Bu kız bahıyo ki, ahıllıymış kız, babası gaveze geldi gendiñi sattı, ağılyu ağılyu, neyse, geliyu Allāña şükrediyu oturuyu, bu cariyeler her gün bi yimek aparıyu , bi yimek götürüyo, götürdükten sona sıra gendine geliyo, sıra gendine geldikten sona”(Yedi Kaat Arsında Biber, Ayşe Şüküroğlu Soylu)

“Kapalı yerde yatıyoruz ya, yattık. Neyse ben sabahleyin kalktım arkadaşım yok.”(Mustafa Özoğul, Su Gızı ile Adam)

Örneklerde de görüldüğü üzere masal söyleyicisi başka bir olaya geçerken “neyse” kalıplaşmış ifadesini kullanarak yeni konunun başladığını belirtir. Yine masalda sıkça tekrarlanan kalıplaşmış ifade çeşitleri olan “bakıyor ki ne bahsın”, “geliyor ki ne gelsin” gibi ifadeler de “neyse” kalıplaşmış ifadesi gibi aynı fonksiyonu taşır. Bu ifade çeşitleri de tıpkı “neyse” ifadesi gibi yeni bir durumun veya olayın ortaya çıktığını haber verir. Fakat bu ifadelerin bir farkı şaşkınlık, heyecan gibi ünlemlerin anlamını ihtiva etmesidir. Bu kalıplaşmış ifadeyle masal söyleyicisi, dinleyici kitlesine olağan üstü veya hayret verici olay ve durumların ortaya çıkacağını belirtmeye çalışır.¹⁶ Aşağıda vereceğimiz şu örnek bunu açıklamaya yetecek düzeydedir:

¹⁶ Bu konu üzerinde daha ayrıntılı olarak **Geleneksel Yapı Bağlamında Kompozisyon Unsurları** adlı bölümümüzde duracağız.

“Bir gitmiş güz gitmiş, bir de bahmış ki ne bahsın, bir demir gapı dağın başında.”

(Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz)

Bu örneklerin sayısını artırabiliriz. Fakat bu konu üzerinde ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir şekilde duracağımız için şimdilik bu kadarının yeterli olacağı kanısındayız.

Yukarıda belirttiğimiz gibi kalıplaşmış tekrarlar, masalın ahenk ve ritminin oluşumunda da oldukça önemlidir. Masaldaki ahenk ve ritim, manzum şeklinde olan sözlü gelenek türlerindeki gibi kafiye ile sağlanmaz. Masallar nesir türünde söylendiği için onun ahenk ve ritim yapısının oluşumunda deyimler, ata sözleri, ikilemeler, kalıplaşmış tekrar ifadeleri, aliterasyonlar daha etkilidir. Bunlar masalın söyleyişine bir akıcılık, bir bütünlük katarak masal söyleyicisinin icrasını daha ritmik ve edebi bir hüviyette gerçekleştirmesine katkı sağlar. Masalın bu ahenk ve ritim düzeninin oluşumunda aşağıda örneklerini de vereceğimiz kalıplaşmış tekrarlardan oluşan ifadeler etkilidir. Bu tekrarlar masalların daha sanatsal bir yapıda olmasını sağlar:

“Garı ana gahmış, oradan çıhmış, yollara düşmüş, yeri ha yeri, yeri he yeri, yeri ha yeri, gele gele gelmiş, bi gelmiş bir tene aslana rast gelmiş,”(Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz)

Garı ana bunlara bişirmiş vermiş, bişirmiş vermiş, onlar gitmiş avlamış, bu, getirmişler bişirmiş.(Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz)

Get ha get, get ha get, get ha get, Basra körfezinden çıhmış garı anayla goca babanın ölüsü. (Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz)

Ver ha ver oğlana, herif ölmüş satan, oğlanı döv Allah döv, döv Allah döv, döv Allah döv, eyce dövmüşler. Dövdühten sona dutmuşlar oğlanı gaydırmışlar suyun içine. *Su bu oğlanı götürmüş, götürmüş, götürmüş, götürmüş,* tã Kızıldeniz’e, Kızıldeniz’e, Basra körfezi’ne varmış oğlan, bir balıh gelmiş bunu garşılamiş, deniz büyük bi balıh. (Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere *“yeri ha yeri, yeri he yeri, yeri ha yeri, gele gele gelmiş, bi gelmiş bir tene aslana rast gelmiş; bişirmiş vermiş, bişirmiş vermiş; döv Allah döv, döv Allah döv, döv Allah döv, eyce dövmüşler”* gibi kalıplaşmış tekrarlar bir çok masal metninde de vardır. Bu örnekler sadece bir

masaldan alınmıştır. Konumuzu bu örneklerin yetirince aydınlatacağı kanaatindeyiz. Görüldüğü gibi tekrarlar masalın kalıplaşmış ifadeleridir. Bu da bize, masalların kalıplaşmış yapısı içerisinde tekrarların önemli işlevlerinin olduğunu gösterir.

Masalda yer alan tekrarların bir başka fonksiyonu da masalda ortaya çıkan olay ve durumların hangi derecede gerçekleştiğini vurgulamaktır. Yapılan bu tekrarlar kahramanların içinde bulunduğu zorlukların, mutlulukların veya üzüntülerin hangi seviyede yaşandığını ortaya çıkarmak için kullanılır. Böylece masal söyleyicisi, dinleyici kitlesine kahramanın içinde bulunduğu durumun hangi seviyede olduğunu yansıtarak dinleyicilerinin bu zorlukları ve mutlulukları tam anlamıyla tatmalarını sağlar. Belki bu durum masal söyleyicisi tarafından bilinçsizce yapılmaktadır. Fakat bu, onun icrasını severek yaptığının bir göstergesidir. Çünkü bu tip tekrarlar, ancak kahramanın acısını ve mutluluğunu hissederek masalını icra eden bir masal söyleyicisine ait olabilir. Aşağıdaki vereceğimiz birkaç örnek bu hususu açıklar niteliktedir:

“Şeker Bey’i gaçırmiş, az gidiyu, uz gidiyu, *gız ağlıyo ağlıyo*”(Şeker Bey)

“Gız ölüyo o günün hökmünde, gıza türbe yaptırıyu, *neler neler, neler neler uy, ne örtüler örtüyu, neler örtüyu, iki üş günde bi kere, adam geliyo, ağlıyo, ağlıyo, ağlıyo!*”(Muradına Nail Olmayan Dilber)

“*Ayrın ağlıyu, sakalının arasından. Ağlıyu, ağlıyu, ağlıyu, ağlıyu...*”(Hüsni-Yusuf’a Aşık Olan Kız)

Görüldüğü üzere yukarıdaki örnekler olayın derecesini belirtmek için kullanılan tekrarlardır. Bu tekrarlarla masal söyleyicisi dinleyicisi ile olan iletişimini de üst seviyeye çıkarır.

Kahramanların özellikleri de masalın icrası sırasında masal söyleyicisi tarafından bir çok kez tekrarlanır. Bu tip tekrarlarla masal söyleyicisi, kahramanların özelliklerinin vurgulanmasını amaçlayarak dinleyici kitleye kahramanla ilgili bir portre çizmelerinde yardımcı olur. Mesela Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masalda kahramanın fakirliğinin sık sık tekrarlanması buna güzel bir örnektir. Bazı masalarda kahramanın sevgilisini veya kardeşini kaybetmesi ile hastalanması olayı da kaybolan kahramanın bulunmasına kadar çeşitli tasvirlerle vurgulanır. Hüsni-ü Yusuf’a Aşık Olan Kız masalında ve

diğerlerinde olduğu gibi bu örneklere sıkça rastlarız. Aşağıdaki örnekler bu hususu aydınlatacak niteliktedir:

“Orda yunuyu, altını çihınlıyu geliyu, orda yuyular, hemen altını çihınlayıp geliyu, geliyu bu eve geliyu, *bu zenginıyu, zenginıyu, zenginıyu bu adam, ondan zengin oluyu, he ondan zengin oluyu*” (Doh Donuzla Hacıaslan Masalı-kahramanın özellikleri)

“*Ne bilim yavrım şu gumaş eviñe, herif zenginimiş, zenginimiş, zenginimiş*” (Aplah ile Şaplah-kahramanın özellikleri.)

Bazı zaman da tekrarlar masal söyleyicisi tarafından dinleyici kitlenin dikkatini çekmek için kullanılır. Bu dikkat çekmeden amaç, olayın heyecanlı bir noktaya geldiğinin belirtilmesidir. Aşağıdaki örnekte bunun en güzel şeklini buluyoruz. Aşağıdaki örnekte kahramanın kendisini asacağını dinleyiciye bildirmeden önce “*Gahıyu gapı açılmış, bahça gapısı açih, bahça gapısı açılmış*” gibi tekrarlarla dinleyicinin dikkatini bu noktaya yoğunlaştırıyor. Bundan sonra asıl eylemi belirtiyor:

“*Gahıyu gapı açılmış, bahça gapısı açih, bahça gapısı açılmış, açıyü bahıyo ki bu serv-i revan, tacı başından çıhardıyu, belikleniyu daha atıyu, ağacın dalına atıyu, iki eliñi boğaziña atıyu, orda asılıyu gız,*” (Hüsn- Yusuf’a Aşık Olan Kız)

Bazı zaman da masal söyleyicileri masalın giriş kısmında veya masalın her hangi bir yerinde tekrarları kullanarak masalın kompozisyonunu veya unuttukları noktaları hatırlamaya çalışırlar. Bu tip kısa tekrarlar ile masal söyleyicisi adeta beyin jimnastiği yaparak masalın kurgusunu zihninde canlandırır:

“*İki arhadaş varmış ağam, iki arhadaş, iki arhadaş, gediolar buñlar, irizk aramaya gidiolar.*”(Tilki, Tomuzlan, Tospağa)

“*Ay oluyo, gün oluyo bu çağa doğuyo, bi doğuyo, iki doğuyo ki oğlan çocuğu, ondan sona ne oluyo, busef ne oluyo, bi şey daha oluyo bu, bi beşey daha oluyo bu dev, bunu da almıyu gız, biliyu gız*”(Tilki, Tomuzlan, Tospağa)

“*İki denesi köyüñ içinde birleşirler değirmeñe giderler, nereye giderler, Şambayat kimi yere değirmene giderler, Şambayadına Hacı efendinin deärmeniñe giderler*”(Değirmenci Hacı Efendi)

Örneklerde de görüldüğü gibi masal söyleyicisi bu tip tekrarlarla hatırlamadığı kompozisyonun şeklini kafasında canlandırarak icrasına devam eder.

Konumuzun başında beri belirtmeye çalıştığımız gibi masal söyleyicisi tarafından yapılan tekrarlar masalın kompozisyonun ve kalıplaşmış yapısının önemli öğelerindendir. Masal söyleyicileri, bu tekrarlarla masal geleneği içinden gelen bu sistemleşmiş yapıyı hem korur, hem de geliştirirler. Çünkü onlar ustalarından öğrendikleri bütün kalıpları donuk bir şekilde bırakmayarak kendi tarzlarına göre şekillendirirler. Değişmeyen tek şey ise bu kalıpsal ifadelerin fonksiyonlarıdır.

Masalın üslupsal özelliğini ve hazır kalıp ve formüllerini oluşturan sistemleşmiş yapının daha iyi ortaya konulması için masaldaki *ses ahenginin ve ritmin* ele alınması gerekir. Masal türü, sözlü gelenek türleri içerisinde nesir şeklinde söylenen türler sınıfına girer. Masaldan başka nesir şeklinde söylenen sözlü kültür ürünü olarak göstereceğimiz tür efsanedir. Halk hikayeleri ise nesir ve nazım karışımı şeklinde karışımıza çıkar. Şiir şekli ile söylenen sözlü gelenek türlerinde(destan gibi) seslerin ve ritimlerin oluşturduğu sistemli bir yapı söz konusudur. Çünkü manzume şeklinde söylenen bu türlerde kafiye, hece ölçüsü gibi türün şeklini daha sistemleştiren yöntemler kullanılır. Fakat nesir şeklinde söylenen sözlü halk kültürü ürünlerinde ise kafiye veya hece ölçüsü gibi sistemler kullanılmaz.

Masallarda manzum türüne ait kafiye ve hece ölçüsü gibi türlerin kullanılmamasına rağmen nesir ile söylenen diğer sözlü gelenek türlerinden farklı olarak sistemleşmiş bir ses ahengi ve ritimsel yapı mevcuttur. Bu ses ahengini ve ritimsel yapıyı oluşturan unsurları kalıplaşmış ifadelerin oluşturduğu yapılar, Türkçenin vurgu sistemi ve iç uyakların oluşturduğu ahenksel bir yapı olarak sınıflandırabiliriz. Sınıflandırdığımız bu üsluba ait öğeler, masal söyleyicileri için de masallarını icra ederken bir çıkış noktasıdır. Masallardaki kalıplaşmış her yapı, masal söyleyicisi için bir pusula gibidir. Zaten masal söyleyicisinin belleğinde hazır olan konular, temler, olaylar sahip olduğu formüsel bilgilerle şekillenerek masal metnin ortaya çıkmasını sağlar.

Masalların formüsel yapısına baktığımızda cümlelerdeki kalıplaşma ve benzer cümle ve ifadelerden kaynaklanan cümleler arasında oldukça yakın bir ilişki olduğu görülür. Bu benzerlikler, yukarıda sınıflamasını yapmaya

çalıştığımız ses ahengini ve ritimsel yapıyı oluşturan unsurlar olan kalıplaşmış ifadelerin oluşturduğu yapılardan, Türkçenin vurgu sisteminden ve iç uyakların oluşturduğu ahenksel yapıdan kaynaklanır. Nitekim incelememiz sırasında da bunun örneklerini oldukça sık bir şekilde gördük. İşte bu ses ahengi ve ritmin oluşumunda ilk önemli ayak *kalıplaşmış ifadelerdir*. Bu kalıplaşmış ifadelerinin en önemlisi ise masal başında, ortasında ve sonlarda yer alan *tekerlemelerdir*.

Tekerleme, sadece masal türünde değil Türk halk edebiyatının oldukça farklı türlerinde de sıkça kullanılır. Fakat masal türünde kullanılan tekerlemeler belli farklılıklar ihtiva eder. Bu da aslında tekerlemenin “halk anlatı türünde farklı biçimlere en iyi uyarlanan biçimsel süs”(P. Naili Boratav, 2000: 9) olmasından kaynaklanır.¹⁷ Bunun içindir ki tekerlemelerin masalarda oldukça önemli işlevleri de vardır. Burada biz, tekerlemelerin masala üslupsal yönden hangi katkıları olduğunu inceleyeceğimiz için bu konuya ilerleyen bölümlerimizde tekrar döneceğiz.

Tekerlemelerin masalın çeşitli yerlerinde masal söyleyicileri tarafından kullanıldığını daha önce belirtmiştik. İşte bu kullanım şekli aslında gelişi güzel bir kullanım değildir. Çünkü masalın giriş kısmında kullanılan, geçiş kısmında kullanılan geçiş tekerlemeleri ile sonunda kullanılan kalıplaşmış ifadeler belli fonksiyonları yerine getirmekle birlikte masalı adeta ses ahengi ve ritim açısından da bir düzene bağlar. Şöyle ki tekerlemelerde oldukça ustaca kullanılan aliterasyon sistemi mevcuttur. İşte bu sistem de masalın ritim ve ses ahengini oluşturan bir katman gibi masal boyunca sıralanır. Tekerlemelerde belli ses değerleri sıkça kullanılarak ritimsel ve ahenksel bir yapı oluşturulur. Aşağıdaki tekerlemede bu özelliği göstermeye çalışalım:

“Matal matal matlı goz, biri sıçan biri boz, bindim bozun üstüñe, gittim Haleb yoluña. Minareniñ oğlañı, çıhtı damı loğladı, bahtı ki ağası geliyo, indi atı bağladı. Evvel zaman içinde, halbur saman içinde, develer tellal iken, pireler çoban iken, ben anamın beşiiñi tıngır mıngır sallar iken, bir varmış bir yohmuş, Allah’tan başka kimse yohmuş.”(Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz)

M-a-t-a-l m-a-t-a-l m-a-t-l-l g-o-z, b-i-r-i s-i-ç-a-n b-i-r-i b-o-z, b-i-n-d-i-m b-o-z-u-n ü-s-t-ü-ñ-e, g-i-t-t-i-m Haleb yoluña.

¹⁷ Tekerleme konusuna **Geleneksel Yapı Bağlamında Kompozisyon Unsurları** adlı bölümümüzde ayrıntılı bir şekilde değineceğiz. Burada tekerlemenin masalın üslupsal özelliğine hangi katkıları olduğu üzerinde duracağız.

Görüldüğü gibi “m” sesleri ilk kısımda kelime başlarında, “t” sesleri kelime ortalarında, “l” sesleri kelime sonunda tekrarlanarak bir iç uyak sistemi sağlanmıştır. Diğer kısımda ise “b” sesleri kelime başlarında aynı şekilde tekrarlanmıştır. Ayrıca her kısmın sonundaki seslerin kendi arasında kurduğu kafiye (“o ve z”ler ve “m ve a” lar) bu ahenksel ve ritimsel sistemin daha köklü olmasını sağlamaktadır. Ayrıca Türkçedeki ses uyumları da bu ahenk ve ritmin nağmeli bir şekilde söylenmesine yardımcı olmaktadır. Yine aynı tekerlemenin devamında bu sistemin işlerliğinin devam ettiğini daha açık şekilde görebiliriz.

M-i-n-a-r-e-n-i-ñ o-ğ-l-a-ñ-t, / ç-ı-h-t-ı d-a-m-ı l-o-ğ-l-a-d-t, / b-a-h-t-ı ki a-ğ-a-s-ı g-e-l-i-y-o, / i-n-d-i a-t-ı b-a-ğ-l-a-d-t.

Burada da “m,n, d, l, ğ,” sesleri arasında yoğun bir aliterasyon tekniği vardır. Yine burada da yukarıdaki örnekte olduğu gibi “ı” sesleri arasında kafiyeler kullanılarak ritim ve ahenk güçlü kılınmıştır.

Yine bir başka masaldan aldığımız şu tekerleme örneğinde de bu kalıplaşmış ses sistemini açık bir şekilde görürüz.

Ak sakallı kuşlar gördüm, Köprü akan daşlar gördüm, Ayağa değmedik taş olmaz, Başa gelmedik iş olmaz.(Deniz Kızı ile Adam; Mustafa Özoğul)

A-k s-a-k-a-l-l-ı k-u-ş-l-a-r g-ö-r-d-ü-m, / K-ö-p-r-ü a-k-a-n d-a-ş-l-a-r g-ö-r-d-ü-m, / A-y-a-ğ-a d-e-ğ-m -e-d-i-k t-a-ş o-l-m-a-z, / B-a-ş-a g-e-l-m-e-d-i-k i-ş o-l-m-a-z.

Bu örnekte de görüldüğü gibi “k, d, m, ş” sesleri sık sık tekrar edilerek aliterasyon kullanılmıştır. Kısım sonlarındaki “-ş-lar gördüm/ -ş olmaz” sesleri arasında bir kafiye sistemi oluşturulmuştur. Bu gibi giriş tekerleme örneklerini oldukça çoğaltabiliriz. Ama hepsinde bu hususiyetleri görmek mümkündür. Bu da bize masalarda kullanılan tekerlemelerde ritim ve ahenk bakımından bir uyumsal çatının varlığını gösterir. Bu ses uyumlarının oluşturduğu ritmik ve ahenksel çatı, masalların geçiş kısımlarında ve sonuç kısımlarında kullanılan tekerlemelerde de kendini gösterir. Bu devamlılığın daha çok usta masal söyleyicilerin icra ettikleri masal örneklerinde daha açık bir şekilde görmekteyiz. Çünkü onlar, masalın kalıplaşmış yapısını belleklerine yerleştirmişler ve her icralarında bunları tekrar nasıl kullanacaklarını çok iyi sistemleştirmişlerdir. Şimdi bu nokta üzerinde durarak konumuzu daha açık bir hale getirmeye çalışalım. Bunun içinde yukarıda verdiğimiz giriş tekerlemelerinin alındığı masal metinlerinden geçiş tekerlemeleri de alarak bunlar arasındaki –yukarıda belirttiğimiz gibi- sistemleşmiş ahenksel ve

ritimsel uyumu daha açık bir şekilde gösterelim. Aşağıdaki örnekler aynı masaldan alınmış geçiş tekerlemeleridir:

Garı ana gah**miş**, oradan ç**ihmiş**, yollara düş**müş**, *yeri ha yeri, yeri he yeri, yeri ha yeri*, **gele gele gelmiş**, bi **gelmiş**, bir tene aslana rast gelmiş.(Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz)

Garı ana ga**hmiş** *yollara düşmüş*, az *gitmiş* düz *gitmiş*, dere tepe düz *gitmiş*, altı ay bir güz *gitmiş*. Vara vara var**mış** ki ihtiyar bir pir adam. (Garı Ana Masalı, Vakkas Korkmaz)

Bu iki örnekte de giriş tekerlemelerinde gördüğümüz ses tekrarlarıyla oluşan bir aliterasyon sistemi mevcuttur. İşte bu sistem aracılığıyla masal boyunca aynı ahenk ve ritim sistemi devam ederek gider. Bu sistemi iyi bilen masal söyleyicileri, bu sistemi kullandıklarında ustalıklarını da bir kez daha seyirciye ispatlayacaklarını bilirler. Bunun için sistemi ustalıkla kullanmaya gayret ederler. Ama şu da bir gerçek ki her masal söyleyicisi bu sistemi kullanarak masallarını anlatmayı amaçlar.

Yine aşağıdaki örnekte de yukarıdaki belirttiğimiz husus tekrarlanır. Sıklıkla yapılan kelime ve ses tekrarları aynı masal içinde sıklıkla tekrarlanarak masal boyunca devam eder.

“Buñu havada gaparlar, ***o misafir alır, o misafir alır, o misafir alır***, bir gün, **beş gün, on gün, yirmi gün derken**, bi tene avrad varmış orda, bunu baş göz ediyular.” (Deniz Kızı ile Adam; Mustafa Özoğul)

Yukarıda verdiğimiz örneklerin sayısını oldukça çoğaltabiliriz. Bilindiği gibi tekerlemeler, biçimsel ve tematik yapıları bakımından masalın yapısal dünyasına uyum gösterir. Tekermelerin şiirsel normatif yapısı bir anlamda masalın anlam dünyasının oluşumuna katkı sağlar. Bu katkı anlamsal çatı yönünden sınırlı kalmayarak biçimsel bağlamda da kendini gösterir. Tekermelerin bu biçimsel özellikleri aynı zamanda masal türünün gelenekselleşmiş yapısına da uyum gösterir. Çünkü masalların gelenekselleşmiş yapısında aliterasyon sistemine dayan ses tekrarları, sanatlı söyleyişler daima mevcut olmuştur. Geleneğinin sürekliliği bu hususun gelişerek daha sistemli bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır. Aslında bu durum Türk halk sözlü kültürünün bütün türlerinde kendini gösteren bir niteliktir. Çünkü sözlü kültürün ürünleri belli bir kaynağa dayanır ki bu kaynak da gelenektir. Her toplumun sahip olduğu

gelenek, halk kültürü bünyesinde şekillenen her türlü sözlü kültür ürünü üzerinde kendisini gösterir. Nitekim halk kültürü içinde oluşan sözlü kültür ürünleri arasında motif, kalıp sözler vs. gibi yapılar arasında alış veriş olabilir. Çünkü bu türleri icra edenler aynı kültür potasında yetişmişlerdir.

Buradan hareketle şu soruyu sorabiliriz: *Tekerlemelerde ve kalıplaşmış ifadelerde sıkça kullanılan aliterasyon tekniği masalın kalıplaşmış kompozisyon yapısının bir parçası mıdır?* Bu sorunun yanıtı ancak bu konuda yapılacak yeni çalışmalarla daha açık bir hale gelecektir. Burada yaptığımız bu kısa değerlendirme bu sorunun yanıtını tam vermemekle birlikte bizi şu sonuca da götürür: Aliterasyon tekniği ile yapılan ses tekrarları ifadenin ritmik ve ahenksel bir yapıya ulaşmasını sağlayarak adeta masalın üslubunu kuşatır. Bu kuşatma yatay bir şekilde(seslerin ardı ardına sıralanması şeklinde) devam ederek devamlılık arz eder. Böylece masal boyunca kurulan her cümle arasında ahenkli bir uyum bağı ortaya çıkar. Bu da bu tip ifadelerin birbiriyle olan bağı güçlendirerek masalın üslubunun daha sanatlı ve kalıplaşmış bir yapıya ulaşmasını sağlar. Yani şunu diye biliriz ki masalda kullanılan sistemleşmiş bir üslup yapısı mevcuttur. Bu da hiç kuşkusuz tekerleme ve diğer kalıplaşmış ifadelerden oluşur ki bunlar da masalın kompozisyonunun bir parçası olarak her icrada yeniden tezahür eder.

Masalların ritmik ve ahenksel yapısına etki eden bir diğer husus da masalarda kullanılan *kiplerdir*. Masalda kullanılan kipler genellikle geniş zaman, şimdiki zaman ve öğrenilmiş geçmiş zaman olarak karşımıza çıkar. Bunun haricinde bazı masal söyleyicileri görülen geçmiş zaman kipini de kullanırlar. Nitekim bu tip kullanımı derleme çalışmalarımız sırasında kaydettik.

Masalarda masal söyleyicisinin kullandığı kipler, masalda ister istemez bir ritim ve ses ahengi oluşturur. Aslında bunda masal söyleyicisinin rolü vardır. Masal söyleyicisi icra sırasında masalın kipini sürekli olarak tekrarlama yoluna giderse(bu durum her masal söyleyicisi tarafından sıkça tekrarlanır.) masalda bu kiplerin kullanılmasından bir ses uyumu ortaya çıkar:

“Hemene soyuyo donunu, ondan sona onun içine yatırıyo, hazırlıyo aha beğeri, içine yatırıyo, dikiyu, şoraya yatırıyo, sürüyo, gidiyo, diyo ki, ondan sona diyo, bahıyo ki gargalar geliyo yine, onu da pincikleyip yiyip tükediyo lar oğlum.”(Gırh Altın Bi Hatın, Fatma Tedik)

Örnekte de görüldüğü gibi masal söyleyicisi şimdiki zaman kipini kullanarak masalını icra etmiştir. Masal söyleyicisinin kahramanın yaptığı eylemleri sık sık tekrarlayarak adeta masalın üslupsal yapısında ritimsel ve ahenksel bir bütünlük sağlama çabası içerisinde. Bu çaba da hiç kuşkusuz masalın üslubuna doğrudan yansiyarak ifadeler arasında ses bakımından bir uyum doğurmuştur. Böylece masalın üslubunda ortaya çıkan bağ, masalın bütün cümleleri, eylemlerinde kendini göstererek devam etmiş ve böylece her cümle arasındaki anlamsal bağ, şekilsel olarak da sağlanmıştır.

Aynı masalda masal söyleyicisi birden fazla zaman kipini de kullanabilir. Nitekim bu hususu da birçok masal örneğinde de gördük. Yani bir masalda masalın bütününde aynı zaman kipi kullanılacak diye bir kural getirmek gerçeklere yüz çevirmek anlamına gelir. Çünkü masal söyleyicisi icrası sırasında bu zaman kiplerini bir araya getirerek kullanabilir. Aslında bu durum da masal söyleyicisinin kendisini masaldaki olayların gelişimine göre ayarlamasından kaynaklanır. Mesela diyalogların sıklaştığı veya kahramanların diyaloga girdikleri anda masal söyleyicisi genellikle ifadeleri bugünkü zamana yaklaştırarak bu anda farklı zaman kiplerini kullanabilir. İşte o anda masal kahramanları ile dinleyici kitle arasındaki perde kalkarak kahramanlar ve dinleyiciler yüz yüze gelir. Bu husus aslında tahkiyeli anlatıma ait olan kalıplaşmış bir yapıdır.

Olay hangi şekilde tezahür ederse etsin masalda kullanılan zaman kipleri masal söyleyicisi tarafından sıkça tekrarlanır. Bu da masaldaki ses uyumlarının artmasını sağlayarak masalın ritmik ve ahenksel yapısının daha etkili olmasını sağlar. Bu konuyla ilgili örnek sayısını artırabiliriz. Fakat yukarıda verdiğimiz örneğin bu konuyu yeterince aydınlayacağı kanaatindeyiz.

Masal söyleyicisinin icra sırasında kullandığı üslup, onun masal geleneğinden öğrendiği üslupsal yapıdan etkilenerek ortaya çıkar. Çünkü masal söyleyicisi masal geleneğinin kalıplaşmış üslupsal yapısını kullanarak icra edeceği masalın kurgusunu hatırlamaya çalışır. Bu da bize masalın üslubunu oluşturan hazır kalıp ve formüllerin masallarda sadece gelenek diye kullanılmadığını gösterir. Yani bu üslupsal yapı, masal söyleyicisi için icra edeceği masalın hatırlatıcı fişeğidir.

Nitekim "...Sözlü kültürde üretilebilir unsur düzenli bir biçimde bilinebilir, hatırlanabilir veya başka bir deyişle hafızayı güçlü kılmanın yolları olarak bu temel muhteva ve biçim özellikleri şunlardır. Her şeyden önce muhteva olarak düşünülecek

şeylerin “hatırlanabilir” olması gereklidir. Bu da sözlü kültürde özenle incelenmiş bir düşünceyi koruyup hatırlayabilme meselesinde çözümü hafızaya yardımcı olan her an hatırlanabilecek, “ağızdan çıkmaya” hazır, kalıplaşmış düşünce biçimlerini kullanmak olarak dayatır...”(Çobanoğlu, 2000:125)

İşte masalın konularının, motiflerinin ve epizotlarının hatırlanabilir olması bu kalıplaşmış ifadelerle gerçekleşir. Bu ifadelerin kurgusunda yukarıda da üzerinde durduğumuz ritmin , tekrarların ve ses ahenklerinin oldukça büyük rolleri vardır.

Ong da bu hususu “...Sözlü kültür ortamında hafızayı güçlendiren ve sözlü kültürde üretilen bir düşünceyi hatırlanabilir kılan bir başka unsur düşüncenin dengeli tekrarlar veya bunların antitezleriyle akışının ona kazandırdığı ritim, kelimelerdeki ünlü ünsüz uyumu gibi ses özellikleriyle beslenilişidir...” şeklinde ifade ederek tezimizin doğruluğu hususunda bir dayanak noktası olmaktadır. (Ong, 1995: 49-50)

Ritimsel ve ahenksel bütünlük sözlü kültür ürünlerinin en önemlilerinden olan masalın üslupsal yapısında oldukça önemli bir özelliktir. Çünkü masalı icra eden masal söyleyicisi için ritim ve ahenk, masal söyleyicisinin hafızasını ayağa kaldıran bir itici güç niteliğindedir. Bunu iyi bilen masal söyleyicisi masalını en iyi şekilde hatırlayıp icra edebilmek için ritim ve ahengin bu özelliğinden faydalanma yolunu hiçbir zaman bırakmaz.

Yine Ong bunu şu şekilde belirtir: “...Uzun süreli ve sözlü temele dayalı düşünce, şiir kalıbına girmese bile ritim ağırlıklıdır, çünkü ritim, bedensel ritim de dahil, anımsamayı kolaylaştırır. “Kulaktan kulağa ve ağızdan ağza dolaşan hazır deyişler niteliğiyle kalıplar, söyleme ritim katmanının yanı sıra belleğe destek olurlar”. Ancak, sözlü kültürlerde bu kalıplar karşımıza ara sıra çıkmazlar, sürekli tekrarlanırlar. Düşüncenin çekirdeği, özü bu düşünce yoluyla geliştirilebilir, düzenlenebilir ve muhafaza edilebilir. Kalıplaşmış deyişlerden oluşmayan hiçbir düşünce uzayıp gidemez...” (Ong, Walter, 1995: 50)

Sözlü kültürün en önemli özelliği olan hazır kalıplar ve kalıplaşmış biçimler, tıpkı bir modern yazı türünün kompozisyonundaki işlevleri yerine getirirken, yazarın düşünce tarzını ve bunları uygulayışına da etki eder. Sözlü kültürde masal söyleyicilerinin gelenekten tecrübe yoluyla öğrendikleri kompozisyona ait unsurlar, hafızayı pekiştirecek şekilde masal söyleyicileri tarafından akla yerleştirilir. Öğrenilen her ifade ve her ifadenin içerdiği kavram, zihinsel bir işçilikle sistemli bir yapıya dönüşür, böylece bu da masal söyleyicisinin kullanacağı masal kurgusunun işlenerek sistemli bir yapıya

oturmasına katkı sağlar. Yani masalın düzenlenişini belirleyerek belleğinde yer etmesine yarar.

Sonuç olarak diyebiliriz ki masalın üslupsal özellikleri belli bir sistem etrafında gerçekleşir. Bu gerçekleşme oldukça basit bir temele dayandırılarak açıklanamaz. Çünkü masalın üslubuna ait özellikler onu sanatsal bir yapıya ulaştırır. İşte masalın bu sanatsal yapısının daha iyi anlaşılması için araştırmacıların bu konuyu daha geniş bir temelde ele alıp incelemeleri gerekir. Bu noktada da araştırmacılara büyük görevler düşmektedir.

3.2.2.4. Masal söyleyicinin kullandığı anlatım tutumları:

Masalın üslupsal yapısının oluşumunda etkili olan hususlardan biri de masal söyleyicilerinin icra sırasında kullandıkları anlatım tutumlarıdır. Onun için bu kısımda masal söyleyicilerinin masalın konularını, olaylarını ve mesajlarını dinleyici kitleye ulaştırmada kullandıkları geleneksel kalıplaşmış yapılara dayanan anlatım tutumlarını ele alacağız.

Sözlü kültürün hemen hemen hepsinde söyleyicilerin dinleyici kitleye ulaştırmak istedikleri mesajlar mevcuttur. Bu mevcudiyetten dolayı ortaya çıkan ürünlerin taşıdığı fonksiyonlar söz konusudur ki bu fonksiyonların oluşmasında söyleyicilerin katkıları oldukça etkilidir.

“...Bir başka ifadeyle anlatan kullandığı geleneksel anlatımı ile iletişim kurduğu dinleyiciye vermek istediği mesaj veya dinleyicide oluşturmak yahut uyandırmak istediği duygu ve düşünceler söz konusudur...”(Çobanoğlu, 2000: 90)

Dinleyici ile söyleyici arasında ortaya çıkan bu iletişim düzeyi tek yönlü değildir, bilakis çift yönlü olarak ortaya çıkar. Bir başka ifadeyle bu iletişim tarzı karşılıklı bir etkileşim yapısındanadır. İşte bu karşılıklı etkileşimin açılımında söyleyicinin ortaya koyacağı, icra sırasında oluşturacağı ürünü dinleyici kitlesinin beklentilerine göre belirlemek ögesi yatar. Böylece söyleyici icrasını bu doğrultuda yönlendirmek isteği duyar. Bunu yansıtmak için de bu beklentilere göre anlatım tutumları kullanmak mecburiyetindedir.

Masalların işlediği konuların sosyal bir açılımı mevcuttur. Masallarda işlenen konular ve olaylar hangi nitelikte(mizahi, öğüt verici...) olursa olsun bu konuların ve olayların gelip dayanacağı nokta bu sosyal sınırdır. Yani masallarda işlenen bu olaylar ve konular ancak sosyal geçerliliği ölçüsünde toplum tarafından

benimsenir. Bu da bize masalların(diğer sözlü kültür ürünleri gibi) işlediği konuların ve olayların sosyal bir kimlik taşıması gerektiğini gösterir.

İşte bundan dolayıdır ki masal söyleyicileri dinleyici kitlenin bu arzularını yerine getirebilmek için bu konu ve olaylara uygun anlatım çeşitleri kullanırlar. Masal söyleyicileri tarafından kullanılan bu anlatım tutumları da kökünü hiç şüphesiz geleneksel ölçütlerden almaktadır. Masalın kalıplaşmış yapısını iyi bilen masal söyleyicileri de masallarında işleyecekleri konuları ve olayları masalın geleneksel yapısında kalıplaşmış olarak mevcut bulunan bu anlatım tutumlarını kullanarak anlatırlar. Çünkü bu kalıplaşmış yapıyı masal dinleyicileri de bilmektedir. Masal söyleyicisinin hangi anlatım tutumu ile neleri ifade edeceğini, hangi mesajları vereceğini bilen dinleyici kitle, icra sırasında masal söyleyicisinin kullandığı anlatım tutumlarında gizli olan mesajları daha rahat alır. Böylece icra amacına uygun olarak gerçekleşir.

Masal derleme çalışmamız sırasında önemli kaynak şahıslarımızdan biri olan Cuma Er *“söylediğim masalarda neyin nasıl olduğu beni dinleyenler az çok tahmin ederler. Bu aslında benim şeyimden kaynaklanıyor, masalı nasıl anlattığımdan kaynaklanıyor, onlar ben anlatırken ne bilim işte, şey ederler, bu beyle mi olacak, şu beyle mi olacak gibi sorarlar.”* tarzındaki söyledikleri, icra sırasında kendisinin neler anlatacağını tahmin eden dinleyicilerin bu sonuçları masal söyleyicisinin kullandığı anlatım tutumlarından kaynaklandığını gösterir niteliktedir. Nitekim bu noktaya da Azadovski şöyle temas eder:

“...Don Ben Amos da folklor olayında iki kavramı önemli tutar. Ona göre folklor olayı, daha evvel öğrenilmiş, zihinde kalıplar halinde tutulan, değişmez metinlerden ve birimlerden oluşmaz. Sözle verilen bir mesajı olduğu için, her zaman kişisel ve sosyal değişkenler içinde ortaya çıkar. Bu mesajın daha evvel öğrenilen bir yanı vardır, ama dille aktarılan bu öğrenilmiş mesaj durağan değildir, değişkendir, üstelik olayın yer aldığı sosyal çevrenin değişkenleri ile gösterime gelir. Bu sosyal değişkenlere göre folklorun mesajı, biçimi, işlevi, yapısı, nakışları değişerek ortaya çıkacaktır...”(Azadovski, 1992:32)

Bu da bize masal icralarında masal söyleyicilerinin kullandıkları kalıplaşmış anlatım tutumlarının var olduğunu gösterir. Nitekim masalarda kullanılan bazı ifadelerde bunları açıkça görürüz. Masaldaki olayların, durumların tasviri bir şekilde anlatılışı geleneksel ifadelerle(deyimler, atasözleri, ikilemeler) sağlanarak etkili bir ifade yapısı oluşturulmaya çalışılır. Yahut olayların mesaj boyutu açıklayıcı, sezdirici şekilde farklı anlatım tutumları kullanılarak verilir.

Aslında bu şekildeki anlatım tutumlarının hangilerinin kullanılacağı yukarıda da belirttiğimiz gibi dinleyicilerin özelliklerine bağlıdır.

Masal söyleyicisi-dinleyicisinin karşılıklı etkileşimden kaynaklan bu anlatım tutumları aynı zamanda da icranın sanatsal bir boyutta olmasını sağlamak içindir. Sanatsal bir anlatım tutumu taşıyan sözlü kültür ürünlerinin dinleyici kitle üzerindeki etkisi tartışılmazdır. Anlatım tarzı mükemmel olan bir masal söyleyicisinin usta bir anlatıcı olduğu da dinleyici tarafından bu şekilde anlaşılır. Üslubunun sanatsal yönü kuvvetli olan masal söyleyicisi dinleyici kitlesiyle de sanatkarane bir iletişim seviyesine çıkar.

Bunun için de “...Sanatkarane veya sanatsal iletişimin diğer iletişim tarzlarından farkı rast gele ve sıradan bir iletişimden kendisini ayıracak şekilde ve özellikle bu özelliğine dikkati çekecek şekilde işaretlenmiş olmasıdır. Sanatkarane iletişimin sıradan iletişimlerden farklı olduğunu işaretleyiş, söz konusu unsurunun iletildiği kişiye onun sıradan olmamaklığına ve icrasına dikkati çekmek içindir...” (Çobanoğlu, 2000: 161-162) İşte bu da zaman içinde gelişerek masalın kalıplaşan hususlarından biri olmuştur.

Masalların anlatım tutumlarının şekillenişinde masal söyleyicisine de büyük iş düşmektedir. Çünkü anlatım şekli oldukça güçlü olan bir masal söyleyicisi, masalın kalıplaşmış yapısında yer alan diğer unsurları kendi anlatım ve üslupsal özellikleri ile bütünleştirmeyi daha iyi başarır. Ayrıca onun iyi bir gösterici olması da onun üslubunun daha kuvvetli olmasını sağlar. Çünkü o masalını canlı olarak icra eden, sahip olduğu anlatma kabiliyetini jest ve mimiklerle daha etkin hale getiren bir gösterimcidir. Masal söyleyicisini bir roman yazarı veya hikaye yazarı olarak düşünmek oldukça yanlış bir fikir olacaktır.

“...Genel bir kaide olarak diyebiliriz ki, masalcı, sahne düzenleyip oyunculara yol göstermez. Bunun nedenini anlamak zor değildir. Masalcı bir yazar değil, bir anlatıcıdır. O masalın tümünü olsun, bir epizodunu olsun, sözle anlatmakla kalmaz, onları el, yüz hareketleri ve taklitlerle canlandırır...” (Azadovski, 1992:66)

Bu yolla masal söyleyicisi kendisini dinlemeye gelen dinleyici kitleye daha hakim olarak kendi aralarında ortaya çıkacak olan iletişimini daha da artırır. Çünkü onun kullandığı geleneğe ait olan ve dinleyicilere yabancı gelmeyen cümle yapıları burada etkindir, böylece iletişimin seviyesi artar.

Bunun içindir ki “...Bir arada bulunan insanları “sosyal” kılan şey kurdukları iletişimdir. İnsanlar dokunma, tat, koku, görme ve duyma duyularını seferber ederek ve

yine el kol hareketleri, jest ve mimikler gibi diğer sözsüz iletişim yöntemleriyle sayısız yoldan iletişim kurarlar. “Ancak esas olarak iletişime hakim olan dil ve dili tane tane duyuran seslerdir...” (Ong, 1995:19)

Bu sebeplerden dolayıdır ki masal söyleyicisinin kullandığı anlatım tutumları onun ile dinleyici arasında bir köprü vazifesini görür.

Masal söyleyicisi, yıllarca yaptığı icraların getirdiği birikimin ve tecrübenin sonucunda oluşturduğu pek çok anlatım tutumuna sahiptir ve istediğinde bunları geleneğe uygun bir biçimde bir araya getirerek birleştirir. Bu onun ustalığı ile alakalıdır. Masal söyleyicisi bu anlatım tutumlarını değişik biçimlerde sunabilir. Anlatım tutumlarını kısa, ayrıntılı veya daha sade bir biçimde kullanabilir. Masala kattığı geleneksel anlatım tutumları ve dolayısıyla konular çoğaldıkça, anlattığı masal da o kadar zengin ve akıcı olur. Bu suretle dinleyiciler de sıkılmaz. Masalcının bu şekilde anlatım tutumlarını uygun bir biçimde birleştirerek bir bütün oluşturması onun ustalığının veya masal söyleyicisinin yeteneğinin bir ölçüsüdür.

Şimdi de yukarıda belirttiğimiz hususları daha ayrıntılı olarak ele alıp incelemek için masal söyleyicisinin masal icrasında kullandığı kalıplaşmış anlatım tutumlarını ve bu anlatım tutumlarının masalın kalıplaşmış yapısında ve kompozisyonunda hangi özellikleri bakımından önemli olduklarını açıklamaya çalışalım. Bunun için bu anlatım tutumlarının neler olduğu üzerinde durup, bu anlatım tutumlarının masalda hangi fonksiyonları üstlendiklerini açıklığa kavuşturmamız lazım gelmektedir.

3.2.2.4.1. Mizah:

Bu anlatım tutumunda masal söyleyicisi masalında işleyeceği konuları, olayları, kendisini dinlemeye gelen dinleyici kitleye mizahi öğeleri kullandığı bir ifadeyle sunar. Bununla amaçlanan ifade olunan kavramlar etrafında dinleyiciye hoşça vakit geçirtmektir. Bu hoşça vakit geçirmenin temelinde de masalın işlevine uygun hususlar yatmaktadır: Masalların öğüt verici özellikleri bu anlatım tutumu ile de dile getirilir. Bilindiği gibi ahlaki değerlerin sıkça işlendiği masal tiplerinin yanında sadece mizahın işlendiği masallar da mevcuttur. Fakat şu da bir gerçektir ki sadece mizahi temele dayanan masallarda bile derin bir ironi mevcuttur.

Masalların genel yapısı dahilinde mizah mevcut olmuştur. Bu durum masalın kalıplaşmış kompozisyon yapısı içerisinde en önemli öğelerden biri olan

tekerlemelerle başlar. Tekerlemeler biçimsel ve tematik yapıları bakımından masalın yapısal dünyasına uyum gösterir. Tekerlemenin şiirsel normatif yapısı bir anlamda masalın anlam dünyasının oluşumuna katkı sağlar. İşte bunun içindir ki tekerlemelerde bulunan mizahi anlatım tutumu masalın anlatım tutumuna da yansır. Tekerlemelerin ve masalların anlatımında sıkça kullanılan mübağla sanatı da bu mizahi anlatım tarzının daha da artmasını sağlar.

“Altı ay bi de güz gettik dedi, Yedi ay yol gettik dedi, O yalan bu yalan dedi, Garınçaya vurduh palan dedi, Sıçan giger tahır tuhur, Yeraltında halı dohur, Mahkemede ferman ohur, Güçük sıçan evlendi, Sivrisinek de saz çalacah dedi, biliyon mu, Minareyi duttum, Belime sohtum, Dolu dolu düğmeleri, Topun güllelerini cebime doldurdum, Darıdır deyin, dedi, Ahani diyüm, Matalımı dinneyin, dedi.”(Değirmenci hacı Efendi)

Bu tekerleme örneğinde “sıçan” a insana ait özellikler yüklenerek teşhis sanatı kullanılmış ve ardından mübağla sanatı kullanılarak sivrisinek, sıçan nezdinde mübağla sanatı kullanılmıştır. Bu da tekerlemeye mizahi bir anlatım tutumu katmıştır. Bu özellik tekerlemelerin hemen hemen hepsinde kendini gösterir. Bu durum tekerlemenin dinleyici üzerinde dikkati toplama gibi işlevi de yerine getirir.

Aşağıdaki tekerlemede kullanılan mizahi anlatım tutumunun en güzel şekillerinden birini görmekteyiz. Masal söyleyicisi tekerlemede Aplah ile Şaplah adlı masalın kahramanlarının özelliklerini tekerlemede mizahi bir anlatım tutumu ile dile getirir. Zaten bu masalda kahramanlar komik davranışlar sergilerler. Bu masalın hemen hemen hepsinde mizahi anlatım tutumu kullanılır.

“Evel zaman içinde, İnce bahça içinde, Fıstıh serilir sergene, Aplah oturur mindere, Aplah tāmili yoh, İçinde tumanı yoh, Tumansız avrad olmaz, Ahılsız gancıh olmaz, Şaplah ondan beter, Her şeyin içine eder, Alır pohunu eline, Sıvar avradların ince beline, Sıçıncıh zart diye, Gümüler gıçı zort diye, Bunlar bi beter, Her gün ağaca işer”(Aplah ile Şaplah)

Bu anlatım tutumunun kullanıldığı tekerleme örneklerini oldukça çoğaltabiliriz. Fakat bu diğer örneklerde yukarıda verdiğimiz örneklere benzer anlatım tutumları kullanıldığı için örnek sayısını artırmamızın fazla bir önemi yoktur. Sonuç olarak diyebiliriz ki masalarda kullanılan mizahi anlatım tutumunun ilk teşekkül ettiği yer tekerlemelerdir. Tekerlemeler bir nebze de olsa masalın kısa bir özetinin yapıldığı bir bölümdür.

Mizahi anlatım tutumlarının kullanıldığı masalarda yukarıda da belirttiğimiz gibi güldürme ve eğlendirme amaçlanır. Bunun içindir ki masalların fantastik ve kurmaca olan dünyası bu anlatım tutumunun kullanıldığı kısımlarda yoğunluğunu artırarak gelişir. Mesela aşağıdaki örnek Değirmenci Hacı Efendi adlı masaldan alınmıştır. Bu masalda kahramanlar buğdaylarını öğüttürmek için Değirmenci Hacı Efendi'nin yanına giderler. Aralarında ilk önce kimin buğdayları daha önce çektiresi gerektiği hakkında tartışma çıkar. Hacı Efendi de kim daha iyi yalan hikaye anlatırsa onunkini önce çekeceğini belirterek onları yarışa tabi tutar. İşte bu yarışta kahramanların anlattığı hikayeler mizahi bir anlatım tutumu ile anlatılır. Bu da olayların fantastik ve kurmaca dünyası daha yoğun hale getirir.

“Babam, der, seferbirliğē getti, der, künyası geldi, der, iş dutamıyım güç dutamıyım, açlığımızdan nar gabiği yiyuh, (eskiden gıtlıh çoğdu, hele o şeylerde garneyle alırdıh her beşeyi, garnen yohsa aç galırdın, ne ekmek bulurduh, ne tomates bulurduh, ne şeker, ne çay, ne gayfe, şindi her şey bol) der, neyse anam bi kürek torpah çiharttı, der, buñū gazdı, ortasıñı oydu, içine gabah attı, der, gabah, der, aha Allah yüzümüze bahtı, der, üç metre beş metre, üç metre beş metre, gol attı, der, bi şehir, der, beş on beş adamlan gabah topluyuh, diyu, köyün diline geldik, diyu biliyon mu, bah zamanında acından nar gabiği yiyudu, şindi on beş adamlan gabah topluyu, para bunlar diyular, diyu köylü, aşşā yuharı derken köyün diline düştük, diyu, köylü hırıldı ettiler, diyu, aha gettiler hükümete şikayet ettiler, diyu, hükümetten iki tene adam geldi, diyu, keşfetti, diyu, aşam bu gabağın her tarafı, dalları köye zarar dediler, diyu, keseceksin dediler, diyu, sekiz adam, diyu, sekiz tene balta bulduh, diyu, sekiz tene günlükçü bulduh, diyu, sekiz günde gabağın kökünü kestik, diyu, aha gabah gurudu, diyu, aha köyün dilinden gurtulduh, diyu” (Değirmenci Hacı Efendi)

Yukarıdaki örneğe dikkat edilirse kahramanlar da yaptıkları işlerle birlikte olağanüstülük kazanırlar. Bunun yanında mizahi bir anlatım şekli de argo kelimelerin kullanılması ile ortaya çıkar. Burada masal söyleyicisi oldukça kaba olan ifadeleri kullanır, böylece dinleyiciyi daha yoğun bir şekilde eğlendirmeye yönelir, aşağıdaki örnek bunu gösterir kanısındayız:

“İçinde Kangal iti var, diyo, soru sorsan ürer, ” diyo

Soru soruyo, bu it gibi ürüyo bu

“Bir de Van pisii var, diyo, pış pış desem mavlar , ” diyo. O da mavlıyo, bi de , eşek var, diyo, o zaman da anırıyo Maharyos sandıhtan” (Hırsız)

Masalların hemen hemen hepsinde fantastik ve olağan üstü olaylar ve kahramanlar bulunmaktadır. Bu olağan üstülük ve fantastiklik, yukarıda da belirttiğimiz gibi, mizahi anlatım tutumunun kullanıldığı yerlerde daha etkili hale gelir. Bunun yanında bu anlatım tutumunun işlevsel yönü de vardır ki o da eğlencenin hat safhaya çıkarılması ve böylece dinleyici kitlenin masala olan ilgisini canlı tutmaktır.

3.2.2.4.2. Takdir etme ve eleştirme:

Takdir etme ve şikayete dayalı anlatım tutumu masalarda sıkça görülen bir anlatım tutumudur. Bu tip anlatım tutumları hemen hemen bütün masalarda karşımıza çıkar. Çünkü masal söyleyicisi icra sırasında mutlaka doğrunun yanında kötünün karşısında olmak, onu dinleyen dinleyici kitleye mutlaka bu yanını göstermek mecburiyetindedir. Bunun aksi durumu ne masalın icra töresine ne de masalın fonksiyonel yapısına uyar. Onun içindir ki bu anlatım tutumu ile masal söyleyicisi, masalında işlediği bir olayın, bir şahsın veya bunlara bağlı ortaya çıkan kavramların masal içindeki yerine getirdikleri işlerin derecesine göre bu iki anlatım tutumundan faydalanır. Kahramanların yaptığı iyi nitelikli eylemler(zor durumdakilere yardım, kötülere karşı olma...) mutlaka masal söyleyicisi tarafından ya açık bir şekilde ya da gizli bir şekilde takdir edilir. Eğer kahramanlar toplum vicdanında yer etmeyecek hareketlere veya eylemlere dahil olurlar ise masal söyleyicisi eleştiri anlatım tutumunu kullanarak onları yoğun bir eleştiriye tutar.

Yukarıda belirttiğimiz bu hususların temelinde tabii ki dinleyici kitle yatmaktadır. Çünkü masal söyleyicisi, çalışmamızın diğer bölümlerinde de belirttiğimiz gibi, kendi tutumunu dinleyici kitlenin toplumsal vicdani değerlerine göre ayarlamak mecburiyetindedir. Aksi bir durum masal söyleyicisinin sosyal statüsünü derinden sarsar ki bu da hiç bir söyleyicinin istemediği ve karşılaşmak istemediği bir husustur.

Aşağıdaki örnekte yaptığı hırsızlıklarla bir şehri soyan bir hırsız, bu kötü yeteneğini vatanı için kullanınca masal söyleyicisinin takdirini kazanıyor:

“Yarın gene gidiyo, bi sandık yaptıriyo,hapının önüne goyuyo, üstünü mıhlıyo , Türkiye’ye getiriryo, Türkiye’ ye getiriryo, baş edilir mi heç bu hırhızlan, helal olsun oynadıyu Maharyuos ’u barmānda”(Hırsız, Cuma Er)

Görüldüğü üzere toplum tarafından ayıplanan bir eylem, toplum için yararlı bir işte kullanılıncaya değere kazanmaktadır. Masalın kahramanı olan hırsızın Makaryos isimli düşman ülkenin padişahını yakalayıp getirmesi ile toplum tarafından benimseniyor. Bunu bilen masal söyleyicisi de onu toplum vicdanında değerli bir konuma getiriyor. Masal söyleyicisinin aynı masalda kullandığı şu ifadeler de *“Savaşta Maharyosu beyle ettiydik, aynı mavlattık beyle, Türknen baş mı edilir, he beyle ezdiydik namıszları, neydi yav”* bunu açıklar niteliktedir.

Aşağıdaki örneklerde ise masal söyleyicisinin eleştiri anlatım şekline örnektir. Masal söyleyicisi kötülük yapan masal kahramanını ağır dille eleştirerek masal kahramanlarının yaptığı eylemlere maruz kalan diğer kahramanları hem koruyup hem de bu kurnaz kahramana her defasında kandıkları için eleştirmektedir. Yani masal söyleyicisi bu iki örnekte her iki tarzı da aynı anda kullanma yoluna gitmiştir:

1. *“Alıyu geliyu bu geliñi, onlar yazzıh, nerde sürünüyolarsa sürünüyolar, onlar yazzıh, gandır dı buğdayı aldı geldi. İşiñi görüyo gendi.”*(Tilki, Tomuzlan, Tospağa)

2. *“Neysel bu, töremiyesice dilki gidiyu, ne namıszmış la, yazzıh hep gandırıyū, bu şeyleri arıyu, tomuzlanla tospağayı, arıyu, arıyu, bahıyu ki bunlar yoh, bulamıyu, bu dilki hele burada galsın, biz bahah tomuzlanlan tospağaya. Behey bu salaklar bi kenara oturmuşlar, amma ahıllanmışlar salaklar, ahıllı olmuşlar, diyolar ki bunalar, şey topsā.”*(Tilki, Tomuzlan, Tospağa)

Yine aşağıdaki örnekte masal kahramanlarından olan devin yaptığı kötü eylemler masal kahramanı tarafından ağır bir dille eleştirilir.

“Altın hap oluyo ocā batasıca, her şeyi oluyolar ya bu devlēr, altın hap gılığına giriyo ki gızı yiye töremiyesice”(Meryem Gız ile Dev)

Görüldüğü üzere masal söyleyicisi masal boyunca takdir etme ve eleştiri anlatım tutumlarını sıkça kullanılmaktadır. Bu husus da masalarda kalıplaşmış bir anlatım tutumu olarak kendini gösterir.

3.2.2.4.3. Öğüt verme:

Bilindiği gibi masalların en önemli işlevi dinleyici kitleye masaldaki olaylardan hareketle öğüt vermedir. Masal söyleyicisi masalda ya açık bir şekilde ya da gizli bir şekilde bu öğütleri ulaştırır. Masallardaki en temel öğüt “kötülerin

cezalarını bulacağı, kötülüklerin karşılıksız kalmayacağı” şeklinde ortaya çıkar. Bu tematik yapı da her zaman öğüt vermeye yönelik anlatım tutumu ile dile getirilir.

Aşağıdaki örnekte masal söyleyicisi, masalda padişahın hırsıza verdiği sözü dileğini hırsızın gerçekleştirmesinden sonra tutması ve kendi insanın güçlü olduğunun mesajını vermesi bu anlatım tutumunun masalarda ne şekilde kullanıldığını gösterir niteliktedir.

“Maharyos da senetleri veriyo, padişah da gızını bu hırhıza veriyo, sözünü dutuyo, Maharyos da baş edemiyü, bizim hırsızımız bile güçlü, ondan sona bunlar muradlarına eriyolar, yiyip içip yaşıyolar.”(Hırsız)

Yine aşağıdaki örnekte de farklı bir masaldaki öğüt vermeye yönelik bir anlatım tutumu ile karşılaşmaktayız. Burada ise masal kahramanı tutsak düştüğü adama karısının iltifat etmesi neticesinde hanımını öldürüp gömleğini de kılıcına takarak kızın babasına götürmesi ile namus kavramının ne kadar önemli olduğunun mesajını vermeye çalışır.

“Şu gılıçlan şunu kesim de ondan sona avradı uyarım dedim, dedi, avradı çektim, dedi, gılıçlan gafasını kestim, dedi,

“Bii ,dedi, beylesi yiğide nassı gıyon,” dedi benim avrad.

“Cılp buñu da kestim, dedi, köyneklelerini gana beledim, dedi, gılıcın ucuna dahdım geldim babasının yanına,” dedi,

“Aha gızıyın köynā dedim,” dedi.

“Ney,” dedi.

“Beyle beyle oldu dedim,” dedi.

“Eyi etmişñ, tamam çalın güçük gıza düğün olsun,” dedi(Çopur ile Yanık Yüzlü)

Bu örnekte de masal söyleyicisi masaldaki mesajı dinleyici kitleye doğrudan öğüt niteliğinde sunar. Masal söyleyicisi insanoğlunun hayatta her türlü hatayı yapabileceğini belirterek insanları bu hatalarından dolayı ayıplanmaması

gerektiğini vurgulamaya çalışır. Bunu yaparken doğrudan öğüt verici anlatımı tutumunu kullanır.

“Bi yerde adın çıhmayacah, eğer çiharsa heç şey olmaz, unutulmaz, onun için ya orayı terk edecen, ya da ölecece, yohsa heç mümkünü yoh, Allah göstermesin, insanların şeyinden, hainliğinden bu, halbuki insanın başına her şey gelir.”(Muradına Nail Olmayan dilber)

Buna benzer örnekleri bir çok masal metninde açıkça görebiliriz. Bu tip anlatım tutumlarının masalın kompozisyon yapısında önemli işlevleri olduğu gerçeği bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Onun için yapılan çalışmalarda bu hususların göz ardı edilmemesi her araştırmacının en önemli görevidir.

3.2.2.4.4. Açıklayıcı-bilgilendirici:

Bu anlatım tutumunda masal söyleyicisi kendisinin bildiği konular hakkında dinleyici kitleye çeşitli sunumlar yapar. İşte bu sunumlar neticesinde ortaya çıkan bu anlatım tutumu açıklayıcı-bilgilendirici anlatım tutumu olarak karşımıza çıkar. Masal söyleyicisinin bu anlatım tutumunu kullanarak amaçladığı masalda önemli bulunduğu konular, kavramlar, olaylar v.s.'ler hakkında bilgi vermektir.

Masal söyleyicileri, bu anlatım tutumu ile masalın kültürel bir aktarım olduğunu açıkça göstermektedir. Yani bir bakıma bu tip anlatım tutumları, masalın işlevi hakkında ip ucu edinebileceğimiz en önemli kaynaklardır. Çünkü masal söyleyicisi bu anlatım tutumu ile dinleyicilerini çeşitli konular hakkında bilgilendirerek masalın eğitsel yönünü de ortaya koyar. Bu da bize icraların sadece hoşça zaman geçirilmek için ortaya konulmadığını gösterir.

Aşağıdaki örnekte masal söyleyicisi Vakkas Korkmaz, Besni yöresine ait üzümler hakkında dinleyici kitleye bilgi vererek Besni'deki geçmiş ile bu gün arasındaki üzümler yetiştiriciliği hakkında dinleyici kitlesini bu konuda aydınlatmaya çalışıyor.

“eskiden nassı üzümder olurdu yav, gaç çeşit olurdu, pehamber, annebi, gızlar tahtası, goreş, öküz gözü, ne bilim dolu dolu, şindi tükendi, ama dikiyular bağları geri”(Üzümcü Haco)

Yine aynı masal söyleyicisi aşağıdaki örnekte Besni Kalesi'nin yapılışı ile ilgili bu yörede sıkça anlatılan Kel Tıraş adlı masalda hem bu kaleyi yapan Kel Tıraş hakkında hem de bu kalenin nasıl tahrip olduğu hakkında dinleyiciye bilgi veriyor.

“Hani aşşaşærde gala varya he, onun yapan adam ha bu, eskiden bu galanın daşları, surları hep duruyudu, işte buraya daşınırken şear, hep galanın daşını söktüler, ne bilim yıhtılar, ahani işte o şey galdı, mancınih filan galdı, tov nassı bi yapıydı”(Kel Tıraş)

Aşağıdaki örnek de araştırmacılar için oldukça önemli bir örnektir. Çünkü bu örnekte masal söyleyicisi kahvehanelerin Türk kültür geleneğinde hangi değerleri taşıdığı noktasında önemli ipuçları vermektedir. Bu örnek de bize sözlü kültür türlerinde sıkça kullanılan açıklayıcı-bilgilendirici anlatım tutumunun kültür tarihimiz hakkında verdiği bilgilerden dolayı ne kadar önemli olduğunu gösterir.

“gahveler eskiden beyle deãldi, oyun neyin oynanmazdı, herkeşler gelir sohbet edilirdi, efendim, herkeş orda muhabbet ederdı, bi keresinde orda masal anlattıydım”(Perici Vakkas)

3.2.2.4.5. Tasvirler:

Masal türünün icrası sırasında masal söyleyicisinin kullandığı anlatım tutumlarından biri de tasviri anlatımdır. Bu anlatım tarzı, masal söyleyicisinin dinleyici ile kuracağı iletişimin etkili olmasını sağlayan bir anlatım tutumudur. Bunun yanında bu anlatım tutumu masalın formül ifadelerini de oluşturması bakımından oldukça önemlidir.

İcra sırasında, masal söyleyicisi, dinleyici kitle ile olan ilişkisinden hareketle hem fiziki hem de manevi varlığı ile icra ortamına hakim olmak ister. Onun içindir ki sözlü kültür türleri yazılı kültür ürünlerinden farklılık gösterir. Yazılı kültür ürünlerinde yazar vardır. Yazar, eserinde kendisini farklı kisvelerde göstererek kendine ait bir çok yorumlar getirebilir. Fakat o bu yorumları yaparken canlı bir bağlamda değil, kendine ait olan bir dünyada gerçekleştirir. Yani masal söyleyicisi her şeyi ile canlı olan bir icra ortamında dinleyicisiyle yüz yüzedir.

“...Dahası anlatıcı, kendi yaratması olan bir anlatma üzerinde değil, gelenek tarafından kendisine miras bırakılan bir anlatım üzerinde yorum yapar...”(Reichl, 2002:336)

Onun içindir ki masal söyleyicisi icrasını geleneğin oluşturduğu şartlar üzerinden yapar ve yaptığı yorumlar da bu geleneğin kalıplarına göre şekillenir. İşte bunun içindir ki bu anlatım tutumu masal söyleyicisinin sıkça baş vurduğu formül ifade yapısındadır.

Masal söyleyicisinin icra sırasında yaptığı yorumların büyük bölümü tasviri anlatım ile gerçekleştirilir. Çünkü çevreyle, insanlarla ilgili yapılan tasvirler, masal söyleyicisinin kendi hayal ve fikir dünyasından ortaya çıkar. Masal söyleyicisinin yaptığı tasvirler, geleneğin oluşturduğu kalıplaşmış yapıyı süsleyen bir nakış gibidir. Bu tasvirlerle masal söyleyicisi ortaya koyacağı tablonun ince hatlarını çizer. Yani masalda ortaya çıkacak olan görselliğin yakalanacağı zemin tasviri anlatım ile gerçekleşir:

“Ahmed içeri gedip çağayı getirmiş, padişān yanına getirmiş, getirmiş ki ne getirsin , yavrucah eyle datlıymış ki sanki Allah gendi eliyle özenmiş de yaratmış. Gören gözler görmez olur, görmeyen gözler de pişmanlıhdan figan feryad eylesmiş. Yanı eyleme datlımış yavrucah.”(Alına Yazılan Yazı Bozulmaz Masalı)

Yukarıdaki örnekte masal söyleyicisi masal kahramanın güzelliğini tasvir ederken kendi bakış açısından yola çıkar. Masal söyleyicisi tasviri yaparken işin içine inanç dünyasını katarak tasviri gerçekleştirir. Böylece kendine ait bir formüsel ifade oluşturur. Nitekim masal söyleyicileri arasındaki en önemli fark da budur. Bu farktan dolayı aynı masal metinlerinin hacmi değişik şekillerde ortaya çıkar.

Aşağıdaki örnekte de masal söyleyicisinin yaptığı tasvirler, masala görsel bir boyut kazandırır. Bu tasvirler masal söyleyicisinin adeta masal icra etme hususundaki ustalığını kanıtlamak istermiş gibi gerçekleştirilen tasvirlerdir. Böylece icra edilen masal da daha sanatsal bir boyut kazanır.

“Gelegelmiş ki çayır çimen içre bir cennet. Güller nar kimi goca goca, misk-i amber kimi gohuyo her yan. Sular gürül gürül çağlıyo, guşlar bildir bildir ötüşüyo, sanki cennetten bi köşe padişān serayı.” (Alına Yazılan Yazı Bozulmaz Masalı)

Yine bu örnekte de tasviri anlatımın masalın icrası için ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Bu şekilde kullanılan tasvirler, masal söyleyicisinin dinleyici üzerinde kuracağı etkili iletişimin önemli bir başlangıç noktasıdır. Çünkü bu tür ifade tarzları dinleyiciyi masala daha da yaklaştırarak icranın bir parçası haline gelir. Dinleyicinin gözlerinin önünde canlanan, aşağıdaki gibi tasvirler, bu tür manzaralar, dinleyiciyi masalın canlı bir gösterim olduğu noktasında tatmin ederek sanki bu çizilen manzaralarla dinleyiciye, karşı karşıyaymış gibi hissettirir. Bu da icranın canlılığını artırarak masal söyleyicisi ve dinleyici kitle arasındaki iletişimin sıkı bir hale gelmesine yardımcı olur. Bunun yanında kullanmış olduğu bu tasvir onun kullandığı formüller olarak kendini gösterir.

“Neyse bu oğlan gedyu, gedyu, gederken bahıyu ki bi tene beyle gocaman bi aslan çihıyu, aha derviş, dişleri beyle gocaman gocaman, salyalar ahıyu ağzından, yalanıyu gendi gendine, hemen gaybolıyu.” (Şıh Yusuf ile Şıh Mamed varyant)

Tasviri anlatımın daha etkili olmasını sağlayan ikilemeler, deyimler gibi dilin gelenekselleşmiş sözcük grupları vardır. Bu sözcük grupları masal söyleyicisinin sıkça kullandığı materyal olarak karşımıza çıkar. Öyle ki usta masal söyleyicisi aynı zamanda dili de iyi kullanan kişidir. Onun içindir ki masal söyleyicileri bu sözcük gruplarını sıkça kullanarak anlatımını zenginleştirir. Bu kalıplaşmış ifadeler masal söyleyicisinin sıkça kullandığı formüllerdir.

“Garı ananıñ dişi kitlenmiş , fin dolanmak”, deyimleri Besni yöresinde bilinen deyimlerdir. Birinci deyim çok sevinmek, ikinci deyim durmadan aynı yerlerde dolanmak anlamına gelmektedirler. Bilindiği gibi deyimlerin temelinde var olan, durumların ifadesi söz konusudur. Bunun için de masal söyleyicileri bu kalıplaşmış sözcükleri kullanarak olayların veya durumların tasvirini yapmayı sık sık tercih ederler. Böylece iyi bir masal söyleyicisi dili de iyi kullanmak mecburiyetindedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki masalların icrası sırasında kullanılan anlatım tutumları tıpkı diğer sözlü kültür ürünlerinde kullanılan anlatım tutumları gibi işlevleri vardır. Belli duygular, belli fikirler belli anlatım çeşitleri ile dile getirilirse ulaştıracağı mesaj daha etkili bir şekilde hedefine ulaşır. Onun içinde her masal söyleyicisi icrasında kullanacağı anlatım tutumlarını çok iyi kullanan biri olmalıdır. Çünkü dinleyicisi ile kuracağı iletişimin etkili olması gerekir. İşte

bu anlatım tutumları da masal söyleyicisi ile dinleyici kitlenin iletişimsel bağına artıran en önemli özelliklerden biri olarak karşımıza çıkar. Yani bu anlatım tarzları sayesinde masal söyleyicisi dinleyici kitle üzerinde daima daha etkili olur. Bunun yanında bu kalıplaşmış ifadeler masal söyleyicisinin sıkça baş vurduğu formüllerdir. Anlatım tutumlarını iyi kullanan bir masal söyleyicisi de dinleyicinin beğenisini daha çok kazanır. Bununla birlikte masal söyleme geleneğine yeni formüller kazandırır.

3.3. Kaynak Kişiler Hakkında Bilgiler

Aşye Şüküroğlu Soylu, 1920, Okur-yazar, Ev hanımı, Adıyaman-Besni

Cuma Er, 1955, Okur-yazar, Çiftçi, Adıyaman-Besni

Fatma Tedik, 1925, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Adıyaman-Besni

Mustafa Özoğul, 1920, Okur-yazar değil, Emekli, Adıyaman-Besni

Vakkas Korkmaz, 1942, Okur-yazar, Emekli, Adıyaman-Besni

Her Bakımdan Kısaca Besni Adlı Kitaptan Alınan Masalların Kaynak Kişileri*

Ali Asım Sarı, 63, Besni-Aşağısöğütü

Aşatma Elçimen Çalış, 60, Besni

Bekir Yıldırım, 30, Besni-Keysunlu

* Salih San'ın hazırladığı "Her Bakımdan Kısaca Besni" adlı kitabından alınan masalların kaynak kişileri hakkındaki bilgiler yine bu kitaptan alınmıştır.

Emine Arayış, 50, Besni
Fatma Sevimli, 61, Besni
Fato Parker, 660, Besni-Şambayat
Fatma Uslu, 51, Besni
Hacı Karagül, 50, Besni
Hacı Karagün, 18, Besni
Hacı Vakkas Yağar, 20, Besni
Hüseyin Emre, 49, Besni
Hayri Ataş, 20, Besni-Sağören
Lütfiye Çolak, 50, Besni
Mehmet Aklan, 55, Besni
Mehmet Yıldız, 35, Besni
Mustafa Durmuş, 15, Besni
Mustafa Yüksel, 25, Besni-Şambayat
Nazlı, 20, Besni

3.4. GELENEKSEL YAPI BAĞLAMINDA MASALIN KOMPOZİSYON UNSURLARI

Sözlü kültürün en önemli ürünlerinden biri olan masal türü, çalışmamızın başından beri belirttiğimiz gibi, kendi bünyesine has kompozisyon unsurlarına sahiptir. Sözlü geleneğin en önemli türleri olan destan, halk hikayeleri de kendilerine has kompozisyon yapısına sahiptirler. Fakat masal türü onlardan şekil bakımından farklılıklar taşıdığı için masalın kompozisyon yapısı bu türlere nazaran daha farklıdır. Mesela destanlar, tamamen nazım şekliyle söylenirken, halk hikayeleri de nazım ve nesirden oluşan bir şekil ile anlatılır. Bu türlerdeki nazımsal özellikler, bu türlerin kalıplaşmış yapısını masaldan daha farklı kılar. Masallar tamamen nesir türünde anlatılır. Bu da masalı kompozisyon yapısı açısından destan ve halk hikayesinden farklı olmasını sağlar.

Bunun içindir ki masalın kalıplaşmış kompozisyon yapısını belirlemek sadece masalın metinleri incelemekle ortaya çıkmaz. Masalların kompozisyon yapısını belirleyebilmemiz için onun olduğu ortamların hangi özellikleri taşıdıklarını ve de onu icra eden söyleyicinin hangi özelliklere sahip olduğunu

belirlememiz gerekir. Çalışmamızın buraya kadar olan kısmı, masalın oluştuğu ortamların özelliklerinin neler olduğu ve onun söyleyicisine ait olan özelliklerin belirlenmesi çizgisinde gerçekleştirdik. Bundan sonra, bu bölümümüzde ise, masalın oluştuğu ortamların ve onun söyleyicisine ait olan özelliklerinin etkisi dahilinde ortaya çıkararak masalın geleneksel yapısını oluşmasını sağlayan kalıplaşmış ifadelerin(Formüller) neler olduğunu ve bunların özelliklerinin masala ne şekilde yansıdığını belirlemeye çalışacağız.

3.4.1. Şekil

Masallar, sözlü kültürün en önemli türlerindedir. Masalı, sözlü kültürün diğer önemli türleri olan destan ve halk hikayesinden ayıran özelliği onun nesir(düz yazı) şeklinde anlatılmasıdır. Bilindiği gibi destan nazım türüyle ifade edilirken, halk hikayesi de nazım- nesir karışımı bir yapıda ifade edilir.

Masalları diğer türlerden ayıran bu şekil özelliği onun anlatım tarzına da yansır. Çünkü masalı icra eden söyleyici, masalını bu düz anlatımın sınırları içerisinde şekillendirir. Her masal söyleyicisi kullandığı dil dahilinde o masalı kendi kültürünün bir parçası yapar. Onun için de masal söyleyicisi, masalında kullandığı dil, sunuş tarzı gibi metnin şekil yapısını etkileyen özelliklerini kendi dilinin anlatım ve üslup yapısına göre şekillendirir. Mesela Türk Masalları'nda yer alan tekerlemeler başka kültürlerin masallarında görülmez. Bu özellik Türk masallarına aittir. Aynı zamanda masal söyleyicisinin kullandığı deyimler, yöresel kelimeler, atasözleri gibi kalıplaşmış ifadeler masalı millileştiren diğer hususiyetlerdir.

İşte "...Bir masal, dili ile-masalıcının dili ile- Türk, Fransız, Arap... masalıdır..."(Boratav, 1998: 14)

Masalın şeklinin en önemli özelliği söylendiği dilin özellikleriyle ortaya çıkan ve masalı icra eden masal söyleyicisine ait olan üslupsal özelliklerdir. Masalı icra eden masal söyleyicisi, konuştuğu dili halka aktarandır. Onun içindir ki masal söyleyicisi, icra ettiği masalı, konuştuğu dilin özellikleriyle süsleyen, masalın konularını, olaylarını narin bir şekilde işleyerek kendine has bir yapı kazanmasını sağlayandır.

İşte bunun içindir ki masalın şekil yapısı masal söyleyicisinin elinde şekillenir. Geleneği iyi bilen bir masal söyleyicisi, masalın dilini ve şeklini belli kalıpsal yapılarla şekillendirir. O, bunları, kendisinden önceki ustalarından

öğrenmiş, kendisi de her icrasında bu öğrendiği kalıpları şekillendirip bunlara yeni renkler vererek biçimlendirmiştir. Nitekim masalların üslupsal yapısında ritim ve ahenk mevcuttur. Masal söyleyicisinin sıkça baş vurduğu ses tekrarları ile oluşan aliterasyon yapısı, bu ritmin ve ahengin canlı bir yapıya bürünmesini sağlar. Bu da masalın şekil yapısını oluşturan kelimeler arasındaki uyumu artırır.

Masallarda kullanılan edebi sanatlar da masalın şekil yapısını oluşturan bir başka özelliğdir. Masallarda daha çok tezat, mübağla, aliterasyon, teşhis, intak sanatları kullanılır. Masallarda kullanılan bu sanatlar, sistemleşmiş bir yapı oluşturmuşlardır. Zıtlıklar masalların hem konu hem tema yapısının en önemli parçasını oluşturur. Bundan dolayı masal söyleyicisi bu zıtlıklar dünyasını (iyi-kötü, dev-insan, maddi dünya-manevi dünya, güzel-çirkin) ifade etmek için bu dünyaya ait en uygun ifadeleri seçer. Masal söyleyicisi olağan üstü olayların anlatımında ise mübağla sanatını kullanır. Bu edebi sanat, masalın mana yapısını yansıtmaya açısından oldukça önemlidir. Masalların olağanüstülüğü kazanması bu sanatın oluşturulmasında kullanılan ifadelerle gerçekleşir. Mesela kahramanın zor anında gökten gelen kanatları kocaman olan bir at, onu kötülüklerin arasından çekip kurtarması buna verilecek örneklerden sadece birisidir. Masallarda görülen bir başka edebi sanatta teşhis ve intak sanatıdır. Bu sanat sayesinde insan olmayan masal kahramanlarına insana ait özellikler verilerek bu kahramanlara olağanüstülük kazandırılır. Onun içindir ki mübağla, teşhis ve intak sanatları birbirini takip eden bir yapı halindedir. İntak-teşhis-mübağla bu üçlü sisteminin bu şekilde sıralanışı masalda kalıplaşmış bir özelliğdir. Konuşan bir hayvan, bir insan gibi düşünür. Bu da hiç şüphesiz olağan üstü bir durum olarak masalın anlam ve şekil dünyasına aittir. Bu husus masalın kompozisyonunda bir bileşke şeklinde kendini gösterir.

Masalın nazım şekliyle söylenen diğer türlere göre şekil yapısı belirli çizgilerle sınırlanmamıştır. Fakat onda da görülen bazı özellikler masalın belirli bir şekil yapısının var olduğunu gösterir. Masallarda görülen giriş, geçiş ve bitiş kısımları, masalın şekil yapısının temel bloklarını oluşturur. Her masal söyleyicisi, icrasında mutlaka bu yapının çizgisinde yürür. Bu kalıplaşmış blok yapı, onun yol haritasını gösterir. İşleyeceği konular, olaylar ve bunların nihayetinde ortaya çıkacak temler, bu kalıplaşmış blokların üzerine kurulur. Böylece masal söyleyicisi kompozisyonun ana hatlarını biçimlendirmiş olur.

Bundan sonra ise iş, masal söyleyicisinin gelenek bilgisine ve bu bilgileri kendi becerisi doğrultusunda işleyişine kalır.

İcrasını bu doğrultuda sürdüren masal söyleyicisi ilk önce *giriş kısmının* kendisine gösterdiği yoldan faydalanır. Beceri ve bilgisine göre masala başlamak için kalıplaşmış ifadeler kullanır. Bunun ardından ilk olayla birlikte geniş bir olaylar zinciri başlar. İşte bu olaylar zincirinin en önemli bağlayıcıları geçiş ifadeleri diye de adlandırabileceğimiz geçiş formülleridir. Masal söyleyicisi bu ifadelerle olaylar arasında hem bir bağ kurar hem de bir olaydan bir başka olaya geçer. Bu arada masal söyleyicisi olayların temalarını gizli veya doğrudan dinleyici kitleye ulaştıracak kalıplaşmış veya kendisinin ürettiği ifadeleri kullanır. Bitiş kısmında ise masal söyleyicisi bitiş formüllerini kullanarak icrasını tamamlar.

Bu sistemli yapı bütün masal söyleyicileri tarafından kullanılır. Bunların yerli yerinde kullanılmadan icra edilen masalarda şekil yapısının bozuk olduğu görülmektedir. Nitekim derlememiz esnasında elde ettiğimiz *Devleri Kandıran Adamlar* adlı masalda bu şekil yapısının tam olarak uygulanmadığını gördük. Elbette bu da bu masalın oldukça yek sanık bir yapı taşımasına neden olmuştur. Bu da bize masalların sistemli bir şekil yapısının bulunduğunu gösterir.

Nihayetinde masalların bu şekle ait hususlarının daha da netleştirilmesi masalarda kullanılan formüsel yapının ortaya çıkarılması ile ortaya çıkabilir. Onun içindir ki aşağıda bu konu üzerinde ayrıntılarıyla duracağız.

3.4.2. Formüller

Günümüze kadar masalla ilgili yapılan çalışmaların teorik yönden incelenmesi genellikle metin merkezli teorilerin çatısı altında gerçekleştirilmiştir. Fakat son dönemlerde masalların incelenmesinde bağlam merkezli teorilerin kullanıldığı da görülmektedir. Bağlam merkezli teorilerin prensipleri doğrultusunda yapılan çalışmaların dikkat ettiği en önemli nokta icra anı ve bu icra anında ortaya çıkan etkileşimin masal yapısına ne şekilde yansıdığıdır. Bu açıdan baktığımızda masalların karşımıza sistemleşmiş bir anlatı geleneğini içerisinde icra ediliyor olması düşüncesi gelmektedir. Fakat çoğu araştırmacının da ortak kanısı masal anlatma geleneğinin destan, halk hikayesi gibi sözlü kültürün önemli anlatı türlerine nazaran icra geleneği bakımından daha zayıf bir yapıda olmasıdır. Yani destan ve halk hikayesi anlatı türlerinin usta-çırak ilişkisi

neticesinde belli prensipler dahilinde sürerliliğini devam ettirmesidir. Destan ve halk hikayesi anlatma geleneğine has bir durum olan bu husus, belki masal anlatma geleneğinde oldukça sistemli bir şekilde gelişmemiş olabilir. Belki de bunun temelinde masalların icrasının herkes tarafından rahatlıkla icra edilmesi fikri de yatabilir. Ama destan ve halk hikayesinin icrası, masal icrası kadar kolay değildir. Çünkü destan ve halk hikayesinin icrasının en önemli özelliklerinden biri, türü icra eden aşğın aşıklık geleneği içinden çıkmış olması ve bunun doğal bir sonucu olarak saz kullanmasını bilmesi gerektiğidir. Bunun yanında destan ve halk hikayeleri belli bir vezinsel yapıya sahiptir. Fakat masal icrası da belli bir temele dayanmakla birlikte masal söyleyicisini yetiştiren bir ustası yoktur. Fakat “usta masal söyleyicisi” ve “acemi masal söyleyicisi” şeklinde sınıfladığımız söyleyiciler vardır. *Peki bu sınıflamanın temelinde hangi hususlar rol oynamaktadır? Niçin böyle bir sınıflama yapma gereği duymaktayız?*

Cevap gayet açık ve nettir. Usta bir masal söyleyicisinin mutlaka masal tekerlemesi bilmesi lazımdır. Aynı zamanda kendisine has tekerlemeler söyleyebilmelidir. Nitekim çalışmamız esnasında bu hususları yerine getiren masal söyleyicileri ile karşılaştık. İkinci olarak usta bir masal söyleyicisi geleneğin getirdiği konuları, temleri, motifleri, epizotları ve bunları icrası sırasında ustaca kullanmasını bilmelidir. Bunları ustaca yerine getiren bir masal söyleyicisi aynı zamanda dinleyicisinin de dikkatini rahatlıkla kendinde toplayabilir. Yine usta bir masal söyleyicisi mükemmel bir tasvir yeteneğine ve bu tasvirleri yaparken usta bir drama tekniğine sahip olmalıdır. Bu da şu anlama gelir ki usta masal söyleyicileri de mutlaka bir çıraklık döneminden geçer ve bu çıraklığını her yeni icrasında üstünden atar.

Uzun yıllar halk bilimi çalışmalarında uygulanan metin merkezli kuramlardan sonra yakın dönemlerde ortaya atılan bağlam (icrâ) merkezli kuram ve yöntemlerle birlikte; masal anlatma geleneği, geleneğin aktarım yolları, masal metninin anlatım ortamına bağlı olarak değişmesi ve masal anlatıcılarının yetişme şartları vb. üzerinde önemle durulan konular haline gelmiştir. Fakat çalışmamızda uyguladığımız bağlam merkezli kuramlar içinde yer aldığı kabul edilen “Sözlü Kompozisyon Teorisi”, anlatıcıların, destanları sözlü gelenekte nasıl oluşturduklarını açıklamak üzere geliştirilmiştir. Bunun içindir ki çalışmamızda kullandığımız bu teori destan türüne uygulandığı gibi masal türüne kolaylıkla uygulanamamaktadır. Fakat teorinin çıkış noktası olan ve Sözlü Kompozisyon

Teorisi'nin temelini oluşturan; "formül", "tema" ve "söyleyicilerin yetişme tarzı" kavramlarının masal türü için de geçerli olabileceği fikri çalışmamıza bir soluk getirmiştir. Çünkü çalışmamız esnasında masal söyleyicilerinin kendilerine has geleneğe ait formüllere sahip olduklarını, bildikleri tema sayısının icra ettikleri masalarda ne şekilde kullandıklarını ve yetişme tarzlarının(büyüklerinden duyup öğrendiği masallar, onların icralarını ne şekilde gerçekleştirdiklerini doğrudan gözlemleyip öğrenme, içinde buldukları sosyal ortam, eğitim durumları...)masallarına ne şekilde yansıdığını açıkça gözlemledik. Çalışmamızın ilk bölümlerinde masal söyleyicilerinin sosyal çevrelerinin, şahsi ve psikolojik özelliklerinin ve hayat tecrübelerinin masal metinlerine etkisini ayrıntılarıyla irdelemeye çalışmıştık.

Bilindiği üzere Milman Parry ve öğrencisi Albert Lord tarafından ortaya atılan Sözlü Kompozisyon Teorisi'nde, destan metinlerinin hangi kısımların öğrenildiği ve hangi parçaların olduğu gibi ezberlendiği, destan anlatıcılarının kullandığı formül ifadeler ve formül ifade oluşturma yolları, destan anlatıcılarının formül ifadeleri çıraklık dönemlerinden başlayarak nasıl öğrendikleri ve usta bir anlatıcı olarak dinleyici önünde nasıl anlattıkları gibi konuların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.¹⁸

Albert B. Lord, eserin metninin oluştuğu anın aslında icra anı olduğunu belirtir. Bunun için O, söyleyiciyi bir tekrarcı olarak değil de icra anında eserini oluşturan bir söyleyici olarak, eserin yaratıcısı olarak belirler. Aslında bu noktada belirtmemiz gereken bir nokta daha vardır. Söyleyicinin icra anında yarattığı aslında geleneksel türün kalıplaşmış yapısı değildir. *Söyleyicinin yarattığı, klasik kalıplar üzerine inşa ettiği, yılların getirdiği tecrübe ile oluşturduğu tasvir kabiliyeti ve anlatım gücünün etkisiyle ortaya çıkardığı metnin en son halidir.* İşte bunun için araştırmacı anlatıcıya büyük önem verir. Çünkü metnin şekillenışı, ortaya çıkışı, anlatıcının irticalen söylediği anda gerçekleşir. Onun için ezberleyerek icra eden şairler, sadece bir icracıdırlar, yani tekrarcıdırlar.

Bu husus masal söyleyicileri için de geçerlidir. Çünkü masal söyleyicisi de her icrasında geleneksel yapıya bağlı kalarak kendi yeteneği ve tecrübesi doğrultusunda kendine has bir üslupla masalını icra eder. Çünkü masal söyleyicisi de bir insandır. O da tıpkı destan söyleyicileri gibi icrasında kendi birikimlerini ve

¹⁸ Sözlü Kompozisyon Teorisi'nin yöntemleri, ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında bkz. Özkul Çobanoğlu, 1999: 229-257; Metin Ekici, 2002: 121-123; Singer of Tales, Albert B. Lord

yeteneklerini kullanarak masalını icra eder. Masal söyleyicisi de her yeni icrasında bir önceki icrasında anlattıklarını kelime kelime, cümle cümle yineleyemez. Nitekim derleme çalışmamız esnasında aynı masal söyleyicisine aynı masalı tekrar icra ettirdiğimizde masal söyleyicisi her yeni icrasında masal metnini farklı bir şekilde anlatmıştır. Bu da bizi şu sonuca götürür ki aslında masal söyleyicinin hafızasında kayıtlı olarak kalan geleneğin kurallarıdır. Bu kurallar onun yıllar içinde öğrendiği bütün masalların içinden özümlediği geleneksel masal icrası ile doğrudan alakalıdır. Yani bildiği, öğrendiği masalların formüsel yapısını hafızasında tutar. Her yeni icrasında da bu yapıların üzerine tasvir ve süslemelerini, aynı zamanda da ihtiyaca göre farklı temaları ekler. Masalların taşıdıkları fonksiyonlar aslında kalıplaşmış olan bu temalardan ortaya çıkar. Anlatıcılar buradan hareketle, masallarında işledikleri temaları dinleyicilerinin beklenti ve isteklerine göre masalına ekler veya çıkarır. Bu temaların işlenişi de her masal söyleyicisinin kendi tarzına göre şekillenir. Bu da her icrada yeni masal metninin oluşmasını sağlar.

Bu teorinin temelinde, “binlerce mısranın bir anlatıcı tarafından nasıl yaratıldığı” sorusu yatmaktadır. Sözlü Kompozisyon Teorisi’nde, destancılardan küçük yaşlardan beri bir sözlü gelenek içerisinde yetiştikleri ve anlatıcıların sözlü gelenekte, destanın tamamını oluşturabilmek için “*formül*” ve “*tema*” adı verilen geleneksel unsurları zaman içinde öğrendikleri kabul edilmektedir.

A. B. Lord, eserinin bir bölümünde de formül kavramı üzerinde durur.¹⁹ Milman Parry, formülü, “...*anlatılmak istenilen bir ana fikri anlatmak için aynı vezin şartları altında düzenli olarak kullanılan bir grup sözcük...*” olarak tanımlar. Formülün şekillenmesi belli oranda anlatıcıya bağlıdır. Anlatıcının tecrübesi, yaratma yeteneği formülün işlevine doğrudan etkiler. Bunun sonucunda formülün bünyesinde söyleyicinin izinin bulunması kaçınılmaz bir gerçektir.

A. B. Lord’un belirttiği formülün şekillenmesinde anlatıcının rolünün de önemli olduğu düşüncesi masal söyleyicileri için de geçerlidir. Söyleyicinin tecrübesi bu hususta baş rolü oynar. Eğer bu tecrübeye masal söyleyicisinin yeteneği de eklenirse formüllerin yapısında söyleyicinin izi mutlaka var olur.

Burada çalışmamızla ilgili bir konu daha ortaya çıkmaktadır. Bu güne kadar bu konuda Türkiye’de yapılan çalışmaların çoğu destan ve aşıklık geleneği

¹⁹ Daha geniş bilgi için bkz., Lord, A. B., *Singer Of Tales (Destanların Söyleyicisi)*, Cornell Universty Pres, London, 1995, s.117

üzerinedir. Bu açıdan bakıldığında söyleyicinin yetişmesi, formülün tanımı ve işlevi, hep destan türü üzerinde açıklanmaya çalışılmıştır. Burada karşımıza şu sorun çıkmaktadır: *Çalışmamızın ana zemini “masal türü” olduğu için masal söyleyicisi ve masaldaki formüller, aşıklık geleneği içinde şekillenen destan türünden farklılık gösterir. İşte buradan hareketle diyebiliriz ki masal türü içinde formülün tanımı nasıl olmalıdır?*

Masallardaki formül yapıların neler olduğu ve bunların nasıl tarif edilmesi gerektiği hususu oldukça ehemmiyet isteyen bir noktadır. Çünkü bu güne kadar bu teori ile incelenmeye çalışılan metinlerin genelini destan türüne ait metinler oluşturmaktadır. Bunun için bizim burada yapacağımız formül tanımı(kalıpsal ifadeler) belki belirli yönlerden eksik kalacaktır. Fakat gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalar için fikir verici bir nitelikte olacağı kanısındayız.

Formül ifadeler(Kalıpsal ifadeler, söz kalıpları), sözlü kültür ürünlerinin hemen hemen hepsinde yer alır. Masallar da bu ifadeler bakımından oldukça zengin türlerdir. Milman Pary ve onun öğrencisi A. B. Lord, yukarıda da belirttiğimiz gibi, formülün tanımını şöyle yapmışlardır: “...*Önemli bir fikri ifade etmek amacıyla benzer şiir ölçüsü şartlarında düzenli olarak kullanılan bir grup sözcük...*” Tabi ki bu tanım destan türü için yapılmış bir tanımdır.

Masal ise düzyazı şeklinde yazıldığı için, A. B. Lord’un tanımında yer alan “*benzer şiir ölçüsü şartlarında*” ifadesinin sınırladığı vezinsel yapıyı bünyesinde taşımaz. İşte bu bakımdan bu tanımın çalışmamız için kullanılması bizi ikileme götürebilir. Masallar vezinsel kaygı taşımamakla birlikte söylenişleri itibariyle ritimsel bir özelliği olduğu da aşıkardır.²⁰ Bu ritimli(Aliterasyon tekniğini iyi kullanan bir masal söyleyicisi) söyleyişi iyi kullanan bir masal söyleyicisi için masalın kurgusal yapısını oluşturma oldukça kolaydır. Tabi ki bu özellik yukarıda da belirttiğimiz üzere masal söyleyicisinin ustalığı ile doğru orantılıdır. Yani masal icrasında acemi olan bir söyleyici, bu ritimli söyleyişi ustaca kullanamaz. Masallarda bu ritimli söyleyişin yanında usta masal söyleyicilerinin bilmesi gerektiği formüller(kalıpsal ifadeler veya söz kalıpları) vardır.

“...Malum olduğu üzere, olay örgüsünün formülleştirilmesinde masal söyleyicileri masalların ananevi hazinesinden istifade ederler. Bu ananevi vasıtalar masallarda

²⁰ Masallardaki bu ritimsel özelliklere çalışmamızdaki Masal Söyleyicisinin Üslupsal Özelliğinin ve Hazır Kalıp ve Formüllerinin Etkisi (Hitabet, süreklilik ve konuşma hızı, tekrarlar, ses ahengi ve ritim)kısımına bakınız.

müeyyen kompozisyon fonksiyonlarını yerine getirir. Ananevi vasıtalar bir masaldan bir başka masala, bir süjetten bir başka süjete geçerek geniş şekilde işlenir...”(Aliye, 2001: 69)

Bu da şu demek olur ki iyi bir masal söyleyicisi geleneğin kurallarını bilmek zorundadır.

Yukarıda belirtildiği gibi iyi bir masal söyleyicisi masal icra geleneğini iyi bilmek mecburiyetindedir. Çünkü masal kompozisyonunda geleneksel formüller önemli yer tutar. Bu özelliğiyle masal, sözlü geleneğin diğer türlerinden ayrılır.

Y. V. Cemenzeminli “...Usül denilince masal türünün de müeyyen usulü vardır. Onları güzel eden ve süslendiren müeyyen dil, terkip ve cümlelerdir...”(Aliyev, 2001: 95)

Masalların kompozisyon yapısında sistemleşmiş formüsel unsurlar oldukça fazladır. Bu nokta masalların dilinde, ifade şekillerinde, tema çeşitlerinde kendini açıkça gösterir. Ama şu da bir gerçektir ki maslardaki ilk formüsel yapı kendini dilinde gösterir. Bu husus aslında bütün anlatı türleri için de geçerlidir. Çünkü konulara ve fikirlere açılan ilk tünel dilin, ifade şeklinin özelliklerinin öğrenilmesinden geçer.

“...Gelenekselleşmiş anane çevresinde ortaya çıkan masal söyleyicileri, fikri daha etkili ifade etmek için halkın kullandığı kalıplaşmış mecazlara müracaat ederler. Bu tasvir vasıtaları yalnız ifadeyi zenginleştirmiyor aynı zamanda masalın tekrarlanmaz üslubunun yaratılmasında da önemli rol oynar...”(Aliyev, 2001: 121)

Masal söyleyicileri de tıpkı diğer geleneksel anlatı türlerinin söyleyicileri gibi dili etkili ve sistemli bir şekilde kullanırlar. Bu kullanım şekli masalın başlangıç kısmından başlayarak kullanılan tasvirlerde, benzetmelerde, mecazlarda, aliterasyonlarda geçiş ve bitiş kısımlarında kendini gösterir. Masal söyleyicisinin masal icrası boyunca kullandığı bütün ifadelerde bu formüsel yapı kendini gösterir. İşte masal söyleyicilerinin kullandığı bu formülleri(kalıpsal ifadeleri veya söz kalıplarını) şöyle tanımlayabiliriz: *“Belli fikir, duygu ve olayları ifade etmek; bu olaylar, duygular ve fikirler arasındaki bağı kurmak için belli kelime grupları şeklinde ritmik bir yapı ile ifade edilen kalıpsal ifadelere formül diyebiliriz.”*

Yukarıda masaldaki formüllerin tanımını yaptıktan sonra bu formüllerin masaldaki yapılanışını şu şekilde çizebiliriz: Masal söyleyicileri masal icrasının

ilk kısmında masala *açılış formülleri* ile başlarlar. Bu açılış formülleri farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Masalların açılış formüllerini de bu şekilde sınıflandırabiliriz: Uzun tekerlemelerden oluşan açılış kısmı, kısa tekerlemelerden oluşan açılış kısmı, tekerlemesiz kısa girişleri olduğu açılış kısmı. Masallarda görülen bir diğer formül çeşidi de *geçiş formülleri* ve masal boyunca masal söyleyicisinin olayları, konuları, temaları ifade etmek için kullandığı *tasvir, benzetme, mecaz ve ritim formülleridir*. Masallarda son olarak da karşımıza çıkan formül türü de *bitiş formülleridir*.

Yukarıda genel yapısını çizmeye çalıştığımız masal formüllerinin masal metninde ve icrasında oldukça önemli işlevleri vardır. Usta bir masal söyleyicisi bu formüsel yapının adeta farkındaymış gibi icrasını gerçekleştirir. Çünkü masalın bu formül yapısı masal söyleyicileri için icraları boyunca kullanacakları bir rehber, bir pusula gibidir. Masal söyleyicisi bu formüsel yapının yardımıyla masalın açılış kısmında, geçiş kısmında, bitiş kısmında, benzetmelerinde, mecazlarında, tasvirlerinde neleri nasıl ifade edeceğini, bu formüllerin olaylar-temalar arasındaki kurulacak bağda hangi fonksiyonları taşıdığını bilir. İlk bakışta sadece üslubu şekillendiriyormuş gibi görünen bu formüller aynı zamanda masalın içerik yapısını da etkiler. Yani bu formüller masalların içerik yapısının şekillenmesinde de etkilidir.

Şimdi masalların geleneksel yapısından kaynaklanan ve masal kompozisyonun vaz geçilmez özelliklerinden olan masalların bu formüsel yapısını, masal kompozisyonundaki yerini daha iyi belirlemek ve anlamak için ayrıntıları ile incelemeye çalışalım.

3.4.2.1. Masalın açılış formülleri:

Masalların kompozisyon yapısında geleneksel formüller önemli yer tutar. Masalın kendi kompozisyonuna ait olan bu özellikler masalı diğer anlatı türlerinden ayırır.

Y. V. Cemenzeminli "...Kompozisyon denilince masalın kendine has bir kompozisyon usulü vardır. Onları güzel eden ve süslendiren müeyyen dil, terkip ve cümlelerdir..."(Aliyev, 2001: 95) diyerek bu farklılığı dile getirmiştir.

Masalın bu formüsel yapısı içerisinde önemli bir kısmı oluşturan da masalın açılış kısımlarıdır. Masalın açılış formülleri *Uzun tekerlemelerden oluşan açılış kısmı, Kısa tekerlemelerden oluşan açılış kısmı, Tekermesiz kısa girişleri*

olduğu açılış kısmı olmak üzere üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde sınıfladığımız masalın açılış kısımlarının hem söyleniş hem de işlev bakımından birbirinden farklı ve benzer yönleri bulunmaktadır. Şimdi de bu açılış kısımlarının özelliklerini ayrıntıları ile ele almaya çalışacağız.

3.4.2.1.1. Uzun tekerlemelerden oluşan açılış kısmı:

Bu konuya geçmeden önce tekerlemenin ne olduğu üzerinde durmak gerekmektedir. Sözlü geleneğimizde oldukça geniş bir alanda görülen tekerlemelere aşık şiirleri, masallar, ortaoyunu gibi bir çok türde rastlamak mümkündür. Farklı türlerde görülebilen tekerlemelerin ortak noktaları ritimsel bir eda, belli ses tekrarları, sözcük oyunları ile söylenmeleridir.

“...Anlatıcının uydurduğu ve inandığı, dinleyici tarafından da kabul gören fanteziler ve yalanlar da tekerlemenin öteki belirgin özellikleri arasında yer alır...”(Boratav, 2000: 9) “...Tekerleme; vezin, kafiyeye, seci ve aliterasyonlardan istifade ederek hislerin, fikirlerin, hal ve hayallerin abartma, tuhafılık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu manzum nitelikli basmakalıp sözlerdir...”(Kaya, 1999: 546)

Tekerlemeler şekil özellikleri itibari ile adeta sözlü kültür ürünlerini biçimsel açıdan süsleyen bir dekor hüviyetindedir. Bu özelliğiyle usta söyleyicilerin her zaman baş vuracağı bir türdür.

Masallarda görülen tekerlemelerin en önemli özelliği masalın açılış(giriş) kısmında yer almasıdır. “Masal başı tekerlemeleri masalıcının ve dinleyicilerin isteklerine-ama, asıl, masalıcının ustalığına- göre uzun ve kısa şekilleriyle masal başlamadan söylenir. Tekerleme, günlük hayatımızın ölçülerine sığmayan, olmayacak işleri olağan sayan bir masal dünyasına ayak basacak dinleyiciyi gerçek üstü ve gerçek dışı havaya alıştırmak için bir giriştir.”(Boratav 1998: s. 33) Masal söyleyicisi masalın başında söyleyeceği tekerlemeleriyle adeta masalın şekil ve muhteva yapısını dinleyici kitlesine sunar. Masalın hayal unsurları ile süslü olan dünyası adeta masal söyleyicisinin söylediği bu tekerlemelerle perdelerini kaldırarak dinleyicileri masalın büyüdü dünyasına girmelerine hazır olmaları noktasında uyarır. Aslında bu uyarı masalın gerçekliğine de bir açılım getirir. Bununla masal söyleyicisi masalda dinleyicilerin kendi paylarına bir gerçeklik biçmelerini isteyerek masalda alınması gereken dersler olduğunu açıkça vurgular: “*Ahani dinneyin beni, Belleğin her*

çareyi, Aha bu matal size, Tahin gulāñıza küpe.” (Muradına Nail Olmayan Dilber)

Tekerlemelerin bir diğer önemli özelliği de anlatılanları kısa sürede kavratma becerisidir. Masalların yapısı ve işlevi itibariyle belli bir konuyu başından sonuna kadar işlediği için her şeyi çok kısa bir şekilde ifade etmede yetersizdir. Bunun için nesirdir.

Fakat “...Tekerlemede, yer yer nesrin kolaylıklarından faydalanan bir şiirin kesifliği, sürati ve kıvraklığı vardır; onda sözün çağılıştan gelen tadı,..., bir tek kelimenin açtığı engin ufukta hayalimize at oynatacak meydanı buluruz. Bir tek masal insan ve toplum gerçeğini aydınlatıyorsa, tekerleme bize bir anda bu gerçeğin tümünü birden kavratılabilir...” (Boratav, 1998:34)

İşte bunun içindir ki masalın açılış kısmındaki tekerlemeler dinleyici kitleyi hem masalın dünyasına hazırlamakta hem de bu dünyanın kavratılmasını sağlamaktadır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bazı masalların açılış kısmı tekerlemeler ile başlar. Masal metinlerinin hepsinin açılış kısımlarında tekerlemelerin görülmemesi masal söyleyicilerinin ustalığı ve derleyicilerin bunlara dikkat etmemesinden kaynaklanır. Ama masal açılış kısmında görülen tekerlemeler genellikle ritmik bir yapı taşırlar. Bu ritmik yapı ses tekrarları, iç uyaklarla sağlanır. Bu ritmik yapıya da söz oyunları ile de hayal dünyasını genişleten bir yapı ilave edilir:

*“Evel zaman içinde, İnce bahça içinde, Fıstık serilir **sergene**, Aplah oturur **mindere**, Aplah tāmili yoh, İçinde tumanı yoh, Tumansız avrad **olmaz**, Ahılsız gancih **olmaz**, Şaplah ondan beter, Her şeyin içine eder, Alır pohunu **eline**, Sıvar avradların ince **beline**, Sıçincih zart diye, Gümüler gıçı zort diye, Bunlar bi **beter**, Her gün ağaca **işer**.”*(Aplah ile Şaplah) Tekerlemelerin hemen hemen hepsinde bu ritmik yapı ve söz oyunlarını rahatlıkla bulabiliriz.

Masalın kompozisyon yapısını zenginleştiren tekerlemeleri her usta masal söyleyicisi söyleyebilir. Bunun yanında her usta masal söyleyicisinin bireysel olarak oluşturduğu tekerlemeler de mevcuttur. Yukarıda *Aplah ile Şaplah* adlı masaldan verdiğimiz tekerleme örneği Fatma Tedik tarafından oluşturulmuş olması ihtimali oldukça kuvvetlidir. Çünkü *Aplah ile Şaplah* adlı masalın konusu her şeyi yanlış anlayıp her şeyi birbirine katan iki kişinin beceriksizlikleridir. Dikkat edilirse tekerleme de bu konu üzerine kurulmuş ve masal söyleyicisinin

üslup yapısıyla benzeşmektedir. Buda bize gösterir ki masal söyleyicisinin tekerlemeleri masalın genel hattı tanıtmak için kullandığıdır.

Zaman içinde her masal söyleyicinin ağzında söylenen tekerlemer farklı yapılara bürünerek söyleyiciler tarafından farklı şekillerde söylenebilir. Bu da formüllerin özelliklerinden biridir. Mesela P. N. Boratav'ın Andırın'da belirlediği şu tekerleme Besni'de Cuma Er'den derlediğimiz Hırsız adlı masalın açılış kısmındaki tekerlemeler ile benzeşir:

“Gecelerde damda gezer, Kedilerin bağıın ezer, Piriç pilevine karafil düzer, Atder olmuş gücük sıçan, Göğ yüzünde takla makla, Ne nohut galdı ne pakla, Avrat dağarcığı sakla, Köşger olmuş gücük sıçan...” (Boratav, 2000: 143)

“Aylar tavanda gezer, Sıçanların canını ezer, Bulgur aşına ayran döker, Ahçı olmuş gücük sıçan, Tavanda atar tahla, Galmadı heç tarhana, Avrat teneyi de sahla, Hırhız olmuş bizim sıçan.”(Hırhız)

Dikkat edilirse her iki tekerleme de konu bakımından aynıdır. Her iki tekerleme konusu itibariyle bir sıçan(fare)'ın verdiği zararları işlemektedir. Fakat iki tekerlemenin farklı olan yönü bu konunun ifade ediliş şeklindedir. Şu da var ki bazı ifadelerin benzerliği dikkat çekicidir. Mesela, *Piriç pilevine karafil düzer* ile *Bulgur aşına ayran döker* ifadelerinde Andırın'dan derlenen örnekte “piriç pilevine” sözcüğü Besni'de derlenen örnekte “bulgur aşına” şeklini almıştır. Görüldüğü üzere burada aynı tekerlemenin iki farklı masal söyleyicisinin ağzında nasıl bir değişikliğe uğradığını görmekteyiz. Bu da bize masal formüllerinin söyleyicilerinin ağzında farklı şekillerde söylenebileceğini gösterir.

Nitekim İlhan Başgöz şu tespitleri “...*Tekerlemelerin* en kısa ve değişmez görünenlerinde bile, sürüp giden kısımların yanında bir de değişen bir kısım vardır. Hiçbir tekerleme aşıklar tarafından kelime kelime tekrar edilmiyor. Her söyleyici onlara irili ufaklı yenilikler ekliyor, bunların çoğu dinleyici kitlesi önünde hikaye anlatılırken yapıldığı için, onların etkilerine de açıyor söz kalıbını... Tekerlemenin bir çekirdeği var; bu belli bir biçim içinde, pek az değişen kelimelerle, tekerleme fikrini anlatıyor. Bu çekirdekte kelimeler ancak biçimi ve anlamı bozmadıkça değişiyorlar. Sonra bu çekirdeğe yeni iç uyak düzenleri içinde yeni bölümler ekleniyor. Sonra bu eklemeler, tekerleme anlamını anlamamıza yardım ediyorlar. Sonra da birkaç söz kalıbı birleşiyor, böylece daha uzun ve değişik bir tekerleme yaratılıyor. Fakat çekirdek pek az değişmelerle sürüp geliyor...” (Başgöz,1986: 45-46)bunu açıkça belirtir.

İlhan Başgöz'ün belirttiği gibi masal söyleyicileri duydukları veya öğrendikleri masalların açılış kısımlarındaki tekerlemeleri her yeni icrasında farklı şekillerde söyleyebilirler. Çünkü her masal söyleyicisi her yeni icrasında masal söyleme geleneğini öğrenerek kendi hünerini de geliştirir. Bunun için de öğrendiği tekerlemelerin çekirdek yapısına ilk icralarında bağlı kalarak kendi hüneri doğrultusunda farklı bir şekilde söyleyebilir. Sonuçta ortaya farklı bir söyleyiş çıksa da bu yeni tekerleme ilk öğrenilenden hareketle ortaya çıkar. Bu husus da kompozisyonun bir parçasıdır. Çünkü söyleyiciler her yeni icrada bu kalıpları geliştirerek söylerler. Yani icrada ortaya çıkacak bütün ifade ve olaylara kendi damgalarını vurarak kendi ürünlerini ortaya koyarlar. Aşağıdaki şu iki örnek de bu konuyu daha açık bir şekilde gösterir. P. N. Boratav' ın Andırın'da belirlediği şu tekerleme örneği ile bizim derlediğimiz arasında yukarıda belirttiğimiz farklılaşma vardır. Fakat ikinci olarak söylenen tekerleme birinci tekerlemenin çekirdeğinden ortaya çıkmıştır, fakat bizim derlediğimiz tekerleme ise artık tamamen kendisine mal olmuştur:

1. "... <i>Veli oğlu Velidir deyi mu</i>	2" <i>Sivrisinek de saz çalacah dedi,bilyon mu</i>
<i>Minareyi belime sokdum</i>	<i>Minareyi duttum</i>
<i>Borudur deyi</i>	<i>Belime sohtum</i>
<i>Ahurdağana depik furdum</i>	<i>Dolu dolu düğmeleri</i>
<i>Geri dur deyi</i>	<i>Topun güllerini cebime doldurdum,</i>
<i>Denizin ortasına basdım</i>	<i>Darıdır deyin, dedi</i>
<i>Gurudur deyi</i>	<i>Ahani diyüm,</i>
<i>Gülleri cebime doldurdum</i>	<i>Matalımı dinneyin, dedi</i> " ²¹
<i>Darıdır deyi</i> " ²²	

Yukarıdaki iki örnekten birincisi ile ikincisi arasında ifadenin temel yapısı bakımından benzerlikler vardır. Her iki tekerleme de bir olay yapısı içerisinde sunulmuş ve bu olaylar etrafında hikayeler geliştirilmiştir. Fakat ikinci tekerleme birinciye göre daha uzundur. Bu masal söyleyicisinin ustalığı ile alakalıdır. İcra sayısı fazla olan masal söyleyicisi tekerlemelerini istediği şekilde değiştirme ve geliştirme yeteneğini de geliştirmiştir. İkinci tekerlemenin söyleyicisi olan Mustafa Özoğul icralarında aynı tekerleme çekirdeğine ilk

²¹ Değirmenci HacıEfendi

²² Boratav 2000: s.144

icralarında bağı kalarak zaman içinde de yeni ifadeler ekleyip çıkararak bir çok kez tekerleme söylemiştir. Ve böylece öğrendiği tekerlemeyi kendine mal etmiştir. Bu da onun bu ustalığını açıkça gösterir. Her iki tekerlemede de dikkat edilirse kafiyeler aynı ses değerleriyle yapılmıştır. Redifler di’li geçmiş zaman kipi ile yapılmıştır ki bu da iki tekerlemenin aynı yapıdan ortaya çıktığını gösterir. Fakat her iki tekerlemede de farklı hikayeler anlatılır ve her iki tekerlemede de farklı ifade şekilleri söz konusudur. Ama iki tekerlemenin konularının işlenişi aynı düzlemde gerçekleşir. Her iki tekerleme bir aksiyon ile başlar ve bu aksiyonun ardından çeşitli hikayeler gelişir. Bundan sonra ortaya çıkan değişiklikler ise masal söyleyicisinin ustalığı ile alakalı olup onun sözlü ifade repertuarına aittir. Nitekim buna bir başka örnek verecek daha verecek olursak konun daha iyi anlaşılacağı kanısındayız:

“Bohçada ayran satılırmış, Suda duz satılırmış, Eşşek havada uçarımış, Tosbalar göğe çiharımış, Minareler cebe sārımış, Yimekler yarpahda bişermiş, Yalancılıh dimeyek bu lafa, Laf olur bostanda , Matal matal matlı Ali, Cebindeki erigi, Bu matal dinleyenin, Ahani size dilki Ali” (Dilki Ali)

Bu tekerlemede de yukarıda verdiğimiz tekerlemeler benzer ifadeler ve konular bulunmaktadır. Mesela bu tekerlemedeki *“Minareler cebe sārımış”* ifadesi ile yukarıdaki tekerlemelerde yer alan şu ifadeler *“Minareyi belime sokdum”*; *“Minareyi duttum, belime sohtum”* birbirine oldukça benzemektedir. Bu üç ifade de farklı üç söyleyici tarafından söylenmiştir. İfade edilmek istenen anlam aynı doğrultuda olsa da üçü de farklı şekillerde ifade edilmiştir. Bu da bize gösterir ki masal söyleyicileri öğrendikleri tekerlemeleri her söyleyişte işleyerek farklı biçimlerde ifade ederler. Onların değiştirmedikleri nokta ise tekerlemelerin formatıdır. Kalıp halinde duran bu formata deneyimleri sonucunda oluşturdukları ifade zenginliklerini ekleyerek bu tekerlemelerin kendilerine mal olmalarını sağladılar.

Masalın giriş tekerlemeleri reel dünyanın düzenli yapısına tamamen zıttır. Giriş tekerlemelerinin kahramanları dahi reel dünyanın dışındadır. Olmayacak, gerçekleşmesi mümkün olmayacak işleri gerçekleştiren kahramanlar, bunlarla adeta bu reel dünyanın dışında olduklarını ifade etmeye çalışırlar:

“...Leblebi deyin demir yenirmiş, Aş deyin torpah yenirmiş, Su deyin ganlar içilirmiş, Gül deyin osuruh çiçeā derilirmiş, Mintan deyin çullar geyilirmiş, Çarlıh deyin tahta geyilirmiş, Et deyin eşek yenilirmiş, biliyoñ mu, Bülbül gülüñü

bilirken, Oğul ana deyin sızlarken, Devler cirit atarken, Padişahlar cirit oynarken, Balıklar garada gezerken, İnsan deyin hayvanlar gonuşurken...” (Şih Mehmed ile Şih Müslüm)

Masalların açılış kısmında yer alan uzun tekerlemelerin bu temasal özellikleri de kalıplaşmış olarak karşımıza çıkar. Çünkü masalların giriş kısmında görülen bütün tekerlemeler gerçeklikten uzak, zaman ve mekan sınırlarının dışında, kahramanlar gerçek dünyanın kurallarının dışına çıkarak olağan üstü durumları gerçekleştirmekte ve bütün bunlar da mizahi bir anlatım ile dile getirilirler. Adeta bu özelliğiyle tekerlemeler masalların anlam dünyasına uyum gösterir. Onun içindir ki tekerlemeler, masal söyleyicileri için dinleyici kitleyi masal dünyasına girmelerinde yardımcı görevini üstlenirler.

Masalların açılış kısmında yer alan tekerlemelerin bir başka özelliği de belirli bir hikaye kurgusu yapısı dahilinde şekillenmeleridir. Masal söyleyicileri tekerlemelere başlarken ilk önce tekerlemelerini sürdürecekleri bir “ayak” görevi üstlenen “*Matal matal matlı goz, Biri sıçan biri boz; Gurulmuş ki bu divan, Görüle her derman; Kim başlasa bitti bi ağaç dedi, dalsız budahsız, Üstüne bi guş gondu golsuz ganatsız*” gibi kalıplaşmış bir ifade ile söylemeye başlarlar. Tekerlemenin ilk ifadeleri genellikle tekerlemenin hangi kafiyelerle sürdürüleceğini belirleyen bir ifade sistemidir. Masal söyleyicisi kullandığı ilk ifadeye göre ardından diğer ifadeleri büyük bir ustalıklarla sıralar. Diğer yandan bu ifadeler tekerlemedeki olağan üstü olayların başlangıç noktasıdır. Yani bu ifadelerle masal söyleyicisi kuracağı olağan üstü olaylar zincirini peşpeşe sıralar. Genellikle birinci tekil şahsı kullanan masal söyleyicisi olağan üstü olayların ve durumların içinde bir yolculuğa başlayarak dinleyici kitlesini de peşinden sürükler. Bu özellik masalın açılış kısmında yer alan tekerlemelerin çoğunda kendini gösterir:

“Şıra asmadan boşanır, Bastıh dağlara bulaşır, Gözel benimle oynasır, Benim ahlım sevdaya bulaşır, Atarım mendilimi geceye, Gece bilmez ne neye, Hangi bağ hangi dereye, Ben nideyim bu dezeye, Bu dezeyi nitmeli, Tospağaya vermeli, Cadolozu tospağa netsin, Dağa götürüp deve versin, Dev yaşar mağrada, Mağranın gapısı daraba, Darabalar altından, Geçtim bir dar hapıdan, Hapıları nitmeli, Açıp açıp girmeli, Girip hōrilere bah, İnci minci dah, Dah ki alıp seni uçura, Arafatdan aşıra, Gedip yarı bulasın, Boynuna sarılasın, Ayağını göğe uzat, Bulutların üzerine yat, Yat ki göğden bahasın, Garıncalara yem atasın,

Matal deyi aldanma, Laflara gulah asma, Bu laflar heç bitmez, Ariflere gücüm yetmez, Matal matal matlı goz, Biri sıçan biri boz Gittim bozu yahaladım, Göğden aşşā yuvarlandım, Yuvarlanıncih bir balıh gördüm, Balıgım içinde derya gördüm, Bindim balıgın sırtına, Vardım bir hoş adaya, Ada dolu sularnan, Sular dolu balıhlan, Balıhların hepsi altın, Pullarını topladım, Ona buna dağittım, Ahanik matalıma başladım.”(Yedi Başlı Dev)

Örnekte de görüldüğü gibi tekerlemenin ilk ifadesinin son sesleri “-ır” ile başlayarak “-sır” ile devam eder. Ardından da farklı kafiyeler sıralanır. Olaylar ise bu ilk ifade zincirinin ardından şekillenmeye başlar. İlk önce aşk ile fikirleri sıralayıp ardından olağan üstü durum ve eylemlerin kapılarını açmaya başlar. Yerine göre de bunları “*Bu dezeyi nitmeli, Tospağaya vermeli, Cadolozu tospağa netsin, Dağa götürüp deve versin*” bu örnek gibi mizahi bir üslupla ifade eder. Bu sıralama tekerlemenin sonuna kadar bu düzlemde devam eder. Bu sistemi öğrenen masal söyleyicisi aynı zamanda bu sistemi geliştiren ve yaşatan kişidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi masal söyleyicisi bu tekerlemesini bir başka icrada farklı ifadelerle gerçekleştirebilir. Bu da sözlü kültürün sürekliliğiyle alakalı bir olgudur. Bu özelliğiyle sözlü anlatım zaman içinde gelişmiş ve farklı renklere bürünmüştür. Fakat sözlü kültürün değişmeyen bir yapısı da vardır ki o da yukarıda sıraladığımız sistemli yapıdır. Tekerlemedeki kalıplaşmış yapı da geleneğin içinden gelir. Masal söyleyicisi geleneğin çizdiği kurallar dahilinde bireysel yeteneğine göre yeni tekerlemeler oluşturabilir. Hiç şüphesiz bunda da masal söyleyicisinin ustalığı rol oynar. Usta bir masal söyleyicisi kullanacağı her ifadenin yeniden yaratıcısı olarak karşımıza çıkar.

Masalların açılış kısmında yer alan tekerlemelerin bir diğer kompozisyon özelliği de mübağla ve tezat sanatları ile kurulmuş olmalarıdır. Bu sanatların vasıtasıyla olağan üstülük ve farklı bir dünya gerçekliği daha da gün yüzüne çıkar. Tekerlemede yer alan kahramanın minareyi cebine sokması, göğe çıkıp etrafı seyretmesi, annesinin babasının beşiğini sallaması bu mübağlanın en genel örnekleridir. Tekerlemelerdeki tezatlıklar da bu mübağlanın temelini kuvvetlendirir. Masal söyleyicisi bu zıtlıklarla olağan üstülüğünün kapılarını ardına kadar açar. Gerçekleşmesi mümkün olmayacak her olay gayet basit bir şekilde gerçekleşiyormuş gibi dile getirilir: “...*Kimin bahçesinde bir ağaç, dedi, Dalsız budaksız, Üstüne bir kuş kondu, Kolsuz ayaksız, Çektik bunu vurduk, Topsuz tüfeksiz...*”(Deniz Kızı ile Adam) bu sanatlı söyleyiş tarzı tekerlemeyi

hem ritmik bir yapıya kavuşturur hem de hayal oyunları ile anlatılacak olan masalın içeriğine uyum sağlar. Bu husus tekerlemelerin kalıplaşmış özellikleri arasında yer alan en önemli özelliklerden biridir.

Tekerlemelerde masal söyleyicisi genellikle birinci tekil şahısı kullanır. Bu kullanımla masal söyleyicisi tekerlemedeki olaylarla ve kişilerle olan alakasını dolaylı yoldan belirtir. "...Tekerlemeler masalın olay örgüsü ile bağlanmasa da, burada ifade edilen manzumda dolaylı da olsa, hadiselerle, aynı olayların katılımcılarına masal söyleyicisinin ilişkisi ifade edilir..." (Aliyev, 2001: 95) Bununla masal söyleyicisi dinleyicisi ile bu olaylar arasındaki sınırı kaldırarak onları bu olayların ve durumların içine çeker. Böyle dinleyici kitle masal dünyasının gizemini öğrenmiş olur:

"...Göğden aşşā yuvarlandım, Yuvarlanıncıh bir balıh gördüm, Balıgım içinde derya gördüm, Bindim balıgın sırtına, Vardım bir hoş adaya, Ada dolu sularnan, Sular dolu balıhlan, Balıhların hepsi altın, Pullarını topladım, Ona buna dağıttım..." (Yedi Başlı Dev)

Görüldüğü üzere masalın açılış kısmında yer alan "*Uzun tekerlemelerden oluşan açılış kısmı*" hem işlevi hem de yapısı bakımından masal icra geleneğinin en önemli özelliklerindedir. Bu özellik masal söyleyicileri tarafından geleneğin çizgileri içinde, her masal söyleyicisine özgü bir yapıda, her icrada daha canlı, daha renkli bir şekilde gelişerek ortaya çıkmıştır. Daha çok Türk masallarında görülen bu özellik, masal söyleme geleneğinin hangi sistemler üzerinde geliştiğini göstermesi açısından da oldukça önemlidir. Tekerlemelerin bu özelliklerinin daha kapsamlı bir şekilde belirlenmesi için her araştırmacının üzerine büyük işler düşmektedir. Bizim burada sıralamaya çalıştığımız bu özelliklerin daha farklı yönlerinin belirleneceği gerçeği bu çalışmaların daha özenle gerçekleştirilmesine bağlıdır.

3.4.2.1.2. Tekerlemeli ve tekerlemesiz kısa girişlerin olduğu açılış kısmı:

Masalların gelenekselleşmiş kompozisyon yapısı içerisinde önemli bir yer tutan açılış kısımlarından bir diğer açılış kısmı da *Tekerlemeli ve tekerlemesiz kısa girişlerin olduğu açılış kısmı* olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında farklıymış gibi görünen bu iki açılış kısmı, masalların açılış kısmında üstlendikleri fonksiyonlar bakımından aynı görevdedirler ve (Bunları masalın açılış formülleri olarak da adlandırabiliriz) bu iki açılış formülü arasındaki fark sadece söyleyişte, ifade edilişte karşımıza çıkmaktadır.

Açılış formülleri masalın giriş kısmının gelenekselleşmiş materyalidir. Üstlendiği görevler bakımından oldukça geniş bir yelpazeyi kapsar. Bilindiği gibi masalarda geniş bir olaylar zinciri mevcuttur. Bu olaylar zinciri masalların gelişimine göre uzayıp gider. Bu bağlantılı yapı, masalın gelenekselleşmiş kurallarından biridir. İşte bu olaylar zincirinin başladığı ilk nokta masalın bu açılış formüllerinde gizlidir. Masal söyleyicisi kimi zaman kısa bir tekerleme ile başladığı bu kısımda uzun olay zincirinin ilk ışığını yakmakla birlikte bu olayların hangi zaman boyutunda gerçekleştiğini de dinleyici kitleye bildirir. Tabi ki bu olayların kimin tarafından gerçekleştirileceği, yani masalın kahramanlarını, dinleyici kitleye tanıtılır:

“Bir varmış bir yokmuş, Allah’tan başka kimse yokmuş, Bir garıylan bir oğlu varmış, bir de kötü kel eşşeâ. Her gün bu kel eşşaneñ, oğlan , dağdan odun getirirmiş, geçinir giderlermiş. İki de tavıhları varmış, tavıhları alırlarmış köyden yımirtalarını alır iki tavıh götürür şæerde satarlarmış.”(Garı Ana Masalı)

Bu örnekte görüldüğü üzere masal söyleyicisi bu açılış formülü ile ilk başta masalın zaman boyutunu belirtir. Masallardaki bu zaman kavramı ilk önce masalarda bu açılış formülleri ile ortaya çıkartılır. Masalların bu geleneksel ifadeleri genellikle *“bir varmış, bir yokmuş..., evvel zaman içinde..., kalbur saman içinde..., fi tarihinde..., zamanın birinde...”* bu ifadelerle dile getirilir. Zamanı bildiren bu açılış formülleriyle masal söyleyicisi olayların ve durumların müeyyen masal dünyasına ait olduğunu dile getirmeye çalışır.

“...Masalların ananevi başlangıç formüllerinde zaman gayri müeyyen şekilde takdim olunur. Bu formüllerle masal söyleyicisi, masalda hayal, sihir, fantezinin ortaya çıkacağını belirtir...”(Aliyev, 2001:96)

Masal söyleyicisi bu zaman kurgusunu ifade ettikten sonra masaldaki esas karakterlerin tanıtımı yoluna gider. Böylece dinleyici kitle masal kahramanları hakkında(kısıtlı da olsa) ilk bilgileri elde ederek onlar hakkında izlenimler edinmeye başlar. Bu açılış formülleri masalın giriş kısmında farklı şekillerde ifade edilmekle birlikte hemen hemen aynı düzlemedirler:

1. *“Evvel zaman içinde halbur saman içinde bir varmış bir yokmuş. Ahmet adında bir padişah varmış.”(Sultan Zeliha Masalı)*

2. *“Bir varmış bir yokmuş, Allah’ın kulu çokmuş. Vakti zamanında bir karı, bir koca varmış.”(Uğur Masalı)*

Bu iki örnekte de görüldüğü üzere birinci örnekteki “*evvel zaman içinde halbur saman içinde*” ifadesi ikinci örnekte “*bir varmış bir yokmuş, Allah’ın gulu çokmuş*” şekline dönüşmüştür. Bu iki örnekte ve buna benzer örneklerde görüldüğü üzere yapı itibariyle aynı özelliği taşımalarına rağmen söz oyunları ile farklı şekilde ifade edilmiştir. Yine aşağıda vereceğimiz şu iki örnekte bu değişimi daha açık bir şekilde görebiliriz:

1. “*Bir varmış , bir yokmuş , evvel zaman içinde kalbur saman içinde , develer tellal iken , pireler çoban iken , zamanın birinde bir padişah varmış.*” (Şih Yusuf İle Şih Mamed)

2. “*Bir varmış bir yohmuş, Allah’ın gulu çohmuş hatınlar, bi garı varmış, bir de dev.*” (Meryem Gız ile Dev)

Bu örnekler ise yukarıdaki iki örneğe göre ifade ediliş bakımından birbirine daha çok benzemektedir. Birinci örnek “*Bir varmış , bir yokmuş , evvel zaman içinde kalbur saman içinde...*” şeklinde başlayıp devam ederken ikinci örnek “*Bir varmış bir yohmuş...*” ifadesiyle başlamasına rağmen “*Allah’ın gulu çohmuş hatınlar*” şeklinde devam etmektedir. Bu durum bir çok masal söyleyicisinde daha farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Burada da görüldüğü üzere masalın giriş formüllerinde masal söyleyicisinin o an ki fantezi kurma hevesine göre değişik şekilde ifade edilme gerçeği ortaya çıkar. Buradaki durum masal söyleyicilerinin ses uyumlarını ve söz oyunlarını kullanma kaygısından ileri gelir. Ve her icrada da masal söyleyicisi farklı söz oyunlarını ve ses uyumlarını kullanarak bu açılış formüllerini farklı şekillerde kullanabilir. Fakat dikkat edilirse bu formüllerin sonu genellikle “*bir padişah varmış; bir karı, bir koca varmış.*” şeklinde masalda yer alacak kahramanların kısa tanıtımı ile sonuçlanır. Ama bu sonuca ulaşma aşamasında kullanılan ifadelerde farklı söyleyiş şekilleri masal söyleyicileri tarafından rahatlıkla kullanılabilir.

Açılış formüllerinde masal söyleyicisinden masal söyleyicisine göre değişen kullanım tarzlarını oldukça artırabiliriz. Vereceğimiz şu örnekte buna daha da ışık tutacaktır:

“*Evvel zaman içinde, halbur saman içinde, güzel bahça içinde, inci mercan içinde develer tellal iken, bireler çoban iken, ben anamıñ beşsiñi tingır mingır sallarken, zamanın birinde Besni’de bi Kel Tıraş adında bi herif varmış*” (Kel Tıraş)

Bu örneğimizde yine “*Evvel zaman içinde, halbur saman içinde*” kalıp ifadesiyle başlamaktadır. Fakat bu örneğimizde diğer örneklerimizden farklı olarak “*gözel bahça içinde, inci mercan içinde*” şeklinde kullanılan açılış kısmının daha da uzatılmasını sağlayan farklı bir ifade etme tarzı görülmektedir. Nitekim bu tip örnekleri kullanan bir çok masal söyleyicisi vardır. Buna benzer bir başka örneğimizde şöyledir:

“*Bir varmış , bir yokmuş , evvel zaman içinde kalbur saman içinde , develer tellal iken , pireler çoban iken, sıçan bekçi, karınça berber iken, yumurtalar tavihtan bişmiş çiharken, zamanın birinde bir padişah varmış.*”(Şih Mehmed’le Şih Müslüm)

Bu örnek de tıpkı diğer açılış formülleri gibi “*Bir varmış , bir yokmuş , evvel zaman içinde kalbur saman içinde...*” şeklinde başlar. Fakat masal söyleyicisi kurgulama ve fantezi kurma yeteneğine göre masalın açılış formülüne “*sıçan bekçi, karınça berber iken, yumurtalar tavihtan bişmiş çiharken*” şeklinde fantezi dünyasından çıkan bu ifadeyi de ekler. Bu tip kullanımlar elbette masal söyleyicileri tarafından her icrada farklı şekilde inkişaf edebilir. Bu durum geleneğin kuralları içerisinde gerçekleşir. Formüllerin yapılarında masal söyleyicileri arasında bu tip değişimler olması gayet doğaldır. Formüller, olaylar ve durumlar arasında geçişi ve bağı sağladığı için masal söyleyicisi içinde bulunduğu anın etkisine göre daha etkili veya daha etkisiz yeni ifade şekilleri kullanır. Bazen bu değişim o kadar uzun bir yapıda ortaya çıkabilir ki masal söyleyicisi bununla adeta dinleyicisi ile olan iletişimin etkili olduğunu anlatmaya çalışır. Bunun aksi durumlarında ise söyleyici elbette daha kısaltılmış, daha klasik ve daha bilinen sade formüller kullanarak olaylar ve durumlar arasında bu geçişi sağlama yoluna gider. Bu durum sadece masal söyleyicisinin dinleyicisi ile olan etkileşim ile alakalı olmayabilir. Hiç şüphesiz böyle kullanımlar masal söyleyicisinin tecrübesiyle de alakalıdır. Acemi bir masal söyleyicisi dinleyici kitlesi ile ne kadar etkili bir iletişim kursa da geleneksel unsurları bilmediği için formüllerin zengin bir şekilde kullanmada etkili olamaz. Böyle bir söyleyici genellikle masala “*bir varmış, bir yomuş, zamanın birinde bir... varmış*” şeklinde kullanılan formülleri ve buna yakın farklı formülleri kullanabilir. Ama usta bir masal söyleyicisi böyle sade bir açılış formülü kullanarak masala başlıyorsa onun o an icra anında sıkıldığı bir husus olduğu hakkında araştırmacılar kaygıya düşmelidirler. Bir an önce bu sorunun giderilmesine öncelik vermelidirler.

Bu örneklerde görülen değişimler dikkat edildiği üzere hep ifade edilmiş şeklindedir. Esası itibariyle bu açılış veya diğer formüllerin ifade ettikleri anlamsal çatı devamlı aynı düzeyde devam ederek gelişir. Masalın açılış formülleriyle amaçlanan dinleyicilerin masalın olaylarına, kahramanlarına ve hepsinden önemlisi bunların gerçekleşeceği masal dünyasının nasıl bir dünya olduğunun tanıtılmasıdır. İşte bu dünyanın tanıtılması masal söyleyicileri tarafından farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. Kimi masal söyleyicisi bu açılış formüllerini tamamen kullanım dışı bırakarak “*Değermene gitmiş, şey itmiş, deveyi çekmiş, bi kenelder deveye, yüklerlermiş.*” (Çopur Yüzlü ile Yanlı Yüzlü) doğrudan masalın aksiyon kısmına geçebilir. Kimi masal söyleyicisi de açılış formülünü o kadar etkili kullanmaya çaba gösterir ki icrasını tam anlamıyla sanatlı bir söyleyiş hüviyetine büründürmeye çalışabilir:

“*Garga garga gurglamış, zangır zangır hoplamış, omzuna çival sırtlamış, aha Bir varmış bir yohmuş, Allān gulu çohmuş, zamanıñ biriñde bi tene şey varmış, yohsuluñ biri varmış*” (Fahır Mahammet)

Bu örnekte görüldüğü gibi “*Garga garga gurglamış, zangır zangır hoplamış, omzuna çival sırtlamış*” şeklindeki bir kullanım masal söyleyicisinin inisiyatifi doğrultusunda gerçekleşebilir. Bu durum da mutlaka geleneğin sınırları içerisinde gerçekleşir. Bununla masal söyleyicisi geleneksel kurallara aykırı davranmaktan çok geleneksel kuralları zenginleştirmektedir. Bu da masal söyleyicisinin ustalığından kaynaklanmaktadır. Nitekim formüller arasındaki bu değişim sözlü kültürün diğer türlerinde de kendini gösterir. Bir destan söyleyicisi “*yiğit hızla yurduna dönüyordu*” şeklinde kullandığı bir formülü “*O atıyla evine dönüyordu*” şeklinde de kullanabilir. Nitekim A. B. Lord da bu tip ifadeleri “*formüle yakın ifade*” (formulaic expression) olarak adlandırılmış, “*...formül benzeri özellik gösteren ve bir mısra veya yarı mısra şeklinde kurulan yapılar...*” (Lord 1960: 4) olarak tanımlamıştır. Görüldüğü üzere formül örneklerindeki esas yapı her zaman aynı kalıp, formüllerin değiştiği kısım sadece söyleyişte olmaktadır. Bu da sözlü kültürün zenginleşmesine katkı sağlamaktadır.

Açılış formülleri masal söyleyicisinin dinleyiciye yaptığı hitaplarla da başlar. Bu hitap sözleri masal söyleyicisi tarafından masalın bir çok yerinde kullanılabilir. Masalın giriş kısmında kullanılan hitaplar genellikle uzun tekerlemelerin sonunda kullanılır.

1. “*Aha bu matal size, Tahın gulāñıza küpe*”(Şeker Bey-Muradına Nail Olmayan Dilber)
2. “*Ahani diyüm, Matalımı dinneyin, dedi.*”(Değirmenci Hacı Efendi)
3. “*Ahanik matalıma başladım*”(Yedi Başlı Dev)
4. “*Bu matal dinleyenin, Ahani size dilki Ali*”(Dilki Ali)

Bu örneklerde görüldüğü gibi masal söyleyicileri uzun tekerlemelerinin son kısımlarında bazen hitaplar kullanır. Birinci örnekte olduğu gibi bu hitap dinleyicilerin dikkatini masala çekmekle beraber asıl olarak bu dikkati masalın vereceği mesajlara yönlendirmeleri doğrudur. “*Aha bu matal size*” ifadesi tamamıyla dinleyicilerin dikkatini masala çekmek ve masalın artık başlayacağını bildirmek için söylenmiş olsa gerektir. Hemen onun ardından gelen “*Tahın gulāñıza küpe*” ifadesi de dinleyicilerin masalın mesajına dikkat etmeleri noktasında dinleyicilere doğrudan gönderilen bir hitaptır. İkinci, üçüncü ve dördüncü örneklerde ise masal söyleyicisi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, masalın başlayacağını dinleyiciye bildirerek için böyle hitaplar kullanabilir. Nitekim masalın açılış kısımlarında masal söyleyicileri bu tip hitapları sıkça kullanırlar. Bu hitaplar bazen “hatınlar, ağalar...” gibi dinleyici kitlede bulunan kişilerin özelliklerini belirtici nitelikte olabilir. Mesela şu iki örnek bunu açıklayıcı nitelikte olacaktır:

1. *Ağam hadı*, bir varmış, bir yohmuş...(Gırh Altın i Hatın)
2. ...Allah’ın gulu çohmuş *hatınlar*,...(Meryem Gız ile Dev)

Birinci örnekte “*Ağam hadı*”, ikinci örnekte “*hatınlar*” hitapları masal söyleyicileri tarafından kullanılmıştır. Bu hitapların “ağam ve hatınlar” şeklinde olması dinleyici kitle içinde bulunanların cinsiyet bakımından farklı olmalarından ileri gelir. Nitekim masal söyleyicileri dinleyicilerinin niteliklerine göre kullanacakları ifadeleri dahi özenle seçerler. Erkek bir söyleyici tarafından gerçekleştirilen bir icra esnasında dinleyiciler içersinde bulunan bir yabancı dahi onun kullanacağı ifadeleri etkileyebilir.

Masalların açılış kısımlarında görülen bir başka açılış kısmı formülü şekli de yukarıda belirttiğimiz gibi daha sade bir şekilde ifade edilen kısa açılış formülleridir. Bu tip formüllerin ortaya çıkmasında icra anının etkisi oldukça önemli olmakla birlikte bu hususun teşekkülünde aynı zamanda masal söyleyicisinin ustalığı veya acemiliği de söz konusu olabilir. Masal söyleyicisi bu tip kısa açılış formüllerini kullandığında ilk önce masalın ilk olayını

gerçekleştirecek kahramanları kısaca tanıtır ve ardından masalın ilk olaylarını birden hızlı bir şekilde geliştirmeye başlar:

1. *“Vakti zamanında fakir bi garı guca varmış. Bunlar fakirlikten aciz olmuşlar...”* (Bakımcı masalı)
2. *“Fi tarihinde bir kadının iki kocası vardı. Bunlardan biri hırsız, öteki de yankesici idi...”* (Hırsızla Yankesici Masalı)
3. *“Bir varmış bir yohmuş, bi garı varmış, bu şeymiş ebeymiş...”* (Soğan Gabıği)

Görüldüğü gibi masal söyleyicileri bu üç örnekte de masalın zaman boyutunu *“bir varmış, bir yokmuş, fi tarihinde”* gibi zaman ifadelerini kısaca kullandıktan sonra yine masalın ilk olayını harekete geçirecek kahramanları da kısaca tanıtır ve bunun ardından masalın ilk olayını anlatmaya başlar. Dikkat edilirse masal söyleyicileri masallarına başlarken mutlaka zamanı belirten ifadeleri kullanmaktadırlar. Bu da bize gösterir ki masalların açılış kısımlarında masal söyleyicileri, mutlaka masalın zaman düzlemini belirten ifadeleri kullanırlar. Bu husus masalın açılış kısmının ananevi kuralı olarak karşımıza çıkar. Tabi ki masalın açılış kısımlarında görülen bu zaman formülleri de masal söyleyicileri tarafından *“zaman zaman içinde, develer tellal iken, bir varmış bir yokmuş gibi”* farklı ifadelerle dile getirilebilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki masalın tekerlemeli veya tekerlemesiz açılış kısımlarında görülen formüllerin en önemli işlevleri olayların ve durumların zamanını, kahramanlar hakkında verilen bilgileri, masalın sihirli ve olağan üstü dünyasının kapılarının açıldığı noktasında kendini gösterir. Bu formüllerle masal söyleyicisi masalarda ortaya çıkacak olağan üstü olaylara birden bire geçmek yerine dinleyicinin bu dünyaya alışmasını sağlamaya çalışır. Böylece masal söyleyicisi hem dinleyicinin bu dünyayı garipsemeden masalın mesajlarını almalarını sağlar hem de olaylara açılan ilk köprüyü kurmuş olur. Yani kısaca diyebiliriz ki masal söyleyicisi bu formüllerle gerçek alemde hayali, sihirli, fantastik aleme dinleyicilerini taşımaya çalışır. Tabi ki bu durum da masalların geleneksel kaideleri ve ifadeleri ile gerçekleşir.

3.4.2.2. Geçiş formülleri:

Masal icrasında masal söyleyicisi tarafından kullanılan bir formül şekli de geçiş formülleridir. Masalların kompozisyonunda önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan bu formüllerin masal kompozisyonundaki en önemli görevi bir

olaydan bir başka olaya, bir durumdan bir başka duruma geçişi sağlamasıdır. Bu bakımdan baktığımızda bu formüller, masal olaylarının ve durumlarının akıcılığını seri bir halde sağladığını bize göstermektedir. Bunun içindir ki masaldaki olaylar arasında durağan değil aktif bir etkileşim serisi söz konusudur, yani masal olaylarının birbirine kenetlenmiş olarak bir zincir silsilesi halinde devam etmesi bu formüller sayesinde sağlanır:

*“...Bir gün oğlan gitmiş, gelmemiş. **Garı ana yola düşmüş, ara ha ara, ara ha ara, aramış, dağ seniñ daş benim, Mağrib senin maşrıb benim, oğluñu olmamış bulamamış. Bir gitmiş güz gitmiş, bir de bahmış ki ne bahsın, bir demir gapı dağın başında...**”*(Garı Ana)

*“...Gız siyeh geymiş, gız siyah sürtmüş, Arap biçiminde satılıyu, tanımyıu, tanımyolar, alıp getiriyola **bi gün, beş gün, altı gün, on gün, bu teze cariye, bi gün Şeker Bey’in yemāni getirincik, bahıyo ki etii yerde, o da galbi duruyo, yüreā yarılıyo, yüreā yarıldıhtan sona teze cariye öldü diyolar, neyse hocalar mocalar geliyo, buñu yuğuyolar, yihiyolar, yuduhça açılıyo, yuduhça açılıyo, bu gız, bu padişah gızı, cariye şeyine girmiş, satılmış...**”*(Şeker Bey)

Bu iki örnekte görüldüğü üzere geçiş formülleri, masalın açılış formüllerinden hemen sonra başlayan ana olaylarla gelişmeye başlayan olaylar zincirinin birbirine bağlanarak devam etmesini sağlar. İlk örnekte masal kahramanı Garı Ana'nın oğlunun ortadan kaybolması olayından sonra kullanılan uzun bir geçiş formülü gelir. Bu geçiş formülünden sonra ise diğer bir olayın başladığı mekana kahramanın ulaştığı belirtilerek ardından diğer olaya geçilir. Masaldaki bu olayda ise masal kahramanın oğlu, bu demir kapılı masal dünyasının hükümdarı olarak karşımıza çıkar. İkinci örnekte de geçiş formülünün bu fonksiyonu ile karşılaşmaktayız. Yine bu örnekte de masal kahramanını Arap kılığına girip pazarda satılması olayından sonra masal kahramanın ölmesi ile onun Arap olmadığına anlaşılması olayı arasında kullanılan geçiş formülünü görmekteyiz. İki örnekte de görüldüğü gibi bu geçiş formülleri masal olayları arasındaki bağlantıların sağlayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Masallardaki ilk olaylar masalın ana olayı olarak karşımıza çıkar. Çünkü bu olay diğer olayların başlangıç çizgisidir. Masal başlarında görülen ana olaylar bir düğüm zinciri gibidir. Bu düğüm masalın diğer olaylarının ortaya çıkmasını sağlayarak bir zincir silsilesi halinde masal boyunca bir birini tamamlayarak devam eder gider. İşte bu

zincirin halkaları arasındaki bağlantı ise yukarıda belirttiğimiz geçiş formülleri ile sağlanır.

Geçiş formülleri, olaylar ve durumlar arasındaki geçişi sağlamakla kalmaz, aynı zamanda masal söyleyicilerinin yardımcı silahı gibidir. Çünkü masal söyleyicileri icraları boyunca dinleyici kitlesinin masala olan ilgisini canlı tutmak için bu formülleri sıkça kullanır. Beklenmedik bir olayın ilk ifadesi, şaşılacak bir durumun veya hareketin etkili bir şekilde sunulması, olağan üstü olayların ve bu olağan üstülüğünün daha etkili bir şekilde vurgulanması bu formüllerle gerçekleştirilmeye çalışılır. Onun içindir ki bu formüller, icra anının etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için de oldukça önemlidir. İcra anının en önemli ögesi olan dinleyicinin dikkati durağanlaştığında bu formüllerle etkili hale getirilir. Bu da bu formüllerin sadece metnin şekillenişinde etkili olmadığını gösterir. Bu formüller aynı zamanda icra ortamının da şekillenişinde önemli fonksiyonlar üstlenir. Bu da icra anın masal metninin üzerindeki etkisini bize daha açık bir şekilde gösterir:

“bir de bahmış ki ne bahsın”(Garı Ana); “vara varmış ki, ne varsın- Neyse, kadın gelmiş ki ne gelsin-doğa doğa doğmuş ki” (Muradına Nail Olmayan); “bahıyo ki ordan ne geçsin-cariyeler geliyo ki ne gelsin”(Hüsn-ü Yusuf’a Aşık Olan Kız); “Varmış ki ne varsın, ne rüyasındaki kimi, ne başga bi şey kimi”(Alına Yazılan Yazı Bozulmaz)

Örneklere görüldüğü üzere bu formüller, masal metninin kompozisyon yapısında oldukça sık kullanılır. Aslında bu formüllerin asıl fonksiyonu, yukarıda da belirttiğimiz gibi, masal dinleyicilerinin dikkatini canlı tutmak, onları masal icrasına daha da sıkı sıkı bağlamaktır. Böylece masal söyleyicisi icrasının şekillenişinde dinleyici kitlesi ile olan iletişimini devamlı canlı tutmayı başarır. Aynı zamanda bu formüller, masal söyleyicisinin tasvir yeteneğini de devamlı canlı tutan bir bellek gibidir. Çünkü bu formüllerden sonra masal söyleyicileri genellikle olağan üstü olay ve durumların tasvirine yönelirler. İşte bu formüller yardımıyla masal söyleyicisi, olağan üstü olay ve durumları hatırlayarak masalın kompozisyonuna dahil eder:

*“...Gitmiş gapıyı çalmış kimse yoh, açmamışlar, beklemiş beklemiş, artıh bir sene mi beklemiş, on sene mi beklemiş, bir de bahmış ki gapı açılmış, **aça aça , gele gele gelmiş ki bir hürü-i gülman bi gız, güzel mi güzel, suna mı suna, boy mu bos...**”(Garı Ana Masalı)*

Görüldüğü gibi olağan üstü durumları ifade için kullanılan bu formüllerden sonra bu olağan üstü olay ve durumların tasviri masal söyleyicisi tarafından yapılır. Bu formüllerde dikkati çeken bir başka husus ise ilk önce bu formüllerin söylenip ardından tasvirlerin gelmesidir. Çünkü bununla amaçlanan dinleyicinin merakının, ilgisinin en üst seviyeye ulaştırıldıktan sonra olağan üstü tasvirlerin dinleyici kitle tarafından daha ilgi ile benimseneceğidir. Onun içindir ki masal söyleyicileri bu ilginin daha canlı tutulması için bu dikkati artıracak formülleri farklı şekillerde, merakı daha da artıracak şekilde, kullanma yoluna da giderler:

“...dağlar aşıyu, ırmahlar aşıyu, depeler aşıyu, yer altından geçiyu, yer altında denizler aşıyu, ovalar aşıyu, vara vara varıyu ki gene aynı öbürü kimin yemyeşil bi ovaya varıyu...”(Can Polat-Varyant-)

Bu örnekte olduğu gibi masal söyleyicisi geçiş formülüne ifade zenginliği getirerek geçişi daha olağan üstü bir şekilde ifade etmeye çalışır. Bununla masal söyleyicisi beklenmedik, birden bire gelişen olayları daha etkili bir şekilde ortaya koyar. Bu da hiç kuşkusuz dinleyici kitlenin masal dinlemeye olan motivasyonunu daha da artırıcı bir etken olarak karşımıza çıkar.

Masaldaki geçiş formülleri oldukça farklı biçimlerde ortaya çıkar. Masalarda olaylar ve durumlar arasında zamanın çok hızlı bir şekilde akıp geçtiğini bildiren formüller, masal boyunca masal söyleyicisi tarafından sıkça söylenir. Bu bazen uzun tekerlemeler şeklinde ortaya çıkar. Masal söyleyicisi bu yapıyı oldukça farklı şekillerde ifade edebilir. Aşağıdaki iki örnek aynı masaldan alınmış, masaldaki zamanın geçişini bildiren iki farklı örnek olarak karşımıza çıkmaktadır:

“...Garı ana galhmiş yollara düşmüş, az gitmiş düz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş...”(Garı Ana)

“...sabah olmamış aylar geçmiş, seneler asırlar geçmiş aradan üç yüz beş yüz sene geçmiş...” (Garı Ana)

“...bir gün, beş gün, altı gün, neyse, işte garşısında ne ağılyu ne söyliyo oğlan, dili lal olmuş...”(Şeker Bey)

Bu iki örnek de masalda yeni olay veya durumlara geçmek ve zamanın hızlı bir şekilde akışını belirtmek için kullanılan geçiş formülleridir. Birinci örnek

küçük bir tekerleme yapısı şeklindedir. İkinci örnek ise masal söyleyicisinin şekillendirdiği bir örnektir. Ama her ikisi de üstlendikleri işlev bakımından aynı görevdedir. Bu da masal söyleyicilerinin kendi yetenekleri ve tecrübeleri doğrultusunda formüllere katkılarının olduğunu, aynı zamanda formüllerin donuk bir yapıya sahip olmadıklarını, gelişerek farklı şekillerde ortaya çıkabileceğini gösterir.

Masalarda masal söyleyicisi tarafından sıkça kullanılan bir başka geçiş formülü de masalda cereyan eden eş zamanlı olay ve durumların arasında geçişi sağlamak için kullanılan formüllerdir. Bu tip formüllerle, masal söyleyicisi, aynı zaman dilimi içerisinde farklı bir mekanda yaşanan bir olayı ve durumu, aynı zaman dilimi içerisinde yaşanan diğer bir olay ve durumla ilişkilendirmek, aralarındaki bağı ortaya koymak amacını güder. Böylece farklı mekanlarda ortaya çıkan her iki olayın ve durumun görüntüsü dinleyici kitleye sunulur:

“ Anne, diyo, ben pınara gidicēm, ” diyo.

“Gızım getme, diyo, olur ki düşer müşersin, ” diyo.

Gedincik o burada galsın.

Bir padişah, bir memleketin padişahı, rüyada bi gızı getiriyolar, yatān üstüne oturtuyolar, güldükçe güller açıyo, yeridikçe çayır çimen bitiyo, üzüñe su serpiyo altın oluyo, rüyada hā, sona ayıhtınan sararıp soluyo”(Muradına Nail Olmayan Dilber)

Bu örnek “Muradına Nail Olmayan Dilber” adlı masaldan alınmıştır. Örnekte masal kahramanı olan kız kendi ülkesinde pınara gitme olayını gerçekleştirmeye hazırlanırken masalda bir başka ülkede olan, masal kahramanını rüyasında görerek ona aşık olan diğer kahramanın olaya dahil olması için masal söyleyicisi kız ile ilgili olan olayı “**Gedincik o burada galsın**” formülü ile keserek diğer kahramana geçiş yapar. İşte bu formüle masal söyleyicileri iki farklı olayı, durumu ve kahramanı birbirleriyle ilişkilendirme yoluna giderler. Yine aynı masalda buna benzer başka örnekler de görmekteyiz:

“Beni gandırıyon sen, diyo, güliyon niye güller açılmıyu, ” diyo.

“Eē, diyo, o, senede bi gün, diyo. O, sen, senede bir gününe ras gelmişsin” diyo.

Bu padişāh, o inanyu, amma inanmyu. Neyse bu burada galsın. Bu derede, bi bahça kenarıymış ora da. Derede, bahçıvan geliyo ki bir mahbud-u dilber, iki gözü yoh, o, bahçanın kinarında ağlyo.”(Muradına Nail Olmayan Dilber)

Bu örnekte de masal kahramanı olan kızın teyzesi Muradına Nail Olmayan Dilberi evlendirmek için padişahın oğlunun memleketine götürürken kıskanır ve bu kızın gözlerini oyarak onu yol kenarında bırakır. Yerine de kendi kızını geçirir. Kızın teyzesi kendi kızını padişahın oğlu ile evlendirir. Fakat padişahın oğlu şüphelenir ama bir şey anlamaz. İşte bu olaylar yaşanırken aynı zaman dilimi içerisinde kızın neler yaşadığını bildirmek için masal söyleyicisi *“Neyse bu burada galsın”* formülü ile kızın olduğu mekana geçiş yapar. Bu geçiş bir bakıma bir sinema filmindeki iki farklı olayın ayrı sahnelerde gösterimi gibidir. Bu teknikle masal söyleyicisi masaldaki olaylar arasında bir bütünlük ve eş zamanlılık yakalamayı amaçlar. Bu tip geçiş formülleri bir masal örneğinde farklı şekillerde karşımıza çıkabilir. *“Neyse o, orada galsın, gelelim gıza”*(Muradına Nail Olmayan Dilber), *“Neyse biz bu oğlanı burda birahah gelek bu padişahla vezire.”*; *“bunlar beyleyken biz gelek bu padişahlan vezire”* (Alına Yazılan Yazı Bozulmaz Masalı), *“Neyse biz gelek oğlana.”*(Canpolat), *“bu dilki hele burada galsın, biz bahah tomuzlanlan tospağaya”*(Dilki, Tomuzlan, Tospağa), *“Hele bu beyle galsın da o başa dönnek”*(İki Gardaş), *“Gelgelelim ötekine geldi sıra”*(Değirmenci Hacı Efendi), *“bu burada galsın biz dönnek deve; Bu da burada galsın biz dönnek oğlana”*(Canpolat-varyant). Bu örneklerde de görüldüğü bu geçiş formülleri de masal söyleyicileri tarafından farklı şekillerde ifade edilebilirler. Fakat hangi şekilde ifade edilirlerse edilsinler bu geçiş formülleri, işlevleri bakımından aynı görevi yerine getirirler.

Masal derleme çalışmaları neticesinde elde ettiğimiz masal metinlerinde karşılaştığımız bir geçiş formülü de “neyse” sözcüğüyle yapılan formüldür. Bu formül, Besni bölgesinde derleme yaptığımız masal söyleyicilerinin hepsinde görülmektedir. Masal söyleyicileri, bu geçiş formülünü diğer geçiş formüllerine nazaran daha sık kullanmaktadırlar. Bu geçiş formülü işlev bakımından diğer geçiş formülleri ile aynı formattadır. Masaldaki olay ve durumlar arasındaki geçişleri masal söyleyicisi bu formülle oldukça rahat bir şekilde

gerçekleştirmekte, olaylar ve durumlar arasındaki bu geçişlerde bütünlük daha rahat gerçekleştirilmektedir:

“...Neyse az gidiyu, uz gidiyu, bir ay üç ay gidiyu, üç gettikten sona o memlekete dahil oluyo. Memlekette, neyse, alışını verişini bitiriyu, o güççük gızın dedi hatiriñe geliyu, geliyo ki bi ihtiyar, tükende oturuyu...” (Yedi Kaat Arsında Biber)

“Neyse, bu arada Ahmed Ağa’ nın avradına da göstermiş, hanı çoban ağa olduydu ya, garı da çağasını tanımış, ana bu fihara heç tanımaz mı. Neyse bu fihara avrad sevinçten ne edecēni bilememiş. Dualar ettmiş Allah’a. Ahmed Ağanın garısı bu çocuğu gözünüñ nuru kimi elinin üstünde tutmuş, yememiş yedirmiş, geymemiş geydirmiş, içmemiş içirmiş, her bi şeyini ona adanmış fihara. Beylecenek oğlan böyümüş, serpilmiş sankim aslan parçası olmuş, göreni gendine hayran biraahacah bi dona girmiş. Sanki Yusuf peygamber kimin olmuş. Neyse bu oğlan on iki yaşına varmış. Neyse biz bu oğlanı burda biraahah gelek bu padişahla vezire.”(Alına Yazılan Yazı Bozulmaz)

Bu iki örnekte de dikkat edilirse “neyse” geçiş formülü olaylar ve durumlar arasında geçişleri sağlamaktadır. Fakat bu geçişler diğer geçiş formülleri ile yapılan geçişlere nazaran daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilir. İkinci örnekte padişaha evlatlık verilen küçük çocuk padişah tarafından bir yere bırakılarak ölüme terk edilir.(masalın başında bir falcı padişahın kızının babası çoban olan bu çocukla evleneceğini söylemiş, padişah da bunu kabullenmeyerek bu yazıyı bozmak için bu çocuğu bulmuş ve babasından büyük miktarda para karşılığında satın almıştı.) Fakat çocuk bir çoban tarafından bulunur ve babasına geri verilir. İşte örnekte çocuğun bulunması ile ilk önce annenin sevinci, çocuğun büyümesi ve ondan sora da farklı bir olaya geçiş “neyse” formülü ile gerçekleştirilmektedir. Bu geçişler de olayların birden kesilip bir başka olaya geçişi ile hızlı bir şekilde gerçekleştirilir. Derlediğimiz masalların hemen hemen hepsinde bu geçiş formülünü sıklıkla görmemiz mümkündür. Bu geçiş formülünün farklı bölgelerdeki masal metinlerinde ne şekilde kullanılıp kullanılmadığını belirmemek yapılacak çalışmalarda dikkat edilmesi gereken bu durumdur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki geçiş formülleri masal söyleyicisi için icra boyunca masalda zaman yolculuklarını gerçekleştirebileceği bir zaman tüneli görevini yerine getirir. Masal söyleyicisi bu formüllerden yararlanarak bir olaydan bir başka olaya, bir durumdan bir başka duruma, bir mekandan bir başka mekana

geçışı gerçekleştirir. Bu formüllerle masal söyleyicisi olayların ve durumların önündeki zaman perdesini kaldırarak dinleyici kitlesini masal dünyasının büyülu atmosferine taşır. Bu taşıma işi masal söyleyicisi tarafından öyle sistemli bir şekilde gerçekleştirilir ki bu taşıma ile dinleyici kitle, masaldaki bu olay ve durumlara bizzat tanıklık eder. Bunun yanında bu geçiş formülleri, masaldaki olay örgüsünün(olaylar zinciri) birbirine bağılı bir şekilde akmasını sağlayarak olaylar ve durumlar arasında ortaya çıkabilecek kopmaları ortadan kaldırır. Bu da böylelikle masaldaki olayların akışının sistemli bir şekilde devam etmesini sağlar. Bu geçiş formülleri aynı zamanda masalın zaman yapısının şekillenmesinde de etkili roller üstlenir. Masaldaki “*bilinmeyen zaman anlayışı*” bu formüllerle dinleyici kitleye benimsetilmekle birlikte bu zamanın da reel zaman gibi akıcılığının olduğu gösterilir. Fakat masaldaki bu zamanın akışı da masal dünyasına uyumludur. Çünkü masaldaki zaman bu formüllerle oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşir. Kısaca diyebiliriz ki geçiş formülleri masalın kompozisyonunun önemli bir parçasıdır. Masaldaki epizotların, motiflerin bir olay örgüsü düzleminde birleştiren geçiş formülleri, olayların şekilleniş yönünü de dinleyici kitleye ulaştırarak, zaman zaman da, dinleyici kitlenin merakını da kamçılıyarak masalın icra yönünün de etkili bir şekilde bürünmesine katkı sağlar.

3.4.2.3. Kapanış formülleri:

Masal kompozisyonunun önemli formüsel unsurlarından biri de kapanış formülleridir. Masal icrası boyunca çeşitli formülleri kullanan masal söyleyicisi masal sonunda kapanış formülleri olarak adlandırdığımız formülleri kullanır. Masal söyleyicisi icrası süresince oluşturduğu masal kurgusunun son aşamasında masalını belli bir nihayete erdirmek mecburiyetindedir. İşte bu mecburiyetten oluşan kapanış formülleri masal kompozisyonunun en son unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kapanış formüllerinin şekillenmesinde de dinleyici kitlenin etkisi ile beraber masal söyleyicisinin sahip olduğu icra etme ustalığı oldukça etkilidir. Usta masal söyleyicileri masalın kapanış kısımlarında kullanacakları kapanış formülünü belirlemede oldukça rahatırlar. Çünkü her icralarında bu tür kapanış formüllerini sıkça kullanmışlar, bu da onların çeşitli kapanış formüllerini kullanma becerilerini geliştirmiştir.

Bunun yanında masal söyleyicisinin dinleyici kitle ile olan iletişimi de masalın kapanış formüllerinin hangi şekillerde ortaya çıkacağı üzerinde oldukça etkilidir. Masal sonlarına doğru dikkati dağılmış bir dinleyici kitle karşında masal söyleyicisi, “*muradına ermişler, aha bu da böyle bitti*” gibi kısa kapanışlarla masallarını sonlandırabilir. O zaman diyebiliriz ki masal söyleyicileri masalın kapanış kısımlarında yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı farklı kapanış formülleri kullanabilirler. Bu da kapanış formüllerinin çeşitli yapılarda karşımıza çıkmasına katkı sağlar.

Kapanış formüllerinde karşımıza çıkan en önemli nokta masalarda yer alan ana temanın sunulmasıdır. Masal söyleyicisi masalın icrası boyunca çeşitli yerlerinde masalın ana temasını dolaylı veya açık olarak sunar. Fakat masalın ana teması ile ilgili en önemli sunum, masalın kapanış formülleriyle dinleyiciye sunulur. Bu ana tema kimi zaman bir atasözü ile desteklenerek dinleyici kitleye öğüt verme yoluna da gidilir:

“Padişah bu lafdan hiç bişey anlamadı, Erdem güzeli Mehmed ile Gülzar’ı göstererek işte bunlar senin altın perçemli oğlunun, altın perçemli kızındır, dedi. Padişah bu lafı işidinci her şeyi anladı. Çocuklarını gıcakladı, öptü ve gapının önünde duran avradının bağlarını çözdürdü. Diğer iki avradını da işkence ile öldürttü. Kızına, oğluna, gelinine çok hürmet etti. Hepsinden de ayrı ayrı özür diledi. Ömrünün sonlarına gider hepsi de refahet içinde yaşadılar. Yanı eden bulur.”(Erdem Güzeli)

Bu örnekte masalın başında üç kardeş padişahın oğluyla evlenmek ister. Evlenmeleri karşılığında da gerçekleşmeyecek sözler verirler. Padişahın oğlu da bunları duyar ve bu kardeşlerle sırası ile evlenir. İlk ikisi bu sözleri gerçekleştirmezler. Padişahın oğlu da bunları boşayarak üçüncü kardeşi alır. Onun sözü ise altın perçemli çocuk doğurmaktır. Nihayetinde sözünü tutar, iki tane altın perçemli çocuk doğurur. Fakat kız kardeşleri onu kıskanınca çocukları çalıp yerlerine köpek yavrusu koyarlar. Masal sonunda bu durum anlaşılınca masal söyleyicisi *Yanı eden bulur* ifadesi ile hem kötü kahramanları cezalandırır, hem de dinleyici kitleye masalın ana teması ile öğüt verir. Bu tip kapanış formülleri ile bir çok masal örneğinde karşılaşabiliriz. Fakat konun bu örnekle anlaşılacağını için örnek sayısını artırmaya gerek görmemekteyiz.

Kapanış formüllerinin bir başka önemli özelliği de masal aleminde dolaşan dinleyici kitlenin reel aleme dönmesini sağlamaktır. Masalın başında

tekerlemelerle ve başlangıç formülleri ile masal dünyasına giren dinleyici kitle kapanış formülleri vasıtası ile reel dünyanın kapılarını aralar. Bu daha çok yukarıda verdiğimiz örnekte olduğu gibi masal sonunda öğüt veren sözlerle dinleyici kitleye sezdirilir. Böylece dinleyici kitle masal aleminden çıkarak reel aleme döner ve masalın ana teması etrafında öz muhasebesini yaparak çeşitli dersler çıkarır.

Kapanış formülleri farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu formülleri oldukça geniş bir şekilde sınıflandırmamız mümkündür. Fakat biz çalışmamızda daha sık karşılaşılan formülleri ele alarak şöyle bir sınıflamaya gittik. Buna göre kapanış formülleri:

1. Geleceğe ait kapanış formülleri,
2. Basit kapanış formülleri,
3. Toparlayıcı kapanış formülleri,
4. Ani kesiş ile sonlanan kapanış formülleri,
5. Kişisel kapanış formülleri,
6. Öğüt Verici kapanış formülleri.

3.4.2.3.1. Geleceğe ait kapanış formülleri:

Masalların kapanış formülleri arasında karşımıza sıkça çıkan bir formül çeşidi de hiç şüphesiz geleceğe ait kapanış formülleridir. Bu tip kapanış formüllerinde olaylar belli bir nihayete erdirildikten sonra kahramanların gelecekteki akıbetleri hakkında kısa bilgiler verilir:

“O meyanda bunlar beyle gonuşurken Veysel gelmiş yanlarıña, hemen padişahlan vezirin elini öpmüş, sarılmış, padişah bundan sona Veysel’i çoh ama çoh sevmiş, bağına basmış, Allah’a dua etmiş, şükretmiş, Veysel’e tacını tahtını, mülkünü her şeyini vermiş, onu yerine padişah kılmış, Zöhre de aslan kimi bi torun vermiş, padişah torununu sevip oturmuş, Veysel ile Zöhre de çoh mesut olmuşlar. Onlar ermiş mirazlarına biz çihah kerevetlerine.”(Alına Yazılan Yazı Masalı)

Bu örnekte masal kahramanı olan Veysel hakkında gelecekte üstleneceği roller hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Masal söyleyicileri bu tip formüllerde kendi ustalıklarına göre gelecekte kahramanın başına gelecek olay ve durumları daha sanatlı bir söyleyişle ifade edebilirler. Bu örnekte Zöhre’nin doğan çocuğu hakkında yapılan bu tasvir *“Zöhre de aslan kimi bi torun vermiş”* bunu açıkça göstermektedir.

Masalların kapanış kısımlarında masal kahramanları mutlaka ödüllendirilir. Bu durum geleceğe ait kapanış kısımlarında daha açık bir şekilde kendini gösterir. Masal kahramanları ya büyük bir servete konarlar, ya da büyük ünvanlar alarak sosyal statülerini değiştirirler. Yukarıda *Alına Yazılan Yazı Bozulmaz* masalı ile aşağıdaki *Padişah* masalından alınan örnekte bu durum kendini gösterir. Ama dikkati çeken bir nokta da bu ödüllendirmeleri yapan kahraman, masalın asıl kahramanına daha önceden kötülük yapmış olduğu için bu hatasını affettirmeye çalışır. Burada da masalların tematik yapısının dinleyicilere vermesi gereken mesajların ulaştırılması gerçeği yatmaktadır. Kötü olan kahramanlar masal sonunda hatalarını anlayarak günahlarını affettirmek için ellerinden geleni yaparlar. Bu masalların en temel tematik özelliğidir.

“Oğlanlar ilkin razı olmamışlarsa da sonra kralın teklifini kabul etmişler. Kralın kızlarını alıp orada kalmışlar. Birkaç sene sonra kral ölmüş, bunların büyük kardeşleri, olan Ali kral olmuş ve kardeşlerini de yanına vezir almış. Hepsi birlikte rahat bir hayat sürmüşler.”(Padişah)

Masalların geleceğe ait kapanış formüllerinde(diğer formüllerde de olacağı gibi) masal söyleyicilerin olay ve kişiler hakkında yaptıkları kişisel yorumlar dikkati çekmektedir. Masal söyleyicileri bu yorumlarla dikkati, masal zamanı ile bu günkü zamana yaklaştırır. Daha doğrusu masaldaki olayların ve durumların reel alemdeki karşılığının resmini çizmeye çalışır. Bu çabanın altında masal söyleyicisinin kişisel özellikleri de oldukça etkilidir. Masal söyleyicileri icralarında kendi yaşayışlarının belli kesitlerini masal dünyasına da yansıtmayı ihmal etmezler. Bu da onların kendi problemlerini dinleyici ile dolaylı olarak paylaşma yolundan ileri gelir. Aşağıdaki örnek Fatma Tedik'in anlattığı *“Keloğlan İle Zilli Yenge”* adlı masaldan alınmıştır. Bu örnekte masal söyleyicisi kendi yorumlarını dile getirerek masal zamanı ile reel zamanı birbirine yaklaştırır. Şu ifade *“şindiki avradlar da beyle ha”* bu gösterir niteliktedir.

“Ne bilim zaar yavrım, gurtuldum zaar,” diyu o herif yazzıh, ondan sona bu avradı öldürüyular, o herif de ölüyu, bu herif evleniyu, bağlanyu, adam akıllı bi avrada düşüyü, yazzıh, artı adam ahıllı yimāñi edip edip goyuyo, namıssızmış avrad, şindiki avradlar da beyle ha, yiyular içiyular mirazlarına eriyolar.”(Keloğlan İle Zilli Yenge)

Yaptığımız derleme çalışmalarında bir çok geleceğe ait kapanış formülleri ile ilgili bir çok örnek elde ettik. Bu örneklerin daha sistemli bir temele

oturtulması bu konuda yapılacak çalışmaların yoğunlaşması ile mümkündür. Bunun için bütün araştırmacılara büyük işler düşmektedir.

3.4.2.3.2. Basit kapanış formülleri:

Bu tip bitiş formüllerinde masal söyleyicileri olayları ve durumları çok kısa bir şekilde sonlandırma yoluna gider. Basit kapanış formülleri ifade bakımından oldukça sadedir. Masal söyleyicisi sade bir ifade ile kapanışı yapmasına rağmen masalın sistemleşmiş yapısına bağlı kalarak iyileri daima mükafatlandırır:

“Beylece bakımcı padişahın hayatını kurtarıncı padişah da ona nice altınlar vererek bakımcıyı zengin etmiş. Avrad beylece miradına ermiş.”(Bakımcı)

Basit kapanış formülleri ifade bakımından ne kadar da basit olsa bu kapanış formülleri de “muradına ermek; yimişler içmişler mirazlarına ermişler; yiyular içiyular, eyle yaşıyular” gibi kalıpsal ifadelerle sonlanır. Bu da geleneksel icra geleneğine masal söyleyicilerinin bağlı kaldığını gösterir.

“Koşa koşu kardeşlerinin yanına gitmiş. Onları da alarak bu devin evine getirmiş. Bu evde dört kardeş rahat rahat yaşamışlar; içmişler; murazlarına geçmişler.”(Dev Masalı)

Bu formüllerde de masal söyleyicilerinin tecrübe ve kişilik özelliklerini görmek mümkündür. İcrayı şekillendiren masal söyleyicileri, masalı tekrar kompoze eden hüviyetlerini masalın sonuna kadar bırakmazlar. Bu durum icranın söyleyicilerin elinde hangi yapıda şekillendiğini açıkça göstermektedir. Aşağıdaki örnekte bu durumu çok iyi bir şekilde görmekteyiz. Aşağıdaki örnek Fatma Tedik’in anlattığı *Cadı Gelin Masalı*’ndan alınmıştır. Bu masal söyleyicimizin yaşamında önemli bir yeri olan gelin-kaynana ilişkisi onun bu masalının temel konusu ve temasıdır. Ve masalının kapanış kısmını ne kadar da basit bir yapıda bitirse de olay evladın annesine sahip çıkması ile sonuçlanmaktadır. Bu durum masal söyleyicimizin çocuklarından beklentisidir. Bu durumu derleme çalışmalarımız esnasında masal söyleyicimiz sık sık yinelemiş, oğlu ile arasının açık olmasını gelinlerine bağlamıştır. İşte bu masalın aşağıdaki şekilde sonlanması masal söyleyicimizin evladından beklediği ilgi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Neyse artıhşey etmiyu, ne gadek avrad alsa, anasını sevmiyular, oğlan da vaz geçmiyu anasından oğlan seviyumuş anasını, heyirli evlat, o zaman anam öleneçe evlenmem, diyu, aha anasını birahtımyu, aha yiyular içiyular, eyle yaşıyular.”(Cadı Gelin Masalı)

Masalların kapanış kısımlarında bazı zaman farklı bitiş şekillerinin iç içe girdiğini görmekteyiz. Bu durum masal söyleyicilerine bağlı olarak ortaya çıkan bir durumdur. Çünkü masal söyleyicileri masal kahramanları hakkında dinleyici kitlesine onların akıbetleri hakkında bilgiler vermek gereği duyarlar. Bu bazı zaman olayların kısa bir özeti şeklinde tezahür edebilmekle birlikte aşağıdaki örnekteki gibi çok basit bir özetle de sonlanabilir. Basit kapanış formüllerinde her ne kadar da farklı kapanış formülleri bir arada kullanılsa da bu formüller de basit bir yapıda ifade edilir. Onun içindir ki bu formülleri de basit kapanış formülleri olarak adlandırmakta yarar vardır.

“Ahani aha barabar yaşıyular buñlar artı, he yaşıyular, gardaş kimin yaşıyular, heç birahtımyular, evleniyu öbürü de,geri affediyu, gardaşı nassı etmesin, son günah, çağaları oluyu, torun torba sahabı oluyolar, yiyular, içiyular, mirazlarına eriyular.” (İki Gardaş Masalı)

3.4.2.3.3. Toparlayıcı kapanış formülleri:

Bu tip kapanış formüllerinde masal söyleyicilerinin kullandığı yol, masalın sonunda ortaya çıkacak olay ve durumların genel hatları ile ele alınıp kısa bir özet hüviyetinde masalın sonlandırılmasıdır. Kahramanlara ödüller, cezalar, gelecekte yaşayacakları durumlar derli toplu bir ifade ile dile getirilir. Böylece masal söyleyicisi, masal sonunda dinleyici kitlesine bu kapanış formülü ile icra ettiği masalı bir kare düzlemi içinde sunarak masalın genel hatlarını bir nebze de olsa benimsetmeye çalışır. Masal söyleyicisinin bundaki amacını, olayların, temanın daha iyi anlaşılmasını sağlamak olarak ifade etsek her halde yanılmış olmayız.

Toparlayan kapanış formüllerinde dikkati çeken bir başka husus da masalın ana temasının verilmesidir. Masal söyleyicisi masal boyunca devam eden olaylar düğümünü nihayete erdirdikten sonra masalın temasını açık bir şekilde dile getirir.

“Padişah bu lafdan hiç bişey anlamadı, Erdem gözeli Mehmed ile Gülzar’ı göstererek işte bunlar senin altın perçemli oğlunun, altın perçemli kızındır,

*dedi. Padişah bu lafi işidinci her şeyi anladı. Çocuklarını gıcakladı, öptü ve gapının önünde duran avradının bağlarını çözdürdü. Diğer iki avradını da işkence ile öldürttü. Gızına, oğluna, gelinine çok hürmet etti. Hepsinden de ayrı ayrı özür diledi. Ömrünün sonlarına geder hepsi de refahet içinde yaşadılar. **Yanı eden bulur.**”(Erdem Güzeli)*

Yukarıdaki örnekte masal söyleyicisi Padişah'ın hatasını anlayıp yanlışlarını düzeltmesini ifade ettikten sonra “eden bulur” diyerek masalın ana temasını verir. Aşağıdaki örnekte de aynı durum karşımıza çıkmaktadır. Meslekleri hırsızlık olan iki kahraman masal sonunda namuslu bir yaşamı seçerler. Masal söyleyicisinin bununla erişmek istediği nokta dürüstlüğün erdemliliğini dinleyici kitlesine sunmak istemesidir.

“Hükümdar hırsıza karıyı verdi, hırsız da hükümdara teşekkür etti, yankesiciyi de yüz bin kuruş ihsanla memnun etti, onu da evlendirdi. Hırsız o karıyı yeniden kendisine nikahladı. Yankesici de yeni karısıyla iyi bir hayat sürdü. İkisi de eski mesleklerinden vaz geçerek birer namuslu adam oldular, yediler, içtiler, murazlarına geçdiler.”(Hırsızla Yankesici)

Toparlayan kapanış formülleri olayların derli toplu bir şekilde ifade edilmesine ve bu ifade edilişi kapsayan ana temanın verilmesi ile bir bütünlük taşır. Yani yapılan eylem ile muhteva bir bütünlük arz eder. Yukarıdaki örneklerde ve aşağıdaki örneklerde olduğu gibi masal söyleyicisi, olayların ne şekilde sonuçlanacağını özet bir şekilde ifade ettikten sonra masalın temasını bildiren ifadeleri kullanır.

*“Padişah atına binip o kızın babasının yanına gitmiş. Allah'ın emriyle peygamberin gavliyle gızı istemiş. Kızın babası kızı o padişaha vermiş. Rehşat bu kızın kalınını vererek alıp yanında kendi memleketine getirmiş. Kırk gece, kırk gündüz düğün çaldırmış ve avrad kişi olmuşlar. **Verdikleri sözü unutarak kaderleri böyle yazıldığından** yemişler, içmişler, murazlarına geçmişler.”(Mısır Padişahının Masalı)*

3.4.2.3. 4. Ani kesiş ile sonlanan kapanış formülleri:

Bu tip kapanış formüllerinde masalın bitişi ani ve farklı şekillerde ortaya çıkar. Masalın bitişi dinleyici kitle tarafından farklı şekilde tasavvur edilirken masal daha farklı bir şekilde bitebilir. Garı Ana adlı masaldan alınan aşağıdaki örnek bunu açıklayıcı niteliktedir. Garı Ana adlı masalda gelişen olayların hepsi

masal sonunda aslında masal kahramanın rüyasında ortaya çıktığı gerçeğini bize gösterir. Bu durum masal söyleyicisinin masalı daha ilginç hale getirmek istemesindedir:

“İtler bunu sürüye sürüye götürüp guyudan aşaa atmışlar. Yuvalana yuvalana, getmiş getmiş bir yerden düşmüş, caārp, gümbüdenek düşünce altına sıçmış. Birden uyanmış ki rüya! Rüya görmüş, he bahın irüya görüyü, neyse, ula bu neydi, demiş , yav ben rüyamda neler gördüm, demiş. Galhmiş bahmış ki Garı anası gendine ekmek etmiş, gatmer etmiş, her şey düzgün. Meğer hepsini rüyada görmüş. Amma ömründen ömür getmiş. Garı anlayla oğlu eskisi kimin yaşamışlar, oğlan evlenmiş, çaāları olmuş, bu matal da aha beyle bitmiş. Ya bahın rüyasında görmüş bunları hep.”(Garı Ana)

Masal söyleyicisi yukarıdaki örnekte masaldaki olayları çok farklı bir şekilde aniden bitirmiştir. Ve en sonunda da *“bu matal da aha beyle bitmiş”* şeklinde bir ifade kullanmıştır. İşte bu ifade şekli ani kesiş ile sonlanan kapanış formüllerinin en belirgin özelliğidir. Masal söyleyicisi bu ifadeyi kullanarak masalın sonlandığını dinleyici kitleye aniden bildirir.

“Değermen de gavut gavut dönüyo, boşa dönüyo, o zaman ikimiz de haklıyh ağam, dediler, bunların ikisi de deārmançı, biri çopur olmuş biri yanık olmuş. Aha bu matal beyle bitmiş.(Çopur Yüzlü İle Yanık Yüzlü)”

Bu ifade şekli aynı zamanda icranın da sonlandığını dinleyici kitleye duyurur. Masalın sona ermesi icranın da sona ermesi anlamına gelir. Bundan sonra ise eğer dinleyici masal söyleyicisinden bir başka masal daha anlatmasını isterse yeni bir icra başlayacak demektir. Yeni başlayan icra da bir öncekinden her zaman farklı şekilde gelişir. Onun için kapanış formülleri aynı zamanda icranın sınırlarını belirleyen bir çizgi olarak karşımıza çıkar.

Ani kesiş ile sonlanan kapanış formüllerinde masalın sonunda ortaya çıkan olaylar çok hızlı bir şekilde gelişir ve sonuçlanır. Masal söyleyicisi olaylarla ilgili durum tasvirlerini kimi zaman ifadesinden çıkartarak, kimi zaman kısaltarak sadece olayların hangi şekilde gelişip sonuçlandığı üzerinde durmayı yeğler. Kimi zaman çok güzel tasvirlerle ifade edilebilecek bu olayların masal söyleyicisi tarafından aniden kesilmesi aslında onun icra ortamındaki haleti ruhiyesinden kaynaklanır. Eğer masal söyleyicisi icra ortamından memnun değilse, mutlaka icra süresini kısaltma yolunu gidecektir. Bu da hiç şüphesiz masal metninden bazı kısımların çıkartılmasına veya kısaltılmasına neden olacaktır:

1. *“Padişah ve adam yanlarına bekçileri alarak Hoca'nın evine gitmişler. Minderi kaldırıp bodrumun kapısını açınca padişah şaşalamış. O kadar mal var ki hesap olunamaz. Derhal padişah dört müridü ile Hoca'yı yakalatmış ve ifadesini alarak astırmış. O adamı da kendisine vezir yapmış.”*(Çingiraklı Sofu)

2. *“Neyse oğlan güzel kız ile evlenmiş, arap da senin seyisin olurum, demiş, oğlan da diğer kıızı babasına vermiş. Aha bu da beyle.”*(Canpolat)

3. *“Adamlar alıp onları gidiyolar, yel gibi gidiyolar, alıp gidiyolar. Alıp gidiyolar...gettiler onlar...”*(Aplah ile Şaplah)

3.4.2.3.5. Kişisel kapanış formülleri:

Sözlü kültürün aktarımında aktarıcı(anlatıcı,söyleyici) ilk önce sözlü kültür ürününü usta bir söyleyiciden dinleyerek bu ürünün hangi prensiplere dayandığını özümser. Daha sonra ise kendisi de icralara başlayarak tecrübesini artırır. Her icrasında artık kendi stilini geliştirerek kendine ait ifade şekilleri oluşturur. Kişisel kapanış formülleri de aslında bu ustalığın bir sonucu olmakla birlikte söyleyicinin kişisel özelliklerinden, hayat görüşünden vs.den etkilenerek oluşur. Fakat şunu da belirtmekte yarar vardır ki her kişisel kapanış formülü de diğer formüller gibi geleneğin çizgisi üzerinde şekillenir.

Kaynak şahıslarımızdan biri olan Ayşe Şüküroğlu Soylu anlattığı masalların sonunda kullandığı kapanış formülleri onu inanç dünyasından şekillenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. O İslam inancının bütün vecibelerini yerine getiren biri kişi olarak masal sonunda masal kahramanlarına da bu özellikleri yükler:

“Padişah salında tacını vuruyo, gendisi bi köşeye çekiliyu, Cenab-ı Allah'a ibadet ediyo, Allân birliñe inaniyo, yiyip içip miraziña geçiyo, işte beyle. Onlar erdi muradına bizler de varalım böyle hayırlara ”(Şeker Bey)

Kahramanların bin bir zorlukla kavuşmalarından sonra onları birleştirirken dahi İslam inancının kaidelerine göre birleştirir. Aşağıdaki örnekler bunu gösterir niteliktedir.

1. *“O dezesi hakkettiğini alıyo, yaAllah herkeşn layıñı veriyu. Nikānı üstünden alıyo, gendileriñi savıyo, hocalar geliyo, onun da nikānı gıyiyular, Allān emriylen alıyo, bi de ağla saābi oluyo, oturuyo. Aha size üç tene elma biri bana, biri size, biri de iyilere olsun.”*(Muradına Nail Olmayan Dilber)

2. *“Hocalar geliyo, nikānı gıyıyo, Allah emriyle dünler dümbelekler oluyo, Cenab-ı Allah nikaā goyyu, büyük söylemiş padişah, padişah da, gelini oluyo, yedi kaat arasındaki bibere varmış gız, mirazları gendilere nasib olmuş ayrıtı”*(Yedi Kaat Arasında Biber)

Aşağıdaki örnekte ise masal söyleyicimiz kahramanların kavuşmasını yine İslam inancına göre yorumlar. *“Allah buñnarı mutlu gılyū, Allah isterse her şeyi yapar”* şeklinde kullandığı kapanış formülü onun kişisel özelliklerinden ortaya çıkmıştır.

“Bu beni Hüsn-ü Yusuf alsın, diyu, eyii, diyu, cariye padişān gızıyla oturuyo, Allah buñnarı mutlu gılyū, Allah isterse her şeyi yapar, gahıyolar, içiyolar, muradlarına eriyolar.”(Hüsnü Yusuf’a Aşık olan Gız)

Bazı masal söyleyicilerinin sahip oldukları hitabet özellikleri onların icra şekillerini de etkiler. Teatral yeteneği oldukça iyi olan bir başka kaynak şahsımız Fatma Tedik masallarının kapanış kısımlarında dinleyici kitlesi ile adeta bir sohbet havasına girer. Olaylar kahramanlar hakkında kendi yorumlarını yapmayı hiç ihmal etmeyen masal söyleyicisi, bu yolla dinleyici kitlenin dikkatini devamlı kendi üzerinde tutmayı başarmayı bilir. Kötü özelliklere sahip olan masal kahramanlarına ağır ithamlarda bulunmadan da hiç çekinmez. Böylece kendine göre bir kapanış formülü oluşturur:

1. *“Aha beyle oluncuh oğlan hep anlıyo, niye öldüğünü hep avradların, n’etsin anası zilliymiş kele, çağa da hep şey zannediyu, ben öldürüyüm zar, diyu. Annyu, annıyo, artıt yolu belliyu, anasını beyle ede, ede, hep gandırıyo, yohsa yazzıt bu avrad da ölecek fihara, neyse beyle ediyu da mutlu yaşıyo, yohsa bu avradla baş mı edilir kele, aha mirazına varıyo bu oğlan. Darıs herkeşe ola..”*(Cadaloz Ganyana)

2. *“Neyse bu herif aha beyle gurtuluyu, o dev gibi adamdan, onun gardaşı ahil veriyu da gurtuluyu, yohsa nerde, çılbaç çılbaç dolanırdı, safmış ya bu adam, he aha gurtuluyu, mirazına eriyu. Darısı sizlere.”*(Gırh Altın Bi Hatın)

Görüldüğü üzere kişisel kapanış formüllerinde masal söyleyicilerinin kişisel özellikleri oldukça etkilidir. Fakat bu kişisel özelliklerden ortaya çıkan bu formüller geleneksel şekilde sonlanır. Masal söyleyicisi tarafından masalın en sonunda kullanılan “*murazlarına erdiler; darısı sizlere; darısı herkeşe ola; Onlar erdi muradına bizler de varalım böyle hayırlara; Aha size üç tene elma biri bana, biri size, biri de iyilere olsun; murazları gendilere nasib olmuş ayrıt*” şeklinde kalıplaşmış ifadeler bu kişisel kapanış formüllerinin geleneksel yapıya bağlanmasını sağlar.

3.4.2.3.6. Öğüt verici kapanış formülleri:

Masal türünün kapanış formüllerinin ortak özelliği masalda verilen derslerin bu formüllerle verilmesi olarak karşımıza çıkar. Fakat bazı kapanış formüllerinde masala ait tematik dersler açık şekilde verilmeyebilir. Böyle durumlarda masal söyleyicisi bu tematik dersleri üstü kapalı ifadelerle dinleyici kitleye sezdirmeye çalışır. Bazı zamanlarda ise masal söyleyicileri masalın tematik derslerini öğüt verici kapanış formülleri olarak adlandırdığımız kapanış formülleri ile verir. Bundan amaç masalın didaktik yönünün açık olarak vurgulanmak istenmesi, bu yolla da dinleyici kitlenin masaldan kendi hissesine düşeni almasını sağlamaktır.

Masalların temalarına genel olarak baktığımızda karşımıza insan oğlunun doğruluktan ayrılmaması gerekliliği ve bundan hareketle de her zaman iyiliğin kötülük karşısında üstün geleceği hususu çıkar. Masalları evrensel kılan da bu tematik ortaklıktır. Çünkü bütün dünya milletlerinde yer alan masal türünde bu temalara rastlamak mümkündür. Fakat bu evrenselliğin ayrıldığı nokta ise onların icra edilirken söyleyiciler tarafından kendi kültürel değerlerine göre işlenmesidir.

İşte bu temaların içerdiği öğütler her zaman masalın kapanış kısımlarında öğüt verici kapanış formülleri olarak adlandırdığımız bu formüllerle verilir. Bu formüllerde masal söyleyicisi masalın ana temasını açıkça vererek dinleyicilerin bundan ders çıkarmalarını amaçlar. Bu da icranın sosyal içeriğinin

yerine getirilmesini sağlayarak sosyal yapının düzenlenmesini sağlar. Aşağıdaki örnekte masal söyleyicisi adeta adaletin tecellisini yüksek sesle dinleyicisine duyurmaya çalışır. Masalın başından sonuna kadar devamlı kötü rolü üstlenen vezir, masal sonunda her şeyin anlaşılması ile hakettiği cezaya çarptırılır:

*“Dışarı çıkıp vaziyeti padişaha anlatmış hep birlikte saraya dönmüşler. Ertesi günü bütün saray halkı ve memurlar toplanarak ceza meydanına gidip zindandaki büyük veziri huzura getirtmişler. Yüzleştirdikten sonra veziri idam ederek cezasını vermişler. **Hileye başvuran namus düşmanı böylece cezasını çekmiş.** Onlar da murazlarına varmışlar.”*(Sultan Zeliha Masalı)

Bu örnekte de görüldüğü üzere masalın teması hem eylem olarak hem de ifade olarak sunulur ve bundan dinleyicinin alması gereken mesajlar açıkça vurgulanır. *“Hileye başvuran namus düşmanı böylece cezasını çekmiş”* ifadesi masaldan dinleyicinin çıkarması gerektiği dersin adı olarak gözükür. Çünkü namus olgusu Türk toplumunun temel taşlarındandır. İşte bu husus, bu ifadeyle masal söyleyicisi tarafından vurgulanarak dinleyici kitleye benimsetilmeye çalışılır.

Aşağıdaki örnekte de iyilik ile kötülük arasındaki ayrım gözler önüne serilir. Masalların geleneksel tematik yapısı içinde bu öğüt verici kapanış formülleri ile dinleyiciye bir öğüt poetikası sunulur. Bu poetikanın temelinde yukarıda da belirttiğimiz gibi doğruluk ve iyiliğin üstünlüğü yatmaktadır. Bunun içindir ki masal söyleyicileri bu poetikanın temel fikrini sunmak için dinleyicilerin etkileyecek en etkili ifadeleri kullanmaya çalışırlar:

*“Dev başını eyinci kılıncıyla Hüseyin devin boynunu uçurmuş. Hüseyin’in gardaşları ve padişah hep öldüğünden Hüseyin artık tek başına rahatça yaşamış. **Eğrilik yapan gardaşları cezalarını bulmuşlar. İyilik seven Hüseyin de iyiliğin karşılığını almış, canını kurtarmış. Murazına ermiş.**”*(Üç Gardaş Masalı)

Yine aşağıdaki örnekte de hemen hemen aynı hususu görmekteyiz. Aşağıdaki örnek Türk masalları içerisinde bir çok varyantı olan “Muradına Nail Olmayan Dilber” adlı masal olarak bilinen masalın “Dohduzlan Hacıaslan” adlı varyantından alınmıştır. Bu masal bu Besni yöresinde bu adla bilinmektedir. Fakat aynı masalı yine Besni’de “Muradına Nail Olmayan Dilber” adıyla bir başka söyleyiciden de derledik. Her iki örneğin de öğüt verici kapanış kısmı ile bittiğini gözlemledik. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi Ayşe Şüküroğlu Soylu’nun icra ettiği “Muradına Nail Olmayan Dilber” adlı masalda masal söyleyicisi masalın

öğüdünü veren ifadeyi kullanırken dahi kendi kişisel özelliğinden hareketle bu ifadeyi oluşturmuştur:

“O dezesi hakkettiğini alıyo, ya Allah herkeşin layıñı veriyu. Nikānı üstünden alıyo, gendileriñi savıyo, hocalar geliyo, onun da nikānı gıyiyular, Allān emriylen alıyo, bi de ağla saābi olıyo, oturuyo. Aha size üç tene elma biri bana, biri size, biri de iyilere olsun.”(Muradına Nail Olmayan Dilber)

Aynı masalın Besni’de söylenen diğer varyantında ise masal söyleyicimiz olan Fatma Tedik, masalın kötü karakterli olan kahramanını yaptıklarından hareketle öğüt verici kapanış formülünü aşağıdaki gibi düzenlemiştir:

“Gediyu Allahın emriyle istiyu bu gızı, gocadan, gocadan alıyo, getiriyu, alıyo bu gızı, buñu alıyo, daha sonra oğlum, hatınlar, yiyip içip mirazlarına yetiyular, yiyip içip mirazına yetiyu oğlum hadı baām. Ya işte o avrad kötü, şarmıta, aha da layığını bulıyo en sonunda.”(Dohdonuzlan Hacıaslan)

Aynı masalı anlatan iki farklı söyleyicisi masalın öğüt verici kapanış kısmını farklı şekillerdeki ifade edilen formüllerle sunarlar. İşte bu farklılık her iki söyleyicinin inanç dünyasından ve tecrübelerinden kaynaklanmaktadır. İslam inancını yaşamının merkezine yerleştirmiş olan Ayşe Şüküroğlu Soylu masalında dinleyici kitlesine vereceği dersin temelinde bu inanç sisteminin en yüce varlığını koyarak verir. **“O dezesi hakkettiğini alıyo, ya Allah herkeşin layıñı veriyu”** şeklinde kullandığı öğüt verici kapanış formülünde adaletin tecellisini gerçekleştiren varlığın “Allah” olduğunu belirten Ayşe Şüküroğlu Soylu, dinleyici kitlesine bu fikri benimsetmeye çalışarak onlara öğüt vermeye çalışır. Fatma Tedik ise Ayşe Şüküroğlu Soylu’nun kullandığı formüle yakın bir formül kullanmakla birlikte kullandığı formülde İslam inancının rengini çıkarır. Çünkü O’nun hayatı algılayışında, İslam inancının çizgileri olmakla birlikte, bu inanç tam hayatının merkezinde değildir. Bunun içindir ki her iki söyleyicinin kullandığı bu formülde böyle bir farklılık ortaya çıkmıştır. Bu da hiç şüphesiz sözlü geleneğin doğal refleksidir.

3.4.3. Kalıplaşmış Konu ve Olay Örgüsü(Masalların Kalıplaşmış Tema Yapıları)

Sözlü Kompozisyon Teorisi’nin temel noktalarından birisi de hiç şüphesiz “tema” olarak adlandırılan kısımdır.

B. Lord, “...*Geleneksel bir müzikli anlatının formül tarzındaki anlatımında düzenli olarak kullanılan fikir gruplarını şiirin teması olarak adlandırdığını...*” ifade eder. (Lord, 1960: 60)

Tabi ki bu tanım destan türü için yapılmış bir tanım olarak karşımıza çıkar.

Destanlarda “...Temalar yapı olarak üç mısradan oluşacağı gibi, çok daha fazla mısradan oluşabilmekte ve birkaç temanın birleşmesiyle epizot adını verdiğimiz kısımların oluşmasını sağlamaktadır. Anlatıcılar yetiştikleri gelenek içinde; kahramanın atının eyerlenmesi, kahramanın yurdundan ayrılması, ailesinden birini tanınması, at sürmesi, savaşması vb. gibi temaları yüzlerce kez dinleyerek öğrenmektedir...”(Fedakar, 2005: 3)

Masal söyleyicilerinin kullandıkları temalar da geleneğin içinde gelişerek ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Masaldaki temler de belli fikir gruplarıdır. Fakat bu temler destan türündeki gibi nazım türünün kuralları içerisinde sunulmaz. Yapıları itibariyle masallar hem şekil hem muhteva bakımından destan türünden farklı oldukları için masaldaki temalar daha çok aksiyonların sonuçları olarak görülür. Yani destandaki temalar, kahramanın aksiyona başlaması ile alakalıdır.(Kahramanın evden ayrılması, atını eyerlemesi...) Masalarda ise gelişen olaylar temaların doğmasına katkı sağlar. Kahraman bu olaylar neticesinde temaların şekillenmesinde baş rol oynar. Yani karşılaştığı olaylara ve durumlara gösterdiği tepkiler, refleksler bu temaların oluşmasını sağlar. Yani masalarda ortaya çıkan fikir grupları masal boyunca gelişen olaylar ve durumların bünyesinde ortaya çıkar. Mesela kahramanın tehlikelerden kurtulmak için yaptığı mücadelelerin sonunda kötüler daima cezalandırılır ve iyiler de mükafatlarını alır.

Masalların tematik yapıları oldukça geniş bir düzlem üzerine kurulmuştur. Bu geniş yapının ortaya çıkmasında en önemli rolü hiç şüphesiz masal söyleyicileri oynar. Masal söyleyicileri dinledikleri ilk masaldan itibaren masalın temel yapısını öğrenmeye başlar ve her yeni dinleyişte masala ait yeni temalar öğrenerek bunları hafızasına kaydederler. Kahramanların başlarına hangi tip olaylar gelir, kahramanlar hangi tür yaratıklarla mücadele eder, zor durumlarda hangi varlıklar veya nesnelere kahramanın yardımına koşar, yenilmesi güç varlıklar nasıl alt edilir, iyilikten uzaklaşan kahramanların başına ne tip olaylar gelir vb. bir çok tema bu dinleme sürecinde öğrenilir.

Masal söyleyicileri bu temaların ifade ediliş tarzlarını da bu dinleyip özümse sürecinde öğrenir. Bu ifade edilişler de her icra farklı anlatım tarzları ile dinleyiciye sunulur. Onun içindir ki her icra da farklı ifade tarzları bu temaların anlatılmasında kullanılabilir. Bu da hiç şüphesiz icranın özelliğinden kaynaklanan bir durumdur.

Masal söyleyicileri öğrendikleri temaları her icralarında kullanmazlar. Çünkü yaptıkları icralarla tecrübesini artıran masal söyleyicileri artık yeni icralar oluşturma yeteneğine kavuşmuş olurlar. Ustalarından öğrendiği temalar onun yeni temalar oluşturmada bir çıkış noktasıdır. Öğrendiği bu temaların özelliklerinden hareketle masal söyleyicisi yeni temalar vücuda getirerek tema repertuarını genişletir. Bu tema sistemi her icrada gelişir ve masal söyleyicisi farklı masalların temalarını artık anlattığı bir başka masala ekleyerek icra edilen masalların tematik yapısını zenginleştirmeye başlar. Nitekim bu hususa derleme çalışmaları neticesinde elde ettiğimiz masal metinlerinde gördük. İki masal söyleyicimiz olan Ayşe Şüküroğlu Soylu ve Fatma Tedik “Muradına Nail Olmayan Dilber” adlı masalı icra ettiler. Fatma Tedik bu masalın adını “Dohdonuzlan Haciaslan” olarak bize verdi. Ayşe Şüküroğlu Soylu da aynı masalı Türkiye sahasında bilinen adıyla, yani yukarıda belirttiğimiz gibi, “Muradına Nail Olmayan Dilber” olarak verdi. Bu iki masal söyleyicisinin icra ettiği bu masalın adlarının farklı olmasına nazaran temaları bakımından da birbirinden farklıdır. Fatma Tedik’in icra ettiği masalda kahramanın teyzesi şu şekilde tanıtılır:

“İki gardaş, iki gardaş varmış, biri Dohdonuz, biri Haciaslan, Doh Donuz zenginmiş, çoh zengin, hacı aslan da fihara, yazzıh. Bi de iki bacı varmış, bi fiharaya Haciaslan, biri zengine Doh Donuza varıyu. Buñların, bu fihara zengin evine gidiyu ki mercimekli aş yiye, o da gediyo, oturuyu, önüne surfayı açacah maâl, eline gaşî alacah maâl, ondan sona, ondan sona bu diyu ki:

“Hatınım, ağam geliyu,” diyu.

Beslemeye örgetliyu şırfıntı, geri topluyu, gergi topluyu alıyu ha bah, geri topluyu alıyu he, ondan sona şey diyu, geri dönüyu, topladılar, aha geri açılıyu surfa, bi gaşî ağzıña değırecek maâl, ağzına değırecek maâl, diyu ki, şey diyu:

“Hatınım ağam geliyu,” diyu,

(Hanan harap ola ha, iki kere dediği ha, iki kere dedi, ondan sona diyu ki, şey diyu , hatın ağam geliyu, hatınım ağam geliyu, garere gele ağam beley ki, tanlalasıca , vallah şırfıntılar, fihara oluncu gardaşın da bahmaz, bacın da bahmaz) ağzına değirir değirmez hatınım ağam geliyu, tam üç kere, üç kere önüne açıyular, üç kere eyle diyular, üç kere eyle ediyuyolar, yidirmiyular mercimekli aşı, yidi mi yimedi mi, ondan sona geri dönüyu geliyu eve, diyu ki :

“Nere gettin hele avrad,” diyu

“Bacımgile, bacımgile gittim ki, göynüm mercimekli aş istedi, bacımgile gittim ki bişirsin de yiyim deyi, zengin, diyu, bacım, zengin bacım, diyu, zengin bacım,” diyu.”

Fatma Tedik, kahramanın teyzesini tanıtırken oldukça geniş olaylar etrafında vererek onun kişilik bakımından ne kadar kötü biri olduğunu dinleyici kitlesine benimsetmeye çalışır. Kahramanın teyzesi Ayşe Şüküroğlu Soylu tarafından masalın başında hiçbir şekilde anlatılmaz, hatta onun varlığı hakkında hiçbir bilgi verilmez. Yalnızca kahramanın ailesi hakkında şu kısa bilgi verilir:

“Vahtıyla zamanında bir varmuş bir yohmuş, bir fakır varmış, çuh fakırımış bu adam, bi gün neyse zaman gelmiş geçmiş, hanımı gebe olmuş, çüh fahirimiş, demiş ki gocasına”

Dikkat edilirse her iki örnek hem ifade ediliş hem de tema dizilişi bakımından oldukça farklı şekilde verilmiştir. Fatma Tedik masalın temel olayı etrafında ortaya çıkacak “kötülerin cezalandırılması” temasının mümessilini masalın başında oldukça geniş bir şekilde anlatır. Fakat Ayşe Şüküroğlu Soylu buna hiç değinmeyerek doğrudan masalın aksiyon kısmına geçer. Aynı masalda buna benzer tema farklılıkları görmekteyiz. Bu da hiç şüphesiz masal söyleyicilerinin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü her söyleyici icra sırasında bildiği bir temayı kullanmayarak veya onu kısaltarak sunma yoluna gidebilir. Veyahut bu durum temanın daha ayrıntılarla işlenerek verilmesi ile genişleterek verilebilir.

Her masal söyleyicisi icra ettiği masalarda kullandığı temaların ne şekilde başlayıp ne şekilde sonuçlanacağını bildiği için her tema arasında bir bağ sistemi kurarak bu temaların bir sistem çevresinde bütünleşmesini sağlar. Tabi ki

bu sisteme masal söyleyicisi yeni eklemeler veya çıkarmalar dahil edebilir. Temalar belli bir fikir grubunu bünyesinde taşıdıkları için daima bir dersle veya bir öğütle sonuçlanırlar. Bunun içindir ki temalar masal söyleyicisi için icra boyunca kullandığı bir çıkış noktası, bir kılavuz olarak kendini gösterir. Masal söyleyicisi bu temaların ışığında icrasını sürdürerek tamamlar. Besni’de derlediğimiz masalarda masal söyleyicileri tarafından kullanılan temaları şöyle sınıflayabiliriz:A. Zor Durumlardan Kurtulma, B. Kendini Kötülöklere Karşı Koruma, C. İyiliklerin ve İyilerin Mükafatlandırılması ve Kötülerin Cezalandırılması

A. Zor Durumlardan Kurtulma:

Masalarda sıkça görölen temalardan biri olarak kaşımıza çıkan bu tema çok farklı şekillerde tezahür edebilir. Fakirlikten, devlerin elinden, olağan üstü yaratıklardan, kötülerden kurtulma buna örnek olarak verilebilir.

Şeker Bey adlı masalda, Çopur Yüzlü ile Yanık Yüzlü adlı masalda, Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masalda, Yedi Kaat Arasında Biber adlı masalda, Alına Yazılan Yazı Bozulmaz adlı masalda, Çingiraklı Sofu adlı masalda, Dev adlı masalda, Erdem Güzeli adlı masalda, Gelinler adlı masalda, Keloğlan adlı masalda, Sultan Zeliha adlı masalda, Üç Gardaş adlı masalda, Şih Yusuf ile Şih Mamed adlı masalda, Deniz Kızı Adam adlı masalda,Canpolat adlı masalda, Meryem Gız ile Dev adlı masalda, Cadı gelin adlı masalda, Gırh Altın Bi Hatın adlı masalda, İki Gardaş adlı masalda, Beçare Herif adlı masalda zor durumdan kurtulma temaları sıklıkla görölmektedir.

B. Kendini Kötülöklere Karşı Koruma:

Bu tip temler de masalarda oldukça sıkça görölr. Bu tip temler zor duruma düşen kahramanların bu zor durumlardan kurtulmak için gösterdikleri mücadeleler sonucunda ortaya çıkar. Kısaca Zor Durumdan Kurtulma temlerini bulunduğu masalarda sıklıkla bulunur. Bu tip temalarda kahramanlar kendilerini kötölere karşı korumak için çeşitli nesne veya varlıklardan yardım alırlar.

C. İyiliklerin ve İyilerin Mükafatlandırılması ve Kötülerin Cezalandırılması

Masallarda iyi huylu ve iyi kalbi olan bütün kahramanlar masal sonunda mutlaka mükafatlandırılır, kötü huylu ve kötü kalpliler cezalandırılır. Şeker Bey, Hırsız(hırsız doğru ahlaklı olunca padişah kızını verir), Muradına Nail Olmayan Dilber, Hüsn-ü Yusuf, Yedi Kaat Arsında Biber, Alına Yazılan Yazı Bozulmaz, Erdem Güzeli, Gelinler Masalı, Keloğlan, Mısır Padişahı'nın Masalı, Sultan Zeliha Masalı, Üç Gardaş, Şih Yusuf ile Şih Mamed, Canpolat, Tilki-Tomuzlan-Tospağa, Meryem Gız ile Dev, Cadı Gelin, Cadaloz Ganyana, Dohdonuzlan Hacıaslan, Soğan Gabıği, İki Gardaş Masalı, Keloğlan ile Zilli Yenge, Fahır Mamed, Üvey Ana, Üzümcü Haco, Dilki Ali.

3.4.4. Zaman Kavramının Masal Kompozisyonuna Etkisi

Sözlü anlatı türleri içerisinde oldukça önemli bir tür olarak karşımıza çıkan masal türü, epik türler içerisinde kendine has özellikleri ile dikkati çeker. Masallardaki zaman kavramı da bu özellikleri itibariyle kendi şahsına münhasır bir yapı taşımaktadır. Diyebiliriz ki masaldaki zaman kavramı da, diğer özellikleri gibi, masalın yapısına uyum sağlayarak masallaşmış olarak karşımıza çıkar.

Masallarda "...tarihi zaman ve mekan anlayışının öteki dünya tasvirinde güçlü şekilde bozulması açıkça görülür. Tasvir edilen olayın derinliklerine nüfuz eden yapısal semantik analiz sihirli masallardaki öteki dünyanın zaman ve mekan karşılıklı alakasının yalnız bozulmasını değil, aynı zamanda bediilik anlamını kazanmasını da gösterir. Eğer biz tasvir edilen öteki dünyaya sihirli masal prizmasından bakarsak her şeyden önce öteki dünyanın zaman ve mekanın dışında olduğunu, daha doğrusu orada felsefi zaman ve mekan kategorisinin özel yapıya sahip olduğunu görürüz..."(Bayat, 1998: 50)

Yani diyebiliriz ki masallardaki zaman ve mekan kavramı masalın geleneksel yapısına uyum gösterir. Reel alemin düzleminde gerçekleşmesi mümkün olan olaylar masalla birlikte reel olmayan bir zaman ve mekan boyutunun evreleri içerisindedir. Bu durumda daha masalların açılış kısımlarında hemen vurgulanır: *"Bir varmış bir yokmuş..., Vahtıyla zamanında bi padişah varmış, evvel zaman içinde kalbur saman içinde..., develer tellal iken, bireler çoban iken..."*

Masallardaki olayların gerçekleşmesi sırasında zaman yavaş geçer. Yani masallardaki olayların ortaya çıkması masal kahramanlarının olayları diyaloglarla ifade etmesi ile zaman o anın gerçekleşmesi sürecini açıkça sergiler:

“Ne inim ne cinim, ben de senin gibi bir insanoğluyum.”

“Ne emrin?”

“Emrim, bir Canpolat var ,” demiş.

“Eeee?”

“Seni ona götürmeye geldim, çünkü seni ona götürmezsem beni öldüreceğini söyledi. Fakat ben seni sevdim, seni ona götüreyim ama senden onun nasıl öldürüleceğini öğren, onu öldüreyim, ondan kurtulalım, zaten gittikten sonra ben de orda kalırım ben yanına uğrarım,” demiş.

“Essah mı”

“Heya, demiş.”

“Deve beni teslim edip de gitmeyeceksin değil mi?”

“Yok, yok bırakmam .”

“İyi.” (Canpolat)

Fakat bu durum kahramanların bir yerden bir yere gitmelerinde veyahut bir olayın veya durumun sonuçlanması aşamasında tersine dönerek zamanın çok hızlı bir şekilde akması yönünde değişir. Zamanın hızlı geçmesini belirtmek için de aşağıdaki gibi çeşitli kalıplaşmış ifadeler kullanılır:

“Bir gün, iki gün, bir sene on sene, elli sene devam etmiş.”; “beklemiş beklemiş, artık bir sene mi beklemiş, on sene mi beklemiş; Neyse saraya başlıyorlar, gözünü açıp yumaçana bu ev bitiyö, bitiyö, Neyse ay geliyö yıl geçiyö ...”

Yani buradan hareketle diyebiliriz ki masallardaki zaman anlayışı olay ve durumların gelişmesine göre yavaşlar veya hızlanır.

“...Sihirli masalarda ise zaman esas semantik özelliğini kaybetmiştir. O, gerektiğinde dayanır, gerektiğinde süratle ileri gider, istenilen anda ise geri de dönebilir. Sihirli masal metninden de görüldüğü gibi zaman bir yanda donmuştur, ileri gitmez, çünkü eşya veya orada tutulmuş kız uzun zamandan beri öteki dünyadadır. Ancak buna rağmen eşya veya canlı insan bu zaman süresinde değişme göstermez...”(Bayat, 1998: 50)

Mesela Beçare Herif adlı masalda bu konuyu aydınlatacak güzel bir örnek vardır. Masal kahramanı bir peri kızı ile evlenince peri kızı bunu alarak periler dünyasına getirir. Çünkü masal kahramanının “don” değiştirmesi gerekir. İşte bu don değiştirme işlemi belli bir zaman dilimi içinde gerçekleşir:

“Bah, diyu, burada gırh gün galacan, diyu hōri gızı, gırh günün sonunda don deđiřtircān, diyu, artı, diyu, insan olmıyacan, diyu, bah eyi dūřın ha, diyu, artı geri dōnemen hā,”

Sürenin kırk gün veya bir gün olması masal için hiç de önemli değildir.

Masallarda “bin yıllık süre ile bir günlük bir zaman arasında hiçbir fark yoktur.”(Bayat, 1998: 50)

Yani olaylar öyle bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşir ki çok uzun sürmesi gereken olaylar çok kısa bir zaman dilimi içerisinde veya çok kısa sürmesi gereken olaylar ise çok uzun bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşebilir. Bu, masaldaki zaman kavramının da tıpkı masalın diğer öğeleri gibi masallaştığını açıkça gösterir.

Masallarda reel olmayan zaman kavramının bulunacağı gibi bazı masallarda reel zaman dilimlerine de rastlarız. Mesela şıh Yusuf ile şıh Mamed adlı masalda “*Aradan dokuz ay geçtikten sonra iki çocuğu olmuş*” şeklinde kullanılan bu ifade bunu gösterir niteliktedir. Çünkü reel zaman diliminde de bir çocuğun dünyası gelmesi bu zaman dilimi içerisinde gerçekleşir. Bu durum da hiç kuşkusuz masal söyleyicilerinin tutumlarından kaynaklanır. Eğer masal söyleyicisi icra edeceği masalı gerçekçi bir temele bağlamak isterse bunun gibi reel dünyanın özelliklerini masalarına sokma ihtiyacı hisseder. Bu da masallarda reel zaman ile reel olmayan zamanı birbirine bağlar.

Masallardaki olay ve durumlar belli zaman dilimleri içerisinde gerçekleşir. Mesela bir düğün kır gün kırk gece sürer veya bir dileğin gerçekleşmesi için Allah’a üç gün üç gece, yedi gün yedi hafta dua edilir. Bu sayısal sistemle sınırlanmış zaman dilimleri aslında geleneksel özelliklerin kullanılmasından kaynaklanır. Çoğu kültürde üç, yedi, on bir, kırk gibi rakamlar uğurlu veya önemli sayılır. Özellikle Türk inanç sisteminde üç, yedi ve kırk rakamlarının önemli olması masallarda da kendini gösterir. Bunun için masal söyleyicileri bu sayılarla belirlenmiş zaman dilimlerini oldukça sık kullanma yoluna giderler:

“gün bunlar ne yemek yimiş, hep ibadet etmişler, namaz gılmişlar, Allah’a dua etmişler. Gırhıncı günü peri padiřānın oğlunun da boāzında beşey bitmiş.”(şeker Bey)

Masallarda da tıpkı diğer sözlü kültür ürünlerinde olduğu gibi aynı zaman dilimi içerisinde farklı mekanlarda gerçekleşen olaylar arasında sıkça

geçişler yapılır. Bu geçişler de “hele bu burada galsın, şimdi oğlana bakalım” gibi geçiş formülleri ile sağlanır. Muradına Nail Olmayan Dilber adlı masalda masal kahramanı kendi memleketinde bir olay yaşarken ona aşık olacak kahraman da bu kızı aynı anda rüyasında görür:

“Bir padişah, bir memleketin padişahı, rüyada bi gızı getiriyolar, yatān üstüne oturtuyolar, güldükçe güller açıyo, yeridikçe çayır çimen bitiyo, üzüñe su serpiyo altın oluyo, rüyada hā, sona ayıhtıman sararıp soluyo” (Muradına Nail Olmayan Dilber)

Sonuç olarak diyebiliriz ki masallarda yer alan zaman kavramı masalın gelenekselleşmiş yapısına uygunluk gösterir. Masalda var olan olayların olağan üstülüğüne veya gerçekliğine göre zaman kavramı şekillenir. Fakat genel olarak baktığımızda masaldaki zaman anlayışı olağan üstülük temeline dayanır.

3.5. METİNLER

3.5.1. Garı Ana Masalı

(Durun size Garı Ana’yı annadım, bu şey, komik bi matal, ahani başlayah)

Matal matal matlı goz

Biri sıçan biri boz

Bindim bozun üstüñe

Gittim Haleb yoluña

Minareniñ oğlañı

Çıhtı damı loğladı²³

Bahtı ki ağası geliyo

İndi atı bağladı

Evvel zaman içinde

Halbur²⁴ saman içinde

²³ Topraktan yapılmış evlerin damlarının yağmur yağınca su geçirmemesi için silindir şeklindeki ağırtaş aletle sıkıştırılması işlemi.

²⁴ Buğdayın değirmende çekildikten sonra buğday parçalarının bir birinden ayrıştırılmasına yarayan alet.

Develer tellal iken
Pireler çoban iken
Ben anamın beşiiñi
Tıngır mıngır salları iken
Bir varmış bir yohmuş
Allah'tan başka kimse yohmuş

Bir garıylan bir oğlu varmış, bir de kötü kel eşşeã. Her gün bu kel eşşaneñ, oğlan , dağdan odun getirirmiş, geçinir giderlermiş. İki de tavıhları varmış, tavıhları alırlarmış köyden yımirtalarını alır iki tavıh götürür şãerde satarlarmış. Bir gün, iki gün, bir sene on sene, elli sene devam etmiş. Bir gün oğlan gitmiş, gelmemiş. Garı ana yola düşmüş, ara ha ara, ara ha ara, aramış, dağ seniñ daş benim, Mağrıb²⁵ senin maşrıb²⁶ benim, oğluñu olmamış bulamamış. Bir gitmiş güz gitmiş, bir de bahmış ki ne bahsın, bir demir gapı dağın başında. Gitmiş gapıyı çalmış kimse yoh, açmamışlar, beklemiş beklemiş, artıh bir sene mi beklemiş, on sene mi beklemiş, bir de bahmış ki gapı açılmış, aç aça , gele gele gelmiş ki bir hürü-i gılman bi gız, güzel mi güzel, suna mı suna, boy mu bos, getirmiş bu gıza demiş:

“Ne diyon, gız sormuş, ne diyon garı ana?”

“Ben oğlumu arıyom, “demiş.

“Oğlun neyci?”

“Oğlumuñ adıñı demem, demiş. Ben biliyom oğlumu, içeri biraş da ben bahım bulum oğlumu,” demiş.

Yoh demiş, hü demiş, bağırmış, garı ana ağlamış, sızlamış, aramış, ağlayıncı, içerden bi ses gelmiş ki biraş gelsin deyin, oranıñ padişahıymış O, Garı Ana içeri girmiş, vara varmış ki, ne varsın, ne gözellikler, ne sular, ne cennetler, ne hõri gızları, efendim, elmalar, armutlar, meyvalar, üzümler... Garı Ananıñ dişi kitlenmiş.²⁷

“Amanın burası neresi,” demiş.

²⁵ Dünyanın en uzak yeri olarak varsayılan yer.

²⁶ Mağrıp sözcüğünün zıttı, yani dünyanın en uzak diğeri ucu.

²⁷ Halk arasında çok mutlu olmak anlamında kullanılmakta.

“Bura demişler, cennet, padişahın cenneti, burada oturur, yir, içer, adamları burada besler, her yere buradan gider gelir, onun için bura padişahın yeri,” demişler.

“ Beñi padişaha götürün, ” demiş Garı Ana.

Padişaha götürmüşler ki, vara vara varmış ki ne varsın, oğlu!

“Bi yavrım, sen ne geziyon burada, ” demiş.

“Ana işte ben buraya geldim, beñi padişah ettiler.”

“ Buranın adı ne, ” demiş Garı Ana.

“Bilmiyüm, ben de bilmiyüm, buranın adına Mağrub derler, herhalda oradır, ” demiş.

Neyse padişah Garı Anasıñı, güzel bir yere yerleştirmiş, oturtmuş, yidirmiş içirmiş, elbisesiñi dēştirmiş, getmiş, Garı Ana turmuş orada. Bir gün gahmış padişah harbe getmiş. Varmış getmişler, düşmanlarla al senden ver benden harb etmişler, padişah ölmüş bu sırada, ölüncek yerine anası geçmiş. Anasıña gelmişler, demişler ki:

“Bah oğlun öldü, sen padişah olacān her emriñi biz yerine getirecāk, seniñ her sözünüñ başımızın üstünde yeri var.”

Garı ana demiş ki:

“Aman yavrım ben giderim, ben buralarda duramam, padişahlıñız da sizin olsun, eviniz de sizin olsun, bāñız da sizin olsun, ben beyle şeyleri bilmem, ” demiş.

Garı ana gahmış, oradan çıkmış, yollara düşmüş, yeri ha yeri, yeri he yeri, yeri ha yeri, gele gele gelmiş, bi gelmiş bir tene aslana rast gelmiş, dağın başında, ormanlın içinde. Aslan demiş ki:

“Garı ana nereye gidiyon, ” demiş.

“Yavrım, nere gidim, oğlum padişahıdı, öldü harbde, ben de yalanız galdım, padişahlığı birahtım, ben de buraya geldim, ” demiş.

“ Gel otur garı ana, gel, ” demiş.

O meyanda²⁸ da aslan bi tene geyik avlamış, yiyomuş, bir budunu da Garı anaya vermiş.

“Ala garı ana bunu ye, ” demiş.

“Ney ki yavrım bu, bu bişmeden yenmez, ” demiş.

“Amān ne bişirecān eyle ye, ” demiş.

²⁸ O sırada anlamında kullanılmaktadır.

“Olur mu , çiğ çiğ yenmez bu, buna duz lazım, yağ lazım, ataş lazım,” demiş.

Garı Ana galhmiş gitmiş, çalı çırpı toplamış, daşı daşa vurmuş, daşı başa vurmuş, bi ataş yahmış. Ataşı yahtıhtan sona gelmiş, ataş köz olmuş, getirmiş budu goymuş üstüne bişirmiş. Mis kimi her tarafı, ormanı gohu sarmış. Ne gadek aslan, gaplan, dilki, çakal, sırtlan varsa, ne gadek et yiyen hayvan varsa, gelmiş ki buraya, ohõ tov, aslan oturuyo, garı ana et bişiriyo.

“Selamün aleyküm.”

“Aleyküm selam ormanların gıralı,” demişler.

“Ne ediyöñuz? Garı ana et bişiriyo, bişirmeyi belletti bize, biz de etleri artıh, avları bişirip yiyecāh.”

Garı ana bunlara bişirmiş vermiş, bişirmiş vermiş, onlar gitmiş avlamış, bu, getirmişler bişirmiş. Bellemişler bi sefer et bişirmeyi aslanlar, gaplanlar..., (görüyoñuz mu hayvanlar da belliyü, onlar da bellemişler ataşda bişirmeyi.)

Garı ana demiş ki:

“Ben, demiş, baā na var artı müsaade edin de ben gidim,” demiş.

“Nereye gidiyon,” demişler.

“Ben artıh işte gidim yavaş yavaş, evime gidim,” demiş.

Garı ana galhmiş yollara düşmüş, az gitmiş düz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş. Vara vara varmış ki ihtiyar bir pir adam...

“Günaydın goca baba” demiş.

“Günaydın Garı ana, demiş. Nerden gelip nereye gidiyon?”

“Ben filan yerden filan yere geliyom. Sen burada ne iş yapıyon goca baba?”

“Ben burada şāherd²⁹ ohuduyom, hocalıh ediyom, onun bunun çocuklarını ohudup ekmek paramı gazaniyom,” demiş.(Eskiden ohul mu vardı, bizim zamanımızda vardı Aşşāaerde, amma ne defter, ne kitap, üstümüzde fistan vardı, eyle gederdik ohula, imkan mı vardı, şindi daha eyi, biz mumun ışığında ohurduk, şindi her bişey var, bilgisayar mı ne o bile var, öğretmen çoh,şimdi her şey bol.)

Yalañız orda da bir çiftlik varmış, he orda bi çiftlik varmış, bilyoñuz mu? Her gün o çiftlikte, çiftliğin gazı çohmuş. O çiftlikten hoca her gün bi dene gaz çaldırırmiş şārdlerine, hoca gazı çaldırırmiş, şārdleri gazı getirillermiş,

²⁹ öğrenci

bişirirlermiş, her gün her gün. Bir çiftliin sahabı bahmış ki, gazlar eksiliyu, saharde saharde³⁰ hocanın evine gelmiş, hocanın şardı buñu görmüş.

“Hoca, demiş.”

O meyanda gaz gazanda gaynıyu, gabarıyu lak lak bişerken.

“Hoca, demiş.”

“Buyur, ne diyon, demiş.”

“Gaz ellecine gabaru, çömçe³¹ ellezine basaru,” demiş.

Adam bişey anlamamış gazın sâbi³², neyse bulamamış getmiş . Hoca:

“Oğlum bi daha belle,” demiş.

Şârd demiş ki:

“Hoca ben nedim, gaz ellezine gabaru(kaynadıynan bişiyu, sen de çömçe ellezine basaru yanı çömçeyle bas dedin) biz de çömçeyle bastıh,” demiş.

Neyse bunların gaz hırızlığı devam etmiş. Garı ana bundan bi şey anlamamış, garı ana galhmış yeri yeri, yeri ha yeri, yeri ha yeri getmiş, az gitmiş uz gitmiş, bir arpa boyu yol gitmiş, bi yere gelmiş ki bi çoban, koyun yayıyo, goyunları yaymış ağacın dibinde oturmuş ekmāni yiyiyo, guzular etrafında fin³³ dolanıyo, datlı datlı, demiş ki Garı ana bu adama :

“Selamün aleyküm.”

“Aleyküm selam, gel garı ana yimek ye,” demiş.

“Yavrım ne yiyim, dişlerim yoh, heç halım yoh, hesteyim,” demiş.

“Gel gel, otur,” demiş.

O, Garı anaya bi ekmek vermiş işte, şey vermiş, yağ vermiş, ayran vermiş, Garı ana ekmāñi yimiş, oturmuş. Demiş ki:

“Garı ana sen benim anam olur musun,” demiş.

“Yavrım ben nasıl olurum anan, ben ihtiyarım, bi iş becerem,” demiş.

“Ne becerirsen becer, demiş, otur benim yanımda,” demiş.

“Benim bir oğlum vardı, padişahıdı, öldü harbde, demiş, ben de beyle yollara düştüm,” demiş.

³⁰ yavaş yavaş, sessiz sessiz

³¹ Yemek servisi yapmaya yarayan yemek aleti.

³² Sahip

³³ Etrafında dönme, zıplamak

Garı ana gabil etmiş³⁴ bunu, oturmuşlar, aradan yıllar geçmiş, seneler geçmiş, aylar geçmiş, on sene bin sene geçmiş, Garı ana ne olmuş, heç. O, çobannan, oğluylan oturmuşlar. Davarları çoğalmış, sürüleri çoğalmış. Demiş ki garı ana:

“Yavrım gel bu davarı götür, şērde bi gısmını sat, bize bi gulube yapah,” demiş.

“Eyi ana” demiş.

Oğlan galhmış, almış sürüyü önüne gatmış, yarısını bölmüş, şēre³⁵ getirmiş, satmış, getirmiş ki ev yapa, gece rüyasına girmiş. Demiş ki:

“Sen evi nerē yapacān,” demiş.

Rüyasına giren adam, garı ananın, demiş ki:

“Diya³⁶ şuraya yaparım ben,” demiş.

“Parañı harcama, demiş, ben saā yaparım,” demiş.

“Nerden yapıyon yavrım, nası yapacan sen, evi ne bilecān,” demiş.

“Ben billim,” demiş.

Getirmiş Garı ananın evini bir gecenin içinde yapmış, gırh elli tene cariye, yüz tene uşah, belinde bağlanmış guşah, Garı Ana yavrım gencelmış³⁷, Cariyeler dolanıyo, uşahlar etrafında fin dönüyo, oğlu Çoban Ali gendini el üstünde dutuyo, neyse aradan yıllar geçmiş, Garı ana demiş ki:

“Yavrım bu saltanat da gidecek, biz beyle galmah,” demiş.

Galhmış Garı Ana yollara düşmüş. Yeri ha yeri, yeri ha yeri, yeri ha yeri, Garı Ana varmış ki bi adam oturmuş yumah iplik sarıyo, bu adam terziymiş.

“Eliñe salh baba,” demiş.

“Sağol Garı ana,” demiş.

“Noluyu,” demiş.

“Bu yumah bitecek ki sabah ola,” demiş.

“Niye,” demiş

“İşte bu yumah, gece sarıyum gündüz de sağıyum, demiş, sağarsam bitiyu ahşam oluyu, yumā da sararsam sabah oluyo,” demiş.

“Gel sarma eyle oturah,” demiş.

“Eyi,” demiş o da.

³⁴ Kabul etmek.

³⁵ Şehir

³⁶ İşaret ünlemi

³⁷ Gençleşmek

Yumā şoraya goymuşlar, oturmuşlar, aha ne gadek oturduklarını bilmiyular. Uyhudakiler uyuyular, sabah olmamış aylar geçmiş, seneler asırlar geçmiş aradan üç yüz beş yüz sene geçmiş. Garı Ana demiş ki:

“Yav artıh şu ipli sarah, sabah oldu, demiş. Yerif³⁸ gençlerin işi gücü var, memleketin adamınıñ.”

Almışlar ipli sarmışlar sabah olmuş. Oluncu güneş doğmuş, garının yanına gelmişler. Şeyin o goca babanın.

“Sen ne yaptın yav, kaç gündür, senelerdir, biz bekliyah, ne oldu?”

“Ammān, demiş goca baba, bir garı geldi, veled-i zina, beni gandırdı, yoldan çiharttı, ipli, yumā gaydırdı, burada oturduh,” demiş.

“Madem sen işiñi yapmıyon, bu avrad seni engelliyu, o zaman bu avradı, garıyı dereye atacan.”

“ Ben nası edcām, ben edemem, demiş goca baba.”

Beyle deyinci Garı Anayla bunu, goca babayı, dutmuşlar, sürüye sürüye götürmüşler derenin kenarına. Elleriñi ayahlarıñı bağlamışlar bunların, dereye gaydırmışlar. Buñlar ahmış gitmiş. Get ha get, get ha get, get ha get, Basra körfezinden çılmış garı anayla goca babanın ölüsü. Basra körfezinin yanındaki bi köyde, gadın derede çamaşır yihiyomuş, bahmış ki goca bi heriflen³⁹ goca bi garının ölüsü gelmiş. Hemen gavişmiş köyüne habar vermiş.

“ Yetişin burada iki tene cenaze var, gelin bahın,” demiş.

Gele gele gelmişler ki bi goca babaylan bi garı ana, o galabalıñ içinde bitenesi, demiş ki:

“ Bu goca benim babam ” demiş.

“ Ulan nerden baban,” demişler.

“ Bu babam yumahçı, demiş, Yumahçı Baba derler, benim babamıdı, filan şērde yumahçılıh ederdi, geceyi gündüzü ayerlerdi,” demiş.

“ Ula it oğlu it sen beyleymidin,” demişler.

Ver ha ver oğlana, herif ölmüş satan, oğlanı döv Allah döv, döv Allah döv, döv Allah döv, eyce dövmüşler. Dövdühten sona dutmuşlar oğlanı gaydırmışlar suyun içine. Su bu oğlanı götürmüş, götürmüş, götürmüş, götürmüş,

³⁸ Bir seslenme ünlemi.

³⁹ Erkek , adam.

tā Kızıldeniz'e, Kızıldeniz'e, Basra körfezi'ne varmış oğlan, bir balıh gelmiş bunu garşılamiş, deniz büyük bi balıh. Balıh demiş ki:

*“ Gir āzıma, ”*demiş.

Oğlan āzına girmiş, ölü, girmiş āzına, yutmuş balıh, almış götürmüş. Git ha get, balıh getmiş o getmiş, balıh getmiş o getmiş, vara vara varmışlar ki deniziñ altında bir şāer. Tohov oranın gralı da maymularmış. Maymunlar şeheriymiş. Bu maymunlar orda balıh gelinci hepsi gıyama durmuşlar, demişler ki işte:

“ Bizim padişahımız sensin. ”

Demiş ki:

“ Benim garnımda bitene bi oğlan var, onu çıkarın, çekin eliñizlen, çıhsın, onu sorguya sorun, sona da idam edin, ” demiş balıh.

Balın garnından çocuğu çıhatmışlar, sorguya sormuşlar, yumahçının oğlu oldūñu bilmişler. Dutmuşlar buñu idam etmişler, asmışlar şērin orta yeriñe, gelen vurmuş bi değnek, giden vurmuş bi değnek, geçen vurmuş bi değnek, dönen vurmuş bi değnek. Vur Allah vur, vur Allah vur, Vur Allah'ın vurdūña, Vur Allah'ın vurdūña, neyse adam orda galmış, güneşin altında cayır cayır yanıyo, gece bi dene it gelmiş, bunun etrafında dolanmış, bu oğlan ite demiş ki:

“ Ne var beni çöz, ” demiş.

İt demiş:

“ Ben nassı çözüm seni direktten, ben çözemem , ” demiş. Yalvarmış adam.

“ Git köyden arhadaşlarıñı getir, birabar çözün, ” demiş.

Galhmış it gitmiş köye, üç beş tene daha it toplamış, getirmiş, bunu çözmüşler, insanoğlu ya bu, it çözüncü itlere daş gaydırmış, itler havlamışlar gaçmışlar, itler gaçmış bu arhalarına düşmüş, itler gaçmış bu arhalarına düşmüş. İtler demişler:

“ Yav buña eylik ettik, ipten gurtardıh, gendi de geldi bizi daşladı, insaoğlu ya. ”

Bidenesi de demiş ki:

“ Bunlar bozuh, demiş, bu yumahçının torunu , soyu bozuh, demiş. Bunu parçalıyah, gidek aslana atah, ” demiş.

Bu gahmış getmiş, oğlanı dutmuşlar, hırtlāñı sıhmışlar, almış götürmüşler aslana, ormanlar padişahına varmışlar, aslan demiş ki:

“ Ney, ” demiş.

“ Beyle beyle , sayın gralım, biz ona eylik ettik, eyliimize kötülük bulduh, cezasını sen ver, ” demiş.

“ Eyleyse bunu guyudan ašaā atın, ” demiş aslan.

İtler bunu sürüye sürüye götürüp guyudan ašaā atmışlar.Yuvalana yuvalana, getmiş getmiş bir yerden düşmüş, caārp, gümbüdenek düşünce altına sıçmış. Birden uyanmış ki rüya! Rüya görmüş, he bahın irüya görüyü, neyse, ula bu neydi, demiş , yav ben rüyamda neler gördüm, demiş. Galhmiş bahmış ki Garı anası gendine ekmek etmiş, gatmer etmiş, her şey düzgün. Meğer hepsini rüyada görmüş. Amma ömründen ömür getmiş. Garı anayla oğlu eskisi kimin yaşamışlar, oğlan evlenmiş, çaāları olmuş, bu matal da aha beyle bitmiş. Ya bahın rüyasında görmüş bunları hep.

Vakkas KORKMAZ

3.5.2.Şeker Bey

Gurulmuş ki bu divan,
Görüle her derman,
Görülmedik iş yoh,
Onulmadık dert yoh,
Ahani dinneyin beni,
Belleyin her çareyi,
Aha bu matal size,
Tahın gulāñıza küpe.

Zamanında padişān biri varmış, bunun da tek bi gızı varmış. Zaman gelmiş çatmış, vahıt ayrılma vahtı olmuş. Demiş ki veziriñe:

“ Vezirim bi Hicaz’a gedek, ” demiş.

“ Gedek, ” demiş.

O da gedek demiş, getmişler neyse.

“ Neyse vezirim, demiş, bu gızı kime amanat etsem, demiş, olur mu?”

Demiş ki:

“Padişām, bu gızı, otuz dokuz tene gız bulah, demiş, gıznāñ olur gırh, demiş. Gırh bittikten sona gapıları bacaları kitlerik, bir emin olacah adam da gapının arhasıñdan, şu gader bir yer açarñh, demiş, seyis gendisiñe sorar, teklifiñiz neyse, onu görür,” demiş.

Neyse, bunlar ayrıh⁴⁰ tederik görmüşler, Hicaz’a getmişler, bu kızlarla beraber söz sohbet edincik, bir gün demiş ki, havuzun başında oturuncuh, ağlamaya başlamış. Gız demiş ki padişān gızı:

“Ah n’olaydı, bi erkek gardaşım olaydı, demiş, babam bizi ona ısmarlayaydı, gederdi, demiş, babam da çoh ağladı Hicaz’a gedincik,” demiş.

Gahmışlar bunlar, gırh gız, bi tas şeker ahdarmışlar bi gazana, bunu gaynatmışlar havızın başında otururken, bunu bi oğlan çocū yapmışlar, yapmışlar, gırh gün bunlar ne yemek yemiş, hep ibadet etmişler, namaz gılmışlar, Allah’a dua etmişler. Gırhıncı günü peri padişānın oğlunun da boāzında beşey bitmiş. O da gülerse o emrazı⁴¹ gidermiş. Bunuñ hallarıña bahtıynan gülmüş. Güldüğüyenen, demiş ki:

“Ben bunlar mahsun olmasın deyi, gidim de, bu peri padişānın oğlu, orda, demiş, uyarım,” demiş.

Perde örtmişler āzıña, işte iki inne etmişler, yine bu havızı başında çalıylar, söylüyolar yarabbim.

“Bize bi gardaş ver,” dirken, oğlan uyanı, uyanıyo ki mahbud-u dilber, hemen ordan erkek elbiseleri getiriyolar, geydiriyolār, uyandıhtan sona diyo ki, padişān gızına:

“Benim, diyo, gardeşin, diyo, padişān heç oğlu yohtu, Ceneb Allah’a niyaz ettik, bu gadar gıldih namazı, diyo, gırh gün gırh gece aç galdık, diyo, seni Allah bize verdi,” diyo.

“Gapıyı açsah, diyo, babañ darılır mı,” diyo gardeşine.

Diyo ki:

⁴⁰ artık

⁴¹ Boğazda çıkan bir hastalık.

“Birez daha vahit var, beş altı gün var babamın gelmesiñe, diyo, ben o zaman billim, diyo, söylerim hapılarıñ açılmasıñı,” diyo.

O anna sohbet ediyola, dünya kelamı ediyola, ahret kelamı ediyola, neyse sohbet ediyola amma, Cenab-ı Allah bi oğlan,(Allah’ ın eli değdi ya çoh gözel, gurban olum Allah’a onun derman olmadı şey mi var) veriyo ki heç yüzüne bahılmaz, çoh gözel, çoh gözel. Ayrıh vahit saat tamam oluyo, babasının gelecek zaman, diyo ki, adını Şeker Bey vuruyolar, ondan sona diyo ki:

“Babam gelecek yarına , diyo, ayrıh eliniñ altındaki adamlara, emrediyo, on tene goyun gövdesi getireceksiniz, diyo, üç tene aşçı getireceksiñiz, diyo, babam Hicaz’dan geliyo, diyo, yimekley işmekley olacah,” diyo.

Şeker Bey dolanıyo, dolanıyo, neyse, padişah gelecek diyolar Hicaz’dan, ayrıh memleketin ileyi gelenleri hep garşı çıhıyo, bu oğlan önde, o gidenleriñ ön tarafında, padişah bahıyo bi candan bi cana vuruyo, bu kimin oğlu diye soruyolar, diyo ki küççük vezir :

“Padişām seniñ oğlun,” diyo.

“Cenab-ı Allah baā da mı beyle oğlan vermiş” diyo.

Sevinerekten neyse geliyolar, meclis dāldihtan sona içeri geliyo, diyo ki:

“Baba, diyo, gırh gün gıh gece namaz gıldım, diyo, Allah’ dua ettik, diyo, Cenab-ı Allah buñu bize verdi, diyo, bu benim gardaşım, diyo, seniñ oğlun yohudu, aha bize bi oğlan verdi,” diyo.

“Adı ney?”

“Şeker Bey adı.”

Şeker Bey beri, Şeker Bey öte, ismi, neyse, vahit saat geliyo, bir iki aydan sona diyo ki:

“Gızım, diyo, eğer sen istiyosan, diyo, ben, hem benim evladım, hemi de seni Allah’ın izniyle, yanı, şeynen, diyo, ben nikah gıydıracām, diyo. Şeker Bey’e sorah da,” diyo.

Şeker Bey’e soruyolar, o da “Allah’ın emriyle allım” diyo. Neyse padişah oğlu kimi everiyo gızı kimin gelin ediyola, bir gün sultan hanım saray da oturuncu, bir define geldi diyolar, nereye diyolar, denizin üstüne define geldi diyolar,(o zaman define derlermiş adına, vapur geliyo, o zaman vapır demeyi bilmezlermiş) geliyo denizin kenarına dayanıyo, dayanıyo, ondan sona içinden çıhıyo ki bir gız, erkek elbisesi geymiş, amma çoū bilmiyu erkek oldūnu,

bilmiyu. Bu gız da vahtıynan zamanında, o da bir padişah gızıymış, uyanmah ağlıyo ağlıyo, Şeker Bey'in hayalı bunda gözünden gitmiyu, rüyadan görüyo, bi canda bi cana aşlı oluyo, bu da tā nice memleketi, ki bir ıklımın padişāymış. Sora sora o memlekete geliyo, geldikten sona , gelenlere:

“Şu bi cana veriyom,” diyo, gumaşları veriyo veriyo, amma heç biri ona benzemiyo, rüyada gördüğü oğlana benzemiyo, bu padişān gızı diyo ki:

“Gidek, diyo, gidek.”

Bu padişān gızı erkek donu geymiş ya, gıyafat-ı tebdil etmiş, bunu görür görmez bi candan bi cana vuruluyo, adını da alıyo, neyse bunlara garşı çoh iltifat ediyo, güler yüz datlı söz gösteriyu, diyo ki:

“Yarın da gelin, diyo, gıza, beyiñi al yarın da gel, diyo, şu bēndin ne gumaşlar varsa alın” diye.

Gız demah⁴² ediyo, yarınki gün de geliyo, geldiynen diyo ki Şeker Bey'e:

“Sen de yalanız gel, diyo, sen yalanız gel, bēndin gumaşları veriyim, diyo. Bu hanım gelmesin,” diyo.

Yarın ki gün de o lafa yaldanıyo, geliyo, gelinci gız şeyi büküyo,(o bindikleri arabayı , şeyi, neyse, vapır mı ne, denizin yüzünde geziyo şinci.) Oğlan gözünü açıyo, uyanıyo, bahıyo ki başga yire gelmiş. Bir bekliyo, iki bekliyo, üç bekliyo, hanım ağlamaya başlıyo gız, ahşam oluyo, babasıña habar veriyo.

“Baba , diyo, Şeker Bey ahşama gelmedi,” diyo.

“Gidin denizin kenarındaki defineye bahın,” diyo.

Geliyolar, diyolar ki, heç yeriñde yeller esmiş, Şeker Bey'i kaçırılmış, az gidiyo, uz gidiyo, gız ağlıyo ağlıyo, diyo ki:

“Baba, diyo, baā izin verirsen gederim, diyo, ya bullum yarımı, ya verim serimi, diyo, bu yolda,” diyo.

“Etme dutma gızım, diyo, Cenab-ı Allah piri miydi, huri miydi, diyo, ne örnek verdiyse geri de aldı bizden,” diyo.

Padişah da ağlıyo, padişah da seviyü ya, tek oğlan ya, he tek oğlan oluncu golay deāl, yazzlıh gız netsin, hasret ya, golay deāl, neyse gız tebdil ediyo, gendi gendini, gediyo, o memlekete dahil oluyo, bir handa oturuyu,

“Padişān evi hanısı,” diyolar.

Diyo ki birisi:

⁴² Pinti, para harcamayı sevmeyen.

“Biri, diyo, ođlan gaçırđı getirdi, diyo, padiřān gızı, diyo. Gırh gūndūr gapı ũstūnde ōrtũlũ, diyo hiç dıřarılara çıhartmıyolar,” diyo.

Gız gendi gendini carıye donuna giriyo, dellalın řeyiñe veriyo, carıye diye satılıyo, o memlekette,(eskiden beyle cariyeler varmış, he şindinin hizmetçisi kimi bişey, amma buñlar parayla alınıyo, her bi işi gōrũrlermiř evin, babam dirdi, eskidenpadişahların dolu carıyesi olurmuş, he.) bir gũn , beş gũn , altı gũn , neyse, işte garşısında ne ağlıyo ne sōylũyo oğlan, dili lal olmuş, gız ne gader şevkat iderse gızı sevmiyo oğlan. Niye sevsin, gōnũlsũz sevilir mi, yazzıh, neyse تنها olduhtan sona diyo ki şeker Bey:

“Ben geldim, seni bulmaya, diyo, ne ederse et, diyo, bunlar duymasın, diyo, n’ohuyũ da gece beyle bayınıyon,” diyo.

Diyo ki:

“Gece olduynan baña bi şerbet getiriyu, diyo, içiriyu, ũlŵ mũyũm, diri miyim bilmiyum, diyo, sabaneñ de uyanıyom ki beyle, nasıl olmuşum, gece gũndũz sen benim hayalımdasın, diyo, diyo ki, ne yapasın,” diyo.

“Bŵn verirse, diyo, o şeberti, yahandan ařā, bi sũnger veriyo, oraya ahtar, diyo, ahtardıhtan sona seni innelesin, çimdihlesin sen uyanma, diyo, sen señi uyhuya vur, diyo, sabanen de, diyo, Allah gorsa, diyo, gece bi yol bulursah senneñ gaçarıh,” diyo.

Neyse oğlan diyo ki:

“Gũç, diyo, bunun elinden gurtulmam,” diyo.

Bir gaç gũn sũrũyo, sũrdũkten sona, teze carıye bu tarafa, ōte carıye bu tarafa geliyo, gidiyo, gızın bu tarifi ũzeriñe şey getirmiş, onu verince bayılır gedermiş. Gece oluyo, gız uyuduhtan sona gapıyı çalıyo, teze carıye, diyo ki:

“şeker Bey ayıh mısın,” diyo.

“Ayīm , diyo, tek uyanmadan buradan gedek,” diyo,

Gız bu sefte Allah’a dua ediyu, bizi tez eve vardır deyin, o meyanda beyaz, pambıh kimi bi at beliryu, gocaman ganatları varmış atın da, řũkrediyu. Neyse bu at buñları aldı kimin gendi melmekterine Hızır kimi uçuruyo, bunlar memleketlerine geliyolar, ayrıh dũnyada şeker Bey galhsa gaçacah sanıyo, otursa uçacah sanıyo. Padişah da eyle, o da çoh severmiş, oğlum heç bi yere getmesin, yazzıh golay mı sonadan bi oğlan bulmuş zorlan, diyo, ya bir gũn şey edincik, diyo ki:

“Çoh gŵzel cariyeler gelmiş, satılıyo, bi tene alah mı,” diyo,

Gız siyeh geymiş, gız siyah sürtmüş, Arep biçiminde satılıyu, tanımyu, tanımyolar, alıp getiriyolar, getiriyola bi gün, beş gün, altı gün, on gün, bu teze cariyeye, bi gün Şeker Bey'in yemāni getirincik, bahıyo ki sohbet etii yerde, o da galbi duruyo, yüreā yarılıyo, yüreā yarıldıhtan sona teze cariyeye öldü diyolar, neyse hocalar mocalar geliyo, buñu yuğuyolar, yıhıyolar, yuduhça açılıyo, yuduhça açılıyo, bu gız, bu padişah gızı, cariyeye şeyine girmiş, satılmış, gız ağlıyo, diyo ki:

“Baba sālinda olsun bu, diyo, n’olacah tacını vur başıña, diyo, bu evladın, hemi evladın, hemi damadın, diyo, yeriñe olsun,” diyo.

Padişah salında tacını vuruyo, gendisi bi köşeye çekiliyu, Cenab-ı Allah’a ibadet ediyo, Allān birliñe inanıyo, yiyip içip mırazıña⁴³ geçiyo, işte beyle. Onlar erdi muradına bizler de varalım böyle hayırlara.

Ayşe Şüküroğlu SOYLU

3.5.3.Hırsız

(Yav, he o matal, hanı Maharyosu yahalayan var ya o, he...)

Zamanıñ birinde şeāre illah ettiren bi hırhız varımış. Şimdi bu hırhız çıhmış, bi pencereye atlamış, ağanın altınıni almış haznededen, aşaa atmış, bunlar şaşmışlar, o yana bu yana bahmışlar, bulamamışlar, neyse demişler, bu yoh, o zaman demiş ki, bu gitmiş, bu Acemi Vakkas demiş ki:

“Yav gardaş sen nassı edin yav, havada bulup tavada yiyon⁴⁴ işin yoh gücün yoh.”

Demiş ki:

“Benim yaptımı yapaman ki.”

“Yaparım yav ,” demiş.

“Yaparsan gedek,” demiş.

⁴³ Murat, dilek

⁴⁴ hayatı umursamamak, nerde akşam orda sabah

Gitmişler, çıhmışlar pencereden, “*Sen geç de, geç,*” demiş.

Geçti, bahtı, cılp⁴⁵, oñlar da zift goymuşlar, bi fıçı ziftin içine düşmüş, düşmüş. Ondan sona kellesiñi kesmiş onun, atmış aşşā, gitmiş altını almış, altıñı da aşşā atmış, savışmış gitmiş. Gelmişler ki, işte beyle, adam köyde tanınmıyo.

“*Buñu nassı edek yav, bu hırhızı nassı edek yav, bu hırhızlan baş gelemiyoh,*” demiş.

Gahveden biri gelmiş demiş ki:

“*Padışām, padışām, baña, demiş, sen, demiş, bi şey ver de, para ver de demiş, yoh, deve ver,*” demiş.

Deveyi, varmışlar maälleye, deveyi bağlamış, bağlamış adamın biri, deve getmiş bi eve girmiş, ordan, gelmiş, demiş ki, ağam, oraya hep hapiya boya çevirmiş, o deveyi kesmiş hırhız, orda galmış, bu da hapiya boya çevirmiş, o, gelmiş demiş ki:

“*Padışām buldum,*” demiş.

“*Nassı?*”

“*Benhapiya boya çevirdim.*”

Adam deveyi kesmiş çıhmış ki gapıya boya çevirmiş, sıva çevirmiş, o mahallede ne gadek hapi varsa hepsiñe boya çevirmiş adam, bilmesinler deyin, aha getmişler mahalleye.

“*Yavrı hangi hapi?*”

“*Bu gapı, o gapı.*”

“*Yörümsen şaşır mısın, hapıların hepsi sıfır,*” demiş.

Neyse bunu beyle sınıadıhtan sona

“*Sen de boşa gettin, hadi,*” demiş.

“*Nassı edek, demiş.*”

Gahveden biri demiş ki:

“*Ben bullum,*” demiş.

“*Nassı bulursun?*”

“*Büyük oğlum haste, deve eti yirse eyi olur,*” demiş.

Deve etini nerden bulacah artıh. Eve etini, geder gelirken, evi bulmuş, eve girmiş, avrat kültabla mültabla, senet vermiş, hapıdan çıharken oğlan garşılaşmış.

⁴⁵ Bir nesnenin sıvı bir madde içine düşünce çıkardığı yansımaya sesin adı.

“ Bii, ne geziyon hele garı ana, ” demiş.

“Ammān , demiş, oğlan heste, deve eti arıyom. ”

“ Bi gel gel, saā çoh verem, demiş, seni gahpe, ” demiş.

Kesmiş gahveyi, atmış guyuya, hadi git de deve eti göster, demiş, gene bulamamış.

“ Aha nassı edek yav, ” demişler.

O zamanaçe bu padişah bi ilan etmiş ki:

“Ben, demiş, dünyada bi tek bi gızım var, gızımı verecam, bu adam kimse çıhsın, ben bu adamla baş gelemiyum, ” demiş.

Bu demiş, demiş.

“Ana ben gedip diyecam, demiş, benim diyecam, ” demiş.

“Yavrım seni öldürür, ” demiş.

Getmiş.

“Benim, ” demiş.

“Söyle oğlum, ” demiş.

Demiş ki:

“Haltın mı çalanda, haltını, altın mı çalındı, ” demiş.

“He”

“Haltın çalındı, filan yirde gafa var, demiş, altını ben çaldım, demiş, gidin bahın oraya. ”

Gidip baharlar ku, gafayı çıhardıp getiriler ki hakaten tamam.

“Ondan sona bu. ”

“Ondan sona deve geldi, kestim, dedi, hapılara siva çevirdim. ”

“Sen misin? ”

“Eyleyse oğlum, bunları yapıyon, demiş, şu Maharyos var, demiş, Maharyos, demiş, Maharyosa git, demiş, diri diri yanıma getir, demiş, gızı saā verecam, demiş, yohsa senin kelleni keserim, ”demiş.

“Ben nassı getirecam diri diri? ”

“Ee getiremen de o adamları nassı kestın, deveyi nassı kestın, garıyı nassı öldürdün, bunları hep yaptın, demiş, ben daha saā nassı edim, eğer Mahayosu getirirsen saā gızı verecam, ” demiş padişah.

Getmiş bu Maharyosun memleketine, hamallıh etmiş, üç top kendir⁴⁶ almış, hamallıh ederken, bu Maharyos nerde yatıyo, nerde galhıyo, hep anlamış, hep anlamış. Bi türlü yir bulamamış. Bi pencereden bi gün getmiş, şeyu geymiş alengerli⁴⁷ şapha(bunu herkes giymezdi, yuvarlah olurdu, he beyle havalı havalı dururdu, eskden Besni ağaları, beyleri geyardi.) geymiş. İki tene hırhır dahmış şaphanın, dahmış, girincik, o padişahın, Maharyos'un dayrasına girincik, bi patırtıylan girincik, Azrail kimin, gözünü açmış ki Maharyos, bi çirkin adam Azrail kimin, Azrail sanmış.

“Sen necisin?”

“ Ben Azrailim, senin canı almaā geldim.”

“Amman navar böön alma canımı, yarın, baā müsaade bir gün, ben ortaāmlan halalleşim, çoluhlan çocuhnan, beni ondan sona al.”

“Yaa diyen dāmii,” demiş.

“Dimem,” demiş.

Yemin etmiş, dememiş, sabah olmuş, bu sapsarı olmuş.

“N’oldu saā yav.”

“Heç,” demiş soranlara.

Artıh halalleşiyö bu adam, diyi ki bu adamın hanımı:

“İstiyosan yanımda yat.”

“Yoh yatma yanımda, diyo.Ben yarın gelecam,” diyo adam.

Yarın gene gidiyo, bi sandıh yaptıriyo,hapının önüne goyuyo, üstünü mıhlıyo⁴⁸ , Türkiye’ye getiriyö, Türkiye’ye getiriyö, baş edilir mi heç bu hırhızlan, helal olsun oynadıyo Maharyuos’u barmānda, o diyo ki:

“Aha adamın geliyo sandıhnan.”

Geliyorlar herkes başına sandın, başına yığılıyo, toplanıyorlar herkes, herkes soruyo bunun içinde ne var deyin. Bu da diyo ki:

“İçinde Kangal iti var, diyo, soru sorsan ürer,” diyo

Soru soruyo, bu it gibi ürüyo bu

“Bir de Van pisii var, diyo, pış pış desem mavlar⁴⁹ ,” diyo. O da mavlıyo, bi de , eşek var, diyo, o zaman da anıriyo Maharyos sandıhtan, (Savaştā Maharyosu

⁴⁶ Kalın, kopması zor olan sağlam ip.

⁴⁷ Halk arasında silindir şeklindeki şapkaya verilen ad.

⁴⁸ Çivi

⁴⁹ Kedi miyavlaması

beyle ettiydik, aynı mavlattık beyle, Türken baş mı edilir, he beyle ezdiydik namıszları, neydi yav, Allah göstertmiye bi daha savaş mavaş)

Artıh herkeş aç diyo. Bu da lıpbıdana⁵⁰ açıyo, bahıyolar ki Maharyos.

“Eee padişaaam, diyo, mektupları çıhatıp önüne goyuyo, işte, diyo, bunları hep sen gönderdin, diyo. Hırhızın bu,” diyo.

“Bunlan ben baş gelemedim, sen nassı baş geldin,” diyo.

Maharyos:

“Amman, ne dırseniz onu yaparım, diyo, tek öldürmen beni.”

“Bilmem milyon kaç seneye baā harb etmemeye senet ver ki,” diyo padişah.

Maharyos da senetleri veriyo, padişah da gızını bu hırhıza veriyo, ondan sona bunlar mıradlarına eriyolar, yiyip içip yaşıyolar.

Cuma ER

3.5.4.Çopur Yüzlü İle Yanık Yüzlü

Değermene gitmiş, şey itmiş, deveyi çekmiş, bi kenelder⁵¹ deveye, yüklerlermiş, bu yıhtırmış, tayları goluña dahmış, biri bir buçuh kendir bağlamış, değermene getirmiş, bir bağlamış, üç tayı bir elden getirmiş, deārmençi bahmış.

“Bu nassı iş yav,haa sen yavaş,” demiş.

Abayı çıhartmış, çuvalları indirmiş, deveyi bağlamaya getmiş. Abaya hemen omzunu vermiş, galdırmış, dirēn başıña vuruş abayı⁵² (eskiden pardise aba dirlerdi, pardisoya) , yirine oturmuş. Neyse bu ada gelik, pardis yoh, oyana bu yana bahmış yoh.

“Oğlum bu pardis nirde, burada senden gayrı kimse yoh, dērmençi sensin.”

⁵⁰ Tezlilik bildiren bir ünlem.

⁵¹ Yük , taşınacak eşya.

⁵² Keçeden yapılmış kalın giyecek.

“Ne bilim ağam, ben bilmiyum,” dedi.

“Nassı bilmiyon laa,” dedi, serteldi⁵³.

“Ne serteliyon, dedi, dia pardisonu al,” dedi.

Bahtı pardiso dirēn başıñda, çekti çekti, çıhmıyo.

“Bii, bu nassı iş hele yav, dedi, la nassı ettin,” dedi.

“Çihart, dedi, ben goydum sen çihart, dedi, o tayları önüne dahıb getirmek deēl, dedi, abayı erkesen çihardırsın,” dedi.

“Yoh ağa çihardamıyom,” dedi.

“Çihardamıyosan, dedi, omzuñu verdi, hık deye havaya galdırdı, al ağam abañı,” dedi.

Dedi:

“Senin yüzün niye çoppur⁵⁴ ,” dedi deveciye, dedi ki:

“Benim yüzümüñ çopurluğu, dedi, nasıl oldu biliyon mu, dedi, şimdi bize laf lazım,” dedi.

“Hee,” dedi.

“Deērmen dönsün,” dedi, deērmen hovut hovut dönüyo, neyse bu öğüdürken dedi ki:

“ Benim yüzümüñ çopurluğu, ben zamanında toklu⁵⁵ aldım, Urfa `ya gettim sattım, dedi, orda bi adam dedi ki,” dedi:

“Sen nerelisin?”

“Besniliyim.”

“Beni de götürmen mi,- ben de Besniliyim dedi,” dedi.

“Yaa gidek ne farhı var, dedi, tamam gidek,” dedi. O gettikten sona hancı dedi ki, dedi.

“Sen ne yaptın, bu herif Hindi⁵⁶, seni yolda ölürür, parañı alır gider,” dedi.

“Eyleyse gitmiyüm derim,” dedi.

Hindi gelinci bu gün gitmeyecān , yarın gidicām, dedi. Yanı savdı başından, yola çıktı, arhadan hindi hancıya sordu.

“Ne oldu adam?”

“Getti,” dedi.

⁵³ Sinirlenmek, kızmak.

⁵⁴ Yüzdeki benek veya lekeler verilen ad.

⁵⁵ Erkek koyun

⁵⁶ Besni bölgesindeki Termizek köyünde hırsızlık yapan, avare gezen kimselere Hindi denir.

Yallah deyip, hadımladı⁵⁷ , ha şura ha bura derken, gavuştu bu adam deveciye, dedi ki:

“Yav sen hanı, beni bekleyecādin?”

“Yav ne bilim, dedi, ben geliyodum ama aha böön gidim dedim,” dedi.

Neyse buñlar barabar gitmeye başladılar, büyük bir dağa geldiler, aha atının başını çekti.

“İn bree,” dedi.

“Niye,” dedi.

“Benim mısafır olacaān,” dedi.

“Yav, ben gediim,” dedi.

“İn,” dedi sertelerek.

İndirdi, indirdi, altını aldı içeri goydu, içeri girdi ki bir gız var, mağrada, mağraya böyük bir gayayı çekti, ağzını hapattı, içeri aldı bunu, bunu sandalyaya oturtturdu, şefteli almış şeānden, yidi, hüüt deyi üfürdü, suratına gömüldü, yidi, adamın eli golu bağliya sandalyada, bunlar bunu mağrada bir delik varmış, buradan bunu aşā atmışlar ölü kimi.

“Bir bahtım ki, bunlar şişi gızdırmış, dedi, yuhardan da aydınlıh geliyo, dedi, üç tene ölüyü de üst üste geçirttim, alt alta, dedi, daha da ses yohtu,” dedi.

O Hindi uyuz olursa gırh gün uyurmuş, Hindi uyuz olurmuş, uyumuş. Gız ayıhmış, demiş ki:

“Yiğit sen ölü müsün, sağ mısın, baña bi ses ver,” dedi.

Yav viriyim mi virmeyim mi, viri mi virmeyim mi, dedim ki virim hele.

“Saām,” dedi.

Hemen gız saçını şeyle etti, dedi.

“Saçımdan tut da, dedi, gayim⁵⁸ dut,” dedi.

Adam gızın saçından tuttu mu çekti çihattı. Adamın yarasını birez ilaçladılar, ilaç çoh orda, eyi oldu, eyi olduhtan sona, dedi.

“Hele şuñu bi sinayım,” dedi.

“Dur, dedi, bunun gılcı, şõrada asılı,” dedi.

Gılcı getirdi eliñe verdi, yallah deyip vurunca, dört metre gayaya geçti, gılınç. Bir daha vursa o Hindi galhar deyi gorhtu, gız golundan duttu adamı, şoraya çihattı, yük yeri meri var ya,(hanı döşekleri gorlar, yorgan neyin gırlar,

⁵⁷ Hızlı hızlı yürümek.

⁵⁸ Sağlam, kuvvetli.

duvarı oyup yaparlar) ora godu, ora goduhtan sona, gız bu adamı, öldüü, mārada galdı bunlar, maāranınhapısıñı itemiyolar, dediler, bir ay daha durah burada, neyse bunlar burada yallah yediler, içtiler eyce, guvvetlendiler bunlar, bi ay sona bunlar gayayı itinci dışarı çıhtılar pat deyi. Çıhınca at hey hey ,dedi, at hapınıñ önünde bekliyo, aha ağam buñlar ata bindiler, geldiler, benim bundan çopur oldum ağam, dedi.

“Tamam,” dedi.

Bunun ardından yüzü çopur olan, yüzü yanık olana dedi ki:

“Seniñ yüzün niye yanık ya,” dedi.

“Benim yüzümün yanıklı şeyle oldu, babamıñ bi ahrabası Atmalı köyü kimi bir yere gitti, dedi, orda evlendim ben, dedi, oraya gittim, dedi, bizi davet ettiler, dedi, ordan geri gelirken, dedim ki, dedi, bende heç gorhu morhu yoh, dedi, hava da buluttu, dedi, vahıdı bilemedik, geç çıhmışıh, hava da garanladı, dedi, yav nassı edek, nası edek, filan derken, şeyle bahtım, dedi, bi yerde ışıh yanıyo, yav şu ışıā gidek, köm⁵⁹ mü ne yav, hele bahah, dedi, gittim ki, dedi, bi adam, pala bıyık, dedi, hacı bilon mu ataşı yahmış, geçinin birinin götünden şışı sohmuş, iki tene de gaya goymuş, beyle gızartıyo, heç selamlarıñı da almamış, gızardıyo, ula dönsek getsek gorhtu der, hele oturah birez”

Oturullar bunlar, oturullar, oturduhtan sona, bu adam galhar, onlara heç yiyonuz mu demez,(beyle ha buñlar heç mısafir filan bilmezlermiş, bizde ayıp beyle şeyler) yir, āzīnı siler, bahar ki, Allah’tan, şap şap buñların eliñi bālar, avradı aha teslim aldı.

“Bii nasıl oldu yav, der, ben dana güreşiyodum, bu nasılmoldu yav, dedi oğlan. Ağā o zaman dek dedim ki,” dedi.

“Şu golumu çez, şu golumu çez, usul usul dedim,” dedi avrada.

Avrad da dedi ki, dedi:

“Uyarım hā dedi”, dedi.

“Hī tamam dedim,” dedi.

Hemen buñu ,dedi, hatırı bağladım, dedi, yüzüm yandı, dedi, ip de yandı, dedi, gopdu golum, dedi, avrad belki o seslenme demiştir, şu gılıçlan şunu kesim de ondan sona avradı uyarım dedim, dedi, avradı çektim, dedi, gılıçlan gafasını kestim, dedi,

⁵⁹ Kışın keçilerin yattığı yere verilen ad.

“Bii ,dedi, beylesi yiğide nassı gıyon,” dedi benim avrad.

“Cılp buñu da kestim, dedi, köyneklerini gana beledim, dedi, gılıcın ucuna dahdım geldim babasının yanına,” dedi,

“Aha gızıyın köynā dedim,” dedi.

“Ney,” dedi.

“Beyle beyle oldu dedim,” dedi.

“Eyi etmişñ, tamam çalın güçük gıza düğün olsun,” dedi,

“Aha beyle de bi düğün ettiler, aha benim yüzümde beyle oldu ağam,” dedi.

“Tamam ağam,” dedi.

Değermen de gavut gavut dönüyo, boşa dönüyo, o zaman ikimiz de haklıyh ağam, dediler, bunların ikisi de deārmançi, biri çopur olmuş biri yanlı olmuş.Aha bu matal beyle bitmiş.

Cuma ER

3.5.5. Dohdonuzlan Haciaslan

“_Kele neyi aññatah, hī deyin, şeyi aññatım mı Soğan Gabığını.

_Yoh ana, şey vardı ya Dohdoñuzla Haciaslan, onu aññat, şeyi sona aññadırsın bu güzel tama.

_Neyi gız?

_Hanı cadı bi deze vardı ya.

_Hī,şey ediyū herifini elinden alıyū ”,

Eyi o zaman ahani zamanında iki gardaş, iki gardaş varmış, biri Dohdonuz, biri Haciaslan, Doh Donuz zenginmiş, çoh zengin, hacı aslan da

fihara, yazzıh. Bi de iki bacı varmış, bi fiharaya Hacıaslan, biri zengine Doh Donuza varıyu. Buñların, bu fihara zenginin evine gidiyu ki mercimekli aş yiye, o da gediyu, oturuyu, önüne surfayı açacah maāl, eline gaşī alacah maāl⁶⁰, ondan sona, ondan sona bu diyu ki:

“Hatınım, ağam geliyu,” diyu.

Beslemeye örgetliyu şırfıntı, geri topluyu, gergi topluyu alıyu ha bah, geri topluyu alıyu he, ondan sona şey diyu, geri dönüyu, topladılar, aha geri açılıyu surfa, bi gaşī ağzıña değırecek maāl, ağzına değırecek maāl, diyu ki, şey diyu:

“Hatınım ağam geliyu,” diyu,

(*Hanan harap ola*⁶¹ ha, iki kere dediği ha, iki kere dedi, ondan sona diyu ki, şey diyu , hatın ağam geliyu, hatınım ağam geliyu, garere gele ağan beley ki, tanlalasıca⁶² , vallah şırfıntılar, fihara oluncu gardaşın da bahmaz, bacın da bahmaz) ağzına değırir değırmez hatınım ağam geliyu, tam üç kere, üç kere önüne açıyular, üç kere eyle diyular, üç kere eyle ediyuyolar, yidirmiyular mercimekli aşı, yidi mi yimedi mi, ondan sona geri dönüyu geliyu eve, diyu ki :

“Nere gettin hele avrad,” diyu.

“Bacımğile, bacımğile gittim ki, göynüm mercimekli aş istedi, bacımğile gittim ki bişirsin de yiyim deyi, zengin, diyu, bacım, zengin bacım, diyu, zengin bacım,” diyu.

Adam da bi yük odun getiriyu, satıyu, un alıyolar, bi kilo arpa alıyular eşşā, adam netsin, ne yapsın, derken derken bunun ağrısı dutuyu, kimse gelmiyu bunun yanına yazzıh, çığırıyu çığırıyu gelmiyular fihara deyin, diyu:

“Hamama gidim de, diyu, gidim yunum yıhanım da, diyu avrad, sen de benim bi evladımsın, gidiyu bu hamama gidiyu bu ūy, o pekiye⁶³ varıyu kimse yoh, o pekiye varıyu kimse yoh, medet Allah medet, diyu, geliyun mu anam,” diyu bu.

“Geliyum,” diyular Hakk tarafından.

“Medet Allāh medēt, diyu, geliyon mu,” diyu.

“Geliyūm bacım geliyum,” diyular.

⁶⁰ Zaman

⁶¹ Evin dağılsın, anlamında bir beddua.

⁶² Eskiden Allah’ın ismi Besni yöresinde Tanlı olarak zikredilmekteymiş, bu bedduanın anlamı da *Allah canını alsın* anlamına gelmektedir.

⁶³ Hamamdaki bölümlere verilen ad.

Ondan sona üç şeye varıyu, üçünde de eyle diyular yavrım, he eyle diyular, çihıyu geliyu bu hürü kızları, üç tene hürü gızı geliyu buna, yardım ediyular buna, doğa doğa doğuyu ki bi gız, diyu ki biri:

“Yunduhça, diyu, teşler⁶⁴ sinelene⁶⁵ altınlan gızım, diyu, ondan sona, güldükçe güller açıla deste deste, diyu he, yeridikçe çayır çimen diz barabar gaha,” diyu he.

Orda yunuyu, altını çihınlıyu⁶⁶ geliyu, orda yuyular, hemen altını çihınlayıp geliyu, geliyu bu eve geliyu, bu zenginiyu, zenginiyu, zenginiyu bu adam, ondan zengin oluyu, he ondan zengin oluyu, bu bacısı da biti⁶⁷ eşek bohu çihınlıyu, biti mercimek çihınlıyu ki bacıma gediym deyin, bacı geliyüki, gapının önünde bahıyu ki bacının evi nasıl, duvarın dibine hemen onları atıyu, diyu:

“Bacı ben geldim ama, gusura bahma, habarım yohtu, işte şeyle oldu da, şeyledi de beyledi de.”

“Ne zararı var, bacım, diyu, ne zararı var bacım,” diyu, eyle diyincik şey oluyu bu, oluyu gidıyu, diyu ki:

“Nasıl oldu bacım,” diyu.

“Bacım burada kimi çağırdımsa gelmediler,” diyu.

“Ben çığurdım mı baña gelirler,” diyu.

“Saña gelirler bacım, diyu, baña gelmediler,” diyu.

“Nettin ya bacım,” diyu.

“Hamama gettim, diyu, hamama gettim, diyu, üç pekiye gettim, diyu, yalvardım, diyu, dediler ki, diyu, geliyum anam geliyum, geliyum bacım geliyum dediler, diyu, geldiler şükür, diyu, beyle beyle oldu, diyu, beyle beyle, oldu,” diyu.

Deme gözün kör ola beleykim senin, ne diyon sen, saña dost mu ki diyon sen, safımış ya(seyirci etkisi), geri dönüyu, bu gız yetıyu, böyüyu, padişah oğlu buñu görüyu, görüyu bu gızı, padişah oğlu seyredıyu, bu yeridikçe çayır çimen galhıyu, güldükçe deste deste güller açılıyu, diyu ki:

“Ana get, diyu, bu gızı al,” diyu.

“Bii yavrım, bu gız fihara, bu nedeyin alım?”

⁶⁴ Bakırdan yapılmış büyük leğen.

⁶⁵ Ağına kadar dolmak.

⁶⁶ Büyük bir örtü ile herhangi bir şeyi sarmak, bohçalamak.

⁶⁷ Çok az anlamına gelmekle birlikte, halk arasındaki kullanımından hareketle bu kelimenin “bit” sözcüğünden geldiği aşikardır. Çünkü çok küçük olan nesnelerin benzetmesi yapılırken *bit kadar* deyiimi de sıkça kullanılmaktadır, çok küçük nesnelerin bite benzetilmesi dilin üretkenliğiyle de doğru orantılıdır.

“Ana fıhara olsun, benim göynüm düştü, diyu, ben alacam o gızı, diyu, gedin isteyin,” diyu padişah oğlu.

Gediyular istiyular bu gızı, gızı veriyular yavrım, ne bilsinler, bu gızı verdiler, acı yırağımış⁶⁸ evleri de, atınan matınan gediliyumuş, bu dezese diyu ki:

“Bacım, Amman ha kimseyi salma ha, ben gederim arhası sıra,” diyu.

“İyi bacım sen get, diyu, canı ala senin beleykim vallah,”

Geydiriyular, guşatıyular, ata bindiriyular bunu üy, bu gendi gızını da bindiriyu, ondan sona bunlar gediyular, bu diyu ki:

“Deze susadım,” diyu.

“Gözüyün birini çihart ver ki, diyu, saña bi damla su verem,” diyu, çihadiyu veriyu gözünün birini öy anam öy, ondan sona bi damla işek mi veriyosa ne veriyosa veriyu, veriyu, acı birez daha gediyu, gine susuyu, diyo ki:

“Deze, diyu, gene susadım,” diyu.

“Onu da çihart ver ki, diyu, gine saña bi damla verem,” diyu.

Onu da çihadiyu veriyu mu hatınlar, iki göz de getti, bunun oyumun⁶⁹ dibine oturturuyu bunu, gendi bu gızı soyuyo, geydiriyu, guşadiyu gızını, gendini, gendi gızını geydiriyu, goşuyu, ata goyuyo, gendinin de gızının da bah, yeridikçe çayır tikenleri diz barabar gahıyu, güldükçe eşeğin çavı sallanıyu buralarında, gendinin gızının, bunda gül bitiyu, bunda da eşek çavı⁷⁰ sallanıyu, ondan sona geydiriyu aparıyu, gediyu bu neyse, gediyu, o şey diyu ki, bilmiyu oğlan ne bilsin, eyle oldu sanıyo zaār⁷¹, yeridiynen çahır tikenler gahıyu, güldüynen de eşek çavı sallanıyu, (çükü daşşā sallanıyu ha garı gudurdu ha), ondan sona geri dönüyu, çav sallanıyu, diyu ki bu, gediyular bunlar, üy üy onu orda goydular oyumun dibinde, işte şey ediyu, bahıyu ki bi goca geliyu, odun ediyu, diyu ki:

“Bu kim eyle, gözün mü yoh ne, gızım gocayım,” diyu.

“Goca baba navar, diyu, itin köpēn olum, diyu, beni apar,” diyu.

“Gızım, diyu, benim garım var ki, diyu, ortalıñ şırfıntısı⁷², diyu, seni de govar beni de govar, diyu, ortalıñ şarmutası⁷³, diyu, nassı aparım seni,” diyu.

⁶⁸ Uzak

⁶⁹ Ağaç, diken demetlerinden yapılmış set, çit.

⁷⁰ Cinsel organ.

⁷¹ Herhalde

⁷² Fahişe

⁷³ Erkeklerle düşüp kalkan, kötü kadın

“Goca baba beni apar, diyu, seni de beslerim, beni de beslerim,” diyu. Ondan sona geri dönüyular, şeyler diyular ki, canını alasıcalar:

“Behey, herifin kör getiriyu,” diyolar.

“Canını ala senin, diyu, gendi sığdı da bu galdı, diyu, gendini de govarım onu da govarım, diyu, govarım,” diyu, bu diyu ki ana diyu:

“Navar, diyu, bi tas su, şurda gızdır da,” diyu.

“Bi bi, başıñı niye yuyuyon,” diyu.

“Başım yiğın⁷⁴ gidişiyu⁷⁵, diyu, navar ana bi tas olursa yeter,” diyu.

Bi tas hemen gızdırıyu, he halbuki gendine altın dolacah ha(burada bir seyirciye cevap veriyor), zorpitek, döğüşe döğüşe, heriflen her gün döğüşüyü, niye getirdin bu körü deyin, sen sığdın da bu mu galdı deyin, herif bi yük odun getirirmiş, bi gün satar un alırmış, bi gün satar arpa alırmış eşşāge, ondan sona getiriyu, bu bunu oturtturuyu, başına ahtardıynan, cığıl cığıl, teşt sineleniyu, bahıyu ki, diyu ki bah:

“Ana,” diyu.

“Bee canı ala, guru yerde de yihanmıyu, diyu, teşt istiyu benden, diyu, tanlı canıñ ala kör kız seni, diyu, āman Yarabbim tövbe, yarabbim tövbe, diyu, bu gız teştte yunacah, diyu, bi de benden teşt istiyu, diyu. Bi de bahıyu teşt dolū, dolū hē, bu sef de, gızıma da gurban, gocama da gurban, gızıma da gurban, deyin oynuyu bu, hemen galdır galdır, diyu, gızım artıh her gün yun,” diyu bu.

“Şindi garı ana ben saña beşey deyim, diyu, navar benim sözüümü dut,” diyu.

“Ne diyosañ gızım dutarım,” diyu, gülüyü bi deste gül açılıyu.

“Şurda padişah var ya, diyu, o padişān evine teze avrad aldı, diyu, ona aparırsın bu gülü, diyu, bi göze bi gül, bi göze bi deste gül dersin garı ana,” diyu. Gediyo avrad diyo ki:

“Bi deste güle bi göz, bi deste güle bi göz,” diyu.

“Gel gel gel, diyu o şırfıntı gız, al al,” diyu, veriyu.

“Bismillihirahmani rahim,” diyu gız,

Onu dahıyu, o gözü açılıyu. Acı iki üç gün aradan geçiyu, diyu ki:

“Garı ana, diyu, bi daha aparman mı,” diyu.

“Aparım, diyu, niye aparmayım,” diyu,

⁷⁴ Çok fazla

⁷⁵ Kaşınamak

Artı iki günde bir yıhaniyu altınlar sineleniyu, zenginidi, zenginidi goca, vallaha, ondan sona onu da aparıyu yavrım,
“Bi göze bi deste gül, bi göze bi deste gül,” diyu,

Onu da veriyu, onu da getiriyu, dahıyu, õy, yeridikçe çayır çimen çıhiyu, diz barabarı oluyu, güldükçe güller deste deste açılıyu, bu padişānçihıyu o zaman, seyrediyu bunu, seyrediyu, bu padişāh bi at dağıdıyu diyolar, padişāh şey olmuş atları dağıdıyu ki baharın gününe şey olsun, getirsin herkes, öleni ölsün, galanı da getirsinler, diyu.

“Gızım, diyu, padişān oğlu at dağıdıyu, alah mı,” diyu.

“Goca baba, diyu, ēn kötüsünü, yirinden gahmazını al da gel,” diyu, gendi güveniyu ya gendi gendine.

Gediyu, galmamış, bi tene kötü galmış, bi yandan iki adam galdırıyular getiriyular bunu, getiriyu artıh içeriye bağılyu bunu, yanı dönüyu yiyiyu, önünü dönüyu yiyu, oluyu ki şey oluyu, at, at oluyu, at iyleşiyu, kötüydü ya, çayır çimen dolu, yiyu, ondan sona, ondan sona diyu ki:

“Gızım atları toplayacahlarmış artı, diyu, öleni ölmüş galanı toplayacahlarmış artı,” diyu.

“Eyi goca baba, diyu gedyu, şu elimle verdiğim gözünü ala, diyu, şu elimle verdiğim de dizini ala, diyu, ben gelip de, diyu, deh demeyincik gaharsan, diyu, senin gözünü diziñi ala,” diyu, ata ata, ata söylüyu gız, geliyular diyular ki: *“Hele şu gocanın evinde de vardı bi tene atıntı⁷⁶, diyular, hele bahah,”* diyular,

Gocanın evindekine geliyolar ki tüyünden yağ damlıyu, pırıl pırıl ediyu tüyleri, padişān oğlu geliyu, bi memleket itiyu, bu at yirinden gımıldamıyu, he gımıldamıyu yirinden, gımıldamıyu bu at yirinden diyular ki, goca baba diyu ki:

“Bunu, diyu, besleyen gelip galdırmasa, diyu, gahmaz bu,” diyu.

“Kim besledi,” diyular.

“Bi kör yalañız, diyu, o bahtı,” diyu.

Padişān oğlu dudağını ısıriyu, dudağını ısıriyu, bu geliyu ki çayır çimen gahıyu, padişān oğlu seslenmiyu, heç seslenmiyu, ondan sona diyu ki, sahabında ne heyir gördüm kü sen ne heyir görüm, diyu, depıñnen vurdu mu yekiniyu⁷⁷ gahıyu at, yekiniyu gahıyu, gedyu bu eve, atı alıyu gedyu, gedyu varıyu, diyu vezirlerine diyu ki:

⁷⁶ İşe yaramayan atların dağlara bırakılanlarına verilen ad.

⁷⁷ Sıçramak.

“İki tene çamış gatr getirin, diyu, iki tene çamış gatr getirin, diyu, bi de gara çalı getirin, diyu, gara çalıyı getiriyu bağılyu şeylerin guyruğuna, anası ordaymış gızın, anasını da bağılyu, gızını da bağılyu, buñları, diyu, dağdan dağa, daşdan daşa, buñların üleşiñi getirecãñız bana,” diyu bu oğlan.

Gediyu Allahın emriyle istiyu bu gızı, gocadan, gocadan alıyu, getiriyu, alıyu bu gızı, buñu alıyu, daha sonra oğlum, hatınlar, yiyip içip mirazlarına yetiyular, yiyip içip mirazına yetiyu oğlum hadı baām. Ya işte o avrad kötü, şarmıta, aha da lağını buluyu en sonunda.

Fatma TEDİK

3.5.6. Muradına Nail Olmayan Dilber

Gurulmuş ki bu divan,
Görüle her derman,
Görülmedik iş yoh,
Onulmadık dert yoh,
Ahani dinneyin beni,
Belleyin her çareyi,
Aha bu matal size,
Tahın gulãñıza küpe.

Vahtıyla zamanında bir varmış bir yohmuş, bir fakır varmış, çuh fakırımış bu adam, bi gün neyse zaman gelmiş geçmiş, hanımı gebe olmuş, çüh fahirimiş, demiş ki gocasına:

“Ocah yoh, bucah yoh, navar, demiş, hamama, demiş, sen hamama külhana gidiyon, böön de, demiş, geceliñi bize al, demiş, kimseyi goymasın, gedim ben hamamda doğum yapım,” demiş.

Ama çoh, fakirlermiş, yazzlıh netsin garip, evde yoh, mecbur eyle ediyü, neyse hamamçının göynü olmuş, adama virmiş bu gece, hamamı açmışlar, içari girmişler, demişler ki:

“Ben burada oturim, gapı arasında, sen de içerde, demiş, dömunu yap, doğum yaptıhtan sona da gelim seni eve götüreyim,” demiş.

Neyse, gadın gelmiş ki ne gelsin, üç tene güzel, mahbud-u dilber göbek daşında oturuyo, biri goltūna girmiş, birisi güler yüznen almış, indirmişler, oturmuşlar, doğa doğa doğmuş ki bi gız, demiş ki arhadaşının birine:

“Ben dua edim de, sen amin de,” demiş.

“Ben de bi dua edi sen amin de,” demiş.

Öbür arhadaşı da demiş ki:

“Ben de bi dua edim sen bir amin de,” demiş.

Demiş ki:

“Cenab-ı Allah, yeridikçe, yeridikçe yollarıñda çayır çimen bitsin,” demiş.

O öbürü amin demiş. Öbürü de demiş ki:

“Yunduhça suların altınolsun,” demiş.

O da amin demiş, galmış bir arhadaşı. Öbürü de demiş ki:

“Güldükçe güller açılsın,” demiş.

Ona da amin demişler. Üç tene hörü gelmiş, dua ediyorlar, gadın bilmiyo, hamamda bir kimse var sanıyo, onlar gendine hizmet ediyö sanıyo, cennetten şey getiriyolar, sargı getiriyolar ipekten, giyiken getiriyolar, çocuā getiriyolar, çocuā geydiriyolar, ipēē sarıyolar, gundāa da gundahlıyolar, gocası beклиyo gapıda, gendini gönderi beклиyolar, gadın farhında olmuyo, Allah sizden razı olsun, diyo, dua ediyö, hamamıñ hapısını açıyolar, gendiler gidiyolar evleriñe, fakiler yatah yoh, o sargıya utanıyolar ellerine aldıhlarıynan, orda bi çapıt⁷⁸ minder varmış, üstüne goyuyolar bebē, bebē neyse goyduhtan sona, diyo ki gocasına:

“Çoh dua aldı bu çocuh, diyo, hele bi başıñı yıhayah,” diyo.

⁷⁸ Bez parçası

Başını yihiyolar, bu yihadıhları suyu da şeyle goyuyolar, çocün üzeriñi giydirincek bahıyolar ki hep sarı lira oldu.

“Ah ah işte gurtulduh fahirlikden,” diyolar.

Diyo ki garısına:

“Hanım, diyo, biz burada, diyo, ne gadek zengin olsah, diyo, fahir deyin adımızı anarlar, diyo. Biz başka memlekete gedek,” diyo, (Bi yerde adın çıhmayacah, eğer çıharsa heç şey olmaz, unutulmaz, onun için ya oarayı terk edecen, ya da öleceñ, yohsa heç mümkünü yoh, Allah göstermesin, insanların şeyinden, hainliğinden bu, halbuki insanın başına her şey gelir.)

Gidiyolar bir handa, mısafır oluyolar orda, hancıya diyolar ki:

“Bu memlekette ne gadek ileri gelen nacarı⁷⁹, ustası varsa, bi yer aldih, bize bi seray yapsınlar,” diyolar.

Neyse saraya başlıyolar, gözünü açıp yumaçana⁸⁰ bu ev bitiyö, bitiyö, cariyeler dutuyolar, altın çoh, gızı üç günde bi yihiyolar hep altın oluyo, şu gapının mihınaça altın çahıyolar, o gader ki zengin oluyolar. Sona gız işte on yaşadıhtan sona bir gün hapıların önünde de içme⁸¹ varmış, diyo ki:

“Anne, diyo, ben pınara gidicēm,” diyo.

“Gızım getme, diyo, olur ki düşer müşersin,” diyo.

Gedincik o burada galsın.

Bir padişah, bir memleketin padişahı, rüyada bi gızı getiriyolar, yatān üstüne oturtuyolar, güldükçe güller açıyo, yeridikçe çayır çimen bitiyö, üzüne su serpiyo altın oluyo, rüyada hā, sona ayıhtınan sararıp soluyo,

“Ben bu gızı hanı memlekette bullum ula” diyo.

Neyse ay geliyo yıl geçiyö, bir gün diyo ki:

“Gahın gedek, diyo, oturmıyan bu iş olmayacah,” diyo

Babasından bi telki⁸² altın alıyo, telkisin atına bağıyo, geliyo, şura senin bura benim derken bu gızın oldü memlekete geliyo. Atını punarda suvarıncı gabanı galdırıyo, o gız geldikçe çayır çimen bitiyö, *“İşte rüyada gördüm bu gız”* diyo. Gız beriye geliyo çeşmenin başına, geldiynen orda bi pençe su alıyo yüzüne atıyo. Yüzüne atıncıh bahıyo ki gız, yüzünden dökülenler tıpır tıpır hep altın.

“Ha buldum,” diyo.

⁷⁹ marangoz

⁸⁰ kapatana kadar

⁸¹ şıfalı su, pınar

⁸² heybe

O zaman bi beşey yapıyo, gız gülüyo, güldüynen iki yanānda iki deste gül açılıyo. Gülün bi destesini gendi alıyo, gızındahapısına bellik ⁸³ basıyo, babasınıñ evine, babası da ayrıh eyle zengin oluyo ki bi tene söyleniyo memlekette, oğlan gidiyo, “*Ben buldum bulacāmi*”, diyo, gidiyo memleketine, babası acele mektup yazıyo ki gızın babasıña

“*Allān emriyle benim oğluma gızıñı istiyom*”, diyo, diyo ki padişah mektupta:

“*Allān emrinden heç kimse kaçmaz, gader olursa verim,*” diyo.

Gızın da gönlü oluyo, neyse, cariyeleriynen beraber hizmetçileriynen barabar, barabar ayrıh neler neler, ceyizler meyizler oluyō. Buñu dezesi duyuyo, bu gızın gelin olacānı, o memlekete şura benim ora senin derken geliyo.

“*Gızı kimseye inanma,*” diyo.

“*Eyi bacım, diyo, bacım durdū yerde başgası niye getsin,*” diyo anası.

“*Başga gedenin de gerē de yoh, diyo, ben olduhtan sona,*” diyo.

Gızı da sahlıyo bi yere, arabaya binecek zamanı yollandı zaman da gızı da alıyo, gediyo, iki gün gala memlekete padişān, oğlunun memleketine edecek zaman, gece bunun, türlü täämler⁸⁴ anası goyduhtan sona gızına yidiriyo, gendi de tuzlu bi ekmek ediyo, bu gıza yidiriyo.

“*Aman deze susadım,*” diyo.

“*Gözünün biriñi baā ver ki, diyo, saā verem,*” diyo.

Onu yiyo, onu yidikten sona:

“*Amān deze bi bardah su ver,*” diyo.

“*O gözüyüñ de birini daha ver ki onu da saā verem,*” diyo.

Bi bardah su da veriyo, gece olduynan gızı, dere varımış o yoluñ başında, dereye yuvarlıyo, gızın gözü görmüyo, ayrıh⁸⁵ dünyada deze işte, gızı geydiriyu guşatıyo, gelinlini çıhardıyo, gendini bi çıplah köynenen dereye yuvarlıyo. Duvānı geydiriyu gıza, elbisesini geydiriyu, neyse iki gün oluyo gavişiyolar. Padişān oğlu gerdēē giriyo, yüzüñe bahıyo ki hiş⁸⁶ o yüz yoh! Güldürüyo ne gül açıyo, yeridii yirde ne çayır çimen bitiyu, yudū yirde ne altın oluyo. Nası olsun, nur mu var ki suratlarında, yazzıh o gız da dünya gözeli. Bunuñ üçünü de tecrübe ediyō, neyse bu oğlan, Azraillan günü geliyo geliyo geçiyo. İki ay olduhtan sona, o zamanın hökmünde de bu sağ kolunda orda, hamada hediye

⁸³ işaret, nişan

⁸⁴ yemek, yiyecek, yolluk

⁸⁵ artık

⁸⁶ hiç

vermişlermiş. *“Bu golunda olanaca ömürlü olcahsın, Hiş bi zaman ölmeyeceksin.”* demişler. O faāt⁸⁷ çihhtan sona da ölmüş. Onu da golundan alıyo dezesi, onu da alıyo getiriyu, neyse. Gözleri de yanında. Bir iki ay gettikten sona padişān oğlu içiñi çekiyu. Diyo ki:

“Beni gandırıyon sen, diyo, gülüyon niye güller açılmıyu,” diyo.

“Eē, diyo, o, senede bi gün, diyo. O, sen, senede bir gününe ras gelmişsin” diyo.

Bu padişāh, o inaniyu, amma inanmıyo. Neyse bu burada galsın. Bu derede, bi bahça kenarıymış ora da. Derede, bahçıvan geliyo ki bir mahbud-u dilber, iki gözü yoh, o, bahçanın kinarında ağılyo. Diyo ki:

“Gız, diyo, senin heç mi kimsen yoh?”

Diyo ki:

“Kimse yoh baba,” diyo.

Gözü görmüyo ya, gızı icabında orda, gucāna alıyo, götürür götürmez eviñe götürüyo.

“Sen sığdın da bu gız mı galdı,” diyo. Gadını çoh hayasızmış, (Allah insanı nefesine minnet ettirmeye, insanoğlu hep zengin sever, amma herkeş aynı bir)

“Heç gattıyen goymam, diyo, bu kör mü galdı, diyo, getirecek!”

Gız buña ağılyo, ağılarkene diyo ki:

“Baba, diyo gizli, anam görmesin, diyo, şeyle iki tas su gızdır da, diyo, şeyle saçımı darayım,” diyo.

Gız, hemencik adamcāz gızdırıyo getiriyu garısından gizli, başıñı dariyu, diyo ki:

“Baba, diyo, yarım saat gadar da suyuñu dökme hā, diyo, bekle,” diyo.

“Peki yavrım,” diyo adam.

Cenab-ı Allah ona o gadek muhabetini veriyo, gadına da o gader sevmesizlik veriyo. Yarım saat sona geliyo ki dökündü suyun hepsi altın olmuş.

“Oo gurbanların olam gızım yavrım, nerden geldin, yirden mi geldin, göğden mi geldin,” diyo.

Gadın sevmeye başlıyo, gadın bāārıña basıyo, fiharalarmış. Ayrık parayı goyacah yir bulamıyolar, neyse üç günde bi kere yuyu, üç günde bi kere yıhıyo gızı. Ayrık gız şey oldu, seviyo gızı. Neyse bir gün zamanında hoşuna geliyo gızı, gadın da çoh seviyo, güldüynen zeherinin gülü gül açıyo, diyo ki:

⁸⁷ o an, o sırada

“Baba, diyo, padişān serayınıñ önünden geçerken, yahınmış da, diyo, bir göze bi deste gül, bir göze bi deste gül, de, diyo, seni çığırırılar, diyo, sen, diyo, o hapının önünden gelip geçtikçe, diyo, bi göze bi deste bi gül, bi göze bi deste gül, gül de, diyo, o faāt seni çığırırılar, diyo. Çığırırılar vahit da de ki, diyo, bir deste güle bi göz, bi deste güle de bi göz, gözümüñ ikisini de saā viriler,” diyo.

Neyse, babası didiği kimi ediyö, amma gız yatsa yatacah sanıyolar, otursa uçacah sanıyolar, gızı gadın çoh seviyo ayrır! Altınları gördüynen seviyo! Neyse o günün hökmünde gız yeşidiyo⁸⁸, seneley gelecah ayrır o günün hökmünde, söz de yalan çihacah. Yalan çihmamah için Allah sahladı, bi deste güle bi göz, bi deste güle bi göz, hemen pencereden el ediyolar. Adama geliyo, diyo ki:

“Bağırma, diyo, göz yanımızda var, diyo, bir destesiñe bir göz, bi destesine bi göz,” diyo, onu da veriyo, getiriyolar buñu suya ıslıyolar, suya ıslıyolar, padişān oğlu görmüyo, neyse padişān oğlu geliyo, bi kahkaā galdırıyo, gülüyo, gülüyo, gülüyo:

“Bir başım geldi, diyo, beni gülerim açılacah böön,” diyo.

Padışān oğluna, burasıña beşeyler bağıyo, üstüne örtüyo, bi geliyo ki ne gelsin padişān oğlu! Evin içi gucah gucah gül. Bi deste birinden alıyo, bi deste birinden alıyo, bi deste birinden daha alıyo.

“Aha inanmıyodum, diyo, aha gülüm,” diyo.

Neyse inanıyo, inanmıyo padişān oğlu, inanmıyo. Bu padişān oğlu bi deste gülü alıyo, bi kere bunu gohluyū, “gohun geliyo bu gülde”, diyo, ağıyo. Neyse o, orada galsın, gelelim gıza. Diyo ki:

“Buba, diyo, vahit saat tama oldu, diyo, filancı gün ben ölcēm, diyo. Ben, diyo, bi gabir yaptır ki, diyo, bah altınlarım çoh, diyo, iki tene yapasın, gabirime, türbeme, başına, diyo, amma rüzgar gelip estikçe “muradına nail olmadı dilber” deyin seslenecek,” diyo.

Gız ölüyo o günün hökmünde, gıza türbe yaptırıyo, neler neler, neler neler uy, ne örtüler örtüyo, neler örtüyo, iki üş günde bi kere, adam geliyo, ağıyo, ağıyo, ağıyo!

“Cenab-ı Allah señi baā verdi de, tez aldı elimden,” diyo.

⁸⁸ duyak, işitmek

Goca ağlıyo, ağlayıncıh, bu her zaman bu rüzgar geldihçe muradına nail olmadı dilber deyi o ganat beyle ötüyu. Bir gün padişān ođlu ağlıyu, ava çıhyolar, ava çıhyo, ava çıhacah zaman mı çıhsın, bahıyu ki bi daān başında muraduna nail olmadıh deyi beşey sesleniyu, geliyo ki heç kimse yoh. İçinde bi gabir amma üstü açıh. Gapaā galdırıyu ki bi oğlan çocuū, gız ölmüştü amma göğüsleriñden süt geliyo, çocuh da emiyu. Ođlan güldüynen Allah vermiye, o gızın olduunu biliyu. Amma dirilme yoh. Çocuū orda çılbah çılbah alıyo, baārına basıyo, alıyo sereya getiriyu. Kadın diyu ki:

“Bu çocū nirde buldun,” diyu.

“Beyle beyle, diyo, bi yerde satılıncıh aldım. Amma bu çocūā hōrmet edeceksin, diyo, buñu edersen et yohsa burada yohsun,” diyo.

Anası da yanında, bu oğlunu otursa uçacah sanıyo, galhsa kaçacah sanıyo, neyse kadın sandıını, açmış mımış çocuh da sürünüyo, o da geliyo o çocuh sandıın yanına. Bu goluna bağladıhları pazıband⁸⁹ orda, oğlan ağlıyu, avcının içine sıhıyo, sıhıyo alt tarafında, ne gader ediyorlarsa avcını açamıyolar. Padişān ođlu dışarıda bahıyo ki bu oğlan ağlıyu. Geliyo baārına basıyo olmuyu sesi kesilmiyu, olmuyu kesilmiyu. Amma elinde pazıbanddan haberi yoh, padişān oğlunun, getiriyu diyo ki. Şeyle gabrin üstünü açıyo, goluna bahıyo ki golunun birinde o pazıbandın ölçüsünce bi damga var. O goluna bağlıyo, baāladıhtan sona Cenab-ı Allah, pıskıra pıskıra gız uyanıyo. Gız uyanıyo ki yanında bi oğlan çocuū. Padişān ođlu da yanında bahıyo! Diyo ki:

“Ey dilber, diyo, Muradına nail olmadıh deyin gapına yazdırmışsın, diyo. Ben seni yitirdim yitireli ne gecem gece ne gündüzüm gündüz,” diyo.

Diyo ki padişān oğluna:

“Bu benleñ, dezemi saldı anam, diyo, anamın habarı yoh, diyo, beni gözümü oyup da dereye yuvarladıdan , diyo, Cenab-ı Allah baā bi ihsan etti, diyo, bi ihtiyar geldi, beñi aldı evladı kimi, beni ohşadı evine götürdü, diyo, garısının da köynü olmadı, “Bu körü nirden buldun da getirdin” deyi, ağladım, diyo. Ağladım, ağladım, ağladım, diyo. Üç gün sona o babam olacā dedim ki, diyo, “Baba n’olur başım kirlenmiş , baa bi tas su ve dedim de, diyo, başıma döküm.”, dōktükten sona o altın olduhtan sona beni sevdiler, diyo. Üç günnen bi kere beni yudular, diyo. Kadın da beni çoh sevdi, sona beşey hoşuma geldi. Dedim ki, diyo,

⁸⁹ bileklik, künye

“ *Baba filan vahitta, başıma geleni söyledim babama , diyo. “ Baba iki gözümde onun yanında, sen bu bi deste gülü götürürsün, bi göze bi deste, gözümü verirler dedim.” diyo.*

Padışān oğlu bu işi kovuşturuydu.

“*Ondan sona bu gülü götürdüler, diyo, ne ittiyse itti seni gandırđı, diyo. O gülü gohľadīn zaman da , diyo, ana rahmine bu çocuū verdi baā, diyo. Bah seni görmedim, diyo, bu gülü gohľadıynan oldum, diyo. Ayım günüm ayrđh, ayrđh, diyo, o zamanın hökmünde Cenab-ı Allah’a dedim ki, diyo, “ Beni gullara rüsva itme, sen bunu baa gayibte verdin, beni gabre ver, dedim, diyo. Cenab-ı Allah duamı gabul etti, diyo, o günün o hökmünde de baba dedim, diyo, “ Baba türbemi yaptır, ağzıñı da açđh goy, hafta da bi kere gel, beni” dedim, diyo. O vesiyetimi duttu babam, diyo. Ondan sona geldi gitti, geldi gitii, diyo, sen de ava çıhtīn gün, diyo, buña isabet etmiş, diyo. O çocuğa, diyo, o adam hapā galdırıp bahmamış baā, özü baymamış⁹⁰, diyo, o çocuk, diyo, içinde göğsümü emmiş, yatmış, göğsümü emmiş uyumuş, diyo, sen, diyo, çocuk gelip pazıbandı goluma bağladıynan, diyo, uyandım, diyo, bahtım ki sensin, diyo, ben de o, senin rüyanda gördün kızım, diyo, sen dua ne yemin diyosan ederim, dedi, ben ben anamdan ne örnek doğduysam daā eyleyim,” dedi.*

Gızı baārıña bastı, çocuū da gucaña aldı, dedi ki:

“*Siftah gedip babamı görmeyincik, o bostancıyı, ben seninlen gedem,” dedi.*

O eve geldiler, geldiler ki ne gelsinler, goca ihtiyar olmuş, kadın ağılıya ağılıya gözleri kör olmuş, altınları sevip sevip oturuyolar amma gendi yoh.(Ya işte Allah istediynen herkeşin gönlüne muhabbeti de verir, yeter ki istesin) Gendi geliyo, elleriñi öpüyo, dualarıñ alıyo, diyo ki:

“*Baba, aney beyle beyle oldu, ben de biz zengin gızıydım, diyo, Cenab-ı Allah beyle, diyo, beñi padışān oğluña verdiler, diyo, dezemle yollarda beni, diyo, gözünü ver ki saā verem, gahtı utandım kimseye diyemedim, diyo, gözümüñ biriñi virdim, diyo duzlu duzlu yimekler etmiş benim için, diyo, onu verdiynen, alıā dayanamadım onu yedim, diyo, yine susadım, diyo, Amman deze, ayrđh geceniñ yarısıymış o faātda, diyo, gafile bi tarafta oturuyumuş, diyo, ondan sona beyle beyle, diyo. O gül, diyo, götürdün ya baba, diyo,satıncđh, diyo, gözümü vediler, diyo, aha, diyu, sonadan da pazıbandımı da golumdan aldıydı, o faāt, diyo, acelim*

⁹⁰ yüreği kaldırmamak, dayanamamak

filan gün yitecek, Allah amanatını alacak, diyo, ben de saā vesiyet ettim, diyo, türbem gapısıñı, muradına nail olmayan dilber diye yaz, dedim, diyo. Evet, diyo, babası da, işte o goca, yazdım, diyo, yazdım yavrım onu, diyo, şindi de padişān oğlu geldi, beni buldu, diyo, evimize gidiyuh ayrılı, diyo, ben de aha anamdan ne örnek doğduysam, diyo, padişān oğluñu görmedim, diyo, böön gördüm, diyo, bi de çocuımız olmuş gabirde” diyo.

Goca gucāna alıyo, ediyo, seviyo, halbu ki goca da padişān bahçacısıymış. *“Seni gellim her gün görürüm inşallah,”* diyo, bi bahçacılıhtan çıhmış ya, servete sahip ayrılı, ondan sona padişān oğlu getiriyo eviñe, eviñe getiriyo ki kız gapānı galdırıyo ki gözleri başı sağlamlaşmış. Gucānda da bi oğlan çocuğu, tanıyo össaat⁹¹, dezesi tanıyo, tanıdıynan diyo ki padişān oğlu:

“Sen, diyo, bunuñ dezesi miydin?”

“Evet,” diyo.

“Ee, diyo, bunuñ gözleriñi oyduñ da dereye yuvarladın,” diyo.

Seslenmiyu.

“Çamış gatıra razısın, diyo, yalın gılıca mı razısın,” diyo.

“Yalın gılıç seniñ boynunu kessin, diyo, çamış gatıra binerik, efil gezerik,” diyo.

Yine onu da kız goymuyu, affediyo,

“Dezemsin, diyo, onu ettirme,” diyo.

O dezesi hakkettiğini alıyo, ya Allah herkeşin layıñı veriyu. Nikānı üstünden alıyo, gendileriñi savıyo, hocalar geliyo, onun da nikānı gıyıyular, Allān emriylen alıyo, bi de ağla saābi oluyo, oturuyo. Aha size üç tene elma biri bana, biri size, biri de iyilere olsun.

Ayşe Şüküroğlu SOYLU

⁹¹ hemen, anında

3.5.7. Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olan Kız

(Buñu biliyoñuz mu, Hüsn-ü Yusuf'a Aşık Olanı, bu o)

Vahtıyla zamanında bi padişah varmış, bu padişān bi tek bi gızı varmış. Bi gün cariyeler oturuncuh gendi de pencerenin önünde otururkene yak⁹² işlermiş. İşlerkene bahıyo ki pencerenin önünde bi galabalık, bahıyo ki ordan ne geçsin. İki tene genç geçiyo, diyo ki:

“Arhadaş, diyo, bu garının gözleri, gaşları kime benzer,” diyo.

Diyo ki:

“Ah, diyo, bu yazma hüsn-ü musuda benzer,” diyo.

Bi de gara gaz yahalamışlar, atmışlar garın üstüñe.

“Bu pembeli kime benzer,” diyo.

Diyo ki:

“Bu gırmızılığı, diyo, Hüsn-ü Yusuf’un, diyo, yüzünün pemliine benzer,” diyo.

⁹² nakış, beyaz bez üzerine çizilen figürler

“Amma bu siyahlıh nirden geldi,” diyo.

“Bu siyah da, diyo, keclineñ, diyo, gözüyle yaşıña benzer,” diyo.

Gız eyle deyinci bir mahbud-u dilber, bana vuruldu, bi candan bi cana vuruluyu buña, cart diye ölüyo orda, cariyeler geliyo ki ne gelsin, sultan hanım bayılmış. Gülmekten, yimekten, içmekten kesiliyu bu, kimselere gonuşmuyu, saralıyu soluyu, padişân dünyede bi tek evladı oldü için, dünyede ne cerrehler galıyo, ne hekimler galıyo, buñu gelip sormadıh. Göstermedik galımıyo. Herkeşin hapisini çalıyolar, amma ne çare. Ayrıh bu bi tene galıyo. Bu da duyuyo ki, gelen dohtorlar buñu söyledikleriyen padişah bunu gazabet⁹³ ediyö. Ahıllıymış gendi de, diyo ki:

“Padişah, ben muayene etmezden evvel senden bi şey isterim,” diyo.

“Peki,” diyo.

Ayrıh gız sararıyo soluyu, ne yemek yiyo, gız samana dönüyo yazzıh. Padişah da buna çoh üzülüyo. Tabii düyada bi tek evladı oldü için. Diyo ki:

“Padişām, diyo, şindi seden bi ricam var, diyo, araya bi perde çekeceksin,” diyo.

“Peki, diyo, bundan golay bişey yoh ki,” diyo.

“Senden bi de guzu rica edecem,” diyo.

Perdenin arhasından kirpidi çalıyolar, kuzı bırahıyolar.

“Ah ne oldu yavrucūm,” diyo.

“Ben, diyo, Hüsn-ü Yusuf’a aşih oldum, bu derde düşdüm, diyo, saā n’oldu da bu ataş sırtrıña düşdü,” diyo.

“Duydun mu padişām, diyo. Bah geri gelecem,” diyo.

Ayrıh ağlıyo, sakalının arasından. Ağlıyo, ağlıyo, ağlıyo, ağlıyo... Neyse dohtor gidıyo, ayıhı diyo ki:

“Gız derdiñi söyle,” diyo.

Diyo ki: *“Baba söyledim tama, diyo, bu örnek yanıyosa benim içimde eyle yanıyo, diyo, senden inkarım yoh, amma senden de beşey ricam ediyom,”* diyo.

“Navar evladım di söyle, diyo, dünyada ayrıh benin ömrüm galmadı, diyo, bir demir sandıh yaptırırısın, diyo, içine kitlenecek,” diyo.

Neyse bu memlekete duyuruluyo, bu demir sandıh, neyse birisi geliyo, buñu yapıyo, anasının babasının eliñi öpüyo, cariyelerin gözlerinden öpüyo, sandiā giriyo, kitliyo.

⁹³ sorgulama, araştırma

“Ama senden büyük ricam beñi denize goyacañsın,” diyo.

Padişah gözünü yumuyo alıyo denize atıyo, az gidiyu uz gidiyu, dere depe düz gidiyu, altı ay bir güz gidiyu, gide gide gidiyu. Dağlar henüz canlı iken bi bahçanın kinerına, bahçacı sabanen gahıyo bahıyo ki ne bahsın, bi demir sandıh, beriye çekiyu, kitli mitli bi sandıh, anahtar deli de yoh heç, diyo ki:

“Bu kime layıh,” diyo.

O gararımca şey varmış,

“Bu sultana hanıma layıh, diyo, götürüm, diyo, mutfaāna gor, diyo, bu sandıh onu goyalar,” diyu.

Neyse götürüyu sandığı, bahçacı hörüyu teslim ediyu. Bu alıyo şeye goyuyo, mutfaā goyuyo, bir gün beş gün on gün bunun da adeti sultan hanımın, o yimekte birer gap, şey yabarmış, bahıyolar ki günde bi gap yimek yoh, cariyelere ayrıh gızıyu.

“Siz beni deli bellediniz, diyo, siz bu yemeē her gün, virmeyonuz, yohsa, aldirdi adama, diyo, siz, diyu, yiyoñuz,” diyo.

O yimiyu bu yimuyu, diyo, neyse, cariyeyñin birinin uyhusu gelmiyu, gırh gün mü oluyo ayrıh sandıh geleli mutfaā, ağlıyu yatmiyu, gecenin biri ikisi olduhtan sona, bahıyo ki, cariyeye, çın çın sandıhtan bi ses geliyu, gendi gendini sahlıyu, içinden çıhiyo ki bir mahbud-u dilber amma çıhmaya heç mecali yoh, bi gap yimeā uzanıyu alıyo, içine girecek zamanı gızın bir elinden dutuyo, diyo ki:

“İn misin cins misin, diyuo, neyin necisin, insanoğlu musun? Navar da bu gader, diyo, sen bizi gırh gün bu sıhıntıya verdin de, diyo, hanımımız bize dayah atıyo, diyo, açihça gelsen olmaz mıdı,” diyo.

Neyse diyo ki:

“Ben başıma geleñi dimem,” diyo.

“Eyleyse sahlama,” diyo.

Oturuyo cariyelen, sabahaçe oturuyolar. Sabah oluyo, sultan aşıā mutfaā geliyo, girincik diyo ki:

“Sultanım bah, diyo, sen bize mana buluyon, diyo, bah içinden bi mahbud-u dilber çıktı, içinde ağlıyo, diyo, yüzünü yününce⁹⁴ ağlıyo, diyo, şikayetin derdin ney, diyom, diyo, demiyu,” diyu.

⁹⁴ surat asmak

Sultan hanım buñu gördüynen boynuna sarılıyu, öpüyu, çoh da ciddiyediynen öpüyu, neyse oturuyu, bunu yiyu içiriyu, oturuyu, diyo ki:

“Gızı başıña ne geldi, söylesen,” diyo.

Diyo ki:

“Başıma ne geldi söylesem olur mu,” diyo.

Neyse başından başlıyu:

“Bi padişah gızıydım, beyle beyle iki deyyusa aşih oldum, diyo, pencerenin altında, diyo,” bahay ki benim dedim gibi dediler ki “ diyo” bunun beyazlı nirden dedi” diyo, dedi ki bu Hüsn-ü Yusuf’a benzer dedi, diyo, işte gaşının gözünün siyehlii tabii gara bi dat verirmiş. Kekli de ona benzer dedi, diyu. Eyleyken, diyo, görmeden aşih olmuşum, devrilmişim, diyu. Daha o ataş yanıyu, daha o ataş yanıyu, diyo, sonadan aciz galdıh, diyo, benim derdime derman bulamadıh, diyo, mektub yazdı babam, diyo, onun babası da padişâmış, diyo, mektup yazdı ki, diyo, “ cariyekeriynen gızım saā aşih olmuş, verecen”, dedi, diyo Mektup geldi ki garşıdan “ Saman kimi sararsa, kömür gibi gararsa, ben ağabeymiñ gızıña nişanlıyım, diyo, baā gendin de yoh onu alah dedi” , diyo. Ondan umudumu kestimlen, diyo, babama söylediynen, diyo, ben beni, diyo, demir sandıh yaptırdım, diyo, içine de, diyo, içini de gırh günlük ekmēmi goydum, diyo, gözümü yudum denize attım, diyo, son da sandıh buraya gelmiş, diyu, sizin de bahçacıñız beni buraya getirdi, işte ben oyum,” diyo.

“Ah yavrım, diyo, o benim Hüsn-ü Yusuf gardaşım, diyo, ondan golay beşeyu yoh, diyo, hele acı sabret, diyo. Gızı eyce geydiriyu, senede bi kere gelir adeti, diyo, gardaşım senede bi kere gelir, diyo, hele busef⁹⁵ gelsin de, diyu, o zaman ben diyacamı derim,” diyu.

Neyse sene tamam oluyu, geliyu, geliyu ki:

“Teze cariyeye gayfe getir,” diyu hanım.

İkram ediyu, bi candan bi cana vuruluyu, diyo ki Hüsn-ü Yusuf:

“Abla nerden aldın bu cariyeyi,” diyu.

İşte başından başlıyu, o da başından konuşuyu, gidiyu neyse, söz sohbet ediyolar, gidiyu, busef iki ayda bi kere geliyu, teze cariyeyi çağırıyu hanım, gayfe getir, çay getir, bu sef ayrılı ayrılmam, diyo, biliyo ki gıza aşih oldu.

⁹⁵ bu kez, bu sefer

“Gızım sen şey etme, diyo, sen galbiñi ferah tut, diyo, gayfe getirincik, diyu, onu Yusuf’a verincik, diyu, onu istüne dök,” diyu.

Gız gendinin dediği kimi, gayfeyi verincik, Hüsn-ü Yusuf’un üstüne döküyo. Döküncük.

“Gözüyün önüne bah,” diyu.

Başga etēni uzadıyo, gız yohıyu, gız yıhıyu

“Heç zararı yohtur,” diyu.

Artıh haftada bi kere geliyu, cariyenin görmeh için, geldi zamanda da teze cariyenin için geliyu. O gün bugün de “Hüsn-ü Yusuf geliyo” diyolar, ablası bir gat yatah hazırlıyu, bi gat yatah hazırlayıp gızı içiñe goyuyolar. Diyolar ki:

“Abla, diyo, sultan hanım, saldīm mühür de barmāñda,” diyo.

“Eliñi gözüyün üstüne goy, get,” diyu

Gız saālam,

“Cariyem nirde, cariyem nirde?”

“Ah yavrım heste oldu,” diyu.

“Bir sevap ben de görsem eyi olaz mı,” diyu.

“Eyi olur,” diyu.

Öne düşüyo, geliyo, gelip de, yüzüne yüzüne eyildinde Harunum nirde dediynen, mühürü gördüynen geri çekiyu, beri çekilincik ablası etēnden dutuyo, diyo ki:

“Hüsn-ü Yusuf, diyo, saā reva mı, diyo, beyle bi padişah gızı olup da, diyo, eşkinden denizlere atılmış, diyo, neler gelmiş başıña, diyu, sen bundan niden geri duruyon,” diyo. Diyo ki:

“Abla ben, diyo, ammimin⁹⁶ gızı, diyu, böñe sabaha, diyo, dünüm olacah, diyo, ben ne yüzle ammimin gızından dönerim de, diyo, ben bunu allım,” diyo.

Amma Cenab-ı Allah’a elini galdırıyu diyo ki:

“Şu benim rısgımın hepsini de şu Hüsn-ü Yusuf’um için ver,” diyu.

Cenab-ı Allah gabıl ediyu, o da yanıyu gız kimin, şaşırıyu, götürse olmaz götürmese olmayacah. Neyse bir gün beş gün altı gün, ayrıh tamam, düün guruluyu, gurulacah, diyo ki:

“Abla ben, diyo, hiç bi zaman dönüp arhama bahamıyom, diyu, bunu benlen barabar götürüm,” diyo.

“*Olur olur,*” diyu ablası.

Geliyo neyse, “Belpınar” kimi yere bi çadır guruyo, gızı da içine goyuyo. Sen burada bekle, diyo. Düün çalıyo, amma bu yanıyo, dutuşuyo, ne yiyiyu, ne içiyu, ayrıh ölüyo, neyse bi derviş baba geliyo, çadıra, geliyo diyo ki:

“*Be derviş baba, diyo, şu ne gadek altınım, zincirim varsa senin olsun, diyu, şu tacınlan üzerindeki elbiseyi baa verir misin,*” diyu.

Diyo ki:

“*Ah gızım verim,*” diyu.

Adam üstünde pardisini çıharıyo, tacını çıharıyo gıza veriyu, bu çadır saa hiba olsun, diyu. Aha bu altınlar da saā hiba olsun, diyu, veriyu neyse, amma oğlan gözü orda. Sandalyada oturuyu, gözü orda, bahıyo ki bi derviş çıhıyo ordan.

“*Derviş baba ne gördün ne görmedin orda,*” diyu.

“*Ah yavrım, diyu, gardaşım, diyu, gız saçını maçını topluyu, tacını içine goyuyo, erkek kimi ne ediyosa ediyu.*”

“*Ee ne gördün ne görmedin,*” diyu.

Tıraş oluyu yine diyuu ki “Ne gördün ne görmedin” , diyu

Ah sevan⁹⁷ serili gördüm

Gara çadır gurulu gördüm

İçinde bi mabud-u dilber

Ah yar vah yar ağlayı gördüm”

“*O yanın iki gözü kör ola,*” diyu ağlıyo, mendili gözüne basıyo, neyse tıraş oluyu, bitiyu, diyolar ki Hüsn-ü Yusuf’a:

“*Seni hamama götürerek*”.

“*Derviş Baba giderse giderim, gitmezse gitmem,*” diyu.

Ayrıh her şeyi Derviş Baba’ya atıyo, gahıyolar hamama götürüyular, ille de Derviş Baba da soyunsun, diyolar, diyo ki:

“*Benim hamamda haramım var, biz soyunmazlıh, diyu, aha senin hatrın için şorda oturum,*” diyu. Gendisi gız ya ondan soyunup dökünmüyo.

Yunmadan geliyo, yine “Derviş Baba ne gördün ne görmedin” bunu ezber ediyu āziña, neyse söz çoh, bu icabında, gelin gelecek, diyu ki:

“*Derviş gelirse , Derviş Baba, diyu, gelirse güveyi ollum, diyu, yohsa olmam,*” diyu.

⁹⁷ yere serilen örtü.

“Ee Derviş Baba diyular, onlar da yalvarıyu, Sen, diyu, bu gosgaca bi padişah oğlu, emriñe itaat edecen,” diyolar.

Diyo ki, peki, diyu, güveyi çıhardıyolar, diyo ki:

“Araya bi perde çekeceksin, diyu, Derviş Baba öte tarafta yatarsa ben gellim gelinin yanına, diyu, yoh yatmasa gelmem,” diyu.

Neyse dedikleri de oluyo, perde çekiular, geliyu, güvê⁹⁸ geliyu, perdeyi galdırıyu, yine diyu ki(gızın yüzüñe bahmıyo ha, ammisinin gızının) yine eğiliyu

“Derviş Baba ne gördün ne görmedin,” diyu.

“Ah, diya Ah sevan serili gördüm

Gara çadır gurulu gördüm

İçinde bi mabud-u dilber

Ah yar vah yar ağlayı gördüm, diyu. Ağlıyu, iki gözü kör ola ayıranın”, diyu.Neyse ayrık gice yarısı olacah vahit dalıyu, daldıynan Derviş Baba diyu ki:

“Beni unuttu,” diyu. Gahıyu gapı açılmış, bahça gapısı açılı, bahça gapısı açılmış, açıyü bahıyo ki bu serv-i revan, tacı başından çıhardıyu, belikleniyü⁹⁹ daha atıyu, ağacın dalına atıyu, iki eliñi boğazıña atıyu, orda asılıyu gız, diyo ki:

“Beñi unuttuñuz.”

Bu Hüsn-ü Yusuf uyhuya dalıyu, uyanıyu,

“Derviş Baba ne gördün ne görmedin, ses toh, Derviş Baba ne gördün ne görmedin,” ses yoh.

Hemen alel acele, işte bahça gapısı açılmış, gidıyu ki ne gitsin, gız soyunmuş bi bi mabud-u dilber, ölmüş, gızın beliklerinde asılı, gendi de hemen aha orda kekiliñi¹⁰⁰ atıyu, odalın biriñe de gendiñi asılıyu.. Bi bekliyu gız, iki bekliyu, üç bekliyu, gelen giden yoh, hemen duvāñı atıyu, bunlar nirde galdı diye gahıyu, gidıyu, bahıyo ki Derviş Baba yatānda yoh, gız arayım diyeneçe ne bahsın, bahıyo ki ağaçta iki tene mabud-u dilber, birisi nişanlısı Hüsn-ü Yusuf, biri de gız! Ölmüş! Eyle diyenecek gız ağlıyu, gız ağlayıncıh diyu ki, iki gögerçin geliyu, bi dala gonuyo,

“Ah, diyo, şu padişān gızının halına bah,” diyu.

O dilber gonuşuyolar, ayrık bunuñ başıña gelenin hepsini gonuşuyolar:

⁹⁸ damat

⁹⁹ parpazlanmak

¹⁰⁰ kakül

“Gosgoca bi padişān gızıydı, diyo, Hüsn-ü Yusuf’a aşih oldu, diyo, ışından yana yana gendini denize attı, diyu, demir sandıhlara girdi, diyu, en sonunda gendini asdı, diyu, amma bunun bi dermanı var,” diyu.

Şimdi bu gız n’olaydı, diyu, bu ammisinin gızından dolayı, gız dinniyo.

“Ah n’olaydı, diyu, biz uçtumuzlan iki tüy iki yarpah düşer, diyo, bunu alsa biri alsa, diyu, bir de sürse, diyu, bunları birer damla getirse yatırsa, diyu, bunlar pıst diye pıst diye uyanırlar,” diyu.

Gız da buña şükrediyo, gız buñları daldan indiriyu, getiriyu yataā, satan¹⁰¹ yatah serili, biriñi bi tarafa biriñi bi tarafa goyuyo, diyo ki:

“Hüsn-ü Yusuf un aşih oldü gader de varmış gız, diyu, benden gözelmış,” diyu.

Neyse havanı getiriyular cariyeler, eziyu, birer damla buñların ağzına damaladiyu, damladıncıh uyanıyolar. Gine Derviş Baba gelincik bahıyo ki, Derviş Baba yanındaki gız diyo ki:

“Bah bunlar saā helal, diyu, ben haramım,” diyu.

Gız da diyo ki:

“Sen haram olduhtan sona ben de haramım, diyu. İkimize de nikah gıysın, diyu, bacı kimi oturruh barabar,” diyu. Bu beni Hüsn-ü Yusuf alsın, diyu, eyii, diyu, cariyeye padişān gızıyla oturuyo, Allah buñnarı mutlu gılıyü, Allah isterse her şeyi yapar, gahıyolar, içiyolar, muradlarına eriyolar.

Ayşe Şüküroğlu SOYLU

3.5.8.Yedi Kağıt Arasında Bir Biber

Vahtıyla zamanında bir varmış bir yohmuş, bi bezirgan varmış, bezirganın da üç gızı varmış. Bir gün, gendi de şeymiş, o zamanın hökmünde bezirganmış. O zamanın hökmünde diyo ki, kızlarını çarıyo:

“Siz ne istersiniz, diyo, onu getireyim size,” diyo.

Böyük gızı diyo ki:

“Baba, diyo, gittin yerde, diyo, şöyle inciler altınlar, diyo, bize getir,” diyo.

Ortancıl¹⁰² da diyo ki:

“Baā da şuñu getir,” diyo.

Neyse güççük gızına, diyo, güççük gızına diyo ki:

“Sen ne istiyon,” diyo.

Güççük gızı da diyo ki:

¹⁰¹ zaten

¹⁰² ilk ile sonuncunun arasında olan

“Baba ben beşey diyemeyecem, diyo, ben hocama danışacam,” diyo.

“Eyi kızım eylese, diyo, git” diyo.

Hocasına gelip diyo ki:

“Hocam, diyo, babam bezirgan, diyo, gidecek, diyo, bizden şey istiyu, biz ne dirsek bize onu alacah, diyo, ben de beşey diyemedim, diyo, hocam bilir dedim,” diyu.

“Gızım, diyo, gettii yerde, diyu, orda yedi kaāt arasında bi biber var, diyu, saā onu alsın,” diyu.

Gız da geliyu diyo ki:

“Baba, diyu, hocam yedi kaāt arasında biber var, saā onu alsın dedi,” diyu.

“Gızım n’olacah, ondan ne çıhar, diya, altınlar iste, inciler iste,” diyu.

“Yoh baba, diyu, hocamın dediinden fazla diyemem,” diyu.

Neyse az gidiyu, uz gidiyu, bir ay üç ay gidiyu, üç gettikten sona o memlekete dahil oluyo. Memlekette, neyse, alışını verişini bitiriyu, o güççük gızın dedi hatiriñe geliyu, geliyo ki bi ihtiyar, tükende¹⁰³ oturuyu, diyo ki:

“Baba, diyu, yadi kaāt arasında bibert varmış, diyu, baā verebilir misin,” diyu.

O da diyu ki:

“Aha şu garşıdaki, diyo, tükancıya sor, diyo, bende yoh,” diyo.

Neyse o onun yüzüne bahıyu, o onun gözüne bahıyu, velhasıl kelam, neyse, orda kaç tükenci varsa, bunu diyolar, sonunda birisi diyo ki:

“Oğlum seni şaşırıyolar, diyu, bu senin istedin padişahda var, diyu. Sen gider padişahdan istersin,” diyu.

“ Peki,” diyu.

Neyse gapıya geliyu, seraya, seraya geldikten sona, seyislere diyo ki:

“Baña izin verir misiniz, diyu, padişān yanında bi müşkülüm var,” diyo.

Diyolar ki:

“İzin saā, diyolar, sen garip misin,” diyolar.

“ Evet ben bezirganım,” diyu.

Geliyo padişā selam veriyu, selamıñı aldıhtan sona diyo ki:

“Padişām, diyo, bi güççük kerimem var, diyo, gızım saā ne alım dedim, diyo, hocama danışım dedi, diyo, hocası da demiş ki, diyo, yedi kaāt arasında biber

¹⁰³ Dükkan, iş yeri.

var, onu saā getirsin demiş, diyo, ben de bilemiyum biberin ne oldūñu , diyu, sende varmış padişām, ” diyo.

Diyo ki:

“Sen bilmezliğe geldin amma, diyo, sen buñu bilerek gonuşsaydın senin başıñı kestirirdim, diyo bezirgana, sen n’oluyon ki, benim oğlumun adı yedi kaāt arasında biber, diyo, bi bezirgan gızı olup da benim oğlumu istiyu, ” diyo.

Neysel adam orda bıçah vursalar ganı çılmaz oluyo, amma gıza çoh niyetler veriyu, yola geliyu, geliyo, neysel, üç dört gün, garısı garşılıyu, diyo ki:

“Efendim neden beyle, diyo, galbin yıhıh , ” diyo.

Diyo ki gadına:

“Hanım yoh, diyo, gaç gün oturduktan sona diyo ki, şu gızın üzeriñi geydir, saçını dara, diyo, benim çoh sevdiğim bi ahbabım var, diyo, ona habar götürecem, ” diyo.

Gıza gendi götürüyo, gızın da habarı yoh, neysel az gidiyu, uz gidiyu, bu gızı alıyo götürüyo barabar, birabar götürdükten sona geliyo bi memlekete, diyo ki:

“Ben cariyeye satıyom, diyo, gendinin gızı oldūñu demiyo, bu gızı satın, ” diyo.

Gasebe¹⁰⁴ geldi, padişah başıñı kestirecā için satıyo, satıyo gızı, satıyo bu gızı, alan adam da o padişā satıyo, diyo ki padişān gızı:

“Deli oldu, diyo, bu ne cariyeye lazım oldu, diyo, lazım olursa satarım, ” diyo, adam onu satıyo, cariyeyi satıyo.

Bu gız bahıyo ki, ahıllıymış gız, babası gaveze¹⁰⁵ geldi gendiñi sattı, ağılyu ağılyu, neysel, geliyu Allāña şükrediyu oturuyu, bu cariyeler her gün bi yimek aparıyo¹⁰⁶, bi yimek götürüyo, götürdükten sona sıra gendine geliyo, sıra gendine geldikten sona diyo ki:

“Ne yapım, beñi öldürse de götürürüm, diyo, bu yimē, ” diyo.

Sinilerin¹⁰⁷ dolusu her türlü yimekler gonuluyo, yimek geldiynen, biy biy biy gızı gapıdan govuyo, gız oraya siniyi indiriyu, gidiyu, gidiyu, neysel, iki üç gün gettikten sona bu gız düşünüyo, cariyeleri sual ediyu.

“Bu sultan hanımın, diyu, eveli dili var mıydı?”

“Evet vardı, ” diyolar.

¹⁰⁴ Korktuğu için yanlış olan işler yapma.

¹⁰⁵ kötü düşünce

¹⁰⁶ götürmek

¹⁰⁷ büyük, geniş, bakırdan yapılmış tepsi

“Ya kaç sene oldu ya bunun dili lal olalı,” diyu.

“İşte bi sene oldu, diyolar, dili beyle lal oldu, heç birimizle gonuşmaz,” diyular.

“Sizi heç mi bastırmadı buraya,” diyo.

“Yoh,” diyolar.

Geliyo, gün geliyo devran dönüyo, sıra gine gendine geliyo, yimē gine gendi götürüyo, yimē götürüyo, götürüyo, yine işmar¹⁰⁸ ediyu.

“ Oraya indir de, oraya get, oraya indir de oraya get.”

“Senin gözünde gorum, diyo gız, yimē de buraya goyacam, ben de burada oturacam, diyo, ister beni öldür, diyo. Dilini niye lal ettin oturdun.”, diyo.

Gahıyo ki gızı boğa.

“Heç boğamazsın beni, diyo, ya bu dilini gonuşursun neden sebep olduysa, diyo, ya da babaña söylerim gider,” diyo.

Gız aha dili açılıyu, diyo ki:

“Navar baā beşey deme de, diyo, şindi sen barabar gelinle get, sen dışarıda, yoharda dur,” diyu.

“Peki, diyu, onu ederim,” diyu.

Aşaā ine ine iniyo ki ne insin ki, bu yohrada bahıyo, gırh haramların başı orda oturmuş, dört direēn üstüne bi bina yaptırmış, gız, gız aşih olmuş, gızı bend etmiş¹⁰⁹ yanına, Allah vermiye, gız aha lallik oluyo, gızı istiyolar.

“Gızın dili yoh,” diyo padişah.

Diyo ki:

“ Niye beyle gece galdın,” diyo.

“ Babam, diyo, bi teze carıye almış, o da yimē getirdi, geç gitti,” diyo.

Gız dinniyu orda, geç gitti de diyu, ben onun için gece galdım, diyo sultan hanım. Neyse yimēñi içmēñi yiyu orda, diyo ki:

“Uyhum geldi, diyu, diziñi uzat ki yatam,” diyo.

Gızın dizinde yatarmış, padişahın gızının, dizinde yatıncıh gız yoharı çıhiyu, orda yatah varmış, seriyu içiñe giriyu, yatıyo, sabah namazına gahıyo ki gız geliyo.

Diyo ki:

“Sırrımı kimseye deme, cariyelere.”

Diyo ki:

¹⁰⁸ Hürmet etmek, ağırlamak.

¹⁰⁹ esir etmek

“Ben onu öldürürüm, diyo, öldürtükten sona da sırrıñı kimseye demem, diyo, ben öldürürüm buñu,” diyo.

Gahıyo orda bi çaresine bahıyo.

“ Sen, diyu, sen yine dizini goy uyut, uyuttuhtan sona izarı¹¹⁰ başıña goy, dizini çek ki, diyo, başını tohmahla ezerim,” diyo.

Neyse öldürüyo, onu öldürüyo, sabah oluyo, cariyeler bahıyo ki bu gız gelmiyo.

“Gız öldürdü mü ola,” diyolar.

Açıyolar ki ne yapsınlar, ikisi bi yatahta yatıyo muşul muşul, uyandırıyorlar teze cariyeyi.

“ Ne ettinde beyle oldu,” diyolar.

“Ohudum, üfürdüm, Allah’a yalvardım, diyo, sabahaçek dilini açtı,” diyo.

Orayı da saviyo hapengi¹¹¹, ondan sona, müjdeler gidıyo padişaa, tek bi gızımıñ dünyada padişan evladı olarak, neyse bu ayrıhşanlanıyo o memlekette bu memlekete, filan memleketin padişaa bi cariyeye almıñ, dilsiz gızını dillendirmıñ, şanlanıyo bu, neyse yedi kaāt arasında biber, yedi sene olmuñ gaybolalı. Padişah bi haber salıyo ki bu padişah *“Bu teze aldın cariyeyi acele bize sal”* diyolar, *“ Benim oğlum gayboldu yeddi sene, diyo, gelip de bu oğlumu bulacah”* diyo. Gız ağlamaya başlıyo, amma bu dilsiz, bu gızı baarıña basıp yatıyo her gece. Diyo ki:

“Gızım, diyo padişah, dile dileñi ki diyu, verem dileñi,” diyo.

“Padişam, dilēm senin sağlın, diyu, ben dünyada nedecem malı mülkü, diyu, ben canıma bi sağlıh isterim, aha padişah beni istemiş, diyu, benim de başımı keser, diyu, yeddi sene olmuş oğlu gaybolalı, diyu, ben nirde bulacām, diyo. Nedek heyirlisi Allah’tan,” diyo.

“Heç galbini bozma,” diyo. Gızı altınnan, inciylen padişaa teslim ediyolar, ee bi oturuyo, iki oturuyo, dört oturuyo, bu gız, padişah ayrıh her gün perişan olmuñ, dünyada bi tek oğlu varmıñ. Hergün sahalıñdan aña ağlıyo. Diyolar ki:

“Cariye, teze cariyeye, diyolar, böön de sen, diyo, bulaşlıh mulaşlıh yıhamayacahsın, diyu, sıra saā geldi,” diyolar, öbür cariyeler.

“Peki ben yıhayım,” diyo.

Gabı yıhıyo

“Dökmıyeceksin ha,” diyolar cariyeye.

¹¹⁰ eskiden kadınların giydiği kara çarşaftan yapılmıñ giyecek

111

“Niye?”

“Padışaān teze avradının eşikliiñe gedip goyacaksın,” diyolar. Gidiyu goyuyo orda, bu gız ağlıyu, ağlıyu, ağlıyu neyse sebah oluyo. Diyo ki, bunda bi iş var, diyo. Neyse bu gapıya bi anahtar yaptırıyo gendi de her gün kitlemiş arhadan, o gün bu günde neyse unuduyo anahtar gendinde, gece yarısı olduynan anahtarı açıyu, açıyu ki avrad yirinde yoh. Bahıyo ki arıyu darıyu, arıyu darıyu, köşede bi minder. O minder şeyle almış bu tarafa goymuş, üstünde bi anahtar. O açılı goymuş harbe giden, açıyo ki ne açsın altınlar orda. Gız iniyu, iniyu, iniyu, iniyu. Elinde bi gamçı, bu oğlan lal olmuş, padişān oğlu, o demir direkte bağlı eli golu, bu dövüyo, dövüyo, dövüyo.

“Benimle olur musun?”

“Olmam, diyo, babama hıyanatlıh edemem, diyo, bir padişah oğlu olup da,” diyo, ayrılı üvez¹¹² kimi sesi geliyu, dövüyo, dövüdükten sona o gap suyunun içinde galan teneleri de ağzına sohuyo, geliyo, her gün beyle, her gün beyle, gız dayanamıyo ayrılı, bunun bunun sedasını duydumu. Diyo ki padişah, o zaman padişah tahtında tek başınaymış, yalnız oturyomuş, diyo ki:

“Padışām saā bi haber verecem,” diyo.

“Eee beni,” diyo.

“Teze cariyēñi bi yere salarsan, teze cariyē dediği de hanımı, öbürlerinden heç kimseye duyurmayacahsın,” diyo.

Amman, diyo, ayāna düşüyo, önüne düşüyo gızın.

“Gızım, diyo, oğlumu gördün mü ondan bi haber ver baā,” diyo.

“Oğlun sağ, diyo, heç, diyo, öldü ölmemiş, diyo, sağ, diyo, ama başgasını diyemiyecam,” diyo.

Neyse, sebanen oluyo, gız, teze cariyē “ Ben yalnız evde galırım” diyo. Sabanen ilan ediyo ki padişah:

“Yetti sene bu evde siz esassınız,” diyo cariyeler, anası da ağlıyo.

“ Ben yetti sene bi yere gitmedim ki gidem”, diyo.

“ Bahçaya inin, diyo, has bahçasına inin gezin,” diyo.

“ Yoh gezemem,” diyo anası.

Zata dünyada bi tek oğluymuş, dört tene de cariyesi varmış.

¹¹² sivri sineğe benzeyen, ondan daha küçük bir böcek

“Yavrım, o ağacın dibinde, seni yer mi çaldı, göğ mü çaldı,” ağlıyu ağacın altında, ağlıyu, ağlıyu. Ağlıyu, bi ağlıyo, iki ağlıyo ondan sona, diyo ki teze cariyeye:

“Nereye gızım,” diyo.

“Seraydan başga yire gitmeyecek,” diyo.

“Peki,” diyo. Dört tene adam geliyo, gızı bekliyo, iniyular merdivenden aşıa, iniyular, bahıyolar ki demir direkte bi çocuk, yedi yaşında galmış, bi deri bi gemik galmış, ağlıyu çocuk.

“Ah, diyo, evel gece gelirdin, şimdi günüz mü geliyon,” diyo. Aha oğlan ağlıyo, gız eliñe galem traş alıyo, o kendirlerin hepsiñi baştan başa kesıyo, gucãña alıyo, alıyo yuharı çıhartıyo, padişah bekliyo, padişah feryad edıyo, oğlanı ağam buldu ama ağlıyu sevinçten.

“Oğlum saã kim etti bu garetı¹¹³,” diyo.

Diyo ki: *“Baba kim edecek teze cariyen, diyo, teze aldın,”* diyo.

“Bu hakaretin neydi, günahın neydi yanı,” diyo.

İşte o zamanın hökmünde on yedi on sekiz yaşında varmış oğlan.

“Benimle olur musun dedi, diyo, ben de babama hıyanatlıh etmem dedim, diyo, bu da aldı içeriye, diyo, kilimnen indirdi, diyo, o yere bağladı, diyo, o zaman bu zaman, diyo, günde bi sıtıl¹¹⁴, gap suyu getirıyo, başımdan aşıa ahtarıyo, diyo, çalıyo çılbah gövdeme zopayı, diyo, çalıyo, diyo, kamçıyñen.”

“O gözlerim kör olaydı, görmez olaydım, diyo, padişah ağlıyo, ne yapah muradı beylemiş,” diyo. Neyse oğlanı getirıyo, gadın geliyo ki ne gelsin, padişan oğlu çıhmış, cariyenin gözüne bahıyo.

“Sonunu Allah bilir, diyo, sen mi öleceñ, diyo, ben mi ölecem,” diyo.

Haber geliyo ki çamış gatırı gırh gün aç goydular, sen çamış gatrıya mı razısın, kılıça mı razısın, diyolar.

“Çamış gatrıya, diyo, gılıç gendini goluna düşsün,” diyo.

Cariyenin, teze cariyenin, o iş daha kolay , diyolar, adamlar geliyo, bir gatrın guyrũña bağlıyolar, bir ayağını bi gatrın guyrũña bağlıyolar, biri aç biri susuz. O pınara çekiyo, o dağa çekiyo. Çekerken bir parçası aha bu gadek galyo, çamış parçalıyo, neyse ayrıh aydınlıaçıhıyolar, bir ay oturuyo iki ay oturuyo oğlan gendi gendine geliyo, oğlan geliştikten sona diyo ki:

¹¹³ kötülük

¹¹⁴ bakırdan yapılmış kova

“Gızım dile dilēni, dilēni verim,” diyo.

“ Benim dilēm senin sağlın, diyo, ben dünyada heç bişey istemiyum, diyo, başıña geleni gonuşuyo, ben bi bezirgan gızıydım, diyo, abalarım¹¹⁵ altınlar istedi, inciler istedi, diyo, bu memlekete gelmiş, diyo, hocam da yedi kaāt arasında biberi saā getirsin dedi, diyo, o zaman gaveze gelmişsin sen, babamın başıñı kestirtecekmişsin, neyse bilmezliğe saymışsın, diyo, babam da geldi gaveze geldiiñi söyledi, diyo, beñi cariye olarak sattı,” diyo, iki gözüñe iki mendil basıyo.

“O yedi kaāt arasında benim oğlum, diyo, işte bunu alacan sen, diyo, büyük söylemişim,” diyo. Hocalar geliyo, nikāni gıyıyo, Allah emriyle dünler dümbelekler oluyo, Cenab-ı Allah nikaā goyyu, büyük söylemiş padişah, padişah da, gelini oluyo, yedi kaat arasındaki bibere varmış gız, mırazları gendilere nasibolmuş ayrıh.

Ayşe Şüküroğlu SOYLU

3.5.9. Alına Yazılan Yazı Bozulmaz*

Vakti zamanında Zindacıh denilen bir ülkenin bir padişahı varmış. Padişah veziriñe demiş ki:

“Vezirim, şu bizim atları getirt ki seninle seyahata çıhalım,” demiş.

Vezir ahıra gedip padişahla kendini bindiği atları almış gelmiş, padişah da heybesiñi altınla doldurmuş. Sonra bunlar, ikisi atlarıña binmişler, yollarına revan¹¹⁶ olmuşlar. On, on beş gün yol yürüdükten sonra yollarının geçtiği yerde bir bahçeye rastgelmişler. Bu baheçenin ortasında bir havuz varmış. Havuzun yanına getmişler ki ne getsinler. İçinde bir çıplah adam, adamın kağıtlara bir çok yazı yazıp havuza attđını görmüşler. Neyse padişahla vezir bu herife selam vermişler. Adam da selamlarını almış. Padişah demiş ki:

¹¹⁵ abla

* Bu masal Salih San'ın ilk bakısını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır.

¹¹⁶ yola çıkmak

“Bre hemşeri, niçin beyle kağıtlara yazı yazıp suya atıyon,” diye adama sormuş.

O adam da:

“Benim yazdığım bu yazılar, herhangi bi çocuğun ana rahmine düştü andan itibaren ölüncüyedek başına ne gelecek, kimin kızı kiminnen evlenecek, veyahut heç evlenmeden başına bi iş mi gelecek, ölecek mi gibi alın yazılarıdır, diye cevap vermiş. Yazdım bu yazıları da suya atıyom ki yazdım bu yazılar heç bi zaman bozulmasın,” demiş.

Bu adamın beyle konuşması padişân zoruna getmiş. Hiddetlenmiş padişah, sinirlenerek demiş ki bu herife:

“Öylese benim kızı Zöhre’yi kime, kimin oğluna yazdın,” demiş.

Herif kaātları eyce gariştirmiş, aramış taramış, alem etmiş gullem etmiş¹¹⁷, en sonunda bi kaāt çıhartmış. Demiş ki:

“Senin kızın Zöhre’yi Urfan köyünde Çoban Ahmed deyi bi herif var, onun bi tene oğlu Veysel var, gızını buña, Veysel’e yazdım, demiş. O çocuh da ya doğdu ya da doğacak,” demiş.

Padişah veziriñe:

“Vezirim,” diye seslenmiş, vezir de:

“Padişām,” demiş.

Padişah demiş ki:

“Ben bu yazıyı bozarım,” demiş,

Hemen atlarıña binmişler, herifin oldū yerden uzaklaşmışlar. Yolda vezir padişā demiş ki:

“Padişām sen bu yazıyı bozaman,” demiş.

Buñlar epey zaman yol yeridikten sona sorup soruşturmışlar geçtikleri her yerde, beyle sora sora en sonunda bu Urfan köyüne gelmişler. Padişah bi köylüye hemencecik soruvermiş.

“Çoban Ahmed’ in evi nerede,” diye sormuş.

Köylü de buñlarla beraber gedip Çoban Ahmed’in eviñi göstertmiş, hemencecik bu Çobanı çaärtmişler, Çoban Ahmed’ i dışarı çağırtmışlar, neyse ağam Ahmed de gelmiş, gelmiş ki ne gelsin iki tene tanımadı herif atlı matlı, geyimli guşamlı herifler, neyse Ahmed gelip ikisinin atıñın başından tutarak, bunlara demiş ki:

¹¹⁷ Ne yapıp etmek.

“Nerden gelip nereye gidiyoñuz,” demiş.

Padişah da buna garşı demiş ki:

“Bu gün size mihmanih¹¹⁸,” demiş.

Neysel ağam bunlar atlarından inmişler, Çoban Ahmed’in eviñe girmişler. Ahmed de bunların atıñı avlusundaki bi ağaca bağlamış, sona bunların yanına gelmiş. Çoban Ahmed de çoh fahırmış fihara, onun için heç mi heç şeyle datlı bi sergisi¹¹⁹ yohmuş, yalanız, eviñde bulunan kötü bi kilimi varmış. Buñu getirmiş, bu kötü kilimi, bi yere serip padişahla veziriñi oraya çöktürtmüş¹²⁰. Çoban Ahmed bunların yanında eyle fazla oturmuyomuş, arada bir içeri girip çıhiyomuş, padişah merakla sormuş:

“Ahmed, ne çoh girip çıhiyon, bizi meraklanma, gel de yanımızda otur, iki hanek¹²¹ edek,” demiş padişah.

Çoban Ahmed de:

“Köleñiz olsun padişahım, padişah kendini tanıtmuş, bizim bi oğlan çocūmuz oldu da onun için girip çıhiyom,” demiş.

Sonra padişah Ahmed’e sormuş:

“Oğluyun adı ne,” diye sormuş.

O da demiş ki:

“Veysel,” demiş Ahmed, fahat Ahmed’in heş bi şeyden habarı yoh.

Padişah demiş ki:

“Çocūñuzu getirin de bi bahah,” demiş.

Ahmed içeri gedip çağayı¹²² getirmiş, padişān yanına getirmiş, getirmiş ki ne getirsin, yavrucah eyle datlıymış ki sanki Allah gendi eliylen özenmiş de yaratmış. Gören gözler görmez olur, görmeyen gözler de pişmanlıhdan figan feryad eylemiş. Yanı eyleme datlımış yavrucah. Padişah çocūa bahtıhtan sona demiş ki Ahmed’e:

“Bu çocū baā ver, size bi heybe altın vereyim,” demiş.

Çoban Ahmed demiş ki:

“Peki verelim,” demiş.

¹¹⁸ misafir

¹¹⁹ yere serilen halı tipi örtü

¹²⁰ oturmak

¹²¹ sohbet, muhabbet

¹²² bebek, küçük çocuk

Bunun üzerine padişah veziriñe işaret etmiş, vezir hemen getmiş bi heybe altını getirmiş, şarıldanah evin orta yirine boşaltmış. Neyse Ahmed'e altını verdikten sona Padişah çağayı almış, vezirle barabar atlarına binmişler, oradan ayrılmışlar. Onlar gettikten sona Çoban Ahmed avradının¹²³ yanına varmış. Fihara avradın yürenē ayan olmuş¹²⁴ harhal ki, demiş ki Amed'i görüncene:

"Hanı çocū nettin," demiş.

Çoban Ahmed:

"Çocū buraya gelenler, gelen misafirlar vardı, hanı geldiydiler ya, onlar alıp götürdüler, yerine bi heybe altın hediye ettiler," demiş.

Karının yürē acımış ama neylesin fihara, elden ne gelir, ancah gocasına garşı gönü girilmiş. Aradan günler geçmiş eylemiş, Çoban Ahmed bu paraylan üst üste üç katlı goca bi konah yaptırmış, padişah kimin, ondan sona da bu konā daşınmış. Herif bu konā yaptırınca bütün millet bu çobana, ağa demeye başlamış. Ee bizim Çoban Ahmed olmuş Ahmed Ağa. Hele bunlar burada galsın biz geçek padişahla vezire. Bunlar epey yol gettikten sona bir kayalık yere revan olmuşlar. Padişah vezirine demiş ki:

"Ula vezir, demiş, ben bu yazılan yazıyı bozamam mı," demiş.

Vezir de:

"Bozaman padişām," demiş.

Padişah hiddetlenmiş vezire, işine gelmiyo padişān, amma vezir de hep doğruyu söylemiş, eyle yağcı mağcı dēlmiş. Demiş ki vezire:

"Ver şu bıçaāşordan, şu çağayı boğazlıyam," demiş.

Vezir padişā demiş ki:

"Padişām bu çocū boğazlamadan bi şey çıhmaz, sonra katil olursun, gel bu çocuğu buraya goyalım, barı katil olmaktan kurtul. Çocuh nasıl olsa açlıhtan kendi kendine de ölür," demiş.

Padişah vezirin sözlerini doğru bulmuş, neyse bunlar çağayı orda, dağın başında biçare bırakıp getmişler. Çocuh tek başına bu dağın başında, bi başına galmış. Ağlıyu sızlıyu fihara yavrucah, ne duyan var ne işiden. Bu meyanda Urfan köyünün davarları hep bu dağda otlarmış. Neyse beyle gene bi sürü otlarken bu sürünün içinde bi gara bi koyun bu çağayı görmüş. Allah' tan zār¹²⁵, gelmiş bu

¹²³ eş, hanım

¹²⁴ hissetmek, tahmin etmek

¹²⁵ herhalde anlamında bir edat

kara goyun çağayı emzirmeye başlamış. Adet edinmiş koyun, bu çağayı her gün emzirmeye başlamış. Bu kara koyunun sahabı çobanı yanına çağarmış, demiş ki: *“Bu koyunun sütüne n’oluyo yav, yoksa sen mi sağıyon,”* deyip çobana basmış firçayı.

Bişeyden habarı olmayan çoban şaşmış galmış netsin fihara. Demiş ki: *“Senin bu koyun her gün sürüden ayrılıp bi yere gidiyo”* demiş.

Yine davarları aynı yere götürmüş çoban, biraz sona bahmış ki bu mübarek, hayvan başıñı eğmiş, ağır ağır o eski tarafa gediyo. Çoban da bunu takip etmiş. Koyunun bi çağayı emzirdiğini görmüş, gören gözleri şaş galmış fiharanın. Neyse ahşam olmuş, çoban almış bu koyunu, sahabının yanına getirmiş, çocū da getirmiş, çağayı koyunun sahabı karıya teslim etmiş. Aha demiş sütünü içen aha bu çocuh demiş. Garı da köyün bütün evlerini dolanmış ki belkim çağayı tanıyan olur deyin. Neyse, bu arada Ahmed Ağa’ nın avradına da göstermiş, hanı çoban ağa olduydu ya, garı da çağasını tanımış, ana bu fihara heç tanımaz mı. Neyse bu fihara avrad sevinçten ne edecēni bilememiş. Dualar etmiş Allah’a. Ahmed Ağanın garısı bu çocuğu gözünün nuru kimi elinin üstünde tutmuş, yememiş yedirmiş, geymemiş geydirmiş, içmemiş içirmiş, her bi şeyini ona adanmış fihara. Beylecenek oğlan böyümüş, serpilmiş sankim aslan parçası olmuş, göreni gendine hayran bırakacak bi dona girmiş. Sanki Yusuf peygamber kimin olmuş. Neyse bu oğlan on iki yaşına varmış. *Neyse biz bu oğlanı burda bırakah gelek bu padişahla vezire.* Bunlar başka yerleri dolaştıktan sona da gene dönüp dolaşıp Urfan köyüne revan olmuşlar. Köyün orta yirinde goca bi gonah görmüşler. Padişah bi köylüye demiş ki:

“Çoban Ahmed’in evi nirde,” diye sormuşlar.

Köylü de demiş ki:

“Amman haā, Ahmed Ağaya ne diyonuz siz eyle, demiş, çoban dediğiniz herifin evi aha şo konahtır, demiş, şinci o adama Ahmed Ağa dirler, demiş, Çoban Ahmed dirseñiz bahın sizi zındana attırır ha,” demiş.

Neyse bunları almış, önlerine düşmüş, getirmiş konağın önüne. Kapıyı döğmüşler, sonama dışarı on on beş yaşlarında deliganlı aslan kimi, bi yiğit yavrısı çılmış. Demiş ki onlara:

“Buyrun,” demiş.

Hemen padişahla vezir atlarında inmişler, yuharı çılmışlar, bi odaya oturmuşlar, hasbihal¹²⁶ etmişler, padişah oğlana sormuş:

“Delikanlı adın ne,” demiş. Çocuk da:

“Veysel,” demiş.

Padişah donmuş galmış, ağzının içinde bi dili var sanki onu yutmuş da sesi soluğu kesilmiş. Şaşmış galmış bu işe hemen çocün babasına seslenmiş. Ahmed Ağayla da görüşmüş amma heç belli etmemiş çocuğu tanıdığını. Bunlar yemeklerini yemişle içmeklerini içmişler, gayfelerini içmişler, gonuşmuşlar, dertleşmişler. Padişah kendi kendine düşünmüş, demiş ki Ahmed Ağa’ya:

“Ahmed Ağa,” demiş.

“Buyur efendim,” demiş.

“Bah biz nice yıldır memleketimize varamadıh, herkeş bizi şindiyeçe hep merah filan etmişlerdir, biz daha da gedemeyecek herhal işimizi çoh, biz bi name, mektup yazah da senin oğlun acı bunu navar bizim memleketimize, Zidancığa yetiştirsin,” demiş.

“Peki, demiş Ahmed Ağa neylesin beşeyden habarı yoh.”

Neysel ağam bu padişah yazmaya başlamış mektubu, yazmış eylemiş, hapatmış, çocuğa vermiş. Çocuh da almış cebine goymuş. Veysel atına binmiş, dutmuş Zindancih’in yolunu, az gitmiş uz gitmiş, dere depe düz gitmiş, bir arpa boyu yol gitmiş, altı ay bi güz gitmiş, sormuş soruşturmuş, neysel vara vara varmış bu Zindancih denilen padişân memleketime. Hemen garşılaştı ilk köylüye demiş ki:

“Sizin padişân evi nirde,” diye sual etmiş.

Köylü de buna göstertmiş serayı. Gele gele gelmiş ki çayır çimen içre bir cennet. Güller nar kimi goca goca, misk-i amber kimi gohuyo her yan. Sular gürül gürül çağlıyo, guşlar bildir bildir ötüşüyo, sanki cennetten bi köşe padişân serayı. Neysel Veysel attan enmiş, her datlıya, bu garip de yorgun o gadek yol getmiş, neysel çayırların içine uzanmış bu fihara. O meyenda bu padişân gızı da, Zöhre, bunu izlermiş. Meğer Zöhre hep rüyasında bu oğlanı hep görürümüş. Beyaz sahalı

¹²⁶ sohbet, dertleşmek

bi Hızır kimi bi adam bunun elinden hep dutup Zöhre'nin elinin üstüne gormuş. Zöhre bu rüyayı hep görürmüş. İşte o meyanda Veyseli görüncük hemencecik çıharmış o oldūñu. Neyse Zöhre odasından aşşā inmiş, bu oğlanın yanına varmış. Varmış ki ne varsın, ne rüyasındaki kimi, ne başka bi şey kimi. Rüyasındaki oğlan amma ondan çoh güzel. Heç ellememiş, yanı uyandırmamış oğlanı, onu kim oldūñu merak etmiş, neyse ceplerini aramaya başlamış. Bahmış ki kâāt var, neyse almış buñu ohumaya başlamış. Ohuma neyin biliyomuş, padişah gızı ya. Neyse bu mektubu açmış ohumaya başlamış. Ohusun ki ne ohusun. Mektubda yazıyomuş ki “ Bu mektubu getiren Veysel hemen idamedilsin, gözünün yaşıña bahılmasın” deyi yazıyomuş. Neyse gız geri goymuş kağıdı yerine hemen odasına çihmiş. O meyanda serayın bekçileri gelmişler. Demişler ki:

“Ula burada ne yatıyon, bura yorgun it yatā mı, gah la buradan,” demişler.

Neyse Veysel uyanmış, uyanmış ki ne uyansın hep beyle goca goca, zebellah kimi herifler, neyse Veysel cebinden mektubu çıharmış, bunlara vermiş. Bekçiler mektubu ohuduhtan sona demişler ki Veysel'e:

“Sen kimsin,” demişler.

O da demiş ki fihara, ne bilsin:

“Ben Urfan köyünden Ahmed Ağa'nın oğluyum, padişāñız bize misafir geldi, aha bu mektubu yazdı, benimle buraya yolladı,” demiş.

Hemen bekçiler, oğlan deyincik oğlanı hemen geri bırahmışlar, amma bırahmışlar fahat Hızır kimin o adam vardı ya, Zöhre'nin rüyasında gördüü, hemen bu o vezirin donuna girmiş, atlan yetişmiş oraya.

“Bırahın oğlanı demiş, padişah fikrini değıştirdi, bi yanlılıh oldu, geri bırahın çocuğı demiş. Padişān emri, hemen Zöhre ile bu oğlanı everin, aha da gendi de gelecek,” demiş.

Neyse ağam bunlar bunu vezir sanmışlar, dediklerinin hepsini yerine getirmişler, vezir ya, onun sözü padişah sözü kimi. Neyse askerler özür dilemişler, hemen düğün dernek gürmüşlar, bunları evermişlēr. Neyse oğlanla gız gerdeğe girmişler, mırazlarına varmışlar, **bunlar beyleyken biz gelek bu padişahlan vezire.** Bunlar oğlan gedincik hemen ordan yola goyulmuşlar. Zindancık yolunu tutmuşlar. Neyse bunlar gele gele gelmişler ki ne gelsinler. Padişah geldiynen hemen bekçinin birine demiş ki:

“Hanı buraya gönderdiğim Veysel’in kellesini nereye astıñız, demiş. Onun kafasını gopardınız mı,” demiş.

Bekçi sanki lal olmuş birden demiş ki:

“Padişām biz asacahtıh amma o meyanda veziriñiz geldi, dedi ki padişah Veysel’i geri affetti, Veyselle Zöhre’yi hemen everin dedi, demiş, biz de vezirinizdi, bizim böyümüz diye onu dinnedik,” Zöhre sultanla everdik.

Padişah şaşa galmış:

“La oğlum sen delirdin mi, vezir hep benlen barabardı, aha bu vezir deel mi,” deyi tekrar sormuş bekçiye.

Bekçi de:

“Hee, demiş, aha bu vezir- i azamdı demiş.”

Vezir ahıllı oldü için hemen anlamış, padişah demiş ki vezirine:

“Vezirim yazılan yazı bozulmazmış, ama biz de bi delilik ettik, bi eşeklik ettik” deyi hayıflanmış padişah.

“Padişām ben saña yazılan yazı bozulmaz demedi miydim, bah görüyon ya ne senin gücün yeter, ne benim,” demiş.

O meyanda bunlar beyle gonuşurken Veysel gelmiş yanlarıña, hemen padişahlan vezirin elini öpmüş, sarılmış, padişah bundan sona Veysel’i çoh ama çoh sevmiş, bağına basmış, Allah’a dua etmiş, şükretmiş, Veysel’e tacını tahtını, mülkünü her şeyini vermiş, onu yerine padişah kılmış, Zöhre de aslan kimi bi torun vermiş, padişah torununu sevip oturmuş, Veysel ile Zöhre de çoh mesut olmuşlar. Onlar ermiş mirazlarına biz çihah kerevetlerine.

Hayri ATAŞ

3.5.10. Bakımcı Masalı *

Vakti zamanında fakir bi garı guca varmış. Bunlar fakirlikten aciz olmuşlar, bir gün garısı demiş ki gocasına:

“Senin sanatın yoh, ne yapalım, sen de heç değilse eline bir kitap al, bakımcıyan¹²⁷ diye gez, biraz para kazan,” demiş.

Herif de demiş ki:

“Olur mu olmaz mı,” demiş.

Neyse bi kitap alıp eline yalancılıkla sokağa düşmüş, bakımcıyan deyi bağırmağa başlamış. Bu adamın garısının adı da Çekirge imiş. Bu bakımcıyı padişah duymuş. Neyse bunu , bu herifi çağırtmış. Padişah demiş ki:

“Bah benim haznemden, haznem açıldı, kim açmışsa haznemi, bu herifi bulacahsın, yohsa seni öldürtürüm,” demiş.

* Bu masal Salih San'ın ilk bakısını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır.

¹²⁷ falcı, büyücü

Adam gırh gün mühlet¹²⁸ istemiş, padişah da mühleti vermiş. Adam eli koltunda eve gelmiş, meseleyi avrada anlatmış. Padişahın haznesini de açanlar *gırh* haremilermiş. Bunlar da bakımcının ne yaptığını ve ne dediğini anlamak için, her gün biri bakımcının bacasına çıkıp, bakımcının dediklerini gelip dinlermiş. Bakımcı ocağın başında kırk gün mühleti sayarak, demiş ki:

“Bir gün daha işte gitti. Biri işte gitti, iki gitti, üçü gitti, dördü, beşi derken, haramiler de bu herif bizim kim olduğumuzu anladı, hepimizin kaç kişi olduğunu anladı diye gorhmuşlar kırkıncı gün altınları getirip avluya bırahmışlar.”

Bakımcı bakmış ki altınlar avluda. Hemen koşup padişaha haber vermiş. Neyse padişah buna mükafatını vermiş. Yine günün birinde hamamda padişahın garısının küpesinin teki gaybolmuş, hemen bakımcıyı çağirtmiş padişah. Bakımcı hamama gelmiş, şaşırıldığından hiç birşey söylememiş, hamamın takasında¹²⁹ duran saç bölüklerine gözü ilişmiş.

“Sultanım, bir kılla bir delikten başka bi şey gözüküyor,” demiş.

Sultan da demiş ki:

“Ha, saçımın yapağına sarıp, yıkarken içerde duvar deliğine soktuydum, aklımama gelmemiş,” demiş.

Hemen gidip bakımcı bildi diye paralar vermiş. Bakımcı parayı evine getirmiş, yine bir gün padişah bakımcıyı sınamak için, elinin içine bi çekirge almış, demiş ki bakımcıya:

“Bu nedir, bu elimdeki ne,” diye sormuş.

Bakımcı bi şey söylememiş, yalnız başının sıkıştığını anlayınca içinden avradına kızıvermiş, sesli sesli ökelenmiş:

“Ey gara çekirge, bir sıçarsın, iki sıçarsın, üçünde padişahın avcuna sıçarsın,” demiş.

Bakımcının işi de hep rastına gidiyomuş, padişah avcunu açmış ki çekirge padişahın eline sıçmış. Padişah demiş ki.

“Bildin,” demiş.

Bakımcıya yine paralar vermiş, bir gün busef¹³⁰ de padişah hamama getmiş. Bakımcı kendi kendine demiş ki:

¹²⁸ zaman, müsaade.

¹²⁹ duvara oyulmuş, eşya koymaya yarayan küçük göz

¹³⁰ bu sefer

“Ben gider padişahı hamamda sürürüm ve bakımcı deli olmuş derler, ben de kurtulurum artık,” demiş fihara içinden.

Hamama gidip padişahı ayağından dutup hamamdan dışarıya sürüklemiş. Orda adamların hepsi padişahın arkası sırası goşmuşlar, bunlar çıkar çıkmaz, hamam haydı çökmüş. Allah bu ya, bakımcının işi gene rast gitmiş. Padişah sevinmiş, demiş ki:

“Niye böyle yaptın,” deyince bakımcı yalan söyleyerek demiş ki:

“Hamam yıkılacaktı da sabrım söylemeye gelmedi, hemen daha çabuk olsun diye seni sürüdüm,” demiş.

Beylece bakımcı padişahın hayatını kurtarıncı padişah da ona nice altınlar vererek bakımcıyı zengin etmiş. Avrad beylece miradına ermiş.

Fatma SEVİMLİ

3.5.11. Culfacı Çocuk Masalı

Vaktiyle zamanında bir culfalı¹³¹ dükkanında üç çocuk dokuma dokurlarmış. Her gece padişahla veziri tebdili giyafat ederek şehri gezerlermiş. Bir gece yine gezerken bu dükkanın önüne gelip durmuşlar ve çocukları dinlemeye başlamışlar.

Çocuğun biri demiş ki: *“Padişah yüz altun verse,”* demiş.

Birisi de dermiş ki: *“Padişah baña gızıñı verse,”* demiş.

Öbürü de demiş ki: *“Aman kulun vereceğinden beşey çıkmaz, bana da Allah versin,”* demiş.

Padişah bunların hepsini işitmiş, hemen sabah olmuş, sabanen bunların üçünü de çağırtmış. Birine yüz altun, birine de kızını vermiş. Öbürüne de demiş ki: *“Haydi sana Allah versin, demiş, artık bu memlekette durmayın, demiş, yoksa*

¹ Bu masal Salih San'ın ilk bakısını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır.

¹³¹ eskiden ipliğin yapıldığı alete verilen ad

sizi öldürürüm,” demiş. Neyse bunların üçü de başka memlekete getmek için yola koyulmuşlar, neyse az gitmişler uz gitmişler derken önlerine bir nehir çıkmış. Geçmek için yüz altunu olan altunu olan altununu, öbürü de karısı olan padişahın kızını bu arkadaşlarına teslim etmişler ve demişler ki:

“Biz geçelim de gemi gelirse siz de geçersiniz,” demişler.

Bunlar suya girmişler suya girincik su bunları almış götürmüş, boğulmuş bunlar, ikisi de boğulup ölmüş. Kayık geldikten sonra kızla oğlan geçip karşı ki sahile gitmişler. Yakın bir memlekete varmışlar. Kızla yüz altun kendisine kalan oğlan, bir oda kiralamışlar. Fakat o odada akşam giren sabahleyin ölü çıkarmış. Bu çocuk demiş ki: *“Biz canımızdan vazgeçmişiz, varsın ölelim, diye eve girmiş. Tam gece yarısı uyurken bi ses gelmiş.”*

“Gelimi mi,” demiş.

Oğlan da demiş ki:

“Gel bakalım, kese kese canıma gıyasın,” demiş.

Bakmış ki dolabın içinden gür diye altun yığılmış, sabahleyin ölmemiş olarak kalkmışlar bunlar. Bu altunlarla eşya, yiyecek neyin almışlar. Sonra da bu oğlan padişahın kızını kendine nikahlamış. Neyse bunlar yemişler içmişler bin mirazlarına ermişler.

Mehmet ALKAN

3.5.12. Çingiraklı Sofu*

Bir memlekette büyük sayılan hoca ile dört tane mürüdü varmış. Başka memlekette bir adam da kırk avrat almış, kırkını da boşamış. Nihayet evini, bağını satıp seyyar¹³² olmuş. Geze geze bu hocanın memleketine gelmiş. Bakmış ki bu hoca eşeğe binmiş gidiyor. Dört mürüdü de önünden, ellerindeki birer dalla yerdeki karıncıları kovuyorlar. Hocanın merkebi basıp da hocaları günah sahabı olmaması için. Adamcağız bunları iyice süzmüş, hoca eşeğinin kıllarına çingirak da asmış ki böcekler işitsin kaçsınlar. Merkebi onları da öldürmesin . Bunları seyreden adam demiş ki:

“İşte bizim avradlara benzeyenin biri de bu hocadır herhalde,” demiş.

Hocayı sınamak için akşam olunca, hocanın evine mısafırlığa gitmiş. Hoca ne kadar:

* Bu masal Salih San'ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

¹³² durmadan gezen, seyyah

“Ben seni mısafırlığa almam, zengin yerlere git , beni yerim yok,” demiş ise de adam yalvarmış yakarmış.

“Sen almazsan nereye gideyim,” demiş.

Neyse hoca evin bi köşesine bir yatak serdirtmiş, adamı burada yatırmış. Tam gece yarısı olunca gelmiş. Adamın uyuyup uyumadığına bakmış. Adam uyanık halde imiş, fakat hocaya uyanık olduğunu belli etmemiş, hoca da bunu uyuyor zannetmiş. Uz¹³³ kulaktan hoca ile müridlerini dinlemiş. Hoca müridlerine soruyormuş:

“Hiç mi açılacak yer kalmadı,” demiş.

Müridler:

“Yoh, yalanız padişahın haznesi kaldı,” demişler.

Orayı da açmak için hemen o zaman gitmişler. Bir müddet sona altınlar sırtlarında şeleklenmişler¹³⁴ gelmişler. Hocanın oturduğu minderin altından bir kapı kaldırmışlar, altınları içeri yuvarlamışlar. Misafir adam bu işleri keşfettikten sonra Hoca Efendi'nin baş hırsız olduğunu anlamış. Hoca memlekette açmadıh ev koymamış. En son padişahın hazinesini de açtıklarını misafir gizli olarak gözüyle görmüş. Sabah olur olmaz hocanın adamı kalk deyip bunu sokağa koymuş. Bu meyanda padişahın hazinesinin açıldığı duyulmuş. Derhal sokaklara bekçiler dökülmüş, hırsızları aramaya başlamışlar. Bu adamı sokakta bulduklarından hemen yakalayıp padişaha getirmişler. Padişah adama:

“Sen bu zaman ne gezersin, sen nicesin, herhalde hırsız sensin,” demiş.

Adam heç seslenmemiş. Bunu neyse hapse atmışlar. Padişah Hocayı çağırıp demiş ki:

“Aman hocam bu hırsız bul,” demiş.

Hoca da demişi ki:

“İlkin sokakta kimi buldunuzsa hırsız o dur,” demiş.

Suç bu sefer adamın üstüne tam olarak bir kat daha yüklenmiş. Saraya kimseyi koymamışlar, adam padişaha demiş ki:

“Padişahım ne var, bir seninle gizli konuşalım da sonra beni astır,” demiş.

Padişah kabullenmiş, saraya kimseyi koymamışlar, adam padişaha demiş ki:

¹³³ sinsi

¹³⁴ yüklenmek, taşımak

“Padişahım sen bu hırsızı aramadan, bulmadan beni astırmaya karar veriyorsun, hırsızın ben değilim. Senin ve bütün memleketin hırsızı o inandığınız hocadır. Senin o hazineni o hoca açtırdı,” demiş.

Padşah demiş ki:

“Hüs¹³⁵ ağzın eğilir,” demiş.

Adam da demiş ki:

“Padişahım inanmıyorsun göreceksin, senin altunların hocanın minderi altında çıkacak,” demiş.

Padişah ve adam yanlarına bekçileri alarak Hoca'nın evine gitmişler. Minderi kaldırıp bodrumun kapısını açınca padişah şaşalamış. O kadar mal var ki hesap olunamaz. Derhal padişah dört mürüdü ile Hoca'yı yakalatmış ve ifadesini alarak astırmış. O adamı da kendisine vezir yapmış.

Fatma USLU

3.5.13. Dev Masalı*

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir fakir anne, baba varmış. Bunların dört tane de çocukları varmış. Bunlar her kese iş görüp ekmek paralarını çıkarırlarmış. Bir gün anneleri ölmüş. Çocukların babası yeniden evlenmiş. Bu kadın bu çocukları istemiyormuş. Her gün babalarıyla kavga edermiş.

Yine birgün sabahleyin erkenden kalkmış, ekmek yapmış; çocukların eline birer ekmek vermiş ve babanızla oduna gidin diye çocukları göndermiş. Babaları bunları dolaşık dolaşık yollardan ıssız bir dağın başına götürmüştü. Sizi alırım; ben odun kırmaya gidiyorum; siz burada beni bekleyin deyip kandırmış ve oradan kaçmış; evine gelmiş. Çocuklar beklemişler beklemişler babaları

¹³⁵ sus, konuşma

* Bu masal Salih San'ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır.

gelmeyince gidip bakalım diye gitmişler babalarını bir türlü bulamamışlar. Geceleyn dağın başında geçirmişler. Ertesi günü olunca çocuklar acıkmışlar. En küçük bacılarına,

“Biz acıkdık, bize bir şey bulamazsan seni kesip yiyeceğiz deyince. Çocuk korkarak, beni kesmeyin deyi yalvarmış.”

Bu küçük kız gide gide nar kabukları, ekmek kırıntıları bulup bacılarına getirmiş. Kendisi de bir şey yemez, aç beklermiş. Bu kız bir gün yola çıkmış; gide gide bir devin evine raslamış; içeri girmiş; dev de evinde yokmuş. Devin evinde de her şey varmış. Kız hemen on, onbeş tane ekmek alarak; üstüne de bir tabak bal koyarak bacılarının yanına getirmiş; Bacılarına vermiş. Kendi de karnını doyurmuş.

Bir defa daha gittiğinde eve dev gelmiş. Kız devin yataklarının arkasına saklanmış. Akşam olunca dev yemeğini yiyip yatmış. Kız sesini çıkarmazmış. Sabah olmuş. Dev kalkmış; dışarıya büyük bir ocak yakmış; üstüne de büyük bir kazan koymuş; su ısıtılıp çamaşırların yıkamaya başlamış. Su adamakıllı kaynayınca sıcak suyu boşaltmaya kazan başına gitmiş. Kız yatakların arkasından çıkarak birden bire gidip ittiği gibi devi kaynar suyun içine düşürmüş ve üstüne leğen kapatmış. Koşa koşa kardeşlerinin yanına gitmiş. Onları da alarak bu devin evine getirmiş. Bu evde dört kardeş rahat rahat yaşamışlar; içmişler; murazlarına geçmişler.

Nazlı

3.5.14. Erdem Güzeli Masalı*

Vaktin bir zamanında ihtiyar bir kadının üç tene kızı varmış. Bir gün bu ihtiyar kadın ölmüş. Bir gün bu üç kız bir arada otururlarken konuşuyorlarmış. Büyük kız demiş ki:

“Padişahın oğlu beni alsa, bir kilim dokurum ki memlekette ne kadar adam varsa üzerine otursa gene de bir ucu boş galır,” demiş.

Ortancıl kız da demiş ki:

“Padişahın oğlu beni alsa, bir yemek pişiririm ki memlekette ne geder adam varsa hepsi bu yimeği yiyecek olsa gene de artar,” demiş.

Küçük kız dayanamayıp söze karışmış ve demiş ki:

* Bu masal Salih San'ın ilk bakısını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

“Padişahın oğlu eğer beni alsın, kendisine altın perçemli oğlanınan, altın perçemli kız doğururum,” demiş.

Bu sözleri gapının önünden geçen padişahın oğlu işitmiş.

“Bunlar beni istedikten sonra ben de bunları allım,” demiş.

Büyük gızı istemiş, nişanlanmışlar. O zaman padişah öldüğü için yerine oğlu geçmiş. Padişahın oğlu tahta çıkarılmıy büyük gızın düğününü yaptırmış ve evlenmişler. Gızı aldıktan sonra gıza sormuş:

“Hani sen bi kilim dohuyacaktın, memlekette ne gader adam varsa hepsi oturacaktı gene de bir ucu boş kalacaktı,” demiş.

Gız:

“Bir lafidi dedim, dedim geddi,” demiş.

Padişah güccük gızı da tecrübe için almış. Ona da hemen sormuş:

“Hani ya sen altın perçemli oğlanınan, altın perçemli kız doğuracahdın,” deyin sormuş.

Gız da demiş ki:

“Allah verirse doğururum,” demiş.

Altı ay sonra altın perçemli oğlanınan, altın perçemli gızı doğurmuş. Bacıları bunu kıskanmışlar. Bir dene *cazı garısı* bularak çocukları bacılarının altından çaldırılmışlar ve altına iki dene köpek yavrisı goydurmuşlar. Padişaha avradın iki dene köpek yavrisı doğurdu deyin habar göndermişler. Padişah çok öfkelenmiş. Avradını gapının önünde bi yere bağlatmış. Gelen geçene bu avrada her gelip geçtikçe vurun deyi emir vermiş. Cazı garısı çocukları bir sandığın içine goyarak, sarayın önünden geçen suya atmış. Sandık suyun içinde akmış gedmiş. Aşağıda bi ihtiyar bu sandığı görüp çıkarmış. Bu ihtiyar, suyun kenarında yalnız başına yaşarmış. İhtiyarın bi goyunu varmış. Her gün bu goyunun südünü yir, geçirmiş. İhtiyar sandığı sudan çıkardığı gün çocukların rızgından goyun pek çok süd vermiş. İhtiyar sandığı açmış, çocukları içinden çıkarmış. Çocukları yanında beslemeye başlamış. Bu suretle çocukları beş yaşına gader büyütmüş. Beş yaşından sonra çocukları yanında okudmaya başlamış. Çocuklara isim vermiş, oğlana Mehmed, gıza da Gülüzar, demiş. Çocuklar oynaşına gelince ihtiyar da ölmüş. İhtiyar öldükten sonra çocuklar yalnız galmışlar. Bir Gülüzar Mehmed’ e demiş ki:

“Gardaşım, gid beş dane daş topla da beşdaş¹³⁶ oyniyak,” demiş.

Mehmed de demiş ki:

“Peki,” demiş.

Dışarı çıkmış, daşı toplarken suyun içinden bi at çıkmış. Oralarda dolaşmaya başlamış. Mehmed bu atı yahalayıp üstüne binmiş. İner inmez at tekrar suya atılmış. Yüzmeye başlayarak suyun kenarındaki evin önüne varınca sudan dışarı çıkmış. Mehmed atın üzerinden inmiş. İner inmez at tekrar suya atılmış ve gözden gaybolmuş. Bunu ordaki evin içinde bir kadın görmüş. Hemen dışarı çıkmış ve çocuğu eve getirmiş. Çocuğa yimekler vermiş, fakat Mehmed yimekleri yimemiş. Kadın demiş ki:

“Niye yimiyon,” demiş.

Çocuk da demiş ki:

“Goyun südünden başga bişey yinir mi,” demiş.

Çünkü çocuk doğdu doğalı goyun südünden başga bişey yimemiş ki. Kadın demiş ki:

“Bunlar, yenir, dedi, ve dünyada çeşid çeşid yemeklerin de bulunduğunu söyledi.”

Bu sözlerden sona çocuk yimeye başladı, yimeğini yidikten bir tarafa çekilip oturdu. Çocuğun canı sıkılıyordu. Cebindeki daşları çihardıp kenî kendine beşdaş oynamaya başladı. O sırada evin efendisi içeri girdi. Çocuğun elindeki daşları görüncü şaşırıldı kaldı. Çünkü o daşlar çok kıymetli elmas daşları idi.

Çocuğa demiş ki:

“Sen bu daşları nereden aldın,” demiş.

Çocuk demiş:

“Bizim mağramızın önündeki daşlar hep bunlardan,” deyin cevap verdi.

Adam çocuğa demiş ki:

“Senin başga kimsen var mı,” dedi. Çocuk da:

“Bir dane bacım var” deyin cevap verdi.

Adam dedi ki:

“Sen buraya nasıl geldin,” deyin sordu.

Çocuk da dedi ki:

¹³⁶ Besni yöresinde küçük taşlarla oynanan, (elin köprü biçiminde yapılarak yere konulmasıyla bu küçük taşların bu köprünün içinden geçirilmesi kuralına dayanan) bir oyun türü.

“Bacımla beşdaş oynamak için mağranın önünde daş topluyordum, orada bir at dolandığını gördüm, üzerine bindim, beni buraya evinizin önüne getirdi,” deydi söyledi.

Adam dedi ki:

“Git bacını da al buraya getir,” dedi.

Eline bir çuval verdi, bu çuvala o taşlardan doldurmayı unutma, deydi de tembehlemiş çocuğu, Mehmed çuvalı aldı çıkdı, o sırada at tekrar oraya gelmişti, Mehmed atın üzerine bindi, mağranın yanına geldi, o sırada Mehmed’in gelmediğini görüp merak eden Gülizar da mağranın önüne çıkmış bunlara bakınıyormuş. Gız Mehmed’i görüncük sevindi.

“Gardaşım sen nerdeydin,” deyin karşıladı, öpdü gardaşını.

Mehmed başından geçenleri anlattı bacısına, hemen gideceklerini bacısına söyledi, çuvalı daş ile doldurdular, tekrar ata binip sürdüler, evin önüne vararak attan indiler, adam Mehmed ile Gülizar’ı görünce sevindi, kapının önüne karşılamağa çıkdı, çuvalı ellerinden aldı, adam çok seviniyordu, çünkü çok zengin olmuştu. Mehmed’le Gülzar iki sene gader bu herifin evinde galdılar. Mehmed burada galdığı müddetçe her gün şehre gider gezerdi. Gene bi gün çarşıda dolaşırken cebindeki beşdaş aklına düştü. Hele bu daşları burada bi göstereyim, dedi. Cebindeki daşların birini tüccarın birine gösterdi, tüccar bu giymetli taşı görünce şaşırdı galdı, daşa kıymet veremiyordu, Mehmed de şaşırdı.

“Benimle zevkleniyor musun,” dedi tüccara.

Çünkü daşın bu gadar giymetli olduğunu sanmıyordu. Tüccar daşa on bin lira verdi. Mehmed bu nası daş imiş dedi. Daşı on bin liraya verdi. Öteki dört daşı da yirmi beş bin liraya verdi. Bu paralarının şehir kenarında bir ev yaptırdı. Bu evin eşi şehirde görülmemiş idi.

Evin her tarafını altın ile, halı ile, süsledi döşedi. Ev şehirde altun perçemli oğlanınan, altun perçemli gızın evi deyin söylenirdi. Buna padişahın avradları, yanı Mehmed ile Gülzar’ın dezeleri bunların şehre gelmelerinden telaşlandılar. Hemen bi cazı garısı arattılar. Kim bu oğlanınan, gızı ortadan galdırırsa gendine ne isterse onu verrik dediler. Cazı garısı Mehmed’nen Gülzar’ın evinin önüne geldi. Mehmed’in evde bulunmadığı bi sırada fırsatını bulup içeriye girdi. Gülzar ile gonuştı. Her gün gidip gelmeye başladı. Bir gün Gülzar’a dedi ki:

“Sen yalnız bi gızsın, dedi, bir yerde bi tene bi Erdem Güzeli, var, onun bahçesinde bir çiçek var, o çiçekden gardaşın sana bir bilbik¹³⁷ getirirse o bilbik seni eğlendirir,” dedi ve çıktı, gitdi.

Bu iş çok tehlikeli idi. Çünkü oraya giden Erdem Güzeli tarafından daş kesilirdi. Mehmed eve geldiğinde bacısının canının çok sıkıntılı olduğunu gördü. Dedi ki:

“Bacım niye canın sıkık,” dedi.

Gülüzar cazı garısının dediklerini Mehmed’e anlattı, Mehmed bacısının hatırını yıkamadı. Atına bindi, yola koyuldu. Mehmed çok iyi ata binmesini, gılıç kullanmasını öğrenmişti. Suyun içinden çıkan atı da gendine alıştırmıştı. Bir gün kadar yeridikten sona bi pınara vasıl oldu. Epeyce yorulmuşdu. Orada atından indi, yimeğini yidi, namazını gıldı, epeyce dinlendi, o sırada yanına ihtiyar, yüzü nurlu bir adam geldi.

“Oğlum nereye gidiyon,” deyin sordu.

Mehmed de dedi ki:

“Erdem Güzeli’nin bahçesinden bir bilbik getirmeye gidiyom,” dedi.

İhtiyar da dedi ki:

“Seni ölüme gönderiyorlar oğlum,” dedi.

Mehmed de dedi ki:

“Ne olursa olsun gederim,” dedi.

İhtiyar Mehmed’e bir dua öğretti, dedi ki:

“Gızın evinin yanına varıncı atından iner, atını oraya bağlarsın, gız seni görmez, sen ordaki çiçeklerden bir denesini kopardarak atına binersin, o zaman gız seni görür, gızın arhasında bir sahet köyneği¹³⁸ vardır, bu köyneğin sayesinde gız istediğini taş eder, dedi. Gız seni görüncü sana daş olasın der, sen hemen öğreddiğim duayı ohursun, o zaman sana hiçbir şey olmaz,” deyin ilave etti.

Ordan ihtiyar gayboldu gitti, Mehmed atına bindi, gızın sarayına geldi, atından indi, ihtiyarın dediğini yaptı. Gız Mehmed’i görüncü arhasından daş olasın deyin bağırdı, Mehmed duayı ohudu ve yoluna devam eddi. Mehmed evlerine geldi, çiçeği bacısına verdi, gız çiçeği alınca sevindi. Bir bardağın içine su goydu, çiçeği de bardağın içine goydu. Çiçek hiç bişey yapmıyordu ve gızı

¹³⁷ Gonca, tomurcuk

¹³⁸ sihirli gömlek

eğlendirmiyordu. Devrisi gün cazı gerisi gızın yanına gene geldi. Gız cazı gerisine dedi ki:

“Çiçeği getirttim amma heç bişey yapmıyor,” dedi.

Cazı gerisi oğlanın ölmemesinden çok üzöldü.

“Gızım Erdem Gözeli’ni de beraber getirseydi bak nasıl eğlendirirdi,” dedi.

Ondan sona cazı gerisi çıktı getti. Mehmed eve gelinci gız meseleyi ona anlattı. Bı iş çok tehlikeliydi. Mehmed tehlikenin büyüklüğüne aldırmadan atına atladı ve yola koyuldu. Gene o pınarın yanına geldi. Atından indi, yemeğini yidi ve namazını gıldı, o zaman gene ihtiyar geldi, ihtiyar dedi ki:

“Nereye gidiyon,” dedi.

Mehmed meseleyi ihtiyara anlattı, ihtiyar dedi ki:

“Seni salan cazı sözüne uymuş, seni bile bile ölüim gucağına atıyorlar oğlum,” dedi.

Mehmed dedi ki:

“Dünya yüzünde bi tek bacım var, nereye salsa giderim,” dedi.

İhtiyar Mehmed’e gitmemesi için çok ısrar etti.

“Oğlum oraya giden her yiğit daş kesilir,” dedi.

Fakat Mehmed’in sözünden dönmeyeceğini anladı. Mehmed’e bir deste nergiz vererek dedi ki:

“Eyleyse oğlum, bu nergizi al, gızın evinin yanına vardığın zaman gızdan habersiz pencerede duran gızın burnuna uzat, goklat,” dedi.

Mehmed ihtiyarın sözlerini dikkatle dinliyordu, ihtiyar dedi ki:

“O zaman gızın başında iki dene boynuz biter, o zaman öğrettiğim duayı okursun, deyin ilave etti. Sakın nergizi bir daha burnuna dutma, gız, nergizi bir daha goklatman için sana yalvarır, sen arkasındaki sahet köyneğini ister alırsın, o zaman gızdan heç korkma,” dedi ve ordan ayrıldı.

Mehmed de atına bindi, yola goyuldu, gızın evine geldi. İhtiyarın dediklerini tek tek yaptı. Sahet köyneğini gızın elinden aldı. Ordaki insanlar of ne çok yatmışık diye kalkıp kaçtılar. Mehmed nergizi gıza tekrar goklattı. Gızın başındaki boynuz gayboldu, gız köyneği vermesi için Mehmed’e çok yalvardı. Mehmed köyneği vermedi. Mehmed gıza aşık olmuştu. Gız köyneği vermesi için Mehmed’e dedi ki:

“Sevdiğinin başı için ver,” dedi.

Mehmed dedi ki:

“Sevdiğim sensin,” dedi.

Gızı atının terkisine alıp evlerine getirdi. Gülüzar çok sevindi. Birkaç gün sona Mehmed’le Erdem Gözeli evlendiler. Mesut mesut yaşamağa başladılar, birkaç gün sona cazı gerisi ne oldu ne olmadı deyin gene geldi. Erdem Gözeli cazı garısını eve almadı, kovdu. Erdem gözeli memlekette güzelliği, zekasıyla tanındı. Mehmed bir gün ava gitti. O gün padişah da adamlarıyla ava çıkmışdı. Padişah Mehmed ile Gülüzar’ın babası oluyordu. Padişahın adamları akşama geder dolaşdıkları halde güçük bi guş bile vuramamışlardı. Mehmed bir saat geder dolaşdı, avını avladı, evine döndü. Padişah da şaşaladı. Gendiler çok olmalarına rağmen bir guş bie vuramamışlardı, elleri boş olarak saraya dönüyorlardı, devrisi gün padişah adamlarıyla beraber gene aynı yere geldi. Mehmed de gene aynı yere gelmişdi. Padişah bugün Mehmedle gonaşdu ahbap oldu. O gün akşama geder beraber dolandılar. Akşam oluncu hekes yerine döndü. Mehmed eve gelinci Erdem gözeliyken Gülüzar’a padişahla ahbap olduğunu söyledi. Erdem Gözeli iki gardaşın başından geçenleri tamamen biliyordu. Erdem Gözeli dedi ki:

“Padişah yarın da gelirse bize davet et,” deyin Mehmed’i örgetledi¹³⁹.

Mehmed sabah oluncu atına bindi, hergünkü ihtiyarla konuştıkları yere geldi. O zamana geder padişah da gelmişti. Mehmed dedi ki:

“Padişahım bugün bize gedek de bir fıkara gayfesi içek,” dedi.

Padişah memnuniyetle kabul etti, Mehmedle beraber akşam üstü Mehmedgile geldi. Padişah eve gelinci dilini ısırđı. Çünkü gendinin serayı beyle süslü değildi. Padişah geyfesini içti, yimeğini yidi ve namazını gıldı, epeyce oturup gonaşduktan sona muhafızlarıyla beraber kalkıp sarayına gitti. Padişah sabah oluncu gene Mehmed’inen hergünkü buluştuğları yere geldi. Mehmed de o zamana geder orada bulunuyordu. Padişah, Mehmed’e dedi ki:

“Bu gün de siz benim davetime gelin,” dedi.

Mehmed razı oldu, hemen eve geldi, Erdem Gözeli’ne anlattı, o da mennun oldu, Mehmed ile Gülzar’a dedi ki:

“Padişah sizin özbe öz babanızdır,” dedi.

Çocuklara da gendilerini cazı gerisinin nasıl çaldığını, nasıl suya attığını kısaca anlattı. Üçü birden atlarına binip saraya doğru gitmeye başladılar. Serayın

¹³⁹ tembihlemek.

önüne gelinci orda bi avradın bağı olduğunu gördüler. Oradaki bir asker yanındaki topuzla avrada birer dene vurmalarını söyledi. Erdem gözeli, Mehmed ile Gülizar vurmayın bu sizin ananızdır, dedi. Padişah da o sırada onları karşılamaya gelmişti. Saray uşakları Erdem Gözeli'ne dediler ki:

“Atın ne yir,” dedi.

Erdem Gözeli de dedi ki:

“Benim atım taş demir yir” diye cevap verdi.

Padişah dedi ki:

“At daş, demir yir mi,” dedi.

Erdem gözeli de dedi ki:

“Adam köpek yavrısı doğurur mu,” deyin cevap verdi.

Padişah bu lafdan hiç bişey anlamadı, Erdem gözeli Mehmed ile Gülzar'ı göstererek işte bunlar senin altın perçemli oğlunun, altın perçemli kızındır, dedi. Padişah bu lafı işidinci her şeyi anladı. Çocuklarını gucakladı, öptü ve gapının önünde duran avradının bağlarını çözdürdü. Diğer iki avradını da işkence ile öldürttü. Kızına, oğluna, gelinine çok hürmet etti. Hepsinden de ayrı ayrı özür diledi. Ömrünün sonlarına gider hepsi de refahet içinde yaşadılar. Yanı eden bulur.

Hacı KARAGÜN

3.5.15. Gelinler Masalı*

Bir varmış bir yokmuş, Allah'tan gayri kimse yokmuş. Bir oğlanla anası varmış. Oğlana anası demiş ki:

“Seni evrek,” demişse de anası. Oğlana demiş ki:

“Sana azep¹⁴⁰ yapar,” diye evlenmemiş.

Komşuları oğlanı kendi halına koymamışlar, oğlanı evermişler. Oğlan çalışmaya gittiği vakit, oğlanın karısı kaynanasını dövmüş ve demiş ki:

“Daima gözümün karşısında oturacak mısın,” demiş.

Kaynana demiş ki:

* Bu masal Salih San'ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

¹⁴⁰ kötülük, eziyet, zulüm

“ *Acıkdım,*” dediyse de gelin hiç yemek vermemiş.

Evlerinin yanında bir hoca varmış, gelin kaynanasını bir giret¹⁴¹ dene¹⁴² ile hocanın yanına koymuş. İhtiyar karıyı hocanın yanında okuyan çocuklar dövmüşler. Oğlanın karısı oğlanın geleceği vakit bir hamala on kuruş verip kaynanasını getirmiş. Altına güzel minderler sermiş ve etleri de didip didip¹⁴³ ağzına vermiş. Oğlan geldiğinde geline demiş ki:

“*Niye anam zayıflamış,*” diye sormuş.

Gelin de demiş ki:

“*Hasta oldu da ondan zayıfladı,*” demiş.

Yatsı olmuş, gelin oğlana demiş ki:

“*Uygun geliyorsa sana yatak sereyim,*” demiş.

O da demiş ki:

“*Ser,*” demiş. Gelin:

“*Gel yatak*” dediği zaman, oğlan demiş ki:

“*Ben yatmayacağım, bir hesap var onu yapacağım,*” demiş.

Gelin yatmış, biraz sona oğlanın anası demiş ki:

“*Uy helfe¹⁴⁴,*” diye sayıklamaya başlamış.

Oğlan kalkmış anasının yanına varmış, demiş ki:

“*Gelin seni hocaya mı koydu,*” diye anasında sormuş.

Anası yok dediyse de oğlan yemin ettirmiş ve sonunda anasına doğruyu söyletmiş. Oğlan gelinin yanına gitmemiş, ayrı bir yatak serip yatmış. Sabahleyin gelin oğlanı yanında göremeyince fotur fotur¹⁴⁵ etmiye başlamış, kızmış. Oğlan demiş ki:

“*Benim anamı hocaya mı koydun,*” demiş ve karısını boşamış.

Bir heyli zaman bekar kalmış, komşular yine oğlanı halına koymamışlar ve demişler ki:

“*Bir daha everek,*” diye söylemişler.

Oğlan demiş ki:

“*Bari buluyorsanız bir temiz yerden bulun,*” diye söylemiş.

¹⁴¹ bir teneke büyüklüğündeki ölçek

¹⁴² aslında bu halk arasında “tene” olarak telaffuz edilir. Bu sözcük bulgur anlamına gelmektedir.

¹⁴³ Parçalayıp

¹⁴⁴ Halfe, çırağın bir üstüne verilen ad

¹⁴⁵ Kızgın haldeyken kendi kendine söylenme anlamına gelen yansıma bir ikileme.

Komşular bir müftü¹⁴⁶nün evine giderek Allah'ın emriyle kızını bu oğlana istemişler. Demişler ki:

“Bir kere kız aldık, kaynanasına bakmadı, oğlan boşadı, sizin de kızınız eyle yapacaksa heç vermeyin,” diye söylemişler.

Hemen ozaman kız demiş ki:

“Anasına da gurban gendine de gurbanım,” demiş.

Bu gızı almışlar, bir iki gün kaldıktan sona oğlan yine çalışmaya gitmiş. Gelin kaynanasına demiş ki:

“Yine gözümün karşısında beyle oturacak mısın,” diye söylenmiş.

Bir hamal çağırmış, on kuruş vermiş, bir köşker¹⁴⁷ dükkanına kaynanasını göndermiş. Karının eline bir yemeni¹⁴⁸ vermişler, dik bunu demişler. İhtiyar kadın demiş ki:

“Ben dikmem,” demiş.

Elini kütüğün üstüne koymuşlar, biz¹⁴⁹ ile dürtüp elini kanatmışlar. Oğlanın geleceği vakit, gelin o hamala on kuruş vermiş, kaynanasını eve getirtmiş. Altına güzel minderle sermiş, etleri didip didip ağzına vermeye başlamış. Oğlan geline demiş ki:

“Anamın eline n'oldu,” diye sormuş.

Gelin oğlana demiş ki:

“Elinde ifacık¹⁵⁰ bir yara çıktı,” demiş.

“Peki,” demiş, yatsı olmuş, oğlanın anasının uykusu gelmiş. Anası demiş ki:

“Yatacağım,” demiş, yatak serilmiş, ihtiyar kadın düşüp yatmış.

Gelin oğlana demiş ki.

“Gel yatak,” demiş.

Oğlan demiş ki.

“Ben yatmiyom, hesap yapacağım,” demiş.

Gelin gidip yatmış, bir zaman geçtikten sona ihtiyar karı sayıklamaya başlamış:

“Uy usta ellerime vurma,” töbe, demiş.

Oğlan anasının yanına varmış:

“Seni köşkerliğe mi koydular,” diye sormuş.

¹⁴⁶ Müftü, kadı.

¹⁴⁷ Ayakkabı tamircisi

¹⁴⁸ Köylünün yazlık başsız ve ökçesiz bir cins ayakkabısı

¹⁴⁹ Ayakkabı tamircilerinin kullandıkları keskin bıçak.

¹⁵⁰ Ufacık

Karı demiş ki:

“Yok,” demişse de oğlan yemin ettirmiş.

Karı demiş ki:

“He koydu,” demiş.

Oğlan ayrı bir yatak sermiş, gelin oğlanı yanında görmeyinci fotur fotur etmiye başlamış. Oğlan demiş ki.

“Sen benim anamı köşkerliğe mi koydun,” diye karıyı boşamış. Bir heyli zaman geçtikten sona komşular oğlana demiş ki:

“Seni everek,” deyi zorlamaya başlamışlar. Oğlan yok demişse de kurtulamamış.

Yine seni everek deyi ısrar etmişler. Oğlan demiş ki:

“Bari alacağınız kız temiz bir yerden olsun,” demiş.

Komşular Kamil Hafız’ın kızını istemişler, almışlar. Birkaç gün kaldıktan sona, oğlan yine çalışmaya gitmiş. Yeni gelin bu karıya bir zımzık¹⁵¹ vurmuş. Kaç kordan benim gözümün önünde durma demiş. Günün birinde bunların mahallesine bir ayıcı gelmiş. Gelen ayıcıları gelin çağırılmış.

“Size on lira para verim, bu karıyı götürün sizin olsun,” oynatın, demiş.

Ayıcılar karıyı alıp gitmişler. O şehirde o karının yüzünden beş yüz lira para kazanmışlar. Anteb’de de bin lira kazanmışlar. Karının gövdesi delik deşik olmuş, İstanbul’a götürüp oynatmışlar, orada da iki bin lira kazanmışlar. Karının oğlu da İstanbul’da imiş. Oğlan azabını¹⁵² ekmeğe göndermiş. Azep gece kalmış. Ekmeği almış, gelmiş, ağası demiş ki: *“Niçin gece kaldın,”* demiş. Azap demiş ki:

“Bir karı oynatıyorlardı, baktım,” demiş.

Oğlan demiş ki:

“Yüklere bak da ben de gedim bakım,” demiş.

Gitmiş bakmış ki oynayan gendi anası. Oyuncular demiş ki.

“Bu karıyı nerden aldınız,” demiş.

“Eşeğin sikinden aldık,” diye cevap vermişler.

“Size yüz lira vereyim de bu karıyı bana verin,” demiş.

Karıyı yüz liraya almış, lokantaya götürmüş, yemek yedirmiş. Anasına demiş ki:

“Seni kim bunlara kattı,” demiş.

Anası da demiş ki:

“Gelin kattı,” demiş.

¹⁵¹ Yumruk

¹⁵² Uşak, hizmetkar.

Oğlan demiş ki:

“İyi ben ona gösterim,” diye söylenmiş.

Bir sandık bulmuş, içine anasını koymuş, eve gelmiş, bakmış ki evde bir mezar var.

“Bu nedir,” diye sormuş.

Gelin demiş ki:

“Anan öldü, diyerek ağlamaya başlamış, bu da mezarıdır,” demiş.

“Peki” diyerek yukarı çıkmış. Gelin demiş ki:

“Bana altun kemer getirmediñ mi,” diye sormuş oğlana.

Oğlan da demiş ki:

“Getirdim sandıktadır,” demiş. Anahtarını geline vererek git sandığı aç, demiş.

Gelin sandığı açmış bakmış ki kaynanası içinde. Karının dili tutulmuş, lal olmuş.

Oğlan demiş ki: *“Sandığı açamıyon mu,”* diyerek içeri varmış. Gelini iyice dövmüş, donunu soyarak, boşamış. Babası evine göndermiş, bir daha evlenmemeye yemin etmiş, ondan sonra anasıyla rahat bir hayat sürmüş, yemiş, içmiş, murazına ermiş.

Hacı Vakkas YAĞAR

3.5.16. Cadı Gelin

Bir varmış bir yohmuş, Allah’ın gulu çohmuş, bi adamın bi anası varmış, demiş ki bu adamın avradı:

“Bu ananı apar, nereye goyusan goy, gel,” demiş.

Aparmış, aparmış bi mağraya goymuş, ahşam üstü olmuş, bahıyu ki, şakır şakır geliyular, avrad demiş ki:

“Şakır şakır geliyon ama atlı mısın ne,” demiş. Hart demiş yüzünü gapmış, demiş ki:

“Öpmeden ısırıyon ama cahil mısın nē,” demiş (öy Allāhım, öy Allāhım o günlere goyma bizi navar, heç bunların eline düşürme, ya evlat işte, büyüdürsün, ahani sona da beyle anayı bilmez olur, he şindiki gelinler de beyle, bizi oğlan da geline uyuyo) ondan sonra getirmiş bunu demiş ki: *“Aha avrad, demiş, anamı goydum geldim,”* demiş.

“Eyi, demiş zilli¹⁵³, o gelin töremiyesice, yüzünden gurtulduh şükür, demiş, yüzünden gurtulduh,” demiş,

Ondan sona getiriyu, diyu ki şey diyu, avradı gahıyu, geri getiriyu adam, geri getiriyu: *“Geri mi getirdin, diyu, ya bu gidecek diyu, ya ben gidecām,”* diyu.

“Beē avrad nereye getsin bu,” diyu.

“Eylese ki gırh tene yumurta al ki, busef de gurha yatıracam bunu, diyu, gurha yatıracam bunu,” diyu, görüyon mu töremiyesiceyi, ah gelinlerbeyle işte.

Alıyu, yımırta alıyu bunu gurha yatırıyu, bahıyo ki adete cılp cılp cücük çihıyu yavırım, adete cücük çihıyu, ondan sona o cücükleri yayıyu, garı, garı yayıyu, garı sonadan diyu ki, şey diyu:

“Garı, diyu gine ölmedi, diyu, nederim ben bu garıyı, diyu, gine ölmedi bu garı, Allāh Yarabbi tövbe,” diyu ki şey diyu,

Bahıyo ki bi tene çerçi¹⁵⁴ savışıyu, o çerçiye satıyu bu garıyı, gaparaya¹⁵⁵ da bu çuhur gazıyu, anan öldü diye, bah, diyu: *“Anayın da mezarını da buraya gazdım, diyu, gelim gidim ağlayım, diye,”* diyu.

“Eyi,” diyu oğlan, ne bilsin, oğlan da çerçiymiş.

Bi gün gene bu dolaşırkene bahıyo ki anasını oynadıyolar.

“Bu benim anam olmaya, diyu, bu anama benziyu, diyu, eşmiş anamı, diyu, bu nerden çıhtı, diyu, eyle derken şey diyu, ana, diyu, bunu kaç guruşa aldıñız,” diyu.

“Şu paraya aldih,” diyolar.

“Niye aldınız,” diyu.

“Bunu oynatmaya aldih,” diyu. Avrad diyu ki:

“Cıp cıpi da bundan eyiydi gulp gulpu da bundan eyiydi, diyu, başka beşey bilemiyu bununla oynıyu avrad, oynadıyolar avradı, para gazanıyular,” diyu ki:

“Oğlum bunu niçeye aldınız,” diyu.

“Bu bahaya aldih,” diyolar.

“Aha bu gader verim de, diyu, bunu baña verin, diyu oğlan,” oğlan getiriyu alıyo anasını, alıyu getiriyu diyu ki:

“Bu öldü diyodun, diyu, sen buna, diyu, öldü diyodun, diyu, ahani ölmemiş, diyu, aha dipdiri,” diyu.

¹⁵³ Kötü kadın anlamına gelen bir kullanım.

¹⁵⁴ Eskiden köy köy, mahalle mahalle gezen satıcılara verilen ad

¹⁵⁵ Kapının önüne verilen ad.

“Bi ahani gabiri,” diyu bu gız.

Neyse bu oğlan gazmayı vuruyu, bahıyu ki torpah bu, hee torpah.

“Hadı işin rastgelsin, hadı, diyu avrada, ben artih anamı şey etmem,” diyu, anadan vaz geçmiyu artih, oynadıyu bu, bunu.

Oynadıyu bu, bunu, culh culhu bundan eyiydi, gulh gulhu bundan eyiydi, deyi oynadıyu avradı, cılp deyi yumurta doğurdu, avrad yımırta doğurur mu, doğurdu işte, vallah, gırh tene cücük çıhartmış, ondan sona getiriyu bunu, şey ediyu bunu, diyu ki: *“Ammān anacağızım, diyu, seninnen ben oturah, diyu, oturah,”* diyu.

Avrad getti, avradı govaladı, getti, görüyon mu oğlanı, anasını el üstünde dutuyu, ben de el üstüneydim bi zaman, şindi de yüzüme bahmiyu, ondan sona oturuyular bunlar, oğlan biri oturuyu, iki oturuyu.

“N’olacah, diyu, benim halım n’olacah, diyu, üstümü başımı kim yıhiyacah, diyu, ben evlensem gine gomaz bu avrad,” diyu.

Neyse artihşey etmiyu, ne gadek avrad alsa, anasını sevmiyular, oğlan da vaz geçimiyu anasından oğlan seviyumuş anasını, heyirli evlat, o zaman anam öleneçe evlenmem, diyu, aha anasını biraşmiyu, aha yiyular içiyular, eyle yaşıyular.

Fatma TEDİK

3.5.17. Hırsızla Yankesici*

Fi tarihinde bir kadının iki kocası vardı. Bunlardan biri hırsız, öteki de yankesici idi. Karı bunları eyle idare ediyordu ki hırsızla yankesici birbirlerini heç görmez. Bir gün hırsız seyhata çıkmak istedi. Karısına dedi ki:

“Bir tepsi börek yap,” dedi.

Karı böreğin yarısını hırsız kocasına verdi, yarısını da sakladı. Tesadüfen öbür yankesici kocası da seyahate çıkmak istedi. Karısına dedi ki:

“Börek yap,” dedi.

Karı böreğin öteki yarısını da yankesici kocasına verdi. Ertesi gün hırsız da, yankesici de ayrı ayrı yola çıktılar. Tesadüfe bakın ikisi de Halep’e gidiyorlarmış. Yolda birbirlerine rastladılar. Yolculuk dolayısıyla arkadaş oldular.

* Bu masal Salih San’ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

Yemek vakti gelince ikisi de heybelerinden yemeklerini çıkardılar. Hırsız bir de baktı ki yankesicinin böreği kendi böreğinin aynısı. Yankesiciye dedi ki:

“Yahu, senin böreği benim karı mı pişirdi?” Yankesici itiraz etti:

“Hayır yanlış söylüyorsun, benim karım yaptı.”

Derken bunlar iddiaya tutuştular. Hırsız dedi ki:

“Senin karının ismi ne?”

“Nazime.”

“Hayret benim karımın da ismi Nazime.”

Nihayet bahsi eyle kızıştırdılar ki hakikati anlamak için seyahattan vaz geçip eve geldiler Hırsız karıya dedi ki:

“Yahu sen benim karım değil misin,” dedi.

Karı dedi ki:

“Evet,” dedi.

Yankesici de karıya aynı sözü söyledi:

“Yahu sen benim karım değil misin,” dedi.

Karı dedi ki:

“Evet,” diye cevap verdi.

Bunun zerine hırsızla yankesici karıya ıkıştılar:

“Vay şarlatan karı, vay, şimdiye kadar bizi kullanıyordun da bize aktırmıyordun ha. Dur biz sana gösteririz,” dediler.

O devrin mahkemesine koştular. Kadı hırsızla yankesiciye dedi ki:

“İkiniz de sanatınızdandan imtahan olacaksınız, hanginiz galip gelirse karı onun olacak.”

Bunun zerine hırsızla yankesici birbirlerini kandırmaya hazırlandılar.

Günün birinde hırsız eve gelerek karısına dedi ki:

“Yahu, şu senin gerdanlığı ver de kuyumcuya satıp kendime harçlık yapayım, on parasız kaldım,” dedi.

Karı gerdanlığı hırsız kocasına verdi. Fakat bunu kapının aralığından yankesici görüyordu. Hırsız gerdanlığı alıp dışarıya giderken yankesici arkasından koştu, kalabalık bir yerde hırsızın önüne çıkıp belli etmeden gerdanlığı aşırdı, eve dönüp gerdanlığı sakladı. Bişraz sona hırsız kuyumcu dükkanına gelinci elini cebine attı, gerdanlığı bulamadı. Belki evde kalmıştır, unutmuşumdur diye eve tekrar döndü, gerdanlığı sımsıkı dizlerine bağladı. Çarşıya yollandı. Yankesicinin

karşısına çıktı. Hırsızın başından serpuşunu¹⁵⁶ alarak alçak damlardan birine attı. Hırsız kızarak bağırdı.

“Ne yapıyorsun küstah herif,” dedi.

Yankesici soğuk kanlılıkla dedi ki:

“Kusura bakma, birden bire küçüklüğüm aklıma geldi, sen biraz eğil de omzuna çıkıp serpuşunu alayım,” dedi.

Hırsız eğilecekti fakat yankesicinin ayaklarında lapa lapa çamurları görünce yankesiciye dedi ki:

“Sen eğil de ben senin omzuna çıkıp alayım.”

Hırsız yankesicinin omzuna çıktı, yankesici fırsat istifade ederek hırsızın diz kapağından gerdanlığı aldı. Hırsız serpuşunu aldıktan sonra herkes yoluna devam etti. Hırsız kuyumcuya gidinci yine gerdanlığı bulamadı, şaşırıp kaldı. Telaş içinde eve dönerek karısına dedi ki:

“Be hatun, dedi, ikidir bu gerdanlığı kaybediyorum, bu sefer sımsıkı diz kapağıma bağladım halde yine gaybettim. Ne işdir bu, anlayamadım.”

Bu sıtrada kapının arkasından yankesici ortaya çıktı, gülerek hırsıza dedi ki:

“Omuzdaş, gördün ya, ben senden daha hünerli çıktım, şimdi sen de hünerini göster bakayım,” dedi.

Hırsız düşündü daşındı, sonra yankesiciye dedi ki:

“Arkamdan gel,” dedi.

İkisi birden sokağa çıkarak çarşıya gittiler. Bir zenbil¹⁵⁷ ile çivi ve çekiç aldılar. O gece hükümdarın sarayına gittiler. Hırsız çivileri duvara çakarak bir merdiven yaptı, oradan ikisi de sessizce sarayın bahçesine atladılar, hırsız dedi ki:

“Ben hükümdarın odasına çıkıyorum, yükte hafif pahada ağır malları alır gelirim, dedi, sen burada ateş yakıp kazı pişir, gelip yiriz,” dedi.

Hırsız hükümdarın odasına gitti, bir de ne baksın, hükümdar yatağına uzanmış yatıyor, lalası da ayaklarını oğuyor ve uyumak için sakız çiğniyor. Hırsız usulca içeri girdi, lalanın saçından bir kıl koparıp lalanın ağzına soktu ve sakızı çıkarıp aldı. Lala uykuya daldı. Sonra kendisi de lalasının yerine geçip hükümdarın ayağını oğmaya başladı. Bir ara hükümdara dedi ki:

“Efendim sana bir masal anlatsam bana bir şey yapmaz mısın,” dedi.

Hükümdar da izin verdi, hırsız anlatmaya başladı:

¹⁵⁶ Erkeklerin eskiden başına bağladıkları örtüye verilen ad, eşarp.

¹⁵⁷ Hasır, kamış, söğüt dalı gibi malzemelerden yapılan sepet.

“Efendim, eski zamanda, bir karının iki kocası varmış, bunlardan biri hırsız, öteki de yankesici imiş. Kurnaz karı ikisini de idare ediyormuş.(çevir kaz yanmasın hükümdarımız uyanmasın) Kocalar işi anlayınca mahkemeye koşmuşlar ve meseleyi kadıya anlatmışlar. Kadı da onlara “imtihan olacaksınız, kim sanatında marifetli çıkarsa karı onun olacak” demiş. Bunlar işe başlamışlar. Evvela yankesici kazanmış.(çevir kazı yanmasın, efendimiz uyanmasın) İkinci imtihanda hırsız yankesiciyi alarak hükümdarın sarayına getirmiş.Bir kaz dutup biçirmişler. Hırsız da hükümdarın sarayına girmiş. Lalayı zembile koyup tavana asmış. Kendisi de lalanın yerine geçip padişahın ayağını oğmuş.(çevir kaz yanmasın, efendimiz uyanmasın)”

Hükümdar hala bir şey anlamamıştı. Lalanın “çevir kaz yanmasın” demesine hayret etmiş ve hırsıza sormuş:

“Lala bu “çevir kaz yanmasın” ne demek?”

“Efendim, ağız alışkanlığı mazur görün, masalımıza devam edelim, saraya girmişler, şimdi masalımız bitti. Söyleyin bakalım karı hangisine düşer efendim.”

Padişah dedi ki:

“Hırsıza düşer,” dedi.

Biraz sora hükümdar uyudu, hırsız da yankesici de kaçıp eve geldiler. Hükümdar uyanınca lalasını çağırdı. Cevap alamayınca daha yüksek sesle bağırdı.

Lala uyanarak dedi ki:

“Efendim, bendeniz zenbilen içinde, tavana asılmışım,” dedi.

Hükümdar bunun üzerine meseleyi anladı, derhal askerlerine haber vererek hırsızla yankesiciyi sarayına getirtti. Hırsıza sordu:

“Gece gelip bana masal anlatan sen miydin,” dedi.

Hırsız dedi ki:

“Evet efendim bendim,” dedi.

Padişah dedi ki:

“Saraydan hiç bir şey çalmadığın için seni affettim, bundan sona hırsızlık ve yankesicilikten vaz geçeceksiniz, namuslu adam olacaksınız, alın terinizle ekmek kazanacaksınız.”

Hükümdar hırsıza karıyı verdi, hırsız da hükümdara teşekkür etti, yankesiciyi de yüz bin kuruş ihsanla memnun etti, onu da evlendirdi. Hırsız o karıyı yeniden kendisine nikahladı. Yankesici de yeni karısıyla iyi bir hayat sürdürdü.

İkisi de eski mesleklerinden vaz geçerek birer namuslu adam oldular, yediler, içtiler, murazlarına geçdiler.

Aşatma Elçimen ÇALIŞ

3.5.18. İki Hükümdarın Kavgası

Vakti zamanında Zor Ali Ağa isminde bir adam vardı. Bu adam çok yiğit ve cesur idi. Bir gün bir başka adam bunun yanına gitti ve dedi ki:

“Seninle harbim var Ali Ağa,” dedi.

Ali Ağa kabul etti ve dedi ki:

“Peki amma bana bir hafta müsaade ver gidip avradımı getireyim,” dedi.

Ali Ağa gidip avradını getirirken fırtınaya tutuldu. Uzak bir yerde ateş yandığını gördü. Oraya doğru gitti. Ortada oturan kırk haremilere, Ali Ağa selam verdi ve yanlarına çıkıp oturdu. Avradı da çocuklarıyla mağranın bir yanında durdu. Biraz sonra haremiler başı dedi ki: *“Bana şu sazı verin biraz çalayım,”* dedi. Sazı alıp çalar çalmaz, Ali Ağa'nın avradı oynayı oynayı gelip haremelerin başının dizinde oturdu. Haremiler hemen kalkıp Ali Ağa'yı direğe bağladılar ve avradı alıp başka

odaya götürdüler. Ali Ağa bağlı olduğundan kızına dedi ki: “*Gel beni direktan çöz,*” dedi.

Gız dedi ki: “*Cici babam oğlunu çağır,*” dedi.

Ali Ağa oğlunu çağırıldı, oğlu da biraz ufak olduğu için ipi çözemedi. Oğluna dedi ki: “*Şu kılıncı çek de kes,*” dedi.

Oğlu da kılınçla ipi kesmeye başladı. İp kesildikten sona Ali Ağa oturup dinledi. Harami başı rüyasında kendinin askerlerinden on danesinin başının kesildiğini gördü. Hemen uyanıp odadan dışarı fırladı. Ali Ağa da bağlı gibi duruyordu. Haremi başı hemen gidip yerine yattı. Ağa kalktı ve otuz haremının de başını kesti. Yine harami başı kalkıp Ali Ağa’ya baktı. Daha yerinde duruyor. Yine gitti yerine yattı. Ali Ağa kalktı, kılıcını çekip bu sefer de odaya girdi ve dedi ki:

“*Ey düşmanım o zaman belli olmaz, şimdi belli olur yiğitlik,*” dedi.

Onun da başını orda kesti, avrad ile kızını mağrada koyup oğlunu aldı ve mağranın ağzına büyükçe bir taş yuvarlayarak ağzını kapadı ve gelip harbe girdi. Harbde de kazandı, kazandıktan sonra avradının yanına geldi, avrad orda olan üleşlerin hepsini yemiş, gızının da bir parçasını yemiş, bir parçası kalmıştı. Ali Ağa dedi ki: “*Avrad, burada o haramilerin başının hazinesi var, çıkar,*” diye seslendi. Kapıyı açar açmaz karı üzerine saldırdı ve Ali Ağa’nın bir kolunu parçaladı. Ali Ağa da mağranın taşını yine kapısına kapattı ve evin giddi, karı ettiğinin cezasını böylece çekti.

Mehmet YILDIZ

3.5.19. Keloğlan Masalı*

Zamanın karanlık günlerinden birinde küçücük bir evde bir anne ile bir oğul varmış. Kış olduğu için evlerinde yakacakları bitmiş. Keloğlan baltasını alarak ormana gitmiş. Yolda ihtiyar bir adam rastlamış, hemen ihtiyar yolun bir köşesine oturmuş ve elinin birini uzatarak demiş ki:

“*Avucuma bir kuruş koy, boynuma da bir tokat vur,*” demiş.

Keloğlan buna şaşırılmış, bir kuruşu olmadığı için ihtiyarın yanına yaklaşarak demiş ki:

“*Baba, parası olmayanlar ne yapsın,*” demiş.

“*Sana da uğurlar olsun, derim,*” diye cevap vermiş.

* Bu masal Salih San’ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

Keloğlan yoluna devam etmiş, ormana gelince önünde yaralı siyah bir kedi görmüş. Ayaklarından al kanlar akıyormuş. Keloğlan dayanamadığından kediyi tutarak ayağını güzel bir şekilde bağlamış. Bu anda kedi gelerek kedi konuşmuş, demiş ki:

“Sen benim yarama melhem oldun, dile benden ne dilersem,” demiş.

Keloğlan demiş ki:

“Fakirliğime bir çare bul ki zengin olayım,” demiş.

Kedi tüyünden iki tene koparmış ve Keloğlana vermiş.

“Bu tüyleri birbirne sürdüğün zaman ben gelir seni zorluktan kurtarırım,” demiş.

Böylece konuştuktan sona Keloğlan odunu yaparak evine dönmüş. Bir iki gün geçtiği halde Keloğlan bu tüyleri sınamayı aklından geçirmemiş. Bir gün aklına sına gelmiş. Tüyleri çıkararak birbirine sürmüş. Bu anda bir arap gelmiş ve buyurun diye sormuş. Keloğlan demiş ki:

“Bana bir sofraya kur,” demiş.

Bu sırada arap kolunu, elini açarak büyük bir sofraya kurmuş ki içinde her türlü yemek var. Keloğlan oturmuş yemiş. Bir zaman sora araptan güzel bir ev istemiş, ev de yapılmış. Keloğlan da yaptığı iyiliğin karşılığında zengin olmuş, gitmiştir.

Emine ARAYIŞ

3.5.20. Mısır Padişahının Masalı*

Vakti zamanında Rehşat isminde bir hükümdar varmış. Bu hükümdar gayet hükümlü ve şebap bir hükümdarmış. Bir gün rüyasında, adamını alarak seyahata çıktığını ve gide gide büyük bir akar suyun başına geldiklerini görmüş. Suyun başında bir çift dudu kuşu varmış. Kuşlar suyun başında çimlenirken yavruları suya akmış, bunu gören baba kuş, yavrularını kurtarmak için kendini suya atmış ve kurtulamayarak yavruları ile boğulmuş, gitmiş. Bu rüyayı gören padişah demiş ki:

“Demek avradlarda vefa yokmuş, ben de artık evlenmem,” demiş.

* Bu masal Salih San'ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır.

Kalkmış ve atına binerek biraz gezinmiş ve evine dönmüş. Birinci rüyasının üstünden bi hafta geçmemişken yine rüyasında Selanik isminde kralın kızını görmüş ve tam kızla konuşurken adamları padişahı uykudan uyandırmışlar. Padişah demiş ki:

“Beni uykumdan ve rüyamdan ettiniz,” diye kendini uyaran adamını öldürmek istemiş.

O vakit adam demiş ki:

“Emret padişahım,” demiş.

“Sen benim rüyamda gördüğüm kızı bulursan bul, yoksa seni öldüreceğim,” demiş.

Padişah rüyasında gördüğü kızı tarif etmiş, hemen uşak padişahın anlattığına göre kızın resmini çizmiş. Bu adamcağız gaybolarak kızı aramağa çıkmış. Bir memlekete dahil olmuş. Adam yaptığı resmi memleketin camisinin kapısına yaptırmış.

“ Helbet, bu kızı gören adam bu resmi de görürse tanır ve bana söyler,” demiş.

Camiye beş, on adam girdikten sonra bir ihtiyar gelmiş ve resme dikkatli dikkatli bakmış, demiş ki:

“Bu resmi kim asmış yahu,” demiş.

Hemen oğlan demiş ki:

“Sen bu kızı görmüşsen bana de ki, ben bu kızın yanına gidem, benim padişahım emretti, al sana bir avuç da altın,” demiş.

O ihtiyar da demiş ki:

“Gel sana görsedem,” demiş.

İkisi beraber gitmişler ve padişahın rüyasında gördüğü kızın yanına varmışlar. Padişahın gördüğü kimi bu kız da bir rüya görmüş ve rüyasında iki tene geyik su başında gezinirken geyiklerin yavrusu suya düşmüş ve dişi geyik yavrusunu kurtarmak için kendini suya atmış, fakat kurtaramayarak yavrusuyla birlikte ölüp gitmiş. Erkek geyik de diğer dişi geyiklerle dağa kaçmış. Bunu gören kız da artık kocaya varmam deyin söz vermiş olduğundan bu adamların sözlerine peki dememiş. Fakat nasıl olduysa padişahın gönderdiği adam kızı kandırmış. Tekrar uşak padişahın yanına gelmiş. Demiş ki:

“Kızı gördüm, kızın göynü sana var,” demiş.

Padişah atına binip o kızın babasının yanına gitmiş. Allah’ın emriyle peygamberin gavliyle gızı istemiş. Kızın babası kızı o padişaha vermiş. Rehşat bu

kızın kalınını¹⁵⁸ vererek alıp yanında kendi memleketine getirmiş. Kırk gece, kırk gündüz düğün çaldırılmış ve avrad kişi olmuşlar. Verdikleri sözü unutarak kaderleri böyle yazıldığından yemişler, içmişler, murazlarına geçmişler.

Ali Asım SARI

3.5.21. Ne Yaparsan Kendine*

Anadolumuzun güney kısımlarında oturan birkaç ihtiyar birleşerek fakir olduklarından dilenmeye çıkmışlar. Muhtelif yerleri gezdikten sonra bir köye gelerek bir eve misafir olmuşlar. Çok acıkmış olan dilenciler ev sahibinden yiyecek istemişler, ev sahibi de bunları istemediğinden zehirli yemek yaparak torbalarını doldurmuş. Bunlar azıklarını tutmuşlar ve köyden ayrılarak bir suyun başına gelmişler. Tam yiyeceklerini yiyecekleri vakit uzaktan bir asker görünmüş, o da çok acıktığından ve dizlerinde derman kalmadığından bunlardan yemek istemiş. Meğer bu da o yimeği veren ev sahibinin askerden terhis olup da köyüne dönen oğlu imiş. İhtiyarlar o köyden aldıkları azıkları azığı bu askerin yalvarmasına dayanamayarak o askere vermişler. Asker yir yimez hemen orda

¹⁵⁸ Çeyizlik eşya.

* Bu masal Salih San'ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

ölmüş. İhtiyarlar zatan yimeği yimeye başlamamışlarmış. Bu askein öldüğünü görünce ağızlarına sürmemişler. İhtiyarlara da bişey olmamış. Kadının zehirli yimeği oğluna nasip olmuş. Kötülükten kötülük yapan zarar görür, insan açtığı kuyuya kendi düşer, ne yaparsan kendine.

Bekir YILDIRIM

3.5.22. Padişah*

Vakti zamanında bir padişah varmış. Bu padişahın üç oğlu varmış. Artık kendisi iş görmez bir hale gelmiş. Oğullarına demiş ki:

“Ben ihtiyarladım artık bir iş göremiyorum, sizin biriniz benim yerime geçin,” demiş.

Çocuklar demiş ki:

“Baba senin sağlığında biz yerine geçmek,” demişler.

Padişah bunlara kızmış ve oğullarını yanından kovmuş. Çocuklar da çok okumuş kimselermiş. Yola çıkmışlar ve babalarının memleketinde ayrılmışlar. Yolda giderken dinlenmek için bir çeşmenin başına oturmuşlar. Büyük kardeşin adı Ali, küçük kardeşin adı Hüseyin, ortancıl kardeşinki de Mehmed imiş.

* Bu masal Salih San'ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

Ali demiş ki:

“Bu pınarın başına bir deve gelmiş, sağ gözü körmüş,” demiş.

Hüseyin ise demiş ki:

“Bu devenin yükü balmış,” demiş.

Mehmed ise demiş ki:

“Bu devenin üstünde bir gebe karı varmış,” demiş.

Dinlendikten sonra yola çıkmışlar yolda telaşla gelen bir ihtiyara rastlamışlar. Bu ihtiyar bunlara demiş ki:

“Oğlum, bir karıyla bir deve gördünüz mü,” diye sormuş.

Bu çocuklar, demin çeşmenin başında tahmin ettikleri deveyi olduğu gibi anlatmışlar. İhtiyar bunu işidir işitmez sevinmiş. Bunlara demiş ki:

“Hangi istikamete gittiklerini bana söyleyin,” demiş.

Çocuklar şaşırılmışlar, demişler ki:

“Baba git, biz deveni görmedik, yalnız geride bir çeşme var, o çeşmenin başından bir devenin gittiğini tahmin ettik,” demişler.

İhtiyar bunların sözüne kanmamış, o zaman mahkemesine bu çocukları götürmüş, kadı bunlar demiş ki:

“Oğlum bu adamın devesinin nereye gittiğini söyleyin,” demiş.

Çocuklar demiş ki:

“Biz bu adamın devesini görmedik, yalnız bir deve geçtiğini tahmin ettik,” demişler.

Kadı Ali’ye demiş ki:

“Oğlum, sen nereden bu devenin sağ gözünün kör olduğunu anladın,” diye sormuş.

Ali demiş ki:

“Ben baktım ki bir deve izi var, sağdaki otlar duruyor, soldakiler ise yenmiş, işte bundan anladım,” demiş.

Mehmed’e demiş ki:

“Sen nereden bildin bu devenin yükünü,” demiş.

Mehmed de demiş ki:

“Bu devenin otladığı yere baktım ki karıncalar talamıştı¹⁵⁹, ondan anladım,” demiş.

¹⁵⁹ Sürü halinde bir yeri işgal etmek.

Kadı Hüseyin'e demiş ki:

“Oğlum sen nereden bildin bu devenin sırtında bir gebe karı olduğunu,” diye sormuş.

Hüseyin de demiş ki:

“Devenin ihtığı¹⁶⁰ yerde elini yere vererek bir karının kalktığını anladım,” demiş.

Kadı bunları affetmiş, bunların da gayesi zatan Yemen'e gitmekmiş, yola çıkmışlar. Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, bir arpa boyu yol gitmişler, Yemen'e gitmişler. Yemen kralı bunları davet etmiş. Akşam olunca bunlara şarapla birlikte bir kuzu dolturtup getirtmiş. Bunları kral imtihan etmek istiyormuş. Kapıdan kral bunları dinlemiş. Bunlar yimeğe oturmuşlar. Büyük kardeşi Ali' ye demiş ki:

“Kral aşçı dölüne benziyor,” demiş.

Mehmed de demiş ki:

“Bu kuzu it sütü emmiş,” demiş.

Ortancıl kardeş ise demiş ki:

“Bu şarabın bağı mezarlık,” demiş.

Kral bunları işidince giderek anasını sıkıştırmış.

“İlle, sen beni kimden kazandın,” demiş.

Anası demiş ki:

“Oğlum, yavrurum, ben seni babandan aldım,” demişse de inandıramamış.

Anasına atmış zopayı. Nihayetinde canı acıyan anası demiş ki:

“Oğlum böyle böyle, ben seni yanımızda çalışan aşçı Hasan'dan aldım,” demiş.

Kral bu sözü işitir işitmez , derhal cellatlara anasını teslim etmiş. O işi temizledikten sonra kuzu aldığı adamı çağırılmış. Buna demiş ki:

“Doğru söyle, sen bu kuzuyu neyle besledin,” demiş.

Adam şaşalamış:

“Kralım, doğrusu bu kuzunun anası öldüydü, öldükten sonra evde sütlü bir it vardı, onun sütüyle besledim,” demiş.

Derhal bunları cellatlara vermiş, sonra şarapçıyı çağırılmış, ve demiş ki:

“Sen bu şarabı hangi bağdan yaptın,” demiş.

Adamcağız demiş ki:

“Bizim evin karşısında bir mezarlık bağı var, oradan yaptım,” demiş.

¹⁶⁰ Çökmek, yere oturmak

Kral bu şarapçıyı affetmiş. Doğru misafirlerin yanına dönmüş. Kral misafirlere demiş ki:

“Siz benim aşçı dölü olduğumu nerden anladınız,” demiş.

Kralın sözüne karşı demişler ki:

“Yemekten çok bahsediyordunuz da ondan anladık,” demişler.

“Şarabın mezarlık bağından olduğunu nerden anladınız?”

“Şarapta ölü kemiği kokuyordu da ondan,” demişler.

“Peki demiş, kuzunun it sütü emdiğini nerden anladınız,” demiş.

“Kuzunun etinde it sütü kokuyordu da ondan,” demiş.

Kral bu çocukların sözlerini alınca bunların tecrübeli olduklarını anlamış ve kendi kendine bunlar aramaynan ele geçmez, demiş. Bunlara şu teklifte bulunmuş:

“Çocuklar, siz bundan sonra benim çocuklarım olacaksınız, üç kızım var, üçünü de size vereceğim,” demiş.

Oğlanlar ilkin razı olmamışlarsa da sonra kralın teklifini kabul etmişler. Kralın kızlarını alıp orada kalmışlar. Birkaç sene sonra kral ölmüş, bunların büyük kardeşleri, olan Ali kral olmuş ve kardeşlerini de yanına vezir almış. Hepsi birlikte rahat bir hayat sürmüşler.

Hüseyin EMRE

3.5.23. Sultan Zeliha Masalı*

Eski zamanlarda Ahmet adında bir padişah varmış. Evlenmeye karar vermiş, memleketin en zengin ve ileri gelenlerinden birinin kızı olan Zeliha'yı almak istemiş. Zeliha ile evlenmiş.

Altı ay sonra yabancı bir devletten, Ahmed harp teklifi almış. Bu teklif mektubunu padişaha aşçısı olan Mahmud getirmiş vermiş. Mektubun üzerine padişah düşünmüş ve padişahın bu düşüncesi aşçı başını heyecana bırakmış. Aşçıbaşı padişaha düşüncesinin ne olduğunu sormuş. Padişah harbe gideceğini söylemesi üzerine, Mahmud, padişahın kimin vekil bırakılacağını sormuş. Birinci vezirin olacağını anlamış. Mahmud, padişahın vekilin kendisine karışmamasını istemiş. Mahmud'un bu teklifi kabul olunmuş.

* Bu masal Salih San'ın ilk bakısını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMINDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

Ailesi Zeliha'nın kocasının harbe gitmesine canı çok sıkılmış. Padişaha, harbe giderse kendisinin yalnız kalacağını ve bunun için harbe gitmemesini söylemiş. Bu teklif padişah tarafından iyi karşılanmamış.

Memleketin müdafasının bir namus borcu olduğunu ve vatanın aile yuvasından daha mukaddes bulunduğunu padişah ileri sürmüştü ve ailesinin bu teklifini reddetmişti. Vatanını ailesinden yüksek tutarak savaşa gitmek üzere hazırlanmış ve birinci vezirini yerine vekil bırakmış.

Mahmud Ağa bunun vekil bırakılmamasını, şayet bırakılırsa kendine karışmamasını ve serbest bırakılmasını rica etmişti. Padişah da kendisinin serbest bırakılmasını muvafık görerek birinci vezire emretmişti. Aşçıbaşı inanmamış padişaha.

Demiş ki:

“Öyle bir kağıt ver ki kağıtta galibin¹⁶¹ olsun,” demiş.

Aşçının bu ricası da kabul edilmiş. Mahmud Ağa tamamen serbest bırakılmış. Padişah halkla vedalaşarak diğer vezirlerini alarak harbe yollanmış. Padişah veziri evvelce Zeliha'yı istemişse de almaya muvafık olamadığından ve padişahla evlenmelerinden muğber olduğundan bu fırsattan istifade ederek zavallı karıya kocasından boşanmasını istemiş. Fakat bu teklifi reddedilmiş. Buna kızan vezir, Zeliha'yı zindana atmış. Yine karı, vezirin hiçbir sözünü kabul etmeyerek bütün eza ve cefakara katlanmış. Uzun zaman zindanda kalmış.

Büyük vezir tarafından Zeliha'nın kocası olan hilafı hakikat Zeliha hakkında, bir mektup yazarak göndermiş. Padişah bu mektubu alıncı hemen Zeliha'nın öldürülmesi için birinci vezire emir vermiş. Fakat padişahın yanında olan vezir bu işin yalan olup hakikat olmadığını tahmin ederek ve padişaha bunda bir iş var diyerek padişahı ikaz etmiş. Padişah demiş ki:

“Birinci vezir yalan söylemez,” diyip gazaba gelerek bu veziri astırmış.

Zindanda yatan Zeliha'nın akşam sabah yemeğini veren aşçı Mahmud Ağa vasıtasıyla Zeliha dadısını çağırılmış ve kocasına hitaben yazdığı mektubu dadısına vererek padişahın geldiğinde doğruca bu mektubun padişaha verilmesini rica etmiş.

O gün geçmiş. Fırat yoksulu olan vezir, Zeliha'nın idamını emretmiş. Zeliha'yı eli kolu bağlı zindandan çıkartıp cellatlara teslim etmişler ve

¹⁶¹ Mühür, damga, nişan, imza

öldürülmesini istemişler. Cellatlar Zeliha'yı alıp ormana götürmüşler, fakat öldürmeyip, küçük çocuğu ile ormanda bırakıp geri dönmüşler. Yerine kuş kesip Zeliha'nın gömleklerine kan bulaştırmışlar ve vezire öldürdük, işte de kanlı gömlekleri demişler.

Harbî muvaffakla bitiren padişah memlekete döndüğünde halk tarafından sevinçle karşılanmış. Padişah sarayına çıktığında diğer maiyetleri otururken dadı padişahı bizzat görmek istediğini söylemiş, müsaade alarak içeri girmiş. Zeliha'nın mektubunu padişaha vermiş. Padişah mektubu okuyunca hakikatı anlamış. Evvelce de meselenin yalan olduğu Mahmud Ağa tarafından anlatıldığından padişah veziri hemen zindana attırıp yerine emektar ve hakikatten ayrılmayan Mahmud Ağa'yı vezir yapmış.

Bir müddetten sona padişahla ava gittiklerinde bir ceylana rastlamışlar. Bu ceylanı avlamak maksadıyla peşinden gitmişler. Nihayet ceylan bir deliğe inmiş. Bunlar da bu bu büyük ağızlı deliğe gelerek ceylan yuvasıdır diye içeri girmişler.

Orada, yaklaşmayın deyin bir insan sesinin geldiğini duymuşlar. Mahmut Ağa da bu sese doğru giderek ve kendi kendin bu sesin Zeliha'nın sesidir diyerek söylenirken Zeliha seslenmiş:

“Evet, benim, beni ve çocuğumu kurtarın,” diye bağırmış.

Zeliha ve çocuğunu kurtarmışlar, Zeliha demiş ki:

“İşte bizi kurtaran bu ceylandır, aman vurmayın,” demesi üzerine ceylanı vurmamışlar.

Dışarı çıkıp vaziyeti padişaha anlatmış hep birlikte saraya dönmüşler. Ertesi günü bütün saray halkı ve memurlar toplanarak ceza meydanına gidip zindandaki büyük veziri huzura getirtmişler. Yüzleştirdikten sonra veziri idam ederek cezasını vermişler. Hileye başvuran namus düşmanı böylece cezasını çekmiş. Onlar da murazlarına varmışlar.

3.5.24. Tahta Kız Masalı

Vaktıyla bir nacar¹⁶², bir terzi, bir de hoca varmış. Bu üç arkadaş başka memleketlere kazanç temin etmek için gidiyorlarmış. Yol günlerce sürdüğü için bunlar geceyi geçirmek için bir viraneye girmişler. Tabii yanlarında hayvanlara yüklü çok eşya ve endezeleri¹⁶³ de varmış.

Bu eşyalarını beklemek için sıra ile nöbete kalkıyorlarmış. İlkin nacar nöbete kalkmış. Eğlence için yanındaki ağaçlardan bir dal kesmiş ve tam bir kız suratlı heykelcik yapmış.

Vakit gelince terziyi kaldırıp kendisi yatmış. Terzi biraz oturduktan sonra karşıda duran tahta adamı görmüş. Bir taş atmış, tahta kızı vurmuş.

¹⁶² Maragoz

¹⁶³ Sanatkarın kullandığı malzeme takımı

Takıldağını görünce nacarın uyanmaması için hünerini harçettiğini¹⁶⁴ anlamış, derhal vakit kaybetmeyerek yanındaki kumaşlardan bu kıza güzel entariler dikmiş ve giydirmiş. Hocayı nöbete kaldırmış kendi yatmış.

Hoca karşıdaki adamı görüncü şaşalamış, ses ver diye bağırılmış. Ses alamayınca bir taş atmış. Anlamış ki tahtadır. Yanına gitmiş ve terzi ile nacarın hüner harcettiklerini görmüş. Kendinin sanatı olmadığı için başlamış Allah'a yalvarmaya. Epey dua ettikten sonra kızın canlandığını görmüş. Sabah oluncu hepsi uyanmışlar. Bu kıızı sen alırsın, ben alırım deyin kavga etmişler.

Siz söyleyin bakalım bu kız kimin hakkıdır?

Hacı KARAGÜL

3.5.25. Uğur Masalı*

Bir varmış bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Vakti zamanında bir karı, bir koca varmış. Bunlar çok fakirlermiş. Bir gün koca kalkıp şelege¹⁶⁵ gitmiş. Giderken yolun üzerinde bir urgan görmüş. Uğurdur diyerek beline sarmış. Yürürken de ötede bir kaplumbağa görmüş. Uğurdur diyerek onu da almış. Daha ileri gittiğinde bir davul görmüş, uğurdur diye bunu da almış ve boynuna asmış. Daha ileride yerde bir çomak görmüş, onu da almış.

Daha ileride önüne demir kapı çıkmış, uğurdur diye kapıyı açıp içeriye girmiş. Bakmış ki içeride altunlar, gümüşler dolu.

¹⁶⁴ Göstermek, sergilemek

* Bu masal Salih San'ın ilk bakısını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

¹⁶⁵ Ufak odunları omuzlamak, iple bir şeyi omuzlamak.

Burası bir dev eviymiş. Altuna, gümüşe bakarken dev gelmiş. Hımmm diye sesler çıkarmaya başlamış ve demiş ki:

“Adam eti kokuyor,” demiş.

Koca içerden demiş ki:

“Adamın da senin de,” diyerek küfür etmiş.

Dev demiş ki:

“Sen nasıl bir adamsın ki bana küfür ediyorsun,” demiş.

Dev kocaya demiş ki:

“Koltuğunun kılını buraya it bakalım,” demiş.

Koca belinden urganı çezip devin üzerine kaydirmiş. Dev şaşalamış, kalmış, dev demiş ki:

“Kılın beyle olursa sen nasıl olursun,” demiş.

Dev gene demiş ki:

“Bitin buraya kaydır bakalım,” demiş.

Koca kaplumbağayı devin üzerine kaydirmiş. Dev şaşalamış kalmış. Dev gene demiş ki:

“İnile bakalım,” demiş.

Koca, çomağı eline alarak davula zım zım vurmaya başlamış. Dev orda duramayarak kaçıp gitmiş. Koca da içerideki altunları, gümüşleri alıp evine götürmüş. Yemiş, içmiş, murazına geçmiş.

Aşatma Elçimen ÇALIŞ

3.5.26. Üç Gardaş Masalı *

Vakti zamanında üç gardaş varmış. Bunlar bir şehre gitmişler. Bir ke¹⁶⁶ ile orak almışlar. Fakat bir biçek¹⁶⁷ buğday bulamamışlar. Yoldan geçerken bir güzel buğday tarlası görmüşler. Sahibinden habersiz buğdayı dermeye¹⁶⁸ başlamışlar. Bunun sahibi olan dev gelmiş. Üç adam buğdayı biçerken dev demiş ki:

“Ula siz kimsiniz, buğdayımı biçiyorsunuz,” demiş.

Onlar da demiş ki:

* Bu masal Salih San'ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

¹⁶⁶ Buğday biçmeye yarayan bir alet.

¹⁶⁷ Biçilecek.

¹⁶⁸ Toplamak, bir araya getirmek.

“Biz oğlunuz,” demişler.

Dev de demiş ki:

“Aferin oğullarım, demiş, sizin karnınız acıkmadı mı,” demiş.

Küçük kardaş sözün sonunu beklemeden ata binmiş ve karı devin bulunduğu mağraya gitmiş.

Deve demiş ki:

“Evde bulunan koçu kızart, bize sal,” demiş.

Dev hemen koçu kesip, kızartmış ve gelen küçük gardaşa vermiş, o da alıp koçu gardaşlarının yanına getirmiş, hep birlikte yemişler. Yine ertesi gün devin evine küçük gardaş gitmiş, bir daha koç kızarttırıp gardaşlarının yanına getirmiş. Dev bunun böyle sık sık gelmesine canı çok sıkılmış. Eve gelmiş, kızgın olduğundan kötü söylemiş, dövmüş. Karı dev de demiş ki:

“Sen eyle haber gönderdin, ben de eyle yaptım,” demiş.

Hakbuki erkek devin bundan haberi yokmuş. Bunu küçük gardaş kendiliğinden yapıyormuş. Erkek dev karı deve demiş ki:

“Dur sen, ben bunların üçünü de bu gece kesim,” demiş.

Bıçaklarını kestirtirken¹⁶⁹ Hüseyin bunu görmüş. Hemen gardaşlarını uyarılmış, dev kalkmış, yataktakileri kesmiş. Karı dev sabahleyin kalktığında bunları kızartmak için yatakları açmış ki kesilen bacıları. Bunu görünce demiş ki:

“Bunu yapan Hüseyin’dir,” diyerek öfkelenmiş.

Bu üç gardaş kaçarak bir padişahın yanına gedmişler. Padişaha demişler ki:

“Padişahım senin odanda her bişey var ama devin sinisi¹⁷⁰ yok, olsa daha güzel olur, bunu da ancak Hüseyin getirir,” demişler.

Padişah Hüseyine demiş ki:

“Bunu getireceksin,” demiş.

Hüseyin de demiş ki:

“Bana bir kedi derisi verirseniz getiririm,” demiş.

Hüseyin bir kedi derisine girmiş ve devin mağrasına varmış, yanından siniyi alıp getirmiş. Siniyi padişahın odasına koymuşlar. Hüseyin’in gardaşları yine padişaha demişler ki:

“Padişahım, devin güzel bir atı var, bunu sana ancak Hüseyin getirir,” demişler.

¹⁶⁹ Keskinletmek.

¹⁷⁰ Bakırdan veya metalden yapılmış geniş tepsi

Yine Hüseyin kedi postuna girmiş, devin mağrasına gitmiş, ahıra girmiş, atın kulağını ısırması, at kişnemiş. Dev atın sesine öfkelenmiş ve ahıra girerek atı vurmuş. At deve kızmış ve Hüseyin'i üstüne bindirmiş.

Hüseyin kapıdan çıkarken demiş ki:

"Dev baba ben gidiyorum," deyin atla birlikte kaçmış.

Hüseyin atı padişaha getirmiş. Gardaşları yine padişaha demişler ki:

"Padişahım senin odanda bir şey var ama, bu sininni üzerinde devin altın kaşıkları yok, olsa daha iyi olurdu," demişler. Bunu ancak Hüseyin getirir.

Hüseyin yine bir kedi postuna girerek devin mağrasına gitmiş, dev yimek yirken sininin başında kedi gibi miyavlamış. Dev kemik atmış yememiş. Kızmış kaşıkları önüne atmış. Hüseyin hemen kaşıkları almış, kaçmış.

"Dev baba ben gidiyorum," demiş.

Dev de vay gene bu Hüseyin bana oyun oynadı, demiş. Bunu da getirmiş. Hüseyin'in gardaşları padişaha demişler ki:

"Dev de buraya gelse çok iyi olur, demişler. Bunu ancak Hüseyin getirebilir."

Hüseyin demiş ki:

"Bana iki marangoz verin, onu ancak eyle getirebilirim," demiş.

Yanına iki marangoz almış ve devin komşusunun bahçesine girmiş, ağaç kesip, biçmeye başlamış. Dev bunu görücü hemen koşmuş.

"Neçin bunu biçersiniz," demiş.

Demişler ki:

"Dev baba, Hüseyin ölmüş ona tabut yapıyoruz, hele sen bi kere sına içine gir, oldu mu olmadı mı," demişler.

Dev içine girinci onun üzerine mıhlamışlar ve kendirle bağlayıp padişahın sarayına getirmişler. Bunu kim açar deyinci gardaşları, ancak Hüseyin açar, diyerek Hüseyin'e açtırmışlar.

Hüseyin açıp kaçmış, dev bütün adamları yemiş, sonra dev ormanlıkta Hüseyin'i bulmuş.

Hüseyin demiş ki:

"Ey dev baba, beni yemiye yiyeceksin, mücade et sakalından bir kere öpeyim de eyle ye," demiş.

Dev başını eyinci kılıncıyla Hüseyin devin boynunu uçurmuş. Hüseyin'in gardaşları ve padişah hep öldüğünden Hüseyin artık tek başına rahatça

yaşamış. Eğrilik yapan gardaşları cezalarını bulmuşlar. İyilik seven Hüseyin de iyiliğin karşılığını almış, canını kurtarmış. Murazına ermiş.

Mustafa YÜKSEL

3.5.27. Şih Mehmed’le Şih Müslüm*

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken , pireler çoban iken, sıçan bekçi, karınca berber iken, yumurtalar tavıhtan bişmiş çlharken, zamanın birinde bir padişah varmış. Vakti zamanında bir padişah varmış. Bu padişahın hiç evladı olmazmış. Padişah bir gün veziriyle seyahate çıkmış. Yolda giderken bir bahçe gibi, sulu, çayırılı bir yere rastlamışlar ve orada oturmuşlar. Kahve pişirip içerlerken bir derviş çıkıp, gelmiş.

“Selamünaleyküm ey padişah ,” deyip oturmuş . Padişah da

“Aleyküm selam ey derviş baba ,” demiş . Padişah,

“Sen benim padişah olduğumu nasıl bildinse, niçin geldiğimi de bilirsin ,” demiş.

“Evlat için geziyorsun ,” demiş. Padişah,

“Evlat için nasıl gezdiğimi bildinse, evlat neden olunur onu da bilirsin ,” demiş.

* Bu masal Salih San’ın ilk bakışını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

Derviş cebinden bir elma çıkararak,

“Al bunu, kabuğunu atına ver, çekirdeğini bahçene dik, elmayı da karınla sen ye, demiş . İki çocuğun olacak, birini bana vereceksin ve ben gelmeyinceye kadar adını koymayacaksın,” demiş .

Derviş kaybolmuş gitmiş. Aradan dokuz ay geçtikten sonra iki çocuğu olmuş. Atı da iki tay doğurmuş. Bahçede de iki elma fidanı bitmiş. Çocuklar gün geçtikçe büyümüşler ve okula gitmeye başlamışlar. Bir gün padişah düğün yaparak çocukların evlendirmek istemiş. Bu anda derviş çıkıp gelmiş. Çocukların birinin adını Şih Yusuf, birisinin adını da Şih Mamed koymuş. Derviş, Şih Mamed’i, bir de atın tayını yanına alıp götürmüş. Şih Mamed ata binmiş ve yola çıkmış.Yolda giderken derviş kaybolmuş. Çocuk yalnız başına kalmış. Bu sırada başka bir derviş karşısına çıkmış ve çocuğa:

“Oğlum seni götüren devdir, şimdi senin karşına korkunç bir şekilde çıkar, sakın korkma,” demiş .

O da kaybolmuş gitmiş . Evvel ki derviş arslan şekline girip gelmiş.

“Oğlum Şih Mamed ne gördün,” demiş.

O da demiş ki:

“Hiç şurdan bir şey geçti ama bakmadım bile,” demiş. Derviş :

“Korkmadın mı oğlum,” demiş .

“Neden korkmacağım,” demiş.

Derviş yine ortadan kaybolmuş gitmiş. Kurt olarak çocuğun gözünün önüne dikilmiş. Demin ki gibi yine sözleşmişler. Dervişin sarayına varmışlar. Sarayda kırk tane oda varmış. Derviş,

“Oğlum Şih Mamed, al şu kilitleri, kırk kapıyı aç da gezek,” demiş.

O da,

“Ben şimdilik misafirim, evvela sen aç ben gezeyim, sonra da ben açarım sen gezersin,” demiş.

Derviş kapıların otuz dokuzunu açmış, kırkıncıyı açmamış. Sen acı, demiş, o da deminki gibi söylemiş. Derviş kapıyı açıp çocuğu ileri doğru iterken, hemen çocuk derviş içeri itmiş ve kapıyı çekip anahtarı bükmüş. Şih Mamed yalnız başına hep içerileri gezmiş. Sonra bir heybe altın alarak atına binmiş ve ordan ayrılmış. Yolda giderken bir dere den geçiyormuş. Atının ayaklarına bakmış

ki hep altın. Hemen atından inip atını ve bocusunu¹⁷¹ suya batırmış. Bir şehre gelmiş. Bir aba ve bir de koyun karnı alarak, abayı sırtına, karnı da başına geçirmiş. Gitmeden evvel atı dile gelerek,

“Aha sana iki tane kıl, başın dara girdiği vakit bu iki kılı birbirine sürtersin, o zaman beni yanında bulursun,” demiş

Şıh Mamed çarşıya gitmiş ve padişahın bahçıvanının yanında durmuş. Onunla ahab olmuş. Bahçıvan buna sen bahçeyi bekle demiş. Bahçıvan gittikten sonra yanındaki kılları çıkarmış ve ata binmiş. Atı o taraftan bu tarafa sürmüş ve bahçeyi tarmahar¹⁷² etmiş. Hemen karını başına geçirip donunu çıkarmış atın üstüne koymuş ve ortadan at kaybolmuş. Sonra abayı da giymiş. Bahçıvan gelmiş bir de ne görsün. Bahçe tarmahar olmuş, bu adam :

“Oğlum keloğlan ,” diye çağırmış. O da :

“Buradayım,” demiş, adam ökelenmiş¹⁷³, o da.

“Ben ne yaptım ki, düşmanın geldi ve bahçeyi bu hale koydu, beni de buraya attı,” demiş.

Yeniden bahçeyi yetiştirmişler, padişahın kızı keloğlanı yanına çağırmış. Keloğlana bir avuç altın vererek,
“Git üç tane karpuz al, demiş. Biri yeni, ikincisi orta yollu, sonuncusu da tam olsun,” demiş.

Kız karpuzları tabağa doğramış.

“Al bunu babama götür ,” demiş .

Keloğlan tabakları almış padişaha götürmüş. Padişah karpuzları görünce vezirine :

“Bu ne ,” diye sormuş.

O da :

“Kızların gönlü koca istiyor , demiş Küçük kızının tam vakti , ortanca kızının vakti biraz geçmiş , büyük kızının ise vakti geçmiş ,” demiş .

Padişah :

“Ne yapmalı” diye sormuş .

¹⁷¹ Küçük hayvan yavrusu

¹⁷² Yerle bir etmek, darma dağın etmek.

¹⁷³ Sinirlenmek, kızmak.

“Bir tellal çağirtırsınız, bütün millet altından geçer, kızların ellerine de birer elma verirsin, kimi isterlerse onun başına atarlar, sen de onlara verirsin,” demiş vezir.

Neyse denileni yapmış padişah. Büyük kız büyük vezirin oğlunu, ortanca kız ortanca vezirin oğlunu, küçük kız da keloğlana elmayı atmış. Tabiki küçük kızın keloğlanı seçmesi padişahın hoşuna gitmemiş. Ne yapsın mecburen kızı vermiş keloğlana. Ama padişah küçük kızıyla keloğlanı dışlamış, onlara kötü davranmış.

Bir gün bir devlet bu bizim padişaha saldırmış. Padişahın iki büyük damadı savaşa gitmişler. Keloğlan da üç ayaklı bir ata binmiş ve yolda bu atı bırakarak kendi atına binmiş. Karını ve abayı çıkararak kendi elbisesini giymiş, harbe girmiş. Harpte çok iyi savaşmış. Padişah onu fark etmiş. Bu sırada keloğlan dizinden yaralanmış. Padişah bunu görmüş ve keloğlanı yanına çağırarak yarasına mendilini bağlamış. Neyse savaş bitmiş, Keloğlan onlardan önce eve dönmüş. Tabi yolda eski donunu geri giymiş.

Padişah keloğlana:

Oğlum gel de beni şu dereden geçir, demiş, saraylarının yanında bir dere varmış, keloğlan suya girerken şalvarını sıvamış. Padişah keloğlanın dizinde kendi mendilini görünce anlamış. Keloğlana eski haline dön demiş. Bundan sonra padişah keloğlanı daha çok sevmiş.

Mustafa DURMUŞ

3.5.28. Şıh Yusuf Şıh Mamed

Hay diyeniñ hayına demişler

Vah diyeniñ vahıña demişler

Ağlamañın sızlamañın

Dadı olmaz demişler

Çiçek arıynañ sarılıncıh

Guş semaya varıncıh

Periler oğlana varıncıh

Dev adamı yiyincik

Dağlar daşlar dile gelincik

Kafdan Anka gelincik
Mırazlar olur demişler
Leblebi deyin demir yenirmiş
Aş deyin torpah yenirmiş
Su deyin ganlar içilirmiş
Gül deyin osuruh çiçeā derilirmiş
Mintan deyin çullar geyilirmiş
Çarh deyin tahta geyilirmiş
Et deyin eşek yenilirmiş, biliyoñ mu
Bülbül gülünü bilirken
Oğul ana deyin sızlarken
Devler cirit atarken
Padişahlar cirit oynarken
Balıhlar garada gezerken
İnsan deyin hayvanlar gonuşurken
Bir varmış bir yohmuş,
Allah'ın gulu çohmuş,

Zamanın birinde bi padişah varmış ki cihan ayānın altında titrermiş,(o zaman ki devlet adamları kudretliymiş, şimdiki gibi deāl, eyle gorhmazlardı her şeyden, astıhları astıh kestikleri kestik, eyle güçlülermiş.) o gadek güçlüymüş bu, he, herkeş bundan eyle gorharmış ki, altlarıña sıçarlarmış, amma bunuñ heç çağası yohmuş, nidek nidek dirken demiş ki:

“Beyle oturmaynan olmaz,” demiş, vezirne diyu ha!

“He padişām, biz boşuna oturuyuh,” demiş.

“Gah gedek de bi çağa bahah,” demiş padişah.(Eskiden çağaya önem verirlerdi, çoh olsun dirlerdi, soyu yürüyecek ya, onun için, bi de bahçada filan çalıştırmah için, onun çocuk çok isterlerdi.)

Neyse ağam buñlar gahıyular, her bi şeylerini, tedariklerini görüyular, yola revan¹⁷⁴ oluyular. Bunlar yola revan oluncuh gele gele geliyular ki bi pınarın başına varıyular, hemen iniyular atam mattan, acı dinlenek, diyular, neyse buñlar

¹⁷⁴ Yola çıkmak

epey dinlenincik, bahiyular ki üstü başı beçare, amma nur yüzlü bi derviş geliyu, geliyu,

“Selamün Aleyküm.”

“Aleyküm selam,” derviş diyu ki buñlara:

“Nişliyon ya padişām, demiş derviş,” he biliyu derviş onun padişah oldūñu.

Padişah da diyu ki:

“Sen, diyu, benim kim odūmu bildiysen, diyu, ne gezdiğimi de biliñ,” diyu.

“Bilmem, diyu derviş, sen, diyu, evlat için geziyon,” demiş derviş. Padişah da hemen diyu ki, ahıllıymış padişah, he çoh ahıllı, bildiğim gibi deāl:

“Evlat için gezdiğimi bildinse, evlat nasıl olunur, nasıl bulunur, onu bilirsin,” demiş padişah. Hemen derviş elini çuluña sohuyu, elini çıharıncıh bi tene elma çıhıyu, diyu ki derviş:

“Al bunu, diyu, amma kapçığın sahın ola atma ha, demiş, kapçığın atına ver, çekirdāñi bahçana dik, aha bu elmayı da avradınnan sen ye, demiş, aha bunu yiyincik, demiş, iki tene çağan olacah, demiş, biriñi gelip ben senden istiyecām, onu baña verecān, demiş, Amman ha, demiş, ben gelmeyincik adlarını sahın goyma,” demiş derviş.

Eyle demeye galmadan bu derviş baba aha bi guş oluyu uçuyu gidiyu göğe doğru, yaa, gögerçin oluyu o derviş, neyse bu padişah elmayı alıyu geliyu memleketine, geliyu hemen elmayı soyuyu, gapçığın atına veriyu, çekirdāñi de hemene dikiyu bahçasıña, elmayı da avradıynan gendi yiyu, ahani gel zaman get zaman derken, dokuz ay geçiyu ki ne geçsin, buñların aynen dervişin dediği gibi iki tene çağası oluyu, gapçığın da ata vermişti ya, atın da iki tene tayı oluyu, bahçada da iki tene elma fidanı böyüyu, ahani buñlar seviniyular, seviniyular, düğün ediyular, oynuyular, zaman ahı gedyu, gederken bunlar ahani böyüyular, ohula gidecekler artı, ohula gedyular. Neyse ahani bu derviş göğerçin gılığında geliyu, geliyu, buñların adını goyacah ya, neyse adlarını da, goyuyo, birinin ki Şıh Mamed, birininkini de Şıh Yusuf goyuyo, Derviş ahani bu Şıh Mamedle tayın biriñi yanına alıyu, gedyu, bunlar yolda gedincik bu derviş gene göğerçin oluyu, uçuyu gedyu göğe, gedyu ağam. Şıh Mamed yalanız başına galıyu, galırkene bahıyu ahani bi başga derviş geliyu, aha bu derviş de gartal donunda gelmiş. Geliyu, neyse diyu ki bu çağaya, Şıh Mamed’e:

“Bah, diyu, hanı o derviş vardı ya, diyu, ahani o devdi, diyu, bayahdan göğerçin kimi gözel çıhtı amma, diyu, bi daha gelirse, diyu, korkunç şekilde görünür saña, diyu, Amman ha gorhma,” diyu.

Eyle demeynen ahani bu da uçuyu gedyu, netsin yazzılı bu oğlan, daha beçare bi çağa. Neyse bu oğlan gedyu, gedyu, gederken bahıyu ki bi tene beyle gocaman bi aslan çihıyu, aha derviş, dişleri beyle gocaman gocaman, salyalar ahıyu ağzından, yalanıyu gendi gendine, hemen gayboluyu, geri derviş oluyu, çihıyu oğlanın garşısına, hanı dev var ya, dev olan derviş o haa, neyse diyu ki dev olan derviş, diyu ki:

“La oğlum, diyu, ne gördün,” diyu.

“Valla, diyu, heç şordan beşey geçti amma, diyu, heç yüzümü çevirip de bahmadım, diyu, niye ki,” diyu. Derviş diyukine:

“Gorhmadın mı oğlum,” diyu.

”Ne gorhacām, diyu, ney ki o, diyu, ben eyle hemen gorhmam,” diyu.

Gene gayboluyu bu derviş, gayboluyu, bussef de gurt oluyu, gurt oluyu, çihıyu oğlanın garşısına, beyle dikiliyū, uluyu, ulum ulum uluyu, dişleriñi gösteriyu, ahıyu salyalar ağzından, gene gorhmuyu oğlan he, gorhmuyu, neyse bu derviş gene gayboluyu, gene derviş olarak çihıyu oğlanın garşısına.

“Gene gorhmadın mı,” diyu.

“Yoh, diyu oğlan, ne gorhacam, diyu, ne ki o, diyu, ben, diyu, eyle hemene gorhmam,” diyu.

“Gel gidek, diyu, benim sarayıma gidek, diyu. Neyse bunlar, bunun sarayıña gedyular,” derviş diyu ki:

“Oğlum Şih Mamed, diyu, aha şu kilitleri al da, diyu, benim sarayımda gırh oda var, diyu, buñlar odaların anahtarı, diyu, aç da sana gezdirim,” diyu.

“Yoh, diyu oğlan, ben misafırım, diyu, ev sahabı dururken, diyu, heç misafir gezdirir mi, diyu, sen aç ben gezerim, diyu, sonra da ben açarım sen gezersin,” diyu.

Derviş neyse lıp lıp açmaya başlıyu gapıları, açıyu, açıyu, açıyu, he, açıyu, otuz dokuzunu açıyu, gırhıncıyı açarkene, diyu ki, sen aç, diyu, he, oğlana tuzah guracah ya, oğlan yoh, diyu gene, neyse bu derviş gapıyu açıyu, açıyu, oğlanın golundan dutuyu, tam içeri iterkene çocuh dervişin golundan duttu mu bunu içeri çekiyu, gendi de hemene atlıyu dışarı, gapıyı kitliyu buñun üstüne, he

kitliyu, gurtuluyu, bu sef Şih Mamed yalanız galıyu, neyse artı şey ediyu, geziyu serayın her bir yerini, irahat irahat geziyu, bahıyu ki bi oda da devin altınları dolu, şırıl şırıl altın dolu, hep, dişi kitleniyu, hemene bi çuval buluyu, dolduruyu ağzına gadar, neyse hemene iniyu seraydan, atı bekliyu gendini, hanı derviş verdiği gabıhdan doğan var ya, o at, hemene gediyu, yola goyuluyu, gider giderken bi çaya geliyu, çayı geçerkene bahıyu ki atını ayahlarından hep altın var, he hep altın dolu, hemen atdan iniyu, atıylan bocusunu¹⁷⁵ batırıyu suya, neyse ondan sona devam ediyu yoluna, bahıyu ki şeār, bi şeāre geliyu, bi tene aba buluyu, bi tene goyun garnı alıyu, hemene abayı sırtına geçiriyu, o garnı da başına dahıyu, şeāre doğru getmeden bahıyu ki atı dile geliyu, he atı dillenyu, ya bahın at gonuşmaya başlıyu, o zaman beyle hep yiğitlerin atları hep gonuşurmuş, gitmeden atı dile geliyu, diyu ki:

“Bah, diyu, saña iki tene gıl verecām, diyu, başın belaya bulaşincıh aha bu gılları birbirine sürdüñ mü, diyu, o zaman ben hemen gellim, diyu, seni gelir gurtarrım,” diyu.

Neyse bu Şih Mamed gediyu şeāre, varıyu, çarşıya geliyu, gahvenin birine oturuyu, oturukene bi tene şey geliyu, padişān bahçıvanı geliyu, geliyu bunun yanına oturuyu, diyu ki:

“Sen kimsin, yabancısin herhal,” diyu.

“He, diyu, kimim kimsem yoh, aha beyle diyar diyar dolanıyum,” diyu.

“Bah, diyu, ben padişān bahçıvanıyım, diyu, baña bi adam lazım, diyu, aha gel, diyu benim yanına dur, diyu, aç gamlan açıhta galman,” diyu.

Neyse bu bahçıvanın yanına şaārd olarakdan giriyu, bahçıvan diyu ki bi gün:

“Bah, diyu, acı benim işim çıhtı, diyu, bi yere gidicām, diyu, aha bu bahçayı eyi bekle ha,” diyu.

“Tamam, diyu, sen gayıtsız ol,” diyu.

Hemen bu atın verdiği gılları çıhardıyu, birbirine sürttüynen bu at çıhıyu geliyu, geliyu ağam, at da çoh gözelmış, ata hemene biniyu, biner binmez atı bi otarafa bi bu tarafa sürüyu bahçayı tarmahar¹⁷⁶ ediyu, bahça mahça galmıyu. Hemene garnı geri başına geçiriyu, donunu çıharmış atın üstüne goymuş, ondan

¹⁷⁵ köpek yavrusu (it manığı)

¹⁷⁶ Darmadağın etme, birbirine karıştırma.

sonama at gaybolmuş hemene, sonrama abayı da geymiş, bahçıvan geliyu ki ne gelsin, bahça mahça galmamış, hep tarmahar olmuş, diyu ki:

“Oğlum keloğlan,” diye çağırıyu, başında garın var ya, keloğlan belliyu.

“Aha buradayım, diyu, adam ökeleniyu¹⁷⁷, ben nittim ki, diyu, düşmanın varmış herhal, onlar geldi, bahçayı aha beyle ettiler, diyu, ben nidim, diyu, ben tekim, diyu, beni de dövdüler,” diyu.

Tekrardan bunlar bahçayı yetiştiriyu bunlar, bi gün padişân gızı bu keloğlanı yanına çağırıyu, keloğlana bi avuç altın veriyu, diyu ki:

“Git de, diyu, buña üç tene garpuz al, diyu, bit enesi yeni, ikincisi orta yollu, sonuncusu da tam olsun,” diyu. Neyse keloğlan gediya alıyu bunun dediklerin, geliyu, veriyu gıza, paduşân gızına veriyu. Gız da garpızları doğruyu, ediyu, eyliyu, diyu ki:

“Ala buñu babama götür de yesin,” diyu. Keloğlan da alıyu bunları götürüyü padişân önüne goyuyo, padişah garpızları görünce hemene vezirini çağırđıyu diyu ki:

“Bu ne, diyu, bah, diyu, gızım beyle etmiş, diyu, bunun bi anlamı var herhal,” diyu.

“Padişam, diyu, artı bunların, diyu, göynü herif istiyu, diyu, bunun manası küçük kızının tam zamanı, diyu, ortanca gızının vahtı ge birez geçmiş, diyu, büyük gızın da gohmuş padişâm, diyu, uyan artı, diyu, bunlar gaçar maçar sonam rezil olursun ha,” diyu.

“Ne yapah ya,” diyu.

“Hemen bi tellal çığırtah, herkesi serayın önünden geçirrik, gızların da hanısını isterse onun başına elma neyin atarlar, diyu, biz de onlarla everrik,” diyu.

Neyese padişah hemen vezirin dediğini yapıyu, tellal çığırtıyu, hemene duyan ahali serayın önüne geliyu, hep su gibi geçiyular serayın önünden, geçerkene büyük gız vezirin oğlunun gafasına atıyu elmayı, Keloğlan da duyuyu bunu, o da gediya, küçük gız keloğlana atıyu elmayı, ortanca da gene vezirin oğluna atıyu, tabii padişah keloğlanı beğenmiyu, amma eli mahkum, veriyu istemeye istemeye, düğün dernekler guruluyu, evleniyu bunalr. Aradan bi vaht geçiyu, büyük bi harb çıhıyu, padişah damalarını alıyu gediya savaşa, keloğlan da hemene üç aylı ata biniyu, sonama kendi atını çağırıyu, gılı sürtüyü ya

¹⁷⁷ Sinirlenmek, kızmak

birbirine, garnı marnı, efendime söyleyim, abayı çıhardıyu, genid mintanını falan geyiyu, o da harbe giryu, eyle savaşıyu ki he, herkeş artı onu parmahla gösteriyu, padişah da görüyü onu savaşırken, keloğlan savaşırken düşmanın biri buna oh atıyu, bu dizinden yaralanıyu, herkeş, diyu, amanın bu yaralandı, dizine oh değdi deyin, şaha geliyular saldırıyular düşmana, düşmanı gırıp geçiriyular he, yeniyular, yendikten sona padişah bu keloğlan çığırıyu, dillere destan oldu ya, gediyu bu, yarasına padişah gendi mendilini sarıyu, keloğlanın yarasına, he, gendini mendilini sarıyu, neyse artı savaş bitincik geri dönüyular, amma keloğlan bunlardan önce dönüyü, bunun atı ganatlıymış, uçuyu beyle, he, ganatlı ya, geri de eski donunu geymiş, neyse padişah dönüyü askerleriyle, herkeş düğün ediyu padişaha, bi çay var ya şeherin girişinde, ordan geçerkene padişah keloğlanı çığırıyu beni geçir deyin, neyse bu da geliyu, suya girerkene şalvarını sıvıyu, sıvayincih mendil gözüyu, gökuncüh padişah da bahıyu ki gendi mendili, hemen anlıyu bunu, bunu dutuyu sarıyu, seviyu, he, padişah seviyu artı Şih Mamed'i, diyu benim malım tahtım her şeyim bunun diyu, padişāñız artı o, diyu, artı buñlar gözel yaşıyular, keloğlanın çocū mocū da oluyu, yiyular, içiyular, mirazlarına eriyular.

Vakkas KORKMAZ

3.5.29. Deniz Kızı ile Adam

(Durun ki şeyi anladam, Deniz Kızını, hanı denizde giden var ya, oğlanı gurtarıyū ya, onu)

Ak sakallı kuşlar gördüm

Köprü akan daşlar gördüm

Ayağa değmedik taş olmaz

Başa gelmedik iş olmaz.

Kız mızı bozar, dostluğu bozar, dedi,

Alış veriş başka dostluk başka, dedi.

Cellacelali hu, şeytanın yüzüne pu ,dedi.

Aç ayı oynamaz ,dedi

Boş çuval ayakta durmaz

Rakı içen sarhoş olur,

Hamama girenterler ,

Ölüye giden ağlar

Düğüne giden oynar,dedi.

Kimin bahçesinde bir ağaç, dedi

Dalsız budaksız,

Üstüne bir kuş kondu.

Kolsuz ayaksız.

Çektik bunu vurduk

Topsuz tüfeksiz

Pişirdik otuz ocakta

Yidik tadı damakta

Ayşe hatın demiş fili fili

Nerden aldın bu kadar fili

Alladım pulladım

Medineye yolladım

Medinenin kızları

Yazı yazar elleri

Kuran okur dilleri

Ali bey hasta

Çorbası tasta

Püsküllü mavi

İnadına kavi

Hop tası,altın bilezik kaşı

Senin baban subaşı

Benim babam gölbaşı, demiş

Subaşını kızları

Etek etek kozları

Kırdık kozunu yedik

Öptük ela gözünü

Şu çalı senin olsun

Şu çalı benim olsun
Eğildik su içmeye
Kanat verdi uçmaya
Kanat kapısı açıldı.
İçenden güller saçıldı.
Şimdi söz bende
Dinleyen erdi servte

Evvel zaman içinde, bahçelerin bol olduğu bir yerde bir adam varmış. Bu adam da ihtiyarmış. Bir gün buna bir misafir gelmiş. İhtiyar adam misafirine yemek getiriormuş. Misafir ihtiyar adama diyor ki:

“Yav nasıl ahlakınız var, küçükler şurda duruyor, ihtiyar adam bana yemek getiriyor. Ben uđlanıyorum¹⁷⁸, hiç böyle olur mu,” diyor.(Böyükler hizmet etmez güççüklere, güççüklere hizmet eder, eyi davranır böyüklere, eskiden biz heç konuşamazdık, böyüklerimizin yanında, şeyden saygıdan.)

Öbürü diyor ki :

“Kusura bakma, benim başıma çok çok felaket geldi, saçım sakalım ondan ağardı. Ben bunların en küçüğüyüm.”

“Nasıl,” diyor.

“Başıma gelen felaketi sana anlatayım ,” misafire diyor.

Misafir oturuyor, ona anlatıyor.

“Aha sefer-i birlik oldu, vuran vurana, gıran gırana, hükümet bizi kaç kişi aldı, bizi askere aldılar, İstanbul gibi daha uzak yerler götürdü. Biz orda askerlik yapıyoruz. Vapurlardan, gemilerden, denizlerden geçirdiler bizi, neyse askerlik yaparken yanıma üç tane asker geldi”:

“Biz kaçacağız,” dedi.

“Eee?”(o dediğim adam ile beni de ortak ettiler.)

“Etmeyin, tutmayın, memleketi bulamayız, etmeyin kaçmayın.”

¹⁷⁸ Yapılan bir iyiliğe karşı kendisini borçlu hissetmek.

Neyse beni de ortak ettiler, üç tane onlar bir de ben dört tane. Orda deniz olduğu gibi, her evin önünde, kapısında kayık varmış. Kayığın birinin ipini çözüp, içine biniyorlar memlekete kaçıyoruz diye.(Halbuki ne memleketi, memleket nere kendiler nere, uzak memleketleri, gayıhlan mayıhlan gidemezler.) Neyse gelirken denizin üstünde nereye gittiğimizi bilmiyoruz. Birden bir yel çıktı, öyle havaya kalkıyor, lap yere düşüyor, bizim aklımız mahlımız kalmadı, diyor.(o ihtiyar söylüyor) Saçım sakalım kalmadı, kayık havaya kalkıyor, düşüyor, yel esiyor, bu sırada lapbıdana kayık bir düştü, denize battı gitti, iki cenaze battı gitti, iki tane kaldık, neyse gelirken gelirken bir memlekete geldik, kayığı bağladık, memlekete çıktık ki memleket bomboş, insan yok, adam yok memleket bomboş. Akşam oldu böyle bir yere örtüyü serdik, yattık. Bir pencereyi ben açtım, bir pencereyi arkadaşım açtı, hava alsın diye. Kapalı yerde yatıyoruz ya, yattık. Neyse ben sabahleyin kalktım arkadaşım yok. Ne olacak bu benim halim arkadaş kayboldu. Geldikleri kayığa bakıyor, kayık yerinde bağlı. Pencereden düşse parça parça olur. Aklım başımda kalmadı, artık ben dönerken çıkırırken, denizin kenarına gittim. Bir su kızı, suyun içinde, kenarında oturuyor. Gittim, tuttum, diyor.

“İnsanoğlu beni bırak, dedi diyor. Buranın adamını, pisiğini, yedi başlı dev yedi, bitirdi, dedi,” diyo.

Bırakmadım, diyor, getirdim, giyindi kuşandı, giyecek çok, yiyecek çok , her şey çok .

“İnanmadın mı dedi diyor, buranın adamını, itini, pisiğini, dev yedi bitirdi, dedi, bu gece senin arkadaşını götüren yedi başlı dev” dedi, diyor.

“Eeee?”

“Yoksa seni de yer beni de yer, beni bırak, dedi,” diyor.

“Bırakmadık,” diyor. Düşünürken taşınırken

“Bunu çaresine bakalım, bu gece gelirse seni de yer beni de yer.”

“ Nasıl edek.”

Gittik, memleketin içinde şura bura gezerken gezerken, vezirin ambarının altına baktık. Bir maden bulduk, bir barut madeni, birer ikişer ölçek getirdik, (o yattıkları binanın havlusu varmış.) Bunu oraya sermişler, bulgur serer gibi, ateşi yakıp devin gelmesini bekliyorlar. Dev geldiğinde bunlar pencereden havludaki baruta ateşi atıyorlar. Dünya ateşe kesiyor, dev yanıyor, kömür oluyor, devriliyor, ölüyor. Artık orda bunlar hür yaşıyorlar bu memlekette (artık kendinin memleketi nerde kaldı bilmiyor.) Orda bunlar evleniyor, iki çocukları oluyor,

oğlan çocuğu. Birinin adı Veli birinin ki de Ali. Bu çocuklar 6-7 yaşına giriyorlar, çocuklar adamakıllı bösböyük oluyorlar. Su kızı:

“Herif, sen beni bırakmazsın, ben de seni bırakmam artık, diyor. Gidelim biraz gezelim, denizin kenarına kadar,” diyor.

“Gidek,” diyor.

Giderlerken, gezerlerken denize yakın oldu mu su kızı suyu görünce diş kitleniyor, atlıyor suya. Çocuklar da atlıyor.

“Yine kaldım yalnız , diyor, hayale düşüyor, avrat da gitti , çocuklar da gitti, su kızı da gitti. Yalnız kaldım aklım fikrim kalmadı .”

“Düşünürken taşınırken gittim kayığın içine atladım nereye gittiğimi bilmeden kayığı denize saldım. Giderken giderken baktım bir yerde bir memleket görünüyor. Kayığı bıraktım memlekete çıktım, çıktım ki behey”

“Sen in misin cin misin, nerden geldin nereye gidiyorsun, dediler,” diyor,

O misafir aldı, bu misafir aldı, dişleri kitlendi beni sevdiler, dedi, diyu. Aha bu sefer orda bir dul Avrat buldular, beni everdiler, ama kadının tarlası takımı da çok, zengin, ben de bundan sonra çütçülüğe, rençberliğe başladım. Neyse bir gün bizim avrat hastalandı. Ben de çüte gittim. Çütten dönerken bizim evin önünün kalabalık olduğunu gördüm.

“Yav bu ne kalabalık dedim,” diyor.

“Beheey heç sorma, avradın öldü ,” dediler.

“Eeee?”

“Bizim adetimiz batsın, avrat ölürse herifi de beraber gömeriz, herif ölürse avradı da beraber gömeriz, dediler.” diyor Eskiden beyle adetler varmış, insanlar nasımış yav o zamanlar, garip garip adatları varmış, şindiki adatlar daha eyi, ne bilim hep olmuyacahşişler dutarlard ı.)

Aha böyle sarı bir çıbıkları varmış, telefon direği gibi, yerin altına onunla bırakırlarmış.

“Ne yapayım, oldu olacak, bu olacak.”

“Eee?”

“Bir tuluğa su koyun, üç ölçek bir çuval undan da ekmek yapın, ondan sonra avratla beni oraya sallandırın indirin.(orda halat varmış , halatı alıp indirirlermiş, yukarıdan halatla indirirlermiş aralıktan.)Neyse bizi ekmek ile suyla beraber aralıktan aşağıya indirdiler , diyor, ekmek ile suyu gıdı gıdıylan, biti biti tadıyorum ki uzun süre yaşayabileyim. Neyse böyle ederken aşağıya acı

güneş ışığı giriyor. Bir baktım ki bizim avrat daha ölmemiş can veriyor. Hemen ağzına bir Damla su damladınca cin gibi oldu. Artık ekmeğimizi daha idareli kullanıyoruz, diyor. Artık ekmeğimiz de bitti suyumuz da, tam bu sırada, yerin altında bir canavar mı tilki mi neyse çatur çatur insan kemiklerini yiyor.” Neyse diyor ki bu :

“Avrat, ben bunun kuyruğundan tutayım, sen de belinden tut, belki bizi yer yüzüne çıkartmazmıla.”

Aha bunlar, böyle düşünürken bu hayvan gene geliyor, insan kemiklerini kemiriyor, geri giderken adam kuyruğundan kapıyor, o da belinden tutuyor, artık paldır küldür yüz metre mi delikten yeryüzüne çıkarıyor bunları.

“Allah şükür, bir daha buraya çıkmak varmımuş,” diyorlar.

Kuyruğunu bırakıyorlar, artık memlekete geliyorlar, memlekete yakın, böyle gelirken, denize bir su dökülüyormuş. Orda da bir gemi varmış. Gemiye geçip memlekete gideceklerken bu gemiciler kendi aralarında laf etmişler:

“İşte bu adamın avradı güzel, bu herif de çirkin, bu adamı denize atak da avradı biz alalım,” demişler.

O anda konuştukları kulağıma sinek gibi çalındı ama diyor, çare yok. Gemiye biner binmez üç adam kavuştular, beni suya attılar. Tam bu sırada gemi batacak gibi oldu, bunlar da gemiyi kurtarmaya koştular. İşte tam bu sırada biz de kurtulduk, diyor.

“Eeey, beni suya atıp seni alacaklardı ama iyi kurtulduk,” diyor.

Avratlan konuşa konuşa giderlerken toprağa varıyorlar, tam bu sırada sudan bu su kızı lapbıdana çıkıyor. Çocuklar da çıkıyor.

“Herif,” diyor.

“Ne diyorsun ?”

“Ali ile Veli bana helal et .”

“Yok, Ali ile Veli’ yi niye helal edeyim ? Sen beni bırakıp gittin .”

“Fılan memlekete geldim, ben seni kurtardım, filan yere geldim avradın öldü, seni de yerin altına koydular, yanına canavar şeklinde geldim, kuyruğumdan tutundun, sürüne sürüne yer yüzüne çıktın, o yine bendim, sana çirkin deyip avradını elinden almak istediler yine kurtaran bendim.” Beheey, hakikaten de üç kere, dört kere bu su kızı kendini kurtardı. Ya su gızı haklı, boşuna sinirleniyü gıza.

“Ali ile veli helal olsun ,”

Su kızı çocukları da alıp suya dalar. O da çekip memleketine geliyor. O yanındaki misafire diyor ki :*“İşte beyle başıma felaket geldi, ben bunların en küçüğüyüm ama başıma bir felaket geldi, saçım sakalım ondan ağardı .”*

Mustafa ÖZOĞUL

3.5.30. Su Gızı İle Adam

Bi adam gediyyu mısafır oluyu, iki dene cahal beyle duruyu, bu ihtıyar mısafıra çay getiriyyu, ekmek getiriyyu, su getiriyyu, biliyon mu, o mısafır diyyu ku:

“Nası adetiñiz var, diyyu biliyon mu, ihtıyar iş dutuyuy, ekmek getiriyyu, su getiriyyu, diyyu, geçler getirecâneihtiy ar getiriyyu,” diyyu, ihtıyar diyyu ku:

“Ağam, ben bunların güççüğüyüm,” diyyu.

“Eee?”

“Başıma gelen felaketi diyyim de dinle, diyyu o mısafıra ha, evdeki mısafıra, sefe birlik oldu, diyyu, kırk kişi, elli kişi aldı götürdü bizi hükümet, diyyu, denizlerden,

vapırlardan, şurdan buradan geçirtti, diyu, dünyanın öte başına götürdü, diyu, orda talim ediyuh, diyu, sağa dön, sola dön, sağa dön, sola dön, diyu biliyon mu, neyse, epey sürdükten sona, üç tenesi dedi ki, diyu, biz kaçacayih, sen de bize ortah ol, o ihtiyara diyu ha biliyon mu, etme dutma, biz dünyanın öbür başına geldih, memleket nere bura dedim, diyu, amma heç, sözümü dinlemediler, diyu ihtiyar, sözümü dinlemediler, diyu, beni de dahil ettiler, diyu, üç onlar bi de ben dört, diyu, aha düşündük daşındih, diyu, aha, diyu, sona, diyu, deniziñ kinarında gayih var, diyu, gayiñ biriñi gaypittik¹⁷⁹, diyu, deniz yahınya, diyu, aha beyle ufah gayihlar var, diyu, bindik denize, giderken, giderken, giderken, diyu, Allah göstertmiye bi fırtına çıhtı, bi fırtına çıhtı, bi fırtına çıhtı, diyu, o deniziñ dalgası bu damın boyu kimi gahıyu, diyu, o gayih da gahıyu, diyu, hasılı kelam, diyu, heç dat alamıyuh, diyu, ölüm ağzımıza geldi, diyu, biliyun mu, ölümümüz ağzımıza geldi, diyu, biri ahıntıya düştü battı getti, diyu, biriñe de balih kimin beşey ağzını açtı arhadaşın biriñi yuttu getti, diyu, iki dene galdih, diyu, giderken giderken, diyu, bi memleket görüktü, diyu, gayığı bağladih, diyu, memlekete çıhtih ki, diyu, insan adam, heç beşey yoh, çıhtih, dşyu, bi apartumanın şeyine, diyu, örtü serdih, diyu, pencereleri açtih, diyu, yattih, diyu, sabanen gahtum, diyu, arhadaş yoh, diyu, la şura bura, şura bura arhadaş yoh, diyu, işemeye getse gelir, o da getti, diyu arhadaşı, o da gayboldu getti, diyu, yalañız galdım, diyu, düşürnürken düşüñürken, diyu, denizin kinarına gittim gayih bağlı, diyu, bi bahtum şeyin üzerinde bi su gızı, diyu, bu su gızı oturıyu, diyu, atıldım, diyu, o su gızını duttum, diyu, Amman yaman derken, heç mümkünü yoh bırahmam dedim, diyu, dedikine, diyu, buraniñ itiñi, pisiğiñi, adamıñi her şeyiñi, yedi başlı dev yidi bitirdi, diyu, seni de yir beni de yir, dedi, diyu, neyse bırahmadım, diyu, aldım geldim, diyu, yiyeceh çoh, içeceh çoh, giyeceh çoh, diyu, aha bu her elbiseden geydi, diyu, aha bu oldu on beş yaşında genç, diyu, dedikine, diyu, buñun çaresiñe bahah, bu dev gelirse, yedi başlı dev gelirse, seni de yir beni de yir dedi, ” diyu biliyon mu?

Aha bunlar gezer ederken vezirin evinin altında bi barut madeni buluyūlar, buñlar birer ölçek, birer ölçek getiriyular, yattihları evin havlusuna seriyular, ataş yahıyular, içerde, pencerede buñu bekliyular, yedi başlı dev geliyu ki buñları yiye, ataşı bauta atıncih, bu barut lüpbüdenek, aynı şu arabaların tekeri yanıyu ya, eyle bi gara duman çihar, dev yanar kül olur, lap devrilir orda, artı orda

¹⁷⁹ Kaydırmak

dev de gider, mülk her bişey çoh, yiyecek çoh, içecek çoh, giyecek çoh, tarla çoh, tahım çoh, yirler içerler, epey bi zaman sona bunlarıñ oğlu olur, adını Ali vurur, bi dene daha oğlu olur o su gızından, adını Veli gurur, biri Ali biri Veli, bu çocuklar yedi yaşar, böyür artıh, bu su gızı der ki, dinniyoñuz mu, bu, o su gızı der ki:

“Ben seni biraħmam sen de beñi biraħma, der, hadı gedek gezek,” der.

Giderken, gezerken, giderken gezerken, bu deniziñ kinariña varır varmaz, taman su gızı ya, dişi kitlenir, atılır suya, gendi de gider, çocuklar da gider, denize, gine galdı yalañız, bir gün daha, beş gün daha düşünürken, düşünürken, yalnız olmuyı, aha gider gezerken aha bu gayığı biraħır, içine binerken, bi yerde bi memleket görünür, gayığı mayığı biraħır, memlekete girer ki:

“Arhadaş, in misin, cins misin?”

Buñu havada gaparlar, o mısafır alır, o mısafır alır, o mısafır alır, bir gün, beş gün, on gün, yirmi gün derken, bi tene avrad varmış orda, bunu baş göz ediyular¹⁸⁰, everiyular, bunun tarlası tahımı varmış, bu artıh çütçülük ediyu, her bişey çoh, çütçülük ederken, ederken, bir gün heste oluyı bu avrad, sabanen çüte gidiyu, geliyu ki evinde bi galabalıh var.

“Bu ne galabalığı,” diyu.

“Heç sorma, diyular, avradın öldü, diyular, bey avradın öldü amma, diyular, herif ölürse avradı barabar gömerik yire, avrad ölürse herifi barabar gömerik yire.”

Şu bizim aha şorda bi yer varya, şu derede, onun gibi ağzı gayaymış, torpahımış, telefon direā gibi alat ile içine biraħırlarmış.

“Ne yapım, demiş, avrad ölmeye öldü, demiş, avrad öldü ya gendi de sağ, onu da alatla oraya biraħacahlar, aha diyu ku, üç çuval, diyu, unu, diyu, ekmek edin, diyu, bi kilo suylan beni indirin oraya, diyu, heç olmasa bir iki ay sona ölürüm ben orda,” diyu. Halatla biraħırlarmış telefon direā gibi, yüksekten beyle aşşā, aha neyse o ekmekle suyu gıdı gıdı ederken¹⁸¹, be daha bi avrad daha sapsağlam, vezir ölmüş evelden, onun avradını da indirmişler oraya, onu da ortah eder, ekmek verir, su verir, o da cin gibi olur dirilir, der ki: *“Ekmek de tükenecāh, su da tükenecāh, ölürsek barabar ölek.”*

¹⁸⁰ Evlevdirmek.

¹⁸¹ Az az yemek.

Neyse buñlar bir gün, beş gün, on gün, yirmi gün, bir ay, iki ay derken ekme de tükenir su da tükenir, artıh ölürük, diyular, bi baharlar yirin altında, yirin altında, bi cenevar gelip, gemikleri hart hart gemirip gemirip gediye:

“Bu, diyu, bizi dünya yüzüne çihartmazmıla avrad, diyu, ben guyrũndan dutum, sen de belinden dut, bu bizi dünya yüzüne çihartmaz mıla,” diyu.

Bu golundan dutuyu cenevarın, o da belinden dutuyu, hart hurt ederken, bir metre, iki metre, on metre, yüz metre derken buñları lapbıdanah ordan yerin yüzüne çihardıyu, bu cenevarın guyrũnu bırahiyular artu memlekete geliyu, memlekete gelirken bi su beyle denize dökülüyu, ordan geçip gedecekler, denizler bahiyular ki:

“Herif çirkin, avrad gayet güzel, diyular, bunu suya atah da, diyular, avradıñı elinden alah,” diyu.

Amma, gendi işitmiyu amma, hafifi duyuyu, amma mümkünü yohtur, gemiden bu yana geçecekler, gemi beyle alttan yüzü guylu döne ki bata, herifi bırahırlar gemiye gavişırlar, bir iki derken, bunlar geçer o yanna.

“Eēşükür, demiş, biz gurtulduh, demiş herif. Artıh memlekete yahın geliyu, beni suya atacahlardı ki seni alalar, şükür gurtulduh,” diyu, beyle laf iderken, deniziñ kinarıñdan, denizin içinden bu su gızı çıhiyu, oğlanlar da çıhiyu Ali ile Veli.

“Aha, diyu, Ali ile Veliyi baña helel et,” diyu su gızı.

“Yöh, diyu, etmem,” diyu.

“Niye,” diyu.

“Beñi gandırın,” diyu, yoh, diyu. *“Bah, diyu, o köye geldiğinde seni ben gurtattım, diyu su gızı, bi köye geldim, cenevar şeklinde oldum, gine ben gurtattım seni, diyu, gemiden geçerkene o heriflerden gurtadan da bendim, diyu, o gemiyi ters döndüren bendim, diyu, yohsa seni suya atacahlardı ki, diyu, avradıñı elinden alalar,”* diyu. *“Ali ile Veli helal olsun,”* diyu, onlar suya batıp gediular. Aha o evdeki mısafıra diyu ki, aha avradım aha da benim, diyu, aha beylece bitiyu.

Musatafa ÖZOĞUL

3.5.31. Canpolat

(_Hele şeyi anlat, Canpolat'ı annat, hanı vardı ya, dev, yedi başlı dev, he.

_Devlerle döğüşeni mi, he bu güzel matal buñu annadım)

Çok eskiden, bir zamanlar padişah varmış.(Eskiden padişahlılığ varmış, he, cumhuriyet neyin yok, o ni dirse o olur, heç kimse yoh diyemezmiş, şindi cumhuriyet var, herkes rahat, istediñi seçiyu, her şey rahat) Padişahın üç tane oğlu varmış. Bu oğlanları babası evermemiş. Bunlar birbirlerine demişler ki :

“Yeriyin, biz evi terk edelim, üçümüz de gidelim,” demişler.

“Niye?”

“Babamız bizi evermiyor,” demişler.

Neyse bunlar babalarının yanına gitmişler, küçük kardeşleri ben babama derim, demiş.

“Baba biz üçümüz de gidiyoruz,” demiş.

“Niye?”

“Bize para ver demiş .”

“Oğlum ben bu kadar malı ne yapacağım ,” demiş padişah.

“Biz senden mal filan istemiyoruz. Biz senden birer tane at, biraz haşlık istiyoruz.”

“Aman oğlum gitme, yaman oğlum gitme .”

“Yok gideceğiz .”

“Öyleyse gidin, aha size at, aha size haşlıh, yalnız bir yola geleceksiniz, bu yol üçe ayrılır, sağa gidin, ortaya gidin ama sola gitmeyin.”

“İyi demişler.”

Bunlar çıkmışlar yola, büyüğü sağa, ortancılı ortaya, küçüğü ortada kalmış. O da ne yapsın sola gitmiş. (gider dönmez yolmuş ora) Gitmiş bakmış ki güzel yeşillik bir bahçe var. Adam burda yatayım demiş. Dev bakmış ki (devlerin bahçesi bura) bir adam yatıyor. Atı da yanında. Dev adamın yanına gitmiş.

“Yav bura kuş uçmaz kervan geçmez , nerden düştün buraya,” demiş .

“Geldim,” demiş.

“Hazır ol,” demiş dev.

“Hazırım,” demiş.

Bu hemen ata binmiş, bir gürz varmış. Gürzü atınca atın karnına değmiş. Adam düşmüş gitmiş. Ortalık toz duman olmuş .

“Ey kafır hazır ol,” demiş .

Bakmış adam diri, duman çekilince, bu nasıl oldu, demiş .

“Hazırım,” demiş.

Gelmiş devin kellesini kesmiş devin oğlu. Orda devin yanında da konakta bir kız varmış. (Dürbünlen bakıyor ya görmüş, dev o kızı bir yerden çalmış, hocamız biz ohuldayken bunu göstertmişti, eskerde de gördüm)

“Hay, senin ayağının altını öpeyim. Sen bu işi ne güzel ettin.”

“Ne ettim ki ?”

“Daha ne yapacaksın devi öldürdün. Bunu kimse öldüremedi ,” demiş.

Gelmişler konağa, kız demiş ki.

“Ne kadar öteberi varsa yükleyip gidelim.”

“Yok, demiş, bu yol nereye gidiyor,” demiş .

“Böyle gidiyor, demiş, o yolun sonunda iki başlı dev var, demiş. Seni öldürür gitme,” demiş.

“Yok,” demiş.

Ne kadar çabaladıysa dinlememiş. Demiş ki:

“Sen ölmezsen geri döndüğünde beni götüreceğine söz veriyor musun?”

“Veriyorum ,” demiş.

“Allah işini rast getirsin , git,” demiş.

Oğlan yine gitmiş, bir bahçeye varmış, bahçe yine güzel yeşillik, bu sefer uyumamış, bir bakmış iki tane kafa var. Böyle sallana sallana iki kafalı dev geliyor.

Dev:

“Ey insanoğlu, sen nereden düştün buraya? Hazır ol ,” der.

Gürzü fırlatır, gider ata değer, oğlan attan yuvarlanır, düşer. Toz duman çekildikten sonra oğlan ayağa kalkar. Dev:

“Sağ mısın ne?”

“Sağım, hazırım,” der.

Neyse dev saldırınca oğlan bir tane vurmuş, dev yıkılmış, demiş ki:

“Yiğit bir tane daha vur ,” demiş. (Bir tane daha vurunca dev dirilecek , bu devin sihri buymuş.) Neyse oğlan vurmamış, dev öldükten sonra, bir tane kız dürbün ile konaktan bakarmış. Bu kız gelip:

“Ben de senin gibi insanım, düştük bu yola bir kere demiş. Buradan dönüp gidelim,” demiş.

Oğlan:

“Bu devler üç kardeş, ileride bunun üç kafalısı var. Üç kafalı devler seni yer, sen ölmezsen beni geri götüreceksin misin?,” demiş kız.

“Geri dönersem seni götüreceğim,” dedi.(öbür kızı demiyor oğlan.)

Neyse oğlan buradan gittikten sonra baktı ki üç kelleli dev lap lap geliyor, şöyle baktı, dev dedi ki:

“Belki sen işime yararsın, ben seni öldürmeyeceğim, hadi konağa gidelim.”

“Konağa niçin gidelim?”

“Gidelim sen düş arkama”

Giderken oğlan deve vuracakken dev oğlana bir tane vurdu mu oğlan uçtu gitti.

Dev:

“Bak, ben seni sevdim, sana kıymıyorum, bana Canpolat derler, bak senin gibi dolu orda, senin gücün bana yetmez, hiç kılıcını çekme! Çünkü kesmez.”

Oğlan mecburen boynunu büktü, peşine düştü gitti, dev konağa gelince odaları açtı. Dev kimini ayağından asmış, adamlar mıy mıy bağırıyorlar. Oğlan:

“Ne oluyor bunlar ?,” dedi .

“Bunları günlük bir tane yiyiyorum, seni de yerdim de sen işe yararsın, benim senle bir işim var,” dedi dev.

“Söyle ,” dedi oğlan.

“Dürbünü al bak .”

Dürbünü aldı baktı ki ,

“Ne gözüküyor,” dedi.

“Denizin ortasında bir konak gözüküyor,” dedi .

“O konakta bir tane dünya güzeli var, o kızı alıp bana getirirsen kurtuldun, alıp gelemezsen öldün ,” dedi.

“İyi, dedi, bana bir ay müsaade ver .”

“Bak yanılıp önümden kaçayım deme, benim altı saatlık yere kadar hökmüm var, “hüüüpp” edince buraya ağzıma düşersin. Nefsimle seni yakalarım ,” dedi.

Bu adam kalktı gitti, denizin kenarına vardı, hakikaten konak var orda, üç tane adam birbirleriyle döğüşüyorlar.

“Hele durun bakalım niçin döğüşüyorsunuz?”

“Bu adam nerden geldi, dedi bunlar. Neyse bunlar ayrıldılar.”

“Niçin döğüşüyorsunuz,” dedi.

“Yav babam öldü, bize miras kaldı, bölüşemiyoruz ,” dedi.

“Ne onlar,” dedi:

Biri kılıç, bir surfa, biri kürk.

“Bunların hüneri ne,” dedi.

“Kürkü giyersen seni kimse görmez , surfaya binersen uçarsın , konağa çıkarısın,” dedi.

“Kılıç neye yarar,” dedi.

“Kılıçla vurdun mu keser,” dedi.

“Tamam, şimdi bu kılıcı hökmüm olduğu kadar atacağım, kim önce kılıcı getirirse, bu işi düzeltereğim sizin,” dedi.

Hemen kılıcı attı , (akıl olmazsa) bunlar kılıcın ardı sıra gitti. Neyse biri aldı geldi ki, bu adam surfaya binmiş gitmiş. Adamlar da bu kılıcı ne yapalım diye kılıcı da zambıdana suya atmışlar.

Neyse biz gelek oğlana. Oğlan konağa girdi, kürkü giydi, kimse görmüyor surfa da cebinde zaten, gece kızın odasına gidip baş ucundaki şerbeti içiyor, yemekleri yiyor, bu kız devrisi gün kalkıp bakıyor ki yemekler yenmiş, şerbetler içilmiş.

“Bu nasıl iş ,” demiş, (Eskiden kızların şerbetini kim içerse, o, kızını almış, adet böylemiş.)Bu da kalktı, daha gözükmüyor, devrisi gün hizmetkarları dövmüş kız .

“Siz benimle oyun mu oynuyorsunuz, şerbeti içmişsiniz, hiçbir tarafa bakmamışsınız, bir de daha dalga geçiyorsunuz,” demiş kız.

“Vala biz içmedik ,” demişler hizmetkarlar.

Böyle deyince kız anlıyor, kız sen in misin , cin misin , kimsen ortaya çık diye bağırıyor. Oğlan hemen kürkü çıkartınca karşısında pala bıyıklı bir delikanlı duruyor.(Kız devden kaçmış , denizin ortasında ev yapmış ki Canpolat gelmesin , kız devden kaçmış.)

“Ne inim ne cinim, ben de senin gibi bir insanoğluyum.”

“Ne emrin?”

“Emrim, bir Canpolat var ,” demiş.

“Eeee?”

“Seni ona götürmeye geldim, çünkü seni ona götürmezsem beni öldüreceğini söyledi. Fakat ben seni sevdim, seni ona götüreyim ama senden onun nasıl öldürüleceğini öğren, onu öldüreyim, ondan kurtulalım, zaten gittikten sonra ben de orda kalırım ben yanına uğrarım,” demiş.

“Essah mı”

“Heya, demiş.”

“Deve beni teslim edip de gitmeyeceksin değil mi?”

“Yok, yok bırakmam .”

“İyi.”

Bunlar sabahleyin surfaya binip “hırr” devin yanına geldiler. Dev sevindi tabii. Oğlan deve dünya güzelini teslim etti, kendi de ava giderek

oyalanmaya başladı. Fakat kıza demişti ya, devin nasıl öleceğini öğren diye. Neyse kız deve deve dedi ki:

“Yav sen beni buraya kapattın, ne sırrını anlatıyorsun ne konuşuyorsun.”

“Benim sırrım şu ağaçtaki elmada,” dedi.

Dev ava gidip döndükten sonra baktı ti kız, elma ağacından topladığı elmaları iple bağlamış. O zaman dev:

“Yav bu insanoğlu akılsız olur derlerdi de inanmazdım. Hiç benim sırrım elmada olur mu?”

“Ee söyle o zaman, ne var ki bunda?”

“Söylerim ama oğlana söylemeyeceksin.”

“Tamam.”

“Yukarı dağda bir mağarada kara eşek var. Onu öldürünce can dizime çıkar, onun karnında bir tavşan var, tavşanı da öldürürse can kuşağıma çıkar, tavşanı tutup bacağındaki tabakayı alıp içindeki yumurtayı kırarsa işte benim sırrıma ulaşır, beni öldürür,” dedi.

Öyle dedikten sonra oğlan geldi :

“Ne oldu?”

“Valla beyle beyle.”

“Nasıl?”

“Şu dağlarda ,” dedi.

Neyse oğlan bir gün, iki gün gitti, dolandı, aradı, bulamadı. Neyse geri geldi.

“N’oldu bulamadın mı ,” dedi.

“Yav bulamadım, nerede,” dedi.

“Valla bu tarafta demişti.”

Neyse oğlan kızın dediği tarafa gitti, dağa çıktı, baktı ki mağaranın içinde kara bir eşek var. Mağaranın önündeki kayayı itti, eşiği yakaladı, kesti, karnını yarı. Tam bu sırada Canpolat kıza:

“Herhalde eşek ele geçti, sen bu yeri dedin herhalde.”

“Yok benim haberim yok,” demiş.

“Aha tavşanı da öldürdü herhalde. Aha ben öldüm ,” demiş.

Neyse oğlan tabakayı alıp getirdi, deve dedi ki :

“Bu mu senin ruhun?”

“Aman ha, neyim varsa evim, malım hep senin olsun.”

Dev yalvardı yakardı, ama oğlan tabakadaki yumurtayı kırınca devi öldürdü.(oğlan dünya güzeline öbür kızları demedi ha.) Neyse bunlar devlerin olduğu yerlerden yirmişer katır yük alarak toplam altmış katır yükleri olmuş. Oğlan dedi ki :

“Sizin hüneriniz ne, dedi kızlara, üç tanesiniz.”

Üç kız dedi ki:

“Benim hünerim Arab-ı zenciyim.”

“Nasıl ,” dedi.

Hemen valizden bir maske çıkarttı, oldu bir Arab-ı zenci.

“Ben bin kişiye karşı korum,” dedi.

“İyi , senin işin sanatın ne ,” ortanca kıza sordu.

“Başına bir iş gelirse bilirim, fal bakarım.”

Dünya güzeli:

“Benim bir sanatım yok sadece güzelim ,” dedi.

O zaman bunlar gelip Antep’in kenarına kondular. Kocaman altmış katırlık kervan ile geldiler. Oğlan kızlara siz burada bekleyin ben şehirden eksiklerimizi alıp geleyim dedi. Gitti ki kardeşinin biri demirci yanında şaart. Kardeşine dedi ki benim yanımda çalışırsan sana bu kadar para, (Oğlan kardeşini tanımadı ama) ustandan izin al benim yanımda çalış, dedi. Neyse ustası kabul edince bunlar oradan ayrıldılar. Sonra kendisin tanıttı , kucaklaştılar hasret giderdiler. Sonra diğer kardeşin sordu. Onun da hamam da tellak olduğunu öğrendi. Hama gittiler onu da yanlarına aldılar. Bu da ilk önce tanımadı, kendisini tanıttınca sarıldılar, kucaklaştılar. Devi öldüren oğlan kardeşlerine dedi ki :

“Bakın ben üç tane kız getirdim , siz hiçbir şey demeyin , ben bunlar kardeşim derim , buraya mal almaya gelmişler derim, ben de biz de mal var almayın derim” demiş.

Neyse bunlar vardılar konuştukları gibi söyleyerek yola çıktılar. Oğlanın kardeşleri yolda giderken:

“Şimdi bu babamın yanına gider, işte bu kadar malım var, der dediler, bizim de bir şeyimiz yok, bizi küçük düşürür, gelin bunu öldürelim, demişler. Büyük kardeşleri de yok öldürmeyelim, gözünü oyup kuyuya atalım,” demiş.

Neyse bunlar hemen bunun gözlerini oydular, kuyuya attılar. Gözlerini de kendi cebinlerini koymuşlar. Neyse iki tane yolcu kuyunun yanında konaklarken yemek yiyorlarmış. Köpeklerine de yemek vermişler, köpek de

yemeği alıp kuyuya atınca bunlar da kuyuda birinin olduğunu anlamışlar. Bakmışlar ki kuyu da bir adam var. Hemen kuyuya ip atmışlar. Oğlanı kuyudan çıkartmışlar. ıkartmışlar ama biz bu adamı köye götürürsek köylü bize kızar. Zaten biz de fakiriz demişler. En iyisi biz bunu burada bırakalım, birisi rastlarsa buna yardım eder demişler. Neyse bunu orada bırakmışlar. Bu köylüler gidince gökten üç tane güvercin gelmiş. Güvercinler demişler ki :

“Kuş dilinden anlar mısın ?”

“Anlarım.”

“Yav senin iyiliğine bak kardeşlerine bak. Biz göğe kalkınca bizden  iki tane tüy düşecek. Bu tüyleri gözüne alarsan gözlerin açılır ,” demişler.

Neyse kuşlar kalkınca üç tane tüy düşmüş. Oğlan bu tüyleri gözüne çalmış, çalmış ama yanlış çalmış. Sağdan düşeni sol gözüne, soldan düşeni sağ gözüne çalınca gözleri açılmış ama bu sefer de şaşı olmuş. Oğlan buradan şehre gitmiş, bir aycının yanında ırac olmuş.

(Biz şimdi kızlara bakalım) Bu kızlar çadır kurmuşlar, :Arab-1 zenci diyor ki

“Beni bırakın bunları yok edeyim. (babasının konağından yüz metre ileri kondular, babalarının yanına gitmediler.) Biz sizi tanımıyoruz. Bizi buraya getiren adam gelsin.”

Arab’ ın kafesinde bir kuşu varmış. Oğlan kuyuya düşünce kıza terek haber vermiş bir daha tmemiş. Fakat oğlan kurtulunca tekrar ötmeye başlamış. Kızlar da onun yaşadığını anlamışlar. Oğlanlar da kendi aralarında anlaşmışlar, kızın birisini bir oğlan, ikisini de diğer oğlan alacakmış. Bunla düğün etmeye başlamışlar, bu arada babaları da gelmiş. Babaları da istemiş oğullarının evlenmesini. Gz kr olan oğlan da düğünün olduğunu anlayınca hemen ustasından bir at alarak düğüne gelmiş. Hemen atıyla kardeşinin üzerine saldırarak birini öldürmüş. Tabii böyle olunca düğün durmuş. Fakat on beş gün sonra tekrar başlamış. Bunun zerine oğlan tekrar gelip diğer kardeşine saldırmış fakat bunu öldürmemiş. Gzn oyan oğlanı öldürmemiş.

Babası :

“Bu oğlanı öldüren kimse ortaya çıksın ,” diye selenmiş. Oğlan da orataya çıkmış.

“Sen oğlunu tanır mısın ?”

“Tanırım ama sen benim oğluma benzemiyorsun, senin gözlerin maviş¹⁸² , şaş.”

“İşte senin en küçük oğlun benim. Ben gider gelmez yola gittim. Onları getiren bendim. Bu kardaşlarım benim gözümü oyup beni kuyuya attı. Sonra beni iki köylü kurtardı . Sonra gökten iki güvercin gelip bana biz kalkınca bizden iki tüy düşecek, o tüyleri al gözüne çal , gözün açılır dediler. Ben de tüyleri gözüme yanlış çaldım herhalde ondan gözlerim şaş oldu.”

“Tamam ,” dedi. Neyse oğlan güzel kız ile evlenmiş, arap da senin seyisin olurum, demiş, oğlan da diğer kızını babasına vermiş. Aha bu da beyle.

Cuma ER

3.5.32. Yedi Başlı Dev

Şıra asmadan boşanır
Bastıh dağlara bulaşır
Gözel benimle oynaşır
Benim ahlım sevdaya bulaşır
Atarım mendilimi geceye
Gece bilmez ne neye
Hangi bağ hangi dereye
Ben nideyim bu dezeye

¹⁸² Şaş gözlü.

Bu dezeyi nitmeli
Tospağaya vermeli
Cadolozu tospağa netsin
Dağa götürüp deve vermeli
Dev yaşar mağrada
Mağranın gapısı daraba
Darabalar altından
Geçtim bir dar hapıdan
Hapıları nitmeli
Açıp açıp girmeli
Girip hõrilere bah
İnci minci dah
Dah ki alıp seni uçura
Arafatdan aşıra
Gedip yarı bulasın
Boynuna sarılasın
Ayağını göğe uzat
Bulutların üzerine yat
Yat ki göğden bahasın
Garıncalara yem atasın
Matal deyi aldanma
Lafara gulah asma
Bu laflar heç bitmez
Ariflere gücüm yetmez
Matal matal matlı goz
Biri sıçan biri boz
Gittim bozu yahaladım
Göğden aşşā yuvarlandım
Yuvarlanıncıh bir balıh gördüm
Balığım içinde derya gördüm
Bindim balığın sırtına
Vardım bir hoş adaya
Ada dolu sularnan
Sular dolu balıhlan

Balıhların hepsi altın
Pullarını topladım
Ona buna dağıttım
Ahanik matalıma başladım

Başlarkene zamanın birinde bi padişah varmış, varmış amma eyle bi padişah ki ayāñı bastıynan yer gök gıyam ederlermiş buña. Bu padişān aynı gendi kimi üç tene de aslan kimi kükreyen, gurt kimi av avlayan, he, yiğit, beyle dağ kimi evladı varmış, he, üç tene. Bunlar böyümüşler, yetmişler, evlenmek istiyular, he, istiyular amma babaları evermemiş, evermeyincik de bunlar demişler ki:

“De gahın, ne oturuyuh, madem bizi evermiyu, biz de goyah gaçah,” demişler.

“Niye yav,” demiş biri.

“Nidek, babamız evermiyu, bizden başga heç kimsesi de yoh, bizim halımızı anlamıyu.” En göççükleri demiş ki:

“Yıh, demiş, ben bubama derim, demiş, ben ona demeden getmem,” demiş. Neyse ağam gahmışlar, bunlar babalarının yanına getmişler, demeye gediular ha, he getmişler, demişler ki:

“Baba biz artıh böyüdük, he, sen bizi evermiyun, biz de garar verdik, gedip biz avrad bulacah, biz evlenecek,” demişler.

“Yav etmeyin, dutmayın, navar galın, benim sizden başga kimim var, ben niderim bunca malı, herif padişah, navar,” demiş.

“Yoh, demişler, biz malı nidek, demişler, senbizi evermiyun sona malıma bahın diyun,” demişler.

“Yav bahın sizi öldürürler, yolda dev mev yir, gurtulamazsıñız, aman ha amān,” demiş padişah.

“Yoh, demişler, biz eyle gorhahmıyih ki, demişler, sen heç tasa etme, demişler, sen aha bize bi at ver, acı da haşlıh ver, biz senden başga beşey istemiyoh, demişler, sen aha bunkarı bize eyle, bize yeter, demişler.” Neyse bahmış ki padişah omluyu netsin fihara, herif dünyaya söz geçiriyu bu oğlanlara geçiremiyu, he eyle oluncuh, demiş ki:

“Eyi, demiş, siz istediñiz, demiş, aha, demiş, size bi at verecam, demiş, he buñu güççüā vermiş bu da büyülü bi atmış, buñu güççüā vermiş, öbürlerine de vermiş amma o böyülü deāl, aha size para da, demiş, alın gedin, demiş, gedin ama, bi yola gelecāñiz, demiş, aha bu yol üç tene, biri sağa geder, biri sola geder, biri de

ortaya geder, demiş, sağa gedin, ortaya gedin, amma sola getmeyin hā, demiş, aman ha aman,” demiş.

Neyse bunlar getmişler, az getmişler uz getmişler, iki ay güz, altı ay kış getmişler, dere depe düz getmişler, bir arpa boyu yol getmişler, gede gede getmişler ki ne getsinler, buñlar o yola gelmişler, he, gelmişler ki aynen babalarınıñ dediği kimi üç tene yol, nidek nidek dirken, ah vah derken, böyüğü hemene sağa getmiş, ortancılı da o orta yola getmiş, aha bu güççüğe de bu sol galmış, he o da ahani buraya getmiş, gedinci buñun atı gonuşmaya başlamış, hanı babasıñın verdiği at var ya, gonuşmuş ağam, böyülü ya bu, demiş ki:

“Bah, demiş, ahani bu yolun acı ilerisinde, demiş, bi dev var, bunu görüncük aman ha gorhma, heç gorhma, gorharsan seni hemen öldürür, yohsa o seni öldürür,” demiş.

Bu at çohşeymiş, böyülüymüş, he çoh yiğit bi atmış. Neyse buñlar getmişler, getmişler, ben deyim bin, sen de iki bin sene getmiş, vara vara varmışlar ki güzel mi güzel bi bahça, çiçekler, ağaçlar, yavrım dallarında hep meyveler, yeşillik mi yeşillik, tov eyle datlı bi yermiş ki anlatamam, he, çoh datlıymış, bu oğlan hemene mayışmış¹⁸³, hemen uzanmış çime, uyuyacah, yorulmuş oğlan, netsin fihara, amma bura da devlerin bahçasıymış, he devlerin bahçasıymış, dev buñu yatıncıh görmüş, görürkene delirmiş, hemene buna saldırmaya galharkene at hemene oğlana haber vermiş, verincik bu oğlan hemene uyanmış, dev demiş ki:

“La insanoğlu, sen kimsin, ne geziyon burada,” demiş.

“Geldim la, saña ne, demiş, sen garışıyon,” demiş.

“La, demiş dev, bah seni yerim ha, demiş, hazır ol aha geliyum,” demiş.

“Gel la, demiş, sen kim oluyon,” demiş.

O meyanda hemene atı gelmiş, beyle ganatlanmış sanki, oğlan hemene ata binmiş, yallah demiş, sürmüş atını, çekmiş kılıcını, bi savurmuş, kesememiş devi, bi daha hamle kılmış, busef kılıcı savurduyan bu devin başını gövdesinden goparmış, he kesmiş devi, o meyanda da devin evinde bi gız varmış, buñları gözelermiş, he izlemiş, devi kestiini görüncü hemene gopup¹⁸⁴ gelmiş, gelmiş ki ne gelsin, he yiğit bi oğlan, demiş ki:

¹⁸³ Kendinden geçmek, rahatlamak

¹⁸⁴ Koşmak

“Yav sen kimsin, demiş, bu devi nası ettin, demiş, buñu heç kimse yenemezdi, sen nassı ettin de beyle yendin, yav ne gadek güçlüymüşün,” demiş.

Neyse aha bunlar galhmışlar şeye getmişler, devin evine getmişler, getmişler ki ev deāl sanki, bi seray he seray, her yer altından, hapıñın eşiliğine kadar altın, tavan mavan hep altın, her yer mer me, he tıpkı şey kimio asmalı konah vardı ya, he aynen onun kimi, eyle oluncuh gız diyu ki:

“Bah, diyu, her taraf altın dolu, diyu, bu hep onu bunu soyaredi, haznesi hep altın dou, diyu, gel aha bunları alah, gedek, aha bu saña da yeter, baña da yeter, hadı gedek,” diyu. Oğlan diyu ki:

“Yoh, diyu, aha şu yol var ya, diyu, aha ben oraya gedecām, diyu, bu yol nereye gediya,” diyu.

“Aman et dutma, diyu gız, bah orda da iki başlı dev var, diyu, aman etme ha, onlan baş edemen, diyu, navar söz dinle,” diyu.

“Yoh ben gidicām,” diyu, ne diyusa heç dinlemiyu, bu oğlan da acı inatmış sağ olasıca, eyle dinyincik busef gız diyu ki:

“O zaman, diyu, ben aha burada seni bekliyum, diyu, dönüncük beni de alacān mı, diyu, barabarında götürecān mı,” diyu gız, netsin fihara yalanızmış, bi başına ya.

“He, diyu, aha beyle sapa sağlam dönüncük seni allım,” diyu oğlan.

Neyse bu oğlan gene çıhiyu yola, az gediya dere depe düz gediya, iki ay bi güz gediya, gede gede, dağlar aşıyu, ırmahlar aşıyu, depeler aşıyu, yer altından geçiyu, yer altında denizler aşıyu, ovalar aşıyu, vara vara varıyu ki gene aynı öbürü kimin yemyeşil bi ovaya varıyu, he hep bahça çimen, her taraf datlı, guşlar ötüyu, ceylanlar goşuyu, eyle datlı bi yer, bahıyu ki bi tene bi dev amma bi dodağı göğde bi dodağı yerde, iki tene kellesi var, he iki tene kellesi var, bu da iki başlı devmiş, bu dev hemene oğlanın gohusunu alıyu, hemene görüyu buñu, geliyu oğlanın yanına, dev diyu ki:

“Ey insanoğlu, sen kimsin, heç habarın yoh mu, benim yerime giremeyecānden, ganına mı susadın, diyu, aha şincik¹⁸⁵ seni yiyecām,” diyu.

“Eyle golay zār, diyu oğlan, ge bahım, gel de yi,” diyu.

¹⁸⁵ Şimdi.

“Eyleyse hamle kıl,” diyu, derkene bu dev saldırdıynan bi toz gahıyu, Allah göstermeye, toz duman oluyu, gılcını savurduynan, he oğlan attan düşüyu, at hemene oğlana diyu ki:

“Aman, diyu, buña bi tene vur, diyu, eğer ikincisini vurursan bu dev geri dirilir, diyu, bu onun sihiri,” diyu. Neyse oğlan bi tene vurduynan dev beyle bi uzanıyu yere, yeri öpüyu, dev hemenediyu ki:

“Bi tene daha vur ki ölem,” diyu. Oğlan heç vurur mu, at uyardı ya gendini, vurmuyu, aha bu dev de ölüyu, o meyanda bunlar boğuşurken bi gız bahıyumuş buñlara, devin gonāndan bahıyumuş, hemene geliyu, diyu ki oğlana:

“Yiğit, diyu, sen nassı ettin de yendin buñu, diyu, bah diyu, bunlar üç gardaş, diyu, acı ileride de üç kelli olanı var, diyu, bu daha akıllı, diyu, ge bu yola heç getme, navar buradan dōnek,” diyu.

“Yoh, diyu, ben onu gedip öldürecām, diyu, geri dönersem gederik,” diyu.

Neyse bu oğlan gene düşüyu yola, az gidiyu uz gidiyū, dere depe düz gediyu, atıylan uçup gediyu, aha bu üç başlı devin memleketine dahil oluyu, oluncuh bahıyu ki, burada aynı bahçalıkmış, bahıyu ki üç başlı dev geliyu, Amman yarabbi tövbe, düşmanımın başına vermesin, eyle datsızmış ki, he görseen gorhudan ölürsünüz ha, neyse bu dev oğlanın yanına geliyu diyu ki:

“Ey insanoğlu, diyu, sen buraya gadek geldiysen, diyu, sen çoh ahıllısın o zaman, diyu, seni yimiyecam, diyu, seni gonāma götürecām, diyu, sen işime yararsın,” diyu.

“Niye gidecām ki gonağına,” diyu oğlan.

“Yav navar söz dinne, diyu dev, sen gel benlen,” diyu. Neyse buñlar gahıyular gediylar, gele gele geliylar ki devin gonağı, aha o meyanda oğlan deve hamle gılacakkene dev buna bi tene goduynan oğlan uçtu mu gediyu, beyle uzanıyu yere, dev diyu ki:

“Ula, diyu, ben saña gıymıyum, diyu, seni sevdim, diyu, bah ben üç başlı devim, diyu, senin gılcın beni kesmez, diyu, ben ölmem eyle hemene, diyu, onun için heç boşuna gendini yorma, diyu, sevildiñi bil,” diyu dev.

Eyle diyincik oğlan netsin fihara, *gulahları düşüyu*¹⁸⁶, bunu izliyu, gediylar gonağa, gonağa gelincik bunu gezdiriyu, odaları göstertiyu, bir sürü oda

¹⁸⁶ Boyun eğmek, elinden bir şey gelmemek.

varmış, hep içi şey dolu, insan dolu, kimini asmış, kimini bağlamış, eyle sahliyu orda, oğlan diyu ki:

“Kim buñlar, diyu, niye bağladın buñları,” diyu.

“Buñları hergün bi tene yiyum, diyu, seni yiyecādım da amma sen ahıllısın, diyu, acı senlen işim var, diyu, ālşu dürbünü, diyu, bahbam ne görücen, diyu, al bah la, diyu, ne mızmuzlanıyun, diyu, neyse oğlan alıyu bahıyu, ne gördün, diyu, eyi bah ha,” diyu.

“Valla, diyu, oğlan denizin orta yirinde bi tene gocaman bi gonah var, diyu, ahani bu gözüküyu,” diyu.

“Bah, diyu, o gonah kimin biliyun mu, diyu, o ganahda bi tene bi gız var ki, aya sen doğma ben doğarım der, heç dünyada bi benzeri daha yoh, eyle mi eyle güzel, ahani, diyu, benim tek mirazım o gıza sahap olmah, ahani onu alıp gelirsen gurtuldun, yohsa seni de yerim,” diyu.

“Eyi amma , diyu oğlan, baña iki ay müsaade et, anca getirrim,” diyu oğlan.

“Tamam, amma heç ahlından ben kaçım, ben edim deyi geçirme ha, diyu, benim, diyu, yüz saatlik yere gadek nefesim yeter, diyu, şeyle bi üff dedim, diyu, geri ayamîn dibine düşersin hā, diyu, ahluñı başına devşir, diyu, benden söylemesi,” diyu.

Neyse bu oğlan gahıyu yola revan oluyu, gede gede gediyo ki goca bi deniz, deniz var ya, hanı gonah denizin orta yirinde ya, he denize varıyo, varıyo ki ne varsın, iki tene babayığit, he maşallah, dağ kimi herifler, biraraya germişler¹⁸⁷, döğüşüyular, vur Allah vur, vur Allah vur, hışımnan döğüş ediyular Allah göstertmiye, neyse bu oğlan diyu ki:

“La, diyu, neyi bölüşemiynuñuz, niye gavga ediyuñuz, diyu, ayıp tama, heç yahışıyu mu size,” diyu.

“Sen kimsin la, diyular bu herifler, bah ağam, diyular, bizim bi babamız vardı, öldü, ondan bize miras galdı, he miras galdı, bi tene gılıç, bitene surfa, bi tene de kürk galdı, diyu, ben diyum buñu alım, o diyu ben, alım, ahani bundan ediyuh, gavgayı,” diyu bu herifler.

“Yav, diyu, oğlan buñların hüneri var ki gavga ediyuñuz, yohsa altın maltın olsa döğüşürdüñüz, heç bunun için döğüşülür mü ağam,” diyu, oğlan ahıllı ya, hemen anlıyu.

¹⁸⁷ Kavga etmek.

“Ahani bu var ya, diyu, bu kürkü geyersen lapbıdana görünmez olursun, ahani bu surfaya da binersen guş kimi uçarsın, aha bu kılıç da aynı Hz. Ali'nin gılcı kimi vurdunnan adamı orta yirinden biçersin,” diyular. Hemen oğlanın ahlına beyle geliyu, ahıllı ya oğlan, *frengi ahli*¹⁸⁸ var maşallah, diyu ki:

“Eyi ozaman, şindi ben ahani bu gılcı gaydıracām¹⁸⁹, hanginiz önce getirirse ahani bu işi halledecām,” diyu.

Hemene gılcı gaydırıyu, bunlar da safmış fiharalar, gaydırıncıh bu oğlan onları alıyu gaçıyu, bunlar geliyu bahıyu ki oğlan moğlan yohtur, oğlan surfaya biniyu hemene gonağa dahil oluyu, oluncuh da kürkü geyiyu görünmez oluyu, gece oluyu, hemene gızın odasına gediyu, bahıyu ki yemek içmek dolu, acıhmış oğlan, hemen onları bi gözel yiyu, gız geliyu bahıyu ki yiyecek miyecek galmamış, ha orda bi de şerbet var gızın, onu da içmiş,(eskiden gızların şerbetini kim içerse, o gızı, o şerbeti içen alırmış.) gız sinirleniyu, sabah oluyu, oluncuh hemene cariyeleri çağırıyu, bunlarla bi gözel gızıyu, diyu ki:

“Siz, diyu, benim şerbetimi niye içtiñiz, diyu, her şey yrinde yoh, diyu, siz nassı cariyesiñiz,” diyu.

“Biz içmedik de, etmedik de,” deyi mavlıyu bu cariyeler, yazzıh fiharaların habarı yoh ki, böyle deyinci gız hemen uyanıyu, anlıyu, anlıyu, kimsen çih, diyu, insen de çih, cinsen de çih, diyu, gız eyle demeye galmıyu, ahani bu oğlan kürkü çihardıynan gözküyü, babayığit, bıyılı mıyılı, aslan kimi bi delikanlı çihıyü ortaya,(gız meğer o devden kaçmış, beni almasın deyin denizin orta yirine gınah yaptırmış), oğlan hemene diyu ki:

“Ne inim ne cinim, Allah'ın yarattığı bi yiğidim, her keş gibi güler, her keş kimi severim,” diyu oğlan.

“Ne istiyun,” diyu gız.

“Heç baña ökelenme hā, diyu, ben emir guluyum, diyu, seni götürmeye geldim, diyu, şu garşıda bi dev var seni istiyu, eğer seni götürmesem beni yiyecek, diyu oğlan, bah, diyu, ilk görüşte vuruldu saña, diyu, onun için seni götürmek istemiyum ama, diyu, ge beñi dinle, seni götürüm o boynu bohunuñ altında galasıcaya, gedk, diyu, sen ondan nassı öldürülecani öğren, diyu, ge baña yardım et ki, diyu, buñdan gurtulah, diyu, sen de gurtul, ben de gurtulum,” diyu oğlan.

¹⁸⁸ Eskiden gayri müslümlere ve yabancı olanlara *Frengi* denirmiş, esnaflıkta çok iyi oldukları için onların akıllı ve kurnaz oldukları düşünülürmüş. Onun için çok akıllı manasında kullanılan, deyimleşmiş bir kullanım.

¹⁸⁹ Fırlatmak, atmak

“Doğru mu diyon, diyu gız, beni deve verip kaçmıyacan deāl mi,” diyu.

“Yoh, diyu, eyle eder miyim heç,” diyu.

“Eyii o zaman,” diyu gız.

Bunlar sabah oluncu hemen surfaya biniyular, harr deyi hemen devin yanına dahil oluyular, dev gızı görüncü seviniyu, oğlan deve dünya gözeline teslim ediyu, gendi çıhiyu, geziyu, av avlıyu, guş guşluyu ki vahit geçe, gız dev öğrene nası ölecāni, o meyanda gız deve diyu ki:

“Yav, diyu, sen beni almah içn etmediğin galmadı, aldıhtan sona da ne yüzüme bahıyun ne gonuşuyon ne de bi sırrını neyin anlatıyon, diyu, heç beşeyini annatmıyon,” diyu.

Neyse bu heş seslenmiyu, dışarı çıhiyu dev, gezmeye gediyu, getmeden önce diyu ki aha benim sırrım şu ağaçtaki armutda, diyu, eyle deyincik gız, hemen topladığu armutları iple bağlıyu, dev dönüyu bahıyu ki armutlar iple bağlanmış, diyu ki hemene:

“Yav sen de çoh ahılsızmışsın, diyu, heç sırrım armutda olur mu,” diyu.

“Ne benlen oyun oynuyon, diyu gız, navar, diyu ben senin avradın deāl miyim, diyu, niye sahlıyun benden,” diyu.

“Eyi, diyu dev, ama oğlana demiyecān,” diyu.

“Eyi,” diyu.

“Bah, diyu, şindi eyi dinle, aha şu garşı dağda bi mağra var, mağrada bi tene eşek var, o eşşā öldürüncük canımın yarısı geder, diyu, onun garnından da bi tene davşan çıhar, onu da öldürüncük, canım biraz daha geder, davşanın da bacağında güççük bi sandıh sahlı, onu da alıp açıncı içindeki cevizleri gırarasa ahani ben de köklü öllüm,” diyu dev.

Eyle derken oğlan da bunları gizliden dinnermiş, hemene gahıyu gediyu dağa, az gediyu uz gediyu, dereler depeler aşıyu, vara vara varıyu ki dediği mağra, mağradan içeri girinci bi tene eşek anırıyu, hemene eşşān yanına varıyu, bunu duttuynan yire yatırıyu, bıçāçıhariyu, vurduynan garnını yarıyu eşşān, bu burada galsın biz döneke deve, dev gıza diyu ki:

“Ahani, diyu, bitenesi buldu eşşān yirini, diyu, sen dedin herhal,” diyu.

“Ben nassı deyim, diyu gız, hep yanındaydım,” diyu,amma içten de seviniyu.

“Ahani davşanı da kestiler herhal, ahani ben ölüyum, herhal,” diyu dev.

Bu da burada galsın biz dönekek oğlana, diyu ki, hel şu sandığı da alım, gedim şu devin yanına, acı nası ölüyu bahım, diyu, oğlan hemene surfaya bindiyen geliyu, devle gızın yanına. Geliyu, devin yanına varıyu, diyu ki:

“La, diyu dalga geçiyu artı, ölüyu ya, senin canın bu muydu, diyu, aha, diyu, geberiyun tama,” diyu oğlan.

“Amman bem ettim sen etme, bohun yiyim, navar bana acı,” diyu dev.

Yalvarıyu eyce amma boş. Neyse bu eyle deyincik oğlan cevizi de gırıncih bu dev geberiyu gediyu, geberincih bu dünya güzeliyle oğlan ne var ne yohsa hepsini topluyular, gatırlara yüklüyular, çihiyular yola, yola revan oluyular, artı o öbür gızlar vardı ya oraya gedecekler, dünya güzeli bilmiyu onları, neyse bunlar ilkinde varıyular, bu Arab-ı zenciymiş, oğlan diyu ki:

“Sen, diyu, ne iş yaparsın,” diyu.

“Ben yüzbin kişiye garşı gorum, diyu, herkesle baş erdim,” diyu.

“Sen ne iş dutarsın,” diyu öbür gıza.

“Ben de, diyu, her şeyi bilim,” diyu.

Dünya güzeline beşey demiyu, o güzel zatı. Neyse bunlar gahiyular, gatırlarını neyin alıyular, gırh tene gatırları olmuş, neyse dağ geçiyular, deniz geçiyular, az gediular, uz gediular, dere depe düz gediular, gele gele geliyular ki Antep kimi bi şehere geliyular. Oğlan bunlara çadır guruyu, her şeylerini tamam ediyu, gahıyu şehere gediyu, gediyu eksik neyin varsa ala, tedarik göre, neyse ağam bu şeārin yolunu dutuyu, varıyu şeāre, vara vara varsın ki ne varsın, bahıyu ki bi demirçinin yanında bi herif var, bahıyu, bahıyu, bahıyu ki bu gardaşı, ahani bu gardaşının biri, demirçinin yanında şaārt olmuş, varıyu bunlar yanına, yanına varıncih bu gardaşı bunu hemene tanıyu, tanıyu, sarılıyu boynuna, öpiyular, gohlaşiyular, neyse ahani unlar geri birleşiyulare, bu demirçinin yanından ayrılıyu, geziyular, derkene öbür gardaşını soruyu bu, soruncuh, öbürüde bi manav çalışıyumuş, hemene onun yanına varıyular, bu da hemene görüncük tanıyu, öpüşüyular, elleşiyular, sarılıyular, neyse bu oğlan bu gardaşlarına diyu ki:

“Bahın, diyu, benim başımdan buñlar buñlar geçti, diyu, her bi şeyi anlatıyu, yanımda daiüç tane gız getirdim, diyu, onları hep devden gurtardım, diyu, sizi onlarla tanıştırrım, diyu, hadı gedek,” diyu bunlara, neyse bunlar gahiyular gediular, varıyular, gonahlanacah yire, bu gardaşları da oraya vardıhtan sona hayınlık geçiryular içinden, diyular ki:

“La oğlum, bu hep beyle etmiş, ahani zengin olmuş, şincik bu babamızın yanına varıncı bu bizi güççük düşürür, gelin biz bunu öldürek, ahani malları da alah avradları da alah, sona gedek babamızın yanına,” diyular, amma daha şeye varmamışlar, gonahladıhları yire, neyse bunalr gederkene bi kör guyunun başına geliyular, gelincik hemene bunun üstüne çöküyular, çöküncük oğlan diyu ki:
“Nediyuñuz gardaşlar, diyu fihara, ben sizin gardaşıñızım tama,” diyu.

Amma heç, bunlar gözü dönmüş artı, bitenesi bıçağıñı çıharyū, unun gözünün bıçahlan oyuyu, oyuncuh bu oğlan harpıdana ganı damarlarından çekiliyu, canı uçacah sanıyu, eyle oluncuh bu gardaşları bunu öldü deyi, guyuya atıyular, bu guyuya düşüncük tam ölürkene göğden üç tene beyle ahani gocaman mı gocaman, tüyleri rengarenk, beyle renkli renkli tüyleri üç tene guş geliyu, gelincik bunlar b u oğlanı duttuahlarıylan yuharı çıhardıyular, hemene guşların biri buña bi su verincik gendine geliyu bu oğlan, gendine gelincik buna diyular ki:

“Şindi eyi dinle, diyu guşlar insan kimi gonuşmaya başlıyular, biz pırr deyi uçuncuh, bizden üç tene tüy düşecek, bu tüyleri gözüne sürdüñ mü gözün neyin açılır,” diyular. Neyse ağam, bu guşlar uçuncuh essahten¹⁹⁰ göğden üç tene tüy düşüyu, (amma avcının içine düşüyu ha yohsa nası bulsun¹⁹¹) düşüncük bu tüyleri alıyu, hemene gözlerine sürdüynen gözleri lapbıdana açılı veriyu, vah vah yavırım nassı dayandın yazzıh fuhara, neyse ahani bu oğlan gahıyu gediyu, gediyu bi şehere varıyu, varıncıh bi terziye çırah duruyu, ahani beyle edincik, *hele bu birez burada dursun deāmi, biz acı da şu gızların yanına gedek, bu burada galsın,* bunlar oturmuşlar çadırda bu oğlanı bekliyular, bekleyincih bu dünya gözeli diyu ki: *“Yav, diyu, bu oğlan heç beyle gecikmezdi, beyle etmezid, başına bi hal mı geldi, öldü mü galdı mı,”* diyu bi gurt düşüyu içine, eyle deyincik bahıyolar ki iki tene adam geliyu, geliyular bu oğlanın gardaşları, diyular ki: *“Biz, diyular, onun gardaşıyıh, onun acı işi çıhtı, biz geldik ahani, gendi sona gelecek,”* diyular, eyle deyincik bu gara gız şey diyu: *“La gedin işiñize, diyu, bah sizi geberdirim ha, diyu, biz size uymah, diyu, biz bizi gurtardan oğlana bağlıyıh, diyu, ona dirse biz onu ederik,”* diyu.

¹⁹⁰ Gerçekten.

¹⁹¹ Burada dinleyicilerden biri şu soruyu sormuştu, icra ortamındaki orijinal haliyle, “Yav nine, bu herif kör değil mi, o tüyleri nassı görecektir ya?” , bu soru sorulduktan sonra masal söyleyicisi Fatma Tedik böyle bir açıklama yaparak masaldaki olay akışını daha gerçekçi bir temele oturtmaya çalışmıştı. Buradaki olay aslında konumuzla ilgili çok güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Buñlar babalarının serayının çoh yahınına gonmuşlar, orda gonahlıyular, şey bu oğlanlar gardaşlarını guyuya atıncıh Hızır kimi bi adama buñlar habar etmiş bütün olanları, bu gızlara demiş ki:

“Gızlar ahani bu oğlanın babası orda, serayı orda gedin habar verin, bunun gardaşları şindi yanınıza gelecekler, gedin deyin babası sizi gurtarır,” demiş.

Eyle deyincik habar etmişler babasına, o da askerleriyle sahlanmış ki bu oğlanları duta, ahani öyle olunca babası da birden çıhmış ortayā, bu oğlanları yahalamış, gardaşınızı nettiniz demiş sormuş, bunlarda her şeyi anlatırkene hanı bu guşlar vardı ya, he işte onlar, geliyular oğlun ahani şu şäerde terzinin yanında çirah, diyular, gedin gurtarın diyular, neyse bu padişah gedip oğlunu alıyu getyiriyu, oğlunu bağına basıyu, öbür oğullarını da asıyu, dünya gözelini oğluna alıyu, öbürleri de cariyesi olmayı gabıl ediyu, yiyular içiyular, mirazlarına eriyular, ahani bu da bitti.

Cuma ER

3.5.33. Salak Oğlan

Bir ana ile oğul varmış. Anası oğluna demiş ki:

“Bu gün oduna git, ama kuşkonmaz odunu öğüt,” demiş. Bu oğlan gezmiş, dolaşmış ama bir türlü kuşkonmaz odunu bulamamış. Çünkü bütün ağaçlara kuş konuyormuş. Bu da bakmış ki sabana kuş konmuyor. Tutmuş sabanı kırmış , odun etmiş, anasına getirmiş. Sabah olmuş anası demiş ki :

“Oğlum çüte¹⁹² git.”

“Ee, çüte git diyorsun ama sen kuşkonmaz odunu istedin , ben de baktım ağaçlara kuş konuyor. Ben de baktım bir tek sabana kuş konmuyordu. Ben de sabanı kırdım odun ettim.” Annesi oğlana bağırır, kızır, gitmiş komşulardan saban ile boyunduruk bulmuş. Oğluna vermiş, demiş ki oğluna samanı yiyen öküzlerin boynunu kes. Tabiki anası samana öküzleri koyma demek istiyor. Neyse bu oğlan çütte dinlenirken kendi öküzleri samanı yemeye başlıyor. Bu oğlan da öküzlerinin kafasını kesiyor. Sabah oluyor, anası oğlunu tekrar çüte gönderecek.

“Hadi oğlum çüte git.”

“Ana nasıl gideyim , öküzü kesti çünkü samanı yiyiyordu. Ben de senin sözünü dinledim.”

Anası tekrar sinirleniyor, bağırıyor, çağırıyor. Tam bu sırada misafir geliyor. Bunların çocukları ağlamaya başlayınca anası diyor ki:

“Bizim oğlan paçasını ayırır seni itlerin önüne atar .” (Çocuğu korkutmak için diyor, sussun diye) Oğlan da bunu duyunca çocu paçasından carrt diye ikiye ayırıyor, itlerin önüne atıyor. Köpekler birbirleriyle döğüşüyorlar. Anası kalkıp bakıyor ki çocuğu itler yiyor. Anası oğlana bağırıyor, çağırıyor. Oğlan da:

“Niye kızılıyorsun sen demedin mi paçasını ayır at ,” diye.

“Ben sana öyle mi dedim , çocukla oyna dedim , çocuğu korkutmak için dedim.”

Neyse anası en sonunda bunu evden kovuyor. Oğlan da evden gidiyor . Hep böyle gezerken başına böyle birçok olay gelmiş, hep ona kötülük etmişler, netsin oğlan saf , herşeyi doğru belliyor. Ama en sonunda akıllanıyor. Sonra evlenip barklanıyor. Mutlu bir hayat sürüyor.

Cuma ER

3.5.34. Vittik Masalı *

Vakti zamanında bir mahallenin kızları birleşerek şelege gitmişler. Giden kızların birinin adı vittikmiş. Vittik adlı kız hedik¹⁹³ gaynatmış. Bu birleşen kızlar bir yola gitmişler. Bir zaman gittikten sona bir yere oturmuşlar, yimek

¹⁹² Tarla sürme işlemine verilen ad.

* Bu masal Salih San'ın ilk bakısını 1950 yılında yaptığı **HER BAKIMDAN KISACA BESNİ** adlı kitaptan alınmıştır

¹⁹³ Buğdayın kaynar suda kaynatılmış haline verilen ad.

yemişler. Vittik adlı gız hediği arkadaşlarına vermiş. Akadaşları hediği yemişler.

Bu gızlar yimeklerini yidikten sonra Vittik adlı gıza demişler ki:

“Kalk gidek Vittik,” demişler.

Vittik de demiş ki:

“Niçin hediğimi yediniz de beni sırtınızda götürmüyorsunuz,” demiş.

Sonra gızlar bunu omuzlarına almışlar, bir zaman gittikten sonra omuzlarından indirmişler. Sonra akşam olmuş, ortalık kararmış. Bu gızlar neriye gideceklerini bilmemişler. Issız dağın başında şaşalamışlar. Gızlar korkularından etraflarına bakınmışlar. Vittik bir ışık görmüş. Gızlara demiş ki:

“Gelin, karşıda bir ışık var, bu ışığın yanına gidelim,” demiş.

Gızlar karşıda görülen ışığın yanına gitmişler. Damın bacasından bakmışlar. İçerde bir dev karısı oturuyormuş. Bu kız yukardan karı ana diye bağırılmışlar. Garı sevinerek gızları içeri almış. Gızlara yimek bişirmiş. Gızlar yimeklerini yidikten sonra dev ana onlara örtü sermiş. Gızlar yatmışlar. Vittik çok şeytan çıkmış. Uyumayım deyi parmağını kesmiş. Öteki gızlar uymuşlar. Dev karısı dişlerini keskinliyormuş ki gızları yiye. Vittik kalkmış, demiş ki:

“Karı ana ben acıktım bana kaz kızart,” demiş.

Karı kalkmış kazı kızartmış. Vittik yoldaşlarını kaldırmış ve kazı beraberce yemişler. Vittik demiş ki:

“Karı ana bana denizden halbur¹⁹⁴ ile su getir susadım,” demiş.

Karı dev suya gidinci gızlar devin evinden kaçmışlar. Böylece Vittik arkadaşlarını akıllılığıyla kurtarmış.

Fato PAKER

3.5.35. Aplah İle Şaplah

Bir varmış bir yohmuş, bi aplahlan bi şaplah¹⁹⁵ varmış, şey diyo:

“Pazara gedek,” diyū

“Neylen gidek ya,” diyu.

¹⁹⁴ Çekilmiş buğdayı elemeye yarayan elek.

¹⁹⁵ İri yarı şişman çocuk

“Bi ne alacah, diyu, bi top gutnu¹⁹⁶ alah, diyu, bi de papıc alah, diyu, gızımın papıcı yohtur, diyu, gızını gelin etmiş ya, bi papıc alah bi de gutnu alah gidek,” diyu.

Buñlar bi bahıyolar ki bi tospaā gidiyu şeyle, tah tah tah, diyo ki:

“Bunun yazıh ayāñda ayakkabısı yohtur, diyu, şunu çıhardah da şuraya goyah da, diyu, şey diyu, buñu geysin,” diyu.(Heç tospaā ayakkabı geyer mi?)

Goyular gediolar bunlar, bahıyolar ki bi gavah, gavah da ırgalanıyu¹⁹⁷, diyu ki:

“Gel, diyu şu gutnuyu da şu gavaā asah, diyu, yazzıh üşümüş, diyu. Ona sarıyolar mı yavrım.”

Gediolar bunlar, varıyolar ki gız oturuyo, neyse hoş geldin beş geldin, diyo ki gız:

“Ana, diyu, örtüñüzü nere serim,” diyu.

“Ne bilim yavrım şu gumaş eviñe, herif zenginimiş, zenginimiş, zenginimiş! Şu gumaş evine ser,” diyu, (ah, ah, eskiden Sunam’ın eviñe de çoh mısafır gelirdi, ahani biz de azzetlerdir.¹⁹⁸)

Gumaş eviñe seriyu, bunlar gece gahıyolar, bu topları, gumaş toplarıñı kesip kesip goyuyolar. Sabanen bu gız geliyo bahıyo ki:

“Ana bu ne?(!)”

“Ee senin evin bizim evimiz, biz saā yardım ettik diyolar. Yardım ettik biz saa,” diyolar, bah hele heç mısafır şey eder mi, evi gariştirir mi. Topluyo onları, galdırıyu, şoraya goyuyo. Ordan getiriyu buñu şeye yatırıyu buñu, gazların oldū yerlere yatırıyu.

“Bunlar, diyu, bizi sabahaçe uyhusuz goyuyo, diyu, sen dut, diyu, ben de kesim kesim, goyum,” diyu.

Kesip kesip atıyolar bu gazları, ātıyolar bu gazları, sabanen gahıyo, geliyo bahıyo ki:

“Ana bu ne?(!)”

“Bi, yavrım senin elin deymiyo, biz de sana yardım ettik, diyu. Biz de saña yardım ettik,” diyu, yardım ediyu.

Ondan sona gediyo bu, diyo ki:

¹⁹⁶ Eskiden yorganların yüzüne çekilen kaliteli kumaş, yorgan yüzü

¹⁹⁷ Sallanmak, yalpalamak.

¹⁹⁸ Hürmet etmek, ağırlamak, ilgi göstermek.

“Bunları baña bela gönderdi, diyu. Bunlar garreye¹⁹⁹ geleydi, diyu, nerden geldi buñlar.”

Onlar da hemene ediyolar mı her şeyi. Geri de oraya şeye geliyolar oğlum, deveye geliyu, diyu ki:

“Bunlar beyle ediyu, bunlar buna sıçmışlar,” diyu.

Bunlar gene ahıllı durmuyolar, sandıhalardakişeyleri boşaldıyular, gırmaları²⁰⁰, bastıhları²⁰¹, boşaldıyolar, eskiden anam da baña öğretiydi, he toov yapardım, ben de ederdim çağam.

“Behey bunlar duruyo da gızımız bunları niye yemiyo, diyolar devenin bohunu, devenin bohunu alıp alıp sandıhlara dolduruyolar.”

Geliyu bahıyu ki deve bohu!

“Ana bu ne?,” diyo ki:

“Yavrım, yardım ediyoh, diyu, yardım ediyoh, diyu, elin deymiyo, biz de saña yardım etmeye geldik,” diyu.

Gene seslenmiyu, ondan sona o da gediyo, yavrım o da getti mi? Geriye galdı şey, öbürü diyo ki:

“Nişleyecah, oturuyoh, oturuyoh nişleyecah, diyu. Bu gız, diyu, eli deymiyo, diyu, gel şu un torbalarını yırtah, diyo, sen bıçahlan yırt, diyu, ben de guyu hazır edem, guyuya ahtarah, diyu, buñu da hamır olarak da gızımıza ekmek edek,” diyu.

Torbalarda ne gader un varsa bu guyuya boşaldıyo bunlar, heç yatmıyu bunlar, guyo boşaldıyolar, sabanen:

“Bi ana bu ne? Ana garrere olasıca bu ne?” Diyo ki:

“Gızım sana yardım ettik, yardım,” diyu.

“Garrere yardım edesin de gat zemin edesin ha!”

“Yardım ettik gızım saña,” diyu.

Gediyo bu, ondan sona Allah, avrad şey ettiriyu, ucu bucā bellisiz ya, herif mağza sahabiymiş, ondan sona getiriyu buñu, şey ediyu.

“Ana”

“Hu?”

“Şu ortanca evde yatım,” diyu.

¹⁹⁹ Bir beddua, kötülük isteyen bir beddua

²⁰⁰ Üzüm şirasından yapılan tatlı bir yiyecek.

²⁰¹ Üzüm şirasından yapılan pestil çeşidi

Busef de gına evini açıyo, gınalar doluymuş, bunlar gene gahıyo.

“Gah aplah,” diyu.

“Ne diyon şaplah,” diyu.

“Gah, diyu, şu gınaları yoğurah, bu gızımızın evini suvayah,” diyu.

Bu gınalar yoğruluyo, bu ev sıvanıyo, sabanen geliyo bahıyo ki:

“Bu nedim, diyu, bunarlı başardım, bunu nedim,” diyu.

“Aman yerif hemen iki tene çöpçü çığırıyo, hepsi de yerindeymiş ya.”

“Al bunları, diyu, bunarlı nereye goyarsan goy da gel, diyyu, bunların ikisini de, diyu. Bunlar bana atep²⁰² ediyolar, diyu, nedim ben şindi duvarda bu gınayı,” diyu. Adamlar alıp onları gediolar, yel gibi gidiolar, alıp gidiolar. Alıp gidiolar...gettiler onlar...

Fatma TEDİK

3.5.36. Tilki, Tomuzlan, Tospağa

İki arhadaş varmış ağam, iki arhadaş, iki arhadaş, gediolar buñlar, ırızk aramaya gidiolar.

“Nereye gidiyoñuz,” demişler.

“İrızk aramaya gidiyoh,” demişler.

²⁰² Eziyet etmek

“Nereye gidiyoñuz.”

İrızk aramaya, demişler.

Biri dilki, biri tomuzlan, bir de şey, ondan sona tospaā, bunlar gediolar. Diyo:

“Nereye gidiyoñuz,” diyo.

“İrızk aramaya gidiyoh(!), diyo, nereye gidecek, diyo. Bi yolma molma yolduran varsa, bi ekmek açan varsa, bi ekmeā için yolacah,” diyo.

Gediyo buñlar, gediyo, dere depe düz gediolar, altı ay bi güz gediolar, gediolar bunlar. Varıolar buñlar. Biri diyo ki:

“Aha burayı yolmah mı,” diyo

“Yolarıh,” diyo.

Dilki yolmuyo, dilki düzengirlik²⁰³ ediyo, ondan sona gediyo bunlar, diyo ki:

“Aha bunu ikisi yolsun, diyo, ben de, diyo, ben bu gaya üstünüze devrilecek, diyo, ben bu gayayı bekliyorum,” diyo, dilki,

Gayanın dibinde yatıyo, onlar gediyo, bu da gayanın dibinde yatıyo, topsā diyo ki:

“Gelip sen de bizimle yol,” diyo.

“Ben, diyo, gayayı bekliyorum, diyo, gaya üstünüze devrilecek, diyo, gaya üstünüze devrilecek” deyi gandırıyo bunları.

Neyse gidiyo bu yavrım, gide gide gidiyo ki, gidiyo, bahıyo, yolundu bitti, yolundu bitti, bahıyolar ki bi tene buğday vermişler.

“Hanı ne verdiler,” diyo.

“Aha bi buñu verdi,” diyo.

Bitene şey alıyo, şişirecak alıyo, içine goyuyo, o buğdayı, bi dārmene gidiyo bu, dilki dilki, onları salmıyo, gendi gidiyo, gendi gidiyo, diyo ki:

“Dārmenci,” diyo.

“Hu,” diyo.

“Bu unumu öğüdüür müsün,” diyo.

“Ver niye öğütmeyim yavrım, diyo, Hanı unun” diyo.

“Aha, diyo, torbada,” diyo,

Habbe buğday ha, bi habbe buğday, bi habbe buğdaya ne işler çevirecek töremiyesice. Ondan sona gediyo bu, gediyo, diyo ki, şey diyu:

“Ahtar, diyo, dārmene ahtar,” diyo.

Kele dārmene bi habbe buğday ne ahar.

²⁰³ Hile yapmak, kandırmak.

“Hanı benim buğdām, hanı beni unum nereye getti, diyu. Benim unum yoh, diyo, benim unum yoh,” diyo.

“Bi yavrım, ahane bu gadar oldu, diyo, bu gadek çıhtı” diyo.

“Yöh, diyo dilki, aha şu gelniñi allım ben, diyo dilki, gelin düzülü goşulu²⁰⁴ gelin, ben, diyu, gelniñi allım, ya unumu ödersin ya da, diyo,(bi buğda ha bi buğda ha)ya bu gelniñi allım ya bu unumu verecan,” diyu.

“Nedim yavrım, diyu, al,” diyu.

Alıyu geliyu bu geliñi, onlar yazzıh, nerde sürünüyolarsa sürünüyolar, onlar yazzıh, gandır dı buğdayı aldı geldi. İşiñi görüyo gendi. Ondan sona bu geliyo diyo ki bu, şey diyo, (bu gelin altınlı incili gelin, dārmende ne gezermiş o gadek altın, işte eskinin adamları, heç gidilir mi eyle, adamı soyarlar, gorlar mı, amma eskiden şeydi, insalar daha eyiydi, gorhmazdık bi yere getmeye, amma şindi yürāmiz āzımıza geliyu, eskinin her bişeyi datlıydı) diyo ki şey diyo ondan sona:

“Şindi, diyu, baña, diyu, sen şey edecan mı, bu altınlarıñı verecan mı,” diyu.

“Altınları mı niye veriyom saña, diyu. Gız uyanıhmış, Altınlarımı niye veriyom, diyo, beni aldın getirdin, diyo, atınları niye verim saña,” diyo.

“Baña vermican mı onları sen,” diyu.

“Yöh, diyu, ben verip verem, diyu ben verip veremem,” diyu.

“Baña vermessen kötülük olur, diyu, kötülük olūr hā,” diyu.

“Olsun, diyu, olursa olsun,” diyu.

Ondan sona gedyu bu, gedyū, dere gidiyu, depe giyu, dere depe düz gedyu, altın ay bi güz gedyu, vara vara varıyo ki, buñları arıyo ki acı ikişer tene altın vere onlara, onların hakı ya bu, dilki arıyo ki, onları arıyo, diyo ki:

“Ne dolanıyon hele sen buralarda, diyu, sapıh sapıh,” diyu.

“Benim gözlām(gözlek)²⁰⁵ var, diyo, onu şey ediyom, diyo. Benim bi gözlām var onu gözlüyom, diyu, benim bi gözlām var,” diyu.

Gidiyu, gidiyu, gidiyu, bulamıyo bunları, gayıb etmiş yazzıh, nere gettiler nere getmediler, gaybolmuşlar, ondan sına gedyo diyo ki bu, şey diyo:

“Anam, diyu, bu, diyu, n’olacah bunun halı, diyu, bu aldı getirdi beñi, diyu, yiyecek yoh içecek yoh, diyu, aç susuz ben nişliyecam²⁰⁶, diyo gız. Hanı yiyecek

²⁰⁴ Altın, gümüş takının çok olduğu kişiler için kullanılan bir deyim.

²⁰⁵ İzlenecek, takip edilecek herhangi bir şeye verilen ad.

getirmiyu, içecek getirmiyu, nişleyecek, diyo gız. Bi torba için, bi torba unun için beni verdiler buna, diyu, aman aman, diyu, nederim ola, diyu, Yarabbi nederim ola, Allah nederim ola,” diyo, diyo ki şey:

“Nē, diyo, havadan geliyo yiyecek, diyu, yemiyon mu sen,” diyo.

“Ne geliyo hanı ya, diyo, ne geldi, diyu, ben geldim geleli aç acına duruyom, diyo, sen ne yiyon,” diyo.

“Ben ne bulsam onu yiyom, diyo, ne bulsam onu yiyom,” diyo.(Allah senin canı ala da gurtulasın, elin gül gibi gızını getirdi geri de beyle ediyu), diyu ki şey diyu:

“Ondan sona, diyu, bura, diyu, bunu şeye goymalı, diyu, seni, diyo, gafese mi goyum, diyu, sandığa mı goyum,” diyo.

“Niye sandığa goyuyon, niye gafese goyuyon.”

“Sen, diyo, altın, incilisin, diyo, biri görse benim elimden alırlar, diyu.(Görüyön mu düzeni, biri görse beni eliden alılar diyo, töremiyesice), beyle gözeli baña verirler mi,” diyu.

“Niye verdiler ya, diyo, niye aldın geldin ya, diyo gız, bi tene buğda bi torba buğda oldu, niye bi torba buğdanın için beni aldın da geldin ya, diyo, bana bu hakareti yapıyon, diyo, ben kaç gündür aç acına duruyom, diyo, aç ayı oynar mı,” diyo.

“Oynar, diyo, hele oyna, diyo, hele galh oyna,” diyu.

“Galhım oynayım da sen de benle sen de oyna,” diyo gıza.

“Kele ben öllüm acımdan, diyo, ben oynuyamam ki, diyo, nereme oynayım ben, diyu, aç acına,” diyu.

Ondan sona geliyu bu diyo ki,(öy, oy gaderler), şey diyu:

“Ben, diyu, niçe adamları gandırđım, diyu, ben niçe adamları gandırđım, diyu, sen, diyu, iki arhadaşla yolma yolmaya gettim, diyu, ben, diyu, gayanın dibinde oturdum, adamları çalıştırdım, diyu, ben seni çalıştırmıyım,” diyu.

Oynamıyu ya gız, gızı oynadamadı ya,

“Ben seni çalıştıramadım, diyu, sen benim galemime girmiyecan,” diyu.

“Ben senin galemine ne girecām, aç acına, diyu, aç ayı oynar mı, diyu, ayı galh oynat baām, oynar mı,” diyu.

“Ben ayı nerden alım da oynadım,” diyu.

“Sen ayı da bulursun, diyu, sen onu da bulursun, diyu, sen de bi göz var ki her memleket senin ayağında, diyu, memleketler hep senin ayağın altında, diyu, sen bulman mı, diyu, seni göynün olsa, diyu, dağı daşı yimā kestirirsin,” diyu.

“Senin göynün de yimekte mi ne ha bire,” diyu.

“Sen ne yiyon,” diyu.

“Ben ne bulursam onu yiyom, diyo, ben nerde bulursam orda yiyom,” diyo.

“Ben burada oturuyom, ben ne yiyom,” diyo.

“Sen de aç dur,” diyo.

“Ben aç duramam, diyo, beni geri yirime apar²⁰⁷,” diyo.

“Geri aparamam, diyu, gitmem artıh ben oraya, diyo, ben gidemem, diyu, oturursan beyle, oturmasan da nedersen et,” diyo.

“Nedersem edim deā mi, diyu, bildiğini yaptın da, diyu, bi torba unun için, diyu, ben aldın geldin de, diyu, altınımlan, inciminen, diyo, bu atepleri ettin de, diyu, bēni verdiler de, gorhtular da verdiler de,” diyo.

Ondan sona diyo ki, şey diyu:

“Gedim onları bulum da, diyu, onlara verim seni, diyu, onlar saña yiyecek getirir, diyu, tomuzlan yalanı yalanı getirir, diyu, tospa yuvalanı yuvalanı, getirir,” diyu.

“Ne tospāsı ne gurbāsı,” diyu.

“Ben onlarla arhadaşdım, ben onların yüzünden gazandım seni,” diyo,

“Eyi gazandın gazandın, diyo, hele acı yiyecek getir ki yiyim dirilem, diyu, ben artıh ölecām, diyo, ben artıh ölecām acımdan,” diyu.

“Ölmen ölmen,” diyu.

Neyse bu, töremiyesice dilki gidiyu, bu şeyleri arıyu, tomuzlanla tospağayı, arıyu, arıyu, bahıyu ki bunlar yoh, bulamıyu, bu dilki hele burada galsın, biz bahah tomuzlanlan tospağaya. Behey bu salaklar bi kenara oturmuşlar, amma ahıllanmışlar salaklar, ahıllı olmuşlar, diyolar ki bunalar, şey topsā:

“Gel, diyu, bu bize oyun etti, ge biz de buna bi oyun edek de, belasını vererek bu namıssızın,” diyu.

“Nassı bulacah bu dilkiyi, diyu tomuzlan, bunda, diyo, türüdü²⁰⁸ kimi ahıl var, diyu, bu heç belli eder mi ki yerini,” diyu.

²⁰⁷ Götürmek

²⁰⁸ Şeytan kadar zeki.

“Bah,şindi bi tene av avlıyah, bunu bi yere goyah, bu gohusun u alincih hemen ganatlanır gelir, diyu, ne aç gözlü tama o,” diyu.

“Eyi hadı o zaman,” diyo.

Neyse bunlar bi tene donuz dutuyolar, hanı pis bi heyvan var ya, ondan dutuyolar, pis mis dinler mi dilki, aç gözlü ya, neyse bunu donuzu, şey önce bi çuhur açıyolar, üstüne de çalı malı yığıyolar, hapadıyolar üstünü, sonrama da donuzu bu çalının üstüne goyuyolar, beklileyolar bi kenarda, sahlaniyolar ki görmesin. *Neyse biz dilkiye geri dönek*, bu bunları arıyu, tam o meyanda burnuna bi gohu geliyu, dilki de gohuyu ta nirden alırmış, gohuyu alıyu, bu heç ses etmeden geliyu, geliyu, neyse, diyu ki gendi gendine aha diyu garnım da gene doyar, diyu, bilmiyu başına ne gelecek, tam donuzu alacakken lıpbıdana düşüyu, oy diyu:

“Heç kimse yoh mu, diyu, beni gurtaracak,” diyu, amanın, amanın, deyi sızlanıyu.

Neyse bu tomuzlanlan tospağa geliyolar şeyin başına, tuzān başına, bahıyolar ki yahalamışlar bu namıssızı, diyolar ki:

“N’oldu hele, diyu, sen beyle yaş tahtaya basmazdın ama, diyu, n’oldu da düştün beyle,” diyu.

“Amanın ahbablarım, diyu, heç sormayın, diyu, beni hemen çıkarın, diyu, ben size yimek arıyodum, size bahıyodum, bunu alım da ahbablarıma götürüm de, diyu, barabar yiyek dedim, diyu, aha, diyu, çuhurmuş burası, diyu, düştüm, diyu, navar beni gurtarın,” diyu.

Neyse bu salahlar buna inanıyölār, inanıyolar, neyse, bu gız da bu dilkiyi takip etmiş, eyi ki de etmiş, yohsa bu salahlar ganacahlardı gene, gız hemen geliyu, diyo ki:

“Aman, diyo, buna inanmayı hā, diyo, bu sizi gandıra gene ki, sizi gene gazığa oturta, aman ha,” diyo.

“Behey, diyo tomluzlan, eyi ki geldin, diyu, yohsa ganacahdih biz buna gene,” diyo.

“Hemen bi ip getirin bağlayah ki geçmeye,” diyo gız.

Hemen ip getiriyolar, bunu bağıyolar, eyce bağıyolar, şey diyo ki, gız diyo ki:

“Gatır mı istiyon, diyo, gazıh mı istiyon,” diyo.

“Amman, diyo, dilki, gorhmuyo da namıssız, arsız ya, amman, diyo, sizden mi gorhucam, diyo, biri götü bohlu bi gelin, iki tene salah, diyo, ben gorhmam,” diyo.

“Eyle mi,” diyolar, gız diyo ki:

“Gedin bi gazıh getirin, diyo, bunu gazığa bağlıyah ki, diyu, ibret olsun beylelerine,” diyo.

Gedip bi gazıh getiriyo tomuzlan, bunu dutuyolar, canlı canlı oturtuyolar, oturtuncuh bu mav mav bağırıyo, aman etmeyin, ben ettim siz etmeyin, tövbe tövbe, deyi bağırıyo. Eyle bağıra bağıra geberiyo, bu dilki, bu gız bi gocaya varıyo, öbürleri de yiyolar, içiyolar, mırazlarına eriyolar.

Fatma TEDİK

3.5.37. Devleri Kandıran Adamlar

(Bu masal, Fatma Tetik’in anlattığı ilk masal, bu masal 23. masalın-Uğur Masalı-varyantıdır.)

İki gardaş oluyolar bi yere gidiyolar. Gediolar, diyolar ki:

“Gedek ırzkımızı arayah,” diyolar.

Bir gün gediyo bahıyo ki, şey, bi tuluh, alıyo hemen, gısmet deyi goynuna goyuyo. Öte varıyo, şey diyo ki, bahıyo ki bi urgan bölüğü, onu da alıyo, bu benim gısmetim diyo, alıyo, ırzk aramaya gidiyolar ya yavrım, bu da şey diyo, bu da gısmet diyo, onu da goynuna goyuyo, öte varıyo bahıyo ki şey, bi davıl,

alıyo onu da çinne²⁰⁹ çalıyo, ondan sona gidiyo bahıyo ki şey devlerin mağrası, diyo ki:

“Nedim, işte bunların içine gedyim işte,” diyu. Gediyo onların içine, bunlar, şey, diyolar ki:

“İnsan eti gohuyo, diyolar devler, insan eti gohuyo ha,” diyolar.

Bu diyo ki:

“Hadı bahalım işe, diyolar, tulūn ağzını açtıynan bu foşur foşur,” şey ahıyo.

“Ula, diyolar, buñun işā beyle olursa şeyi nasıl olacah,” diyolar. Aha geri gorhuyolar onu geri yimeye. Anca geri bahıyolar diyolar ki:

“Hadı bahalım şeyinin gılını at bahalım,” diyolar. Urgan bölüğünü çıhadiyo atıyo, diyolar ki:

“Çükünün gılı beyle olursa bunun şeyi nasıl olacah,” diyolar.

Ondan sona atıyo yavırım, atıyo, diyo ki:

“Ula hadı baāmşey et, diyu, osur bahım,” diyo.

Aha bu davılı alıyo, dom dom, hep de gaçıyolar mağrada gendi galiyo, yiyu, içiyu mirazına yetiyu.

Fatma TEDİK

3.5.38. İki Gardaş

Zamanın vahtında birisi varmış, o da diyu ki, şey diyu:

“İrızgımızı arıyah yeri iki gardaş,” diyu.

Yazzıh, onlar da iki gardaşmış, (yavırım eskiden geçim mi vardı, ne bulsah onu yirdik, Allah kimseyi aç goymasın,) ırızk aramaya gediyo bu, gediolar bahıyolar ki bunlar şeye, bi padişān evine, bunlar diyolar ki:

“Aman hūs²¹⁰, burada garnımızı doyurruh,” diyolar.

Bunlarıñ önüne pilav getiriyolar, bunlar, bunlar pilavı alıyolar ki gohuyo pilav, ondan sona ayran getiriyolar, ayran gohuyo,şey diyu, bu diyu:

²⁰⁹ Omuz

²¹⁰ Sus, konuşma anlamında emir kipi.

“Bu gabirsi gohuyo, diyu, bu da şeysi gohuyo, diyu, it derisinde yaymışlar, diyu, itsi itsi gohuyo, diyu, bunlar, padişāñız da şey olmıyadı, diyu, padişāñız da, diyu, puşt olmıyadı,” diyu, gediyo, o adam dinniyo, padişā diyu:

“Padişah, diyu, bu yimēñi yiyenler beyle dedi, diyu, saña niye buñlar beyle dedi,” diyu.

“Hadı onların kellesi şey olacah, diyu, hele getir onları,” diyu. Neyse getiriyular bunları.

“Padişām, diyu, aha bu, diyu, gabire girmiş, diyu, bunu gabirliğe ekmişsiniz, diyu, bu gabirsi gabirsi gohuyo, diyu. Bu da itsi itsi gohuyo,” diyu.

Çağirtıyo şeyleri, bu aşçıları, soruyu padişah buna, diyu ki bu aşçı:

“He, diyu, padişām, yer yohtu, diyu, bunu gabirliğe ektik, diyu, gabirliği bekledik,” diyu.(ha o doğrulandı)

“Bu it derisi,” diyu padişah.

“Şey yohtu onda yaydık nedek,” diyu.

İkisi de doğrulandı kelleleri kesilmeyecek yavrım. Ondan sona şeye geliyo sıra, padişāñsey olmasına, puşt olmasına geliyo, diyu ki:

“Anamı çağırın gelsin, diyu. Anasını getiriyular, anası geliyo,” diyu ki:

“Ana ben puşt muyum,” diyu.

“Oğlum senden yüzüm gara olsun, diyu, oğlumuz olmadı, diyu, gapımızda bir arep vardı, diyu, senden yüzümüz gara olmasın,” diyu.

“Sen, diyu, benim yerime otur, diyu, bu da vezirin yerine otursun,” diyu.

Hadı bahım aha onları da oraya oturttu mu oğlum, onlar da oturdu, geriye galiyo, geriye galiyo bahıyo, diyo ki, gine gidiyular bunlar, iki gardaş, gediyo şey, duramıyolar, biz diyular gezmeliyik ağam, padişām, neyse bunlar geri gediyo ordan, geliyo bi yere, oturuyolar ki dinneneler, bahıyolar ki, biri diyu ki:

“Ula buraya oturan avrad hamileymiş, diyu, bahsana, diyu, elini yere vermiş, galhmış,” diyu.

“Ne biliyon ula,” diyu.

“Ahane oğlum elini yere vermiş gahmış, hamileymiş bu,” diyu.

“Bu, diyu, bu deve de, diyu, devenin üstündeki de, diyu, bah, diyu, bu tarafa sinek gonuyo, bu tarafa, bu tarafındaki yağmış, bu tarafındaki de balmış,” diyu.

“Ne biliyon ula sen, diyu. Bir araya düşüyolar.”

“Oğlum ahani sinek gonuyo, sinek gonan yer bal, diyu, bura da yağ,” diyu.

“Humm eyle oldu, diyu, eyi ağam senin dediğin olsun,” diyu.

“Aha tama, deveye buraya ihmış²¹¹, diyu, ekseel²¹² de elini yere vermiş gahmış, diyu, aha elinin yeri belli, diyu. (Eski adamlar nasıl bilirlermiş yavrım vallah, ne ahullularmış, her şeyi billermiş), ondan sona, elini yere vermiş gahmış, diyu, aha elinin yeri belli,” diyu.

Beyle derken, derken, şey diyu:

“Gedek de şey edek, garnımız aç, diyu, bişi²¹³ yoh ki yiyek,” diyu.

Bahıyolar ki bi düğün oluyo, diyo ki:

“Hadı, diyo, düğüne gidek de, diyu, sen, diyu, halayın içine gir, halayı çek, diyu, ben de, diyu, şeye girim, diyu, davar çalım,” diyu.

Bu düğünün içine giriyu, halayın hası da halay, bu diyu, “Yümluyu dut, kıllı çal, yumluyu hasso yumluyu”, diye halay çekiyu oğlan da çıhadıyu çıhadıyu helliyu²¹⁴ goyunları, öteki gardaş, bu, diyolar:

“Bu nerden geldi, diyolar, düğünü şen etti, diyolar, görüyon mu ağam,” diyolar.

Aha beyle ederken bunlar sürüyüp gidiyolar, gine garınları aç yazzıh, beşey yoh ki yiyeler, düğünde oynadı amma beşey yoh, bi boğaz davesine ezal zorlanırlarmış,üy ne zor dünyaymış diyom yavrım, şimdi ki gibi deel ki, neyse bunlar o padişān yanına geri varıyolar, diyolar ki padişā:

“Biz geri sana hizmet edecah, diyolar, biz navar gabıl et diyolar fiharalar netsin, açlar yazzıh.”

Neyse padişāh da gabıl ediyu amma bi daha getmemek şartıyla, aha bunlar ondan sonama yiyolar, içiyolar, evleniyolar, torun torba sahabı oluyolar, mırzalarına eriyolar.

Fatma TEDİK

²¹¹ Çökmek, çömelmek

²¹² Bayan, kadın, hanım.

²¹³ Birşey

²¹⁴ Halk arasında baştan savmak anlamında kullanılmakla birlikte ellemek, çalmak anlamlarında da kullanılmaktadır.

3.5.39. Meryem Gız İle Dev

(Bi tene dev varmış ağam, bu şey ediyu çağasını yiyü)

Bir varmış bir yohmuş, Allah'ın gulu çohmiş *hatınlar*, bi garı varmış, bir de dev. Demiş şey demiş, dev demiş o avrad da, avrad doğururmuş, dev yirmiştir, avrad doğuruydu, dev yiydu, avrad doğuruydu dev yiydu, heç galmıyo çağā²¹⁵, heç galmıydu, diydu ki, ebe diydu ki:

“Getir, gızım birini öldü diyek, yalan söyleyek, ben yanımda böyüdüm,” diydu.

“Eyi sen bilin deze,” diydu. Dev diydu ki:

“Çağayı nettin hanı ya, diydu, doğduynan yiydu ya.”

²¹⁵ Çocuk

“Öldü,” diyu.

“Yalan söylemē, yalan söylüyön hā, ölmedi,” diyo.

“Öldü, öldü, diyo, yalan mı söylüyöm saā, diyu, öldü işte,” diyu.

Avrad yanına alıyo bunu, epey ediyu, bu ataş salıyu, ebe başkā, gız böyüdü artıh, ataşa gediyo, diyu ki şey diyu:

“Şindi sen yimeseydin bizim ki de bu gadar olurdu ya, diyu, aha bahsana ataşa geldi,” diyu,

Ondan sona devriki gün oluyo gene ataşa salıyu avrad, diyu ki şey:

“Bu, diyu, bizim çağamız ha,” diyu.

“Eylese evimize getirsene bu çağayı,” diyu.

Eve geliyu bu çocuk, sabah gidiyu bi top gutnu²¹⁶ getiriyu, düğüne çağırıyolar bizi, diyu, ya anası gelsin ya gızı gelsin, yiyecek ya gızı, yimeye fırsat bulamıyo, diyo ki:

“Ben de gitmem, gızım da.”

“Nasıl, niye getmesin düğüne çağırdılar bizi,” diyu.

Üç top gutnu oluyo, gutnu getiriyu, avradı aparırsa gız evde yalnız galacah, gızı yiyecek, ondan sona gediyo bu, şey diyu:

“Fırsat bulacah amma nasıl bulacah, diyo, ne gızım geder, diyu, ne ben gederim, diyu, getmezzik biz,” diyu.

“Yöh, diyu, ya sen gidecan, diyu, ya gızın gedecek,” diyu.

Fırsat bulamıyo, düşünüyö, daşınıyo bu dev, fırsat bulamıyo, fırsat bulamıyo ki, gahıyo şeye gidiyu, gahıyo bu avrad gızı goşuyu²¹⁷, bu avrad, bahıyo ki elinden gurtulamıyo, alıyo gediyo, alıyo gediyo, gediyo ki, cebinden çahmah alıyo bu avrad, gediyo ki yavrım gazan gurulmuş, odunlar yığılmış, gızı bişirecek ki yiye, gız diyo ki:

“Baba bunlar ne,” diyo.

“Gızım işte bunlar şey, diyu, cebine elini atıyo bahıyo ki çahmah, gızım sen, diyu, burada dur,” diyu, bi de gavah varmış orda, pırpırlı yazmayı örtüyü, gızı döşüyo, goşuyo avrad gızı.

“Bunu yiyecek, diyu, nasıl olsa bu gızı yiyecek,” diyu.

Bu gavān başına çıhardıyo gızı, pırpırlı yazmayı da başına örtüyü.

²¹⁶ Eskiden misafirleri düğüne çağırmaq için misafirlere salınan top, bardak, kumaş gibi nesnelere verilen ad.

²¹⁷ Giydirmek, süslemek.

“Şimdi ben gellim, diyu, şey, diyu, sen hadı, diyu, bu gavān başına çih da, diyu, beni bekle,” diyu.

Çahmā getirmeye gidiyu, çahmā cebinden almış avrad, çahma getirmeye gidiyu, bu bahıyo ki ondan sona şey, bu gız hemene gavahtan iniyu, gavān başına o pırpırlı yazmayı örtüyü, bahıyo ki orda culfalık²¹⁸ tikenler varmış, işleri rast gelsin, hemen gidene diyu ki:

“Navar gardaşım, beni babam yiyecek, navar beni buraya sahla,” diyu.

“Gel bacım, sahlarih,” diyu. Buna bi pençe altın veriyu diyo ki:

“Navar gardaşım baña bi tahta don yaptırın,” diyu.

Gidiyolar bunlar bi nacara tahtadan bi don yaptırıyolar, tahtadan don yaptırıyolar, geyiniyu, guşanıyo, bi padişān yanına gediyo, hapısına duruyo, hizmetçilih ediyu, tahta gız geldi diyolar, tahta gız getti diyolar, ne bilsin herkeş, gece çihadiyu, gündüz olduynan geyiniyu, ilikleri varmış, bu vezirin oğlu da buna şey ediyu, bunlar gahıyolar hamama gediolar, padişān avradıyla, buna da diyolar, bu da diyo ki:

“Ben tahtamı mı yuyacam, benim ne işim var hamamda,” diyu.

Bunlar gelenecek yimā ediyu, basalla ediyu, küfteyi ediyu, çoh ederdim he, ben de ederdim, ortalığı dayı döşüyü, bu gız nasıl oluyo, bi içim su oluyo maşallah, ya hatınlar, bu vezirin oğlu buna seyrediyu, bu bunu görüyo, diyo ki, vezirin oğlu:

“Aha bu donu geyindiynen aha bu tahta oluyu, diyo, bunun elinden her iş geliyumuş, diyu, bu adam akıllı adamın gızı, diyu, kötü mötü beşeyin gızı deāl,” diyu:

“Ana, diyu, bunu alacan,” diyu.

“Beē, yavrım hapama mı²¹⁹ alah, diyu, yavrım o ne ki onu istiyon,” diyu.

“Ana yoh, bunu alırsanız aldın, yohsa ben gederim, diyu, ben gördüm, diyu, bunu alırsanız aldınız yohsa aha ben gederim,” diyu.

“Nedek ağam, gedek isteyek,” diyu avrad. Gediular istiyular, gız diyu ki:

“Anam ben tahtayım, beni nedecekler,” diyu.

“Görmüş işte, diyu, bi vezirin oğlu ister de sen yoh mu diyican, diyu, sen bi hapamasın işte,” diyu.

²¹⁸ Eskiden iplik yapmaya yarayan tahtadan yapılmış alet.

²¹⁹ Hizmetçi, evlatlık.

Ondan sona Allah'ın emriyle varıyo bu, buna, varıyo, hadı derken bunların bi çocuğuyu oluyō, bu seziyo, *altın hap*²²⁰ oluyo, altın hap oluyo dev, dev.

“Bu kime münasıp, kime münasıp, diyo, bu diyo, vezirin oğlunun hanımına münasıp, diyu, ona olur anca,” diyu.

“Alma, diyu avrad, vallaha biliyu.”

“N’olur hapden, diyu, ben boynuma dahınmam, diyu, aparıp geri verim,” diyu.

Altın hap oluyo ocā batasıca, her şeyi oluyolar ya bu devlēr, altın hap gılığına giriyo ki gızı yiye töremiyesice, neyse bunu aparıyo, diyu ki:

“Ben bunu dahınmam,” diyu.

“Niye,” diyu dev.

“Ben, diyu, altın habı sevmem, diyu beşey dimiyu, ben sevmem,” diyu.

Ay oluyo, gün oluyo bu çağa doğuyo, bi doğuyo, iki doğuyo ki oğlan çocuğu, ondan sona ne oluyo, busef ne oluyo, bi şey daha oluyo bu, bi beşey daha oluyo bu dev, bunu da almıyo gız, biliyo gız, bu diyo ki:

“Bu, diyu, nassı oyun oynuyacāñı bilemiyu, diyu gız, ben biliyum, diyu, bu babam,” diyu, ondan sona geri dönüyo, busef de bi top oluyo:

“Aparıp geri verim,” diyu.

“Bu, diyu, nassı oyun oynuyacāñı bilmiyu, diyu gız, ben biliyum, diyu, bu babam,” diyu, ondan sona busef de bi top oluyo, diyu ki bu:

“Vezirin oğlunun bi oğlu olmus, diyu, bu topnan oynar,” diyu.

“Bu topu da gomam, diyu, heē, bu topu da,” diyu.

“N’oluyo ki, diyu serteliyu, oğlan bu topnan oynayacak, diyu. Gece bahıyo ki, çiğ mi yiyim, bişmiş mi yiyim,” diyu bu dev, serplemiyu²²¹.

Gece, gece bi memleketin uyhusunu bi ganneye dolduruyo, bu şehrin uyhusunu bi ganneye²²² dolduruyo, ganneye dolduruyo hepsinin uyhusunu, bu gız, bu gız fihara çıhtı, bu diyu, diyu:

“Navar baba, diyu, bi su dökmeye çihim da gelim,” diyu.

“Hadı, diyu, ben hazırlanıyo, diyu. Hazırlanıyum ki gızı yiyecek. Çiğ mi yiyim, diyu, bişmiş mi yiyim,” diyu.

²²⁰ Altından yapılmış, içi boş, bir çeşit altın kolye, altın takı

²²¹ Serbest bırakmak.

²²² Cam şişe.

Heē, satılı²²³, kütüğü hazırladı, padişah oğluñu çimdikliyü,ısırıyü, duymuyü. Uyhusunu almış adam, dışarıya çihıyu, bağıryu:

“Amanın navar, yetişin, babam beni yiyu,” hēç ses yohtur.

Bi bahıyu Hakk tarafından bi ses geliyu oğlum, diyu ki:

“Gızım, diyu, melmeketin uyhusunu aldı, diyu, şişeye doldurdu, diyu, şişe de gapının arhasında, diyu, gapıya hızlan vur ki, diyu, o şişe de gırıla ki, diyu, onu şey ede, diyu, onlar uyhudan uyana,” diyu.

Gedi, diyu gız, gapıya gümüdek vuruyu, gaçıyu, işām duttu, diye gaçıyu, ondan sona, vurduynan, dan dediynen herkeş ayağa gahıyu, padişān oğlu da gahıyu, gahtılar buñlar, gaboluyu bu, gayboluyu bu dev, dev, diyu ki:

“Bah, o topu alma dedim, aldın, diyu, babam oldu, diyu, gece baña hakeret yaptı, diyu, gündüz, diyu, gezmiş hepiñizin de uyhunlarını almış, diyu, dışarı çıhtım bağırdım, diyu, hemi gövdelerine bah bahiyim, diyu, senin gövdelerin nasıl oldu,” diyu. Bu adam bahıyu ki gövdesi hep mosmor.

“Kim etti buñu,” diyu.

“İşte ben, diyu, çimdikledim ki uyan diye, diyu, heç uyanmadın,” diyu.

“Heç duymadım ki, diyu, ben duymadım ki,” diyu.

“Meryem gız gelsene, adı da Meryem, Meryem gız gelsene, nerde galdın gelsene, nerde galdın gelsene dedi, diyu, aha geliyu baba, diyu, aha geliyum baba dedim, diyu, aha geldim dedi, diyu, amma heş kimse yōh, yōh, canlı gulu galmamış hatınlar, hatınlar eskiden bu devler nasılmış şindi olsa niderdik, Allah baştan yırak, Meryem gız geldin mi, Meryem gız geldin mi, aha babam geliyum, aha babam geliyum dedim, diyu, neyse aha ses geldi de, diyu, uyandıñız da diyu gurtuldum,” diyu.

Herkeş uyanıyu, bu devi hemen yahalıyular, seni öldürek mi, yohsa katıra bağlayıp süründürek mi diyolar, aha o da gatır, diyu, bunu salıyolar, gediyu, bu Meryem de herifiynen mutlu oluyu, yaşıyu, gediular, miraz alıp miraz veriyular herkeşe.

Fatma TEDİK

²²³ Et dövmeğe yarayan büyük, keskin bıçak.

3.5.40. Cadaloz Gaynana

Vahtu zamanında bi herif varmış, bu herif, fihara çoh talihsizmiş, he bu evleniyū, avradları hep ölüyū, yazzih ne gadek avrad alsa, hepsi ölüyū muş, sararıp soluyū, ölü, ölüyū lar, bi adam diyū ki, gahıp oturup düşünüyū ki, gahıp oturup düşünüyū, şey diyū ki:

“Arhadaş, diyu, sizin yohlūñuz, beşeyiñiz yoh, diyu, ne düşünüyön hele,” diyu, o da diyu ki:

“Yav, diyu, elin turp kimi²²⁴ kızlarını alıyum, diyu, sararıp ölüyular,” diyu. Adam diyu ki:

“Aç galyulardır,” diyu.

“Niye, diyu, bizim evimizde, diyu, açlığın lafımı var, diyu, çatal heybemiz²²⁵ geliyu bizim,” diyu.

“Çatal matal aha sen sına bahım,” diyu.

Gediyu oğlan, gine evleniyu, öldü onlar, aha gene evleniyu, et çektiriyu, onun yimāñi yedir baham diyu ya o herif, et çektiriyu, eti çektiriyu getiriyu, süllümü²²⁶ çiharken, diyu ki:

“Hele ana sen git hele, diyu, gelinin alacah,” anasına diyu ha oğlan.

Gelin geliyu alıyu, oğlan gelinle barabar küfte içini gavuruyu, bu oğlan geline yardım ediyu, bu da beyle bahıyu,

“Yidir ha yidir, diyu, teresin çağası altına sıçarsa görürsünsen yavaş ,” diyu.

“Sıçsın ana ben dökerim,” diyu.

Çütteyi²²⁷ yoğuruyu, yiyecan bunu diyu oğlan, avrad utanıyu yimeye, vermiyu ya garı, avrad utanıyu yimeye:

“Yiyecan bunu, diyu, garı garşılarında bahıyu,” diyu ki:

“Ben utanıyum,” diyu.

“Heç utanma, diyu, yiyecan bunu,” diyu.

Oğlan yidiriyu, içiriyu, basallayı küfteyi ediyu, yidiriyu, içiriyu avrada, ondan sona gece oluyu.

“Aha böön altına sıçarsa, boha belenir yatarsa görürsün, sen yavaş,” diyu.

“Ana, diyu, sırtını ben yıharım,” diyu.

Sona diyu ki şey diyu, yatıyular, oğlan diyu ki, oğlan gözetliyu bunu, ersine goyuyo, getiriyu pisini, yorganı galdırıyu altına itiyu, altına yitiyu usuldah²²⁸, altına itiyu, ondan sona diyu ki, şey diyu, gahıyu oğlan, ayıh ya, alıyu, pisin içine bi tene altın gömüyu, sabah oluyu diyu ki:

“Gördün mü oğlum, diyu, ben saña dimedim, diyu, altına eder deyi, diyu, debelendin mi eycene boön,” diyu.

“Ana, diyu, sıçsın, diyu, ben yıharım,” diyu.

²²⁴ Sağlam, kuvvetli.

²²⁵ Eşeklere takılan büyük, iki gözlü heybe.

²²⁶ Tahta merdiven, merdiven.

²²⁷ Çiğköfte

²²⁸ Yavaşça

“Hele gız baña bi tene çöp getir hele, diyu, içinde beşey parlıyu, diyu, anca, diyu, teresin çağası, diyu, ana sıçar o altınlı bohu, diyu, anca o altın bohu anan sıçar,” diyu.

Aha beyle oluncuh oğlan hep anlıyu, niye öldüğünü hep avradların, n’etsin anası zilliymiş kele, çağa da hep şey zannediyu, ben öldürüyüm zar, diyu. Annıyu, annıyu, artıh yolu belliyu, anasını beyle ede, ede, hep gandırıyu, yohsa yazzıh bu avrad da ölecek fıhara, neyse beyle ediyu da mutlu yaşıyu, yohsa bu avradla baş mı edilir kele, aha mırazına varıyu bu oğlan. Darısı herkeşe ola.

Fatma TEDİK

3.5.41. Gırh Altın Bi Hatın

Ağam hadı, vahtı zamanında dev kimi bi herif varmış, bu herif hep gırh altın bi hatın, gırh altın bi hatın, bağıriyu bu adam, bi adam bağıriyu, gırh diyular ki:

“Bu neymiş, diyular, gırh altın bi hatın neymiş,” diyular.

Anca bahıyu ki bi tene adam geliyu, davarın garnını yiyu, ondan sona adamı sığıyu, içine goyuyo, geçiyu, o beērin(beğir) garnını yiyu, onu, o adamı içine goyuyo, dikiyu o, onu, dikiyu donunu da şoraya atıyu, aha sürüyu aparıyu, beğeri şoraya aparıyu, bahıyu ki guzgun, gargalar geliyular, bu adamı, içinde

yyular bunu, bu adamı yyular, ondan sona yyular, bu bitti bu, ondan sona yine gırh altın bi hatın, gırh altın bi hatın, gırh altın veriyu, bi de hatın veriyu, hatınlan barabar yatacân deyin gandırıyu adamları, ondan sona altın verecâm deyin gandırıyu, o da devmiş, diyu ki şey diyu:

“Aha geliyu, diyu, safın biri,” diyu.

“Aha geldim,” diyu.

Hemene soyuyo donunu, ondan sona onun içine yatırıyu, hazırlıyu aha beğeri²²⁹, içine yatırıyu dikiyu, şoraya yatırıyu, sürüyu gidiyu, diyo ki, ondan sona diyu, bahıyu ki gargalar geliyu yine, onu da pincikleyip²³⁰ yyıyip tükediolar oğlum, iki oldu, ondan sona gidiyu, diyu ki, gırh hatın, dellal çığırıyu, gırh altın bi hatın, gırh altın bi hatın, deyi dellal çığırıyu, bu adam ne adammış da diyular, gırh altın bi hatın veriyu, diyular. Nasıl bunun hatını çoh mumuş diyular, aha bitene daha geliyu:

“Aha ben geldim,” diyu,

Onu da soyuyo, onun içine yatırıyu, onu da dikiyu, şoraya sürüyu, sürdüynen guzgun gargalar geliyu buna, alışıhlar ya mallar, geliyular buñlar bunu yyular, yediler gettiler, aha üç oldu, ondan sona gediyo diyu bu gine, bağırıyu çığırıyu, diyu ki gırh altın bi hatın, gırh altın bi hatın, he, diyu ki bi tenesi:

“Ula ben gidince gırh altın vericek, diyu, bi de hatın vericek, diyu, onunla da yatarım, diyu, hey a eyi de yatarsın.”

Soyuyo bunu da yatırıyu içine, dikiyu şoraya sürüyu, o arifimiş yanına bitene bıçah alıyu, avcının içine bıçah sahlıyu, sürüyu aparıyu ki bunu gargalar yiye, gargalar geleneçe dikişleri söküyü, içinden çıhıyu, gediyo bu, dağa doğru, bunlar beş altı gardaşımış, gediyo bu.

“Amman navar,” diyu, beni, diyu.

“Baov, yavrım senin ahılın yoh mudu da, bu gardaşım kimleri yidi, diyu, gardaşım sağ mı bırahır adamı,” diyu.

“Onun yanına, diyu, gırh altını da, hatıñı da verecek deyin gettim, diyu, ben ne bilim ki beyle olücâni.”

“Seni gargalar yimedi mi,” diyu.

²²⁹ Sığır, mal.

²³⁰ Küçük parçalara bölmek, parçalamak.

“Oğlum ötekilerini hep de gargalar yidi, diyu, guzgun gargalar seni görmemiş, diyu, görseler senin dırnağını goymazlardı,” diyu.

“Hadı Şo gardaşa gedek, diyu, bu gardaşları sıra sıraymıŐ, hepsi bi dağın başında oturlarmıŐ, onun yanına geliyular,” diyu ki:

“Beē yavrım senin ahlın yohmuydu da onun yanına gettin, diyu, o gardaŐımın yanına, diyu, o adam Őeyi yavrım,” diyu, hep danıŐıyū, bilene danıŐacān, he, eyle edecān.

“Ne bilim ben, diyu, gırh altın bi de hatın veriyu dedi, diyu, ben ona yaldandım,” diyu.

“Eyi yaldanmıŐsın maşallah,” diyu, çılp çılbah gediye bu, çılbah, donu yoh, ondan sona, aha ortancıl gardaşının yanına gediye.

“Biz bilmezzik, diyu, en bōyūk gardaŐımızın yanına get, diyu, o saña ahıl belledir,” diyu, çılbah dolanıye, ondan sona, onun yanına gediye, o diyu ki:

“Ađam Őeyin yanına get, diyu, o bōyūk gardaŐımızın yanına get, diyu, o saña ahıl belledir,” diyu, onun yanına gediye:

“Ođlum bah, diyu, benim bi tene guŐum var, diyu, o guŐumun ũstüne binersin, diyu, bi tuluh su doldurursun, diyu, bi gövde et alır gavurur yanına gorsun, diyu, et dedikçe et verirsin, diyu, su dedikçe su verirsin, diyu, birer bardah, diyu, o suynan, o et tūkenene gadar o seni aparır yerine,” diyu.

Beyle salıyular, eti gavuruyu bi tarafına goyuyo, suyu da bi tarafına goyuyo, ortasına da biniye guŐun, biniye gidiye, hık diyu, et veriyu, hık diyu su veriyu, bi Őey su veriyu, alaha et tūkeniye, su tūkeniye, bi bu et istiye, gendini yiyecek yoksa, o da adam yiyumuŐ, netsin burasından biticik kesiyu veriyu, golundan et kesiyu veriyu guŐa, et galmadı, su var et yoh, et tūkendi, o gader eti tūketti, varıye onun yanına, diyu ki:

“Yavrım senin ahlın yoh muydu da onun yanına geldin,” diyu.

“Ne biliyim, diyu, gırh altın bihatın dedi, diyu, ben dedim ki hatını alır yatarım, altını alır ev sahabı olurum dedim,” diyu.

“Vah vāh, heç mi ahlın yohtu senin yavrım, diyu, geydiriyu guŐadıye bu adamı, ondan sona diyu ki, oğlum ahlıñı baŐna devşir, bu sevdalardan bi daha vaz geç, diyu, he, bu sevdalardan vaz, geç,” diyu.

Neyse bu herif aha beyle gurtuluyu, o dev gibi adamdan, onun gardaşı ahıl veriyu da gurtuluyu, yohsa nerde, çılbah çılbah dolanırdı, safımış ya bu adam, he aha gurtuluyu, mırazına eriyu. Darısı sizlere.

Fatma TEDİK

,

3.5.42. Soğan Gabığı

Bir varmış bir yohmuş, bi garı varmış, bu şeymiş ebeymiş, fiharaymış yazzıh, çoh fihara, bi de gelin varmış, şindi bi gelinin ağrısı dutuyo, dev ha onlar da dev, geliyular gece bu garıyı aparıyular, evdekiler diyu ki:

“Ana nereye gidiyon?”

“Ne bilim yavrım, işte yazzıh sancısı dutmuş beni aparıyular,” diyu.

Gediyu bu garı, gediyu gediyu, bi dağın başına varıyu, daşı galdırıyu altına giriyular, yerin zeminiñde mağra, bu gelin mav mav bağırıyu, diyu ki:

“Geldim ahani gızım geldim,” diyu.

Sonra gediye bi oğlu oluyu o gelinin, bi oğlu oluyu, bu garıyı geydiriyular, yidiriyeular, yımırta bişiriyular, pekmez yidiriyeular, ekmek goyuyolar, yidiriyeular, içiriyular, bu garıyı salah, diyular. Bu garı, etēñi aç, diyular, etēñi açıye, bi halbır²³¹ soğan gabiğını getiriyular, etēñe ahtariyeular, garı diyu ki:

“Bunlar para vermediler, diyu, soğan gabuğu ahtardılar, etēme, diyu, bu garı geliye geliye, zibilliğe geliye, diyu ki, beē eve ne aparım,” diyu, bu soğan gabiğını, diyu, haşır haşır, diyu, oraya ahtariye, gediye ki çocuhları yatıye, diyular ki:

“Ana n’oldu, nişledin.”

“Ne bilim ağam, garnımı doyurdular amma, etēme de soğan gabiği ahtardılar, diyu, onu da zibilliğe ahtardım, diyu, ne getirim eve,” diyu, guşāñı çözüye, guşāñı çözerken bi tene guşānda, hemen altın düşüye bahıye,

“Bi ana altın ha.”

“Bii aman yavrım, hadı gedek bahah eyleyse, diyu, o altın herhal,” diyu.

Gediyeular bahıyeular ki ışıl ışıl ışıldıye altın, zibilliğın başında, bi şey altın olmuş, ışıldıye, bu o zamanlar varmış zaar soğan gabiğının altın olması, ondan sona alıyeular geliyeular, bee anam bunlar garıma da gurban, anama da gurban, bunlar artıh eyle, diyu, garı bizi ev sahabı etti, bark sahabı etti, deyi artı garı, el üstünde dutuluyo, ondan sona geri dönüye getiriyu bu altını, şey diyu garı:

“Artıh çığırın olursa yoh, demeyin ha, diyu, beni çığırın olursa yoh demeyin ha gızım,” diyu, alıştı ya.

“Yoh, diyular, yoh dimezzik, diyular, yoh dimezzik ana diyular, seni salmazzıh da kimi salarıh, diyular, aha bizi ev barh sahabı ettin,” diyular, garı el üstünde artıh,(bi zaman ben de el üstündeydim.)

Neyse bu garı çoh zengin oluyu, çağaları da bunu hep el üstünde dutuyolar, herkeş seviye garıyı, gısmetliymiş şarmıta, neyse mutlu artı, yiye, içıye, gülüye, oynuyu, hobbala hubbala, cubba hobba torunlarını da seviye, mırazına eriyu.

²³¹ Elek.

Fatma TEDİK

3.5.43. İki Gardaş Masalı

İki şey varmış, iki yoldaş varmış, ekmekleriñi almışlar bunlar, çihınlamışlar, adları neydi bunların, işte adları batsın hele, neyse bunlar gedyolar, bu onunkini yiyo, o gardaşıninkini yiyõ, iki gardaş varmış, ekmekleriñi çihınlamışlar, rızk aramaya gediyo bunlar,

“Gardaşım ekmeklerimizi aldih, ekmeklerimizi çihınladıh gedyuh,” diyu.

“Eyi gardaş,” diyu o da, yazzıh galbinde beşey yoh, bunun ekmãñi yiyo, gendininki duruyu, yimiyu gendi, bununki tükeniyu.

“Gardaş, diyu, benim ekmām tükendi,” diyu.

“Yõh gardaş, diyu, ben saña ekmek mekmek veremem,” diyu.

“Niye gardaş tama, diyu, sen benimkini yidin tama,” diyu.

“Yõh ben veremem,” diyu.

Aç galıyu bu, o getti, o gētti, bu aç galıyu bahıy ki mağra var, devlerin mağrasıymış orada, diyu ki:

“Gedim şurda bi rızk arayım, diyu, n’olacah benim halım,” diyu.

Gedıy oraya varıy ki heç kimse yõh, ondan sona şorda altın yığılı şorda gümüş yığılı, hemene bu şey, ahşam üstü oluy bu şeytanmış, geliyular:

“Bõv, insan eti gohıyo,” diyolar, biri diyu ki:

“Ne gezecek insan burada, diyu, burada guş uçmıy, konar geçmıy, ne gezecek insan burada,” diyu.

“Vallah, diyu, insan eti gohıyo, diyo, arayımı yohsa” diyu.

“Yoh, diyu, arama, diyu, kimse yoh,” diyu.

Bah Cenab-ı Allah’ın işine, aramıyular, sabah oluy, bi tene torba buluy, bu altını dolduruy, ondan sona yallah, İstanbul kimi bi yere gidıy bu, altın dolu orda, gedıy, gedıy iki tene gat alıy bu, gat alıy, evlenıy, bağlanıy işte bu zengin oluy, bu gadar altınla zengin olmaz mı yavrılarım, bu soruy sual edıy, gardaşım nerde diyu ona buna, işte şeyle beyle, artıh bu arıy, *yandım çerçıye düştüm*²³², deyin, bu nıreye getti deyin, bu diğēr gardaş, ekmek vermiyen, töremıyesice, bi sora sora, diyular ki:

“Bi, bu neyinlen beyle zengin oldu, diyu, bulmuş, he ya bulmuş,” sormuş gardaşına.

“Aman gardaş, demiş, işte beyle beyle,” diyu.

“Eyleyse ben de gedim oraya,” diyu bu.

Gahıy o da gedıy, gahıy o da gedıy bahıy ki, gümüşten gayri beşey yoh, altın maltın yoh, gümüş yığılı duruy, altınları doldurmuş getirmiş, bu devler ahşam üstü geliyular, diyular ki:

“İnsan eti gohıy, diyular, ne biliyularmış bunlar beyle kele, insan eti gohıy, insan eti gohıy,” diye bağırıyular

²³² Panğē kapılmak, telaş etmek anlamında bir deyim.

“Yöh, arar bulurum ben, diyu birisi, öbürsef altını aldılar gettiler, diyu, siz yalan söyliyoñuz insan gelmez deyin,” diyu.

Gahıyu arıyu bu, bahıyu ki pisik²³³ gibi sinlenmiş, hāçöküyular buña, her tiftiğini bi dağda goyuyolar, yiyular bunu, çiğ çiğ, he yediler işte, o işte gardaşı eyle etmişti ya olmaz olasıca, ondan sona diyu ki:

“Yav bu gardaşım nerde ula, diyu gaytine gahıyu bu, nereye getti ula bu, diyu, oraya mı gitti ula, diyu, arıyu bu, bunu, arıyu bulamıyu bunu, yohtur gayboldu, yidiler herhalda bunu diyu, herhal buñu yediler, diyu, düşünıyu, daşınıyu, diyu ki, baña kötülük etti amma, ben gendine eyilik edecām, diyu, geldi benden sordu, diyu, ondan sona gendi baña bi gulah ekmā vermedi, diyu, acımdan mağralara saldı, diyu, ben de gendini adam belledim saldım, diyu, aha gendi de gayboldu,” diyu.

Hele bu beyle galsın da o başa dönek, bu oğlan, altınları alıncıh, bi de şey almış, bu şeytanların birsinin, şeyi varmış, altından beyle güzel, bi çıbığı varmış. Onu da almış bu, aha bu çıbıh da şeyli, içinden bi peri gızı çıharmış, bu peri gızı her dileği yaparmış sahabının. Neyse bu oğlan beyle, bunnan oynarken çıhmış bu, peri gızı, demiş bu gız:

“Artı benim sahbım sensin, diyu, ne dirsēn ben hemen ederim,” diyu o zaman.

Neyse bu ahlına geliyu oğlanın, hemen şey ediyu, bu değneği ellediynen bu peri gızı geliyu, amma eyle güzelmiş ki, geliyu, diyu ki bu oğlan bu gıza:

“Benim, diyu, gardaşım vardı, diyu, seni bulduğum yire getti, gayboldu, diyu, herhalda şeytanlar mı yedi, diyu, başına bi kötü hal geldi,” diyu.

“Senin gardaşın, diyu peri gızı, öldü, diyu, şeytanlar yidi, diyu, layığını buldu,” diyu, peri gızı da bilmiş gardaşını, ya hatınlar biliyu, oğlan diyu ki:

“Heç, diyu, mümkünü yoh mu diyu, buñu getirsek, diyu, geri canı olmaz mı,” diyu.

“Sen, diyu, bu saña, diyu o gadek, diyu, ekmāñi bilem vermedi, diyu, sen hala onu şey ediyon, diyu, gayırıyon,” diyu.

“Nedim tek o var tama, diyu, benim hısmım,” diyu.

“Ula, diyu, onu senin için geri getiricām.” diyu.

Neyse bu peri gızı elini şeyleme savırdıynan, aha her taraf toz torpā garişıyu, Allah tövbe, nasılmış bu beyle, gariştıynan, aha sen de, bi dakika, ben

²³³ Kedi yavrusu.

deyim on yıl kimi vahit geçiyu, gardaşı lapbıdana geliyu, hē, hē geliyu ahane, o gelincik peri gızı şey oluyu, geri yiriñe dönüyu, o şeye, çıbığa, bu dönen diyu ki:

“Yav, diyu, beni yediler, diyu, ben ne geziyom burada,” ölen gardaş diyu.

“Seni yediler amma, diyu, ahani ben getirttim, diyu, bi daha iştek beyle kötülük etme,” diyu.

“Abõv, diyu, Allah göstertmeye, diyu, heç seni bırahmam artıh, diyu, artı sen ne dirsən o,” diyu.

Ahani aha barabar yaşıyular buñlar artı, he yaşıyular, gardaş kimin yaşıyular, heç bırahmıyular, evleniyu öbürü de,geri affediyo, agardaşı nassı etmesin, son günah, çağaları oluyu, torun torba sahabı oluyolar, yiyuylar, içiyular, mırazlarına eriyular.

Fatma TEDİK

3.5.44. Keloğlan İle Zilli Yenge

Bir varmış bir yohmuş, Allan gulu çohmuş, ondan sona bitene çerçi varmış, geder bi yük odun getirirmiş, ondan sona bu bi yük odunu satarmış, eşşâne arpa alırmış, bi gün de satarmış un alırmış, bu unu da avrad, bu unu açarlarmış, ekmekleriñi yirlemiş, tezek kimi, demişler ki:

“Yavrım sen de bu ekmā bizimle barabar alıyon, senin ekmān niye beyle,” demişler.

“*Ne bilim ağam, demiş, avrad beyle ediyu,*” demiş. Kepāñi ediyu avrad, kepāñi yiyu, ondan sona geri dönüyu diyu ki:

“*Avrad, diyu, ben de aliyum, diyu, beni gıniyular, diyu, ben de aliyum onlarlan, diyu, bu ekmek niye beyle oluyu,*” diyu. Diyu ki:

“*Herif, diyu, bacın osuruyu, diyu, bacın osuruyu, diyu, özünü aliyu gedyu, diyu, kepā galyu, diyu, kepāñi de saña ekmek ediyum, diyu, hanan harap ola senin, kepāñi de saña ekmek ediyum,*” herif, diyu, eyi diyu seslenmiyu, diyu ki:

“*Biz nederik ya bacımı*” diyu.

“*Nedecān, diyu, iki tene ölbe getir, diyu, evel ölbeye²³⁴ gorlardı ya şeyi, iki tene ölbe getirsin, diyu, birine iyulan doldurruh, birine de ahrep doldurruh, heybeye gor, apardınnan, nerden geldin gardaşım derse, diyu, dersin ki, diyu, saña bacım cıncıh²³⁵ boncuh getirdim dersin, diyu, açtıynan sarılırlar, diyu, ölür gider bacın,*” diyu, gedyu bu, daha getmezmiş ya!

“*Hoş geldin gardaş, beş geldin gardaş, bu avradcāz deli oluyu yazzıh, nerden düşdün gardaş.*”

“*Beyle beyle, diyu, düştüm işte,*” diyu. Düştüm derken.

“*Heybendeki ney ya*”, diyu.

“*Saña armağan getirdim,*” diyu, getiryu, avrad bahıyu ki cağal cağal²³⁶ altın.

“*Gardaş sen bu nesrete²³⁷ ne zaman yettin de, diyu, bu gaderi bana getirdin,*” diyu açıyu ölbeleri ki altın, cağal cağal.

“*Ne diyon baci,*” diyu.

“*Senin bu avradıyn oynaşı var, diyu., nasıl da, diyu, özü dururken, diyu, kepāñi alır da, diyu, saña ekmek eder,*” diyu.

“*Yoh bacım, diyu, benim avradım namaz gılır, diyu, dışarı çıhmaz içeri girmez, diyu, benim avradım,*” diyu.

“*Gardaş, diyu, aha, diyu, şu bizim kör oğlanı apar, diyu, kör keloğlan, diyu, bacım öldürdüm, bu da ortada galdı, ben de bunu aldım geldim de, diyu, bu añnar diner, diyu, gözünü bağlasın kör deyin, diyu, başı da kel, diyu, bu apar başında otursun,*” diyu.

“*Gor m’ola,*” diyu.

²³⁴ Tahtadan yapılan, eskiden içine tuz, kahve gibi yiyeceklerin konduğu kap.

²³⁵ Camdan yapılmış takılara verilen ad, camdan yapılmış eşya.

²³⁶ Parıl parıl anlamına gelen bir ikileme.

²³⁷ Servet, mal, mülk, para.

“Nası gomaz, diyu, ortada galdı de, diyu, anasını öldürdün oğlan ortada galdı de, diyu, apar bunu, diyu, ocān başına oturt, ” diyu.

Köroğlanı aparıyu, ocān başına oturtturuyu, gözünü bağılyu, göz sağlam ha! Oturtturuyu ocān başına, bu ondan sona gene oduna gedyu, getiriyu unu gene, gine aynı ediyu, gine aynı ediyu, açıyu ekmā, oynaşına yediryu, kepā de buna yediryu, bir gün beş gün derken, ekmek ediyu bu, ekmek ocāna da tavayı goyuyo, yağı ediyu, oynaş geldi buluştular, öpüştüler, oğlanı hasaba almıyu, gözü görmüyu deyin, bu oğlan da filimini çekiyu, filimini çekiyū, ondan sona bahıyu ki, o uyluğu²³⁸, oynaş, bu hemene tavayı alıyu, bunu hırtlāne²³⁹ ahtarıyu, gonuşuyu o, orda, geliyu bu, ondan sona yımirtayı bişiryu.

“Bi, kim hele bacı o, diyu, kim hele bacı, ” diyu, şeyle şeyle ediyu.

“Ammimim²⁴⁰ oğlu, diyu, acı bize geldi, diyu, yımirta bişirdim, diyu Az ona bi hal oldu ha ”

“Bi bacı n’olmuş ona, diyu, beyle beyle ediyu, gözü görmüyu ya, elleştiriyu, ” diyu ki:

“Ne bilim yavrım, bi hal olmuş, diyu, ölmüş, diyu, niderik bunu, ” diyu.

“Evleri yahın mı bacı, ” diyu.

“He, diyu, şorda gonşu, diyu, ee nedek ya, ” diyu.

“Bunu aparah, havlılarına²⁴¹ bırahah, diyu, keloğlan diyu, keloğlan, diyu keloğlan diyu, evleri yahınsa aparah bırahah, diyu, şey, diyu, hele bacı, diyu, baña bi mahas ver, ” diyu.

“Nedecān keloğlan, ” diyu, gendi dönüyu artıh, çuval muval bula da, içine goya da apara, getiriyu bunu, senden haşa, çükünü, daşşāñı kesiyu, keloğlan, bi de inneynen iplik buluyu, sabah oluyu.

“Ben bu çüküyle getsem n’olur ki ” diyu avrad.

“Get bacım, diyu, hısımın, diyu, gidilmez mi bacı, ” diyu.

“Ağlayım mı ya keloğlan, ” diyu.

“Ağlarsın, diyu, ağlamaz mısın babayiğit adama, ” diyu.

“Nediyin ağlayım ya, ” diyu.

²³⁸ Sevgili, oynaş.

²³⁹ Gırtlak, boğaz.

²⁴⁰ Amca

²⁴¹ Eskiden evlerin önünde bulunan, yüksek duvarlarla çevrili, geniş alan.

“De ki, diyu, ahar ağlayım, pohar ağlayım, şu benim belalı başıma bahar ağlarım deyin ağla, diyu, birisi varmış orda,” diyu ki:

“Şu başına ettiğimin başında ne var ola,” diyu örtüyü çektiyen, bi bahiyolar ki, bu herifin şeyi yoh, hemen üstüne çullanıyular²⁴², çullanıyular bumuş deyin, öldürüyular, diyu ki bu:

“Dayı gurtuldun mu,” diyu.

“Ne bilim zaar yavrım, gurtuldum zaar,” diyu o herif yazzıh, ondan sona bu avradı öldürüyular, o herif de ölüyu, bu herif evleniyu, bağlanıyu, adam akıllı bi avrada düşüyu, yazzıh, artı adam ahıllı yimāñi edip edip goyuyo, namıssızmış avrad, şindiki avradlar da beyle ha, yiyular içiyular mırazlarına eriyolar.

Fatma TEDİK

3.5.45. Beçare Herif

Bir varmış, bi yohmuş, bi Allah’ın gulu varmış. Bi fıharaymış, askerden geliyumuş, ahtıyattan²⁴³ geliyumuş, düşmüş, acından ölmüş, bahıyu ki bi şey, yoluñ bi tarafında dört tene oturuyu, bi tarafında dört tene oturuyu, guyruhlari önde oturuyular, kurtlar, acından!

“Vāh, diyu, şindi bunlar benim tiftiğimi gomazlar, diyu, nederim ula,” diyu, bahıyu ki bi gadın, ipi boynuna dahmış gediyo, diyu ki:

²⁴² Saldırmak, atlamak.

²⁴³ Askerlik, asker ocağı.

“Nereye gediyon, anām, bāh bāh, diyu, seni, diyu, dişlerinin govuña yetmen, diyu, gitme gitme, diyu, hadı geri dön, diyu, gitme oraya, diyu, aha ben getmiyum oraya, diyu, sen de get, hadı,” diyu, avradı geri dönderiyu yazzıh, geliyu ki bi gadın, çüktē²⁴⁴ yoğuruyu bunun gibi, küfte²⁴⁵ ediyu.

“Navar, diyu, bi sıhum ver,” diyu.

“Get, diyu, tanlıalasıca, diyu, zatan benimki az,” diyu.

Gediyu hemen şu gapının arhasına sahlaniyu, biti fırsat bulursa çala yiye, aç adam, mal ölmüş adam,(ne gader gıt dünyaymış, ne gader gıtlıh varmış, bi de bit varmış, bit düşmüş, Allah göstermeye.) Ondan sona geri dönüyu diyu ki, gahıyu avrad küfteyi ocā goyuyo, suya gediyu, gahıyu hemene iki tene ālıyu, goynuna goyuyo, bahıyu ki hemen gapının arhasına geri giriyu, gapının arhasında dineliyu bu adam yazzıh, bitler goynunda, bitler çıkar küfteye bütün, ondan sona diyu, ahşam üstü oluyu, herif de çerçiymiş onun, çerçiymiş herif, ahşam üstü oluyu bahıyu ki, fırsat bulamıyu ki gaça, hem nere gitsin adam, ne yimemā yiyyebiliyu, ne fırsat buluyu ki gaça, gapının arhasında dinelmekten ayağına gara sular indi, sona bahıyu ki şey ediyu, gediyu bu, gediyu diyu ki, şey diyu, geliyu herifi, eşşān yuları düşüyu gapının önüne, çıra sönüyu, diyu ki, herif de acı şeymiş:

“Gız, diyu, bu çıra yanıyudu, diyu, niye söndü hele,” diyu, eşşān sesini işittinnen, diyu.

“Bi herif, diyu, gece yarısı oldu, diyu, bu zamana çıra mı galır,” diyu.

“Bi anam, diyu, ben garşıdan çıhtımnan çıra yanıyudu, diyu, ben geldimnen, eşşān yuları düştüynen, diyu, çırayı söndürdün, diyu, ben bilmiyom mu, diyu, ben, diyu, bu eve şüpheleniyum,” diyu.

“Bee, neye şüphelenecān, diyu, ben arha tarafda namaz gilyum,” diyu.

“Eyi namaz gilyosa,” diyu. Gahıyu çırayı yahıyu, gapının arhasından bu adam zop deyi çıhmasın mı.

“Hele şu hasırın arasına bah hele,” diyu. Hemen avrad hasıra sarıyu, içeri geleneçe o herifi, avrad hasıra sarıyu, avrad o küfteyi o herife etmiş, gendinin herifi zata çerçilikte, nassı bu avradlar varmış ocā batasıcalar vallah, ondan sona getiriyu goyuyo bu, bunu, şey diyu.

²⁴⁴ Bulgurdan yapılan yöresel bir yemek.

²⁴⁵ Bulgur ve etten yapılan yöresel bir yemek.

“Ağam ben bi sıhım istedim, diyu, vermedi, diyu, ben de, diyu, aha ben de iki teneyi,” iki tene küfteyi çihadıyu, gösterdiyu.

“Gel, diyu, yemāñi, içmāñi ye, diyu, herifin donunu değışıyu, işin gün rast gelsin ağam, diyu, bah işte, diyu, gözünnen gördün deēl mi ağam, diyu, saña vermedi elemi bi sıhım,” diyu.

“Vermedi, diyu, get hele get dedi, diyu, ben de gapının arhasına girdim, diyu, sahlandım, diyu, yidiler içtiler, diyu, ben de, diyu, o iki küfte goynumda duruyu,” diyu.

“Ha, diyu, bunlan ettiler deā mi, diyu, ben de diyum ki, diyu, benim avradım arha tarafta namaz gılıyu diyum, diyu, güveniyum ben gendine, diyu, ben çıra söndüynen şüphelendim, diyu, eşşān yularını bırahtım, diyu, yular cın dedi, diyu, bahtım çıra da söndü, diyu, zaar herifi hasire sardı,” diyu.

“He herifi hasire sardı, diyu, herifi getirdi, diyu, hasire sardı, diyu, dineltti, diyu, getti geri gendi, diyu, beyle,” diyu, beyle derken şey diyu:

Ağam, diyu, artı evlenmenin yolu, diyu, avradı govdu, herifi de govdu beşey etmedi amma gettiler, ikisi gettiler.”

“Aman, diyu, nedim ben, diyu, nere gedim, diyu, benim de evim bağım yoh, diyu, ben ahtıyattan²⁴⁶ geldim, diyu, yedi senedir ahtıyattayım, diyu, bitlerden gurtuldum, diyu, pisliğin elinden gurtuldum, diyu, onlar beni yiyip tükedyudu, diyu, Allah gurtardı şükür, diyu, ben de adam olacām zaar, diyu, ben de ev bark sahabı olacām,” diyu, ezelden yedi sene gederlermiş.

Ondan sona gedyu bu, hele gedim ben de bi rızk arayım, diyu, ben de gedim bi rızk arayım, diyu, gedyu bahıyu ki gırh haramiler, şeyine gine, mağrasına, nederim ben, diyu, buñlar gelirse össaat²⁴⁷ beni yirler, diyu, niderik, diyu.

“Beşey gohuyu, diyu, insan eti gohuyu, diyu, insan eti gohuyu abōv,” diyu.

“Ula insan ne gezecek, diyu biri, guş uçmaz kervan geçmez, diyu, insan eti ne gohsun,” diyu.

“Olur mu, diyu, aha tama, gohusu geliyu,” diyu.

“Yoh gohmuyu, diyu. Ötealer inanmıyu, bitenesi şey oluyu, bitenesi burada gohuyu,” diyu.

²⁴⁶ Askerlik, savaş

²⁴⁷ Hemen, anında.

“Yoh ağam gohmuyu, diyu, burada insan eti minsan eti gohmuyu,” diyu. Bahıyu burada beşey yoh, ne alsın getsin bu, aç susuz, parası yoh, dolanıyu yazzıh, bu adam da bi gat don geydirdi gendine, garnını doyurdu, ondan sona gediyo.

“Birini bulsam da evlensem, diyu, eyi olmaz mı, diyu gendi gendine, he eyi olmaz mı, diyu, eyi olur, diyu gendi gendine, eyi olursa evlenim, diyu, ben bi tene bulum da evlenim, diyu. Gediyo bahıyu ki bitene dul hürme²⁴⁸ varmış. Baña gelmen,” diyu buna.

“Yöh, diyu, ne iş dutuyon sen, ” diyu.

“Bee geziyom,” diyu.

“Gezene nedeyin varım ki ben, diyu, varmam, diyu. Varmıyu ağam, kime diyularsa varmıyular, işini soruyular, yoh deyincik varmıyular, evimde yoh,” diyu, eyle deyinci avratlar şey oluyo.

“Varmıyuh, niye varyuh saña,” diyular.

Varmıyular, aha varmayıncıh netsin bu fihara, beçare, beçare dolınyu, yazzıh düşünüyü, düşünürkene, bi dağa geliyo. Geliyo ki ne gelsin, geliyo bahıyu ki goca bi gapı var amma daşdan, gediyo bu gapıyı dövüyu, üşüyyu yazzıh, galacah yir ararmış, dövüyu dövüyu, açan iden yoh, neyse ağam bu gine de dövüyu, dövüyu, bahıyu ki bi geliyo içerden, bu ses de şeymiş, hōri gızınımış ses, burada yaşarmış bu, amma gapıyı heç kimseye açmazmış, gündüz yatıyo, gece de çıhiyumuş, he, neyse bunun sesi şey geliyo buña, perişan geliyo, acıyo, açıyo, he ācıyo, diyu ki bu gız:

“Sen, diyu, kimsin,” diyu.

“Ben, diyu, biçare bi herifim, diyu, kimim kimsem yoh, diyu, açım, diyu, navar baña acı yimek ver,” diyu.

Neyse hōri gızı bunu görüncük buña aşıh oluyo, oluyo, hemen eliñi şeyle etti mi aha bin çeşit yimekler, işmekler geliyo. Bi daha eliñi şeyle edincik üstünü başıñı değışiyu buñun, aha sıska herif oluyo, aslan kimin beşey oluyo, aha bi gat daha şey oluyo bu, oğlan da buna aşıh oluyo, oğlan diyu ki buna:

“Bah, diyu, ben, diyu saña aşıh oldum, diyu, gel , diyu, navar evlenek, benim de kimse yoh, senin de kimsen yoh,” diyu.

“Evlenek evlenek ama, diyu, senle evlenirse, diyu, sen, diyu, insanlıhtan çiharsın, sen, diyu, gabıl ediyusan, aha hemen evlenek,” diyu.

²⁴⁸ Kocası ölen bayan, kadın.

“He ağam, diyu gabıl,” ediyum, diyu.

“O zaman gel,” diyu, neyse ağam bunlar evlenincik, gız bi guş oluyu, alıyu bu oğlanı uçuyu, oğlan diyu ki:

“Yav, diyu, nereye gidiyuh,” diyu.

“Heç, diyu, sorma, diyu, sorsan bah ölürsün hā,” diyu. Neyse bunlar beyle eyle bi yere geliyular ki her taraf cennet kimi, sular ahıyu, dereden bal ahıyu, ağaçlarda dolu yemişler, yedikçe yiyessin geliyu.

“Yav, diyu, herhal bizi cennete geldik,” diyu.

“Bah, diyu, burada gırh gün galacan, diyu höri gızı, gırh günüin sonunda don değıştirecān, diyu, artı, diyu, insan olmyacan, diyu, bah eyi düşün ha, diyu, artı geri dönemen hā,” diyu.

“Yoh, diyu, ben dönmem,” diyu.

Neyse bunu oraya biraıyu, höri gızı, gendi de gayboluyu, gediyu, bir gün, beş gün, on gün, derkene, bi iki gün gala, artı don değışecek ya, az gala, bu zayıflamış, erimiş beyle yazzıh, bi bahıyu ki, bi tene bi güzel mi güzel geliyu, bu da şeymiş periymiş, diyu ki bu:

“Ey insanoğlu, diyu, bu, diyu, peri deēl, diyu, bu, diyu, insan gemiği yir, diyu, seni beyle birahtı ki, diyu, sen zayıflayincih gemiğini yiye, bu gemik yir, diyu, et yimez, diyu, bunun zatan iştā kesilmiş, her taraf dolu ama iştā yoh, beyle ediyu ki seni yiye, diyu, bu zeballah,” diyu, he amo neler varmış, Allah göstertmiye, eyle diyincik bu oğlan, diyu ki:

“Aha, diyu, az galdı, diyu, bu şimdi gelir, diyu, ben niderim,” diyu.

“Heç gorhma, diyu, ben seni gurtadacām,” diyu.

Aldıynan bu bi guş oluyu, buñu alıyu utçumu getiriyu buñu geri şeye dünyaya, oğlan gelincik hemen geri şişmanlıyu, aha etli butlu oluyu, beyle aslan kimi oluyu. Diyu ki bu peri:

“Bah, diyu, sen imsanoglusun, diyu, ahlın her şeye irmez, diyu, belle buñu, diyu, insan, diyu, başka yaratıhlarlan evlenemez, diyu, yasah, diyu össaat ölür, diyu, sen gendine bi avrad bul,” diyu.

Peri gızı buñu orda goyuyo havalandıynan uçuyu, gayboluyu, oğlan da yazzıh dua ediyu buña, hemene, bi avrad buluyu, evleniyu, aha iki dene de çağası oluyu, yiyu, içiyu mırazına eriyu.

Fatma TEDİK

3.5.46. Nacar

Bir varmış bir yohmuş, aha bir nacar²⁴⁹ varmış, dağın başına getmiş demiş ki:

“Nedim, demiş, gedim de tohaç²⁵⁰ yapım, loğdur²⁵¹ yapım da satım, demiş, olmaz yohsa, demiş. Getmiş loğdur, tohaç yapmaya dağın başına, getmiş yapmış, getirmiş satmış bunu, satmış iki üç guruş kazanmış, eyi kazanıyum, demiş, eyi

²⁴⁹ Marangoz

²⁵⁰ Tahtadan yapılan, çamaşır yıkanırken kullanılan büyük sopa.

²⁵¹ Tahtadan yapılan, silindir şeklindeki taştan yapılmış, damı sıkıştırımya yaran alete takılan çekeceğe verilen ad.

gazaniyum,” demiş, getirmiş satmış, bahmışlar, islah²⁵² oluyu bunun tohacı, loğduru, demişler ki:

“Başgasından almayah, bundan alah işte,” demişler, ondan almışlar hep de.

“Amān, demiş, artı bundan usandım, demiş, gedim de bi çerçilik edim,” demiş, bi kere bişeye ganāt etmiyu ki, acı getmiş gırma²⁵³ almış, acı bastıh almış, gedim de bi çerçilih edim, demiş, gediyu gediyu bahiyum ki, iki tene insana benzemez, donlar şey gibi, yumlu²⁵⁴, he:

“Ver ki yiyecek,” diyular. Veriyu yiyu, veriyu yiyu, artı tükeniyu bu, oturuyular buñlar, oturuyular, diyu ki:

“N’olacah bizim halımız,” diyu.

“N’olacah, diyu, sen nireye gidersen biz de oraya giderik, diyu, biz senin o gader nāmetini²⁵⁵ yidik,” diyular.

Allahtan yumları var, donları monları yoh, bütün üstleri şey, iki tene, ondan sona diyu ki:

“Bunların elinden gurtulamadım, diyu, nere gitsem geliyular, diyu, yiyecek miyecek galmadı, diyu, nedim ben, diyu, heybeyi atıyu, diyu ki şey diyu, getiriyu kirpidi çalıyu, adam, o adam kirpidi çalıyu, gendi kirpidi çaldıynan gendi dutuşuyu, bu dalār, daşlār bütiin sese gediyu, bağıriyu, çığıriyu bu, yumlu yandı ya, bu yanyū, bütiin dağlar daşlar dumana kesiyū, aman Allah tövbe, diyu, bu nası gazaydı da, diyu, bu benim başıma geldi, diyu, bu bağıra bağıra gaçıyu, alavlı alavlı, aha bu da beyle oldu, diyu, aha ben niderim, diyu, ben, diyu bi heybe şeyi yidirdim ki, diyu, bunlar benden garısın²⁵⁶ deyin, diyu, garımadı, diyu, ben kirpidi çaldım, gendinde de kirpidi varmış, diyu, gendi de çaldıynan dutuşdu, diyu, bu nası gaza beyle,” diyu, gediyu bu, gediyu bu diyu ki:

“Ahani gurtuldum, diyu, ayrıh bundan gurtuldum şükür,” diyu, yidi içti mirazına yetti hadı bahım, bu da beyle.

²⁵² Kaliteli, iyi.

²⁵³ Üzüm şirasından yapılan yöresel bir yiyecek.

²⁵⁴ Koyun yünü, yün.

²⁵⁵ Risk, yiyecek.

²⁵⁶ Uzaklaşmak, soğumak, bıkmak.

Fatma TEDİK

3.5.47. Değirmenci Hacı Efendi

Kim başlasa bitti bi ağaç dedi, dalsız budahsız

Üstüne bi guş gondu golsuz ganatsız

Çektik vurduh topsuz tüfeksiz,

Bişirdik odunsuz ocahta, yidik datlı damahta, dedi

Ayşe hātın, fili fili nerde aldın bu fili

Alladı pulladı,medineye yolladı

Medinenin gızları

Yazı yazar elleri
Kuran ohur dilleri,
Ali bey hasta
Çorbası tasta
Püskülü mavi
İnadına kavi
Hop tası,altın bilezik kaşı
Senin baban subaşı
Benim babam gölbaşı, demiş
Subaşını kızları
Etek etek kozları
Kırdık kozunu yedik
Öptük ela gözünü
Şu çalı senin olsun
Şu çalı benim olsun
Eğildik su içmeye
Kanat verdi uçmaya
Kanat kapısı açıldı.
İçine güller saçıldı.
Bir ahça iki ahça
Ben bilemem Arepça
Arep beni ohuttu
Sırma saçmir dohuttu
Sırma saçmir ipliği
Hasir masir kekliği
Keklik saña ne gerek
Altı ameli gerek
Bir ucu yerde gerek
Biri ucu göğde gerek
Derelerde sel gibi
Depelerde yel gibi
Öncüt²⁵⁷ almış un gibi

Az gittik uz gittik dedi
 Altı ay bi de güz gettik dedi
 Yedi ay yol gettik dedi
 O yalan bu yalan dedi
 Garıncaya vurduh palan dedi
 Sıçan giger tahır tuhur
 Yeraltında halı dohur
 Mahkemede ferman ohur
 Güçük sıçan evlendi
 Sivrisinek de saz çalacah dedi, biliyon mu
 Minareyi duttum
 Belime sohtum
 Dolu dolu düğmeleri
 Topun güllerini cebime doldurdum,
 Darıdır deyin, dedi
 Ahani diyūm,
 Matalımı dinneyin, dedi.

İki denesi köyüñ içinde birleşirler değıirmeñe giderler, nereye gederler, Şambayat²⁵⁸ kimi yere değıirmene giderler, Şambayadına Hacı efendinin deārmeniñe gederler, dinniyoñuz mu, birisi çuvalı galdıra ki ahtara deārmene öteki demiş ki:

“Yōh, demiş, nöbet benim,” neyse o arhadaş demiş ki:

“Sen nerelisin,” demiş.

“Termizekdaşlı.²⁵⁹” Öteki demiş ki:

“Hacı efendi nerelisin?”

“Ben de termizek daşlı yazılıyım,” demiş. Çuvalı çeker durdurur Hacı Efendi, demiş ki:

“İkiñiz de bi köylüsüñüz, dave ediyoñuz, hırıldı ediyoñuz, öğütmem, demiş. Bunlar aşşā yuharı derken, bunlar bir aranın yüzüne baharlar, gözüñe baharlar, hacı efendi öğütmez, aha sonra Hacı Efendi, demiş ki, bi teselleme²⁶⁰ edin, demiş,

²⁵⁸ Besni ilçesinin bir beldesi.

²⁵⁹ Besni ilçesinin bir köyü.

²⁶⁰ Hikaye anlatma, yalan atma.

hanısı muayese²⁶¹ öğüdürüm demiş, yohsa öğütmem,” demiş. Öteki biri, nöbet benim diyen adam dutar, gözünü siler, der ki:

“Babam, der, seferbirliğē getti, der, künyası geldi, der, iş dutamıyum güç dutamıyum, açlığımızdan nar gabiği yiyuh,(eskiden gutlih çoğdu, hele o şeylerde garneyle alırdıh her beşeyi, garnen yohsa aç galırdın, ne ekmek bulurduh, ne tomates bulurduh, ne şeker, ne çay, ne gayfe, şindi her şey bol) der, neyse anam bi kürek torpah çiharttı, der, buñū gazdı, ortasıñī oydu, içine gabah attı, der, gabah, der, aha Allah yüzümüze bahtı, der, üç metre beş metre, üç metre beş metre, gol attı, der, bi şehir, der, beş on beş adamlan gabah topluyuh, diyu, köyün diline geldik, diyu biliyon mu, bah zamanında acından nar gabiği yiyudu, şindi on beş adamlan gabah topluyu, para bunlar diyular, diyu köylü, aşşā yuharı derken köyün diline düştük, diyu, köylü hırıldı ettiler, diyu, aha gettiler hükümete şikayet ettiler, diyu, hükümetten iki tene adam geldi, diyu, keşfetti, diyu, ağam bu gabağın her tarafı, dalları köye zarar dediler, diyu, keseceksin dediler, diyu, sekiz adam, diyu, sekiz tene balta bulduh, diyu, sekiz tene günlükçü bulduh, diyu, sekiz günde gabağın kökünü kestik, diyu, aha gabah gurudu, diyu, aha köyün dilinden gurtulduh,” diyu,

Gelgelelim ötekine geldi sıra, öteki diyu ku:

“Hacı efendi, bizim halımız vahtımız eyi,” diyu.

“Eeee?”

“Bi dam dolusu arımız var, diyu, arımız var, diyu, babam şehere geder gelir bal satar, diyu, gider gelir bal satar, diyu, aha anam sona, birgün, diyu, yorganın gulağını galdırdı beyle, diyu, ne diyon ana dedim, diyu, dedikine arımız oğul verdi, uçtu getti, olmadı gonmadı, buna bah dedi, diyu, hemen, diyu, duttum, diyu, yorgan innesiyle çahım, diyu, divanın da üstüne çıhtım, diyu, elimi gözümün üstüne goydum bahtım ku, diyu, altı saat gibi yerde, şeyini gurmuş, beyle eşek torbası kimi sallanıyu, diyu, ana dedim, diyu, şu atımı gavuştur, atı gavuşturuyu, yel kimi gediyu, alıyu geliyu buñū, yel gibi alıp geliyu, amma hayvanın gaburgaları vura vura yara oluyu, bunlar ne baytar goyuyolar, ne tohtur goyuyolar, çare bulamıyular, tohtur baytar geliyu, çare bulamıyular, bit enesi geliyu, o tarafını dolanıyu, bu tarafını dolanıyu, hele baña bi ceviz getirin dedi, diyu, evde bulamıyular gediular gonşu da buluyolar bu cevizi, yarasına depiyu

²⁶¹ Daha iyi, daha uygun.

atın yarasıña, üç günde eyi olur gahar dedi, diyu, üç gün sürmedi, diyu, geberdi getti at, diyu, köylü dedikine, diyu, bu pislük olur, gohar, köyden dışarı, eşin, bu atı sürün içine, torpahlayın gelin, dedi, diyu, köyden dışarı eştik, diyu, içine sürdüh, diyu, torpā da attuh üzerine, gelidih, diyu, aradan çoh sürmedi, diyu, çocūn biri geldi habar verdi ki, diyu, bu atın yirinde bi ceviz olmuş ki, diyu, anca o gadar olur, diyu, babam, anam, busef arıyı da bıorahtı, petē de bırahtı, diyu, getti, diyu, o cevize hizmet etti, diyu, aha eyle beyle derken, diyu, ceviz aha beyle gucahlanmaz oldu, diyu, ceviziñi topluyacah yer bulamıyoh, diyu, içeri goyuyoh, diyu, topluyacah yer bulamıyuh, diyu, bir gün bahtım ku, diyu, o çocuh, bahtım bi çift galmış beyle sallanıyu, diyu, cevizin başında, cevizi toplamışlar da dalında görmemişler, atyum kezā²⁶² vuramıyum, diyu, atyum kezā vuramıyum, diyu, babam geldi gulāmiñ bülbülüñe bi tene çekti, diyu, eşşān bohuñu yiyesice içeri dolu ceviz niye sen seni yoruyon dedi, diyu, aha geldik, diyu, busef de dediler ki, diyu, behēy cevizin başında bir iki kilelik²⁶³ tarla oldu, diyu, bu sefer babam her işi bırahtı, diyu, saban, öküz, boyunduruh aldı, diyu, çütçülük²⁶⁴ ediyuh, diyu, arpa, buğday, nohut ediyuh, diyu, ederken, ederken, çütçülük ederken öküzün birini gaybettik, diyu, şura öküz bura öküz, bura öküz, şura öküz bura öküz, bulamadım, diyu, anam dedi ki, diyu, çocuhlar aç galdı, un galmadı, değermane git dedi, diyu, gettim hemene, diyu, deārmende buğday daha dolu harmanda, diyu, altı ölçek doldurdum gettim deārmene, diyu, deārmençi dedi ki, diyu, nassı ettiñiz ağam öküzü dedi, diyu, ağam bulamadıh öküzü dedim, diyu, deārmençi unu öğüttü, diyu, daha çıhartmadı, diyu, dikkat ettik, diyu, aha sona, diyu, adam, babam geldi, diyu, unu getirdi, diyu, eve unu godu, diyu, bazlamayı²⁶⁵ etti attı şoraya, diyu, bazlamayı etti attı, diyu, bazlamayı etti attı, diyu, bazlamanın biri pūf etti, diyu, gabardı, diyu, içinden çıktı amma bi öküz, diyu, ne gap godu, gaşih, goduh, dūnyanın zararlığını etti, diyu, gulāndan duttu da, diyu, götürdük bazarda satıh da, diyu, aha gurtulduh ondan, diyu, yanı o deārmençiye anladıyu ha, aha götürdük satıh da, diyu, gurtulduh elinden,” diyu, bu da bitti.

O Hacı Efendi, diyu ki:

“ Aha bu eyi anlattı ağam, diyu, aha bununkini önce çekeçām,” diyu, aha bu herifin buğdayımı önce çekiyu, ondan sona da ötekinin.

²⁶² Fıstık, ceviz gibi yemişleri toplarken kullanılan değnek. (kezzek)

²⁶³ Tarla ölçü birimi, dönümden daha büyük ölçü birimi.

²⁶⁴ Çiftçilik

²⁶⁵ Undan yapılan yöresel bir ekmek

Mustafa ÖZOĞUL

3.5.48. Perici Vakkas

Evvel zaman içinde

Halbur saman içinde

Develer tellal iken

Pireler çoban iken

Ben anamın beşşini

Tıngır mıngır sallarken
 Geçmiş zaman idi
 Su sidik idi
 Ekmek daş idi
 Garaşōra²⁶⁶ altın idi
 Bastıh yorgan idi
 Her şey bi pula idi
 Anam muhtar
 Bubam avrad idi

Bir varımış bir yoh imiş, Allān gulu çohmuş, o zamañlar ülkenin birinde bi Perici Vakkas var imiş. Bu herif eyle zenginimiş ki he, herkeş oñu dinnermiş, heç sözünden çıhmazlarmış. Besni'nin padişahıymış bu herif, he padişah. Padişah amma perilerin padişahıymış bu, bunuñ bi de şeyi varmış gocaman heyvan bahçası, he dolu da hayvanı varmış, buñları beslermiş eliyle, he gözü kimi baharmış, periler buñu esir almışmışlar, onu peri padişā bellemişler gendileriñe, onuñ bi dediñi eki etmezlermiş. Bunuñ bi de eyle güzel mi güzel, huri gılman, ay yözlü bitene de gızı varmış, amma güzelli dillere eyle destan. Bu gızın adı Aşatmaymış, Aşatma deyincik bi Besni, bi dünya onu billirmiş, ya yavrım Allah yarattı mıdı eyle datlı yaratır, gurban ollum Allah'a, eyle şirin he bu gız, neyse, o zaman da tā dünyanıñ bi yanında bi padişah varmış, bunun üç tene de oğlu varmış, bu oğlanların en göççüğü bi gün ahani buñu irüyasında görmüş, o şeyi Aşatma'yı, görüncük çarpılmış, eli ayā dutmaz olmuş, gonuşañ āzı gonuşmaz olmuş, gören gözü görmez olmuş, sararmış, solmuş, heç heç heç takati galmamış bu fuharanıñ, eyle oluncuh bu oğlan hemencecik bubasınıñ yanına varmış ki izin istiye, istiye ki şeyin yanına vara, Aşatmayı bula, acıh acale etme yavrım, he neyse bu gahıyü varıyü babasıña demiş ki:

“Buba acıh baña izin ver, ben gitcām,” demiş.

“Ula oğlum nire gitcāñ,” demiş.

“Ah, heç sorma,” demiş.

“Hele sen annat demiş, annat ki çara bulah,” demiş bubası.

²⁶⁶ Besni yöresine ait buğday, mecimek, nohut vb. baklagillerden yapılan, yörede oldukça sık tüketilen bir çorba çeşidi.

“İrüyamda bitene şey gördüm, demiş, kız gördüm, demiş, amma eyel bi kız ki, dünya da heç mi heç bi örnaā yoh, güzel mi güzel, datlı mı datlı, ay yözlü bi peri gızı kimin, demiş, heç, demiş, onu bulmasam baña uyhu yoh,” demiş bubasıña.

Eyle diyincik bubası netsin fihra, oğlunun bi boşuna yoh olmasıña razı deāl, eee gitmeyincik de düşünceden ölecek, biliyū onu da, nedim ben dirkene heç bi çare bulamamış, eyi demiş, get demiş, nāpsın, çare yoh, he, işte eyle oluncuh bu oğlan da hazırlıñı neyin etmiş, atıñı hazırlamış, artı yola çıhacah hala gelmiş, gelinci bubası demiş ki:

“Bak oğul demiş, siz daha toysuñuz, beşey bilmuyuñuz, yolda başına bi sürü iş gelir melir sonama rezil olursuñ, demiş, ahani bu şeyi al, demiş, su gannesini²⁶⁷ al,” demiş.

“Ahani tama, demiş, aldım tama mataramı neyin,” demiş oğlan.

“Bu eyle bildin ganne deāl, demiş, başña bi iş gelinci, hemene ahañi buña beyle üfleyecān, hemene bi tene böyük ganatlı, beyaz bi at gelir, demiş, ne derdin varsa ona de, o saā, her bi şeyiñi bi hal eder,” demiş.

Eyle deyinci ahani bu oğlan, bu padişān oğlu, artı yola revan oluyū, melmeketiñi birahiyū, gedyu, he gedyū, az gedyū, uz gedyū, dere depe düz gedyū, bin gece, bin gündüz gedyu, vara vara varıyu ki bi melmekete geliyū, şey, ahani bu gızın, Aşatma'nıñ melmeketine geliyū, varıyū, he varıyū, gedyū bi gahveye varıyū,(gahveler eskiden beyle deāldi, oyun neyin oynanmazdı, herkeşler gelir sohbet edilirdi, efendim, herkeş orda muhabbet ederdi, bi keresinde orda masal anlattıydım) bi tene kürsüye²⁶⁸ çönüyū²⁶⁹, çönüncü gahveci geliyū diyu ku buña:

“Sen, demiş, herhal yabancısın, demiş, ne geziyon, ne işin var buralarda,” demiş.

“Heç,” demiş oğlan, nirden bilsin onun eyi mi oldūñu, ahani belkim kötü, he onun için heç bişey dememiş, demiş ki:

“Ben mal sattıyūm, demiş, işte beyle yerlerden allım, ahani geri dönüncü de aldımı neyin birez pahalıya verrim, işte bi ekmek için beyle diyar diyar dolanırım beyle,” demiş oğlan, heç gendini açıā vermemiş, babası tembih etti ya, he gorhuyu, gorhuncu da açıā vermiyū gendiñi, he, efendim o meyanda da bi tene bi goca baba kimi bi herif yanaşıyū, geliyu, oturuyū oğlanıñ yanıña, hemene bi şey istiyū,şey,

²⁶⁷ Şişe.

²⁶⁸ İskemle, tabure.

²⁶⁹ Oturmak.

beyle hürrr deyi çekiyular ya herifler, duman neyin tütüyü, he, nargile, nargilesiñi istiyü, gayfesi de geliyü, hüpp deyi çekiyü, diyu ki bu herif bu oğlana, padişân oğluna:

“Oğul bah, diyu, ben senin niyetiñi biliyüm, diyu, seniñ işiñ çoh zor, diyü, heç, diyü, o gızı saña virmezler,” diyu.

Eyle diyincik şaşiyü galıyü oğlan, bu ne biliyü diyu gendi gediñe, hemen diyu ki:

“Goca baba, diyu sen nirden biliyon buñu, diyu, benim derdimi,” diyu.

“Oğul aynı, diyu, aynı ben de seniñ irüyañı, gördüm, diyü, baña didiler ki, diyu, irüyamda, diyu, bi oğlan gelecek, dediler, diyü, bu oğlan Perici Vakkas’ın gızıña irüyasında aşih olacah dediler, diyü, adıñı da dediler, diyü, seniñ adın Hamza deāl mi, diyu, baña saña yardım etmemi dediler,” diyu.

Eyle deyincik bu oğlan çatdana bayılıyü, bayılincih bu oğlan, hemene bu goca baba buñu alıyü eviñe getiriyü, buñu yatırıyü, artı bu oğlan on saat mı yatıyü, bin saat mı yatıyü, neyse bu uyanıyü, uyanincih, bahıyü ki bu herif başında beklıyü, diyü ki:

“Ben nirdeyim,” diyu.

“Oğul gorhma, diyu, ben saña dostum, diyü, o gızı saña alacām, seniñ aşih oldün gız, diyu, Perici Vakkas’ın gızı, diyu, o buñu duyarsa, diyu, señi öldürür, keser yer, señi, diyu, o perileriñ esiri,” diyu.

O meyanda bi herif buñları penceresinden dinniyu, dinneyincik hemene gopuyu²⁷⁰, bu şeye Perici Vakkas’a her şeyi, annadıyü, annatincih, bu Perici Vakkas hemene adamlarıñı topluyü, gedin bu herifi yahalayıp baña getirin, diyu, eyle deyincik bu adamlar hemene, o gocanın evine varıyular, gümbüdene bu padişân oğluñu yahalıyular, o gocayı da orda kesiyular, eyleme de hemene seraya dönüyular, bu oğlañı bu Perici Vakkas’ın önüñe çıhardıyular. Bu diyu ki buña:

“Sen, diyu, benim gıza aşih olmuşsuñ, diyu, heç, diyu, saña virmem, diyu, boşuña heveslenme, diyu, kelleni keserim gee de virmem, diyu, adamlarına bunu atın hapishaneye atıñ,” diyu.

O meyanda da bu gız, Aşatma buñları şeyden, pencereden dinniyu, bu oğlanı da görüyü, görüncü hemene bu oğlana aşih oluyü, birden yimeden içmeden kesiliyü, sararıyü, soluyü, inci gibi gözleri gasgara oluyü, haldan düşüyü, oğlanı da içeriye atıyular, takdir ya işte, Allān yazdı oluyü, neyse, şey bu oğlan ben

²⁷⁰ Koşmak.

niderim, ne yapım deyi düşünürkene ahlına şey, geliyü, babasınıñ verdi, şey, ganne, ganne, şişe geliyü, hemene alıyü, üflüyü, üfleyinci, gümbüdeneye duvar yihilyü, hapishananiñ duvarı yihilyü, bahiyü ki babasınıñ dedi at geliyü, beyle gocaman ganatlı, bembeyaz, ipiri bi at geliyu, at diyu ki:

“Ne istiyön beyim,” diyü.

“Navar beni hemene buradan çıhard,” diyu.

Eyle deyinci at buñu aldıynan gürpüdeneye alıyü uçuyü, dışarıya vardırıyü, yer indiriyü, indirincik oğlan diyü ki:

“Beñi, diyu, Aşatma ’nıñ yanına götür,” diyü.

At hemene buñu Aşatma ’nın yanına götürüyü, odasına indiriyü, he, odasına indiriyü, indirinci kız bu oğlanı görüyü, görüyü, görüyü fihara, görüncü dişi kitleniyü, seviniyü, diyü ki oğlana:

“Ben, diyu, seni görüncü galbimi bağladım saña, diyü, senden heç geçmem, diyu, ölüm gene geçmem, diyü, babam isterse öldürsün beñi, diyu, heç, heç, heç, diyu, senlenim beñ,” diyu.

Oğlan diyu ki:

“Ben seni, diyu, almaya geldim, diyu, seni irüyamda gördüm, diyu, aşih oldum, diyü, ahani seni bulmaya geldim, diyu, ahani de buldum, diyü, artı heç bırahmam,” diyu.

O meyanda gızın babası, Perici Vakkas, biliyü, bunuñ gaçtıñı, hemene perilerin başını çağırıyü, çağırincih geliyü, geliyü, bu perilerin başı da hemene anniyü, (peri ya, her şeyi billermiş buñlar, abov Allah göstertmiye, insan eti yillermiş buñlar) neyse, her bişeyi annatıyü buna, he, annatıyü, bu da şey ediyü, diğere arhadaşlarını neyin de çağırıyü, buñları alıyü, bu oğlanlan gızın yanına gedyü, gede ki buñları yahalaya, gızı geri bubasıña vire, oğlanı da yiye, he, o meyanda at hemene anniyü buñların geldiñi, hemene diyu ki oğlana:

“Şu heybemde gılınç var, hemene onu al, diyu, bu gılınç, diyü, perileri hemene keser, öldürür, diyü, yohsa baş edemen,” diyü.

Oğlan da hemene gılincı alıyü, hazır beklüyü, lapbıdana buñlar içeriye giriyü, oğlan da hemene, gılincı alıyü, hazır beklüyü, lapbıdana buñlar içeriye giriyü, he geliyü, odaya, oğlan gılincını savurduynañ buñların başını kesiyü, at da öbürleriñi öldürüyü, bu sef de hemene babasının yanına gedyü, babası bahiyü ki bu oğlan dişli, he güçlü, nedim ben, nasıl edim dirken Perici Vakkas, bahiyü ki gurtuluş neyin yoh, o zaman hemene gaçıyü, o ülkesini terk ediyü, he

terk ediyū, işte buñlar da orada galıyūlar, bu ođlan bu sef oranın padişā oluyū,
terk ediyū, işte buñlarda orada galıyūlar, bu ođlan bu sef oranın padişā oluyū,
bubasına da hemene atıynan habar salıyū, işte beyle beyle, diyu, ben buranın
padişā oldum, diyū, Aşatmayı da buldum, diyū, düđünümüz var, diyū, gelin, diyū,
bu ođlanın bubası da geliyū, ahani bunñarı everiyū, ahani bunlarıñ üç tene
çađaları oluyū, yiyip içip mırazlarıña eriyūlar, mıraz isteyene de mıraz veriyūlar.

Vakkas KORKMAZ

3.5.49. Fahır Mahammet

Garga garga gurglamış, zangır zangır hoplamış, omzuna çıval sırtlamış,
aha bir varmış bir yohmuş, Allān gulu çohmuş, zamanıñ biriñde bi tene şey
varmış, yohsuluñ biri varmış, fıharamış, yazzıh heç beşeyi yohmuş, he çoh
yohsul, geçimini neyin şeylen edermiş, işte odun kesermiş dağdan, onu da allır,
satarmış, işte üç beş kaāt gazanırmiş, onunla da duz neyin alırmış, işte eyle
geçinirmiş, buña şey dillermiş, Mahammet dillermiş, kimi kimsesi de yoh, bi
gün, bu, şey etmiş, gene şeye getmiş, odun etmeye getmiş, işte yalañız odun

ederken, dağdaymış, he, tek, tek, bi bahmış bi parıltı geliyü, marahlanıyü bu, he gorhuyü, tek başına, heç kimse yoh, neyse işte, eyle oluncu bu, şey ediyü, parıltıya doğru gedyü, gedyü bahıyü ki ne görsün, bi huri kimin bi gız, peri gızıymış bu, buña diyü ki, bu oğlana:

“Bah, diyü, seniñ fıhara oldūñu biz biliyüh, diyü, ben, diyü, onun için geldim, diyü, saña altın verecām, diyü, amma buñdan heç kimseye demeyecān, diyü, dersen, diyü, seni öldürürler,” diyü.

“Yav, diyü, sen, diyü, baña, niye yardım edecān ki,” diyü oğlan.

“Sen, diyü peri, nidicān, diyü, al altınları ye,” diyü.

Bu oğlan bi garip, he, al da ye, saña ne, deli mi ney, neyse, eyle demesiynen o peri, hemene, eliñi beyle edinci, yere vurduynañ, gürbüdene, şarıl şarıl yerden altın liralara fişgırıyü, aynı şey kimi, ismet altıñı kimi, he, oğlanın dışı kitleniyü, Amman tövbe, yığılyü yığılyü, ahani beyle dağ kimin oluyü, artı bu oğlan, ne edecāñı bilemiyü, goynuña goyuyo, cebine goyuyo, yoh, ne ediyusa sığdıramıyü, altın çoh ya, he, çoh altın, bu oğlan diyü ki:

“Yav, diyü, bu gadek altıñı verdin, diyü, amma buñları ben nassı götürürüm, diyü, acı torba neyin de olsa, diyü, içiñe gorruh, ahani bi hal ederik, eşşā de yüklerik, aha eyle götürürük,” diyü oğlan.

Eyle demesiyneñ, bu peri gızı, şey ediyü, yirden, çalı çırpı neyin topluyü, püf dediynen bu çalılar, çırpılar, hep şey, oluyü, telis²⁷¹ oluyü, oluyü, oluncu, bu oğlan hemene altınları topluyü, telislere goyuyo, eşşā yüklüyü, yola revan oluyü, periñen vedalaşıyü, az gedyü uz gedyü, dere depe düz gedyü, vara vara varıyü ki bi han, acıh dinenim burada, diyü, para da çoh ya, neyse giriyü hana, yimek neyin yiyü, ayran içiyü, artı geri çıhacahkene hesabı istiyü, altını çuvaldan çıhardıkene, şey görüyü, orda şey varmış, bi tene yolçu varmış, he o görüyü, bahıyü ki çuvallar altın dolu, āzı gulahlarına varıyü, içinden hayınlıh geçiriyü, ben nassı ederim, bunun elinden bu altınları, şey ederim diyü, arahlarım diyü, çalarım, diyü, neyse buñu, Mahammet’i takip ediyü, az gedyü, uz gedyü, dere depe düz gedyü, bir arpa boyu yol gedyü, oğlanın habarı yoh, takip ediliyü ya, heç habarı yoh, neyse bu oğlan şeye varıyü, şāhare varıyü, eviñe geliyü, hemen şey ediyü, bi tene gonah, gonah yaptırıyü, üst baş neyin alıyü, efendim davetler veriyü, fahırı fuharayı doğuruyü, bi gün bu şeyde

²⁷¹ Torba, çuval.

otururkene, gahvede otururkene, hanı bu şey vardı ya, onu takip eden, he, geliyū, bu oğlanın yanına oturyū, diyu ki, Ağam, diyu ki: “*Ağam, diyū, acı navar, diyū, benim heç bi kimsem yoh, acı navar ben, diyū, senin yanıña, yanaşma olarak gelim, diyū, beni yanaşma²⁷² olarak al,*” diyū. Eyle deyinci oğlan diyu ki: “*Ben ne bilim, diyū, seniñ, diyū, benim şey etmediñi, gandırmađiñi, ne bilim,*” diyū. Bu o zaman diyu ki, bu hırhız: “*Yav, diyū, benim heç saña zararım olur mu,*” diyū, artı yemin billah ediyū, altından giriyū, üstünden çılıyū, ahani Fıhara Mahammet’i gandırıyū, bunuñ yanına yanaşma olarak giriyū, girinci, bu şey ediyū ilk başda, heç belli etmiyū gendiñi, her bişeyiñi ediyū görüyū, eyliyū, o galhsa uçacak sanıyū, eyle ediyū ki, buñu gandır, he, parasınıñ hepsiñi ala, (buñu *guru çula oturta²⁷³*, töremeyesice²⁷⁴, ya bah işte, heç kimse inanmayacan, insanoğlu hep aynı, eskiden de aynı gene aynı, hep hinlik düşünüyü, bundan heç vaz geçmez insanoğlu) neyse ağam ahani beyle edincik, gel zaman get zaman, vahit vahıdı govalıyū, zaman geçiyū epey, artı bu oğlan bu yanaşma inanıyū, her sırıñı neyin veriyū, artı eyle oluncu nassı zengin oldūñu da söyliyū bu yanaşmaya, he onu söyliyū, sen nidican artı bu yanaşma her şeyi elde edinci, bu Mahammet’in yimāñe ilaç goyuyū, he buñu uyutuncu altınların hepsini alıyū, gediū, ahani Mahammetin heç bişeyiñi goymuyū, sabah gahıyū bahıyū ki Mahammet, bii, ne görsün, heç bişey yoh evde, bi çul dahi yoh, hemene gediū hazneye, bahiii, ne görsün, heç bişey yoh evde, bi çul dahi yoh, hemene gediū hazneye, bahıyū ki heç boş, tōv heç bi şey yoh, bi pul dahi gene yoh, bu dövünüyū gendi gendine amma, heç boşuna geden gelmiyū, neyse bu buradan galsın biz dōnek yanaşmaya, he bu yanaşmaya başga şāre gaçıyū, gendine gonah yaptırıyū, geyiniyū, ediyū, keyfine bahıyū, bahıncı bu diyū ki, yav diyū, ben de oraya getsem, diyū, bu peri gızı baña da altın verir mi, diyū, aç gözlü ya, *boyñu bohunuñ altında galasica²⁷⁵*, neyse bu Mahamet’in tarif etti yire gediū, gede ki o peri gızını bula, he gediū, dağda bi aşşā bi yoharı, bi aşşā bi yoharı dolanıyū, arıyū amma bulamıyū, yoruluyū, yoruluncu bi ağacın dibine, oturyū, o meyanda bu peri gızı da buñu izlermiş, o da her bişeyi biliyū, görüyū ya, peri kızları her bişeyi görürmüş o zamanlar, he görüyū, bu hemene bu yanaşmaya görüyū, he görüyū,

²⁷² Hizmetkar.

²⁷³ Bir kişiyi kandırarak o kişinin bütün servetini hileli yoldan kendi üstüne yapmak anlamında kullanılan bir deyim.

²⁷⁴ Soyun sopun kurusun anlamında kullanılan bir beddua.

²⁷⁵ Bir beddua.

bu hemene bu yanaşmaya görünüyü, görünücü bi parılıynan çihiyü,çihinci, bu adam, yanaşma, hopbudana hopluyu, bii, diyü, anlıyü, peri gızı oldūñu, he anlıyü, diyü ki: *“Sen, diyü, peri gızımışsın, diyü, sen yardım ediyomuşsun, acı navar, diyü, baña da yardım et, diyü, edersen her dediñi yaparım,”* diyü.

“Yapar mısın,” diyü.

“He, yaparım,” diyü yanaşma.

“Eyleyse ilk önce yap ki, diyü, verem saña altın,” diyü.

“Tamam, diyü, yaparım,” diyü.

“Falan şeârde, bi Fihara Mahammet var, diyü, eyle diyinci bu yanaşma gıp gırmızı oluyü, he oluyü, neyse, amma heç seslenmiyü, bunuñ yanına gidecañ, diyü, eşek gılıña girip gidecan, diyü, o aldın altınları geri verecan, diyü, af dileyecan, diyü, eğer affederse saña ne gadek istiyusan verecam altın,” diyü.

Bu yanaşma kem küm ediyü, yoh da moh da, filan da, cart da curt da, gıvırıyü, gıvırinci şey diyü ki, peri gızı, diyü ki: *“Heç, diyü, gurtulaman, diyü, sen getmessen, diyü, ben seni, diyü, eşek gılıña soharım, gene gönderrim, diyü, heç boşuña debelenme,”* diyü. Eyle oluncu ahani mecburen gabıl ediyü, gedyü, şeyin yanına, Fihara Mahamet’in yanına, af diliyü, özür diliyü, o da affediyü, artı eyle oluncu bu peri gızı buña da altın veriyü, ahani bunnar geri ahbop²⁷⁶ oluyü, yiyular içiyülar, mirazlarına eriyülar.

Vakkas KORKMAZ

3.5.50. Kel Tıraş

Evvel zaman içinde halbur saman içinde, güzel bahça içinde, inci mercan içinde, develer tellal iken, bireler çoban iken, ben anamıñ beşsiñi tıngır mıngır sallarken, zamanın birinde Besni’de bi Kel Tıraş adında bi herif varmış.(Hanı aşşaşerde gala varya he, onun yapan adam ha bu, eskiden bu galanın daşları, surları hep duruyudu, işte buraya daşınırken şear, hep galanın daşını söktüler, ne bilim yıhtılar, ahani işte o şey galdı, mancınıh filan galdı, tov

²⁷⁶ Ahbap, arkadaş, dost.

nassı bi yapıydı) bu herif, şeymiş, yapıcı ustasıymış, amma çoh usta bi mimarmış, bütün dünya bilirmiş bunu, eyle bi yapı yaparmış ki, beyle daşları inci kimin dizermiş, yaptı binalar heç yihılmazmış, dünyada ne gadek padişah, gral neyin varsa, hep buña yaptırılmış, şeyi, galeyi, işte köprüyü, falan her şeyi seninin annıyacāñ, eyle usta yanı, bu Kel Tıraş sen de bin yaşında, ben deyim iki bin yaşında, o desin üç bin yaşında, he o gadek yaşlı, eskinin adamları o gadek çoh yaşarlarmış, bu ölüm nedir bilmiyü, ölmüyü ya, ölümün ne oldūñu bilmiyü, insanlarda onun bu gadek yaşlı oldūñu bilmiyü, nirden bilsinler, heç yaşlı göstermezmiş ki, aynı genç oğlan kimin, heç yaşlı göstertmiyü, neyse o zamanlar Besni'de bi padişah varmış, he, bu, gala yaptırıcāh, eyi bi usta arıyü ki, eyi olsun galası, vezirlerin neyin çağırtyü huzura, diyu ki:

“Banā eyle bi yapıcı ustası bulun ki, bi gala yapsın ki, dillere destan olsun, yaptı galanın eşi benzeri olmasın, bi örnā olmayacāh,” diyu.

Eyle diyinci vezirleri nassı edek, nassı yapah, bu ustayı nassı bulah, deyi düşünürken, bunarrın içinde bi tene şey varmış, gara vezir varmış, bu çoh ahıllımuş, her bi şeyi bilirmiş, bu demiş ki:

“Yav, demiş, bi tene Kel Tıraş var, he bu çoh eyi bi usta, gelin buña yaptırāh galayı,” demiş.

Öbür vezirler demiş ki:

“Bah eyi usta falan deālse padişah bizim kellemizi uçurtur ha,” demişler.

“Yoh yoh, demiş, heç gorhmayın, demiş, bu eyle bi yapar ki, onuñ üstüñe usta yoh,” demiş.

Eyle deyinci bu gara vezir, bunnar hemene Kel Tıraş'ı çağırtyūlar, çağırtyūlar, efendim padişān huzuruna çiharttyūlar, diyu ki padişah beyle beyle diyü, bu da emrin olur diyü, hemene adamlarñı topluyü, işçilerinñi topluyü, hemene başlyü Besni galasını yapmaya, şindikini ha, AşşāŞāerdekinini, he yapıyü, ediyü, eyle bi yapıyü ki galayı, galanın içine şāer yapıyü, torpāñ altına ha, he yerin altına, eyle derler Besni Galası'nın içi şāermiş, işte bu galayı yaparkene bi gün bahiyü ki aşşā da bi galabalıh var, he bu marahlanıyü, işçisiñi çapırıyü, diyu ki:

“Yav, diyü, bu aşşā da ne var, diyü, bu millet toplanmış hep,” diyü.

“Herhal biri ölmüş de, diyü işçi, ölüyü gömmeye götürüyūlar,” diyü.

“O ne ki yav, diyü, ölüm neymiş,” diyu.

Eyle deyinci işçi şaşırıyü, diyu ki:

“Yav, diyu, sen nassı insansın, diyū, ölüm daha habarın yoh, sen ben dalga mı geçiyon usta ” diyū.

“Yoh valla, diyū, ben bilmiyūm, diyū, ölümüñ ne oldūñu bilmiyūm,” diyū.

“Yav essah mı diyon, diyū işçi, bah diyū insanlar yaşlanıncı ölürlər, diyū, tahatalı köye gederler, diyū, burada olan heç bişeyi bi daha görmen, diyū, eviñi, çağañı, avradıñı, heç bişeyi bi daha görmen,” diyū.

“Bi daha geri gelemen mi buraya,” diyu Kel Tıraş.

“He,” diyu işçi.

Eyle deyinci bu işçi bu Kel Tıraş düşünüyü, yav diyū beyle beşey varmış diyū, ben nassı bilmemişim, diyu, her bi yere gettim, diyū, heç duymamışım, diyū, aha diyu, bin beş yüz yaş yaşadım, diyū, her şeyi bilyūm, diyū, hep gendime sorardım, diyū, bilmedim bi şey var mı diye, diyū, buñu bi tasa alıyū, marah sarıyū, ne içiyū ne yimek yiyuyū, he sararıyū soluyū, marah ediyū ölümü, buñu da bilmem gerek, diyū, ölüm nassı bişeymiş öğrenmem gerek, diyū, neyse artı galanın yapımı da bitti bitecek artı, he bu mancınığın üstüne çıhiyū diyū ki bağıra bağıra:

“Benim adım Kel Tıraş

Yaşadım biñ beş yüz yaş

Ölüm nedir bilmedim

Bilseydim gomazdım daş üstünde daş” diyū, ahani gendiñi mancınıhtan aşşā atıyū, atıncı bu ölüyū, ya bah ölümü bilmiyū, marah ediyū, gendiñi atıyū, fazla yaşamah da eyi deāl, öğreninci hemene atmış, amma galayı da bitirmiş ha, işte ahani beyle Kel Tıraş.

Vakkas KORKMAZ

3.5.51. Üvey Ana

Vahtı zamanında bi herif varmış, bu herifin bi de avradı varmış, bi de bunların iki tene çağaları varmış, zaman oluyū işte, neyse, bu adamın bu avradı ölüyū, bunuñ bu avradı ölüncü işte, herif daha genç, iki tene de çağası var, yazzlıh netsin bu herif, artı dayanamıyū, bahamıyūçağalara, çağalar yemek neyin istiyū,

bu da yapamıyū, edip çatamıyū²⁷⁷ , artı netsin, gonu gomşu buña bi avrad buluyū, buluncuh bu da evleniyū,çağaları için, yohsa ölen garısıñı çoh seviyūmuş, he amma işte mecburiyet, neyse bu teze²⁷⁸ gelin, pek afatmış²⁷⁹ , acı da uzmuş²⁸⁰ kör olasıca, he eyle kötümüş, neyse bu eve geliyū,şey ediyū, daha hemene, çağalara çatıyū, bunnara kötü davranıyū, yazzlıh bu çağalar yemek istiyular, bu diyū ki:
“Boh yiyin, diyū, ne çoh yiyuñuz, diyū, ben size yimek yapmaya mı geldim,” diyū

Amma buñu ederkene herifin habarı yoh, onuñ yanıda eyi, he çağalara eyi davranıyū bu zilli, Cuma ne bilsin, şey Cumaymış herifin adı, ne bilsin, gendi yanında eyi, gendi işe gettiyenen bağırıyū,çağırıyūçağalara, he eyle işte gel zaman get zaman, bu bi gün diyu ki, bu üvey ana, herifine:

“Bah, diyū, bu çağaların hep baña kötü davranıyū, ben saçımı süpürge ediyūm, amma onnar hep arhamdan atıyūlar, beñi çekiştiriyūlar,” diyū.

(Görüyün mu zilliyi, he, yetmiyesice, bu gelinler hep beyle mi oluyu, hep beyle ciğersiz bunlar, ne ettii var saña çağaların) o meyanda bu çağalar da içerde dertleşiyūlar, diyūlar ki işte:

“Bu avrad hep bizi dövüyū, bize kötülük ediyū, ge bacım, diyū, bu avradı biz öldürek, diyū, babam heç anlamıyū, diyū, ancah biz beyle gurtuluruh, diyū, bundan,” diyū.

Eyle deyinci bubaları da bunnarı dinnermiş, hepsin duyuyū, duyuncuh, sinirleni hepsin duyuyū, duyuncuh, sinirleniyū, ne bilsin adam, zannediū ki çağalar suçlu, avrad da fitliyū²⁸¹ ya, işte eyle sanıyū, o zaman bu herif diyū ki:

“Siz yavaş, diyū, ben sizin için evlendim, diyū, siz de fıharayı, şey ediyuñuz, diyū, öldürmek istiyuñuz, diyū, durun ki sizi azdırım²⁸² da görün,” diyū.

Neyse Cuma, sabah oluncu, bu çağaları da galdırıyū, avrada da demiyū netcāñi, şey ediyū, az gediū uz gediū, ahani epey gediūlar, bunlar, gece oluyū artı, bi orman kimin bi yere geliūlar, ahşam oluncu bunlar yatıyūlar, Cuma gece habarsız galhıyū, heç habar vermiyū, ahani bunları azdırıyū, savışıp gidiyū²⁸³ , evine geri dönüyū, dönüncü avrad diyu ki:

“Çağaları nettin hele,” diyū.

²⁷⁷ Yapmak, becerebilmek, bazı zaman doğmak anlamında kullanılır(Güneş çattı), bazı zamanda sataşmak anlamında kullanılır(Çağalara çatıyū).

²⁷⁸ Yeni.

²⁷⁹ Kötü, kötü kalpli.

²⁸⁰ İçten pazarlıklı.

²⁸¹ Bir kişiyi bir başka kişi hakkında kötü düşüncelere sahip olması için onun hakkında yalan söylemek.

²⁸² Her hangi bir hayvanı uzak bir yerlere götürüp bırakarak ondan kurtulmak.

²⁸³ Çekip gitmek anlamında kullanılan bir deyim.

“Azdırdım, diyū, seni öldüreceklerdi, diyū, ben de saña gıymadın, ahani bunları azdırdım,” diyū.

Eyle deyinci bu avrad içten seviniyū, amma heç belli etmiyū, neyse bunlar galsın, biz çağalara bahah, neyse sabah oluncu çağalar galhiyū bahiyūlar ki bubaları yoh, bağıriyūlar,çığıriyūlar, heç ses yoh, neyse eyce ariyūlar, amma yoh herif, artı umudunu neyin kesiyūlar, anniyūlar, babalarının gendileri azdırdıñı, buñlar üzülüyū, ağılyūlar, amma ne çare, neyse bunlar nedek deyin düşünürken bi tene şey geliyū, zebellah kimi bi herif geliyū, bu şeymiş, devmiş, devler de insan eti yirlermiş, insan gohusu aliyū bu dev, hemene bunları yahaliyū, yahalayıp inine getiriyū, gerdi ki yiye bunları, dev avradıña diyu ki:

“Acı ataş yah da, diyū, bunları yiyek,” diyū.

Neyse devin avradı ataşı yahiyū, gazanı goyuyo, su ısıniyū gazanda, şinci gelek Cuma’ya, o meyanda Cuma da tarla da çalışiyūmuş, susuyū bu, su içemek için ağacın yanına gediū ki, guşganadan²⁸⁴ su içe, neyse bu su içerkene ağaca bi tene beyaz gögerçin gonuyū, gonuncu bu gögerçin şey oluyū, beyle beyaz sakallı, beyazlar içinde aynı Hızır kimin yaşlı, nur yuüzlü bi herif oluyū, diyū ki bu, Cuma’ya:

“Sen, diyū, nassı babasın, diyū, avradın seni gandırđı, diyū, sizin arañıza fitne sohtu, diyū, sen de aldandın ona, diyū, çağalara hep o şey ediyūdu, diyū, kötü davranıyūdu, diyū, seni fitneledi, diyū, arañızı bozdu, diyū, heç bi baba, diyū, öz evladından vaz geçer mi, diyū, bah, diyū, oğlunlan gızıñı devler yahaladı, diyū, gazanda su ısıdıyūlar ki, yiyeler çağarlı,” diyū.

Cebinden bi ayna çıhardıyū, bu şey, ihtiyar, herife gösterdiyū, Cuma bahiyū ki essahtan²⁸⁵ şey, devler çağalarını yahalamış, gazan gomuşlar, bişiriler ki yiyeler, ahani onu görüncü bu yaşlı ihtiyara inanıyū, diyū ki:

“Şindi ben, diyū, nassı gederim, diyū, geç gallım, diyū, ben gideneçe bu devler, çağalarımı yer, diyū, yetişemem,” diyū.

“Ben seni guş edecām, diyu ihtiyar, ahañi bu tozu da al, devlerin üstüne üfle, sen üfleyinci, devler bu tozdan uyullar, yohsa heç, diyū, sen baş edemen, diyū, devlerle.”

²⁸⁴ Bakırdan yapılmış kovadan biraz daha büyük kap.

²⁸⁵ Gerçekten

Eyle dediynen bu Cuma guş oluyū, gendi de guş oluyū, bu hemene uçtuynan varyū, varıncı bunların üstüne tozu serpiyū, guş ya, havada uçuyū ya, he serpinci bu devler uyuyū, bu da hemen insan donuna giriyū, çağalarına diyū ki: *“Hemene çabıh olun, diyū, gaçah, diyū, bunlar uyanmadan”*, diyū.

Çağalar bubalarını görüncü seviniyūlar, sarılıyūlar, ağlaşıyūlar, işte helalleşiyūlar olan biteni bubalarına anlatıyūlar, neyse bubaları da af diliyū, bunlar evin yolunu geri dutuyūlar, yolda bubaları diyū ki:

“Eve varıncı ben, diyu, sahlanaçām, diyū, siz eve gedın, diyū, hele bi ananızın āziñi arayın bām²⁸⁶,” diyu.

“Tam,” diyu çağalar.

Neyse ahani bunlar eve varyūlar, gahpe bunları görüncü hemene bağıryū:

“Oruspunuñ çağaları, ne geziyoñuz, diyu, bubañız sizi govdu, diyū, hala burada siktiriyūlar,” diyū, tam bi gahpeymiş avrad, he, çocuklar da diyūlar ki:

“Hep sen, diyū, babamızı fitneledin, diyūlar, bizi beyle ettin,” diyūlar.

“Nedecām ya, diyū, hem boh bubañıza bahacam, diyū, hem de piçlerine mi bahacam,” diyū.

Eyle deyinci herif lıpbıdana camdan içeri atlıyū, diyu ki: *“Demek eyle, diyū, sen gandırın beni, diyū, sen görürsün,”* diyū.

Avrad diyū ki: *“Pohuñu yiyim, diyū, navar ben ettim sen etme, diyū, affet,”* diyū.

Adam diyū ki: *“Gırh gatr mı gırh satır mı, diyū, hangisini istiyon,”* diyū.

“Gırh gatr,” diyū.

Neyse bunlar iki tene gatr getiriyūlar, avradın bi ayāñı bi gatıra, bi ayāñı da bi gatıra bağılyūlar, gatrıların da götlerine dikene saplayıncı gatrılar gürpüdenegopuyūlar²⁸⁷, eyle oluncu dağ daş sürüne sürüne parçalanıyū, ölüyū, ahani bunlar da mirazlanıyūlar, herif de bi daha evlenmiyū, yiyūlar, içiyūlar, mirazlarıña eriyūlar.

Vakkas KORKMAZ

3.5.52. Üzümcü Haco

Vahtı zamanında bi şey varmış, bi adam varmış, buña şey dirlermiş, Üzümcü Haco, he Haco dirlermiş, neyse, bu adam şey edermiş, üzüm tiyek²⁸⁸leri varmış, işte dolu bağı varmış, bu eyle üzüm edermiş ki,(eskiden nassı üzümler

²⁸⁶ Bakayım.

²⁸⁷ Koşmak.

²⁸⁸ Üzüm fidanı, üzüm ağacı, bağı.

olurdu yav, gaç çeşit olurdu, pehember, annebi, kızlar tahtası, goreş, öküz gözü, ne bilim dolu dolu, şindi tükendi, ama dikiyular bağları geri) he onuñ yetiştirdiği bağlar, üzümleri dillere destanmış, bi de şey edermiş, yetiştirdiği üzüm tiyekleriñde, kökünde, altın olurmuş, amma heç kimse bilmez buñu, heç kimseye de demiyü, bu onun sırrıymış, neyse bi gün, filan yerde filan memleketin bi padişā varmış, bu da üzümü çoh sviyümuş, bu şeyiñ Haco'nun metini duymuş, eyi üzüm yetiştirdiñi duymuş, vezirleriñe demiş ki:

“Besni diye, bi şāar varmış, burada eyi üzümler varmış, oranın en iyi üzüm bağlarıñı Haco diye bi herif edermiş, diyü, hemene gedin, baña o herifi getirin,” demiş.

Neyse bu vezirler, şey ediyü, tebdil gıyafat ediyular, efendim, işte yola revan oluyular, az gedyular uz gedi ediyular, efendim, işte yola revan oluyular, az gedyular uz gedyular, dere depe düz gedyular, derelerden sel gibi, depelerden yel gibi geçiyular, ahani şeye variyular, Besni'ye variyular, soruyular, soruşturuyular, ahani bu Haco'yu buluyular, gedyular bahiyular ki bu Haco, şeyde, bağda bağ buduyü, neyse diyular ki:

“Haco sen misin?”

“He benim.”

“Biz şeyik, filan yerin padişānın vezirleriyik.”

“Buyrun, emriñizi deyin,” diyü Haco.

“Padişāmız dedi ki, diyular, senin eyi bağ yetiştirdiñi duymuş, he, o da üzüm hestesi, çoh seviyü üzümü, acı navar dedi, gelsin baña da bağ yetiştirsin dedi,” diyü.

“Yav, diyü, gellim, diyü, amma benim bağım n'olacah, diyü, benim bağıma kim bahacah, diyü, beyle gorsam viran olur,” diyü.

“Yoh, diyü vezirin biri, n'olacah, diyü, bağa n'olur bağa,” diyü.

Neyse bu Haco hemene hazırlanıyu geri bunlar yollara düşüyular, az gedyular uz gedyular, efendim, işte yola revan oluyular, az gedyular uz gedyular, dere depe düz gedyular, derelerden sel gibi, depelerden yel gibi geçiyular,şeye variyular, padişān melmeketiñe variyular, padişah buna hürmet ediyü, ağırlyu, herkese diyü ki:

“Haco ne istiyusa yapacāñız, diyü, yapmayıñ kellesiñi keserim,” diyü.

Neyse işte Haco bağları dikiyü, ediyü, eyliyü, artı beyle in kimi bağ yetiştiriyü, padişah bağları gördükçe daha biç oh seviyü,şeyi Haco'yu, eyle

oluncu artı buñu gendi veziri de ediyū, eyl oluncu günler geçiyū, yıllar geçiyū, padişah hesteleniyū, hesteleninci, ölecāni anniyū padişah, hemene Haco'!yu çağırtyū, diyū ki:

“Yav, diyū, sen, diyū, nassı beyle gözəl bağ yetiştiriyūn, diyū, hele de, diyū, artı ölecām, diyū, sırrıñı da kimseye demem, diyū, gorhma,” diyū.

O zaman şey diyū, Haco diyū ki:

“Bah padişām, diyū, ben tiyā²⁸⁹ dikerkene, diyū, dibine altın suyu ile şıra suyu dökerim, diyū, o şıra üzüme dat verir, altın suyu da renk verir, diyū, hele bi de yeri eyi olursa, diyū, o bağ, diyū, cennet bahçesi kimi olur,” diyū.

Eyle deyinci bu padişah hemene ölüyū, ölürkene vesiyet ediyū ki, yerimi Haco alsın, diyū, eyle vesiyet edinci, Haco padişah oluyū, padişān da heç çağası yohmuş, işte bu padişah oluyū, artı her şey gendinin elinde, hemene melmeketiñe habar salıyū, bütün ahrabalrıñı çağırtyū, bütün ahrabaları buraya geliyū, bu ahrabakarınıñ içinde bi tene, garınsız bi herif varmış, heç çekemezmiş, kiskançmış, hemene bu da geliyū, gelinci bu vezirlere diyū ki:

“Siz, diyū, nassı adamsıñız, diyū, siz padişāñızın o gadek gahrıñı çekin, diyū, ohuyūn, diyū, sona bu üzümçü gelsin, diyū, size padişah olsun,” diyū.

Bu vezirleri fitneliyū, bunlarda buña inanıyūlar, diyūlar ki:

“Gelin buñu, biz öldürek, diyū, aramızdan biriñi de padişah ederik, diyūlar, elin bağcısı bize niye padişah olsun,” diyūlar.

Buñlar eyle gonuşurkene padişān bi cariyesi varmış, he buñu çoh severmiş, her sırrıñı dermiş buña, bu şeyi de, diyū, üzüm sırrıñı da, diyū,şey diyū, benim yaptığım bağların kökü hep altın olur, diyū, ama nassı ettiğini, demiyū, eyle dirkene bu vezirler de onu öldürmeye geliyūlar ya, gelinci duyūlar, geri diyūlar ki:

“Biz sırrı öğrenek, sonama öldürük,” diyūlar.

Buñlar da eyle gonuşuncu busef de, şey duyuyū buñu, o cariyeye duyuyū, yerin gulā var diller ya, hemene gediye padişā yetiştiriyū, padişah hemene bu vezirleri yahalatiyū, huzuruña getiritiyū, diyū ki bunlara:

“Ula, diyu, beni niye öldürecāñiz, diyu, sırrımı da mı öğrenecāñiz, diyū, doğru deyin, diyū, her annatın,” diyū.

Bunlar da diyūlar ki:

²⁸⁹ Tiyek.

“Padişām, diyūlar, senin bi hısımın var, diyūlar, bize beyle beyle dedi, ahani bizi fitneledi, biz de şeytana uyduh, beyle ettik, navar bizi affet,” diyūlar.

Haco hemene bu hısmıñı da yahalatiyū, bunu da getirtiyū, buñların hepsine diyu ki:

“Siz affetmem, diyū, nassı ölmek istiyuñuz,” diyū.

“Etme padişām, diyūlar, aman,” diyūlar.

Neyse Haco cellat çağırtiyū, buñların boynunu vurun, diyū, acırsan acınacah hala düşersin, he, bu da acımıyū, hepsinin kellesini vurduruyū, gendi de o cariyeyi alıyū, avrad ediyū, yiyūlar, içiyūlar mırazlarına eriyūlar, mıraz alıp mıraz veriyūlar.

Vakkas KORKMAZ

3.5.53. Dikli Ali

Bohçada ayran satılırmış

Suda duz satılırmış

Eşşek havada uçarımış

Tosbalar göğe çıkarımış

Minareler cebe s̄ārmış
 Yimekler yarpahda²⁹⁰ bişermış
 Yalancılıh dimeyek bu lafa
 Laf olur bostanda
 Matal matal matlı Ali
 Cebindeki erigi
 Bu matal dinleyenin
 Ahani size dilki²⁹¹ Ali

Vahtı zamanında bi tene Ali varmış, he, buña Ali dillermiş, şeyi de, lahabı²⁹² da şeymiş, dilkimiş, bu herif eyle gurnazmış, işte ondan dillermiş dilki diye, şey, efendime söyleyim, bu eyle gurnazmış ki gandırmađı heç kimse galmamış melmekette, eyle oluncu artı millet bundan şey oluyū, bıhıyū, he, bıhıyū, netmiyū ki bu herif, zeytun²⁹³ deyi davar bohu satıyū, ondan sonama, biber deyi kiremiti dövüyū, ondan sonama millete yediriyyū, şey ediyū, iti boyuyū goyun deyi satıyū, işte artı millet şey oluyū, illallah ediyū bundan, artı dayanamiyyūlar, gediyyūlar şeye padişā gediyyūlar ki şekayet edeler, he, netsin fiharalar, neyse ağam buñlar padişān huzuruna nail oluyūlar, oluncu diyūlar ki:
“Padişām, diyūlar, bu melmekette şey var, diyūlar, Dilki Ali deyi bi herif var, diyūlar, he, bu bize etmediñi gomadı, diyular, bizi hep gandırıyyū, diyūlar, navar bizi bundan gurtat,” diyūlar.

Buñlar eyle deyincik padişah diyū ki:

“Ula, diyū, hepñiz salahsñız zaar²⁹⁴, diyu, heç mi, diyū, ahılñız yoh, diyū, nassı ganıyyūñuz buña,” diyū.

Biri diyū ki:

“Eyle bildiñiz gimi deāl, diyū, vallā, diyū, sizi de gandırır,” diyū.

Eyle deyinci padişah sinirleniyū:

“Ula, diyū, ben, diyū, gosgoca padişām, diyū, ben, diyū, o gadek ohumuşum, diyū, vezirlerim, var, diyu, ben, diyu, heç ganar mıyım,” diyū, şişiyū padişah.

²⁹⁰ Yaprak

²⁹¹ Tilki

²⁹² Lakap

²⁹³ Zeytin

²⁹⁴ Herhalde.

Gene biri diyu ki:

“O zaman, diyū, ahani, diyū, sınaın,” diyū herifin biri.

Eyle oluncu padişah şey ediyū, hemene bu Dilki Ali’yi yahaladiyū, huzuruña çihardiyyū, yahaladiyū ki sınaya, neyse bu ağam geliyū seraya, padişān garşısında duruyū, padişah diyu ki:

“Ula, diyu, sen, diyū, herkeşi gandiryūmuşsun, diyū, sen, diyū, çoh ahıllısan, diyū, baña eyle bi soru sor ku, diyū, bilemeyem,” diyu padişah.

O zaman diyu ki Dilki Ali:

“Sorum,” diyū.

“Sor baām,” diyū padişah.

Dilki Ali diyu ki:

“Size, diyū, ahani para verecām, diyū, bi tene davar alacāh gadek para verecām, diyū, siz de, diyū, baña, diyū, hem sūt verecāniz, diyū, hem yün verecāñiz, diyū, hem de, diyū, baña geri bu paraynañ iki davar verecāñiz, diyū, buñu edebilir misin padişām, diyū, ahani, diyū, sorum bu, diyū, bilirseñiz ben, diyū, bi daha heç kimseyi gandırmayacām, diyū, yoh bilemezsen, diyū, ben ne istersem baña verecāñiz,” diyū.

Padişah netsin artı bi kere giriyū iddaya, düşünüyū, daşınıyū, vezirleñe soruyū, hocalrıña soruyū, herkese danışiyū, bilemiyu, artı deli olcāh hala geliyū marahtan, dayanamıyū, diyū ki:

“Ben bilemiyūm ağam, diyū, sen, diyū, gazandın, diyū, artı söyle, diyū, cevabiñi,” diyū.

“Bah, diyū, sözünden dönmeyecān ha, diyū, yohsa söylemem,” diyū.

“Tamam,” diyū padişah.

“Bah padişām, diyū, verdim paraya, diyū, gedersin, diyū, bi tene guzlaçı²⁹⁵ alırsın, diyū, ahani, diyū, o davar doğum yapar, diyū, ahani iki tene davariñ olur, diyū, o davar doğum yapıncı, diyū, sūt verir zatan²⁹⁶, diyū, sütü de eyle verirsin, diyū, yününü de keser verirsin, diyū, ahani buydu cevabı,” diyū.

Eyle deyinci padişah sinirleniyū, bozuluyū, amma erkeklē de boh gondurmayacak ya, heç şey etmiyū, diyu ki:

“Gabil, diyū, yendin ağam, diyū, amma, diyū, bi şey istiyecām, senden, diyū, ahani bunu da edersen, diyū, seni birinci vezirim yapacām,” diyu.

²⁹⁵ Yeni doğum yapacak koyun, keçi.

²⁹⁶ Zaten.

“Ney ağam,” diyū.

O zamanlar bu padişān melmeketiñe şey dadanmış, efendime söyleyim, yedi başlı dev dadanmış, he, artı her kervana saldırıyūmuş, her şeyi neyin çalıyūmuş bu dev, yiyecekleri, efendim kervanları hep soyuyūmuş, artı padişān haznesi de boşalacāh hala geliyū, işte bunnan baş edemiyū, işte diyu ki:

“Beyle beyle, diyū, sen, diyū, ahani, diyū, bu yedi başlı devi de öldürürsen, diyū, seni vezirim edecām,” diyū.

“Tamam ağam,” diyū.

“Nassı edecān ya,” diyū, padişah.

“Sen nidicān, diyū, ben, diyū, saña kellesiñi getirecām, diyū, sen işiñe bah,” diyū.

Neyse ağam bu Dilki Ali, şey ediyū, dilki kimi ya, şey ediyū, goyun giliña giriyū, tebdili gıyafat ediyū, bi tene sürüye gatılıyū, gedyūlar, gedyū goyun kimi, he, bunlar gedyūlar, az gedyūlar, uz gedyūlar, dere depe düz gedyūlar, vara vara şeye geliyūlar, bu devin yaşadī yere varıyūlar, bunlar varıncı dev şey ediyu, buñların gohusuñu alıyū, hemene bu, sürünüñ önüne atılıyū, atılıncı hemene kervanın başıñı bi kere de yutuyū, lopbudana yutuyū, gollarıña da beyle açtıynan bütün goynları davarları gucahladıynan yahaliyū, goluñu şeyle ettiynen yüz tene çınar ağacını gucahlarmış, he o gadek böyük, he, gucahlyū, hemene şeye geliyū, inine geliyū, geliyūlar ki ne gelsinler, aboōv, ahani mağranın önü Heyik Dağı²⁹⁷ kimin gemik dolu, dev yemiş yemiş, ahani birike birike dağ kimin olmuş gemikler, insan da yiyū, hayvan da, dev ya, he, Dikli Ali amma heç gorhmuyū, neyse bu dev mağranın önüne oturuyū,şey ediyū, lop lop davarları tek tek atıyū āziña, atıyū, atıyū, atıyū, atıncı sıra Dilki Ali’ye geliyū, gelinci Dilki Ali diyū ki:

“Amman dev ammi, diyū, beni yime ha, diyū, ben, diyū, davar deālim, diyū, ben, diyū, zamanında, diyū, periydim, diyū, beni çekemeyen bi peri vardı, diyu, beni, diyu, şey etti, diyū, davar etti, diyu, seni bi tene dev yesin de o da gebersin dedi, diyū, Amman ha beñi yime, diyū, yohsa ölürsün ha, diyu, boşuña niye ölesin, diyū, biz ölecāmize, diyū, gel birlikte olah, diyū, o gahpeyi öldürek, diyū, varsın o gebersin,” diyū.

Eyle deyinci dev diyu ki:

²⁹⁷ Besni’de bir dağ.

“Abõv, diyū, az daha ölecādim, diyū, boh yoluña gidecādim, diyū, eyiki beni uyardın, diyū, yohsa sen de ölürdün, diyū, ben de ölürdüm, diyū, eyi, diyū, sen artıh benim ahbõmsun,” diyū.

“Eyle ahbob olmaynan biz gurtulamah, diyū Dilki Ali, biz ancah, diyū, bu ölürse gurtullah,” diyū.

“Nassı edek ya,” diyū dev.

“Bahşinci, diyū, o gahpe, diyū, balı çoh sever, diyū, gel, diyū, şõrda govan var, diyū, ge gide kordan bal alah, dirda govan var, diyū, ge gide kordan bal alah, diu, ahani ağaçlara sürek, diyū, o gohusunu alıncı hemene gelir, diyū, o ağaçların da her yanına ocak gurah, diyū, o gelinci yaharın, diyū, o da cayır cayır yanar, diyū, ahani biz de gurtullah,” diyū.

“Eyi,” diyū dev.

Eyle deyinici buñlar gedyūlar, gedyūlar amma Dilki buñu gandırıyū, bal govañı deyin eşşek arısı govanına götürüyū ki, bu arılar bu devi soha, bu dev de öle, he, o gadek çohmuş ki bu arılar heç bildiñ gimi deāl, bi de zehirliymiş, sohtuynan heç gurtuluşun yoh, neyse bunlar yahlaşıyūlar govana, bu eşşek arısının balı neyin olmaz, yalançı govanı olur, he yahlaşıncı Dilki Ali diyū ki:

“Sen, diyū, get, diyū, balı govandan al, diyū, senin boyūn uzun, diyū, devsin, diyū, ahañi ben de gap gacah getirim, diyū, getirm ki balı goyah,” diyū.

“Eyi,” diyū dev.

Eyle dedikten sona bu gedyū eşek arısı govanıña, gedinci bu Dilki Ali de hemene sahlaniyū, bu dev elini sohtuynan govana, abõv, tövbe Allah sen de bi milyon tene ben diyeyim milyar tene eşek arısı bu deve şey ediyū, saldırıyū, beyle vız vız deyi sohuyū, tövbe Allah sen de bi milyon tene ben diyeyim milyar tene eşek arısı bu deve şey ediyū, saldırıyū, beyle vız vız deyi sohuyū, sohuncu bu arılar, bu dev patdıdana yihilyū, arılar amma eyce sohuyū, sohuncu bu arılar, bu dev patdıdana yihilyū, arılar amma eyce sohuyūlar buñu, he dev hemene geberiyū, Dilki Ali hemene çıhmıyū, arılar eyce getsinler ki eyle çıha, neyse vahıt tamam oluncu bu çıhiyū, çıha çıha çıhsın ki ne çıhsın, devi beyle nassı deyim, delik deşik olmuş, delikli çömçe²⁹⁸ kimi olmuş, he neyse bu şey ediyū, hemene devin kellesiñi kesiyū, kesti kimi olmuş, he neyse bu şey ediyū, hemene devin kellesiñi kesiyū, kesiyū amma galdıramıyū, hemene bi tene eşek buluyū amma

²⁹⁸ Yemek kepçesi.

galdıramıyū, hemene bi tene eşek buluyū, efendim, buña yüklüyū, hemene padişān yanına geliyū, diyu ki:

“Ahani, diyū, devin kellsı, diyu, ahani, diyū, ben yaptım yapacāmi, diyū, sıra sende,” diyu padişā.

Neyse padişah bunu birinci veziri yapıyu, Dilki Ali vezir oluyū, bidā tövbe ediyū kimseyi gandırmayacāna, artı padişāhla ahop oluyūlar, yiyūlar, içiyūlar, mirazlarıña eriyūlar.

Vakkas KORKMAZ

3.5.54. Yetim Oğlan

Vahtı zamanında bi oğlan varımış, bu oğlan yazzıh güçükken, hem ahani anası ölüyu, hem bubası, eyle oluncuh, emücesi bahıyu buna, bunun emcesi de oğlanın babasını çekemezmiş, he, onun için bu oğlana çoh eziyet ediyu cadaloz avradıynan, ya yavırıcah yazzıh netsin, eli mahkum. Neyse bu oğlan bunñarın atebine dayanamıyū, ordan ahani gaçıyū bu, he gaçıyū, bu oğlan gaçıyu, az gedyu

uz gedyu, gür deyi hava bozuncuh bi ine sığınyu bu, he, orda ahani, diyu, bu navar Alām, diyu, benim de bi bubam olaydı, olaydı da beni döveydi, diyu.

Neyse bu köye geliyū, geliyū, o köyüñ ağasının eviñe varyū, işte bundan iş istiyū, bu adam da eyi yüreklimiş, neyse bu oğlana iş veriyū, ahani bu oğlan bu ağanın yanına yanaşma olarak giriyū. Ağa bu oğlanı çoh seviyū, heç gendi öz oğlu kimi seviyū. Neyse bu ağanın güvenini kazanıncih bütün işlerini bu oğlana teslim ediyū. Artı gel zaman get zaman bu ağa yaşlanıh giriyū. Ağa bu oğlanı çoh seviyū, heç gendi öz oğlu kimi seviyū. Neyse bu ağanın güvenini kazanıncih bütün işlerini bu oğlana teslim ediyū. Artı gel zaman get zaman bu ağa yaşlanıyū, köyün ağası bu oğlan oluyū.

O meyanda bu oğlanın ünü her bi yere yayılıyū, yayılincih bunu amcası duyū. Oğlan zenginidi ya, he gıymatlandı, neyse bunun amucası gahiyū bu yiğenin oldū köye geliyū, geliyū ki yağ çeke, he para mara goparmam mı diye düşünüyū, neyse bu ağanın yanına geliyū, beyle beyle diyū, o benim yiğenim diyū, onu görmeye geldim, diyū, eyle oluncu ağa hemen anlıyū, biliyū ya satan. Neyse oğlanı çağırdıyū, bah diyū emmin gelmiş, diyū, seni özlemiş, diyū, Oğlan da diyū ki:

“Ne yüzlen geldin, diyū, avradınla bir oldun baña etmediğın atep galmadı, diyu, ne istiyun” diyū.

Adam pohnu yiyim navar, ben ettim sen etme, diyū, amma şeye geliyū, diyecāne, diyū ki, işte durumum ey ideāl, acı baña para ver, di amma şeye geliyū, diyecāne, diyū ki, işte durumum eyi deāl, acı baña para ver, diyū. Oğlan da o zaman diyū ki:

“La get diyū, ben de para mara ne gezer, diyū, ben kimim ki,” diyū. Eyle diyincik ağa bu herifin ne gadek şey oldūñu anlıyū, diyū ki oğlana:

“Get, diyū, şorda, kesem var, onu getir,” diyū.

Eyle diyincik oğlan gidıyū, getiriyū, yoh moh dese de mecbur dinniyū, getiriyū ağaya veriyū, ağa da keseden bi avuç altın çıharyū, amcasına veriyū, diyu ki verdikten sona:

“Bah, diyū, sen bu oğlana beyle beyle ettin, ahani geri ona mıhtaç oldun, sen buña layık deālsin ama onun hatiri var,” diyu.

Neyse parayı verip buñu savıncı, oğlan diyu ki, yav ağam buña niye verdin, diyū, ağa da diyū ki:

“Oğlum bah bu sana eziyet ettiyse de saña aş verdi, onun hakkı vardı, ahani hakkını ödedin, artı ona borçlu deālsin, ne olursa olsun herkeşin hakkını vercān,” diyu.

Neyse bu ođlan orda yaşıyū, yiyū, içiyū, evleniyū, toru torba saābı oluyū, mırazına eriyū, mutlu olarak yaşıyū.

Mustafa ÖZOĞUL

**DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SONUÇLAR**

Besni Masalları'nın Sözlü Kompozisyon Teorisine Göre Tahlili adlı tezimizde Besni bölgesinde hala varlığını sürdüren sözlü kültürün önemli türlerinden biri olan masalların derlemesi yapılmış ve bu masallar da halk bilimi çalışmaları içerisinde gittikçe önemi artan Sözlü Kompozisyon Teorisi'nin ilkelerine göre incelenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, teorinin temel ilkesi olan “sözlü kültür ürünlerini icra eden söyleyicilerinin her icrada sözlü kültürün hangi kurallarını kullanarak icralarını nasıl oluşturduklarını, bu icralarında nelerden nasıl etkilendiklerini ve bu etkilenmelerin masal metinlerine nasıl yansıtıldıklarını, icralarını gerçekleştirirken kalıplaşmış formüllerden nasıl faydalandıklarını” ortaya koymaktır. Yani her icrada söyleyiciler tarafından oluşturulan metinlerin söyleyici-dinleyici, söyleyici-sosyal çevre, söyleyici-söyleyicinin şahsi özellikleri etkileşiminden nasıl etkilendiğini, bu etkileri söyleyici icrasında uygularken sözlü geleneğin hangi kalıplaşmış yapılarından faydalandığını ve bu kalıplaşmış yapıların söyleyiciler elinde her icrada nasıl şekillendiğini ortaya çıkarmaktır.

Çalışmamız esnasında gördük ki en önemli safhalardan birisi derleme çalışmalarının yapıldığı, yani icranın doğal olarak seyrettiği safhadır. Çünkü icra ortamındaki bütün özellikler masal söyleyicilerinin icralarına doğrudan etki etmektedir. İşte bunun içindir ki derlemeler yapılırken her araştırmacı icra anını çok iyi gözlemlemeli ve icra ortamındaki bütün özellikleri her şeyiyle kaydetmelidir. Bu husus çalışmanın sağlam temeller üzerine oturması açısından oldukça önemlidir.

Yapılan sağlıklı bir derleme çalışmasından sonra tezimizde en önemli noktalardan biri olan söyleyici tipinin oluşumunda nelerin etkili olduğunu ortaya çıkarmaktı. Çünkü her icra bir kompozisyon bütünlüğü içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bu kompozisyon bütünlüğünü oluşturan da hiç kuşkusuz söyleyici tipinin oluşurken geçirdiği süreçtir. İşte buradan hareketle biz de çalışmamızda masaları oluşturan söyleyici tipinin ne olduğunu ve söyleyicinin şahsi ve sosyal çevresinin özelliklerini icrasında nasıl kullandığını ortaya çıkarmaya çalıştık. Gördük ki masal söyleyicisi icra ettiği her masalda kendi çevresine ve şahsi özelliklerine ait hususları mutlaka kullanmaktadır. Bu da masal söyleyicisinin icra

ettiği masallara kendi özelliklerinden hareketle yeni konular, temler, epizotlar eklemesinde etkin rol oynar. Böylece her icra yeni bir yaratma olarak gerçekleşir.

Çalışmamızda temas ettiğimiz bir başka noktada icra ortamıdır. Masalın kompozisyon bütünlüğün başladığı yer söyleyicinin ta kendisidir. İşte bu aşamadan sonra ise masalın kompozisyon yapısının geliştiği yer de icra ortamıdır. Yaptığımız çalışmalar neticesinde elde ettiğimiz sonuçlara göre masalın kompozisyon yapısını etkileyen bir çok etmen vardır. Bu etmenler masal söyleyicisine ait özellikler, bağlama ait özellikler gibi geniş bir yelpazeyi içine alır. Masalarda kalıplaşmış formüsel ifadeler de söyleyici ile birlikte gelenek içinde kalıplaşan icra şekilleri ve bu icra şekillerine katılan dinleyicilerin etkileri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu da bize gösterir ki kompozisyon yapısı bir değil birden çok etmen sonucunda kalıplaşmış bir yapı olarak ortaya çıkar. Masalın kalıplaşan kompozisyon yapısı sadece şekle değil onu oluşturan bütün etmenlere bağlıdır. Bu da kompozisyonun sadece kalıpsal ifadelerden ibaret olmadığını bize gösterir. Masal söyleyicisinin kullandığı iletişim şekilleri de masalın kalıplaşmış yapısında oldukça önemlidir. Usta masal söyleyicisi masalın olaylarına, motiflerine, epizotlarına göre, kendisini dinleyen dinleyici kitleye sanatsal iletişimi hangi şekillerde kullanacağını bilerek masalını icra eder, bu da onun masalının şekillenişinde önemli bir rol üstlenir.

Biz de çalışmamızda masal söyleyicisinin kullandığı iletişim şekillerini belirleme yoluna giderek bunların masalın kompozisyon yapısında hangi rolleri üstlendiğini anlamaya çalıştık. Ve gördük ki masal söyleyicisi kullandığı bu iletişim şekilleri neticesinde kendine ve geleneğe ait kalıplaşmış ifadelerden faydalanarak icrasını gerçekleştirmektedir. Böylece masal söyleyicisi oluşturduğu metinleri dinleyicisi ile kurduğu iletişimin boyutuna göre düzenlemekte ve böylece icrasını oluşturmaktadır. Yani masalın oluşan kompozisyonunda hem söyleyici hem de dinleyici önemli roller üstlenir.

Masal söyleyicisi icra anında dinleyicisi ile kurduğu iletişimi daha etkili hale getirmek için üslupsal özelliklerden ve çeşitli anlatım tutumlarından faydalanır. Sözlü geleneğin en önemli türlerinden biri olan masal türü, kendine has bir üslupsal yapıya sahip olmakla birlikte masalarda kullanılan dil, (tıpkı destanlarda, efsanelerde olduğu gibi) diğer sözlü kültür ürünlerinde kullanılan günlük konuşma dili ile aynı yapıya sahiptir. Masalın üslubunu diğer türlerden ayıran kendi şahsına münhasır özellikleri vardır. Bu özellikler masalın üslupsal

yapısının oluşumunda oldukça etkilidir. Masal söyleyicilerinin masallarını icra ederken kullandıkları hitabet, süreklilik ve konuşma hızı, tekrarlar, ses ahengi ve ritim vb. masalın üslupsal yapısının oluşumunda baş rolü oynarlar. Bu sıralama oldukça geniş bir üslupsal yapının temel unsurları olarak karşımıza çıkar. Şunu da diyebiliriz ki masalın üslupsal özellikleri masal söyleyicilerine göre değişmekle birlikte masal geleneğinin içinden gelerek sistemleşmiş bir şekilde kendini gösterir. İşte bu noktada masal söyleyicileri, gelenek içinde şekillenen masalın bu üslupsal ve hazır kalıp ve formüllerine ister istemez uyararak, kullanacakları üslubu buna göre belirlerler.

Masal söyleyicileri biraz önce de belirttiğimiz gibi icranın etkili bir icra ortamında gerçekleşmesi ve dinleyicinin sosyal isteklerine sadık kalmak için farklı farklı anlatım tutumlarından da faydalanırlar. Masal söyleyicileri dinleyici kitlenin bu arzularını yerine getirebilmek için bu konu ve olaylara uygun anlatım çeşitleri kullanırlar. Masal söyleyicileri tarafından kullanılan bu anlatım tutumları da kökünü hiç şüphesiz geleneksel ölçütlerden almaktadır. Masalın kalıplaşmış yapısını iyi bilen masal söyleyicileri de masallarında işleyecekleri konuları ve olayları masalın geleneksel yapısında kalıplaşmış olarak mevcut bulunan bu anlatım tutumlarını kullanarak anlatırlar. Çünkü bu kalıplaşmış yapıyı masal dinleyicileri de bilmektedir. Masal söyleyicisinin hangi anlatım tutumu ile neleri ifade edeceğini, hangi mesajları vereceğini bilen dinleyici kitle, icra sırasında masal söyleyicisinin kullandığı anlatım tutumlarında gizli olan mesajları daha rahat alır. Böylece icra amacına uygun olarak gerçekleşir. Bu anlatım tutumları masalın daha sanatsal bir ifade ile anlatılmasına katkı sağlar. Bununla masal söyleyicileri ustalıklarını da kanıtlamış olurlar. Anlatım tutumlarını iyi kullanan masal söyleyicileri böylece formül ifadeleri de ortaya çıkarmış olurlar. Yani anlatım tutumları da masal söyleyicilerinin kullandıkları formüllerdir.

Çalışmamızın son bölümü olan Geleneksel Yapı Bağlamında Kompozisyon Unsurları adlı bölümümüzde masalarda söyleyiciler tarafından kullanılan ve Sözlü Kompozisyon Teorisi'nin en önemli kavramları olan formüller ve temalar üzerinde durmaya çalıştık. İlk önce masalarda görülen formüllerin tanımını şöyle yapmaya çalıştık: *“Belli fikir, duygu ve olayları ifade etmek; bu olaylar, duygular ve fikirler arasındaki bağı kurmak için belli kelime grupları şeklinde ritmik bir yapı ile ifade edilen kalıpsal ifadelere formül diyebiliriz.”*

Daha sonra masalarda görülen formülleri masalın açılış, geçiş ve kapanış formülleri olmak üzere üç kısımda ele aldık. Masalların açılış formüllerini icrada üstlendikleri fonksiyonlara göre tekerlemelerden oluşan ve tekerlemeli-tekerlemesiz kısa açılış formülleri olmak üzere sınıflamaya çalıştık. Ve gördük ki masalın açılış formülleri masalın büyüdü dünyasını açması, masal dünyasına dinleyiciyi hazırlaması ve bu dünyanın kavratılmasını sağlaması, masalın genel hattını tanıtmayı, masaldaki olaylar zincirinin başlatılması, masalın kahramanlarının kısaca tanıtılması bakımından önemli işlevleri yerine getirir. Bu açılış formülleri her söyleyici tarafından farklı şekilde ifade edilebilir. Bu da geleneksel icranın bir kuralı olarak karşımıza çıkar ki böylece de formüllerin ifade tarzında farklılaşmalar olduğunu bize gösterir.

Bundan sonra ise çalışmamızda geçiş formülleri olarak adlandırdığımız formüller üzerinde durduk. Bu formüllerin masal kompozisyonundaki en önemli görevi olarak da bir olaydan bir başka olaya, bir durumdan bir başka duruma geçişi sağlamasını belirledik. Bu bakımdan baktığımızda bu formüller, masal olaylarının ve durumlarının akıcılığını seri bir halde sağladığını bize göstermektedir. Bunun içindir ki masaldaki olaylar arasında durağan değil aktif bir etkileşim serisi söz konusudur, yani masal olaylarının birbirine kenetlenmiş olarak bir zincir silsilesi halinde devam etmesi bu formüller sayesinde sağlanır. Masal söyleyicileri icraları boyunca dinleyici kitlesinin masala olan ilgisini canlı tutmak için bu formülleri sıkça kullanır. Beklenmedik bir olayın ilk ifadesi, şaşılacak bir durumun veya hareketin etkili bir şekilde sunulması, olağan üstü olayların ve bu olağan üstülüğünün daha etkili bir şekilde vurgulanması bu formüllerle gerçekleştirilmeye çalışılır. Onun içindir ki bu formüller, icra anının etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için de oldukça önemlidir. Aynı zamanda bu formüller, masal söyleyicisinin tasvir yeteneğini de devamlı canlı tutan bir bellek gibidir. Çünkü bu formüllerden sonra masal söyleyicileri genellikle olağan üstü olay ve durumların tasvirine yönelirler. İşte bu formüller yardımıyla masal söyleyicisi, olağan üstü olay ve durumları hatırlayarak masalın kompozisyonuna dahil eder. Kısaca diyebiliriz ki masaldaki epizotların, motiflerin bir olay örgüsü düzleminde birleştiren geçiş formülleri, olayların şekilleniş yönünü de dinleyici kitleye ulaştırarak, zaman zaman da, dinleyici kitlenin merakını da kamçılıyarak masalın icra yönünün de etkili bir şekilde bürünmesine katkı sağlar.

Bundan sonra da çalışmamızda kapanış formüllerini ele alarak bu formülleri Geleceğe ait kapanış formülleri, Basit kapanış formülleri, Toparlayıcı kapanış formülleri, Ani kesiş ile sonlanan kapanış formülleri, Kişisel kapanış formülleri, Öğüt Verici kapanış formülleri olmak üzere sınıflandırdık. Bu sınıflamada masal söyleyicisinin dinleyici ile etkileşiminin de önemli olduğu sonucuna vardık. Çünkü iyi bir iletişim ile sonlanan masallar daima masal söyleyicisi tarafından ustaca sonlanmaktadır. Ters durumlarda masal söyleyicisi masalı aniden keserek sonlandırır. Kapanış formüllerinin üstlendiği en önemli görev masalı sonlandırılmasıdır. Bu sonlanmanın şekli de her masal söyleyicisinde farklı şekillerde ortaya çıkabilir. İşte biz de bradan hareketle bu kapanış formüllerini yukarıda belirttiğimiz gibi sınıflamaya çalıştık. Kısaca söyleyebiliriz ki formüller masal söyleyicilerinin icralarını sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmek için kullandıkları gelenekselleşmiş olmakla birlikte her söyleyicinin elinde çeşitlenebilen kalıplaşmış ifadelerdir.

Çalışmamızda bundan sonra teorinin önemli bir kavamı olan tema kavramı üzerinde durduk. Temaların destan türündeki gibi belli fikir grupları olduğunu gördük. Masallardaki temalar aksiyonları bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani destandaki temalar, kahramanın aksiyona başlaması ile alakalıdır.(Kahramanın evden ayrılması, atını eyerlemesi...) Masallarda ise gelişen olaylar temaların doğmasına katkı sağlar. Kahraman bu olaylar neticesinde temaların şekillenmesinde baş rol oynar. Yani karşılaştığı olaylara ve durumlara gösterdiği tepkiler, refleksler bu temaların oluşmasını sağlar. Yani masallarda ortaya çıkan fikir grupları masal boyunca gelişen olaylar ve durumların bünyesinde ortaya çıkar.

Bundan sonra da masalların tematik yapılarının oldukça geniş bir düzlem üzerine kurulduğunu gördük. Bu yapının ortaya çıkmasında en önemli rolü hiç şüphesiz masal söyleyicilerinin oynadığını(destan söyleyicileri gibi) gördük. Masal söyleyicileri dinledikleri ilk masaldan itibaren masalın temel yapısını öğrenmeye başlar ve her yeni dinleyişte masala ait yeni temalar öğrenerek bunları hafızasına kaydederler. Kahramanların başlarına hangi tip olaylar gelir, kahramanlar hangi tür yaratıklarla mücadele eder, zor durumlarda hangi varlıklar veya nesnelere kahramanın yardımına koşar, yenilmesi güç varlıklar nasıl alt edilir, iyilikten uzaklaşan kahramanların başına ne tip olaylar gelir vb. bir çok tema bu dinleme sürecinde öğrenilir. Masal söyleyicileri bu temaların ifade ediliş tarzlarını

da bu dinleyip özümse sürecinde öğrenir. Bu ifade edilişler de her icra farklı anlatım tarzları ile dinleyiciye sunulur. Onun içindir ki her icra da farklı ifade tarzları bu temaların anlatılmasında kullanılabilir. Bu da hiç şüphesiz icranın özelliğinden kaynaklanan bir durumdur. Yani söyleyiciler ilk acemiliklerinden itibaren başlayan bu uzun icra sürecinde tema repartuarını zenginleştirerek geleneğin bünyesine kaydederler. Böylece her icrada daha da zengin bir tema repartuarı ile yeni icralarını gerçekleştirirler. Çalışmamızda son olarak da “Zaman Kavramının Masalın Kompozisyonuna Etkisi” üzerinde kısaca durmaya çalıştık. Ve gördük ki masallardaki zaman kavramının temeli masalın geleneksel yapısına uyum gösterir. Reel alemin düzleminde gerçekleşmesi mümkün olan olaylar masalla birlikte reel olmayan bir zaman ve mekan boyutunun evreleri içerisinde ifade edilir. Bunun ilk başladığı yerde masaldaki açılış kısımlarıdır.

Masallardaki olayların gerçekleşmesi sırasında zaman yavaş geçer. Fakat bu durum kahramanların bir yerden bir yere gitmelerinde veyahut bir olayın veya durumun sonuçlanması aşamasında tersine dönerek zamanın çok hızlı bir şekilde akması yönünde değişir. Bazı masallarda reel zaman dilimlerine de rastladık. Bu durum da hiçşüphesiz masal söyleyicilerinin tutumlarından kaynaklanan bir durumdur. Eğer masal söyleyicisi icra edeceği masalı gerçekçi bir temele bağlamak isterse bunun gibi reel dünyanın özelliklerini masalarına sokma ihtiyacı hisseder. Bu da masallarda reel zaman ile reel olmayan zamanı birbirine bağlar. sonuç olarak şunu diyebiliriz ki çalışmamızda masal türü de tıpkı diğer sözlü gelenek türleri gibi belli bir geleneksel bütünlük içerisinde ortaya çıkar. Bu bütünlüğün ilk aşaması masal söyleyicisinin yetişmesi yani birikimleri neticesinde ilk icrasına kadar olan süreçtir. Bunda sonra ise masal söyleyicisinin her icrasında geleneksel kurallara kendi birikimlerini de ekleyerek oluşturduğu icralar neticesinde ortaya çıkan metinlerin canlı sunumu gelir. İşte bu aşamada masal söyleyicisi kendi bireysel özelliklerinden tutun da bütün geleneksel kurallara bağlı kalarak ve dinleyici kitlesinin özelliklerinden de etkilenerek masalını oluşturur. Böylece uzun süre icralarını gerçekleştireceği belli bir kompozisyon bütününe ortaya çıkarır. Ve bu kompozisyon bütünlüğünü her icrasında daha da yenileyerek devam ettirir.

KAYNAKLAR

- Aça, Mehmet.(1998). *Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Konya.
- Aliyev, Oruç.(2001). *Azerbaycan Nağıllarının Poetikası*, Bakü, Seda Neşriyatı
- Alptekin, Ali Berat.(2002) *Taşeli Masalları*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Amos, Dan Ben.(2003). *Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru*(Çeviren: Metin Ekici), Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Ankara, Milli Folklor Yayınları
- Azadovski, Mark.(1992). *Sibirya'dan Bir Masal Anası*(Girişi Yazan ve İngilizceden Çeviren: İlhan Başgöz), Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 182
- Bahtaver(Hanım).(1931). *Türk Masalları*, İstanbul.
- Başgöz, İlhan.(1986). *Folklor Yazıları*, İstanbul, Adam Yayınları
- Başgöz, İlhan.(2003).*Sözlü Alattımda Arasöz: Türk Hikaye Anlatıcılarının Şhsi Değerlendirmelerine Ait Bir Durum İncelemesi*(Çeviren: Metin Ekici), Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Ankara, Milli Folklor Yayınları
- Bayat, Fuzuli.(1998). *Sihirli Masallardaki Öteki Dünya Tasvirindeki Zaman ve Mekan Kategorisi*, Ankara, Türkiye-Azerbaycan Dostluk ve İşbirliği Vakfı Bilim-Kültür-Sanat Dergisi
- Bayat, Fuzuli(2003). *Folklorda Çağdaş Araştırma Metodlarının Bazı Yönleri Hakkında*, Milli Folklor Dergisi, Sayı: 57, Ankara, 2003
- Boratav, Pertev Naili .(2002). *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, İstanbul, Adam Yayınları
- Boratav, Pertev Naili.(2000).*Tekerleme*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları
- Boratav, Pertev Naili.(2001). *Masallar-1: Uçar Leyli*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları
- Boratav, Pertev Naili.(1998) *Zaman Zaman İçinde: Tekerlemeler- Masallar ve Masal ile Tekerleme Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, Ada Yayınları
- Brockett, Eleanor.(1965). *Turkish Fairy Tales*, London.
- Brockelmann, Carl.(1965). *Mesel Maddesi*, İslam Ansiklopedisi, c. 8, s. 120
- Çobanoğlu, Özkul.(2000) *Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Çobanoğlu, Özkul.(1999). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Çobanoğlu, Özkul .(2003).*Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Degh, Linda.(2003).*Halk Anlatısı*(Çeviren: Zerrin Karagülle), Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Ankara, Milli Folklor Yayınları
- Dundes, Alan.(2003). *Doku, Metin ve Konteks*, (Çeviren: Metin Ekici), Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Ankara, Milli Folklor Yayınları
- Fedekar, Selami, *Sözlü Kompozisyon Teorisi Bağlamında Özbek Destan Anlatıcıları*.
- Günay, Umay.(1986). *Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Günay, Umay.(1975). *Elazığ Masalları*, Erzurum.

- Jirmunskiy, V. M.(2003). *Epik Gelenek*,(Çeviren: Oktay Selim Karaca) Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Ankara, Milli Folklor Yayınları
- Kaya, Doğan.(1999). *Anonim Halk Şiiri*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Köprülü, M. Fuad.(1989) *Edebiyat Araştırmaları I-II*, İstanbul, Ötüken Yayınları
- Lord, Albert Bates,(1960) *The Singer of The Tales*, Cambridge, Harvard University Press
- Miles Foley, John.(1988). *The Theory of Oral Composition, (History and Methodology)*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Pres
- Mirzaoğlu, F. Gülay.(2003) *Çukurova Bozlağı*, Ankara, Binboğa Yayınları
- Moles, A. Abraham(1983) *Kültürün Toplumsal Dinamiği*(Çeviren: N. Bilgin), İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Ong, J. Walter.(1995). *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi*Çeviren: S. Banon), İstanbul, Metis Yayınları
- Reichl, Karl. (2002). *Türk Boylarının Destanları*,(Çeviren: Metin Ekici), Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 805
- Sakaoğlu, Saim.(2003). *Masal Araştırmaları*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim, (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- San, Salih, (2002). *Her Bakımdan Kısaca Besni*, İstanbul.
- Şimşek, Esmâ. (2002). *Malatyalı Bir Masal Anası: Suzan Geniş*, Milli Folklor Dergisi, Sayı: 56, Ankara, 2002
- Şimşek, Esmâ.(1995). *Bir Olağanüstü Varlığın Yaratılış Miti: Şahmaran*”, Tuncer Gülensoy Armağanı(Hazırlayan: Amet Buran), Kayseri.
- Taşdemir, Mehmet.(1996). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 1996, Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, Dursun.(1998). *Türk Bitigi*, Ankara, Açağ Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Yalçın KORKMAZ 1978 yılında Adıyaman'ın Besni ilçesinde doğdu. İlk ve orta okulu Besni ilçesinde tamamladıktan sonra lise öğrenimini Adıyaman Anadolu Öğretmen Lisesi'nde tamamladı. 1997 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Amasya Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünü kazandı. Bu bölümden 2001 yılında mezun olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak göreve başladı. 2003 yılında Gazi Antep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalına bağlı Halk Edebiyatı bilim dalında yüksek lisansa başladı. Halen Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Özel İdare İlk Öğretim okulunda görevini sürdürmektedir.

VİTAE

Yalçın Korkmaz was born 1978 in Besni. After he graduated from primary and secondary school in Besni. He graduated from Adıyaman Anatolian Teacher Training High School. In 2001 he completed his education in the department of Turkish Language and Literature in 19 Mayıs University. After graduation he started to work as a teacher in National Education in 2003. He started to master education in Folk Literature department in Gaziantep University. He continues to working as a teacher in Özel İdare School.